ANUL XI

1

1968

REVISTA ARHIVELOR

ORGAN AL DIRECȚIEI GENERALE A ARHIVELOR STATULUI DIN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

CĂTRE AUTORI

„Revista Arhivelor", publică studii, note și comunicări de teorie și practică arhivistică, cronologie, diplomatică, heraldică, genealogie, sigilografie, miniaturistică, paleografie, terminologie, izvoare, instituții etc.

Sumarul fiecărui număr mai cuprinde rubrici legate de cerințele cercetării arhivistice în sprijinul celorlalte sectoare din domeniul științelor sociale.

Autorii sînt rugați să trimită articolele în trei exemplare dactilografiate la două rînduri, iar trimiterile infrapaginale numerotate în continuare.

Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale. Documentele vor fi dactilografiate, pentru cele în limbi străine dîndu-se traducerea integrală. Ilustrațiile vor fi atașate la sfîrșitul textului.

Articolele nepublicate nu se restituie.

Autorii au dreptul gratuit la un număr de 30 exemplare „extras" cu copertă comună.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

DIRECŢIA GENERALĂ A ARHIVELOR STATULUI
DIN
REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

REVISTA ARHIVELOR

1

ANUL XI

BUCUREŞTI
1968

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

COMITETUL DE REDACŢIE:

V. ARIMIA, FL. BOERAŞ, ŞT. HURMUZACHE — redactor şef, IL. LEONTE, I. MĂRCUŞ, M. REGLEANU, M. SOVEJA, GH. UNGUREANU

P. PALIU — secretar de redacţie

REVISTA ARHIVELOR

apare de două ori pe an

Redacţia: Bucureşti, str. Arhivelor nr. 2, Sectorul 6, Telefon 13.37.77

Abonamentele se fac prin oficiile poştale de la oraşe şi sate

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

STUDII ŞI COMUNICĂRI

ORIENTĂRI ÎN PALEOGRAFIA ROMÂNĂ

AURELIAN SACERDOŢEANU

Experiența umană s-a transmis de-a lungul secolelor prin tradiție, prin urmele culturii materiale și prin monumente scrise. Toate acestea la un loc formează tezaurul de cultură al omenirii. Dar, în timp ce tradiția poate păstra sîmburele adevărului istoric în adaptări succesive iar urmele culturii materiale cer eforturi de interpretare, monumentele scrise sînt vorbitoare prin ele înseși. De aceea, din momentul cînd s-a inventat acest mijloc de comunicare a gîndirii, societatea umană a făcut pași uriași de înaintare rapidă într-un timp relativ scurt, atît de scurt încît, în cronologia vieții omului pe pămînt, acest timp nici nu poate fi luat în seamă. Și totuși, ce n-a făcut omul în acest timp!

Cunoaștem bine această perioadă prin faptul că au ajuns pînă la noi mărturiile scrise de predecesorii noștri în diferite limbi și în forme grafice foarte variate. Pe unele le citim cu înlesnire fiindcă sînt în transmitere continuă, pe altele, a căror folosire continuă a fost întreruptă din vremi depărtate, le-am dibuit și în cele din urmă, găsindu-le cheia, am ajuns astăzi să le cunoaștem conținutul. Dar mai sînt multe monumente scrise care încă nu ne vorbesc. Ne dăm seama că sînt scrisori pe care ni le trimite omul din trecutul depărtat neajunse încă la destinatarul cu dreptul de a le citi.

Destinatarul scrisorilor vechi și foarte vechi este paleograful cu soțul său nedespărțit epigrafistul. Aceasta pentru simplul motiv că scrisul se citește greu, cere cunoștințe variate despre viața socială în care a trăit cel ce ne-a trimis scrisoarea primită azi prin curierul arheologiei sau depusă pe masa noastră de custodele arhivei. De la expediere și pînă azi s-au modificat formele, s-au schimbat sensurile și s-au întunecat semnele. Pentru descifrare este deci nevoie de cineva care să-și bată capul și să-și tocească ochii cu acele scrisori vechi. Acesta este paleograful, specialistul care poate mînui cu îndemînare paleografia sau arta scrisului vechi. Această artă nu este ușoară, dar poate fi interesantă. În tot cazul este necesară, căci fără ea am fi lipsiți de cel mai important vehicol de transport al gîndirii: cartea scrisă.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

I. DESPRE PALEOGRAFIE

Paleografia este ştiinţa care se ocupă cu cititul scrisului vechi sau, mai exact, cu descifrarea diferitelor forme şi alfabete de scris care au fost întrebuinţate în trecut. Altfel spus, paleografia studiază evoluţia semnelor exterioare ale monumentelor scrisului de orice fel : inscripţii, acte, cărţi, sigilii, monede etc. Prin ea se cercetează în primul rînd grafia, materia pe care s-a scris, filigranele hîrtiei, ornamentele, instrumentele de scris, tehnica scrisului. Tot paleografia stabileşte timpul şi locul cînd au luat naştere monumentele scripturistice şi cu ce scop au fost ele scrise. De asemenea se ocupă cu studiul suportului acestui scris vechi.

Vreme îndelungată descifrarea scrisului, copierea sau transcrierea şi studierea lui s-a făcut empiric. Practica însă nu dădea siguranţă descifrărilor şi de aceea s-au făcut dese greşeli de lectură, de transcriere şi de comentariu. O metodă sigură, cu reguli stabilite pentru cititul scrisului vechi nu a apărut decît tîrziu de tot şi nu cu principii generale, ci aplicate la sectoare limitate (limbă şi alfabet).

Pentru întîia dată bazele ştiinţifice ale paleografiei au fost puse de Jean Mabillon în cunoscutul său tratat de diplomatică (Paris, 1681), însă cel dintîi tratat de paleografie propriu-zis este al lui Bernard de Montfaucon şi se referă la paleografia greacă (Paris, 1708). De aici decurg toate tratatele şi manualele ulterioare.

Este de remarcat că Montaucon, ca şi Mabillon, socotea necesar ca paleograful să facă şi critica diplomatică a textelor ce descifra. În liniile largi date de Mabillon şi în exemplificările aduse de Montfaucon, era tot ce trebuia pentru ca ştiinţa paleografiei să fie definitiv constituită.

Monumentele scripturistice sînt foarte deosebite şi cer cunoştinţe speciale din multe domenii. De aceia în fapt constatăm că o seamă dintre ele au ieşit din domeniul paleografiei propriu-zise şi au trecut pe seama altor ştiinţe. Acestea în parte anticipaseră paleografia ori s-au desfăcut de ea, după ce s-au constituit ca ştiinţe de sine stătătoare. Cu toate acestea paleograful nu poate face abstracţie de ele. Le amintim ca sarcină obligatorie pentru pregătirea sa teoretică şi practică [1].

Epigrafia, ştiinţă constituită la începutul secolului al XIX-lea, studiază inscripţiile pe materiale de mare durabilitate, terminologia şi stilul lor, critica şi explicarea textului lor.

Sigilografia sau *sfragistica* studiază metodic şi descrie sigiliile, descifrîndu-le şi legendele cînd le au. Adesea descifrarea aceasta recurge la metodele de studiu ale epigrafiei.

Numismatica îşi asumă sarcina să studieze monedele şi să le descifreze legendele, cînd există. Pentru legende se recurge la epigrafia numismatică.

Medalistica. Medaliile sînt forme speciale, derivate ale monedei. Pentru studiul lor se procedează în acelaşi mod ca în numismatică.

---

[1] Pentru aceasta vezi literatura esenţială la A. Sacerdoţeanu, *Sarcinile ştiinţelor auxiliare ale istoriei*, în „Revista Arhivelor", IX, 1966, nr. 1, p. 17—45.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Metrologia astăzi este știința cu cel mai întins domeniu de aplicare în măsurarea *cantităților* de orice natură. În general se ocupă cu studierea măsurilor fixe și variabile. Paleografului îi revine sarcina să descifreze corect termenii tehnici corespunzători, adesea redați prin semne simbolice.

Toate disciplinele arătate pînă acum au la bază un specific al lor. Ceea ce le unește cu paleografia este nevoia de a li se citi inscripțiile, legendele sau semnele care vorbesc, fiecare în felul său. Însă paleograful nu-și încheie sarcinile odată cu citirea lor, adesea rezultat al unei îndelungate practici. El trebuie să pună în circulație ceea ce a cîștigat prin truda sa, și aceasta în cele mai bune condiții, încununare a eforturilor sale intelectuale. Pentru aceasta recurge atît la tehnica sau practica pură pe care o găsește în temeiul altor discipline, cît și la erudiția care trebuie să-l caracterizeze ca editor de texte. Dacă pentru erudiție nu putem spune nimic, fiind un bun strict personal, în ce privește regulile stabilite pentru practica muncii științifice cu textele, există suficiente îndrumări a căror cunoaștere nu poate fi evitată. Între acestea, primul loc îl ocupă *filologia*, în sensul cel mai larg și fundamental. Practica arată că mînuirea acesteia a fost și rămîne apanajul erudiției. Paralel însă, pentru subtilă cercetare și observare, recurge la indicațiile *codicologiei*, cea mai nouă mlădiță a paleografiei. Însă și aceasta se ajută din plin de mai vechea *miniaturistică*, parte integrantă din istoria artelor.

Peste toate aceste discipline științifice, care au în sine un accentuat caracter practic, rămîne dominantă *textologia*, o știință nouă care își face loc în rîndul științelor auxiliare ale istoriei. Noi credem însă că aceasta nu poate lua locul filologiei sau al criticii textelor aplicate la texte clasice și medievale, dar își poate găsi justificare pentru textele contemporane. Dar acestea nu mai aparțin paleografiei.

Din cele de mai sus reiese limpede că toate aceste discipline au izvorît din paleografie, care rămîne temeiul tuturor. Însă astăzi este evident pentru oricine că această divizare a muncii este de un real folos progresului științific iar aportul calitativ al acestor științe este de netăgăduit. Cu toate acestea nu putem spune nici că ele nu apelează la paleografie, nici că paleografia nu-și mai are rost în aceste domenii. Paleograful rămîne în domeniul său ori de cîte ori e vorba de descifrarea unui scris vechi.

Ca știință, adică metodă, principii, scop etc., paleografia este una singură. În realitate însă ea nu poate exista în sine. În mod necesar paleografia este legată de limba în care sînt scrise textele ce se cer citite și de formele grafice în care sînt transpuse cuvintele din limba respectivă. De aici rezultă faptul că avem de a face cu numeroase paleografii, ca greacă, latină, slavă, otomană etc.

Datorită acestui principiu astăzi se merge și mai departe. Așa se explică faptul că putem vorbi de *papirologie*, cînd ne gîndim la texte egiptene scrise în general pe papirus, sau la *qumranologie*, dacă ne referim la recentele descoperiri de la Qumran.

În acest cadru impus de diviziunea muncii și ținînd seama de limba textelor, se poate vorbi și de paleografia română, care se referă la vechiul scris în limba română, atît în alfabet chirilic cît și în oricare altul.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

II. DESPRE ISTORIA SCRISULUI

1. *Originea şi răspîndirea scrisului*

Cea dintîi obligaţie a paleografului este să cunoască originea şi evoluţia scrisului pe care îl cultivă, adică istoria lui. Aceasta este în strînsă legătură cu evoluţia scrisului grafic întrebuinţat.

De la început trebuie să arătăm că astăzi nu se mai poate vorbi despre scris şi carte fără să avem prezente în minte toate manifestările vieţii sociale sau, cum s-a spus, „ansamblul industriei". Totodată scrierea nu poate fi despărţită de lingvistică deoarece este evident că, inventarea şi perfecţionarea semnelor grafice, aparţine unor oameni cu real simţ lingvistic. Materia, uneltele de scris, condiţiile vieţii sociale şi simţul lingvistic însoţesc în mod continuu evoluţia scrisului. Scrisul nu este un capriciu ci o necesitate, nu aparţine unei clase sociale, căci este mai vechi decît apariţia acestora, ci tuturor chiar cînd părea apanajul unora. De aceea şi istoria scrisului face parte integrantă din istoria culturii umane, care merge în pas alăturat cu întreaga istorie a omenirii [2].

Cercetătorii istoriei scrisului au fixat în mod clar etapele principale ale dezvoltării sale avînd la bază elementul material obiectiv, semnul grafic. Aceste „semne grafice" au dat naştere următoarelor modalităţi de scriere :

1. Scrisul *pictografic*, care nu este altceva decît prezentarea ideii sau a noţiunii prin desen ;

2. Scrisul *ideografic* sau prin ideograme, reprezintă ideile direct prin semne stilizate care figurează obiectul ;

3. Scrisul *silabic* are semne care reprezintă silabe prin a căror compunere se ajunge la cuvinte !

4. Scrisul *alfabetic* are semne care reprezintă sunetele. Acestea pot fi mai multe sau mai puţine, după caracterul limbii.

Simplificat, putem spune că la baza scrisului nu sînt decît două sisteme : sistemul ideogramelor şi sistemul fonetic.

---

[2] Despre istoria scrisului s-a scris mult, din antichitate pînă astăzi, atît prin cercetări fundamentale cît şi pentru răspîndirea cunoaşterii acestei poveşti minunate. Avînd în vedere materialul documentar prezentat şi noutăţile de interpretare, menţionăm aici numai : Hans Jensen, *Die Schrift in Vergangenheit und Gegenwart*, ed. 2, revăzută, Berlin, 1958 (ed. 1 apăruse sub titlul *Geschichte der Schrift*, Hannover, 1925) ; Marcel Cohen, *La grande invention de l'écriture et son évolution*, 3 vol., Paris, 1958. Cercetarea are la bază lingvistica şi autorul chiar pune ca motto această afirmaţie justă a lui A. Meillet : „Les hommes qui ont inventé et perfectionné l'écriture ont été de grands linguistes et ce sont eux qui ont crée la linguistique". Şi în lucrările mai vechi sînt multe chestiuni de reţinut, căci acelea au pus bazele ştiinţifice ale istoriei scrisului spre a ajunge la rezultatele de azi. Însă, descoperirile arheologice dintre cele două războaie mondiale, şi mai ales după cel de al doilea, au schimbat cu totul premisele interpretării. Totuşi, pentru informare trimitem la W. Wattenbach, *Das Schriftwesen im Mittelalter*, ed. 3, Leipzig, 1896 (ed. I, 1871), o clară expunere istorică şi o sistematizare a materialelor privitoare la scris şi carte din vremea romană pînă la sfîrşitul evului mediu. Această lucrare specială are meritul de a fi atras atenţia asupra informaţiei pe care o prezintă pentru civilizaţie istoria scrisului. Adaug şi o luare de poziţie la noi : Aurelian Sacerdoţeanu, *Evoluţia scrisului şi cartea pînă la apariţia tiparului*, Bucureşti, 1937 (extras din „Raze de lumină", IX, (1937), p. 12—33 ; retipărit în Idem, *Îndrumări în cercetările istorice*, Bucureşti, 1945, p. 167—199.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Desigur, ceea ce ne interesează pe noi în primul rînd este istoria originii şi dezvoltării scrierii alfabetice. În această privinţă au avut loc multe discuţii. Astăzi însă, în urma descoperirilor de la Ras Shamra, se poate vorbi cu siguranţă despre apariţia alfabetului (deci scrierea) în bazinul oriental al Mării Mediterane.

Fixarea semnelor alfabetice nu a fost uşor de realizat. La început au fost mai multe semne pentru acelaşi sunet — *omofonia* — dar şi invers acelaşi semn afectat mai multor sunete — *polifonia*. Această inconsecvenţă nu a fost înlăturată nici azi şi nu sînt semne că se poate înlătura.

Invenţia decisivă se realizează la Byblos în secolul al XIII-lea î. e. n. şi anume o avem atestată în inscripţia de la sarcofagul lui Ahiram, scrisă cu ajutorul a 22 de semne lineare ce au fost recunoscute ca fiind (cu numai 4 excepţii) prototipurile exacte ale acelora care apar trei secole mai tîrziu, de asemenea în număr de 22 în scrierea arameică şi în alte inscripţii feniciene. Deci, pînă la o informare mai completă, trebuie să căutăm la Byblos pe descoperitorii alfabetului fonetic, întrebuinţat la început pentru scrierea fenicienei, arameicei şi ebraicei.

De aici înainte drumul glorios al scrisului era definitiv deschis. Grecii l-au perfecţionat adaptînd semne şi pentru vocale, mai clare în limba lor. Romanii la rîndul lor i-au adus simplificări specifice limbii lor făcîndu-l şi mai uşor de mînuit. Ei însă l-au împrumutat din Orient pe cale etruscă, deşi limba etruscilor încă nu a putut fi înţeleasă.

Prin scrierea greacă şi romană omenirea izbutise să facă deosebirea dintre sunete şi să folosească două alfabete practice, a căror evoluţie este bine cunoscută. Amîndouă se prezintă sub două forme grafice principale: *majuscula* (capitala) şi *minuscula*; însă amîndouă acestea scrise în trăsături rapide au dat naştere *cursivei*. În evoluţia acestora apar însă deosebiri remarcabile, care, luate separat, pot da impresia de scrieri independente.

Astfel în scrierea greacă rotunjirea formelor majusculei a dat naştere scrierii unciale. Forme izolate ale acestei scrieri apar încă de la începutul erei noastre dar generalizarea are loc numai în secolul al IV-lea. Este atestată sub două forme: eleganta sau caligrafica şi cursiva. În secolele V—VII unciala a ajuns la forme perfect ovale, dar îndată după aceea a intrat în declin, pînă în secolul al XII-lea folosindu-se numai pentru codici liturgici.

Paralel cu majuscula cursivă în mod izolat apare şi minuscula. Însă numai în secolul al VIII-lea e. n. aceasta capătă caracterul elegant şi devine cea mai răspîndită scriere din secolul al IX-lea şi pînă la 1453. După această dată se poate vorbi de scrieri noi greceşti.

Scrierea romană a avut însă cele mai variate şi mai răspîndite forme grafice. Este vorba şi aici de o scriere *majusculă* (quadrata şi capitala) şi de una *minusculă*, fiecare încă de la începutul erei noastre fiind şi *cursivă* (vezi tabela 1). Din secolele III—IV capitala cu forme rotunjite a dat naştere *uncialei*, după care îndată îşi face apariţia *semiunciala*, amestec de majuscule capitale, de minuscule şi de unciale. În secolul al VIII-lea semiun-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

TABELA I

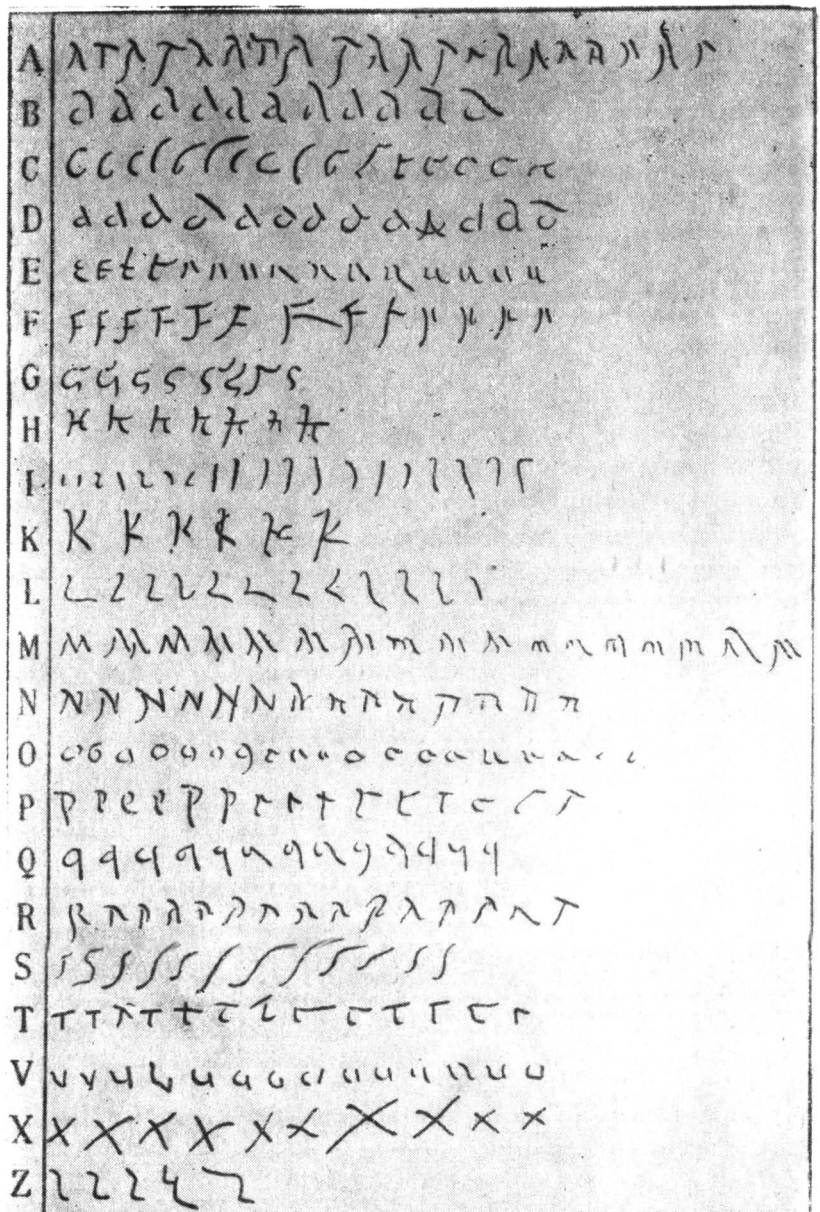

Cursiva tabelelor cerate de la Abrud (Alburnus Maior) după R. Cagnat, *Cours d'epigraphie latine*, Paris, 1914, p. 8; cp. și George Popa [Lisseanu], *Tabelele cerate descoperite în Transilvania*, București, 1890, p. 81.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

ciala devine mai elegantă şi este cunoscută sub cele două forme succesive : *precarolina* şi *carolina*, aceasta din urmă durînd pînă în secolul al XII-lea, cînd este înlocuită de *minuscula gotică*, scriere rigidă şi colţuroasă [3].

Îndeobşte scrierea latină este socotită ca fiind cea mai practică. Cu toate acestea scrisul medieval nu s-a rezumat numai la alfabetele latin şi grecesc, ci s-au folosit şi altele, cum este vechea scriere coptă, sau să se adopte alte forme, cum sînt ale scrierii arabilor şi perşilor, mai cunoscută nouă sub numele de otomană sau turcească.

Datorită nevoilor curente scrierea cursivă a căpătat diverse forme impuse de locul în care se practica şi a căpătat astfel numiri specifice : curială, cancelarescă, mercantilă etc. În general, o clasificare absolută nu este posibilă. Numai scrisul latin medieval numără la 2000 tipuri. Esenţialul stă însă în clasificarea de bază pe care am arătat-o mai sus.

Cînd a apărut tiparul era în uz scrierea gotică, pe care umaniştii au căutat să o înlocuiască cu aceea ce ei considerau scriere romană, în realitate fiind vorba de carolina. Această scriere e cunoscută acum sub numele de *umanistică* şi a fost adoptată de mare parte a tipografilor creînd din ea diverse tipuri existente şi azi în arta grafică.

Alfabetul grecesc, în forma sa mai nouă, a rămas stăpîn pe toate dialectele greceşti dar nu s-a întins şi la alte limbi. Totuşi trebuie să amintim că scrierea slavilor pleacă de la acesta. Alfabetul slavon numit *glagolitic* (глаголица) atribuit călugărilor Metodiu şi Chiril, are 40 de semne în două forme (bulgară şi croată) şi provine probabil din minuscula grecească a secolelor IX—X. Cele dintîi texte glagolitice pe care le cunoaştem sînt din secolele X—XI. Nu trebuie însă exclusă şi ipoteza că această scriere să fie mult mai veche sau cel puţin tot aşa de veche ca şi *runele*.

Glagolitica a fost depăşită repede de alt alfabet slavon *chirilic* (кирилица), cu 43 de litere, din care 24 sînt unciale greceşti din secolele IX—X, iar 4 au numai valoare de cifre.

În vremea mai nouă această chirilică a suferit modificări de duct. La sfîrşitul secolului al XVII-lea, Ilie Kopievici a creat o cursivă rusească elegantă pentru scris, inspirîndu-se din alfabetul latin. Aceste modificări ruseşti, au trecut apoi la ruteni, bulgari şi sîrbi.

Pe noi ne interesează în mod deosebit evoluţia scrisului slavon atît prin faptul că avem acte scrise în limba slavă, cît şi pentru că am adoptat acelaşi alfabet pentru limba română, în care am scris în mare parte pînă la 1860. Cu toate acestea problema istoriei scrisului nostru n-a preocupat pe specialişti şi azi nu putem da prea multe amănunte în această privinţă.

Prin vechimea sa de peste o mie de ani este de la sine înţeles că alfabetul chirilic a trebuit să sufere modificări. Spunem în treacăt că scrisul slavon are atît forme unciale şi semiunciale, cît şi cursive.

---

[3] Unele informaţii utile se pot culege din lucrările minuţios informate ale lui Nicolae Grămadă, *Studii paleografice*, „Codrul Cosminului", II—III (1925—1926), p. 35—81, cu 3 planşe. Idem, *Contribuţii la istoria cărţii şi a scrisului în evul mediu*, ibidem, IV—V, 1, 1929, p. 35175 (cu rezumat în limba franceză). Idem, *Din domeniul scriiturii. Istoria culturii şi scriitura. Diverse teorii relative la originea alfabetului*, Cernăuţi, 1929 (Extras din „Codrul Cosminului", VI, p. 239—260). Idem, *Studii mărunte din domeniul ştiinţelor auxiliare ale istoriei*, ibidem, VIII, (1933—1934), p. 387—416.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Şi nu numai la popoarele slave ci şi la noi. În această situaţie evoluţia scrierii cu alfabet chirilic în limba română nu poate fi ruptă de scrierea în limba slavonă pe pămîntul patriei noastre. Şi aici se găsesc forme evoluate şi chiar deosebiri de la un loc la altul. Astfel există deosebiri între scrisul moldovenesc şi cel muntenesc. În fiecare se pot distinge anume perioade grafice pe care nu le putem dezvolta aici. Atragem atenţia numai asupra unora :

1. Scrisul vechi de la începutul cancelariei ţărilor româneşti, cursiv, rareori semiuncial, adesea dezorganizat.

2. Scrisul „brîncovenesc" are vădite tendinţe către majuscula capitală.

3. Scrisul cursiv organizat pînă la jumătatea secolului al XVII-lea.

4. Scrisul rapid cursiv din secolele XVIII—XIX, care ajunge foarte greu de citit ; l-am putea asemui cu scrisul mercantil din paleografia latină. În plus uneori suфere şi influenţa reformei grafice a lui Petru cel Mare.

2. Scrierea la români

Instrumentul principal de care ne folosim la scris este *alfabetul*, un număr variabil de semne afectate sunetelor existente într-o limbă (foneme). În limba română între altele s-au folosit două alfabete principale : alfabetul latin şi alfabetul chirilic. Incidental apar texte româneşti scrise şi cu alte alfabete. Dăm cîteva noţiuni asupra lor [4]. Întîmplător aceasta se poate face acum cu oarecare succes fiindcă există un material ilustrativ relativ bogat întocmit anume [5]. Infinit mai mult întovărăşeşte numeroase ediţii şi studii,

---

[4] În această privinţă bibliografia noastră este foarte sumară : N. Cartojan, *Orientări în paleografia chirilică*, în I. Bianu-N. Cartojan, *Album de paleografie românească* (*Scrierea chirilică*), ed. a III-a, Bucureşti, 1940, p. 5—10. Fiindcă văd că de aici se fac reproduceri copioase, uneori fără a se indica izvorul, ţin să fac unele precizări privitoare la geneza acestei ediţii. Deoarece studenţii Şcolii de Arhivistică nu mai aveau pe ce face exerciţii de paleografie am propus regretatului Cartojan să pregătească o nouă ediţie în care să figureze şi o introducere în paleografia română. Atunci însă fiind prins cu alte lucrări am căutat să-i dau tot sprijinul posibil arătîndu-i ce credem că trebuie să figureze în introducere. Prin mîna dibace a lui I. Şucu am făcut şi tabelele scrisului de mînă şi ce mai trebuia. Am mai adăugat şi 10 planşe noi, pentru ca evoluţia scrisului să fie mai documentată pornind de la tipărituri, mai uşor de citit. Faţă de acestea şi de grija ce purtam ediţiei bunul Cartojan mi-a propus să fiu colaborator, însă din consideraţie pentru fostul meu profesor, cum arătase şi el faţă de I. Bianu, fostul lui profesor, am refuzat acest lucru. Mai socot necesar să adaug că, după cum era obiceiul, faţă de lipsa de înţelegere pentru astfel de lucrări, a trebuit să tipăresc albumul prin subscriere şi acest ajutor mi-a fost dat cu prisosinţă de cei cărora m-am adresat. De atunci şi pînă astăzi nu mai avem un astfel de instrument de studiu. Vezi şi Emil Vîrtosu, *Din paleografia chirilică românească*, în „Documente privind istoria României", (în continuare D.I.R.)., Introducere, vol. I, Bucureşti, 1956, p. 281—334, cu ilustraţii, p. 335—356. Alexandru Elian, *Primul manual de caligrafie chirilică românească. Prima sesiune ştiinţifică de bibliologie şi documentare, Bucureşti, 15—16 decembrie 1955*, Ed. Acad. R.P.R., 1957, p. 181—190.

[5] I. Bianu, *Psaltirea Scheiană* (*1482*). *Mss. 449 B.A.R. tomul I, Textul în facsimile şi transcriere cu variantele din Coresi* (*1577*), Bucureşti, 1889, XVIII p. + 530 f. + p. 531—536. *Albumul familiei Cantacuzino cuprinzînd o alegere de portrete şi documente relative la această familie*, Bucureşti, Minerva, 1902, cu 40 planşe. N. Cartojan şi I. Bianu, *Pagini de veche scriere românească, culese de I. Bianu, profesor şi N. Cartojan asistent*, [Bucureşti], 1921, 1 f. + 32 pl. (*Universitatea din Bucureşti, Facultatea de Litere şi Filosofie, Seminarul de Istoria literaturii române*). Ion Bianu, *Documente de artă românească din manuscripte vechi. Fasc. I, Evanghelia slavo-greacă scrisă la 1429 în Mînăstirea Neamţului din Moldova de Gavriil Monahul*, Bucureşti, 1922, 1 f. + 10 pl. în culori, Idem, *Texte de limbă din secolul XVI reproduse în facsimile*. I. *Întrebare creştinească tip, de Diaconul Coresi în Braşov la 1560*,

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

adesea de importanță capitală pentru istoria scrisului nostru, dar înlesnirea pentru folosirea lui printr-o repertorizare critică lipsește cu desăvîrșire [6].

Problema folosirii alfabetului latin în limba română a fost discutată în diferite ocazii, uneori ajungîndu-se la concluzii stranii, care nu pot fi susținute documentar. Este cert însă că sporadic s-a folosit încă de la sfîrșitul secolului al XVI-lea, fără a fi fost adaptat în mod concret la fonetismul nostru. Puținele texte mai vechi scrise cu acest alfabet împrumută ortografiile altor limbi.

Numai în secolul al XIX-lea s-a pus problema generalizării folosirii alfabetului latin, pentru care s-au preconizat diverse adaptări. Trecerea oficială la scrierea în acest alfabet nu s-a făcut decît la 1860. Dar și de aci înainte scrisul în alfabet latin a continuat să urmeze sisteme grafice și ortografice deosebite (vezi fig. 1, scrisul lui Hasdeu). Numai prin *Hotărîrea pentru aprobarea noilor norme ortografice ale limbii române*, publicată la 16 septembrie 1953, s-a pus capăt unor divergențe, care pot duce la fixarea unui sistem de scriere definitiv.

Alfabetul latin fiind acum cunoscut pretutindeni nu este cazul să-l exemplificăm. În ce privește însă textele vechi paleografia rezolvă problemele fonetice făcînd apel la paleografia limbilor al căror sistem ortografic a fost folosit.

În ce privește alfabetul chirilic adoptat în scrierea slavonă, pe care o și continuă, vedem că s-a folosit sub două aspecte : de mînă și de tipar. Alfabetul de tipar, mare și mic, are următoarele litere :

А	а	az	= a	И	и	ije	= i
Б	б	buchie	= b	І	і	i	= i
В	в	vede	= v	Ѧ	ѧ	în	= î, în
Г	г	glagoli	= g, gh	К	к	caco	= c, ch
Ѥ	ѥ	gea	= ge, gi	Л	л	liude	= l
Д	д	dobru	= d	М	м	mislete	= m
Є	є	iest	= e	Н	н	naş	= n
Ж	ж	juvete	= j	О	о	on	= o
Ѕ	ѕ	dzialo	= dz	П	п	pocoi	= p
З	з	zemle	= z	Р	р	rîță	= r

Bucureşti, 1925. II. *Pravila sfinților Apostoli tip. de Diaconul Coresi în Brașov*, Bucureşti, 1925. III. *Manuscript de la Ieud*. 1. *Scriptura Domnului Hristos către oameni căzută în piatră din ceriu*. 2. *Învățătură la Paşti*. 3. *Învățătură la cuminecătură*, Bucureşti, 1925. IV. *Apostolul lui Coresi (1563)* Bucureşti, 1930. N. Cartojan—I. Bianu, *Album de paleografie românească (scriere chirilică)*, Bucureşti, 1926, 2. f. + XXXII pl. (*Arhivele Statului, Şcoala Superioară de Arhivistică şi Paleografie*), Idem, ed. a II-a Bucureşti, 1929, 2 f. + XXXV pl. Idem, ed. a III-a, Bucureşti, 1940, 12 p. + XLIV pl. *Liturghierul lui Macarie*. Cu un studiu de P. P. Panaitescu şi un indice [bibliografie] de Angela şi Alexandru Duțu, Edit. Acad. R.P.R., 1961, LXXV + 274 p. facsimilate. Aurelian Sacerdoțeanu, *Culegere de facsimile pentru Şcoala de Arhivistică. Seria română. Fasc. I*, (*Nr.* 1—18), Bucureşti, 1942 (Arhivele Statului).

[6] Sumar pentru publicațiile Academiei a încercat să o facă A. Sacerdoțeanu, *Biblioteca Academiei şi istoria scrisului şi tiparului în România*, „Studii şi cercetări de documentare şi bibliologie", anul 9, 1967, 2—3, p. 221—229.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

§ 6.

ALFABETULŬ DACICŬ ALLŬ LUĬ DEKENEŬ.

Simonŭ Kézai este autorulŭ uneĭ cronice maghiare dedicate regeluĭ Ladislavŭ III, carele domnise între 1272—1290.

Biblioteca Imperială din Vienna posedă unŭ essemplarŭ din secolulŭ XV, după care s'a şi făcutŭ ediţiunea luĭ Endlicher.

Nicĭ o dată şi de cătră nimenĭ autenticitatea acesteĭ cronice n'a fostŭ suppusă bănuelleĭ, şi nicĭ că putea să fie, de óră ce de pe la 1340, abia cu vr'o gĭumĕtate-secolŭ în urma autoruluĭ, noĭ o găssimŭ degia prescurtată în limba germană de Enricŭ de Muglein. (1)

Intr'unŭ locŭ Kézai ḑice:

(1) In **Kovachich**, *Sammlung kleiner noch ungedruckter Stücke*, Ofen, 1805, in-8, t. I. p. 1--94: Chronik der Hunnen.

Fig. 1. — Ortografia lui B. P. Hasdeu, *Istoria critică a românilor*, II, Bucureşti, 1874, p. 23.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Ѕ	ѕ	slovu	= s	Ы	ы	ieri	= î
Т҃	т҃	tverdu	= t	Ѣ	ѣ	iati	= ea
Ꙋ	ꙋ	ucu	= u	Ю	ю	iu	= iu
Оу	оу	u	= u	Ꙗ	ꙗ	iaco	= ia
Ф	ф	fertă	= f	Ѥ	ѥ	ie	= ie
Х	х	hi	= h	Ѧ	ѧ	ia (ius mic)	= ia
Ѡ	ѡ	ot	= o	Ѫ	ѫ	ius (mare)	= î, ă
Ц	ц	ţi	= ţ	Ѩ	ѩ	ius mic iotat	
Ч	ч	cerfu	= ce, ci	Ѭ	ѭ	ius mare iotat	
Ш	ш	şa	= ş	Ѯ	ѯ	csi	= cs, x
Щ	щ	ştea	= şt	Ѱ	ѱ	psi	= ps
Ъ	ъ	ior	= ă	Ѳ	ѳ	thita	= th
Ь	ь	ier	= u, ă, â, î	Ѵ	ѵ	ipsilon	= y, i

Alfabetul chirilic de mînă are numeroase variante, atît în majusculă cît şi în minusculă. În timpul mai recent (secolele XVIII—XIX) el se prezintă astfel (v. tabela II).

Pentru exemplificare a perioadei mai vechi reproducem paralel alfabetul din cel mai vechi text, Psaltirea Scheiană (în care apare şi forma glagolitică), din cea mai veche scrisoare particulară, a lui Neacşu de la Cîmpulung din 1521 şi din cel mai vechi act de cancelarie, emis de Mihai Viteazul în 1600 (v. tabela III).

În sfîrşit, ca şi în alfabetul grecesc, literele alfabetului chirilic au şi valoare de cifre. Pentru a ne da seama că au această valoare, li se adaugă deasupra sau înainte anumite semne speciale. Iată cum arată cifrele:

а҃	=	1	ѳї	=	19	рв	=	102
в҃	=	2	к҃	=	20	с҃	=	200
г҃	=	3	ка	=	21	т҃	=	300
д҃	=	4	кв	=	22	ѵ҃	=	400
є҃	=	5	кг	=	23...	ф҃	=	500
ѕ҃	=	6	л҃	=	30	х҃	=	600
з҃	=	7	ла	=	31	ѱ҃	=	700
и҃	=	8	лв	=	32	ѡ҃	=	800
ѳ҃	=	9	лг	=	33...	ѫ, ц҃	=	900
ї҃	=	10	м҃	=	40	҂а	=	1.000
аї	=	11	н҃	=	50	҂в	=	2.000
вї	=	12	ѯ҃	=	60	҂г	=	3.000
гї	=	13	о҃	=	70	҂ѕ	=	6.000
дї	=	14	п҃	=	80	҂з	=	7.000
єї	=	15	ч҃	=	90	҂ї	=	10.000
ѕї	=	16	ҁ, с҃	=	90	҂к	=	20.000
зї	=	17	р҃	=	100	҂л	=	30.000
иї	=	18	ра	=	101	҂м	=	40.000

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Tabelul II

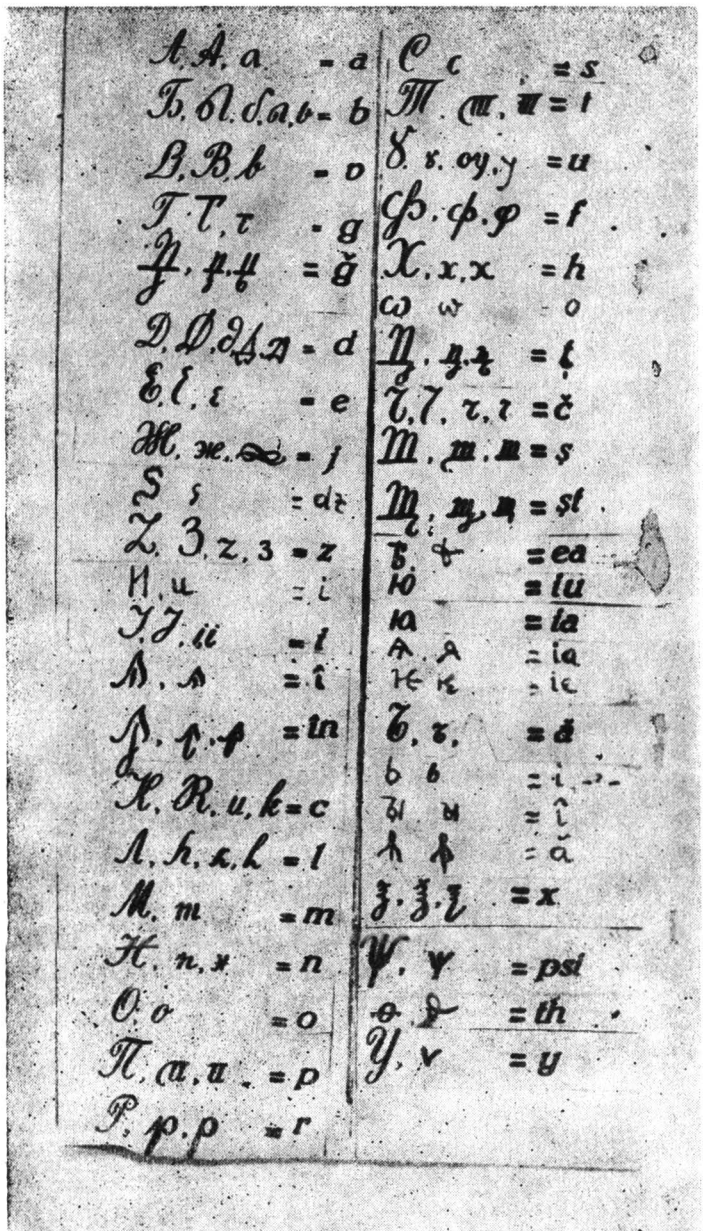

Alfabetul chirilic de mînă sec. XVIII—XIX.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Tabelul III

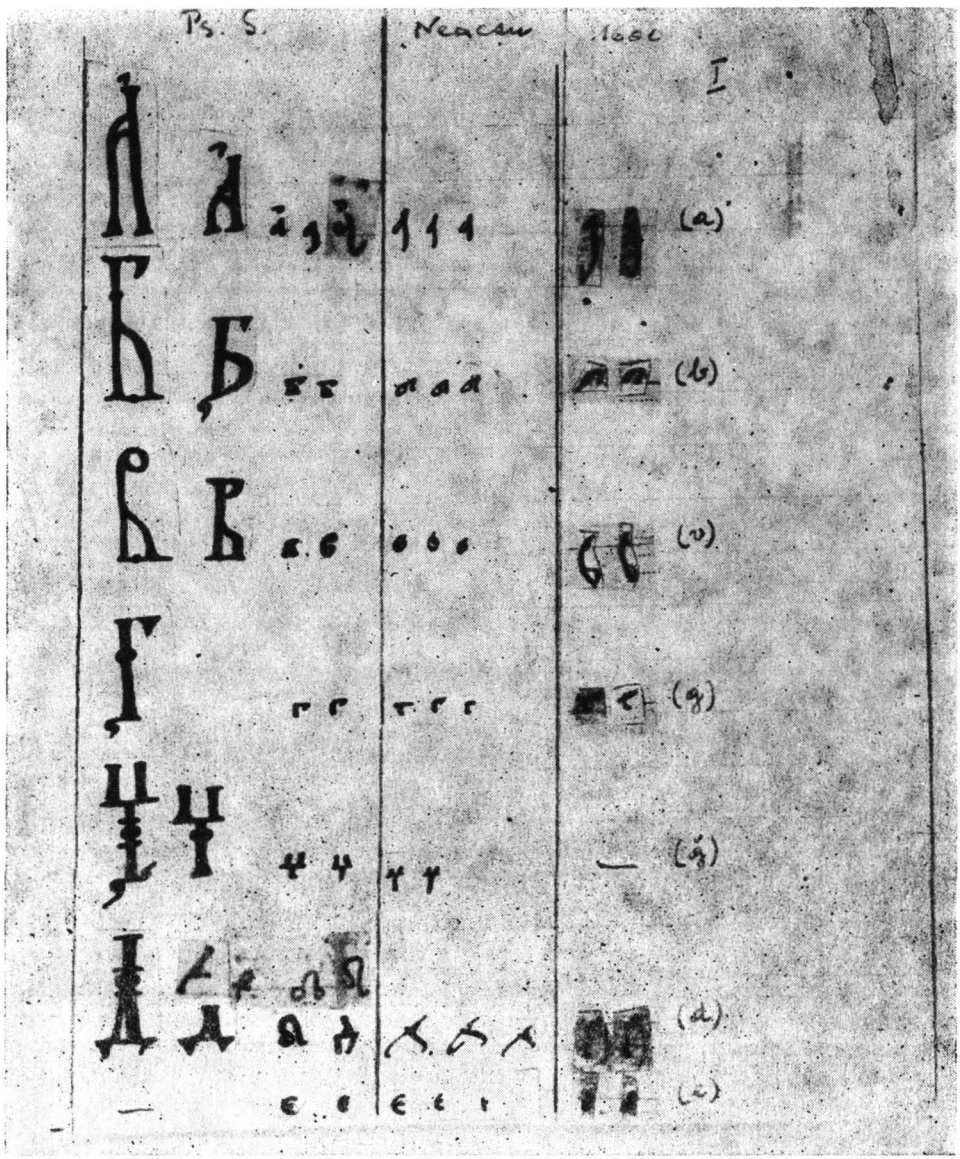

Alfabetul comparat în Psaltirea Scheiană, scrisoarea lui Neacșu și porunca lui Mihai Viteazul (p. 15 — 19).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

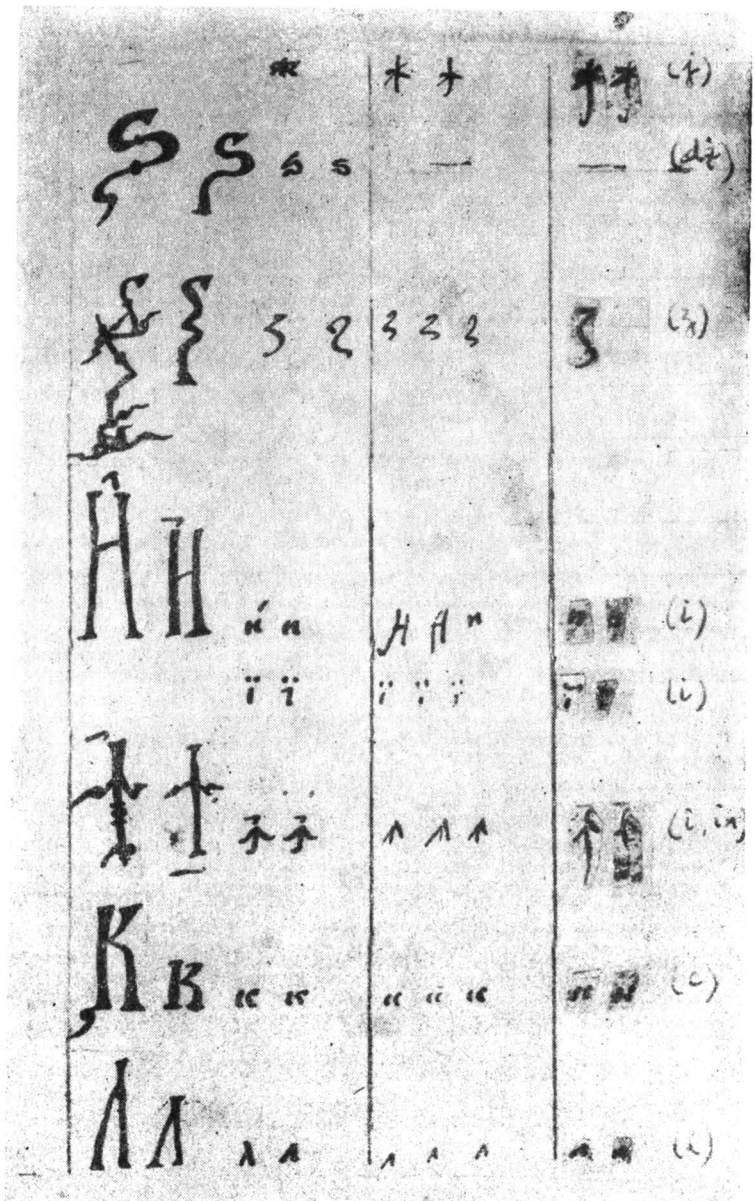

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

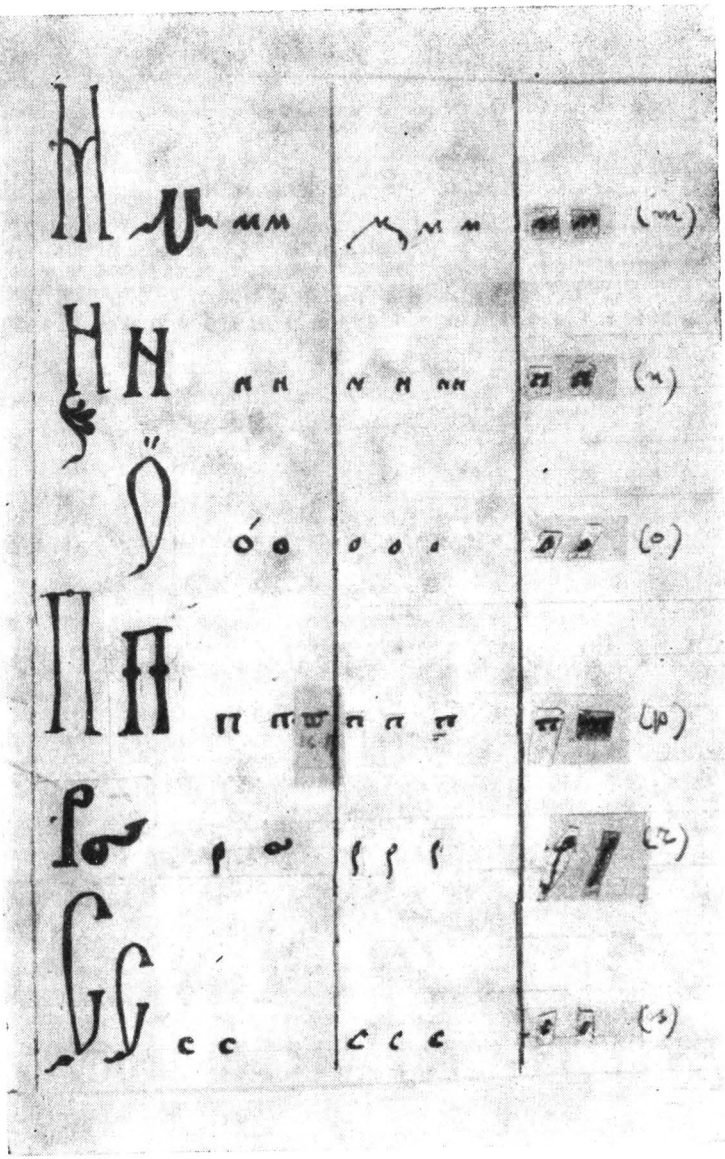

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

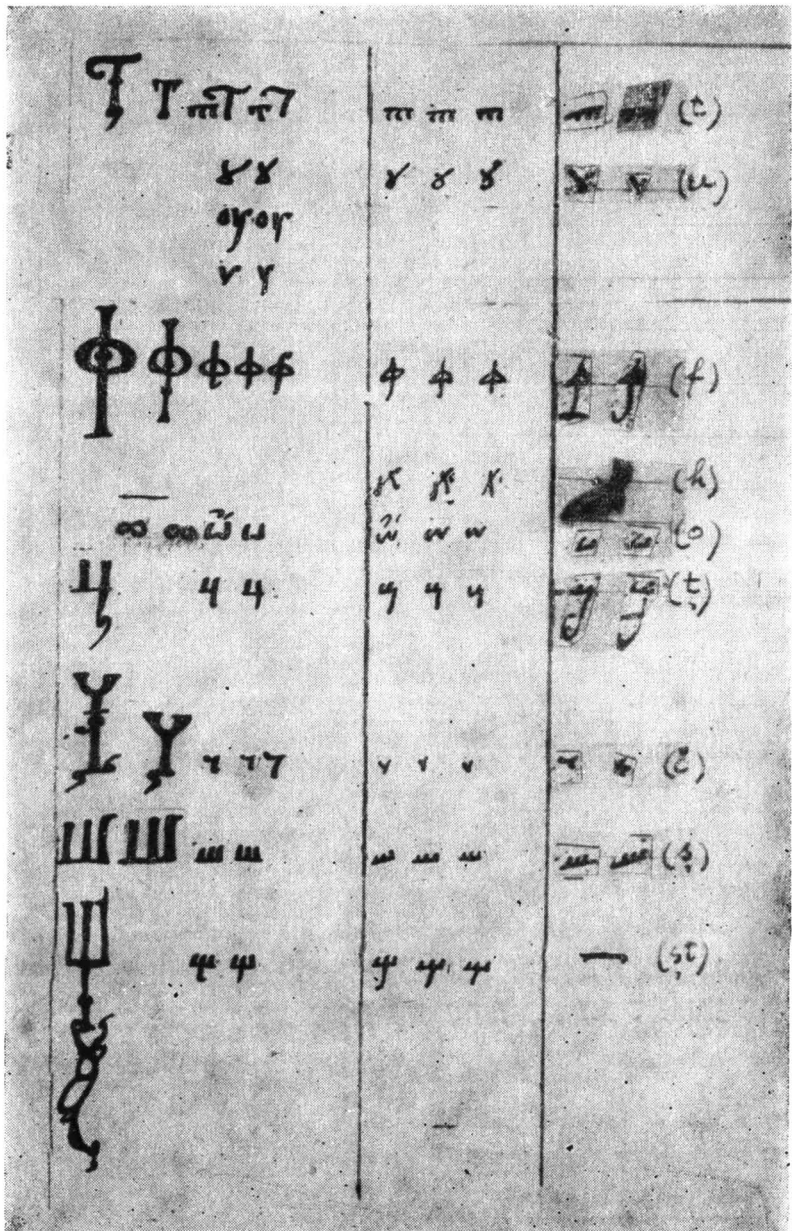

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

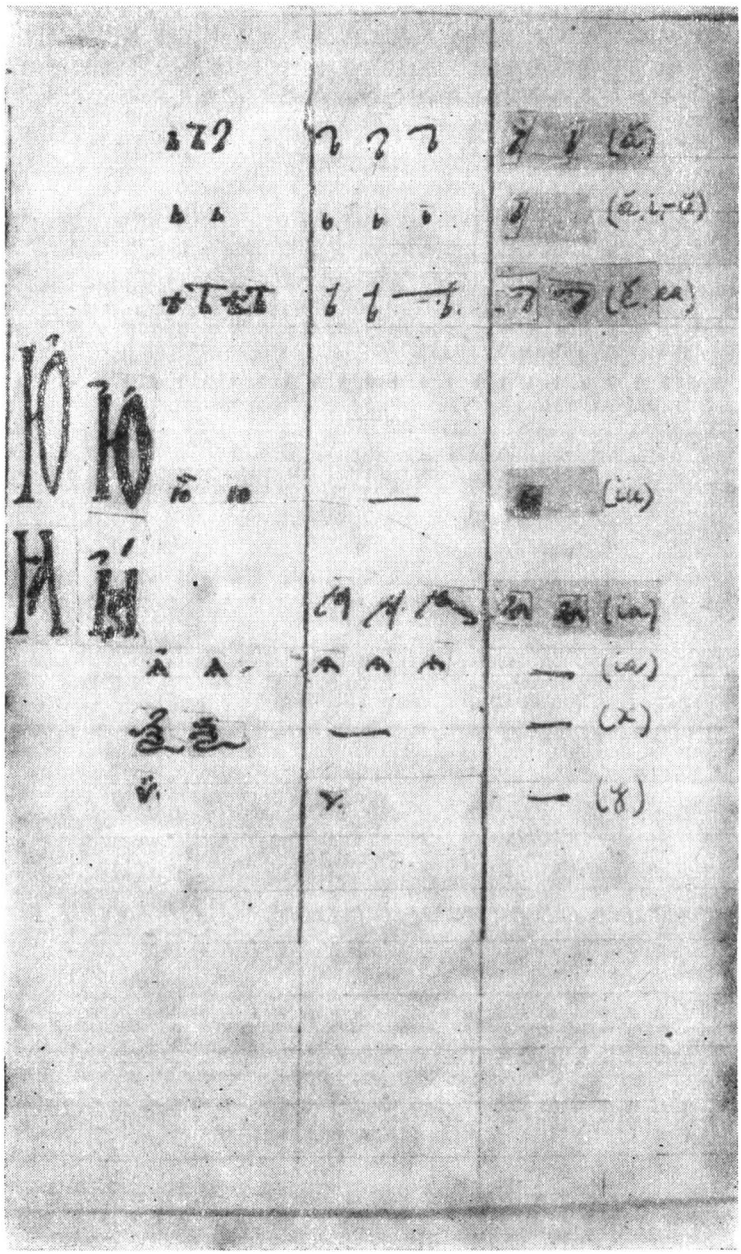

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

III. PARTICULARITĂŢI PALEOGRAFICE GENERALE

Indiferent de alfabetul în care se scrie, fiecare paleograf este obligat să-i cunoască particularităţile paleografice specifice. În situaţia noastră intră deci acele particularităţi care aparţin vechii scrieri în limba română. Ele se nasc şi se dezvoltă în limitele a peste şase sute de ani [7].

Nu abordăm aici probleme pentru care avem o orientare satisfăcătoare, legate de paleografia latină [8], româno-slavă [9], greacă [10] şi turcă [11]. De

---

[7] Cuprindem în acest timp şi românismele strecurate în texte interne redactate în latineşte şi slavoneşte sau în alte limbi, în general prea puţin studiate.

[8] D. Ciurea, *Le scritture latine nei paesi romeni. Saggio di paleografia e di diplomatica*, „Ephemeris Dacoromana", IX (1940), p. 181—241 (cu bogată şi selectă ilustraţie). Const. Andreescu, *Manual de paleografie latină*, Bucureşti—Iaşi, 1953, 248 p. cu VIII pl. facsimile după documente româno-latine (Universitatea din Iaşi, Manuale de istorie generală publicate sub îngrijirea d-lui profesor universitar G. I. Brătianu); referiri la scrisul latin de la noi abia dacă sînt întîmplătoare. S. Jakó, *Paleografia latină cu referire la Transilvania (sec. XII—XV)*, în DIR, *Introducere*, I, Bucureşti, 1956, p. 169—229, cu reproduceri facsilate p. 230—279. Idem, *Concepţia modernă a paleografiei şi aplicarea ei în cercetările de paleografie latină în ţara noastră*, în „Revista Arhivelor", VIII, 1965, nr. 1, p. 23—38. Idem, *Dezvoltarea problematicii şi a metodelor de cercetări paleografice latine*, ibidem, IX (1966), nr. 1, p. 47—61. Radu Manolescu, *Scrierea latină în Moldova şi Ţara Românească în evul mediu*, ibidem, IX, 1966, nr. 2, p. 67—81. Există chiar şi un album: Maria Holban şi Virginia Sacerdoţeanu, *Culegere de facsimile pentru Şcoala de Arhivistică. Seria latină. Fasc. I (Nr. 1—25)*, Bucureşti, 1942, (Colecţiile Arhivelor Statului. Ediţii îngrijite de prof. Aurelian Sacerdoţeanu, directorul general al Arhivelor Statului).

[9] Henri Stahl şi Damian P. Bogdan, *Manual de paleografie slavo-română*, Bucureşti, 1936, 193 p., elementar dar practic. Damian P. Bogdan, *Din paleografia slavo-română*, în DIR, *Introducere*, vol. I, Bucureşti, 1956, p. 79—149 cu 19 fig. p. 150—168. P. P. Olteanu, *Un pergament cu text croato-glagolitic din Transilvania*, în „Revista Arhivelor", VII (1964), nr. 2, p. 163—207. I. Bogdan, *Album paleografic cuprinzînd douăzeci şi şase de facsimile de documente româneşti din sec. XV.*, Bucureşti, 1905, titlul şi explicaţiile sînt şi în limba germană; documentele nr. 1 (privilegiul lui Dan II voievod din 10 noiembrie 1424) şi nr. 4 (scrisoarea lui Alexandru Aldea voievod din 14 iunie 1431) sînt în limba latină. Idem, *Album paleografic moldovenesc. Documente din secolele al XIV-lea, al XV-lea şi al XVI-lea...* publicate cu o introducere şi resumate de N. Iorga, Bucureşti—Paris, 1926, 28 p. + CV pl. [P. P. Panaitescu], *Album paleografic slavo-român*, Bucureşti, 1934, cu 14 documente în 10 planşe fără legendă (Universitatea din Bucureşti, Seminarul de istoria slavilor) cuprinde facsimile cu clişee împrumutate din alte lucrări ale sale, de la I. Bogdan şi Silviu Dragomir. Paul Mihailovici, *Album de documente moldoveneşti din veacul al XV-lea*, Iaşi, 1934, 2 f. + XII pl. (Fundaţiunea „Regele Ferdinand I"). Aurelian Sacerdoţeanu şi Damian P. Bogdan, *Culegere de facsimile pentru Şcoala de Arhivistică. Seria slavă, Fasc. I (Nr. 1—20)*, Bucureşti, 1934 (Colecţiile Arhivelor Statului, Ediţii îngrijite de prof. Aurelian Sacerdoţeanu, directorul general al Arhivelor Statului).

[10] Alexandru Elian, *Elemente de paleografie greco-română*, în DIR, *Introducere*, vol. I., Bucureşti, 1956, p. 357—386. D. Russo, *Facsimile din manuscrisele greceşti în Biblioteca Academiei Române descrise de C. Litzica. Reproduse pentru exerciţii paleografice*, Bucureşti, 1916 (sînt planşele care au folosit la ilustrarea catalogului întocmit de C. Litzica). A. Sacerdoţeanu şi M. Regleanu, *Culegere de facsimile pentru Şcoala de Arhivistică. Seria greacă. Fasc. I, (Nr. 1—25)*, Bucureşti, 1942 (Colecţiile Arhivelor Statului. Ediţii îngrijite de prof. Aurelian Sacerdoţeanu, directorul general al Arhivelor Statului). V. Laurent şi P. Ş. Năsturel, *Facsimile de texte şi documente bizantine din veacurile XIV—XV privitoare la istoria Bisericii Române. Seria complimentară. Fasc. I (Nr. 1—31)* Bucureşti, 1946 (Colecţiile Arhivelor Statului. Ediţii îngrijite de prof. Aurelian Sacerdoţeanu, directorul general al Arhivelor Statului). (Lucrare neterminată).

[11] Mihail Guboglu, *Paleografia şi diplomatica turco-osmană. Studiu şi album*, Bucureşti, Edit. Academiei, 1958. H. Dj. Siruni, *Culegere de facsimile pentru Şcoala de Arhivistică. Seria turcă. Fasc. I (Nr. 1—28)*, Bucureşti, 1943 (Colecţiile Arhivelor Statului. Ediţii îngrijite de prof. Aurelian Sacerdoţeanu, directorul general al Arhivelor Statului).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

asemenea rezervăm unei cercetări speciale textele româneşti vechi scrise în alfabet latin. Pentru cele scrise în alte alfabete constatările sînt destul de recente încît nu poate fi vorba de un material sistematizat pe care să-l putem folosi [12]. Stăruim deci asupra textelor de limbă română în grafie chirilică.

Particularităţile paleografice generale se rezumă la cîteva, obişnuite scrisului alfabetic în orice limbă. Acestea sînt :

Abrevierile. Condiţiile de lucru şi nevoia de a economisi materialul subiacent i-a obligat totdeauna pe scribi să recurgă la procedee deosebite de realizare. Cel mai obişnuit a fost sistemul ligaturilor şi al abrevierilor sau prescurtărilor, comun şi epigrafiei. Însă în paleografie ele se marchează într-un mod deosebit. Pentru ca cititorul să fie prevenit asupra abrevierilor, cuvîntul era însoţit de unele *semne speciale*, ca *titula*, *tilda* sau *titla* (~).

Sigla. Foarte obişnuită a fost prescurtarea prin sigle, cînd o literă sau două arată un anumit cuvînt : a = annus, c = consul, а (ап) = aprilie, а (ар) = armaş.

Surpensia. Scrierea cuvîntului se opreşte într-un anumit loc : cap = caput sau capitulum, гєн = ghenarie (ianuarie), лог = logofăt.

Contracţia. Se elimină unele părţi din cuvînt : dns = dominus, прр҃ѣ = pururea.

Suscrierea. În rînd se scriu numai unele litere din cuvînt iar altele se aruncă deasupra : g = gratia, гє = ghenarie.

Monograma. Literele unui cuvînt, mai obişnuit nume propriu, semnături sau invocaţii, sînt scrise legate între ele după un anumit sistem în aşa fel încît literele să poată fi citite normal. Monograma este obişnuită în semnătura domnilor Ţării Româneşti, mai tîrziu şi în Moldova.

Iată subscrierea monogramatică pe un act de la Mihai Viteazul din 8 septembrie 1595, scris de Vîlcul [13]. (v. fig. 2).

Litere înscrise. O literă este cuprinsă în spaţiul alteia : D = DA ; ⊙, o cu ï înscris consecvent în Psaltirea Scheiană în cuvîntul ochi (deci corect de citit *oichi*) ; ⊙, cu ѵ în scris pentru оѵ.

Se practică mai mult în inscripţii dar nu lipsesc nici din codici, mai ales în litere ornate. Adesea sînt socotite drept monograme.

Ligatura. Cu acelaşi scop de economie se făceau şi *ligaturi*, adică două sau mai multe litere erau unite unele cu altele, uneori foarte meşteşugit, alteori cu o rapiditate excesivă. Exemplificăm cu ligaturi din Psaltirea Scheiană şi din scrisoarea lui Neacşu din Cîmpulung (v. tabela IV).

Monocondilul. Cea mai dezvoltată ligatură o prezintă subscrierea (uneori şi intitulaţia) numită monocondil, în care toate cuvintele şi literele sînt scrise printr-un duct continuu al condeiului.

---

[12] Ion Apostol Popescu, *Texte literare româneşti de la 1719 cu grafii armeneşti*, în „Tribuna", Cluj, X, nr. 20 din 10 mai 1966.

[13] Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, *Doc.* XXXIII/211.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

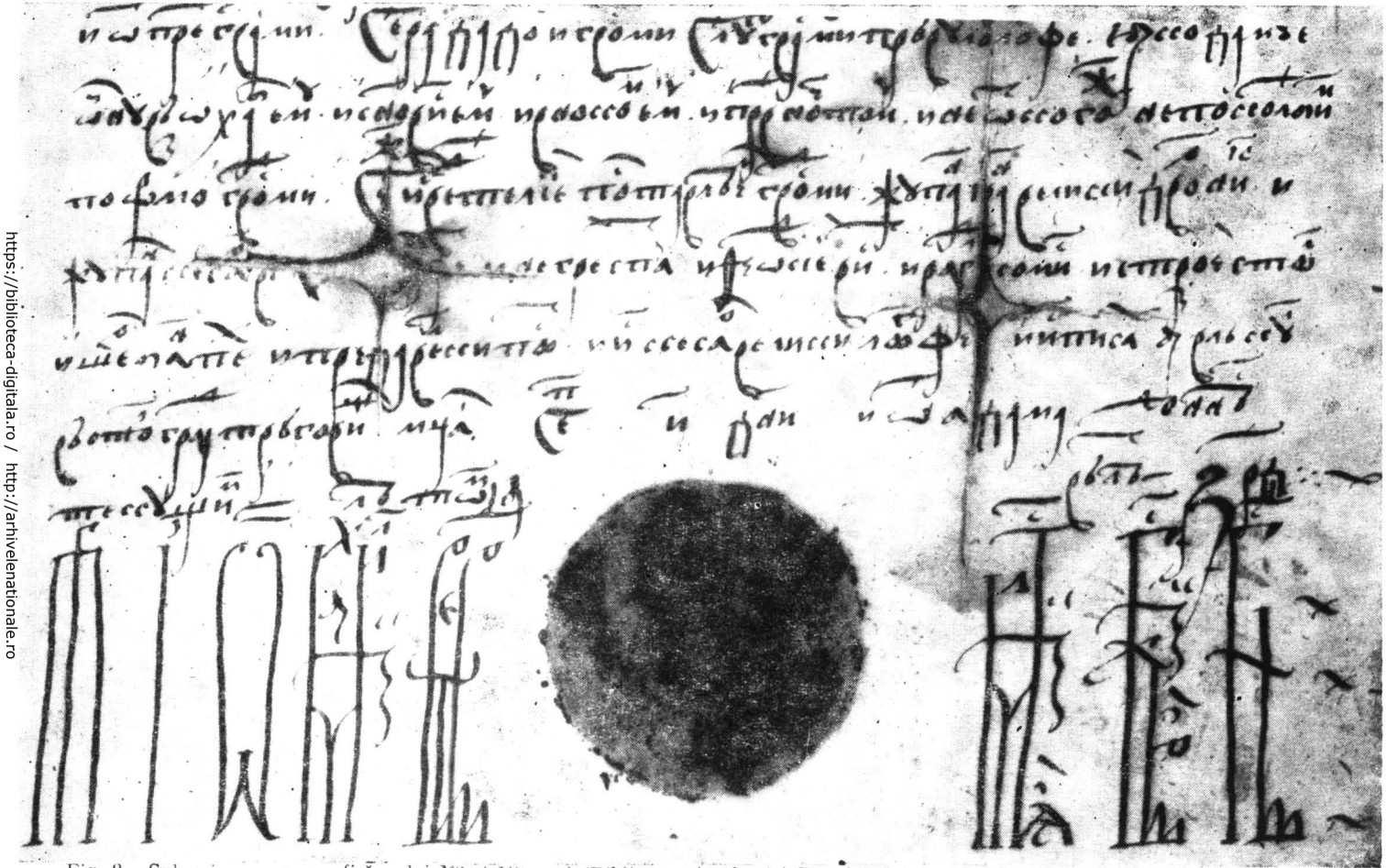

Fig. 2 — Subscrierea monografică a lui Mihai Viteazul (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, Documente XXXIII/211).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Semnătura în cartuş. Din secolul al XVI domnii încep să semneze personal actele ce emiteau. Semnătura apare ori peste începutul monogramei de subscriere, ori sub ea. Pentru a-i da un caracter mai solemn îndată, în mijlocul monogramei, se creează un loc liber, în formă de sul desfăşurat, în care domnul va semna propriu (v. fig. 3).

Tabela IV

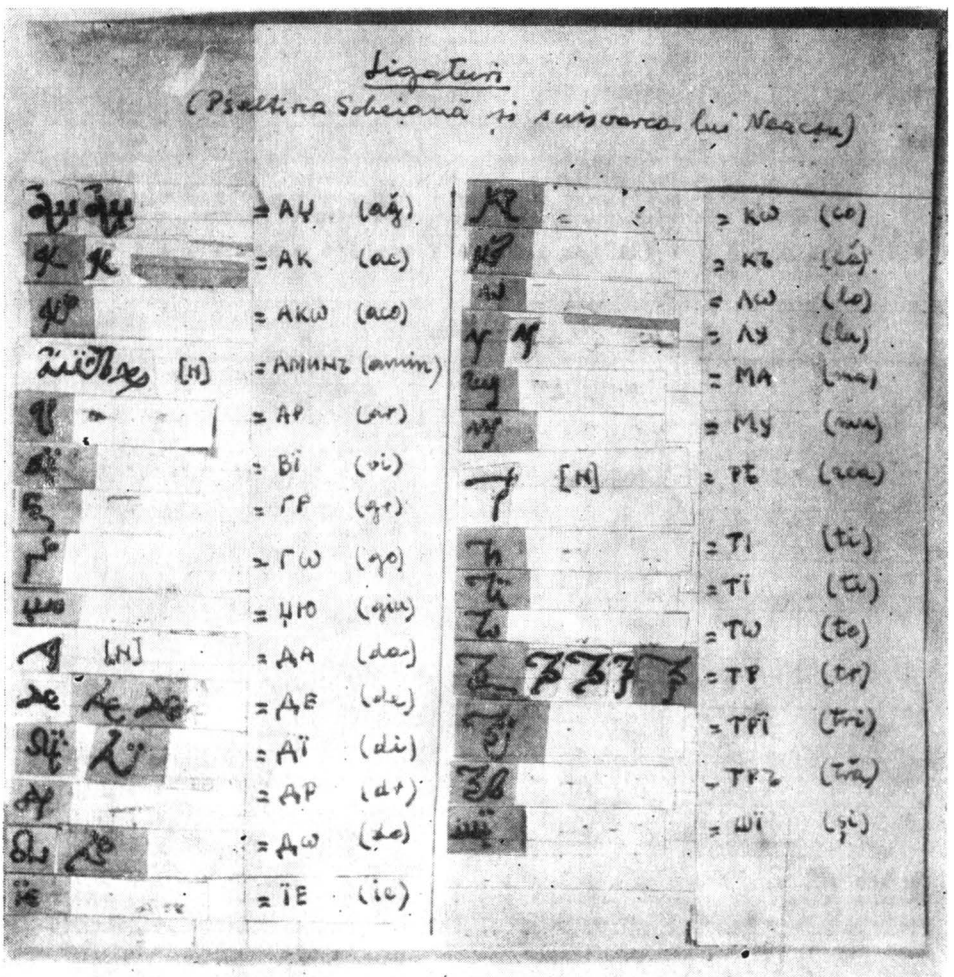

Ligaturi în Psaltirea Scheiană şi scrisoarea lui Neacşu.

Scrierea cu caturi. Din secolul al XVIII-lea se foloseşte scrierea cursivă pe mai multe rînduri deodată. Aici nu e vorba numai de înscrierea unor litere, ci de suprapunerea pe 2—4 rînduri de litere, silabe şi chiar cuvinte întregi. Citirea acestora este anevoioasă fiindcă trebuie urmărit atît drumul condeiului cît şi sensul cuvintelor.

Acestui mod de scriere i se mai spune scriere cu cerdac. Pentru Hasdeu erau *literae columnatae.*

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

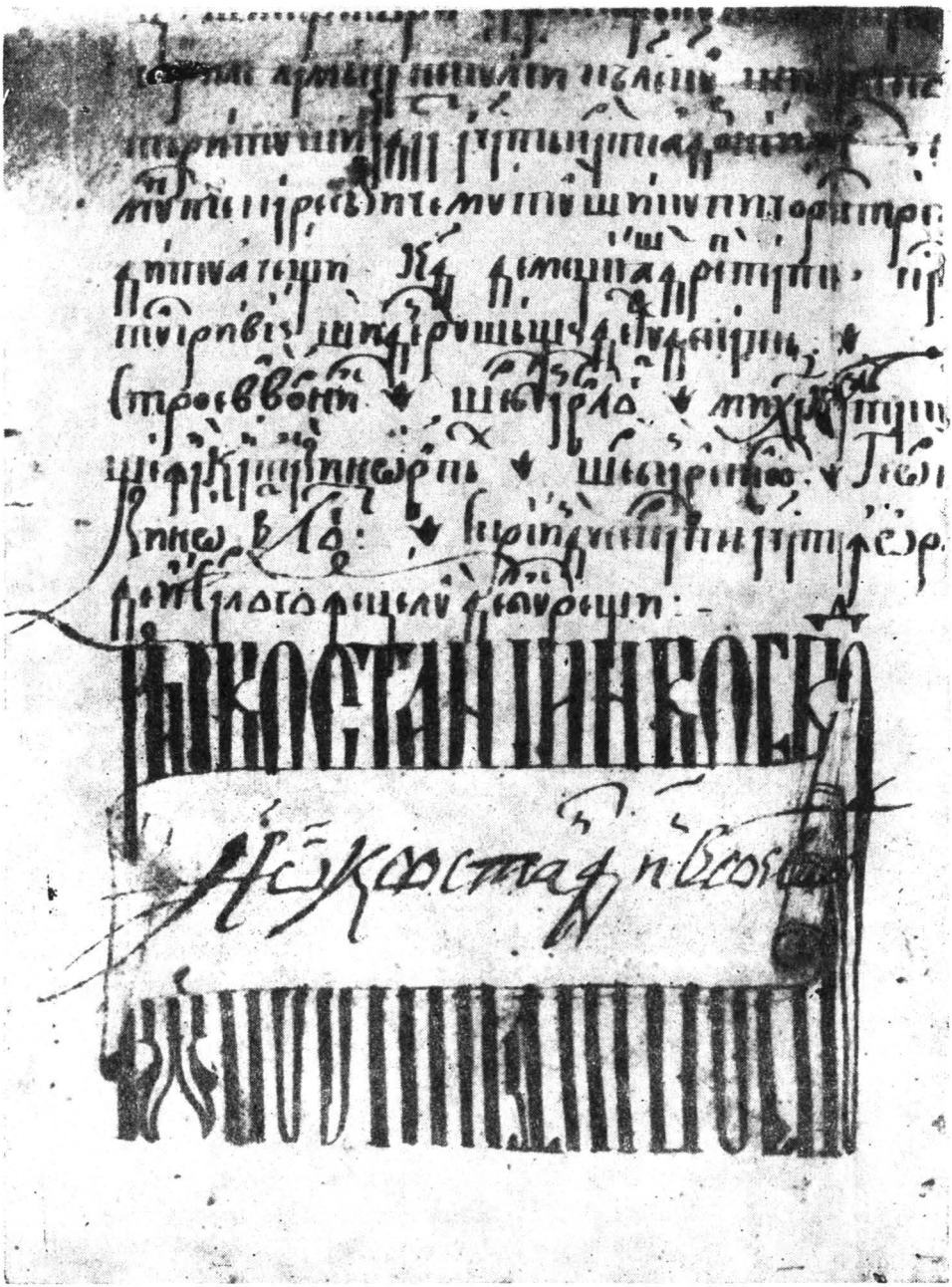

Fig. 3 — Semnătura în cartuș a lui Constantin Brîncoveanu în 1704 (Acta A. Sacerdoțeanu).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Numele sacre sau mistice (nomina sacra, -mystica) au avut todeauna un fel deosebit de a fi scrise: DS = Deus, S = sanctus, SPS = spiritus, $\widetilde{\theta c}$ = θεός, $\widehat{CP}$ = Σωτήρ.

Tetragramma, obișnuită în textele religioase ebraice, este formată din 4 litere care compuneau numele lui Dumnezeu pe evreește: Jahveh, Iehovah zis și Adonai (= Κύριως θεός). Kyrios a fost adoptat și în Septanta (trad. Vechiului Testament făcută în anii 283—282 î. e. n.) și de creștinism: $\overline{IC}$ $\overline{XC}$ (= Ἰησοῦς Χριστός, Isus Hristos, INRI (= Jesus Nazarenus rex Judaeorum).

Tahigrafia (τάχος, iute, repede). Textele cele mai grele de citit sînt însă cele tahigrafiate, un fel de stenografie. Se întîlnește prima dată la greci în secolul al IV î. e. n., într-o inscripție găsită pe Acropola ateniană. Grecii vechi îi ziceau ὑποσημείωσις, care înseamnă „notă pusă deasupra", iar mai tîrziu διὰ σημείων „prin semne" (σημεῖον, la romani înseamnă *nota*). Sistemul consta în întrebuințarea literei inițiale pentru cuvîntul întreg, nuanțîndu-l printr-un semn alăturat.

Notele tironiene, frecvente în secolele VI—VII în scrierea latină, îșî au originea în scrierea romană. Li s-a dat numele de la Tiro, sclavul lui Cicero, căruia îi „stenografia" discursurile. Ex. suda = subsida.

Semnele auxiliare ale scrisului. La început scrierea era continuă (scriptura continua). Nici literele nici cuvintele nu erau despărțite unele de altele. După aceea s-au despărțit cuvintele și a început să se introducă *punctuația*. Reguli precise s-au stabilit foarte tîrziu, iar semnele întrebuințate sînt foarte variate.

Ca să se dea o mai bună intonație cuvintelor s-au introdus *accentele*, iar în limba greacă și *spiritele*. În textele chirilice românești au o valoare foarte relativă.

După scriere textele erau *colaționate*. Pentru aceasta existau corectorî (correctores, διορθωταί), care aveau un rol important la alcătuirea cărților. În scrisul grecesc se îngrijeau de buna întrebuințare a interpunctuației și a accentelor, dar se plîngeau uneori de „lipsa de instrucțiune" (ἀπαιδευσία) a scribilor (*librarii*), care puteau face greșeli. Era deci necesară colaționarea textelor scrise (collatio, ἀντιβολή). Îndreptarea se făcea pe loc.

În Psaltirea Scheiană apar mai multe corecturi, dovadă că textul a fost colaționat. Totuși au mai rămas greșeli neobservate.

Și pentru diplome sau acte de cancelarie exista colaționarea pentru a face îndreptările necesare. Aici însă unde se observa greșeala, un cuvînt sau o literă de prisos (dittografie), acestea se *expunctuau*, ceea ce arăta că nu trebuie luate în considerație la citit. Dacă erau omisiuni (*aplografie*) se adăuga ce lipsea făcîndu-se semne speciale de adaus sau se arăta în mod expres ce se adăugase.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

În paleografie mai trebuie ţinut seama şi de alte notaţii speciale ca pentru indicarea *cifrelor* ori a *semnelor muzicale* atît în notaţia bizantină [14] cît şi apuseană (gregoriană)[15]. Şi în această privinţă cultura noastră şi-a adus contribuţia sa apreciabilă [16].

IV. PARTICULARITĂŢI PALEOGRAFICE SPECIALE

Pe lîngă particularităţile generale pe care le-am amintit care, în ceea ce priveşte cititul, fac lege în orice paleografie în scris alfabetic, paleografia română în alfabetul chirilic are şi particularităţile sale specifice. Uneori acestea sînt adevărate probleme şi intervin îndată ce paleograful de la descifrarea textului trece la întocmirea ediţiei. În această privinţă au existat şi există multe moduri de prelucrare. Pînă acum nu există un consens în această privinţă. A prezenta însă problemele credem că este o necesitate ştiinţifică, fie şi numai pentru dorinţa de cunoaştere.

Cea dintîi problemă a constituit-o *introducerea alfabetului latin*. Aceasta nu era numai o chestiune de formă sau de simplificare a scrisului, ci în primul rînd o chestiune de fond, naţională. În limba română în trecut s-a folosit uneori şi alfabetul latin atît în scrierea de mînă cît şi în tipărituri. La începutul secolului al XVIII-lea protopopul Florea Băran din Şcheii Braşovului scrie într-o grafie latină şi ortografie excelente[17]. Problema scrierii numai cu alfabet latin s-a pus însă abia la sfîrşitul acestui secol. Preocuparea principală a celor care au făcut primele propuneri nu consta atît în necesitatea schimbării alfabetului, cît în forma ortografică pe care voiau să o dea scrierii limbii.

Discuţiile au durat multă vreme dar numai în deceniul al VI-lea din secolul trecut prin măsuri oficiale s-a ajuns la introducerea generală a alfabetului latin [18]. De atunci şi pînă astăzi discuţiile mai continuă între fonetişti şi etimologişti.

În strînsă legătură cu introducerea alfabetului latin în scrierea română s-a pus îndată problema *transcrierii textelor chirilice*. Folosirea generală a alfabetului latin punea automat întrebarea cum putem face transcrierea

---

[14] Pr. I. D. Petrescu, *Études de paléographie musicale byzantine*, Bucureşti, Édition musicales, 1967, mai ales p. 196—222.

[15] Amedée Gastoué, *Arta gregoriană*, Traducere de Ileana Raţiu şi Doru Popovici, Bucureşti, Edit. Muzicală, 1967.

[16] De pildă prin Filotei Monahul, Macarie Psaltul şi Anton Pan. Vezi şi Emil Vîrtosu, *Cea mai veche terminologie românească de notaţie psaltică (1713)*, în „Hrisovul" V, 1945, p. 106—112.

[17] Arhiva Bisericii Sf. Nicolae din Schei, *Doc.* nr. 113 (v. fig. 4). Tot cu litere latine la 1748 făcea însemnări pe un *Minei* din 1724 şi Lazăr Popoviciu din Caransebeş, „Revista istorică", IV (1920), p. 188.]

[18] *Alfabetulŭ românŭ cu littere romane, adoptatŭ de onorabila Eforie a scólelorŭ prin jurnalulŭ de la 23 Octombre, 1858*, Bucuresci, Tipografia jurnalului Naţionalulŭ, 1859, 25 p. Asupra acestei chestiuni vezi: M. Gaster, *Origina alfabetului şi ortografia română*, Bucureşti, 1885. Emil Vîrtosu, *Chirilicale II. Note despre introducerea oficială a alfabetului latin în Principatele române 1856—1859*, în „Arhiva românească", VIII, 1942, p. 383—438. Idem, *Din paleografia chirilică românească*, în DIR, *Introducere* I (1956), p. 319—323. N. Grigoraş, *Introducerea alfabetului latin în şcolile din Moldova. (Discuţiile din Consiliul şcolar, 1856—1860)*, în „Revista Arhivelor, III (1960), nr. 1, p. 126—133.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

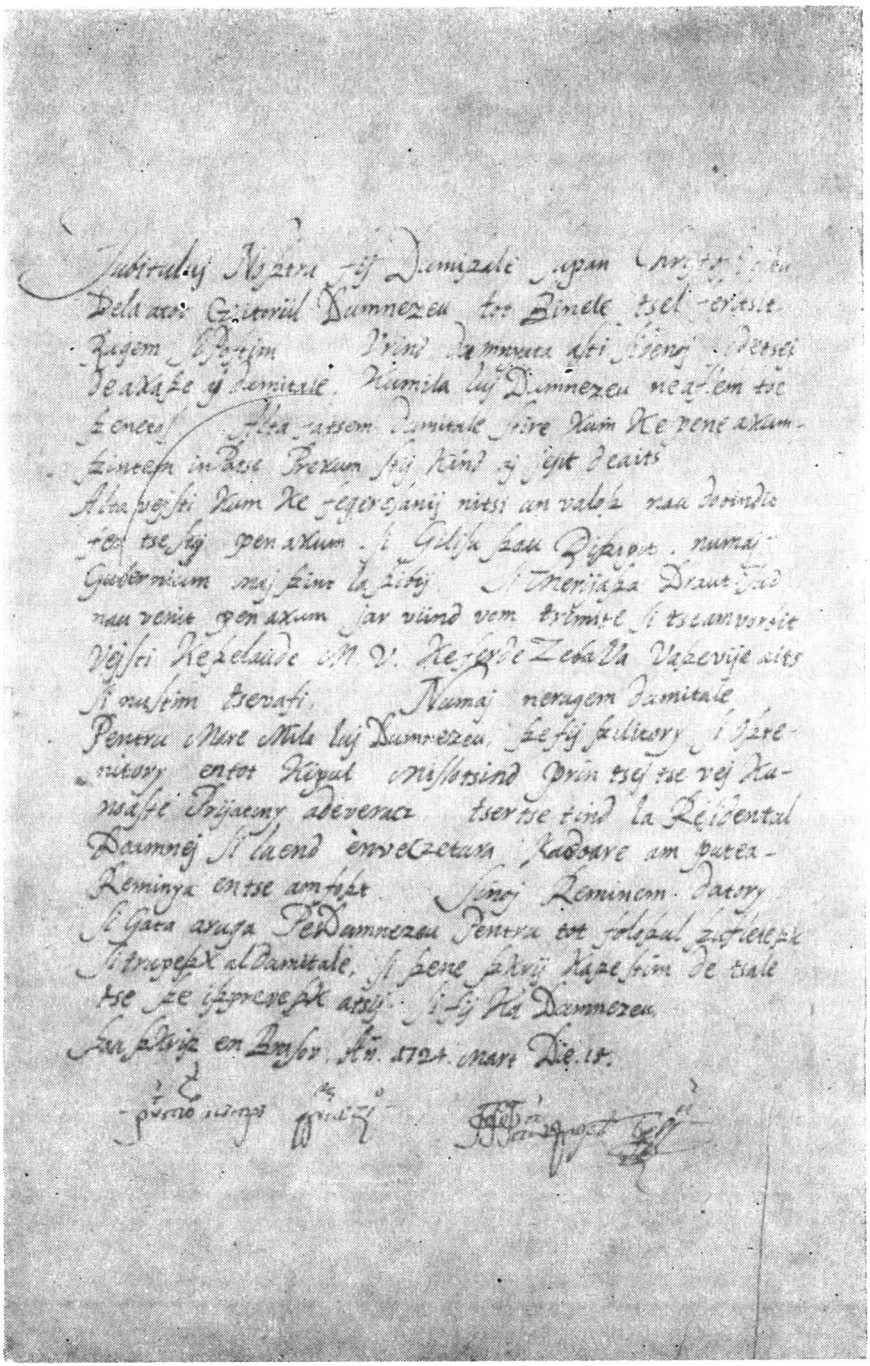

Fig.4.— Scrisoarea protopopului Florea Băran din 15 martie 1724 (Arhiva Bisericii din Șcheii Brașovului).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

exactă a textelor româneşti scrise mai înainte în alfabet chirilic. Această chestiune se discută de aproape o sută de ani şi nu sînt speranţe să se ajungă la o rezolvare unanim acceptată. Vina principală o poartă specialiştii în domenii diverse, care se gîndesc numai la ce este util sectorului lor de cercetare şi nu la ce trebuie folosit şi ştiut de toţi în sprijinul culturii româneşti [19].

În principiu autorii ediţiilor de texte de pînă acum au întrebuinţat diverse metode de transcriere şi de publicare. Acestea pot fi clasate în trei mari grupe :

1. Ediţii *paleografice* (sau fotomecanice), adică reproducerea pe cale tipografică întocmai a textului original, cu corecturi, fără completări, fără ortografie.

2. Ediţii *filologice* cu reproducerea textului în mod critic, inclusiv stabilirea autenticităţii şi confruntarea izvoarelor.

3. *Ediţii ortografice* în care se ţine seama de critica filologică, dar reproducerea textelor urmează regula ortografică actuală.

Una sau alta din aceste metode poate fi aplicată cu o relativă înlesnire cînd este vorba de texte vechi scrise în acelaşi alfabet, urmînd să fie rezolvate numai unele probleme de istoria limbii. Însă chestiunea se complică îndată ce istoriceşte intervine o schimbare a alfabetului, cum este cazul la noi, unde s-a întrebuinţat mult timp alfabetul chirilic, care obligă pe editor să facă, nu numai o simplă copie în transliteraţie, dar să rezolve şi problema fonetismului limbii. Aceasta a dat naştere la dibuiri, evidente astăzi în ediţii atît de variate din punct de vedere al reproducerii textuale.

Această situaţie obiectivă duce la următoarele constatări privitoare la încercările de rezolvare :

1. *Textul chirilic se reproduce în facsimil* prin mijloace foto-mecanice. Nerezolvînd dificultăţile paleografice este foarte util numai lucrărilor de erudiţie ale specialiştilor, cărora li se pune la dispoziţie un cvasi-original.

2. *Textul chirilic se reproduce întocmai* prin mijloace tipo-mecanice. Acest sistem produce o copie azi utilă tot numai specialiştilor dar nu rezolvă transcrierea lui pentru lectura tuturor.

3. *Textul chirilic reprodus în transliteraţie complexă.* Se dă fiecărei litere chirilice corespondentul ei în alfabet latin, iar pentru cele care lipseşte acest corespondent se creează semne alfabetice diacritice, sau se păstrează însuşi semnul chirilic deosebit ; se pot crea şi semne analfabetice, cum este iericul şi paiericul.

---

[19] Enumerăm cîteva propuneri : A. Sacerdoţeanu, *Ceva despre transcrierea documentelor româneşti*, în „Revista Arhivelor", III, 2 1939, p. 283—312, cu bibliografia anterioară. Idem, *Transcrierea documentelor româneşti*, ibidem, VII, 1 (1946), p. 1—9, cu propuneri practice. N. Drăganu, *Transcrierea textelor chirilice*, în „Hrisovul", I, 1941, p. 46—59. Diomid Strungaru, *Contribuţii la interpretarea grafiei chirilice. I. Criteriile suprascrierii literelor*", în „Limba română", X (1961), nr. 5, p. 474—487. II, *Problema „dispariţiei" lui i final în limba română*, Ibidem, nr. 6, p. 606—610. III. *Problema „dispariţiei" lui u final în limba română*, Ibidem, XI, 1962, nr. 5, p. 582—594, o meritorie sistematizare a problemei. Em. Vîrtosu, *Transcrierea textelor chirilice româneşti*, în „Studii Teologice", XV (1963), p. 64—104, fără propuneri concrete. Cf. şi *Principii de transcriere a textelor româneşti. Secolele al XVI-lea—al XIX-lea*, în „Limba română", XI (1962), nr. 6, p. 653—660.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

4. *Transliterație simplificată.* Pentru semnele chirilice care nu au corespondent în alfabetul latin se folosesc litere latine cu cele mai simple semne diacritice, apelîndu-se și la studiul graiului, deci parțial interpretativ. Este sistemul întrebuințat la Arhivele Statului din țara noastră în acest mod :

а	= a	ь	= â, -'- - ŭ(ĭ)
б	= b	ъ	= ă, -'-, -ŭ
в	= v	ѣ, ы, ъи	= â, î, i
г	= g, gh (—e, —i)	ѣ	= é
гг	= ng, nhg (-e, —i)	ѫ	= ă
гх	= g, h, gh	ю	= *ĭu*
ґ	= g, ğ (-e, -i)	ѧ	= e, *ĭa*
д	= d	ꙗ	= *ĭa*
є	= e	ѥ	= *ĭe*
ж	= j	ѳ	= th
ѕ	= dz	ȣ, оȣ, оу,	= u
з	= z	оґ, ґ, у	= (ʊ), i, y
и, й, і, ї	= i, ĭ	ф	= f
к	= c, ch (-e, -i)	х	= h, ch
л	= l	ѱ	= ps
лъ	= lă, lŭ, -l' -l	ц	= ţ
м	= m	ш	= ş
н	= n	щ	= şt
о, ѡ	= o	ч	= č (-ć)
п	= p	ѯ	= x (-cx)
р	= r	ѧ	= î, n, în
ръ, рь	= âr, ăr, -ră, -rŭ	ѩ	= *ĭe, ĭa*
с	= s	ѭ	= *ĭa*
т, ѳ	= t		

Trebuie să spunem încă de pe acum că „transliterația" nu rezolvă problema „transcrierii". Deci, științific vorbind, ea nu dă decît o lectură aproximativă atîta vreme cît literele alfabetului chirilic aveau în textele noastre o valoare schimbătoare. În această privință este destul să dăm un singur exemplu, și încă dintre cele mai vechi, demonstrat de o greșeală tipografică. În *Molitvenicul* din 1564 Coresi a tipărit de două ori în continuare același paragraf (v. fig. 5).

5. *Textul chirilic se reproduce în caractere chirilice de tipar și în transcriere latină.* Ceea ce grafic nu rezolvă alfabetul latin se poate confrunta cu textul în chirilică. Sistemul este costisitor, fără avantaje simțitoare pentru știință.

6. *Textul chirilic se reproduce în facsimil și în transliterație latină.* Nu rezolvă greutățile provocate de prescurtări iar lectura rămîne greoaie.

7. *Textul chirilic este studiat din punct de vedere al graiului și apoi transcris în mod unitar.* Este ceea ce se numește transcrierea interpretativă. Pentru acte diplomatice este cît se poate de adecvată. Credem că este obligatorie și pentru texte literare de circulație permanentă.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

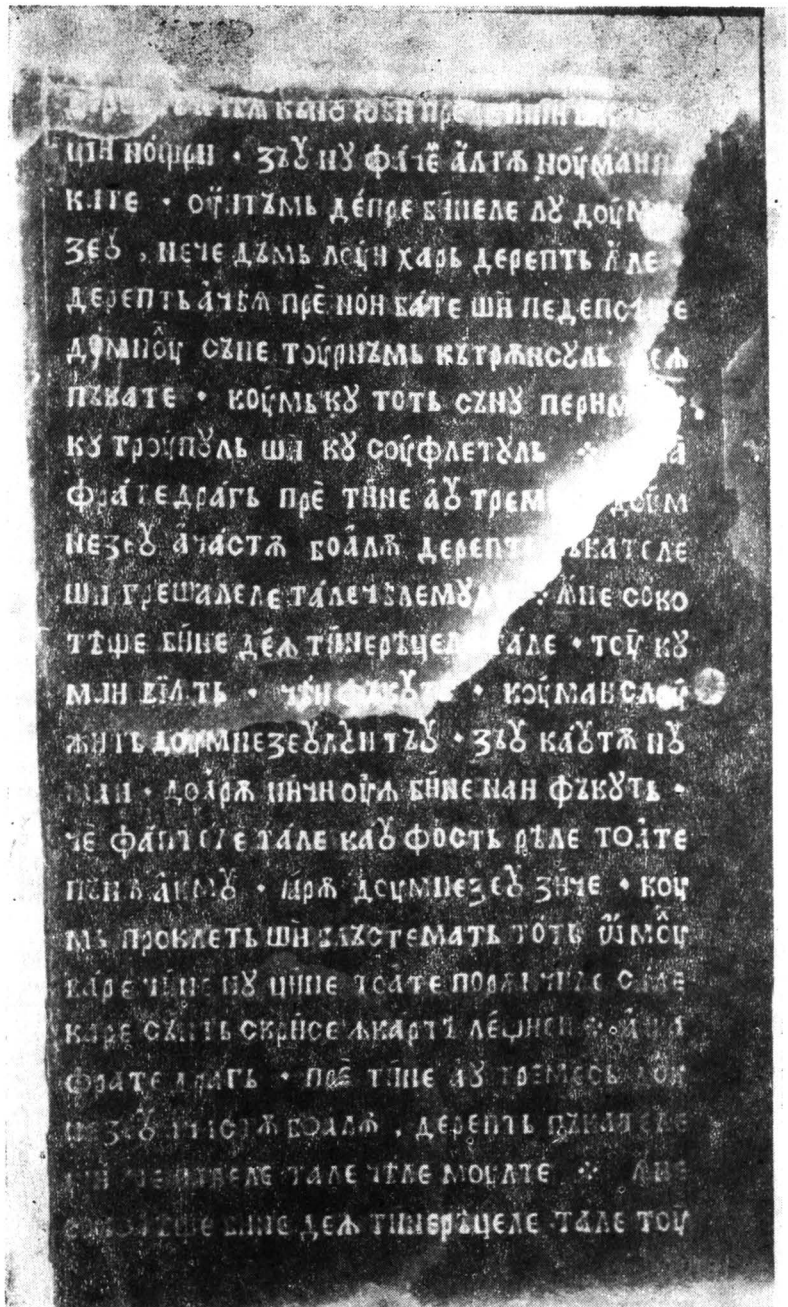

Fig. 5. — Fragment din Coresi, *Molitvenic* 1564. Copie fotografică (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, *Cartea rară*, nr. 13, p. 475—476).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

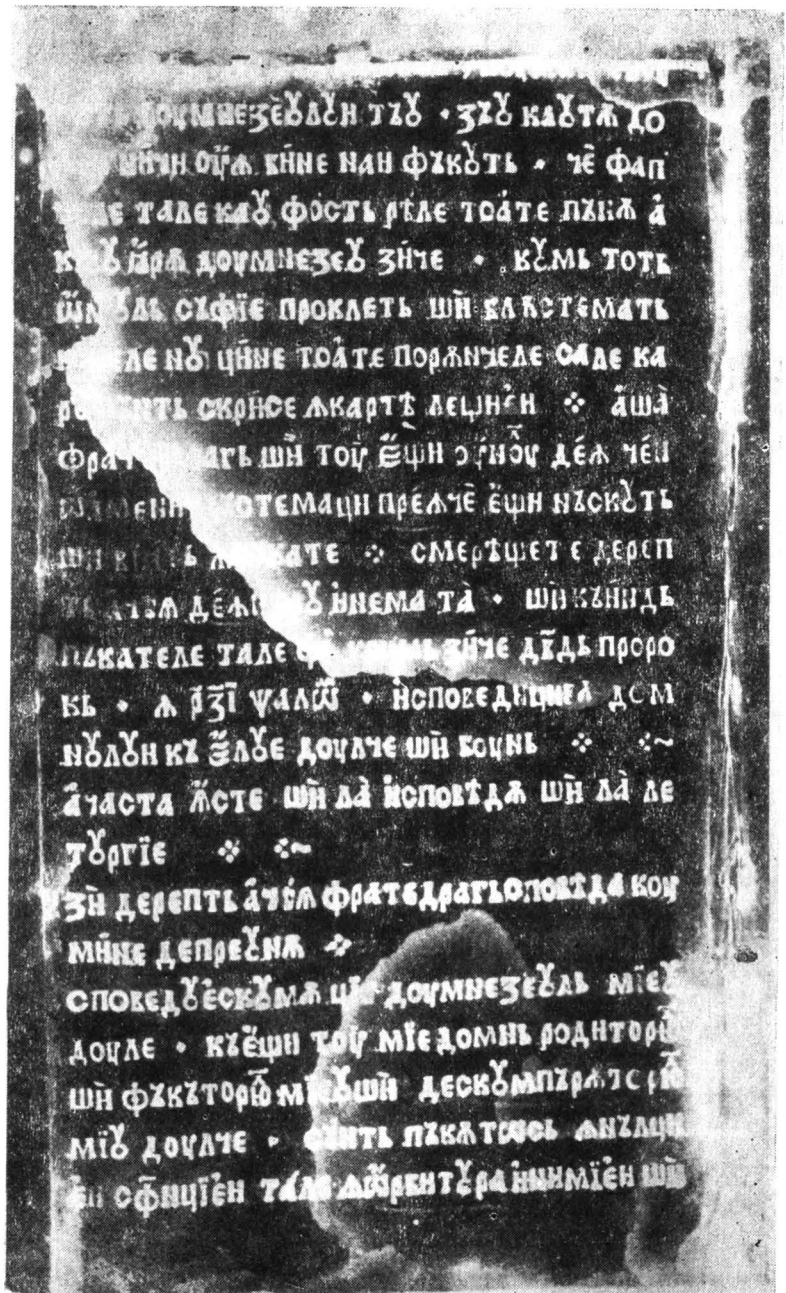

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

În ce priveşte transcrierea sînt unele semne grafice, la origine litere cu valoare fonetică, care cu timpul au pierdut această semnificaţie. Este vorba de *ieric*, semnul care înlocuieşte pe ѩ (ier) interconsonantic în anumite poziţii grafice şi de *paieric*, înlocuitorul aceluiaşi semn final (кѫмѫпѫ = cămp sau cîmp). În general nu are valoare fonetică. La acestea se adaugă *dublul gama*, influenţă net grecească. Limba greacă avea particularitatea ca grupul fonetic ng să fie transcris prin dublul gama (γγ) Notaţia a trecut în scrierea slavă ca şi în cea română chirilică (рр). Această excepţie nu trebuie să ne preocupe ci în mod tacit să i se dea valoarea reală pe care o are, adică *ng* şi nu *gg*.

Fiecare din aceste sisteme are avantajele şi dezavantajele sale. Dacă ţinem seama de interesul limitat la unele cercetări ştiinţifice şi de interesul mai larg al cititorilor cărora se adresează aceste texte, de bună seamă că nici unul nu este de recomandat. Totuşi putem spune că *facsimilul* rezolvă definitiv nevoile cercetătorului de limbă iar transcrierea *interpretativă* este singura care se recomandă pentru textele cu cititori numeroşi.

În sfîrşit se mai adaugă unele probleme pe care trebuie să le rezolve paleografia. Între acestea cea mai dificilă este scrierea ascunsă. Cu aceasta se ocupă *criptografia*. Scrierea criptică nu reprezintă o economisire de spaţiu, ci dorinţa de a păstra oarecare taină în scrisoare. Pentru descifrare trebuie cunoscut „cifrul" după care s-a scris. Multe din criptograme sînt încă nedescifrate, cu toate că au avut loc diverse propuneri [20].

Deosebit de importantă, mai ales pentru vechimea scrisului în limba română, este criptograma din Psaltirea Scheiană (v. fig. 6).

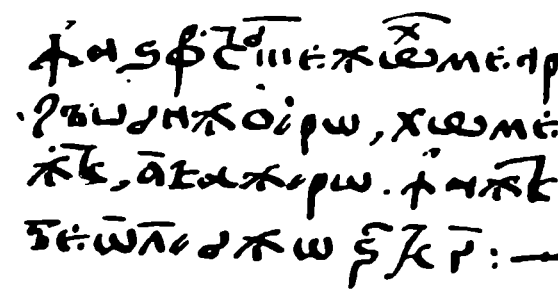

Fig. 6.—Criptograma Psaltirii Scheiane.

Propunerile de deslegare făcute pînă acum nu au căpătat încă adeziunea specialiştilor aşa încît contează tot ca nedeslegată [21]. În ce ne priveşte, în transcrierea mecanică, dăm această lectură probabilă :

[20] Em. C. Grigoraş, *Criptografia şi istoria românească*, Bucureşti, 1925, Em. Vîrtosu, *Din criptografia românească*, în „Studii teologice", XVIII (1966), p. 261—317. Cf. îndreptările şi adăugirile recenzentului Victor Brătulescu în „Glasul Bisericii", XXVI (1967), p. 183—184.

[21] Literatura la Em. Vîrtosu, *op. cit.*, p. 265.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

ꙗѕор(·ч)с(р)ше : жѡ(Х)м : а҃рѡе
зъѡріжонрѡ. Хѡме : РF
ж(·т)к, а҃кажерѡ. ꙗаж(т)к[ѣ]
БЬЄ : ѡ҃ле ржѡ Ѕ҃(т)кг҃.

Greutate prezintă uneori şi dezlegarea datelor textelor, care se făcea tot cu ajutorul literelor-numere. Sistemul de numărare a anilor este însă deosebit de cel de azi, folosindu-se diferite ere, la noi cea de la facerea lumii (vă leatul). Corespondenţa acestor ani cu ai erei noastre se face relativ uşor. Din văleat se scade 5508, dacă data se referă la lunile ianuarie-august şi 5509 pentru lunile septembrie-decembrie, deoarece începutul anului se socotea la 1 septembrie. Trebuie observat însă că regula nu se aplică în mod mecanic deoarece sînt numeroase cazuri cînd anul avea alt început, ca de exemplu 25 decembrie sau 1 ianuarie. Acesta din urmă a fost folosit mai întîi în Moldova.

Cîteva exemple sînt edificatoare : Coresi spune că a început tipărirea Psaltirii româneşti „în luna lu fevruarie 6 (Ѕ҃) zile şi se-au sfîrşitŭ în luna lu mai 27 (кз҃) zile, în cetate în Braşov, văleato 7078 (҂з҃ о҃ н҃)", adică 1570. Uneori se dă şi echivalentul, ca în Pravila de la Govora : „văleato 7144 (҂зрмд҃) iară de la naşterea lui Hs 1640 (҂аХм҃)". Dar aici este o greşeală de tipar : 7144 în loc de 7149 (҂зрмѳ҃). Acest procedeu de datare îl aflăm şi în Evanghelia cu învăţătură de la Alba Iulia 7149 şi 1641. În schimb Cartea românească de învăţătură tipărită la Iaşi dă numai „de la Hs 1646 (҂аХмѕ҃)".

Pentru cronologia folosită în trecutul nostru sîntem în general mai bine edificaţi. Cu toate acestea întîmpinăm greutăţi mari cînd textele nu au fost datate la origine sau din motive mecanice le-a dispărut data în decursul vremii.

În cazul acesta stabilirea unei date probabile se face pe căi paleografice şi diplomatice. Dar cea mai mare greutate o prezintă *datarea manuscriselor* sau codicilor. Pe aceasta o considerăm drept cea mai importantă sarcină a paleografului codicolog. Greutatea constă în faptul că adesea e vorba de copii ale unor texte foarte vechi, transcrise şi retranscrise secole de-a rîndul, care nu conţin nimic din timpul cînd au fost copiate, decît cel mult greşeli de copiat şi uneori întinarea textelor. Forma literelor, care paleograficeşte este hotărîtoare, adesea durează foarte multă vreme încît, alături de forme noi, se întrebuinţează tot aşa de mult forme scripturistice vechi, mai ales cînd copistul doreşte să imite modelul după care copiază. Şi totuşi paleograful trebuie să nu cruţe nici un efort spre a răspunde obligaţiei de datare.

În sfîrşit un efort special cere lectura textelor scrise pe un material care a mai fost scris o dată. Textul vechi se răzuia sau se acoperea cu o materie nouă peste care se putea scrie alt text. În cazul acesta avem de a face cu un *palimpsest* (παλίμψηστος) „ceea ce se rade spre a fi scris din nou" sau *codex rescriptus*. De regulă, în asemenea cazuri se sacrifică textul cel nou curăţindu-se pe cale chimică stratul suprapus.

★

Ţinînd seama de toate indicaţiile pe care ni le dă paleografia şi căutînd să rezolvăm problemele pe care le ridică lectura unui text oarecare, este sigur că putem deveni paleografi. Dar numai aceasta nu ajunge. Mai trebuie o cul-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

tură generală cît mai vastă, pentru a cărei dobîndire căile sînt cunoscute, şi o practică neîncetată care cere o voinţă fermă, de care nu pot da dovadă decît foarte puţini. Adică numai paleografii de vocaţie. În fond paleografia contribuie esenţial la cunoaşterea istoriei culturii scrise. Şi pentru aceasta trebuie depuse toate eforturile noastre.

RESUMÉ

L'écriture est l'enregistrement graphique des mots et des sons d'une langue parlée. Au cours des temps cet enregistrement a été fait de différentes manières, théoriquement classés dans les groupes: pictographique, idéographique, syllabique et alphabétique. L'histoire de chaque manière forme l'objet de nombreux études, enrichis chaque année par la découverte de nouveaux documents archéologiques et d'archives.

Grâce à l'écriture, qui demande au paléographe de la connaitre à fond et de disposer d'une solide formation multilatérale, on peut mieux éclairer des aspects des cultures et des civilisations le long des siècles.

Mais la lecture de l'écriture ancienne rencontre des difficultés se rapportant aux formes graphiques et au dévelopement de la langue dans laquelle on a écrit. De la nécessité d'une lecture correcte a pris naissance la paléographie, dont l'objet est la lecture de l'écriture ancienne, une discipline essentielle dans le domaine des sciences auxiliaires de l'histoire.

Les principes en partant desquels la paléographie s'est constitué comme une science sont uniques et bien précises comme methode et but. En prátique il y a de nombreuses paléographies en fonction de la langue, des signes graphiques et de leur évolution. Ceux-ci déterminent le spécifique de chaque paléographie.

L'écriture ancienne des roumains détermine elle-aussi une paléographie spécifique. Les premiers monuments littéraires, diplomatiques et épigraphiques des roumains ont été écrit dans la langue latine et dans le vieux slave. Pour écrire le vieux slave on usait de l'alphabet cyrillique.

Ultérieurement, celui-ci a été adopté de même pour la langue roumaine et il a été utilisé jusqu'au siècle dernier.

Les textes écrits dans cet alphabet constituent la principale préocupation de la paléographie roumaine.

Les textes roumains anciens écrits en d'autres alphabets sont moins nombreux et ils posent les problèmes correspondant à ces alphabets.

Dans cet article l'auteur éclaircit les particularités de l'écriture roumaine et il signale les difficultés majeures rencontrée à sa lecture. De cette manière l'article revêt l'aspect d'une introduction dans la paléographie roumaine et constitue un guide dans la littérature de spécialité existante. En même temps l'auteur indique d'une manière systématique les problèmes qui se sont éleves à la transcription des textes de l'alphabet cyrillique dans l'alphabet latin, problème capital et actuel de la culture roumaine.

De même, l'auteur suggère des idées dans cette matière, s'agissant au fond de l'obligation de tenir compte dans la transcriprion des textes des lecteurs auxquels ils s'adressent.

L'étude est donc un compendium de la paléographie roumaine.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

UN DREGĂTOR MAI PUȚIN CUNOSCUT : ISPRAVNICUL DE „UNGURENI" ÎN ȚARA ROMÂNEASCĂ

G. D. ISCRU

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, alături de Moldova și Transilvania, Țara Românească intră în perioada de descompunere a orînduirii feudale, de apariție și dezvoltare a elementelor orînduirii capitaliste. A fost acesta, acum, la început, un proces anevoios și sinuos pentru a cărui elucidare încă sînt necesare ample cercetări, desfășurat în condițiile unei lupte nebănuit de strînse între stăpînii feudali, cu oamenii lor, cărora li se adaugă arendașii — ca element nou și mai hrăpăreț —, în tendința lor de accentuare a exploatării generate de noile condiții economice și politice, și țărani, majoritatea covîrșitoare a populației, fie ei moșneni, terorizați și amenințați cu deposedarea[1], fie „șezători" sau clăcași, care rezistă prin toate formele ce le stau la îndemînă. Totodată se poate afirma că, în ciuda aparențelor, arbitrariul fanariot, al aparatului fiscal, al turcilor veniți în țară — ca negustori, creditori sau organizați în cete de pradă — este în continuă creștere, aceeași atitudine manifestîndu-se, în general, și din partea Porții într-o vreme în care Țara Românească și Moldova deveniseră cea mai importantă sursă a sa de aprovizionare. Căci Rusia, cu toate victoriile obținute împotriva Turciei, se dovedea adesea neputincioasă în a-și impune acesteia punctul de vedere privitor la Principate[2] datorită contradicției de interese pe plan european, dar și pentru că intervenția sa energică în acest scop se făcea numai atunci cînd și în măsura în care politica de ansamblu a imperiului țarist o cerea. La toate acestea se adaugă, crescînd intensitatea suferințelor, două îndelungate războaie (1768—74 și 1787—92) al căror important teatru de operațiuni au fost Țara Românească și Moldova.

Se înțelege că în aceste condiții s-a accentuat de la un moment la altul fluctuația demografică, într-o vreme în care necesitatea forței de muncă era într-o creștere mai rapidă ca pînă atunci.

Efectele unui asemenea moment de fluctuație le-a trăit Țara Românească în anii imediat următori războiului ruso-turc încheiat în

---

[1] Un exemplu, între altele, vezi la : Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, fond Mănăstirea Cotroceni, pach. XXXVIII/10 și 11.

[2] *Documente privind istoria României*, Colecția Hurmuzaki (serie nouă), vol. I, Edit. Acad. R.P.R., București, 1962, p. 178 etc.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

1774[3], fapt care a neliniştit, ca şi în alte situaţii de acest fel[4], însăşi puterea suzerană[5].

Documentele cunoscute pînă acum probează că cei mai mulţi fugari rămîneau în ţară, risipiţi din siliştea satului sau mutîndu-se din loc în loc „după năravul cel rău . . ."[6]. Practic, însă, în aceste condiţii, birarii domniei nu-i mai puteu găsi la satul lor, iar stăpînul feudal nu-i mai putea folosi ca pînă atunci la muncă.

Printre măsurile luate pentru atenuarea fenomenului[7] — căci o împiedicare a lui era imposibilă — se înscrie şi aceea a aducerii de oameni, cel mai adesea „ungureni" (români din Transilvania), din iniţiativă particulară sau domnească, măsură cunoscută şi anterior dar cu pondere mult mai mare în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea[8].

Este aceasta o realitate, pe care s-a grefat un alt important fenomen cu un rol deosebit în istoria poporului nostru : „emigrările de peste munţi" — cum a fost numită în istoriografie trecerea românilor ardeleni în Ţara Românească şi Moldova[9].

În Transilvania, în vremea de care ne ocupăm, exploatarea iobagilor, în cea mai mare parte români, se înteţeşte[10], cauză pentru care frămîntările populare, sub diverse forme, sînt tot mai frecvente, culminînd la 1784, iar trecerea peste munţi a celor asupriţi devine un fenomen de mare îngrijorare pentru autorităţile imperiale[11].

Trecerea, astfel amplificată, a românilor ardeleni spre Ţara Românească, găsea aci un teren pregătit pentru a-i primi, oferindu-le de lucru şi un regim mai uşor de viaţă, chiar şi comparativ cu băştinaşii pentru vreme mai scurtă sau mai îndelungată, iar creşterea numărului „ungurenilor" veniţi aci a făcut să se recurgă, mai frecvent ca pînă atunci, la măsuri de ordin general, valabile în întreaga ţară, spre asigurarea unor condiţii ademenitoare şi a unei aşezări mai trainice pe pămîntul ţării.

---

[3] Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, fond Mănăstirea Cotroceni, pach. XLVIII/8; M. Goboglu, *Catalogul documentelor turceşti*, vol. I., Bucureşti, 1960, p. 83, nr. 286.

[4] Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, mss. turceşti, DLXXXI/183 b.

[5] M. Goboglu, *op. cit.*, p. 83, nr. 286.

[6] G. Iscru, *Fuga ţăranilor — forma principală de luptă împotriva exploatării în veacul al XVIII-lea în Ţara Românească*, în „Studii", revistă de istorie, tom. 18, 1965, nr. 1, p. 138—139.

[7] *Ibidem*, p. 142—145.

[8] *Ibidem*, p. 145.

[9] I. Nistor, *Emigrările de peste munţi*, Bucureşti, 1915.

[10] Vezi o analiză multilaterală, la G. Georgescu-Buzău, *Răscoala de la 1784 a iobagilor din Transilvania de sub conducerea lui Horia, Cloşca şi Crişan*, Bucureşti, Ed. Politică, 1962.

[11] I. Nistor, *op. cit.*, p. 28—51; D. Prodan, *Teoria imigraţiei românilor din Principatele române în Transilvania în veacul al XVIII-lea*, Cluj, 1944; A. Golopenţia, *A fost Transilvania în veacul al XVIII-lea ţintă sau punct de plecare de migraţiuni româneşti?* în „Geopolitica şi geoistoria", revistă română pentru sud-estul european, nr. 1/1941, p. 90—97; I. Conea, *„Tota Transilvania ad nos venit"* sau *cît valorează teoria Jancsó Benedek*, *ibidem*, nr. 1/1942, p. 11—23; G. Georgescu-Buzău, *op. cit.*, p. 314 şi urm.; C. Gölner, *Din lupta ţărănimii române şi secuieşti împotriva înfiinţării graniţei militare (1762—1765)*, în „Studii şi articole de istorie", vol. V., Bucureşti, 1963, p. 49—66.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

În acest context, dintr-o dublă necesitate, domnitorul Alexandru Ipsilanti instituie, în 1776, cele două *isprăvnicate de „ungureni"*[12]. Nu cunoşteam încă actul de înfiinţare a instituţiei, dar într-un hrisov al domnitorului Mihail Şuţu din 25 noiembrie 1783, dat pentru aducerea de oameni, a căror situaţie o reglementează din nou, găsim, privitor la „ungureni", următoarea precizare. „Pentru tacsilul banilor şi dăjdiilor lor, măcar că mai nainte vreme avea orînduială de-i da de doao ori într-un anu, şi ei însuşi şi-i aducea la vist‹ierie›, dar *de la leatul 1776, orînduindu-să boiariul ispravnic pentru mai bunul lor folos*", s-a urmat după reguli stabilite[13] (subl. ns.). Informaţii ample şi sugestive găsim, în această privinţă, în raportul înaintat de Divanul Ţării Româneşti la 20 iulie 1811, generalului maior rus Städter. Propunînd a se reglementa din nou situaţia „ungurenilor" veniţi în ţară, Divanul reaminteşte că mai înainte, pentru aşezarea lor şi strîngerea contribuţiei „să orînduia ispravnic, după întărirea domnilor : unul în Valahia Mare şi altul în Valahia Mică ; şi să numea *ispravnici dă ungureni* [14] (subl. ns.).

După 1776, documentele interne amintesc pe noul dregător. Astfel, în 1779, într-o scrisoare a lui Ianache Moruzi, vărul domnitorului Al. Ispilanti[15], către ispravnicii de Gorj,referitoare la 10 oameni străini ai mănăstirii Tismana, întăriţi ca „milă" de domnitor, ispravnicii de „ungureni" sînt arătaţi într-o nouă postură : ei supără, alături de ispravnicii judeţului, pe aceşti „străini" sub cuvînt că nu aveau încă pecetea cuvenită de la domnie, deşi nu fusese timp pentru întocmirea formelor necesare[16]. În 1785, într-un proces îndelungat — pe care domnitorul M. Şuţu îl judecă atent — purtat între „ungurenii" din slobozia Runcu şi Bădeni a mănăstirii Cîmpulung şi egumenul acesteia, chir Dosithei, găsim pe „dum‹nea›lui biv vel sărd‹ar› Ioniţă, ispravnic ungurenilor", exercitîndu-şi atribuţiunile[17].

Prima desfiinţare a instituţiei s-a petrecut în 1789—1790 — ne informează raportul din 1811 al Divanului, citat mai sus. „La leat 1789 şi 1790 — se spune în document — văzînd comandirul dă atunci al oştilor austriaceşti * mulţimea familiilor ce au fost venit din năuntru din Transilvania şi socotind că cu acest mijloc poate să să tragă cu lăcuinţa în pămînturile dă aici cele mai multe familii din Transilvania şi Ţara Ungurească, au vrut ca să rădice toate acele familii dă aici şi să le ducă iarăşi înnapoi. Dar nevrînd acesta a să întoarce înnapoi, s-au dat la bir cu lăcuitorii ţării

---

[12] Încercări de a organiza într-un fel pe „ungurenii" veniţi în ţară au avut loc, probabil şi înainte de Alexandru Ipsilanti (Cf. I. Nistor, *op. cit.*, p. 33—34). Ultima sinteză care cunoaşte instituţia ispravnicului de „ungureni" îi datează începutul în 1813 (vezi C. C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. III, partea II-a, Bucureşti, 1946, p. 533), an în care aceasta a fost, de fapt, *reînfiinţată*. Iar menţionarea ulterioară a instituţiei într-o lucrare cu alt subiect a rămas aproape neobservată (vezi G. Georgescu-Buzău, *Răscoala de la 1784 a iobagilor din Transilvania de sub conducerea lui Horia, Cloşca şi Crişan*, Bucureşti, Edit. Politică, 1962, p. 139), fapt care ne-a determinat să reluăm şi să extindem cercetarea.

[13] *Documente privind relaţiile agrare în veacul al XVIII-lea vol.* 1, (în continuare : *D.R.A.*, I.), Ţara Românească, Edit. Acad. R.P.R., [Bucureşti, 1961], nr. 546, p. 696.

[14] I. Cojocaru, *Documente privitoare la economia Ţării Româneşti, (1800—1850)*, vol. I., Edit. Ştiinţifică, Bucureşti, 1958, nr. 43.

[15] Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, CXCVI/248.

[16] „Arhivele Olteniei", an II, 1923, nr. 7, p. 221.

[17] Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală. fond Mănăstirea Cîmpulung, pach. LX/153.

* Care trecuseră în Principate, în vremea războiului ruso-austro-turc.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

înpreună. Şi aşa dă atunci s-au stricat această orînduială a lor şi au lipsit şi venirea lor de a lăcui supt ocrotirea stăpînirii"[18].

Atribuţiile ispravnicului de „ungureni" instituit în 1776, întărite în 1783 de domnitorul M. Suţu, constau în „a-i ocroti (pe aceştia — nota ns.), a-i păzi de alţi boiari, zapcii, slujbaşi, căpitani, slujitori a nu călca slobăziile lor şi a nu să năpăstui de cătră unii, dă cătră alţii, ci a le căuta toate judecăţile ce vor avea între dînşii, precum şi cu alţii din pămînténi, şi a-şi da banii dăjdiilor lor la boiariul ispravnic, de a nu să mai trep<ă> da ei pe aici şi a să lipsi dă hrana şi agonisita . . .". În caz de judecată între ei — continuă hrisovul — dacă nu se vor înţelege prin medierea celor aleşi din obştea satului, atunci „neodihnindu-să, să meargă amîndoao părţile la boiariul ispravnic al lor, unde de iznoavă cercetîndu-să, să să îndreptéze, şi cînd nu să vor odihni nici după aceia, cu alegerea ispravnicului lor în scris să vie amîndoao părţile la divanul domnii mele"[19]. În 1785,în procesul „ungurenilor" din slobozia Runcu şi Bădeni cu mănăstirea Cîmpulung, amintit mai sus, ispravnicul acestora, biv vel sărdarul Ioniţă iscăleşte, alături de ispravnicii judeţului, înştiinţarea către domnie şi tot el îi însoţeşte la cercetarea poruncită[20]. În 1811, în urma „stricării" instituţiei, cînd mulţi din cei veniţi în ţară intrau sub protecţia altor puteri pentru a beneficia de drepturile unei asemenea situaţii, iar mulţi locuitori ai ţării le urmau exemplul, spre paguba Vistieriei[21], şi, evident, a feudalilor, Divanul ţării, propunînd reînfiinţarea vechii „orînduieli", cerea ca străinii aşezaţi prin slobozii să nu primească printre ei „lăcuitori dă ai ţării, du prin alte sate ce vor fugi, ci pă care va vedea din lăcuitorii ţării venit din satul lor, pîrcălabul să fie dator să-l arate la ispravnic. Şi ispravnicul dă ungureni să înştiinţeze pă ispravnicii din judeţul acela dă la care va fi dosit acel lăcuitor, ca să trimiţă să-l ia şi să-l ducă înnapoi la urma lui"[22].

Drepturile şi avantajele ispravnicului de „ungureni" pînă la 1790 erau considerabile. După hotărîrea lui Alex. Ipsilanti, el „lua dă la acele familii răsură la leu căte 4 parale"[23]. La acestea se adăugau pentru ispravnic dar şi pentru ajutoarele lui, diverse „mili" domneşti. Astfel, la 24 iunie 1794 domnitorul Al. Moruzi întăreşte femeii şi copiilor răposatului Ieronim „milele" dobîndite de acesta încă de la Alexandru Ipsilanti, N. Caragea şi M. Suţu, date ca răsplată căci „prin silinţa lui au adus mulţime de oameni străini, ungureni peste 1000 de i-au sălăşuit în pămîntul ţării . ."[24]. „Milele'

[18] I. Cojocaru, *op. cit.*, nr. 43. Dar afirmaţia că n-ar mai fi venit „ungureni" în ţară şi după aceea este contrazisă de însăşi textul documentului, în altă parte, şi infirmată de alte documente. Vezi de pildă, V. A. Urechia, *Documente inedite din domnia lui Al. C. Moruzi (1793—1796)*, Bucureşti, 1895, p. 167, 137—133, 114, 193, 192, 173, 228, 224, 104 etc. În altă parte citim : „La leat 1792, cînd (cum şi ce fel nu scim) s-au stricat isprăvnicaturile streinilor" (V. A. Urechia, *Istoria românilor*, tom. XII al publicaţiunei, Bucureşti, 1898, p. 215). Oricum, după încheierea războiului ruso-austro-turc (1787—1792), instituţia n-a mai fiinţat.

[19] *D.R.A.*, I, p. 696.

[20] Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, fond Mănăstirea Cîmpulung, pach. LX/153, Pentru importanţa lui, dăm documentul respectiv în anexă (Vezi anexa 1).

[21] I. Cojocaru, *op. cit.*, I, nr. 24, şi 43.

[22] *Ibidem*, nr. 43, p. 119. Evident, fuga în slobozii nu era o noutate, fiind foarte frecvent atestată în secolul al XVIII-lea iar restricţia de a nu primi fugari băştinaşi în slobozii însoţea aproape fiecare „milă" domnească pentru aducerea de oameni străini. Precizarea din 1811 este semnificativă însă pentru momentul respectiv.

[23] *Ibidem*. Adică 10%

[24] V. A. Urechia, *Documente inedite din domnia lui Al. C. Moruzi (1793—1795)*, Bucureşti, 1895, p. 368.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

erau însemnate şi au fost întărite continuu, chiar şi după desfiinţarea instituţiei, fapt care arată accentul pus de domnie pe o asemenea întreprindere. Anume, era vorba de: scutire de dăjdii, scutirea bucatelor de dijmărit şi vinărici, scutirea de oierit pentru 100 de oi, 4 linde străini pentru ajutorul casei, precum şi slujba de *isprăvnicel* peste cei 1000 de „ungureni".[25].

REÎNFIINŢAREA ISPRĂVNICATELOR DE „UNGURENI"

În 1811, Divanul Ţării Româneşti constată că oamenii „străini" veniţi în ţară „petrec în odihnă şi nesupăraţi dă nimic", Visteria neavînd de la ei nici un folos, iar locuitorii băştinaşi, văzînd aceasta, „fug din satele lor şi să duc de să amestecă şi ei cu dînşii", situaţie în care „nu puţină slăbăciune şi dărăpănare să aduce judeţelor". Daesemenea — continuă documentul — „totdeauna are Divanul dispută cu consulaturile lor, pentru că necurmat vine pă toată zioa înştiinţări după la judeţe că cutare lăcuitor birnic al ţării s-au făcut sudit, sau că vechilii consulaturilor ce sînt pă la judeţe fac cerere dă la ispravnici ca să le dea pă cutare om, fiindcă este ungurean venit din năuntru, şi altele multe asemenea"[26]. Această situaţie dura de multă vreme. Astfel în 1810, cneazul Bogration primise de la Întîiul Divan un raport prin care se cerea impunerea „sudiţilor" austrieci la aceleaşi obligaţii cu locuitorii băştinaşi, deoarece văzînd privilegiile acelora, „s-au făcut sudiţi mulţi din locuitorii birnici şi chiar şi acum se îndemnează şi se fac necontenit sudiţi, depărtîndu-se de otcîrmuirea Divanului, cu care acest fel de privileghiuri de ale sudiţilor *va catandisi să se facă sudiţi toţi locuitorii ţării*" (subl. ns.)[27].

Dacă în 1810 Intîiul Divan cerea impunerea acelor „sudiţi" la fel cu băştinaşii, în 1811, spre sfîrşitul unui război îndelungat purtat pe teritoriul ţării — război care influenţase negativ situaţia demografică —, temîndu-se ca o asemenea măsură să nu ducă la emigrări de proporţii — mai ales că mulţi birnici băştinaşi deveniseră „sudiţi" — sau la alte tulburări [28], dar cedînd, poate, şi unor presiuni externe, în 1811, deci, în asemenea împrejurări, Divanul propunea generalului maior Städter, ca, pentru „ungureni", „să să orînduiască doi ispravnici: unul în Valahia Mare şi altul în Valahia Mică — şi să se numească ispravnici dă ungureni, ca şi mai nainte"[29].

Încheindu-se războiul, ocupă tronul Ţării Româneşti Ioan Gheorghe Caragea (27 august 1812—29 septembrie 1818). Este sugestiv— dată fiind situaţia semnalată mai sus — că una din primele sale măsuri administrative, între atîtea care se impuneau într-o ţară răvăşită de un război îndelungat, a fost reglementarea regimului „ungurenilor", regim în care au fost înglobaţi ulterior şi alţi fugari veniţi de peste hotare, nu numai români ardeleni.

---

[25] *Ibidem.*

[26] I. Cojocaru, *op. cit.*, p. 118.

[27] V. A. Urechia, *Istoria românilor*, tom. IX al publicaţiei, Bucureşti, 1896, p. 251; vezi şi p. 243.

[28] Precedente existau. Astfel, un raport din 5 martie 1810 al Divanului Ţării Româneşti, relatînd pornirea birnicilor băştinaşi de a se face sudiţi — „chiar sate întregi!" — semnala o consecinţă foarte primejdioasă, a acestui fenomen, pentru stăpînire: în Ilfov — se arată în raport — „sînt *18 sate sudiţeşti* în care nu poate intra nicidecum zapciu sau alt dregător pămîntean". (V. A. Urechia, *Istoria românilor*, tomul IX al publicaţiei, Bucureşti, 1896, p. 243; subl. ns.).

[29] I. Cojocaru, *op. cit.*, p. 118.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Poarta însăşi, ca şi în alte dăţi, dăduse voievodului poruncă „pentru ocrotirea şi înmulţirea lăcuitorilor"[30]. Mai întîi s-a făcut o catagrafie a tuturor „ungurenilor" care „fără cuviinţă s-au aflat oc<r>otindu-să dă cătră unii — alţii"[31]. Apoi, din 1813[32], asupra acestora s-au orînduit, „precum şi din vechime au fost, doi ispravn<i> ci dă ungureni"[33], unul peste cele 5 judeţe „ot prez Olt" (de peste Olt — în Oltenia)[34], al doilea în cele 12 judeţe din „Valahia Mare"[35]. „Rînduiala" aceasta a durat pînă în septembrie 1818, cînd, argumentînd că „mulţi dintre pămîntenii birnici, amestecîndu-se, prin înşelătoare mijloace, între cei adevăraţi streini, se pricinuia cu aceasta dărăpănarea satelor judeţelor", Ioan Vodă Caragea desfiinţează instituţia pe care tot el o reînfiinţase. Evident, acest fapt provoacă fuga masivă a celor vizaţi, spre paguba ţării. De aceea, îndată după urcarea în scaun, Alexandru vodă Suţu dispune reînfiinţarea celor două isprăvnicate de „ungureni" (aprilie 1819)[36].

Atribuţiile ispravnicului de „ungureni", instituit în 1813 erau, în mod firesc, asemănătoare cu cele de pînă la 1790. El era desemnat „să le teorisească şi să le cerceteze prigonirile ce să vor întămpla între dănşii şi să le facă şi îndreptare", iar prin slujbaşii în subordine să strîngă şi de la aceşti „ungureni" „o uşoară dajdie pă anu, pentru neapăratele trebuinţe ale cheltuielilor ţării"[37]. În general, ispravnicul, sesizat de slujbaşii săi sau de alţii, trebuia să se ocupe de orice chestiune importantă care privea pe aceşti „ungureni".

În octombrie 1819, privitor la competenţa judecătorească a ispravnicului de „streini" se precizează că ea se întinde numai asupra pricinilor dintre „streini şi streini", cele între străini şi pămînteni urmînd a se judeca de isprăvnicatul judeţului. Se poruncea totodată ca străinii care din cauza depărtării de isprăvnicatul lor ar primi de bună voie să se judece la isprăvnicatul judeţului respectiv, „să nu fie popriţi"[38].

Primii ispravnici de „ungureni", instituiţi de Ioan Vodă Caragea, au fost : în Oltenia — paharnicul Nicolae Brăiloiu[39], comisul Iancu Bengescu[40], stolnicul Gheorghe Coţofeanu[41], căminarul Costache Vlădoianu[42] ; în Muntenia

---

[30] Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, Ad-tive vechi, Ţara Românească, condica 2373/1814, f. 376 v.

[31] Ibidem.

[32] C. C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. III, partea II-a, Bucureşti, 1946, p. 533. În altă parte citim : „la leat 1812, cînd s-au aşezat isprăvnicaturile străinilor..." (V. A. Urechia, *Istoria românilor*, tomul XII al publicaţiei, Bucureşti, 1898, p. 215).

[33] Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, Ad-tive vechi, Ţara Românească, condica 2373/1814, f. 376 v.

[34] Ibidem, f. 25 v.

[35] Ibidem, f. 23 v.

[36] V. A. Urechia, *Istoria românilor*, tom. XII, al publicaţiei, Bucureşti, 1898, p. 214—218.

[37] Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, Ad-tive vechi, Ţara Românească, condica 2373/1814, f. 376 v.

[38] V. A. Urechia, *Istoria românilor*, tom. XII, al publicaţiei, Bucureşti, 1898, p. 184.

[39] Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, Ad-tive vechi, Ţara Românească, dosar nr. 2154 a/1814, f. 34 şi 35.

[40] Ibidem, condica 2373/1814, f. 25 v.

[41] Ibidem, f. 132 ş.a.

[42] Ibidem, f. 274 v. şi 275. Toţi aceştia în anii 1814—1818. Deci, o accentuată instabilitate.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

biv vel căminarul Iordache Rasti[43], clucerul Matei Cantacuzino[44], biv vel stolnicul Iacovache[45].

Slujbaşii isprăvnicatului, subordonaţi boierului ispravnic, erau, în ordinea importanţei, următorii : sameşul, zapcii şi logofeţii. Sameşul era considerat ca „o mădulare a Visteriei"[46]. În grija lui cădeau toate lucrările de evidenţă şi contabile ale isprăvnicatului, pe care le înainta spre semnare boierului ispravnic[47], care însă avea obligaţia să le controleze şi, dacă erau greşite, să le respingă, poruncind îndreptarea[48]. În 1815, Domnia, constatînd că „din pricina necuvincioaselor schimbări ce li să făcea (sameşilor — nota ns.), fiindcă să dă zăticnire la poruncile stăpăniri‹i› şi pătimea şi familiile streinilor feluri de nedreptăţi"[49], stabileşte mai precis îndatoririle sameşului, care nu putea fi înlocuit dacă le respecta. Astfel, el trebuia să aibă o condică în care să treacă „toate ecstracturile dăjdiilor ş-altor madele ce vor fi cu poruncile domnii mele" — preciza domnitorul —, să încheie cu grijă socotelile Visteriei, să ţină în bună păstrare toate poruncile ce veneau la isprăvnicat de la Domnie şi Visterie iar într-o „osibită condică" să treacă toate răspunsurile trimise de la isprăvnicat la Visterie ; permanent, în „lada sărăfii" (zărăfia = casa isprăvnicatului) să aibă „catastişe curate, ş-adevărate dă toată suma familiilor" şi să fie „sîrguitor la săvîrşirea poruncilor". Numai aşa va putea fi „statornic şi nestrămutat"[50]. Zapcii, ca slujbaşi ai isprăvnicatului de „ungureni" orînduiţi pe plăşi sau pe grupuri de plăşi — în funcţie, probabil, de numărul „ungurenilor" etc. aflători în diferitele judeţe şi de evoluţia acestui număr în timp[51]—, aveau ca îndatorire principală strîngerea dărilor de la dajnicii respectivi, pe baza unor „catastişe" întocmite pe „tetraminii" (pe cîte 4 luni)[52]. Dar ei trebuiau totodată să înştiinţeze isprăvnicatul despre orice chestiune privitoare la aceşti „ungureni" etc[53]. Logofătul (slujbaş de cancelarie) era orînduit „pă lăngă semeşiia ispravnicatului de streini"[54].

Toţi aceşti slujbaşi erau salarizaţi din dările strînse[55], bucurîndu se şi de alte drepturi.

Dajnicii isprăvnicatului de „ungureni" — conform poruncii domneşti din februarie 1814[56]—erau, începînd de la 1 ianuarie 1814, toţi acei „ungureni sau alţi oameni streini" care deja intraseră (din 1813) în „orînduiala isprăv-

---

[43] Ibidem, dosar nr. 2154 a/1814, f. 20; condica 2373/1814, f. 23 v.

[44] Ibidem, condica 2373/1814, f. 189, v. 200 v. ş.a.

[45] Ibidem, f. 283 v., 374 v şi.a. Toţi, în anii 1814—1818. Deci, aproape aceeaşi instabilitate ca în Oltenia.

[46] Ibidem, f. 113 v.

[47] Ibidem, fond. Vistieria, Ţara Românească, dosar nr. 52/1830, f. 5.

[48] Ibidem, f. 1.

[49] Ibidem, Ad-tive vechi, Ţara Românească, condica 2373/1814, f. 113 r.

[50] Toate aceste precizări — i b i d e m.

[51] Se menţionează, de exemplu, „zapciu streinilor de la Vălcea" (Ibidem, dosar nr. 2154 a/1814, f. 5), dar şi „zapcii streinilor din sud. Ialomiţa" (Ibidem, f. 19), iar în alt loc înregistrăm menţiunea „zapciului dă streini al plăşii Ciocăneştilor sud Ilfov" (Ibidem, fond Vistieriea, Ţara Românească, dosar nr. 3197/1831, f. 8).

[52] Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, fond Vistieria Ţara Românească, dosar nr. 52/1830, f. 54 şi Ad-tive vechi, Ţara Românească, dosar nr. 2376/1818, 2377/1818, etc.

[53] Ibidem, Vistieria, Ţara Românească, dosar nr. 3197/1831, f. 6; şi Ad-tive vechi, Ţara Românească, dosar nr. 2154 a/1814, f. 5.

[54] Ibidem, fond Vistieria, Ţara Românească, dosar nr. 52/1830, f. 52.

[55] Vezi anexa 3.

[56] Vezi anexa 2.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

nicii dă ungureni", precum şi toţi cei care încă nu intraseră, în afară de feciorii de „bresle", de scutelnici şi poşluşnici, de străinii căsătoriţi cu pămîntence — şi care, prin aceasta, îşi dobîndiseră „namesti, moşii, vit<e>ş altele" —, ca şi de feciorii de „ungureni" ai căror părinţi, veniţi mai demult în ţară, ajunseseră dajnici pămînteni, dar ei, feciorii, „s-au făcut sudiţi". Birnicii ţării — preciza porunca domnească —, care s-ar găsi amestecaţi prin satele „ungurenilor", urmau „să s<ă> dea la dajdie pă la satele supt isprăvnicat judeţului". Rămîneau în continuare „sudiţi austriaceşti" numai acei care, „veniţi din Ţara Ungurească sau din alte provinţii ale Austriaceştii monarhi<i>", aveau la mîna lor „patentii dă sudiţi", iscălită şi de marele vistier al ţării. „Streinii bulgari" intrau şi ei în grija acestui isprăvnicat şi — poruncea domnitorul — „căţi dintr-aceştia vor fi fugari şi oameni proşti" să dea la Visterie, cu ruptoarea, tot de la 1 ianuarie 1814, cîte 10 taleri vechi la o tetraminie. Cei care, dintre „ungureni" sau bulgari, ajunseseră oameni cu stare şi îndeplineau condiţiile de a intra în „orînduiala privilegheaţilor", urmau a fi trecuţi într-un „osibit catastih, cu arătare care şi la ce orînduială voeşte a fi", iar catastihul să fie trimis Vistieriei. Prin aceeaş carte domnească se orînduia un „aşezământar" pentru 6 judeţe din Muntenia — biv vel slugerul Drăghicean Borănescu — care, însoţit de ispravnicul de „ungureni" şi de unul din ispravnicii judeţului, să întocmească noua „orînduială"[57]. Primul „aşezământar" în cele 5 judeţe „de peste Olt" a fost medelnicerul Iacovache[58].

Un document din 1814 ne lămureşte asupra modului de intrare a „ungurenilor" în evidenţa isprăvnicatului respectiv. Anume, ispravnicul de „ungureni" din Oltenia, semnalînd neprezentarea la isprăvnicat a multor „ungureni" veniţi în ţară, cerea, printr-un raport la Vistierie, să se trimită porunci către vătafii de plaiuri „ca oricând să va ivi vreun ungurean, să nu-i dea slobozănie a merge aiurea, ci să aibă datorie, cu plăiaşi într-adins, să-i trimită la isprăvnicat striinilor ungureni, ca să să treacă la catagrafia ungurenilor şi să fie ştiuţi la ce slobozie va să aşeze cu lăcuinţa"[59].

Desfiinţarea instituţiei isprăvnicatului de „ungureni" a avut loc odată cu intrarea în aplicare a noilor prevederi fiscale ale Regulamentului Organic : 1 iulie 1831. Conform art. 61 din Regulamentul Organic al Ţării Româneşti, se desfiinţau, între altele, şi „amîndouă isprăvnicaturile de streini şi vătăşiile de plaiuri"[60]. Ultimii ispravnici de „ungureni" au fost : în Oltenia — postelnicul Aleco Arghiropolu[61] iar în Muntenia aga Manolache Florescu[62]. Dajnicii acestor isprăvnicate intrau sub acelaşi regim al locuitorilor băştinaşi. Visteria dădea cuvenitele porunci către cei doi ispravnici de „streini" şi către ispravnicii de judeţe[63].

---

[57] Vezi anexa 2.

[58] Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, Ad-tive vechi, Ţara Românească, dosar nr. 2154 a/1814, f. 34.

[59] Ibidem, f. 1. Rezoluţia pusă pe raport hotăra să se trimită porunci la vătăfii de plaiuri.

[60] Cf. *Analele parlamentare ale României*, tom. I, partea I-a, Bucureşti, 1890, p. 130; *Regulamentul Organic al Ţării Româneşti*, Bucureşti, 1847, p. 26.

[61] Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, fond Visteria, Ţara Românească, dosar nr. 3206/1831, f. 56—57 şi 60.

[62] Ibidem, f. 56—57.

[63] Vezi anexele 3 şi 4.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Instituţia isprăvnicatului de ungureni, înfiinţată dintr-o necesitate în 1776, a cunoscut, deci, în existenţa ei, două etape. *Prima etapă* se încheie aproximativ în 1790, cînd instituţia a fost desfiinţată în împrejurări şi din motive semnificative. *A doua etapă* începe în 1813, cînd, din aceeaşi necesitate, vechea „orînduială" este reînfiinţată de Ioan vodă Caragea şi, după o foarte scurtă întrerupere în 1818—1819, se încheie în 1831.

Faptul că ea a fost reînfiinţată în 1813 tot ca o instituţie a „ungurenilor", căreia apoi i-au fost daţi în grijă şi alţi „străini", arată, după părerea noastră, ponderea fenomenului în dezvoltarea ţării, dar şi grija pentru românii ardeleni care, continuînd un obicei secular, treceau în ţara de peste munţi cu speranţa unei vieţi mai bune. Această afluenţă populară permanentă din Transilvania către ŢaraRomânească (ca şi spre Moldova) — atestă documentele ce ni s-au păstrat — cunoaşte o deosebită amploare începînd cu primii ani ai secolului al XIX-lea. Pleiada de cărturari ardeleni, pe care istoria culturii i-a înregistrat trecînd „în ţară" se grefează pe acest fond popular.

Instituţia isprăvnicatului de „ungureni" a fost desfiinţată, dar afluenţa populară din Transilvania n-a încetat şi acest fenomen, pe lîngă aportul la dezvoltarea economică a ţării, a avut urmări dintre cele mai importante pentru evoluţia istorică a poporului român, contribuind la pregătirea marilor acte naţionale de mai tîrziu : unirea românilor şi desăvîrşirea unităţii lor naţionale.

ANEXE

1.

1785 iunie 29. Anaforaua veliţilor boieri către domnitorul Mihai Suţu în pricina dintre „ungurenii" din slobozia Runcu şi Bădeni, a mănăstirii Cîmpulung şi egumenul acestei m-ri, pricină cercetată şi de „biv vel sărd < ar > Ioniţă, ispravnic ungurenilor" Rezoluţie domnească.

PREA ÎNNĂLŢATE DOAMNE,

Ungureni<i> streini ot sloboziia Runcului i Bădeni sud Muşce<l> au jăluit mării tale pentru cuviosul arhimandrit şi egum<e>n sfint<ei> mănăstir<i> Cîmpulung zicând cum că ei de când au venit din năuntru şi s-au aşezat pe acea moşie a mănăst<i> riii, până la o vreme n-au fost supăraţi mai mult decât obiceiul lor ce au fost avut. Iar de patru-cinci ani încoace au început cuvioşiia sa a-i sili mai mult peste obiceiul lor. Adecă zic că acolo unde şed ei, în poalele muntelui mănăstirii izlaz pentru vitele lor nu au şi pentru păşiunea vitelor cumpăra ei acel munte de l<a> mănăst<i>re în tl.[1] 5 şi 6 pe an şi făcea şi claca după hrisov căte zile 6 pe an. Iar de la o seamă de vreme încoace au început eg<u> m<e>n <ul> a să face că vinde acel munte la alţi streini. Şi lăcuitori<i> de acolo de stenahoriia [2] vitelor îl lua ei de l<a> eg<u>m<e>n.

[1] taleri.
[2] strîmtoarea.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Şi din anu în anu suindu-i preţu au ajunsu până la tl. 8. Şi acum nici bani nu va să priimească, ci cere căte 500 ocă caş pe anu. Şi aşa văzând jăluitori<i> zic că au dat jalbă înnălţimii tale şi li s-au fost făcut luminată porunca înnălţimii tale către dum<nea>lor ispravnicii jude<ţu>lui ca înpreună cu dumn<ea> lui *sărd<a>r Ioniţă, isprav<ni>c de ungureni* [3], să-i înfăţişeze cu numitul arh<i>m<andrit> şi să cerceteze pricina cum este. Unde mergând cu luminată porunca mării tale şi înfăţăşindu-i isprav<ni>cii înaintea dumn<ea>lor, zică că le-au hotărît ca pe cel munte al mănăstirii să dea jăluitori<i> căte tl. 35, bani iar nu caş după cum cere eg<u>m<e>n<ul>, nefiind loc de stănă. Şi aşa s-au şi mulţumit a da aceşti bani ce mai sus s-au zis. Iar numitul arhi<i>m<andrit>nemulţumindu-să a lua bani, dupe hotărîrea ispravnicilor, li s-au dat şi carte la mănă cu înştiinţare către înnălţimea ta. Şi cer dreptate a nu fi supărati de către arh<i>m<andrit> de caş ci bani să dea, dupe cum au hotărăt isprav<ni>cii ; întru a cărora jalbă ni să porunceşte de înnălţimea ta ca să cercetăm pricina aceasta, văzând şi cartea ispravnicilor de înştiinţare ce fac către înnălţimea ta de cercetare ce au făcut şi cum vom găsi cu cale să înşiinţăm în scris prin anaf<o>r <a>.

Deci vătaf dă Divan — zapci cel orânduit din luminată porunca înălţimii tale — au înfăţişat înnaintea noastră atăt pe jăluitori<i> ungureni cum şi pe cuviosul arh<i>m<andrit> şi egum<e>n al sfinti<i> mănăstiri, Campulung, chir Dositheu. Şi cerând, mai întăi de la jăluitori să ne arăte înştiinţarea ce fac isprav<ni>cii către înnălţimea ta, o văzum scrisă dintr-un acest următor anu iuni<e> 7 şi iscălită de dumn<ea>lui *biv vel sărd<ar> Ioniţă, isprav<ni>c ungurenilor* şi de dumn<ea>lui biv vel sluger Scarlat Varipati (?)[4], isprav<ni> cu jude<ţului>, în care să coprinde cum că şi astă iarnă dând aceşti ungureni jalbă mării tale tot pentru pricina aceasta, s-au fost poruncit către isprav<ni>cii jude<ţului> şi către dumn<ea> lui *sărd<ar> Ioniţă, isprav<ni>c ungurenilor*, ca să cerceteze. Şi aducându-să ungureni<i> faţă cu numitul arh<i>m<andrit>, şi întrând în cercetare ar fi răspunsu ungureni<i> cum mai înainte când s-au aşezat pe moşiia aceasta, pe acea vreme s-ar fi dat muntele acesta pe caş, iar de la o seamă de vreme încoace înmulţindu-să ei ca la vreo optzeci de case, aseminea şi vitele lor, şi făcîndu-ş şi case pe poalile acestui munte şi neavând unde să-ş ţie vitele la păsiune, păştea numai cu vitele lor cele mari acest munte, şi fiindcă loc de stănă", nu rămănea ca să pue oi, îl cumpăra cu bani, după cum ar fi adus şi mărturie pe un Gheorghe Rucăreanu de acolo, arătînd că la l<ea>t <17>82 au fost munţii mănăstirii asupra lui, şi neavând loc de stănă au vândut jeluitorilor acest munte în tl. 30. Aşijderea şi în anul trecut fiind iarăş munţii asupra lui Dumitrache Turnavit<u> şi omul negăsind să-l dea pe caş l-au vândut unor pământeni de acolo tot cu tl. 30. Şi aseminea cer şi aceşti jăluitori ca să-l cumpere ei iarăş cu bani, fiindcă pentru păşiunea oilor lor cumpără alţi munţi şi caşiul îl dau acolo. Şi cuvioşiia sa nepriimind să-l vânză cu bani, cerea caş ocă 500. Ş-atunci, văzându-să că de a da ei caş nu este cu putinţă şi fiindcă izlaz de vitele lor nu au, *ca să nu să sparg<ă> sloboziia* aşa s-au găsit cu cale de s-au mai sporit acel munte încă cu tl. 5, care să fac tl. 35, şi s-au dat iarăş lor. După care nerămăind eg<u>m<e>n<u> cămpulungeanu odihnit de aceia, au supărat cu jalbă. Şi, dupe luminată poruncă,

[3] sublinierile în text ne aparţin — G.D.I.
[4] Valipati ?

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

şi acum înfăţăşindu-să acolo amăndoaă părţile de faţă, au silit pe ungureni ca să dea caş, şi nicidecum n-au priimit. Şi aşa, nerămăind nici o parte nici alta odihniţi, i-au trimis la luminat Divanu înnălţ<imii> tale cu înştiinţare, arătând şi aceasta că *de vor rămănea să dea ungureni<i> caş iar nu bani poate să s<ă> întămple să s<ă> spargă sloboziia.*

Am întrebat şi pe numitul eg<u> m<e>n pentru ce nu priimeşte bani după cum au mai luat, ci caş, şi ce are a zice. Inpotrivă, răspunse cum că în ani<i> trecuţi, de când au venitu ei cu şederea acolea şi până acum, de sânt doi ani, l-au ţinut ei muntele tot cu caş, iar acum cer ca să-l plătească cu bani şi să-l facă izlaz de vitele cele mari. Şi munţii îi are legaţi cu neguţători pe caş, şi în anu trecut nevrând ca să dea ei caş pe munte, neguţător<ii> ce avea cumpărat caş din munţi de la proegum<e> n <ul> Fărc<?>, îl apucă pe cuvioşiia sa să le plătească căştigu ce avea să ia dintr-acel caş, cum şi estimp aseminea sânt legaţi munţii cu caş la căşarie. Şi ei tot nu vor să s<ă> supue a da, ci zmineşte nu numai atât treaba căşeriii şi mănăstirea o păgubeşte de drept venitul ei, ci încă o şi îndatoreşte pe mănăstire, afară din dreptul venitul ce are să ia, să plătească şi pagubile neguţătorilor câte li să pricinuesc de la dânşii cu nedarea caş<u>lui la căşerie; şi cum că ce datoare este mănăstirea să-ş zălojască moşiile sale acestor ungureni şi să să lipsască de venitul cu care să poate folosi de l<a> alţii; şi mai vărtos că cu ei au avut tocmeală pe 600 ocă caş să dea la mănăstire, şi au şi dat; şi apoi iar cuvioşiia sa au voit şi dupe a lor rugăciune le-au mai ertat 100 ocă, şi da numi<ţii>câte 500 ocă. La aceasta înpotrivă nici jăluitori<i> nu tăgăduiră, fără numai ziseră că cu adevărat aşa au fost tocmit cu numitul egu m<e>n să dea caş iar nu bani, şi caş au dat până acum de sânt doi ani, dar era oameni mai puţini şi cu vite mai puţine de avea mijloc şi de stână şi de păscutul vitelor, şi deaceia da caş. Iar acum, fiindcă s-au înmulţit atât ei cum şi vitele lor, loc de stână nu pot avea, fiindcă abea le este izlaz pentru vitele cele mari, iar oile le au pe alţi munţi şi acolo dau şi caş. Iar aci cer să dea bani. A căror cerere de tot fuse nepriimită, pentrucă nu putem noi supune pe mănăstire sau măcar pe oricine să-ş dea munţii şi moşiile cu paguba lor, care pagubă a mănăstirii urmează dintr-aceasta. Căci căşeriile câte are mănăstirea le ţine cu caş munţilor mănăstirii, şi de nu va avea caş să dea la acele căşerii să strică căşeriile şi păgubeşte mănăstirea. Şi mai vărtos ne arată arh<i>m<andritul> cămpulungeanu cum că acestor ungureni *fiindu*-le strămtu acolo în poalile alui munte, le-au dat loc la vale de ş-au făcut silişte de sat şi biserică, şi unii dintrânşii au mersu de s-au mutat la silişte care au locuri pentru păşiunea vitelor lor. Iar unii dintrânşii nu vor să s<ă> mute acolo la silişte numai pentru ca să poată găsi pricină să pască muntele mănăstirii cu vitele lor cele mari şi să dea bani iar nu caş ca să păgubească pe mănăstire de căşerii.

Ci dreptatea şi obiceiu pământului urmează într-acestaş chip, adecă de vor aceşti ungureni să ţie muntele mănăstirii, să s<ă> aşaze cu egum<e>n şi cum să va putea ajunge cu stăpân<u> muntelui aşa să s<ă> ţie, şi dupe acel aşezământ ce va face, aşa poate să stăpânească venitul, iar nu cu sila să s<ă> îndatoreze stăpânul muntelui a-l da după voinţa lor.

Ci dar, dupe cercetarea ce cu deamăruntul făcum şi dupe însuş graiu cu care ne adeverim din gura jeluitorilor că caş au dat mai înnainte şi pe caş au fost tocmiţi, găsim cu cale ca şi de acum înnainte tot caş să dea, după

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

cum au avut tocmeală dintru-ntăi oc<ă>500[5], iar nu bani după cum ei voesc și cer acum. Iar de nu voesc a ședea acolo, fiindu-le locul strîntu, meargă să s<ă>așaze acolo la siliștea ce le-au dat, unde au și loc pentru pășiunea vitelor lor celor mari, unde acolo au făcută și biserică. Iar hotărărea cea desăvărșit<ă>rămăne a să face de înălț<imea> ta.

semnează :> 1785 iunei 29.

Pănă vel ban. Vel vor<nic> ... [6]

Scarlat vel logofăt.

... [7], vel logofăt

Trecută în condica Procit 3 [8] log<ofăt>

Divanului.

Trecut în condică,

Anton log<ofăt>.

<Rezoluția domnească>

„Io Mihail Constandin Suțu v<oe> v <o>d i g<os> p <o>d <a>r Zemli vlah<iscoi>.

Cu cale fiind anaf<o>raoa dumn<ealo>r veliților boieri, o întărim și domnia mea, la care și ungurenii neavându înpotrivă vreun vrednic cuvânt dă înpotrivire s-au dus la casele lor fără a sta ca să mai iasă la Divan dă au avut și altceva a mai zice. Dar cu toate acestea, domnia mea le-am dat vreme dă apelație 60 dă zile, sorocul cel rânduit, și nu s-au mai arătat. Drept aceia să s<ă>urmeze cum să coprinde mai jos [9].

Pecete octogonală cu chinovar

1785 septem<vrie>l dni

Proci vel logofăt"

Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, fond Mănăstirea Cîmpulung pach. LX/153, orig.

2.

1814 februarie <f. z.> Cartea domnitorului <Ioan Gheorghe Caragea> privind așezarea „ungurenilor" și a altor „streini" în urma înființării celor două isprăvnicate de „ungureni".

„CARTE SLOBODĂ. PONTURILE AȘEZĂMÎNTULUI STREINILOR.

Fiindcă mulți din streinii ungureni ce au venit din țări streine de l<a> trecuta răzmeriță[10] încoace, în curgerea aceștii păci, întru această țară a domnii mele pentru a lăcui deapururea ; asemenea și mulți din cei mai dina-

[5] adăugat, cu altă cerneală, de vel logofăt.
[6] loc alb.
[7] indescifrabil.
[8] treti ; în text
[9] Rezoluția e pusă în fruntea anaforalei.
[10] Războiul rusо-turc din 1806—1812.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

inte veniţi, care lăcuesc aici dă multă vreme, s-au aflat până acum supt streină ocrotire, fără cuviinţă, vreme cînd toţi aceştia să chivernisesc într-această ţară a domnii mele cu munca pămîntului, cu arături şi alte alişiverişuri, întocmai precum şi ceilanţi supuşi lăcuitori ai aceştii ţări;

Drept aceia, am socotit domniia mea că este dă trebuinţă, după prea înaltele fermanuri ale prea puternicii împărăţii pentru ocrotirea şi înmulţirea lăcuitorilor aceştii domneştii noastre ţări, ca să întocmim şi pentru aceşti streini ungureni o folositoare şi cuviincioasă orînduială în chip de a petrece şi aceşti ungureni întru această ţară a domnii mele cu bine cu răpaos şi întru nimic băntuiţi, aflăndu-să dă acum înainte, precum să cuvine, supt oblăduirea locului în care trăesc şi să chivernisesc dă cele trebuincioase ale vieţii lor, şi cu ocrotire întru toate, atăt a persoane<lor>căt şi a avutului lor.

Şi aşa am orănduit asupră-le, precum şi din vechime au fost, doi is pravn<i>ci dă ungureni, ca să aibă un osebit şi mai dă aproape un dregător al lor, carele să le teorisească şi să le cerceteze prigonirile ce să vor întîmpla între dănşii şi să le facă îndreptare şi îndăstulare după dreptate încăt să nu pătimească nici unul dintrănşii cea mai mică năpăstuire. Însă şi aceşti streini ungureni să dea la Vistieria domnii mele o uşoară dajdie pă anu, pentru neapăratile trebuinte ale cheltuielilor ţării, ca unii ce şi ei trăiesc, să chivernisesc şi să ocrotesc întru această ţară a domnii mele întocmai ca şi ceilanţi pămante<ni> supuşi lăcuitori ai aceştii ţări.

Deci dar, printr-această carte a domnii mele orănduim pă dumn<ea lu>i biv vel sluger Drăghicean Borănescu aşăzământar al acestor ungureni streini, ca împreună cu orănduit ispravn<i>c dă ungureni din doăsprezece judeţe de dăncoace dă Olt, dumne<ea>lui biv vel cămi<na>r Iordache Rasti, să umble în 6 judeţe, însă : Slam Rămnic, Buzău, Saac, Prah<o>v<a>, Ialomiţa şi Ilfov, luînd (?) şi de l<a> fieşicare judeţ căte unul din dumn<ea> lor ispravnicii ca să meargă împreună spre îngrijirea a celor ce privesc către [2] a judeţului orănduială şi a satelor birnici întemeere dăspre năpăstuirea cu acei ce pot fi buni săteni ai lor, după cum şi prin deosibitele porunci ale domnii mele ce s-au arătat cu dăsluşire; iar orănduit aşăzământar are să urmeze la toate întocmai precum mai în jos prin ponturi să arată :

A. Pă căţi va găsi din cei veniţi din Ţara Ungurească sau din alte provinţii ale Austriaceştii monarhi<i> avănd la mănă lor patentii dă audiţi, mărturisită şi cu iscălitura cinsti<tu>lui şi credincios boerul domnii mele vel vist<ier>, pă aceia numai are să i cunoască dă sudiţi austriaceşti.

V [3]. Pă căţi ungureni sau alţi oameni streini veniţi dă aiurea va găsi aflăndu-să în zioa dă astăzi intraţi în orănduiala isprăvnicii dă ungureni, pă aceia să-i aşaze a fi pururea la numita orănduială, adică a streinilor ungureni, supt isprăvnicia dă ungureni.

---

[2] În text: căte.

[3] Ordinea literelor chirilice.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

G. Afară dintr-aceştia, pă căţi alţi va mai găsi ungureni streini care până acum încă n-au intrat la această orânduială, supt isprăvnicia dă ungureni, ori de vor fi trecuţi în catagrafia ce s-au făcut acum a ungurenilor celor ce până acum — precum mai sus s-au zis — fără cuviinţă s-au aflat oc<r>otindu-să dă cătră unii — alţii, după care catagrafie s-au dat la mâna orânduitului aşăzământar copie de l<a> Vistieria domnii mele, sau şi de nu vor fi trecuţi ci să vor găsi prisos peste aceia ce sânt trecuţi în numita catagrafie, pă aceia toţi să-i aşeze la isprăvniciia dă ungureni, socotindu-să de la zi întă<i>dă ghenarie a următor<u>lui ; însă afară din cei ce va fi feciori dă bresle i dă scutelnici[4] şi posluşnici şi dă la o vreme s-au făcut sudiţi, şi bez din cei ce de fel<ul>lor sânt streini şi însurându-să aici au luat pământence dobândind namesti, moşii, vit<e> ş-altele cum şi afară din fecori<i> de ungureni ai căror părinţi, veniţi fiind din ţară dă multă vreme, au intrat şi să află în dajdie iar feciori<i> lor s-au făcut sudiţi ; asemenea şi pentru birnicii ce să vor găsi amestecaţi prin satele ungurenilor, toţi aceştia să s<ă> dea la dajdiie pă la satele supt isprăvnicat judeţului, după starea şi puterea lor, iar nu la isprăvnicia streinilor. [f. 376 v.].

D. Din streinii bulgari ce să vor găsi neintraţi la nici o orânduială a aceştii ţări, poruncim pă căţi dintrînşii vor fi fugari şi oameni proşti, să-i aşeze cu ruptoarea a da şi ei la Vistieriia domnii mele câte tl. 10, vechi, la o tetrameniie, fiind ş-aceştia supuşi tot la isprăvnicatu de ungureni, a căror dajdie să socotească tot de la întâiu ghenarie.

E. Vericarele dintr aceştia, ori din streinii ungureni sau din streinii bulgari, va fi în stare ca aceia de a întra şi ei în orânduiala priveligheaţilor, şi nu va fi cu cuviinţă a fi întrând cu birnicii, pentru unii ca aceia să facă osibit catastih cu arătare careşi şi la ce orânduială voeşte a fi, şi să trimiţă la Vistieriia domnii mele.

Z. (?) Orânduit aşăzământar împreună şi cu ispravnicul streinilor, întrând în cercetarea şi aşăzarea acestor poruncite de domnia mea, pă toată săptămâna să aibă a corespondarisi cu Vistieriia domnii mele pentru verice săvârşire şi urmare va face.

Deci dar, poruncim domniia mea, orânduitule aşăzământar, să urmezi întocmai precum mai sus s-au zis, fără a face cât de mică zminteală, şi săvârşând acest aşăzământ, să aduci la Vistieriia domnii mele catastih curat şi întreagă pliroforie pentru toate câte ai urmat.

Poruncim dumneav<oastră>, ispravnicilor ai numitelor judeţe, să daţi orânduitului dă domnia mea tot ajutorul ce va cere trebuinţa spre săvârşirea acestui aşăzămînt fără cusur, căci într-alt chip ne veţi aduce la turburare şi veţi rămânea în grea răspundere pentru cea mai mică zminteală.

Însă toate catastişăle săvârşirii aşăzământului, împreună şi cu cel de alegerea privelegheaţilor să cer a fi adeverite supt trei iscălituri, adică şi dă orânduit<ul>, aşăzământar i dă ispravnic streinilor, cum şi dă unul

---

[4] În text : stutelnici.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

din dum<nea>lor ispravnicii judeţelor care va fi înpreună la acest aşăzământ. De asemenea şi toate înştiinţările ce vor trimite la Vistieriia domnii mele. Tolco pisah g<ospodst>v<o> mi.

1814 fevr<uarie>" [f. 377 r.].

Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, Ad-tive vechi, Ţara Românească, condica 2373/1814, f. 376 v. — 377 r. Copie rom.

3.

1831 iulie 3. „Porunci din partea Vistieriei <Ţării Româneşti> către două isprăv<ni>caturi dă streini, iar anume către dum<nealui>aga Manolache Florescu şi dum <nealui> poste<lnic> Arghiroporu[1].

Să face dumi<tale> ştiut, că, după punerea la cale ce are a să face din porunca stăpînirii, de la zi 1 a următorului iulie birnicii streini şi toată orînduiala acestora supt orice numire are să s<ă> împreună cu ceilanţi dajnici ai satelor şi ai oraşelor şi să-ş plătească birul capitaţii lor sau darea pentru patentă fieşcare la ocărmuirea judeţului unde îşi va avea hălăduirea. Fireşte, dar, încetează tot de la pomenita zi 1 dă iulie şi drăgătoria acestui isprăvnicat dă streini, du pă care şi dum<nea>ta şi cei dă supt poruncile dumi<tale> cinovnici şi slujbaşi nu aveţi să mai primiţi nici simbrii, nici alte legiuite folosinţi ce aveaţi pînă acum de la orînduiala acestor streini.

Luoînd, dar, dum<nea>ta aceasta în cunoştinţă, pe de o parte te vei îndeletnici ca în cea mai scurtă vreme să-ţi răfueşti orice rămăşiţă vei fi mai avînd din dajdia streinilor ce au urmat pă lunile trecute mai şi iunie, precum s-au mai scris dumi<tale>pentru aceasta. Şi apoi, aşternînd socoteală cu simbrii scăzute iarăşi pă aceste două luni, să o trimiţi la Visterie dimpreună cu toate hărtiile sale, iar pă dă altă parte tot deodată vei aduna toate hărtile sărăţii, şi alegîndu-le pă modelele (?)[2], vei alcătui pentru fieşcare model (?) căte o delă, adecă căte hărtii — precum : porunci ale otcărmuiri<i>, copii dă răporturi ale dumi<tale> şi dă porunci ce vei fi dat către zapcii, răporturi dă zapcii către isprăvnicat, feliuri dă catastişe ale streinilor, foi dă pricini ce să vor fi arătat după vremi, ecstracturi dă orîndueli ce vor fi fost asupra acestora i socoteli şi orice altă asemenea hărtie — vor închipui o singură madea, care va să zică vor priivi la aceiaşi pricină dintru al său început şi pînă cînd s-au săvărşit, să s<ă> coasă la un loc după meşteşugul legăturilor de cărţi, puindu-s<ă> numeraţia foilor din început pînă în sfîrşit, şi alăturîndu-s<ă> la începutul lor o foie albă asupra căriia să s<ă> scrie cu slove mari : „Delă pentru pricina cutare No. 1, ori 2 sau 3 " ş.ce.l., adică începînd de la no. 1 şi pînă unde va ajunge, după numărul delelor. Apoi toate aceste dele să vor petrece pîn toate foile cu un şnur dă mătase galbenă cu albastru prin dooă găuri făcute cu sula, aproape una dă alta, şi căpătiile

[1] Aşa în text. Corect : Arghiropolu.

[2] Madele ?.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

şnurului aducîndu-s<ă> amîndouă la faţa din dos a deli<i>, să vor pecetlui cu ceară tare şi cu pecetea dumi<tale>. Să va lăsa însă şnurul atăt dă slab încăt să nu să înpiedice nicicum dăşchiderea deli<i> la toate foile. Pă lîngă aceasta să va alcătui şi un perilipsis, iscălit dă dumn<ea>ta, după alăturatul izvod, arătător anume dă fieşcare delă cu numărul său la care pricină priiveşte. Şi într-acest chip desăvărşăndu-să toată această lucrare, şi delele şi perilipsisul lor le vei triimite la Vistierie pă lîngă răport al dumi<tale>, ca puindu-s<ă> în lucrare organizaţia canţelariilor fieşcăria otcărmuire dă judeţ, la întămplare să s<ă> dăsluşască către acestea orice luminare va cere trebuinţa.

Către [3] aceasta [f. 56] să face dumi<tale> cunoscut că s-au dat şi în cunoştinţă ispravnicilor judeţelor şi altor dregători dă oraşe, ca după răfuirea rămăşiţurilor ce vor mai fi asupra acestor birnici streini (care au să s<ă> înplinească prin zapcii dumi<tale>), fiindcă să rădică orice căpetenie dă asupra lor, să-i ia numiţi<i> supt ocrotirea isprăvnicaturilor lor, neîngăduind pă nimenea a le face cea mai mică supărare sau cerere dă vre o dare dă bani pînă la trimiterea condicilor şi a exemplarurilor ce au să s<ă> dea pă lîngă poruncile stăpîniri<i> p<en>tr<u> înplinirea birului dajnicilor dă obşte.

Pă acest temei, dar, prin orice judeţe asemenea streini vor fi răţuiţi dă rămăşîţuri. Să-ţi rădici dumn<ea>ta zapcii numaidăcăt şi să te înţelegi cu ispravnicii acelui judeţ, ca îndată să-i ia supt a dumn<ea>lor ocrotire, asemenea urmare făcînd şi prin alte jude<ţe> pă unde vor mai fi rămăşîţuri după ce le vei istovi, ca deodată cu răfuirea rămă,îţurilor să s<ă> arădice [4] toţi zapcii streinilor dă asupra acestora şi numiţi<i> să s<ă> afle numaidăcăt depuşi la ocrotirea şi ocărmuirea ispravnicilor dă judeţe şi alţi drăgători dă oraşe.

Să aşteaptă această arătare cît mai fără zăbavă, iar acum vei triimite dumn<ea>ta răspuns dă priimirea aceştiia.

1831 iulie 3.

No. 664 — către is<pravnicul>streinilor Valahii Mici,

post<elnicul>Arghiropol

665 — către is<pravnicul>streinilor Valahi<i> Mari,

Manole Florescu [5]

Secţia 1 — iu" [f. 57].

Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, fond Vistieria, Ţara Românească, dosar nr. 3206/1831, f. 56—57, copie la dosar.

[3] De aici înainte cu altă cerneală.

[4] În text: arădiţi.

[5] În text: Flororel (sic !).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

4.

1831 iulie 3. Porunca Vistieriei Ţării Româneşti, nr. 682, către ispravnicii judeţului Romanaţi privind desfiinţarea isprăvnicatelor de „streini" şi trecerea dajnicilor acestora între ceilalţi dajnici ai ţării.

„VISTIERIA PRINCIPATULUI ŢĂRII RUMĂNEŞTI. DUM<NEA>LOR BOERILOR ISPRAVNICI AI JUDEŢULUI

ROMANAŢI.

Să face dumv. cunoscut că amîndouă isprăvnicaturile de streini de la zi 1 a următorului iulie să dăsfiinţează şi dajnicii streini, după răfuirea rămăşiţurilor ce vor mai fi asupră-le, au să să coprinză între ceilalţi dajnici ai ţării şi supt ocîrmuirea dregătoriilor locurilor pă unde să vor afla hălăduind.

Pentru aceasta s-au şi scris către amîndouă isprăvnicaturile, din partea Vistieriei, cele după cuviinţă.

Dar fiindcă după a lor răfuire din rămăşituri ce vor mai fi din dejdia ce s-au hotărît a să înplini de la dînşii pă lunele trecute maiu şi iunie, rădicîndu-s<ă> de asupra lor şi ispravnicul de streini şi zapcii, pînă cînd să vor trimite condici şi eczamblaruri de birul ce are să să înplinească de la toţi dajnicii ţării, urmează ca aceştia să rămîe fără nici o căpetenie. Drept aceia, să scrie dumv. ca îndată după o asemenea rafuire să-i luoaţi pă toţi supt ocrotirea acelui isprăvnicat pentru orice pricină să va întîmpla să aibă, neîngăduind pă niminea a le face cea mai mică supărare sau bîntuire, şi rămîind şi aceştia întru desăvîrşită răsuflare despre orice dare de bani pînă la trimitere<a> deosebitelor porunci ale stăpîniri care să vor da pă lîngă condicile şi eczamblarurile ce au să să trimiţă.

1831 iulie 3.
Vel vistier, (nesemnat).

Med<elnice>r (indescifrabil), secretar.

Secţia 1-iu
No. 682".

Arh. St. Caracal, fond Ocîrmuirea judeţului Romanaţi, nr. arh. 666/1831, f. 1, origina .

RESUMÉ

Dans la deuxième moitié du XVIII-ème siècle et au commencement du XIX-ème s'accentue en Transylvanie l'exploitation féodale conjuguée avec un accroissement des persécutions à l'égard de la population roumaine majoritaire, cause déterminante d'une migration plus intense de cette population vers les autres pays roumains. En Valachie (et le phénomène est valable aussi pour la Moldavie), la nécessité de la main d'oeuvre s'impose de plus en plus dans les conditions de la désagrégation du régime féodal. La faible densité de la population, la fluctuation démographique — résultan de différentes causes — ont déter-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

miné la classe dominante à prendre des mesures générales aux fins de repeupler des villages et d'en fonder de nouveaux. Ainsi, accroissement de la migration des transylvains (nommés dans les documents „ungureni"), vers les deux autres pays roumains, trouve ici des conditions favorables d'accueil et d'établissement.

Dans ce centexte on trouve en Valachie, en 1776, un ispravnic de „ungureni", institution dont les attributions principales étaient l'entrainement l'accueil et l'établissement des transylvains dans cette partie du pays.

Abolie pendant la guerre de l'année 1787—1792, reparue en 1813, abolie de nouveau pour quelques mois au cours des anneés 1818—1819, cette institution dure jusqu'à 1831, au moment de l'application du Réglement Organique.

Le phénomène de la migration des roumains de la Transylvanie vers la Valachie et la Moldavie — durant depuis des siècles, mais d'une ampleur particulière à l'époque de la formation de la conscience nationale du peuple roumain — a contribué ultérieurement à l'élaboration d'importants actes nationeaux : l'unité des roumains et le parachévement de cette unité.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

INTRODUCEREA SISTEMULUI DE REGISTRATURĂ ÎN INSTITUȚIILE DIN ȚARA ROMÂNEASCĂ

M. REGLEANU

Modernizarea vechilor instituții și crearea celor noi — potrivit Regulamentului Organic — a adus după sine necesitatea obiectivă de reorganizare și modernizare a sistemului de lucru din cancelariile acestora. Nevoia acestei reorganizări este consemnată în una din instrucțiuni prin următoarele constatări a stărilor de fapt : „Cancelariile unde se scriu toate hîrtiile, care, pînă la o vrem eaflîndu-se în țara noastră într-o stare foarte neîngrijită și prin întunericul lucrărilor se înființa cotituri în care pururea se tăinuia mulțime de abuzuri, nu mai pot fi lăsate întru acea vătămătoare stare de mai înainte vreme" [1].

Măsurile de modernizare preconizate în această materie erau de fapt impuse de însăși dezvoltarea social-politică și economică a țării, de creșterea volumului actelor, de multiplele și variatele lor forme care impuneau o evidență clară și uniformă, precum și păstrarea lor în bune condițiuni. Se impune deci introducerea sistemului de registratură.

Îndeplinirea acestor sarcini au revenit Sfatului administrativ, Ministerului de Finanțe și Ministerului de Interne, care au elaborat instrucțiuni pentru evidența și circulația actelor, pentru constituirea dosarelor, păstrarea și predarea lor la Arhiva Statului ; formulare pentru intrare, ieșire și rezolvarea actelor, pentru trecerea veniturilor și cheltuielilor precum și pentru înscrierea dărilor percepute de la contribuabili.

Dacă pentru Moldova există „Manualul administrativ al Principatului Moldovei", editat în anul 1855, care cuprinde toate actele elaborate pentru organizarea instituțiilor de pe teritoriul său, pentru Țara Românească o asemenea lucrare nu există. Legile și regulamentele pentru înființarea și organizarea instituțiilor publice din Țara Românească în ceea ce privește atribuțiile și părțile lor structurale le găsim în Regulamentul Organic, Buletin-Gazetă oficială și în Analele Parlamentare ale României. Normele și instrucțiunile pentru organizarea cancelariilor instituțiilor create și modernizate după punerea în aplicare a Regulamentului organic, însă se găsesc numai în dosarele instituțiilor care le-au elaborat și a acelora către care au fost trimise pentru punerea lor în aplicare.

---

[1] Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, fond Vornicia Treburilor din Năuntru, (în continuare Vornicia), dosar nr. 1901/1832, f. 55.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Ne propunem să prezentăm în rîndurile ce urmează conținutul instrucțiunilor pentru introducerea sistemului de registratură cu formularele respective, organizarea cancelariilor și a arhivelor lor, precum și a instrucțiunilor și formularelor pentru trecerea veniturilor și cheltuielilor și pentru încasarea contribuției de la plugari și muncitori, mazili și patentari. În prima parte ne vom referi la instrucțiunile pentru evidența actelor cu caracter administrativ și la organizarea cancelariilor, iar în a doua la cele cu caracter financiar în legătură cu adoptarea principiului modern al bugetului de venituri și cheltuieli și cu noua așezare a impozitelor directe.

Prima instrucțiune este cuprinsă în ordinul Vistieriei din 6 mai 1831 [2] către „isprăvnicate" * în care li se arăta că atribuțiile sale (ale Vistieriei) sînt rezolvate de trei secții. Prima secție se ocupa cu catagrafia de acum și cu catastișele categoriilor de birnici; a doua cu toate socotelile țării, primiri și cheltuieli de bani, precum și cu împliniri de bani luați prin abuz de către încasatorii dăjdiilor, iar a treia cu centralizarea datelor privitoare la negoțul țării, de intrare și ieșirea mărfurilor din țară, precum și de extinderea și înlesnirea comerțului. Aceste indicații se dădeau cîrmuirilor de județe pentru ca în corespondența cu Vistieria să se noteze în josul raportului precum și pe plic alături de număr, secția de care depinde rezolvarea.

Peste două zile, la 8 mai, Vornicia din Năuntru expediază cîrmuirilor celor 18 județe o circulară cuprinzînd trei paragrafe. În preambulul ei se dau dispoziții ca toate actele să fie ținute în ordine și rezolvarea lor să se facă în cel mai scurt timp. Se dau apoi îndrumări asupra modului de rezolvare a ordinelor primite de la acest departament a) Fiecare ordin după ce va fi citit de cîrmuitor în presudstvia cîrmuirii se va da secretarului, care îl va trece în registrul de intrare și imediat va răspunde de primire; procedînd la executarea lor este dator să raporteze cu fiecare expediție poștală despre stadiul lucrării, iar la executarea completă să raporteze din nou. Acest birocratism dus la extrem se datora probabil sau neîncrederii în competența persoanelor puse la conducerea județelor, ori inerției practicilor din trecut. Peste 39 de ani aceste repetate și inutile rapoarte de primire și stadiul lucrării vor fi suprimate în scopul micșorării volumului corespondenții. b) Rapoartele și răspunsurile adresate Vorniciei în diferite chestiuni să fie întocmite în modul cel mai clar, să poarte data, (anul, luna, ziua) numărul respectiv și secția de care depinde rezolvarea chestiunii. c) Corespondența să se pună în plicuri separate pe secții, iar pe plicurile pecetluite cu pecetea județului să se înscrie numărul actelor aflate în el, secția care le va rezolva, precum și adresa: „Către Marea Vornicie a Trebilor din Lăuntru de la isprăvnicatul cutare". Plicurile astfel alcătuite se vor introduce într-un alt plic pe care se va scrie pe lîngă adresă, și cantitatea numerică a lor și apoi se predau expediatorului statului ca acesta, aducîndu-le la Vornicie și deschizîn-

[2] Ibidem, fond Departamentul Vistieriei (în continuare Vistieria), dosar nr. 3131/1831, f.1.

* Încă nu se introdusese denumirea de ocîrmuiri.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

du-le, să le distribuie la registraturile secţiilor respective sub semnătură de primire. Registratorii secţiilor predau plicurile directorului cancelariei care, deschizîndu-le, le înmînează din nou registratorilor spre a le trece în registrele de intrare ale secţiilor respective, de unde se dau şefilor de masă (birou), iar sub iscălitură şi trecîndu-le şi aceştia în jurnalul mesii, le predau secretarului care punînd rezoluţie le dau în lucru. Pentru respectarea şi aplicarea cu strictețe a acestor instrucţiuni, Vornicia adăuga la sfîrşitul ei obligaţia de a se scoate două copii de pe ea şi una să se afle permanent pe masa din biroul cîrmuitorului (presudstvia), iar cealaltă deasupra uşii acestui birou, „ca intrînd şi ieşind dumneavoastră să o aveţi înaintea ochiului ca un jurnal" [3].

Urmărind ca introducerea noului sistem de lucru în cancelarii să se desfăşoare în condiţiuni optime, ca actele vechi — anterioare datei de 1 iulie 1831 — să nu se amestece cu cele create după această dată, Vistieria dă dispoziţii la 3 iulie cîrmuitorilor judeţelor, Vorniciei oraşului Bucureşti şi epistaţilor oraşelor Craiova şi Cîmpulung să ordoneze pe probleme toate actele din cancelariile respective create înainte de 1 iulie şi, care vor fi încheiate să se constituie în dosare şi să se inventarieze potrivit formularului alăturat (formular nr.I). Actele petru problemele neîncheiate să-şi urmeze cursul lor pînă la încheierea lor şi apoi, ca şi celelalte „să se coase la un loc după meşteşugul legătorilor de cărţi" şi numerotîndu-se filele să li se ataşeze o copertă pe care să se scrie „delă pentru pricina cutare", dîndu-li-se şi un număr de ordine, începînd cu numărul 1 pe fiecare an [4].

Din actele studiate rezultă că prima instituţie care a introdus în cancelaria sa sistemul de registratură în perioada regulamentară a fost Sfatul administrativ şi regulile aplicate aici au fost concretizate de Visterie într-o instrucţiune care a fost expediată la toate organele centrale şi locale prin comisari speciali pentru a fi puse în aplicare.

La 15 iulie, generalul Kiselev aprobă raportul Sfatului administrativ cu privire la introducerea noului sistem de lucru în cancelariile cîrmuirilor judeţelor după cel adoptat în cancelaria sus-numitului Sfat şi de a trimite comisari speciali însărcinaţi cu organizarea cancelariilor prin introducerea registrelor de intrare şi ieşire, precum şi a celor de contabilitate şi de perceperea dărilor de la contribuabili. În ceea ce priveşte fondurile necesare pentru amenajarea şi mobilarea acestora, închirierea caselor unde vor funcţiona aceste dregătorii, nefiind prevăzute fonduri speciale, se vor folosi banii rezultaţi din economiile produse din salariile prevăzute pentru unii funcţionari care urmau să fie încadraţi de la 1 iulie şi încă n-au fost numiţi [5].

În urma acestei aprobări, Visteria trimite la 4 octombrie la cele 18 cîrmuiri de judeţe şase comisari „chiar din canţelariile de aici, povăţuitori şi îndreptători întru toate cele ce se vor atinge de această nouă organizaţie, ca, printr-aceasta, desăvîrşindu-se închipuirea ocîrmuirilor

---

[3] Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, fond Vornicia, dosar nr. 1707/1831, f. 1—2 v.

[4] Ibidem, fond Vistieria, dosar nr 3209/1831, f. 1.

[5] Ibidem, fond Vistieria, dosar nr. 1265/1831, f. 71.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

şi a celor de supt ele cancelarii să urmeze căutarea trebilor şi săvîrşirea poruncilor printr-o urmire aşa metodicească încît să lipsească cu totul orice împiedicare pricinuită de neştiinţa formalităţilor trebuincioase şi zadarnică corespondenţă ce se obişnuia pînă acum din pricină că fieşcare dregător ocîrmuindu-şi trebile însărcinării sale după un plan ce în-suşi închipuia, urma fireşte o neasemănare în cele mai multe judeţe"[6].

Instrucţiunile întocmite de Visterie şi înmînate comisarilor constituiau totodată şi instrucţiunile după care urma să se lucreze de acum înainte în cancelariile cîrmuirilor, deoarece comisarii erau îndatoraţi să lase acestora copii de pe ele, iar pe cea oprită de ei să semneze cîrmuitorul şi sameşul pentru luare de cunoştinţă şi de conformare *.

Dăm mai jos, pe paragrafe, cuprinsul acestei instrucţiuni.

1. Comisarul era obligat să verifice dacă s-au separat actele create înainte de 1 iulie, s-au ordonat pe probleme şi s-au constituit în dosare şi, care vor fi încheiate sau vor cuprinde probleme şi socoteli pînă la data de mai sus şi nu vor avea legătura cu lucrările curente să le trimită la Vornicie spre a fi depuse la Arhiva Statului. În cazul cînd această lucrare nu a fost efectuată de personalul cancelariei respective să fie executată de comisarul însuşi. Fiecare din aceste dosare trebuie să aibă filele numerotate, numărul respectiv şi cuprinsul problemei înscris pe copertă şi să fie trecute într-un inventar care va cuprinde: data începerii acţiunii, numărul, cuprinsul pe scurt şi numărul filelor.

2. Toate actele şi socotelile care încep de la 1 iulie să fie separate de cele anterioare, să se ordoneze pe probleme şi să se păstreze deosebit de cele vechi.

Pentru lucrările de registratură se prevăd următoarele:

3. Unul din cei doi scriitori ai cancelariei trebuie să fie însărcinat cu ţinerea registrelor de intrare şi ieşire, constituite după formularul dat (vezi form. nr. II şi III) şi să treacă pe actele ieşite, precum şi pe conceptele care se păstrează în cancelarie numărul şi data din registrul respectiv.

4. Corespondenţa întrată se primeşte de sameş (secretarul şi ajutorul cîrmuitorului) sub semnătură în condica curierului sau a factorului poştal, ori pe bază de adeverinţă şi o prezintă cîrmuitorului; acesta deschizînd-o va scrie în partea de sus pe marginea din dreapta actului „primit la atîta a cutării luni" şi pune apoi rezoluţia sub semnătura sa. Sameşul duce numaidecît actul la registrator spre a fi trecut în condica de intrare la numărul ce succede, numărul care se înscrie şi pe actul respectiv şi primindu-l execută lucrarea potrivit rezoluţiei. Dacă vreo rezoluţie dată de cîrmuitor nu este conformă cu legislaţia în vigoare, sameşul este dator să-i atragă atenţia pentru a pune rezoluţia cuvenită.

---

[6] Ibidem, f. 6.

* Se pare că o instrucţiune mai sumară şi cu formulare pentru registrele de intrare şi ieşire improvizate au fost expediate cîrmuirilor înainte de 8 mai, deoarece în instrucţiunea dată de Vornicie la această dată către cîrmuiri se pomeneşte de înscrierea numărului actelor pe plicurile cu care se expediază. Or acest număr nu putea fi decît cel din condica de ieşire. Această instrucţiune nu s-a găsit pînă în prezent.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

5. Toate actele emise de cîrmuitor trebuie să fie contrasemnate de sameş, ca deopotrivă răspunzător cu acesta.

6. Corespondenţa trebuie rezolvată la timp şi în ordinea primirii, excepţie făcînd actele cu indicaţia „grabnic".

7. În ceea ce priveşte programul de lucru instrucţiunea prevede, că sameşul şi scriitorii vor lucra în cancelarie de la orele 9 pînă la 2 şi după amiază de la orele 6 pînă la 10; cîrmuitorul se va afla în sala presudstivei numai de la orele 10 pînă la 2, în care timp va rezolva corespondenţa împreună cu sameşul. El este liber să execute lucrări şi la locuinţa sa

Articolele 8—10 cuprind îndatoririle sameşului pentru constituirea dosarelor şi ţinerea în ordine a arhivei.

Sameşul va ţine şi jurnalul mesii după formularul trimis (vezi form. nr. IV). Jurnalul mesii va cuprinde pe prima faţă numărul curent al actului, luna şi ziua primirii, numărul din registrul de intrare, cuprinsul pe scurt, luna şi ziua ieşirii; pe faţa a doua se va trece numărul hîrtiei ieşite, cuprinsul pe scurt, iar în ultima coloană se va nota dacă a venit răspuns şi numărul acestuia.

La sfîrşitul fiecărei luni sameşul va deosebi dosarele încheiate de cele neîncheiate; pe cele dintîi le va pune spre păstrare după ce va scrie pe copertă cu litere mari numărul dosarului şi cuprinsul lui. Pe partea interioară a uşii din dreapta a dulapului în care se păstrează dosarele se va lipi o hîrtie pe care vor fi scrise numerele dosarelor şi despărţirea în care se află, pentru a înlesni găsirea lor. Dulapurile erau construite cu despărţituri pe fiecare poliţă de mărimea unui pachet obişnuit de dosar. Iată dar că din primul an al organizării moderne a cancelariilor se preconiza un ghid topografic al depozitului.

Articolul 11 se referă la modul de întocmirea registrelor de venituri şi la înscrierea în condici a banilor intraţi din contribuţia dajnicilor, după cele şase formulare trimise şi care se vor trimite la anumite termene la Visterie, adăugînd că se vor forma dosare şi pe lîngă aceste registre şi condici cu actele care se referă la ele,

Articolul 12 şi ultimul se referă la amenajarea cancelariilor în mod uniform la toate judeţele. În mijlocul presudstviei să fie o masă cu scaunele ei, unde va lucra cîrmuitorul; în una din camerele cancelariei se vor aşeza două mese faţă în faţă şi lipite una de alta cu scaunele respective, unde vor lucra sameşul şi scriitorii; tot aici se va afla dulapul pentru păstrarea arhivei şi a corespondenţei. Intr-o cameră alăturată se va afla lada de bani — în care se vor păstra şi condicile de socoteli — precum şi masa cu pervazuri pentru numărarea banilor [7].

---

[7] Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, fond Vistieria, dosar nr. 1265/1831, f. 6—8 v. Un ordin al Vistieriei emis la 14 septembrie 1831 către cincisprezece cîrmuiri de a trimite un dorobanţ să-şi ridice mobilierul confecţionat în capitală ne oferă posibilitatea să ne imaginăm cum arăta interiorul unei asemenea instituţii. Pentru presudstvia cîrmuitorului (încăperea în care lucra acesta) se dădea o masă cu postav, trei scaune, o pereche de călimări şi o pereche de sfeşnice cu mucările respective. În cancelaria cîrmuirii se afla o masă pentru sameş, una pentru scriitori — ambele cu postav, un dulap pentru acte şi registre, patru scaune, trei perechi de călimări şi două perechi de sfeşnice cu mucările lor. În „casa" de bani se afla o masă cu pervazuri şi o ladă pentru păstrarea banilor. Pentru aspectul exterior, ordinul ne informează că deasupra porţii cîrmuirii se afla o tablă de lemn ovală pe care era zugrăvit vulturul cu crucea în cioc (stema ţării), sub acesta stema judeţului şi mai jos, scria cu litere mari, ocîrmuirea judeţului cutare (Ibidem, dosar nr. 3209/1831, f. 205).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Activitatea de control şi îndrumare desfăşurată de comisari a durat de pe la 6 octombrie pînă pe la 30 decembrie. Din raporatele lor către Visterie rezultă că cea mai dificilă acţiune a fost aceea a constituirii dosarelor pe probleme din materialele documentare create înainte de 1 iunie 1831. Această dificultate se datora faptului că la majoritatea isprăvnicatelor nu se păstrează conceptele ordinelor, rapoartelor şi adresele emise şi expediate de ispravnici. La isprăvnicatul judeţului Gorj — declară fostul sameş — ispravnicii ţinînd corespondenţa mai mult la locuinţele lor n-au păstrat concepte de pe nici un fel de porunci trimise în judeţ şi nici de pe rapoartele trimise la stăpînire [8]. Aceaşi situaţie se găsea la judeţele Dîmboviţa, Vlaşca şi Teleorman [9], precum şi la judeţul Olt [10].

O altă situaţie care a pus în încurcătură pe comisari în acţiunea de constituire a dosarelor pe probleme a fost aceea că rapoartele zapciilor de plasă către isprăvnicate cuprindeau aproape întotdeauna mai multe probleme [11]. În această situaţie comisarii au adoptat următoarea soluţie: poruncile primite de la stăpînire le-au ordonat cronologic pe ani şi în cadrul anilor pe luni şi apoi cusîndu-se s-au constituit dosarele cerute de instrucţiuni. La acestea s-au adăugat condicile în care erau trecute „în prescurtare" conceptele răspunsurilor la aceste porunci, condicile „de orînduieli", catastişele de socoteli, precum şi alte lucrări grupate- pe cît s-a putut pe probleme şi, cusute în unităţi de păstrare — li s-au întocmit inventare şi s-au înaintat Vorniciei, uneori şi Vistieriei spre a fi depuse la Arhiva Statului. Poruncile primite în această perioadă şi nerezolvate s-au lăsat în cancelariile respective spre a-şi urma cursul lucrării.

Corespondenţa din perioada de după 1 iulie s-a ordonat pe probleme şi cronologic şi, constituindu-se în dosare s-a lăsat în păstrarea cîrmuitorilor.

Comisarii au întocmit de asemenea registre de intrare şi ieşire, precum şi jurnalul mesii din foile formularelor trimise de visterie şi au trecut pe rînd actele intrate date spre rezolvare şi pe cele ieşite în aceste trei registre.

Din rapoartele comisarilor rezultă pe lîngă străduinţa lor de a pune în ordine aceste arhive şi preocuparea pentru salvarea lor de la o eventuală înstrăinare. La cîrmuirea judeţului Rîmnicu-Sărat comisarul a găsit actele din perioada anilor *1828—1831* în cea mai mare neorînduială, amestecate şi cusute cu alte hîrtii vechi. El însuşi le-a descusut şi, poruncile originale ale stăpîniriii le-a ordonat pe ani şi luni, le-a cusut din nou, constituindule în dosare, le-a inventariat şi trimis la Visterie [12].

La cîrmuirea judeţului Olt actele din aceaşi perioadă se aflau acasă la fostul sameş. "Ca să nu rămîie Arhiva despuiată de ştiinţele lucrărilor acestui judeţ" — spune comisarul — le-a ridicat de la acesta şi ordonîndu-le le-a predat cu inventar noului sameş sub luare de adeverinţă [13]. Acestă

[8] Ibidem, f. 93.
[9] Ibidem, f. 74.
[10] Ibidem, f. 95.
[11] Ibidem, f. 93.
[12] Ibidem, f. 112.
[13] Ibidem, f. 95.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

comportare a comisarilor ne permite să afirmăm cu certitudine că ei îşi dădeau seama de valoarea documentară a acestor arhive, care reprezintă astăzi aproape singurul izvor de informare asupra administraţiei ţării din acea perioadă.

Deosebite dificultăţi au întîmpinat comisarii şi la amenajarea localurilor destinate instalării şi funcţionării cîrmuirilor de judeţe. La judeţele Dîmboviţa şi Teleorman — spune comisarul — a statornicit presudstviile cîrmuitorilor şi cancelariile pentru sameşi şi scriitori în cîte o casă închiriată. La judeţul Teleorman, în oraşul Giurgiu, negăsindu-se o clădire mai spaţioasă, s-a făcut instalarea în nişte încăperi cam mici, unde n-a fost posibil să se conformeze instrucţiunilor [14].

La cîrmuirea judeţului Olt nu s-a putut face mobilarea încăperilor în modul prevăzut, deoarece casele închiriate sînt mici şi cîrmuitorul locuieşte în sala presudstviei, iar sameşul în cancelaria cîrmuirii. Nu s-a putut amenaja o cameră pentru păstrarea banilor şi banii judeţului se păstrează în cancelarie, unde vin tot felul de oameni, încît lucrările cîrmuirii se cunosc şi de particulari [15]. Presudstvia cîrmuirii judeţului Romanaţi — raporta comisarul — s-a stabilit în casele unde locuieşte cîrmuitorul, iar cancelaria sameşului şi a scriitorilor în alte case din apropiere; aici însă s-a stabilit cu locuinţa şi sameşul judeţului pînă îşi va găsi o altă încăpere. La judeţul Dolj atît presudstvia cît şi cancelaria le-a găsit instalate în casele unde locuieşte cîrmuitorul şi tot acolo i s-a făcut cunoscut că este în camera pentru ţinerea banilor, dar pînă acum nu este amenajată în acest scop [16].

Controale asupra modului de aplicare a instrucţiunilor pentru introducerea sistemului de registratură şi a rezolvării lucrărilor s-au efectuat şi la instituţiile centrale. În ianuarie 1832, Vistieria pune în vedere Vorniciei temniţelor ca de la începutul acestei luni să ţină registre de intrare şi ieşire separate pentru secţia administraţiei temniţelor şi secţia financiară şi să-şi pună lucrările în ordine, deoarece comisarul delegat i-a raportat că pînă acum s-au trecut într-un singur registru actele ambelor secţii, că multe acte sînt fără rezoluţii, şi amestecate printre dosarele casierului temniţei, numărul actelor ieşite nu corespunde cu registrul respectiv, din care s-au găsit foi tăiate [17].

În lunile aprilie — iunie 1832 se trimit din nou revizori speciali spre a controla modul în care se aplică instrucţiunile de către cîrmuirile judeţelor [18]. În urma acestor controale, Visteria, care, prin atribuţiile sale era în permanentă legătură cu cîrmuirile, se simte datoare să mulţumească cîrmuitorilor şi sameşilor judeţelor Rîmnicul-Sărat, Ialomiţa, Buzău şi Brăila pentru buna orînduială introdusă în cancelarii [19]. În acelaşi timp însă dă dispoziţii cîrmuitorilor judeţului Buzău să-şi întocmească registrul de

[14] Ibidem, f. 74.
[15] Ibidem, f. 91.
[16] Ibidem, f. 75.
[17] Ibidem, f. 145.
[18] Ibidem, f. 179
[19] Ibidem, f. 192, 193, 199, 195

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

venituri şi cheltuieli după actele şi chitanţele ce se află în cancelarie, deoarece a fost găsit în neregulă [20].

Către sfîrşitul lunii iunie a anului 1832 elaborează şi Vornicia o instrucţiune pentru organizarea cancelariilor atît în ceea ce priveşte personalul şi atribuţiile lui, cît şi pentru evidenţa, circulaţia şi păstrarea actelor. În cele douăsprezece paragrafe, instrucţiunea cuprinde într-o formă mai detailată directivele date de Vistierie prin comisarii speciali.

În ceea ce priveşte organizarea cancelariilor se prevăd următoarele: Fiecare cancelarie, în raport cu volumul şi specificul lucrărilor se împart într-un număr de birouri (mese), cu mobilierul respectiv şi uneltele necesare pentru „treaba scrisului". Personalul fiecărui birou trebuie să fie format dintr-un şef de birou (stolnacialnic), un ajutor al acestuia (pomoşnic), numărul necesar de scriitori şi un registrator. La acest paragraf se dă în notă următoarea explicaţie; la instituţiile departamentale, unde sînt şi secţii vor trebui să fie şi directori, precum şi şefi de secţie; la instituţiile „mai mici" atribuţiile ajutorului şefului de birou şi ale registratorului pot fi îndeplinite de un scriitor

Paragrafele 4—11 se referă la modul de înregistrare a actelor, circulaţia şi rezolvarea lor, precum şi la constituirea dosarelor. Pentru toate actele care întră în cancelarie şi ies trebuie ţinute registrele indicate, adică unul în care se trec actele intrate- începîndu-se numărătoarea de la 1, luna şi ziua primirii (date care se trec imediat şi pe actele intrate), numărul purtat de actul respectiv, cuprinderea lui pe scurt; ultima coloană a registrului este rezervată pentru semnătura persoanei ce-l primeşte la biroul unde urmează a fi pus în lucru. În registrul de ieşire se trec de asemenea actele care ies cu numărul de ordine, luna şi ziua ieşirii (date care se trec şi pe actele care se expediază, precum şi pe conceptele lor), cuprinsul pe scurt, ultima coloană fiind rezervată pentru semnătura celui ce primeşte conceptul la biroul respectiv.

Pentru redarea sau expedierea corespondenţei, fiecare birou trebuie să aibă o condică mică denumită atunci „de transport", în care se trece numărul actului, luna şi ziua în care se predau şi semnătura primitorului. Orice birou (masă) trebuie să aibă un registru al mesii pentru urmărirea rezolvări corespondenţei.

Registrele de intrare, ieşire şi jurnalul mesii sînt întocmite pentru un an şi se încep la 1 ianuarie. La sfîrşitul anului se pun la păstrare ca şi dosarele încheiate.

Toate actele rezolvate se grupează pe probleme şi se constituie în dosare. În acestea documentele vor fi ordonate cronologic, după data primirii, urmate de conceptele de răspuns sau alte înscrisuri ce au urmat acestora şi vor fi cusute după sistemul legătorilor de cărţi. Pentru dosare şi condici trebuie să se întocmească un „catastih curat supt numire de opis", în care să se treacă pe rînd în rubricile respective numărul lor, cuprinsul pe scurt şi în ultima rubrică indicaţia care dintre ele sînt încheiate. Dosarele se aşează în dulapuri în spaţii deosebite cele încheiate de cele neîncheiate, cu cotorul în faţă de care se coase o hîrtiuţă cu numărul respectiv spre a fi găsit cu înlesnire.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Paragraful al 12-lea se referă la îndatoririle lucrătorilor. Şeful cancelariei îndrumează şi controlează modul de lucru şi prezenţa la serviciu a subalternilor; rezolvă actele primite şi semnează pe cele lucrate după rezoluţia sa. Şefii de birou redactează conceptele după rezoluţii, îndrumează şi controlează pe subalterni; contrasemnează actele ieşite şi atestă exactitatea copiilor eliberate de cancelarie, la cerere. Ajutorul şefului de birou (pomoşnicul) ţine jurnalul mesii, are în grija sa constituirea şi păstrarea dosarelor şi ajută pe şeful biroului în lucrările sale. Registratorul ţine registrele de intrare, de ieşire şi condica de expediţie, iar scriitorii scriu pe curat conceptele şi alte lucrări, ocupîndu-se şi cu cusutul dosarelor [21].

În cursul aplicării instrucţiunilor s-au ivit unele neajunsuri care au fost remediate prin diferite circulare ale Vorniciei şi departamentului Vistieriei. Astfel, în ianuarie 1833 Vornicia face cunoscut cîrmuirilor judeţelor să se pună în aplicare şi de aceste organe dispoziţiile adoptate în cancelaria sa, ca orice ordin sau lucrare ieşită de la biroul unei secţii să poarte sub numărul de ieşire numărul secţiei şi al biroului (Secţia I, biroul III). S-a decis de asemenea ca orice raport să se refere la o singură problemă, spre a se putea alătura la dosarul problemei respective [22].

În februarie, şeful secţiei a III-a de la Vornicie trimite şefului secţiei a I-a din acelaşi departament formularul de inventar pentru materialele documentare ce urmează a fi depuse la Arhivele Statului (form. nr. V). Acest formular cuprinde următoarele rubrici: prima rubrică se lasă nescrisă, spre a fi completată cu numărul dat de Arhiva Statului, care va reprezenta în viitor cota definitivă a unităţii de păstrare. În rubrica a doua se trece numărul unităţii de păstrare, în a treia ziua şi luna primului act din dosar, apoi cuprinsul pe scurt al problemei şi numărul filelor [23].

În legătură cu constituirea în bune condiţiuni a dosarelor se iau de asemenea o serie de măsuri. În aprilie 1832, constatîndu-se de către Vistierie că dosarele nu sînt cusute după sistemul în care se leagă cărţile, potrivit instrucţiunilor date, dă dispoziţii cîrmuitorilor judeţelor să nu mai angajeze scriitori care nu ştiu să lege dosarele după acest sistem, meşteşug care se poate învăţa într-o zi — două la unul din legătorii de cărţi din localitate. Dacă în oraşul respectiv nu există un asemenea meşter, scriitorii să fie trimişi pe rînd în capitală, cu prilejul trimiterii banilor, unde zăbovind cîteva zile şi învăţînd meşteşugul se vor înapoia la locul lor de muncă. Totodată Vistieria pune în vedere cîrmuitorilor ca în termen de două săptămîni toate dosarele să fie cusute după acest sistem. Pe coperta lor să se scrie numărul respectiv, cuprinsul şi, cu foile numerotate, la sfîrşitul anului, cele încheiate să fie şnuruite şi pecetluite cu pecetea cîrmuirii, avînd la sfîrşit pe ultima filă certificarea numărului filelor sub semnătura cîrmuitorului [24].

Constatîndu-se că unele acte sînt scrise chiar din marginea din stînga a hîrtiei, fapt care împiedică citirea actului după legarea în dosar, Secretariatul Statului trimite în iunie 1835 Vorniciei un formular pentru folosirea

---

[20] Ibidem, f. 196.

[21] Ibidem, fond Vornicia, dosar nr. 1901/1832, f. 55—56 v.

[22] Ibidem, f. 91.

[23] Ibidem, f. 95.

[24] Ibidem, fond Vistieria, dosar nr. 1265/1831, f. 181.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

coalei de hîrtie la scrierea diferitelor genuri de acte. Acest formular prevede ca un sfert din lăţimea coalei de hîrtie din marginea din stînga să rămînă nescris (form. nr. VI).

La sfîrşitul lunii iunie 1832, generalul Kiselev cere Sfatului administrativ să ia măsurile cuvenite pentru ca tribunalele, organele administrative centrale şi locale, precum şi spitalele să aibă localuri corespunzătoare, camere adecvate pentru cancelarii cu mobilierul necesar şi dulapuri pentru păstrarea actelor şi a arhivelor, iar corespondenţa şi arhiva să fie în ordine, deoarece la 1 septembrie va da dispoziţie să se facă un control asupra executării acestor măsuri [25]. Acest ordin a fost transmis, în copie, de Vornicie tuturor organelor centrale, direcţiei spitalelor şi cîrmuirii judeţului Ilfov spre a se lua măsurile cuvenite [26].

În cadrul acestei acţiuni însuşi şefii departamentelor dau dispoziţii şefilor de secţii din subordinea lor, precum şi celor ai instituţiilor dependente din capitală să-şi pună în ordine corespondenţa şi arhiva, întreprinzînd totodată şi controale.

Cu acest prilej ies la iveală o serie de nereguli. Logofeţia pricinilor bisericeşti face cunoscut Vorniciei, că, din lipsa unui local corespunzător nu s-au putut pune în ordine lucrările cancelariei, arhiva şi chiar încăperile cancelariei. Localul acestui departament este situat într-o mahala „dosnică cu cele mai mari noroaie, unde nici stolnacialnicii nu pot răzbi să meargă spre căutarea trebilor" [27].

Cîrmuitorul judeţului Ilfov raportează Vistieriei imposibilitatea de a face faţă lucrărilor cancelariei cu personalul existent şi cere a se mai adăuga un secretar, un ajutor şi cîţiva scriitori, precum şi local corespunzător. În curs de şase luni — arăta el — s-au înregistrat 18.000 de acte, deoarece poartă corespondenţă cu foarte multe autorităţi. Din rezoluţia Vistieriei se constată că s-a aprobat adăugirea unui casier şi a unui scriitor [28]. Directorul cancelariei Vorniciei constatînd la o revizie multe acte nerezolvate sau rezolvate cu întîrziere, iar altele rătăcite de la o secţie la alta, abateri izvorîte din dezordinea cu care se primesc acestea la birouri, dă ordin registratorilor să înregistreze actele imediat ce le primesc, să le repartizeze la secţiile şi birourile respective, procedînd totodată şi la trecerea lor în jurnalul mesii [29].

Controalele continuă şi după cel ordonat de generalul Kiselev. Astfel, în octombrie 1832 vornicia deleagă pe şeful unei secţii să inspecteze cancelariile următoarelor instituţii din capitală din subordinea sa : Sfatul orăşenesc, Vornicia oraşului, Vornicia temniţelor, Eforia scutelnicilor şi pensiilor, Agia (poliţia) capitalei cu cele patru comisariate de plăşi. Din raportul prezentat după inspecţie rezultă, că la primele patru instituţii lucrările au intrat în general pe făgaşul cel bun, dar la fiecare din ele s-au constatat şi cîte o neregulă. La Sfatul orăşenesc numerele din condica de ieşirea banilor, pe baza aprobării membrilor, nu sînt în regulă ; la Vornicia oraşului

[25] Ibidem, f. 107.

[26] Ibidem, f, 206.

[27] Ibidem, fond Vornicia, dosar nr. 1901/1832, f. 17.

[28] Ibidem, fond Vistieria, dosar nr. 1265/1831, f. 263.

[29] Ibidem, fond Vornicia, dosar nr. 1901/1832, f. 20.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

nu se semnează de primirea actelor repartizate la birouri ; la Vornicia temniţelor rezoluţiile nu sînt puse de şeful instituţiei, ci de secretar, iar la Eforia scutelnicilor şi pensiilor nu sînt menţionate în jurnalul mesii răspunsurile primite la corespondenţa expediată. La Agie şi la cele patru comisariate dezordinea este însă mai mare; registrele de intrare şi ieşire pînă în luna august sînt în „foarte mare neorînduială" ; jurnalul mesii este scris neîngrijit, iar dosarele nu sînt aşezate în ordine în dulapuri ; la biroul care eliberează bilete de drum călătorilor şi se ţine corespondenţa cu barierele nu există jurnalul mesii. Cît priveşte lucrările de la cele patru comisariate, acestea sînt într-o dezordine completă, motivînd că n-au avut instrucţiuni [30]. Din cele de mai sus, rezultă că se efectua un control foarte riguros, urmărindu-se permanent aplicarea cu stricteţe a instrucţiunilor.

La începutul lunii decembrie seful Departamentului Vistieriei deleagă pe director să controleze stadiul de rezolvare a corespondenţei în toate secţiile, îndatorînd pe şefii acestora ca pînă la 15 ale lunii să fie rezolvate toate actele şi să se pregătească de asemenea materialele documentare ce urmează a fi depuse la Arhivele Statului [31].

De modul de rezolvare a actelor se interesa şi generalul Kiselev care, în ianuarie 1833 cere Sfatului administrativ să i se comunice într-un tabel special întocmit, numărul dosarelor rămase nerezolvate din anul 1831, numărul celor create în anul 1832, totalul acestora, numărul celor rezolvate în acest an şi a celor rămase nerezolvate pentru anul 1833 de la toate instituţiile centrale şi locale, administrative şi judecătoreşti [32].

În luna iunie 1833, Vornicia cere Vistieriei să trimită cîţiva funcţionari destoinici pentru revizuirea lucrărilor cancelariilor tuturor cîrmuirilor şi subcîrmuirilor, deoarece la unele din acestea s-au constatat nereguli. Pe baza rapoartelor ce va primi în urma acestei revizuiri Vornicia trebuia să întocmească un raport de stadiul lucrărilor tuturor instituţiilor subalterne pe care avea să-l prezinte generalului Kiselev la 15 iulie [33].

Numărul sporit al dosarelor şi îngroşarea lor cu acte create fără a fi absolut necesare, cantităţile mari de dosare aflate în depozitele Arhivelor Statului şi la instituţiile creatoare de arhive, precum şi lipsa încăperilor necesare pentru păstrarea lor, determină Sfatul administrativ să instituie în octombrie 1839 o comisie formată din cîte un şef de secţie de la fiecare departament pentru întocmirea unui proiect de măsuri ce trebuie luate în vederea împuţinării numărului dosarelor, a reducerii grosimii lor, precum şi pentru completarea instrucţiunilor cu privire la lucrările cancelariilor cu dispoziţiile cuvenite în această chestiune [34].

Fiecare dintre membrii acestei comisii au întocmit cîte o listă cu titlul dosarelor socotite fără valoare ştiinţifică şi practică [35] şi toţi împreună proiectul solicitat [35]. Proiectul sus-numit a stat la baza jurnalului încheiat de Sfatul administrativ în luna octombrie 1843 cu privire la reducerea

[30] Ibidem, f. 33.

[31] Ibidem, fond Vistieria, dosar nr. 1265/1831, f. 294.

[32] Ibidem, fond Vornicia, nr. 1901/1832, f. 81.

[33] Ibidem, f. 173.

[34] Ibidem, fond Vornicia, dosar nr. 4556/1839, f. [illegible].

[35] Ibidem, f. 28—32 v.; 36—37.

[36] Ibidem, f. 40—42.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

numărului actelor din corespondența purtată de departamente cu instituțiile subordonate și la separarea materialelor documentare destinate păstrării îndelungate de cele fără vreo importanță, în scopul descongestionării depozitelor de arhivă.

În ceea ce privește prima problemă se hotărăsc următoarele : a) instituțiile subordonate să nu mai răspundă de primirea ordinelor trimise de instituțiile centrale — cum se obișnuia pînă acum — decît numai în cazurile cînd pe lîngă ordin s-ar înainta bani sau anumite documente, pentru care acest răspuns trebuie păstrat la dosarul respectiv al organului emitent al ordinului ca act justificativ. b) Ordinele, adresele sau rapoartele să cuprindă toate datele necesare înțelegerii problemei tratate ca, în modul acesta să se renunțe la nenumăratele acte ce se anexau la acestea. Anexarea unor asemenea acte va fi permisă numai cînd vor fi neapărat necesare organului interesat. c) În toate cancelariile să se utilizeze același format și calitate de hîrtie, pentru ca dosarele să aibă aceleași dimensiuni în lungime și lățime. Dosarele care se formează pentru probleme care necesită o corespondență voluminoasă să se constituie în mai multe volume care să nu depășească grosimea ce se va stabili. d) Să înceteze practica de a se înainta pe lîngă jalbele persoanelor particulare către dregătoriile componente diferite ordine în copie; pe viitor rezoluțiile se vor scrie pe dosul jalbei, înființîndu-se la fiecare secție cîte un registru în care se va trece cuprinsul pe scurt cu rezoluția. În probleme deosebite, cînd cazul ar cere înaintarea jalbei la un departament, atunci se va opri copie la dosar și se va înainta jalba originală, însă fără rezoluție, deoarece nu este permis să se trimită jalbe cu rezoluție la instituțiile componente.

În ceea ce privește problema a doua, separarea materialelor documentare destinate păstrării îndelungate de cele fără importanță științifică și practică în vederea descongestinonării depozitelor Arhivelor Statului și a instituțiilor creatoare de arhiva, s-a format o comisie formată din cîte un delegat de la fiecare departament central, care împreună cu un delegat al Arhivelor Statului să procedeze la această separare. Materialele documentare de păstrare îndelungată aveau să se păstreze la Arhivele Statului, iar cele așa-numite „*netrebnice*" urmau a fi păstrate în ordine și sub pecete la o mănăstire ce se va indica pe termen de 30 de ani socotiți de la încheierea fiecărei unități de păstrare; la împlinirea acestui termen, guvernul va lua măsura ce va crede de cuvință. e) Fiecare șef de departament este îndatorat ca periodic, prin subalternii săi să verifice dacă se respectă în toate cancelariile regulile stabilite. f). Depunerea materialelor documentare la Arhivele Statului se va face pe viitor în modul care s-a urmat pînă acum, iar cele ce se vor depune la mănăstirea respectivă de asemenea cu inventare în regulă și cu numărul roșu dat de personalul Arhivei Statului vor fi așezate și păstrate în ordine spre a fi găsite cu ușurință în anumite cazuri.

g) Materialele documentare care se vor depune la numita mănăstire nu vor știrbi numărătoarea succesivă pe ani practicată de Arhiva Statului,

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

ci vor purta pe lîngă acest număr cu cerneală roşie un al doilea număr cu cerneală albastră [37].

Copii de pe acest jurnal au fost trimise de Vornicie la toate instituţiile centrale [38], iar la cele 18 cîrmuiri de judeţe sub formă de circulară cu extrase din el [39].

Pentru stabilirea unei forme unitare a dosarelor şi limitarea grosimilor, paragraful 3 din jurnalul încheiat de Sfatul administrativ la 7 noiembrie 1843 propunea următoarele: „Una din cele dintîi trebuinţe ce ar putea înfrumuseţa şi îmbunătăţi canţelariceştile forme, fiind uniformitatea hîrtiei pentru care s-ar cuveni să se urmeze scrierile de obşte prin canţelarii, iar nepăzirea unei asemenea reguli formînd astăzi la vedere delile du prin canţelarii rău alcătuite şi cu totul neplăcute. De cuviinţă este să se hotărască a fi o formă de hîrtie care să slujească drept model totdeauna, de aceeaşi mărime, lungime şi lăţime şi care mai bine ar fi să se hotărască din felul hîrtiei vinete de calitate cea mai bună, precum se urmează în canţelaria cinstitei Dejurstve şi după asemenea format să fie tăiate şi hîrtiile de otnoşenii, precum şi raporturile ce se urmează către înalta stăpînire (care aceste amîndouă din urmă sexuri trebuie să fie pe hîrtie Olanda *) [41].

In baza acestui paragraf, în decembrie, Sfatul administrativ stabileşte printr-un alt jurnal dimensiunle hîrtiei şi limita grosimii dosarelor [41]. La acest jurnal se găsesc următoarele anexe: a) o coală dublă de hîrtie albă de Olandă cu dimensiunile 35,5 × 21 cm., cuprinzînd următorul text: „Formatul hîrtiei de raporturi către înalta stăpînire, precum şi de otnoşenii (adrese) către departamenturile respective"; b) o coală dublă de hîrtie vînătă de Olandă de aceeaşi dimensiune cu textul următor: „Formatul hîrtiei cei obişnuite de raporturi ale ocîrmuirilor şi altor locuri asemenea ale părţii administrative şi cei judecătoreşti către departamenturi şi de poruncile acestora către expusele subalterne dregătorii". c) Un patrulater de hîrtie cu lungimea 25,3 cm. cu următorul text: „Grosimea delii nu mai mult de mărimea aceasta, iar mai puţin oricît după felul împrejurării pentru care ar urma deschiderea şi închipuirea delii în lungimea aceştii hîrtii". Sub textul acestor trei modele semnează membrii Sfatului administrativ [42].

În aplicarea acestor măsuri s-au ivit şi unele neajunsuri. Astfel, cîrmuitorul judeţului Romanaţi raportează Vorniciei că dosarele cîrmuirii

---

[37] Ibidem, f. 44—47.

[38] Ibidem, f. 51.

[39] Ibidem, f. 54.

* Denumirea unei hîrtii de cea mai bună calitate.

[40] Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, fond Vornicia, dosar nr. 4556/1839, f. 45.

[41] Ibidem, f. 61.

[42] Ibidem, f. 62, 63, 64.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

nu vor putea fi constituite în modul indicat, cu corespondența scrisă pe coale de hîrtie după modelul trimis, deoarece atît jalbele primite de la locuitori, cît și corespondența primită de la tribunal și de la subcîrmuiri este scrisă pe jumătăți de coală. Acestea din urmă, neavînd fonduri alocate pentru procurarea de hîrtie cumpără hîrtia, necesară cu bani din leafa lor [43]. Răspunzînd, Vornicia face cunoscut cîrmuirii că subcîrmuirilor li se permite să scrie corespondența pe jumătăți de coală; celelalte instituții însă sînt obligate să se conformeze dispozițiilor date [44]. Cîrmuitorul județului Mehedinți cere suplimentarea cheltuielilor de cancelarie, deoarece fondurile alocate nu sînt suficiente pentru procurarea hîrtiei necesare [45]. Peste cîteva luni cîrmuitorul județului Romanați revine și raportează Vorniciei, că prin scrierea corespondenței de către subcîrmuiri pe jumătăți de coală dosarele constituite la cîrmuire capătă o formă necorespunzătoare. Îndoindu-se marginea din stînga hîrtiei cu prilejul cusutului, dosarul devine mai gros la cotor și mult mai subțire la marginea pe unde se deschide, încît nici în dulap nu se poate așeza unul peste altul deoarece alunecă în partea cea supțire [46]. Rapoarte asupra greutăților întîmpinate înaintează și cîrmuirile județelor Rîmnicu-Sărat [47], Prahova [48] Gorj [49] și altele.

În urma numeroaselor rapoarte primite de la cîrmuitori în legătură cu această problemă Vornicia comunică acestora printr-o circulară din 26 iunie 1844, că dispozițiile acestea au fost date plecînd numai de la „principul neîngroșării, potrivirii și împuținării scrisului, iară nu și spre împovărarea cancelariilor cu adăogiri de scris și cheltuieli, mai vîrtos pentru suptocîrmuitori de plăși care nu au de obște fonduri hotărîte pentru ținerea cancelariilor" și dispune ca pe viitor corespondența subocîrmuirilor cu cîrmuirile să se facă pe jumătăți de coală, primindu-se de asemenea și jalbe scrise pe asemenea hîrtie. Trebuie însă să aibă grijă ca la cusutul dosarelor să se potrivească jumătățile de coale, unele în partea de sus a dosarului și altele în cea de jos spre a închipui forma coalei întregi [50].

Printre eforturile depuse de Vornicie pentru aplicarea instrucțiunilor se înscrie și ordinul dat ocîrmuirilor de județ în septembrie anul 1843 ca toate instrucțiile de orice fel date pînă acum și cele care se vor

[43] Ibidem, f. 108.
[44] Ibidem, f. 109.
[45] Ibidem, f. 118.
[46] Ibidem, f. 241.
[47] Ibidem, f. 243.
[48] Ibidem, f. 248.
[49] Ibidem, f. 277.
[50] Ibidem, f. 193.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

da în viitor să fie concentrate într-un dosar sub titlu : „Dela instrucţiilor" care trebuie să stea întotdeuna pe masa cîrmuitorului, fără a fi supus ca celelalte la încheiere şi depunerea la Arhivele Statului. În dosarele de unde vor fi extrase se vor pune copii certificate de secretarul cîrmuirii [51].

Sistemul acesta s-a menţinut, în general, pînă la înfăptuirea Unirii administrative a celor două Principate, Moldova şi Ţara Românească din anul 1862 *.

Materialul existent cu privire la introducerea sistemului de registratură, legată organic de arhivistică, ne oferă în cea mai mare parte informaţii asupra modului cum s-a desfăşurat această acţiune la cîrmuirile judeţelor şi mai puţin pentru instituţiile centrale, cu toate că şi cancelariile acestora au fost organizate în aceeaşi vreme. Informaţiile referitoare la acestea ne lipsesc.

Corespondenţa voluminoasă în această chestiune privind instituţiile locale, amintite se datorează în primul rînd faptului că ele aveau două atribuţii dintre cele mai importante : administrarea teritoriului respectiv sub toate aspectele şi fiscale ; în al doilea rînd că ele erau subordonate în aceste atribuţii Ministerului de Interne şi Ministerului de Finanţe, două ministere cu pondere în administraţia ţării ; în al treilea rînd faptului că erau situate la distanţe destul de mari de centrul administrativ, aşezate pe întreg teritoriul statului.

Importanţa atribuţiilor acestor instituţii se resfrînge şi asupra materialului creat de ele, pentru care organele centrale n-au precupeţit eforturile lor, concretizate în timp, oameni şi mijloace băneşti pentru a le organiza încă de la început într-un mod optim. Ele constituiau ochiul stăpînirii în teritoriul administrativ şi izvorul principal al veniturilor statului.

Faptul că însuşi comisarii trimişi la faţa locului le-au organizat arhivele, le-au trecut actele în registrele de intrare, ieşire şi jurnalul mesii alături de funcţionarii respectivi este revelator în acest sens. Aducerea în capitală a scriitorilor unor cîrmuiri pentru a deprinde meşteşugul cusutului dosarelor în atelierele legăturilor de cărţi, precum şi a sameşilor

---

[51] Ibidem, dosar nr. 1406/1843, f. 1.

* Cîteva modificări au suferit, începînd din anul 1843, formularele registrelor de intrare, ieşire şi jurnalul mesii. În registrul de intrare prima coloană cuprinde luna şi ziua, a doua numărul de înregistrare, iar a treia numărul actului ; în registrul de ieşire, prima coloană cuprinde luna şi ziua, a doua numărul de ieşire, la ambele registre restul coloanelor au rămas identice cu formularele nr. II şi III. Jurnalul mesii are pe prima filă următoarele rubrici : numărul de ordin din acest registru, luna şi ziua, numărul de înregistrare, numărul actului, cuprinsul acestuia, anul dosarului, numărul dosarului la care s-a repartizat actul ; pe fila a doua : luna şi ziua, numărul actului, cuprinsul şi în fine, numărul răspunsului.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

tuturor judeţelor pentru a fi instruiţi în ţinerea registrelor de venituri şi cheltuieli şi a celor de perceperea contribuţiilor [52] este de asemenea semnificativ pentru stăruinţa ce s-a pus în organizarea lor. Inchirierea localurilor pentru sediile respective şi mobilarea lor au necesitat sume importante într-o vreme cînd casieria Ministerului de Finanţe era aproape secătuită *.

Dacă unele măsuri au fost luate în pripă, fără un studiu aprofundat şi fără a-l experimenta, cum a fost acela care fixa dimensiunea şi calitatea hîrtiei ce urma a fi folosită, acestea nu umbresc eforturile depuse de conducerea centrală pentru introducerea unei ordini unitare în lucrările cancelariilor.

Form. nr. I

1831 iul. 3. — Formular pentru inventarierea dosarelor create de isprăvnicate, Vornicia oraşului Bucureşti şi epistasiile oraşelor Craiova şi Cîmpulung înainte de 1 iulie 1831.

Nr. delelor	Luna şi ziua	Inscurtarea cuprinderii delelor	Nr. foilor
1.			
2.			
3.			
4.			

Arhivele Statului Bucureşti, Arhiva istorică centrală, fond Vistieria, dosar nr. 3209/1831, f. 29.

[52] Ibidem, fond Vistieria, dosar nr. 1265/1831, f. 244.

* La 12 februarie Vistieria ordona cîrmuitorilor să grăbească trimiterea banilor contribuţiei ca să poată face faţă plăţilor ce nu sufăr amînare (Ibidem, fond Vistieria, dosar nr. 1265/1831, f. 152). La sfîrşitul lunii decembrie scria aceloraşi să trimită pînă la 10 ianuarie cel puţin a treia parte din contribuţia pe primul trimestru a anului 1833 „pentru lipsa de bani ce se găseşte în casa Vistieriei (Ibidem, f. 420). La începutul lunii ianuarie j1933, Vornicia oraşului Bucureşti, raporta Vistieriei că o parte din contribuţia locuitorilor capitalei pe ultimul trimestru a anului încheiat, a plătit-o dintr-un împrumut, pentru a satisface cererea Vistieriei (Ibidem, f. 414).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Form. nr. II.

Formular pentru registrul de intrare

Nr. registrului	Luna ziua	Nr. hîrtiei	Cuprinsul în scurt a intrării	Primitorii hîrtiilor

Arh. St. Buc. Arhiva istorică centrală, fond Vornicia, dosar nr. 1265/1831, f. 42—43

Form. nr. III

Formular pentru registrul de ieşire

Nr. registrului	Luna, ziua septemvrie	Coprinderea în scurt a ieşirii	Primitorii ciornelor

Arh. St. Buc. Arhiva istorică centrală, fond Vistieria, dosar nr. 1265/1831, f. 44—45.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Form. nr. IV

Formular pentru Jurnalul sau registrul mesii

No. Jurnalului	Luna, ziua primirii	No. hîrtiei intrate	Cuprinderea hîrtiei în scurt	Luna, ziua ieşirii		No. hîrtieii eşite	Cuprinderea hîrtiei în scurt	De au venit răspuns
Începînd de la numărul unul pînă unde se isprăveşte anul	00	00	Porunca vistieriei pt. grabnica trimiterii a istovului.	00		00	Porunca ocîrmuirii către suptocîrmuitorul plăşii... ca să se grăbească a aduce istovul	Au venit răspuns şi s-au pus la delă
						00	Asemenea poruncă şi la suptocîrmuitorul plăşii...	
						000	Raportul ocîrmuirii către Vistierie că pînă în trei zile se întîmpină toată datoria judeţului.	
	00	000	Porunca Vorniciei Mari a-i trimite ştiinţă cîte cîţi lei este preţul grîului într-acel judeţ	00		000	Raportul ocîrmuirii către cinstita Mare Vornicie trimeţînd ştiinţa cerută, că adică se vinde cîte atîţia lei.	

Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, fond. Vistieria, dosar nr. 1265/1831, f. 46—47.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Form. nr. V

1833 febr. 7. Formular de inventar pentru materialele ce se depun la Arhivele statului.

Dregătoria cutare
Anul.....

Opis de delile săvîrşite care se depun la Arhivă, luna.....

Nr. registrului Arhivei	N. delilor	Ziua începerii delilor	Prescurtare de cuprinsul delilor	Feţe
Această rigla rămîne albă pentru ca să treacă arhivarul No. său.				

Arhivele Statului Bucureşti, Arhiva istorică centrală, fond Vornicia, dosar nr. 1901/1832, f. 98.

Formular nr. VI

[1835 iun. 22] — Formular pentru scrierea pe coale de hîrtie cu margină nescrisă în stînga.

FORMA

cum trebuie a se lăsa la hîrtii margini prin frîngere, care margini vor fi totdeauna de a patra parte a lăţimei unei feţe şi urmîndu-se scrisul feţelor tot cum aici se vede împunctat :

" " " " " "
" " " " " "
" " " " " "
" " " " " "

la întoarcerea foii (verso)

scrisul se va începe îndată din buza foii şi marginea lăsată la ceilaltă faţă se va păzi şi aici nescrisă.

Arhivele Statului Bucureşti, Arhiva, istorică centrală, fond Vornicia, dosar nr. 6210/1835, f. 2.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

RESUMÉ

En partant des documents gardés dans les Archives historiques centrales, l'auteur expose les efforts mis par le Minéstère de l'Intérieur et le Ministère des Finances pour l'introduction du système d'enregistrement dans les institutions administratives et judiciaires de la Valachie à partir du 1 Juillet 1831, d'après les normes introduites dans la chancellerie du Conseil Administratif.

Au moyen des intructions rédigés par ces deux départements on établit le formulaire des registre d'entrée, d'essue du journal de bureau, on dirige la circulation des actes, depuis leur entreé dans la chancellerie jusqu'a leur expédition, on établit la manière dont on constitue les dossiers, leur garde le système d'inventaire et aussi de leur mise en dépôt aux Archives d'Etat.

On établit aussi les attributions de chaque catégorie d'employés. En même temps on a pris les mesures nécessaires pour le classement des archives créés par les préfectures antérieurement ou 1 Juiller 1831 et pour leur mise en dêpôt aux Archives d'Etat, de même que pour l'aménagement des locals des administrations des départements avec le mobilier nécessaire.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

CONDICA JUDEȚULUI ȘI LOGOFEȚII CONDICARI

MIHAIL. FĂNESCU

Secolul al XVIII lea, în special cea de a doua jumătate, este străbătut, între altele, de tendința de a se întocmi legi scrise și de codificare a lor. Acest curent a fost determinat de însemnatele prefaceri economice și politice din Țările Române în cea de a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și în special după tratatul de la Kuciuk Kainargi. Feudalismul intrase în ultima sa fază și își făceau apariția relațiile de producție capitaliste care influențau din ce în ce mai mult evoluția societății. În afară de prefacerile economice și sociale, curentul vremii de codificare și legiferare a rezultat și din necesitatea de a se curma marile abuzuri, haosul și corupția ce domneau în administrarea justiției și provocau o nemulțumire generală în rîndurile poporului. Dintre domnii fanarioți din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea cel care a arătat o deosebită grijă în ce privește codificarea și organizarea justiției a fost Alexandru Ipsilanti. Încă din 1775, la puțin timp după numirea sa ca domn al Țării Românești, prin hrisovul „Pentru rînduiala departamenturilor de judecăți", el a reorganizat instanțele de judecată și a stabilit unele reguli de procedură, iar în 1780 a publicat o pravilă intitulată *Pravilniceasca Condică*. Prin această legislație s-a încercat să se limiteze durata indefinită a proceselor și să se îngrădească arbitrariul în aplicarea legilor, prin crearea unor instanțe judecătorești noi, cu competența clar determinată, prin încercarea de a simplifica procedura și de a introduce evidența scrisă a hotărîrilor și prin publicarea unei legiuiri noi, sinteză a dreptului bizantin și a obiceiului pămîntului — care să constituie pentru toată țara o legislație unică și uniformă și să pună la îndemâna judecătorilor norme precise de administrare a justiției [1].

Cu prilejul reorganizării justiției s-au luat unele măsuri ce prezintă interes pentru istoria arhivelor din țara noastră. În hrisovul din 1775 cu privire la organizarea judecătorească a Țării Românești, unde se anunță și întocmirea *Condicii Pravilnicești*, se vorbește în mai multe locuri despre *condici* în care trebuiau înscrise hotărîrile instanțelor judecătorești. Mai întîi se menționează obligația armașului de a avea „*condică deosebită*" pentru cei arestați care trebuia să se arate și „să se pecetluiască de noi" (cancelaria domnească) și în care să fie și „anafora scrisă în condică" cuprinzînd „cape-

[1] *Istoria României*, București, 1964, vol. III, p. 698—700; *Pravilniceasca Condică*, București, 1957, p. 3—4.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

tele" de acuzarea împotriva celui arestat [2]. De asemenea, la departamentele (instanţe) nou înfiinţate, Alexandru Ipsilanti stabileşte că trebuie să se ţină condici deosdebite „întru care să se scrie toate cele căutate".

La divanul domnesc, potrivit aceluiaşi hrisov, trebuiau „să se ţie condici deosebite întru care să să treacă în perilipsis toate răvaşăle ce se dau şi în ce chip se orînduiesc şi hotărîrea domniei mele şi zapciu cu leat, luna şi ziua. Aceste condici să fie la treti logofet care după datorie, după ce să orînduiesc răvaşăle, să le scrie în condică, precum s-au zis mai sus şi apoi să le iscălească şi aşa să dea jăluitorilor, cum şi cele ce să orînduiesc pentru pricini a se căuta afară la judeţe, cu aceastas chip, după ce să iscălesc, să se pecetluiască ; că de se va găsi vreun răvaş dat în mînă de zapcii sau jăluitorilor, netrecut la condică, să se pedepsească cercetîndu-se cel vinovat" [3].

În cartea domnească din 1775 octombrie 23, trimeasă ispravnicilor cu îndrumări asupra chipului cum trebuie să-şi exercite atribuţiile lor judecătoreşti şi în care se anunţă întocmirea *Condicii Pravilniceşti*, se instituie îndatorirea „să se ţie condică deosebită întru care să să treacă toate cele căutate de la judecată" [4].

La *isprăvnicatele judeţelor* trebuiau, de asemenea, ţinute condici de judecată. Dăm mai jos o carte domnească din anul 1775 pentru numirea unui condicar de judeţ, conţinînd instrucţiuni asupra ţinerii condicii în care urmau să fie trecute hotărîrile şi zapisele de vînzări şi de zălogire :

„Carte pentru condicarii de judeţe.

Fiindcă după hotărîrea ce s-au făcut de către domniia mea de a fi orînduiţi la fieştecare judeţ cîte un logofăt din mazălii judeţului, carile să ţie condică, a trece într-însa toate pricinile de judecaţi şi jălbile ale norodului şi să s(ă) numească *condecar al judeţului*, dumnealor ispravnicii ot sud. . . * prin carte de înştiinţare către domnia mea arată cum că au găsit şi au ales de vrednic la această treabă pe. . . * pe carele l-au trimis aici la dumnealui vel logofăt şi dumnealui l-au arătat domnii mele. S-au dat dar de către domniia mea numitului condecar această carte cu poruncă şi învăţătură să urmeze cum scrie mai jos :

---

[2] „Condicele puşcăriei" sînt amintite şi în 1790 decembrie 10 cînd Divanul Ţării Româneşti cere judecătorului „Departamentului creminalion" să cerceteze în aceste condici dacă a existat un hoţ anume „cap de fier", pricina închiderii şi ce hoţii a făcut. (V. A. Urechia, *Istoria Românilor*, IV, p. 114).

[3] Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, Suluri nr. 40 ; copie Condica domnească nr. 2, f. 45—49 ; v. şi V. A. Urechia, *op. cit.*, I. Bucureşti, 1891, p. 64—71 ; idem, *Memoriu asupra perioadei din istoria românilor de la 1774—1786*, An. Acad. Rom., 1893, p. 64—71 şi *Pravilniceasca Condică 1780*, Ed. Acad. R.P.R., Buc., 1957, p. 161—167 ; în această ultimă lucrare se mai citează : N. Iorga, *Hurmuzaki*, XIV, 2, p. 1280—1288 şi Ştefan Gr. Berechet, *Schiţă de istorie a legilor vechii româneşti*, 1928, partea a II-a, p. 38—48. Hrisovul pentru reorganizarea justiţiei în Ţara Românească trebuia, potrivit poruncii domneşti, „după ce s-au citit întru auzul tuturor în divan, a fi cu toţi deobşte înştiinţare şi a şti fieşcare datoria sa, pentru ca să să păzească în toată vremea asemenea şi să să găsească de faţă întocmirea acestor rînduieli, poruncim dumitale vel logofăt, să să treacă în *condica divanului*, după aceasta să să dea la sfînta mitropolie, ca să să păzească în păstrare". La Mitropolie se afla deci în această vreme un fel de arhivă generală a ţării. (v. şi A. Sacerdoţeanu, *Arhiva generală la Mitropolie* în „Revista Arhivelor", VII, 2, 1947. p. 393—394).

[4] Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, Condica domnească, nr. 1, f. 9—11 ; ed. *Pravilniceasca Condică*, p. 167—170, citatul la p. 169.

* Loc liber

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Toate judecăţile norodului, pentru orice fel dă pricini, cîte se va în tîmpla a veni, de să vor căuta de către ispravnici, însă numai cele ce au fost orînduit cu porunca gospod la ispravnici şi dintr-acelea care au mu‹m›başăr şi care făr de mu‹m›başăr şi numind şi cele ce au mersu de sine, făr de porunca gospod la ispravnici, *să aibă a le trece în condică*, numile pîrîşului cu sat şi judeţ, de unde iaste, pricina judecăţii osebit, zisa unuia şi răspunsul altuia, dovezile sau mărturiile şi hotărîrea ispravnicilor, ce împlinire s-au făcut, care într-acestaş chip să să scrie şi cărţile de către ispravnici, şi să se adevereze în fieştecare el că sînt trecute în *condică*.

Fieştecare vînzare de moşie sau de vie ori de nemestii, ori dă ţigani *să le treacă toate în condică*. Aseminea să să treacă şi zălogirile dă orice; iar mai vîrtos cînd va vinde cinevaş venit de moşie în arendă şi într-acele vînzări ori zălogiri să însemneze el cum sînt trecute în *condică* şi să fie datoriu cel ce va vinde şi va zălogi a merge la numitul condicar ca să treacă acelea în condică cum şi cumpărătorii aseminea să nu primească vînzare sau zălogire netrecută în *condica judeţului*, căci pe urmă nu i se va ţine în seam‹ă› acea vînzare şi aşăzămînt şi încă pentru neurmarea la poruncă gospod va pierde şi ceea ce va da.

Pentru care dumneavoastră ispravnici ai judeţului, să înştiinţaţi de aceasta la toţi de obşte, ca să nu poată zice cenevaş pe urmă că n-au ştiut. Şi pentru slujba şi osteneala lui, am făcut domniia milă cu dînsul ca să aibă trei liude scutiţi pentru posluşaniia casii lui, însă streini, făr dă nici o pricină, pe care după ce-i va găsi, să-i arate la ispravnici şi după adeverinţa ispravnicilor, ce va lua, li să va da pecetluiri gospod pe numile şi chipul lor.

Aşijdirea să aibă şi de la cărţile ce va trece în condică, acest venit, adică de la cei care li să va da carte la mînă pentru moşie mare taleri doi, pentru moşie mică taler unul, pentru viia mare taleri doi, i viia mică taler unul, pentru ţigan la un suflet bani şaizeci, pentru împlineli la taleri 100 să ia taleri doi (1775)" [5].

Astfel, între importantele reforme introduse în acea vreme, este şi aceea a condicarilor de judeţe care exercitau un adevărat control pentru bunul mers al justiţiei la judeţe. După condicile ţinute de ei, domnul putea să-şi dea seama despre modul cum judecătorii şi-au făcut datoria. În acelaşi timp aceste condici constituiau o adevărată tabulă şi secţiune de notariat [6]. Alexandru Ipsilanti înfiinţează o adevărată tabulă avînd a se înscrie în deo-

---

[5] Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, Condica domnească nr. 2 f. 31 verso. Cartea domnească de mai sus a fost publicată de V. A. Urechia, cu unele mici omisiuni şi erori de transcriere, în *Ist. Rom.* II, p. 143—144. În legătură cu această lucrare a lui V. A. Urechia v. N. Iorga, *Despre Adunarea şi tipărirea izvoarelor relative la Istoria Românilor*, în „Prinos lui D. A. Sturdza", „Bucureşti, 1903, p. 105—6; v. şi *Pravilniceasca Condică*, p. 172—173. Asemenea instrucţiuni sînt repetate în fiecare rînduire de condicar, între anii 1775 şi 1782 (v. Condica nr. 2 a lui Alexandru Ipsilanti vv, f. 93 o carte identică din 17 apr. 1781).

[6] V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. II, p. 142—143. Aceleaşi dispoziţii au fost introduse şi în Moldova de către Grigore Ghica pentru ţinerea condicilor la judeţe. Mai înainte, Constantin Mavrocordat vv. hotărîse în 1741 ca toţi ispravnicii să aibă cîte o condică, în care să se treacă orice hîrtie dată la persoane particulare, fie cărţi de judecată sau ordine administrative. Această condică în fiecare lună urma să fie trimisă la divanul domnesc, iar ispravnicii erau obligaţi să-şi oprească copie de pe ea. Divanul, de asemenea, ţinea o condică în care erau trecute toate hotărîrile fie judecătoreşti sau administrative. Cancelaria domnească avea o condică în care erau trecute toate poruncile domneşti către dregători şi hrisoavele.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

sebite condici toate *documentele moşiilor* din fiecare judeţ[7]. La 17 iunie 1776 Alexandru Ipsilanti hotărăşte printr-o poruncă domnească ca fiind fără putere juridică vînzările şi zălogirile de moşii netrecute în *condica judeţului* [8].

În anul 1780 se publică *Pravilniceasca Condică*. Cu acest prilej la 28 octombrie 1780, Alexandru Ipsilanti vv. trimite, printr-o carte domnească, tuturor ispravnicilor de judeţe cîte un exemplar din noua sa legiuire cu următoarea poruncă : „. . . iată, am trimis domnia mea această pravilă, care după ce veţi citi-o atît dumneavoastră cît şi judecătorul ce este orînduit şi veţi înţelege în ce chip este a să urma şi a să hotărî pricinile judecăţilor dă acum înainte, o veţi pune să stea sub păstrare la *condicar‹ul› judeţului* şi cînd să va întîmpla să judecaţi pe cinevaşi atunci, puind pravila înainte ca o povaţă, veţi urma cu hotărîrea după cum să coprinde înăuntru ca toţi cei ce vor fi năpăstuiţi să-şi afle dreptatea lor pă deplin, după acea pravilă" [9].

Iată ce se prevede în această legiuire în legătură cu obligaţia de a se ţine condici la judecătoriile înfiinţate la judeţe :

„*Judecătorul fieştecărui judeţ să aibă logofeţel, care logofeţel să fie şi să se numească al judeţului şi să ţie condică, întru care să treacă toate cărţile de judecată ce se întîmplă*; şi pentru plata lui să aibă a lua după condica ce s-au făcut pentru acest fel de havaeturi.

Pe lîngă acestea să aibă netăgăduita datorie a scrie în *deosebite condici* toate seneturile după orînduială ale tutuor moşiilor ce să află într-acel judeţ, ca să se afle adeverite atît cu iscălitura judecătorului cît şi a logofeţelului, că sînt neschimbate copii cărţilor celor adevărate ca oricînd din vreo întîmplare să vor răpune seneturilor ceale adevărate să se afle copiile lor în condici care să aibă tot aceeaşi tărie şi putere întocmai cu cele adevărate ; şi logofeţelul să ia pentru osteneala lui cîte un galben, iar de la ceale mai mici jumătate.

Zapisele moşiilor, foarte trebuincios lucru fiind, de a să trece în *condici*, nu numai pentru siguranţiia stăpînirii fieşcării moşii, ci spre a să conteni jalbile ce curg din pricina neştiinţii şi nescrisului hotarălor de moşii, pentru aceasta am orînduit Domnia mea oamenii iscusiţi şi vrednici spre a săvîrşi această treabă, ca să izbrănească şi să aleagă hotarele cu toată luarea aminte şi căzuta iscodire, şi fără de a nu face nici un fel de cheltuială săracilor.

La 1776, Grigore Alexandru Ghica a hotărît ca ispravnicii să ţină la cancelaria isprăvniciei două condici : în una din ele erau obligaţi să treacă toate pricinile „ce vor căuta şi vor judeca", iar în alta „toate rînduielile ce să vor face din poruncă după starea şi putinţa fieştecăruia sat cu velet şi luna" (Gh. Ungureanu, *Contribuţie la cunoaşterea arhivelor moldoveneşti pînă la Regulamentul organic 1832*) în „Revista Arhivelor", III, 1 (nr. 6—7), 1936—1937, p. 65—66) ; idem, *Note pe marginea „Condicei Mavrocordat" (1741—1472)*, în „îndrumător în Arhivele Statului din Iaşi", II Bucureşti, 1956, p. 164—166; idem, *Cancelaria instituţiilor din Moldova între anii 1800—1828*, în „Revista Arhivelor", X 1967, nr. 2, p. 93—118; Constantin Turcu, *Norme pentru organizarea cancelariei moldoveneşti în a II-a jumătate a secolului al XVIII-lea*, în *Arhivele Statului 125 ani de activitate*, Bucureşti, 1957, p. 219—223.

[7] V. A. Urechia, op. cit., I, p. 75

[8] Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, Condica nr. 1, f. 138; v. şi *Pravilniceasca Condică*, şi capitolele *Pentru judecătorii după la judeţe*, par. 5 şi *Pentru protimisis*, par. 12; (p. 177—8)

[9] Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, *Condica*, nr. 8, f. 315 v; *ed. Pravilniceasca Condică*, p. 188—189.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Foile de zestre, dieţile, zapisele i cărţile de aşezămînt ce să întîmplă de să fac în judeţ, să se scrie de către logofeţel, însă dieţile şi foile de zestre să se iscălească şi de către protopopi, sau, unde nu să va afla aproape protopop, pentru mai înlesnire să se iscălească de către egumenii mănăstorilor celor mari ; să se iscălească şi de către ispravnici i judecător, i logofeţel ; iar celelalte cărţi să se iscălească numai de către judecător, însemnîndu-se dedesupt şi logofeţelul, cum *că s-au trecut în condică*" [10].

La *Departamente* — instanţele superioare de judecată — se precizează următoarele în această legiuire :

„*La toate departamenturile să aibă a se ţinea condice, ca să se treacă toate anaforalile şi cărţile de judecată pentru care aceasta să fie şi la celelalte departamenturi orînduiţi logofeţi cu pracsis*" [11].

La Divanul domnesc şi la *departamenturi* se prevăd următoarele :

„*Să se ţie condică curată pentru cîte să caută şi să hotărăsc la Divanu Domnii meale ; asemenea şi la toate departamenturile logofeţii cei orînduiţi să ţie condici întru care să treacă toate cărţile de judecată, şi să fie şi deosebite practica, adecă condici întru care să se scrie din cuvînt zisele şi răspunsurile celor ce să pricinuesc, pentru nehulirea şi nedefăimarea judecăţii*" [12].

La capitolul „Pentru al treilea departament al vinovaţiilor", în aceeaşi legiuire se spune : „şi logofeţii să ţie condici pentru hotărîrile ce să fac, i pentru eczamene şi tacriruri, atît a vinovaţilor cît şi a pîrîşilor" [13].

În cap. XXXIII (art. 12) „*Pentru Protimisis*", se spun următoarele :

„Si mai vîrtos spre mai multă sănguranţie vînzările şi cumpărătorile de lucruri nemişcătoare şi cercetările ce să orînduiesc pentru unile ca acestea şi trecerea zapiselor şi altor asemenea cărţi în *condici* şi întăririle să să facă aici la scaunul domnesc, iar ceale de la judeţile ot prez Olt pentru mai multă lesnire, cîţi vor vrea, să se facă la Craiova ; şi cîţi vor cere şi carte domnească, să li se dea după cercetările ce să vor face. *A să trece zapisele în condici atît de trebuinţă şi de folos iaste, ca nu numai cei ce de acum înainte vor cumpăra vreun lucru nemişcătoriu, li să cade negreşit a păzi aceasta, ci şi cei ce vor fi cumpărat mai nainte, trebuie să o facă pentru folosul lor.* Iar condicile acestea să fie deosebite şi sub păstrare pururea la mitropolie şi la episcopii, cu pecetea şi iscălitura mitropolitului sau a episcopilor ca să nu mai rămîie bănuiala de schimbare de acele cărţi şi de vicleşug. De la unii ca aceştia să nu se ceară de către nimini bani mulţi sau puţini, sau zeciuială, ci numai oareşce puţin pentru osteneala logofeţelului ce trece în condice astfel de cărţi şi zapise" [14].

Condica lui Alexandru Ipsilanti a continuat să fie aplicată şi în domniile următoare. În cartea *Viaggio in Valachia e Moldovia* se spun următoarele în această privinţă : „Principele Ipsilanti a făcut un codice foarte succint sau mai curînd o instrucţiune către judecători cum trebuie să se reguleze în cazurile cele mai frecvente. Claritatea, brevitatea şi simplicitatea, care domnesc în acest codice, fac multă onoare autorului său şi au fost de multă înlesnire Valahiei. Întratît este adevărat aceasta că domnii urmă-

[10] *Pravilnicească Condică 1780*, p. 78—80
[11] *Ibidem*, cap. *Pentru judecătoria veliţilor boieri*, p. 50
[12] *Ibidem*, p. 52.
[13] *Ibidem*, p. 56, art. 4.
[14] *Ibidem*, p. 136

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

tori lui Ipsilanti s-au văzut nevoiți să se conforme acestui codice și să-l conserve" [15]. Rezultă deci că dregătoria logofeților la județe sau a condicarilor a continuat să existe, după cum se constată de altfel ulterior și sub domniile următoare.

Astfel Nicolae Caragea, voievodul Țării Românești, fixează din nou veniturile ce trebuiau să revină condicarilor, ce rămîneau aceleași ca și sub Alexandru Ipsilanti [16]. El poruncea următoarele la 28 februarie 1783: prin 17 „cărți legate" la ispravnicii celor șaptesprezece județe „ca să însămnați în cărți județul dă unde s-au scris cartea:

„Să știți că a căruia scrisoare, ori românească, ori grecească, vom vedea și după aceasta fără de însemnarea de județ și de loc, jurămînt am făcut, într-acel ceas să trimitem să ridice în hiare pe logofățel, sau grămăticu ce aveți și aducîndu-l aici să-l bată la scară și să-l trimitem și la ocnă, ca cu aceasta să facem pildă și celorlalți" [17].

Se pare că aceștia nu-și îndeplineau cum trebuie sarcinile ce le reveneau, după cum se constată dintr-o alta poruncă a lui Nicolae Caragea, vv. Țării Românești, din 21 iunie 1783, în care li se precizează din nou atribuțiile:

„Ar fi o pomenire deacă cei rînduiți la condică. . . ar căuta treaba aceasta cum se cade, fără de cusur. . . iar nu cum au fost pînă acum: numai nume de condicari, fără de a face slujba și treaba aceia pentru care sînt rînduiți:

1. „Să scrie în condică toate pricinile de judecați ale norodului ce se caută de ispravnici i de judecători, spre a se afla trecute în toată vremea cu toată orînduiala lor, cu hotărîrea și împlinirea ce s-au făcut" dînd carte sau anafora celui ce cîștigase procesul și adeverință celor ce „n-au rămas odihniți", cu soroc fixat pentru a veni la Divan; cei mulțumiți trebuiau să primească adeverință semnată de martori că s-au mulțumit cu hotărîrea. Asemenea condici de procesele judecate la județe trebuiau trimise lunar, prin ispravnici, la logofația Divanului „domniei mele". Cei ce veneau cu jalbă la Divan trebuiau să aibă adeverință că au fost la ispravnici sau la judecătorul județului. În poruncă se arată că de multe ori împricinații veneau la judecată direct la Divanul domnesc, deși la județe existau ispravnici și judecători cu leafă, înșelînd Divanul că au fost la aceștia și „n-au aflat dreptate". Dacă nu se prezenta adeverință, nu trebuia luată în considerare nici o jalbă. Adeverința se verifica mai întîi în condicele primite lunar de la județe și în acest mod se evita aglomerarea pricinilor de judecată la Divan, iar împărțirea dreptății se face mai repede.

2. Potrivit aceleiași porunci, a lui Nicolae Caragea vv., spre a se evita necurmatele judecăți pentru zălogiri, vînzări de venituri ale moșiilor și orice așezămînt „ce s-au făcut printr-ascuns sau cu altă iconomie și s-au vîndut la oameni streini cari sînt opriți a cumpăra", condicarii trebuiau să treacă toate contractele de acest fel în *condici*, ca să se „creadă la orice judecată

---

[15] V. A. Urechia, *op. cit.*, II, p. 140.

[16] *Ibidem*, I, p. 258

[17] *Ibidem*, I, p. 256 (după Condica nr. 9, f. 94 v-95); V. A. Urechia la aceeași pagină, nota 1, arată că mai înainte voievodul „ordonase această regulă prin 18 cărți legate la ispravnici ca să însemneze în cărțile ce trimit către M. S., județul și locul de unde scriu. Noiembrie 21". (Cond. nr. 9, fila 53, v.); vezi o „carte de condicar la județ" din 1782 sept. 29, de la Nicolae Caragea vv. în Condica nr. 9, f. 52.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

de adevărate acele zapise ; iară fără arătarea în condici să nu aibă statornicire nici un fel de aşezămînt". Acesta este principiul modern al publicităţii contractelor introdus de către Alexandru Ipsilanti şi menţinut după aceia în domniile următoare. „Pentru unele ca acestea şi pentru alte trebuincioase povăţuiri ce se va cădea asupra logofătului de a le păzi, — se spune în porunca domnească — , care se vor arăta anume prin cărţile ce li se vor da la mînă, zicem că cel ce se va rîndui la treaba aceasta trebuie să fie om ales, cu condei bun, din boiernaşii judeţului", fixîndu-li-se leafă pe lună şi scutelnici. Propunerile pentru logofeţii de judeţe trebuiau înaintate marelui logofăt Dudescu care urma să aleagă pe logofeţii judeţului dîndu-le la mînă *carte domnească de logofeţie* [18].

Sub domnia următoare a lui Mihail Suţu vv., la 5 septembrie 1783, se poruncesc următoarele ispravnicilor de judeţ : „fiindcă vrem Domnia mea cîte şi ce fel de judecăţi ale norodului se caută aici la judeţ, peste toată vremea, iată vă poruncim *să aveţi a trimite la logofeţia Divanului domniei mele cu înştiinţarea către noi pe toată luna condica de orice pricini de judecăţi s-au căutat într-acea lună şi ce hotărîre s-a făcut care aceste condici sînt trebuincioase a se afla în logofeţia Divanului, atît pentru căci vrem Domnia mea să ştim, după cum vă arătam, judecăţile căutate, cît şi pentru jălbile de pricini ce s-au căutat de la ispravnici şi neodihnindu-se vreo parte au venit şi au jeluit, ci dar aşa să urmaţi*" [19].

La 16 septembrie 1783 Mihai Suţu repetă această poruncă. El trimite „cărţi legate la ispravnicii judeţelor, la caimacam, cu povăţuiri de judecată pre cei ce vin cu jălbi a nu-i săbovi", conţinînd printre altele, următoarea poruncă :

„De altă parte să urmaţi să aveţi a trimite domniei mele pe toată luna *condice* de cîte judecăţi aţi căutat, cu hotărîrile şi cu soroacele lor, după cum vi s-au poruncit, şi această orînduială păzind, cînd din cei ce s-au judecat la dumneavoastră şi nu s-au odihnit vor veni cu jalbă la domniia mea, i se va cere adeverinţa sorocului de a se vedea, se va căuta şi în *condice* şi vom avea şi domniia noastră lesnire a da porunca ceea ce este cuviincioasă"[20].

La 15 ianuarie 1784 Mihail Şuţu scrie „cărţi către ispravnici pentru condicari de a găsi din boernaşii judeţului cu condei bun să-i trimiţi aci la dumnealui vel logofăt" :

„Dumneavoastră ispravnicilor...vă facem în ştire pentru logofeţii ce sînt rînduiţi cu treabă la judecăţi de a ţine condică. În această hotărîre ce s-au fost făcut de a se păzi la fiecare judeţ, condica, socotind Domnia mea a găsit a fi cu adevărat mult trebuincioasă şi pricinuitoare de vreun folos atît la cei ce au pricini de judecăţi pentru orice, cît şi la Divanul Domniei mele înlesnire la căutatul jălbilor celor de afară cînd ar fi ipochimen vrednic cei orînduiţi la condica şi cînd ar căuta treaba aceasta cum se cade, fără de cusur, după urmarea poruncilor şi povăţuirilor ce li se va da, iar nu cum au fost pînă acum, numai cu nume de condicari, făr de a face slujba şi treaba aceia pentru care sînt rînduiţi, întîiu ca să scrie în condică toate pricinile de judecăţi ale norodului ce se caută de ispravnicii de judecători spre a

[18] V. A. Urechia, *op. cit.*, I, p. 258—260 care afirmă în nota 1 de la p. 260 : „posedăm o circulară originală".
[19] Ibidem, I, p. 354.
[20] *Pravilniceasca Condică*, p. 197—198

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

se afla trecut în toată vremea cu toată orînduiala lor, cu hotărîrea şi împlinirea ce s-au făcut, după care dîndu-se la mîna celui ce au cîştigat judecata, *carte sau anafora*, să dea şi la mîna celui ce nu au rămas odihnit, *adeverinţă*, prin care să arate anume sorocul ce s-au pus acelora, ca să vie la Divan şi a-şi face apelaţia lor, iar celor ce au rămas odihniţi şi mulţumiţi de hotărîrile de acolea, să li se iae *adeverinţă iscălită cu martori* că s-au mulţumit ; să trimită şi aici la *logofeţia Divanului Domniei* mele, prin d-voastră ispravnicilor acea condică, pe toate lunile de cîte pricini şi judecăţi s-au căutat, ca cînd va veni aci vreunul de la ţară cu jalbă, să aibă adeverinţă drept dovadă cum că au fost la ispravnici ; pentru că între jalbile ce dau Domniei mele locuitori de ţară, vedem că cei mai mulţi şi cu pricini mici n-au cercat măcar a merge la ispravnici sau la judecătorul judeţului şi cînd n-ar fi rămas odihnit de acolo, atunci să vie pe aci, ci au plecat drept la Divan să jăluiască, cu cheltuieli şi cu treapăd, pe la Bucureşti, care aceasta ne aduce la multă mirare, pentru ce o fac şi din ce curge ? în vreme ce domnia mea avem ispravnici şi judecători prin judeţe, ci că ori d-voastră ispravnicilor şi judecătorilor nu-i primiţi a-i judeca fără a nu aduce poruncă de la noi — care aceasta de vom auzi că aţi făcut la vreunul şi nu l-aţi primit, să ştiţi că cu mare turburare ne vom porni asupra unuia ca aceluia — ori că pentru alte trebuinţe ale lor viind în Bucureşti. aruncă şi Divanului cîte o jalbă două, şi cu strigare cere apelaţia lor aici silindu-se a înşela Divanul cu cuvînt că au fost la ispravnic şi n-au aflat dreptate, sau pentru ca să apuce şi cîte un sinet de poruncă domnească la mîni, ci pentru unii ca aceştia ca să le lipsească o stingere şi cheltuiala ce o fac, şi nu se cunosc de sineşi cercînd Divanul, pînă a nu merge la ispravnicii judeţului i judecători, iată de acum înainte avem a face hotărîre : pînă nu vor arăta *adeverinţa logofătului de judeţ* că au fost la ispravnic şi s-au judecat acolo, şi au rămas a veni la Divan, ca să-şi facă apelaţia lor, cel ce nu va fi odihnit cererii lor să nu fie primit, iar avînd la mînă adeverinţă se va căuta şi pricina în condicele ce se trimit pe luni de la judeţe şi se va vedea că n-au urmat cealaltă parte a se afla la soroc, aşia se va face atunci cu cuvintu drept volnicie asupra aceluia de a-l ridica şi a-l aduce cu mumbaşir şi cu treapăd ;

— al doilea, fiindcă ăm văzut necurmat gîlcevuri şi pricini pentru zălogiri sau vînzări de venituri, de moşii şi de orice lucru, şi pentru alte aşezămînturi, că s-au făcut printr-ascuns şi cu altă iconomie şi s-au vîndut la oameni streini, cari sînt opriţi a cumpăra, ca să lipsească şi acestea, să aibă a se trece în *condica judeţului* toate vînzările de venit de moşie şi de orice, sau zălogire, sau aşezămînt, de va fi cu orînduială făcut, *şi să se adevereze de logofăt că este trecut în condică*, ca să-l crează la orice judecată de adevărat acel zapis. Iară fără a se trece în condică, să nu aibă statornicie nici un fel de aşezămînt.

Pentru unele ca acestea, şi pentru alte trebuincioase povăţuiri, ce se va cade a da asupra logofătului de a le păzi, care se vor arăta anume, prin cărţile ce li ‹se va› da la mîini, zicem că cei ce se vor rîndui la treaba aceasta trebuie să fie oameni cu condei bun, din boiernaşii judeţului. Si iată Domnia mea pentru binele şi folosul locuitorilor şi lesnirea Divanului, care pentru a se pricinui dintr-aceasta pohtim a da din visteria noastră leafa la acel logofăt cîte tal. 20 pe lună osebit de mila scutelnicilor, ce au acei logofeţi, ca să se mulţumească spre a căuta treaba la care s-au orînduit,

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

cum se cade şi a se feri de nescari jafuri. Deci fiindcă aceasta voim Domnia mea să o punem în faptă, vă poruncim să aveţi a cerceta între boiernaşii judeţului, ca să găsiţi ipochimen ca acest pre care să-l aveţi a-l trimite aici la dumnealui cinstit şi credincios boierul Domniei mele vel logofăt cu înştiinţarea d-voastră către Domnia mea, cît şi către dumnealui înscris; şi dumnealui cercetîndu-l şi cunoscîndu-l vrednic, ni-l va arăta şi prin dumnealui se va aşeza la treaba aceasta, cu nume: logofăt al judeţului cu leafa ce arătam mai sus, dînd la mîinile lui *carte domnească de logofeţie*; însă căutaţi să nu socotiţi, că de aceasta o facem Domnia noastră, numai pentru milă şi chiverniseală şi arătaţi orice fel de om, ca să-l băgaţi la chiverniseală, căci aceasta este treaba la care voim să fie negreşit om cum se cade şi cu slujba lui să chiverniseasca, aceasta şi fiţi sănătoşi. 1784 ianuarie 15"[21].

Pentru a controla modul de împărţire a dreptăţii Nicolae Mavrogheni vv. (1786—1789), acordă o deosebită atenţie ţinerii condicelor la judeţe. El dă în repetate rînduri instrucţiuni foarte amănunţite arătînd ce trebuie trecut în condica judeţului şi care sînt îndatoririle şi drepturile „condicarilor la judeţe". În această privinţă s-a păstrat un pitac din 26 mai 1786, intitulat: „17 cărţi legate către ispravnicii judeţelor, să puie să treacă în condici vînzări dă moşii, dă vii i ţigani şi de verice". Cu acest prilej se hotărăşte că nu se vor ţine în seamă sineturile şi zapisele nedeverite de judecător sau netrecute în condica judeţului [22].

La 24 februarie 1787 Nicolae Mavrogheni revine asupra acestei chestiuni dînd instrucţiuni foarte precise în privinţa ţinerii condicilor la isprăvniciile judeţelor şi stabilind din nou îndatoririle şi drepturile condicarilor care rămîneau aceleaşi ca şi mai înainte.

În încheiere se arată următoarele:

„Poruncim Domnia mea d-stră ispravnicilor ai judeţului văzînd cartea Domniei mele, să aveţi a-l metahirisi la treaba aceasta, dîndu-i *condica judeţului* asupra-i, ferindu-se de a nu face niscareva jafuri celor ce vor avea pricini de judecăţi, sau a cere ruşfeturi şi mită, că pentru aceia i s-au orînduit de către Domnia mea leafă îndestulă, ca să se mulţumească, spre a se feri de unele ca acele, nici să zăbovească cu scrisul cărţilor, sau cu trecutul în condică pe locuitorii ce vor avea pricini de judecată, ca să li se pricinuiască periciune cu perdere de vreme şi cu cheltuială, ci să le dea drumul, pentru că de va face vreun cusur la vreuna din cîte îi poruncim mai sus, nu numai va fi lipsit, ci şi altă dată nu se va mai învrednici la mila şi slujba domnească ce-l vom şi pedepsi"[23].

Nicolae Mavrogheni vv. ţinea foarte mult ca nimeni să nu se sustragă la aceste dispoziţii. El scria la 19 aprilie 1787 mitropolitului să pedepsească foarte aspru, „cu închisoare straşnică pe un preot care şi-a făcut diata şi n-au trecut-o în condica domnească, înpotriva povăţuirilor date"[24].

Ceva mai tîrziu, la 18 ian. 1790, Divanul Ţării Româneşti scria generalului Coburg, comandantul trupelor austriece din Ţara Românească, următoarele: „Înştiinţăm înălţimii tale că la Divanul cel mare este mare

---

[21] V. A. Urechia, *op. cit.*, I., p. 353—355, nota 1.

[22] Arh. St. Buc. — Arhiva istorică centrală, Condica nr. 17, f. 8 v. Ed. V. A. Urechia, *op. cit.*, III, Bucureşti, 1892, p. 44 nota 2 şi *Pravilnicească Condica*, p. 198—199.

[23] Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, Condica nr. 17, f. 235—237 şi V. A. Urechia, *op. cit.*, III, p. 595—597.

[24] *Ibid.*, f. 168 v. şi V. A. Urechia, *op. cit.*, III, p. 597—8.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

trebuinţă de un condicar cum este la Comisia Vistieriei, deosebit numai la treaba aceasta, adică ca să ţie *condica Divanului* şi să fie cu grijă de a se trece toate luminatele măriei tale ordăre şi raporturi ale Divanului, şi orice porunci şi cărţi să dau de la Divan afară în ţară pentru orice treabă. Pentru care nu lipsim cu plecăciune a ne ruga măriei tale să binevoiască a să orîndui unul ce va fi vrednic, anume Răduc logofăt căruia să e se orînduiască de la măria ta leafă, cîte taleri 30 pe lună, cum este şi al Vistieriei [25].

Mihail Sutu, vv. Ţării Româneşti, în noua sa domnie, după eliberarea ţării de ocupaţia austriacă, la 8 nov. 1791, într-o „*carte de condicar la judeţ*" stabileşte din nou, cu minuţiozitate, îndatoririle şi veniturile condicarilor" [26].

Prin pitacul domnesc din 15 iunie 1793 Alexandru Moruzi vv. reglementează din nou adeverirea actelor de transmisiune imobiliară şi transcrierea lor în condici. Pitacul poartă titlul : „*Publicaţii la toate judeţele şi la Caimacam pentru vînzări, schimburi, foi dă zestre, dieţi a să trece în condici*". În pitac se face cunoscut ispravnicilor de judeţe că spre a se curma necontenitele judecăţi „am fost dat domniia mea nizam, *prin cărţile condicarilor judeţelor*, în care pe larg să dă povăţuire de urmare, pe carii *condicari* într-adînsu pentru una ca aceasta îi avem orînduiţi pă la toate judeţile cărora le

---

[25] Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, Condica nr 18, f. 173 v. şi V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, III, p. 343 nota 2.

Generalul Coburg ce avea cancelaria sa proprie, poruncea Divanului la 22 mai 1790 „să intre cu leafă" de la 1 mai 1790 „un canţelarist" român, Dimitrie şi un scriitor Anton Fişier Mazurcovici, primul primind 25 taleri, iar al doilea 35 taleri pe lună (Condica nr. 18, f. 80 şi V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, III, p. 342—343).

[26] Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, Condica nr. 20, f. 92 v.-94 şi V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, Iv, (seria 1786—1800 tomul II al serii), Buc., 1892, p. 152—155.

La 1 decembrie 1792 se numesc condicari la judeţe şi ni s-a păstrat numele lor :

„*Numele condicarilor ce se orînduiesc de la judeţe*" :

Sandu logofăt condicar la sud. Ialomiţa
Voicu biv. polcovnic „ Prahova
Constantin Bănescu „ Vlaşca
Nicolae Tipograf „ Saac
Constantin Săulescu Muscel
Constantin ce au fost polcovnic la sud, Dîmboviţa ; la 1792, august 11
Dinu logofăt
Nicolae sin Stan logofăt, la sud Ilfov ; 1792, iulie 18, Constantin Stoenescu
Răducan Păcăleu, logofăt la sud Buzău
Manolache sin Grigore Tămăşescu biv al 3-lea logofăt la sud Slam Rîmnic
Mihai Poruinen la sud Mehedinţi
Dumitraşco Tămăşescu la sud Gorj
Pîrvul la Sud Dolju
Gheorghiţă postelnicel sud Vîlcea
Constantin Lăcustean la sud Olt
Crăciun logofăt la sud Argeş
Tudorică la sud Teleorman
Stoica Făstăcatu la sud Romanaţi — 1792 decembrie 1
Florea logofăt Drăgoescu" (V. A. Urechia, *op. cit.*, IV, (t. II al Serii 1786—1800) p. 154—155).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

dăm leafă şi scutelnici din vistieriia domnii mele, pentru folosul norodului; dar urmare în faptă nu vedem.

Deci, pentru ca să să dăzveţi fieştecare de această rea obicinuinţă şi ca să ştie de a urma de acum înainte *şi a o păzi aceasta ca o pravilă a ţării, iată cu hotărîre zicem că orice sinet sau zapis făcut într-această vreme nu va fi scris şi trecut în condică judeţului cu orînduiala ce mai jos arătăm, nu va fi ţinut în seamă şi ca o hărtie albă să va socoti.* Pentru care, vă poruncim strașnic să aveţi a o da în ştire aceasta tuturor dă obşte nu numai locuitorilor celor proşti ci şi celor cu deosebită stare, citind însuşi cartea aceasta a domnii mele întru auzul tuturor, prin biserici, la zilele sărbătorilor, prin tîrguri, prin oraşă şi prin toate satele ca fieşcare de acum înainte să fie amîndouă părţile faţă la scaunul isprăvnicesc, unde este şi *condica*, să arate zapisu vînzării, aşezămîntu, schimbu, dieată sau foaia de zestre, pă care să nu vă puneţi aşa numai dăcăt, făr de cercetare, a-l da la condică să să treacă, ce întîi să cercetaţi acea vînzare sau aşezămînt de este adevărat, dă este prin ştirea rudelor şi a vecinilor, dă este lucru acela bun şi drept . . . Şi aşa, fiind adevărat, să-l adeveriţi şi dumneavoastră, *să să treacă în condica judeţului de rînd, în care să să iscălească condicaru* cu numele lui, puind listul sau numărul condicii într-însul. Şi acest fel dă zapise şi sineturi se vor crede de adevărate la Divanul domnii mele şi va fi o lesnire dă un folos şi celui ce din vreo întîmplare va răpune acel sinet, că pururea să va găsi în *condică* şi va avea asemenea ţinere în seamă. Însă cu aceasta să nu facă cumvaş vreun catahrisis, trebi a necăji, a zăbovi pă cei ce vin cu sineturile la *condică*, sau a-l cheltui *condicaru* cu cererea de vreun havaet mai mult decît iaşte hotărît anume prin cărţile domnii mele, ce sînt la mîinile condicarului măcar cu o para. Şi dintr-acest fel dă discolii* veţi fi pricină dă a nu intra în faptă această o bună orînduială şi de a nu-şi putea vinde cinevaş lucru său cu lesnire, că foarte ne vom turbura . . ." [27].

În condică se face menţiune că s-au mai trimis asemenea pitace către toate judeţele, către mitropolit pentru citire în biserică, către vel spătar şi vel aga şi către Departamentul de opt şi de şapte.

După cum rezultă din documentele reproduse mai înainte, condicarii la judeţe, trebuiau să treacă în condici toate poruncile domneşti către ispravnicii sau judecătorii judeţelui în orice chestiune, spre a fi cunoscute şi aplicate şi de cei ce le-ar fi urmat în aceste funcţii. Se încerca astfel să se curmeze vechiul obicei de a se lua cărţile cu porunci domneşti, deci arhiva isprăvniciei, de către ispravnicii ce ieşeau din funcţie. Tot ei trebuiau să înscrie în condică toate dispoziţiile date de ispravnici la plăşile din judeţul respectiv pentru aplicarea poruncilor domneşti sau în alt scop.

De asemenea, ei trebuiau să păstreze cu grijă exemplarul aflat la judeţ din *Pravilniceasca Condică*, a lui Alexandru Ipsilanti, în scopul unei mai bune împărţiri a dreptăţii.

---

* greutăţi.

[27] Arh. St. Buc. — Arhiva istorică centrală, Condica nr. 23, f. 88 şi *Pravilniceasca Condică*, p. 199—200 unde se precizează că dispoziţia din *Pravilniceasca Condică* referitoare la trecerea în *condici* a zălogirilor şi a foilor de zestre a trecut şi în *Regulamentul Organic al Ţării Româneşti* (Secţia VIII, art. 332—342).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Condicarii trebuiau să asiste la judecarea proceselor de orice fel făcînd „practica de pricină" în care se scria tot ceea ce declarau părţile în instanţă, împreună „cu hotărîrea şi împlinirea ce s-au făcut". Partea care cîştigase judecata primea „carte" sau anafora" arătînd însăşi „că s-au mulţumit şi s-au odihnit". Acestea trebuiau în prealabil să fie trecute în condică şi adeverite. Cel ce „n-au rămas odihnit" primea „adeverinţă" iscălită de ispravnici sau judecători în care se fixa „sorocul" de judecată la Divan.

Tot ei aveau îndatorirea să trimită prin ispravnici, lunar, la logofeţia divanului domnesc, condică de pricinile şi hotărîrile date, pentru ca, în caz de apel, să se poată face verificările necesare şi pricinile care nu fuseseră mai întîi judecate la judeţ ci prezentate direct la Divan, să fie respinse.

În condica judeţului trebuiau trecute „toate vînzările de moşii, de venituri şi de orice, sau zălogire" ca dovadă că fuseseră făcute cu respectarea normelor cerute de pravilă, evitîndu-se astfel numeroasele nereguli săvîrşite în scopul înşelării celor interesaţi, mai „ales prin vînzarea la oameni streini", ce nu aveau drept de protimisis. Asupra acestei chestiuni se insistă îndeosebi în toate ordinele domneşti.

În fine mai trebuiau să treacă în condică „şi examene de cercetările a fieşcăruia vinovat căzut în hoţie".

Faptul că se revenea în repetate rînduri de către însăşi domnia ţării cu noi ordine pentru o mai bună funcţionare a acestei instituţii, dovedeşte că logofeţii condicari, ca de altfel toţi dregătorii din aceea vreme, nu-şi îndeplineau cum trebuie sarcinile ce le reveneau. În acelaşi timp se evidenţiază şi mai mult utilitatea acestei instituţii înfiinţată din necesitatea de a se face ordine în administraţia şi justiţia ţării.

La începutul secolului al XIX-lea în documente se constată că logofeţii condicari continuau să funcţioneze la judeţe, la Divanul Craiovei, la cele trei departamenturi politicesti („de opt", „de şapte" şi „creminalion") precum şi la Divanul domnesc. Astfel la 1 februarie 1810 se numesc condicari la judeţele Romanaţi, Ilfov, Vîlcea, Mehedinţi, Gorj, Dolj, şi Argeş, care rămîn în slujbă [28] în continuare şi în anul următor începînd de la 1 februarie 1811.

La *Divanul Craiovei* exista un condicar. Acesta după cum se constată într-un document din 8 august 1803 de la Constantin Ipsilanti vv. trebuia să ţină condica în care trecea toate pricinile şi poruncile trimise de Domnie,

---

[28] Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, Condica nr. 57, f. 77

Condicarii după la judeţe:

1810 febr. 1		*1811 febr. 1*
Romanaţi	Stoicu Borozescu	— Tot Stoica
Ilfov,	Constache sin clucer	— Ilfov, tot Stoica sin clucer Ianache
Vîlcea,	Ivan Postelnicu	— Vîlcea, tot Ivan Postelnicu
Mehedinţi,	Ioniţă Gărdăreanu	— nu s-au datu
Gorj —	Constandin log. Ralea	— tot acesta
Dolj	Marco Măinescu	— tot acesta
Argeş	Preda Săulescu	— tot Preda

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

„cărţile de judecată şi anaforalele şi orice treabă se caută —, atît care intră, cît şi cele ce ies de la Divanul Craiovei care se află întotdeauna ştiute spre a se păzi buna orînduială întru toate".

În schimbul slujbei sale condicarul de la Divanul Craiovei se bucura de „iertare de rîndul dajdiilor Vistieriei, să scutească o pivniţă şi bucatele lui să aibă scutire" [29].

La „departamenturi" continuau de asemenea să existe condicari. La 12 sept. 1809 Divanul Ţării Romîneşti scria generalului Engelhardt să scutească de încartiruire casa unde funcţiona judecătoria Departamentului de opt instalat într-o casă unde locuiau două familii de boieri, care erau şi judecători la acest divan, cu familiile şi slugile lor. Pentru departamentul propriu-zis erau rezervate numai două camere, una pentru „adunarea judecătorilor ca să caute pricinile judecăţilor, care se orînduiesc acolo mai cu adaos decît la celelalte departamente *şi alta pentru şederea logofeţilor ce scriu şi alcătuiesc anaforale prin izvoadele de judecăţi ce pre toate zilele se caută şi pentru păstrarea condicilor şi altor sineturi cum şi pentru cei ce se judecă*" [30].

La 6 iulie 1810, Ion Gheorqhe Caragea dă trei hrisoave pentru logofeţii al treilea de la cele „trei Departamenturi politicesti, unul de opt, altul de şapte, cum şi unul de criminalion", din Bucureşti, „spre a nu mai fi scoşi din slujbă în tot timpul vieţii lor fără vină". Cu acest prilej se constată „că la treaba logofeţiei al treilea a acestor departamenturi intră şi oameni nepractisiţi şi nevrednici de această slujbă, dar şi cei vrednici ştiindu-se că nu sînt statornici, nu au nicio tragere de inimă, nici îngrijire de a ţine *condici* curate" ceea ce dăunează bunului mers al împărţirii dreptăţii. Pentru îndreptarea acestei situaţii se hotărăşte ca logofeţii celor trei Departamenturi să fie statornici „în toată viaţa lui, neschimbîndu-se niciodată, fără de vină cercetată şi hotărîtă, precum şi de către dumnealor veliţii logofeţi, după vreme să fie nesupăraţi cu cerere de avaet, dar şi orînduitul logofăt să-şi păstreze datoria sa cu a ţine *condici* curate şi a păzi rînduiala avaeturilor, cu a se însemna de către cel dintîi boer judecător la fieşcare anafora, păzind într-toate buna orînduială precum mai sus este îndatorat, fără cel mai mic cusur, căci găsindu-se în vină nu numai se va lipsi, ci se va şi pedepsi" [31].

Potrivit unei anaforale din 24 mai 1815, aprobată de domn la 28 mai acelaşi an, logofeţii celor trei departamenturi puteau cere havaet „de la fieş-care anafora, după starea madelei", în loc de unul pînă la unsprezece taleri, „precum din vechime aşa se urma pînă la trecuta răzmeriţă" (războiul

[29] V. A. Urechia, *op. cit.*, XI, p. 113.

[30] Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, Condica 61, f. 33 şi V. A. Urechia, *op. cit.*, IX, Buc., 1896, p. 440—441.

[31] Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, Condica 77, f. 219 şi V. A. Urechia, *op. cit.*, X, Buc., 1900, p. 612—614.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

dintre anii 1806—1812) o sumă variind de la doi la douăzeci şi doi taleri. Suma era fixată de întîiul boier judecător care trebuia „să însemneze din jos anaforalei avaetul ce se cuvine să ia III logofăt" de la fieş-care anafora" [32].

În ce priveşte Divanul Domnesc, la 7 iunie 1803, Constantin Alexandru Ipsilanti vv. Ţării Româneşti, porunceşte tuturor judeţelor, să strîngă venitul căminăresc. În porunca domnească se spune cu acest prilej că venitul amintit este „după obicei venit al dregătoriei căminăriei cei mari, după cum este obicinuit în *condica Divanului* [33]. Pentru Divanul domnesc anaforaua veliţilor boieri din 8 septembrie 1814 cuprinde o importantă „dăslușire" a „*Pravilniceştii Condici* ce s-au legiuit cu Sfat de Obşte şi s-au urmat la pricinile de judecăţi, de care ne rugăm să să întărească cu luminată pecetea Mării tale această plecată a noastră anafora şi, după ce să va trece în *condica Divanului*, să să scoată copii asemenea şi să să trimiţă de către dumnealui vel logofăt cu luminate poruncile Mării tale atăt pe la judecătoriile de aici din Bucureşti cît şi la Divanul Craiovei i la toate isprăvnicaturile judeţelor spre a se face cunoscut tuturor de obşte deslușirea aceasta a *Pravilniceştii Condici*, iar anaforaua aceasta se va da în păstrare la Sfînta mitropolie, iar hotărîrea rămîne la Măriia ta. 1814 sept. 8" [34].

De altfel, arhivele instanţelor superioare se reduceau tot la condici în care se treceau toate actele intrate sau ieşite de la ele. Majoritatea documentelor poartă însemnarea: „s-au trecut la condică" ori „s-au trecut" [35].

În anul 1775, cu ocazia reorganizării justiţiei în Ţara Românească, se introduce la isprăvnicia fiecărui judeţ, obligativitatea ţinerii de condici ce erau date în sarcina unor dregători numiţi *condicari la judeţe* sau *logofeţii condicari*. Aceştia aveau printre altele, îndatorirea să transcrie în condici sau registre, unele hotărîri şi documente de interes general. Se urmărea mai ales curmarea abuzurilor săvîrşite cu ocazia vînzărilor de moşii, de venituri, de vii etc., prin înşelarea părţilor interesate în baza dreptului de protimios sau de preemţiune.

Introducerea condicilor, adică a arhivei de registru, începuse în Moldova şi în Ţara Românească, în unele ramuri ale administraţiei, mai de mult. Catastişele unor tîrguri sînt menţionate în documente către sfîrşitul seco-

---

[32] Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, Condica 84, f. 221 şi V. A. Urechia *op. cit.*, p. 611—612.

[33] Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, Condica 47, f. 28 şi V. A. Urechia, *op cit.*, p. 157.

[34] *Prăvilnicească Condică*, p. 206—7.

[35] Gh. Ungureanu. *l.c.*

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

lului al XVI-lea. Din timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu s-a păstrat o serie de condici zise „brîncoveneşti", printre care şi *Condica Vistieriei domneşti*" pentru anii 1694—1704 [36]. La Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România s-au păstrat mai multe condici din anii 1741—1742 provenind din cancelaria lui Constantin Mavrocordat vv. Moldovei (ms. nr. 237). Acest voevod a hotărît ca în cancelariile ispravnicilor de ţinuturi să se ţină condici numite „protocoale" în care să se treacă poruncile primite şi rezolvarea lor.

Măsura luată în timpul domniei lui Alexandru Ipsilanti s-a dovedit utilă şi de aceea a fost menţinută în legislaţia sa juridică, publicată la Bucureşti în 1780, sub titlul de *Pravilniceasca Condică*. Sub domniile următoare, mai ales în vremea lui Nicolae Caragea, Mihail Suţu, Alexandru Moruzi, Nicolae Mavrogheni şi mai tîrziu Ion Caragea, funcţionarea acestei dregătorii a fost îmbunătăţită printr-o serie de ordine domneşti ce pot fi considerate ca primele încercări mai sistematice de organizare în Ţara Românească a arhivei constituite din condici. De altfel în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea preocuparea pentru reorganizarea arhivelor este aproape generală, în mai toate statele europene. Înfiinţarea acestei dregătorii a corespuns astfel unei necesităţi de mult resimţite în administraţia Ţării Româneşti nu numai la judeţe ci şi la unele instituţii centrale cum sînt Vistieria „departamenturile" şi Divanul domnesc.

RESUMÉ

A l'occasion de la réorganisation de la justice dans la Valachie en 1775, on introduit l'obligativité de la tenue de régistres par la préfecture (ispravnikat) de chaque département. Ces registres étaient confiés à des employés spécialement engagés, appelés „loghothètes" (*condicari*), qui étaient obligés de transcrire dans „le régistre du département" certaines résolutions et certains documents d'intêret général ayant trait à l'administration du départament respectif, pour être connus et utilisés par les successeurs à la direction du département respectif.

Ce registre portait le nom de „registre du département".

Et, conformément aux normes qui réglementaient bien minutieusement l'activité de cette nouvelle institution, il fallait aussi transcrire dans les régistres sus-mentionnés tous les contrats concernant les transactions pour les biens immeubles dans le but d'éviter les abus en matière de droit de préemption ; ainsi prend naissance une sorte de notariat. L'introduction de ce système d'archives, c'est-à-dire de la conservation des actes dans des régistres, avait commencé à être utilisé, dans la Valachie et la Moldavie par certains institutions locales ou centrales, au XVI-ème siècle et surtout vers la fin du XVII-ème siècle.

---

[36] *Condica de venituri şi cheltuieli a vistieriei de la leatul 7202—7212 (1694—1704)*, Bucureşti, 1873; Dinu C. Giurescu, *Anatefterul. Condica de porunci a vistieriei lui Constantin Brîncoveanu*, în „Studii şi materiale de istorie medie" vol. V, Bucureşti; 1962 p. 353—503. Pentru o altă condică a Vistieriei Ţării Româneşti din anii 1731—1732, „în vremea lui Mihai Racoviţă vv", v. „Revista Arhivelor", X (1967), nr. 2, p. 119—128.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Après l'année 1775, les documents présentés par l'auteur attestent la généralisation de ce système d'archive dans toute l'administration du pays ; cette institution a été maintenue et perfectionnée sous les règnes qui se sont succédés, ce qui démontre l'utilité et la nécessité de son application. Le système généralisé en 1775, a duré jusqu'en 1831—1832, quand on a introduit dans l'administration de la Valachie et de la Moldavie le système des archives modernes de dossiers, dont le commencement dans notre pays date de la fin du XVIII-ème siècle.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

NUMĂRUL SLUJITORILOR DIN MOLDOVA ÎN INFORMAȚIILE STATISTICE DE LA SFÎRȘITUL SECOLULUI AL XVIII-LEA ȘI PRIMELE DECENII ALE SECOLULUI AL XIX-LEA

ECATERINA NEGRUȚI-MUNTEANU

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și începutul veacului următor, slujitorii, organizați în „bresle", aveau un rol important în administrația feudală a Principatelor Române.

Corpul de slujitori, recrutat în cea mai mare parte dintre țăranii birnici, era îndatorat, în schimbul unor scutiri fiscale, să îndeplinească slujbele mărunte la diversele dregătorii și instituții ale țării.

Cunoașterea numărului slujitorilor prezintă un interes deosebit. De numărul total al acestora depindea, în mare măsură, organizarea și buna deservire a instituțiilor și administrației. Sporirea sau micșorarea numărului la anumite categorii poate dezvălui evoluția instituției respective și indică noua direcție social-politică a administrației interne.

Slujitorii lucrînd în schimbul scutirii de bir și corvezi, numărul lor varia și în funcție de posibilitățile financiare ale țării. În consecință, fluctuațiile numerice pot contribui, în oarecare măsură, la cunoașterea greutăților fiscale ale statului. În general, funcțiile mari, dregătoriile chiar inutile, nu se suprimau, însă numărul și sistemul de recrutare al slujitorilor făceau, de multe ori, obiectul unor astfel de măsuri bugetare.

Pentru cunoașterea numărului de slujitori în Moldova ne stau la îndemînă numeroase informații statistice. Din nefericire acestea sînt de proveniență diferită și incomplete, Informațiile cunoscute prezintă mari deosebiri de cifre pentru aceeași categorie de slujitori, în curs de un an. Cifrele din informațiile statistice, în unele cazuri, nu corespund numărului real de oameni aflați în slujbă. Pentru a putea ajunge la concluzii juste în ceea ce privește evoluția numerică a slujitorilor este necesar să se cunoască felul și provenienta materialului de informare statistică.

Materialul statistic se poate grupa în două categorii : 1. informații numerice din diverse izvoare narative și 2. statistice interne oficiale.

Din veacurile anterioare secolui al XIX-lea în cronicile moldovenești se găsesc date privind unele categorii de slujitori. Informațiile numerice din cronici nu sînt însă complete, ele se referă, în special, la categoriile de slujitori militari existenți într-o anumită împrejurare. Aceste cifre nu prezintă, de cele mai multe ori, nici garanția exactității. Ele sînt date de cronicari după izvoare îndoelnice și sînt cu totul aproximative.

Știri mai exacte și mai complete, pentru începutul secolului al XVIII -lea, ne sînt oferite de Dimitrie Cantemir, în *Descrierea Moldovei*. La cap VI („Despre boierii Moldovei și rangurile lor") și cap. VIII („Despre

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

armata Moldovei") se ocupă în special de dregătoriile şi instituţiile moldovene şi dă indicaţii asupra atribuţiilor fiecăruia, asupra organizării şi numărului de subalterni ai acestora. Din informaţiile oferite de Dimitrie Cantemir s-ar putea alcătui un tabel care ar cuprinde slujitorilor postelniciei, ai divanului domnesc, spătăriei, vistieriei, precum şi a militarilor angajaţi cu lefuri. Din nefericire însă, nu se indică numărul la toate categoriile. De pildă, pentru slujitorii militari informaţiile complete se referă numai la ostaşii cu lefuri, care ne interesează mai puţin şi sînt cu totul insuficiente pentru moldovenii care alcătuiau armata de scuteală. De altfel şi cifrele date de Dimitrie Cantemir, la multe din categorii, sînt aproximative. Deoarece, pentru perioada aceasta, nu ni s-au păstrat informaţii mai complete, cifrele din *Descrierea Moldovei* au fost cel mai mult utilizate de istorici. Astfel, Manolache Drăghici, prezentînd instituţiile şi dregătoriile ţării, în *Istoria Moldovei* reproduce în cea mai mare parte datele după Dimitrie Cantemir. La fel şi Nicolae Bălcescu în *Puterea armată şi arta militară la moldoveni*.

În afara informaţiilor menţionate, date statistice privind slujitorii se pot culege şi din memoriile păstrate de la călătorii străini şi din rapoartele consulare. Insă şi acestea sînt aproximative, şi, de multe ori, exagerate. Iată un singur exemplu edificator în această privinţă. În raportul consulului francez, Lagan din 1828, deşi se dă o explicaţie exactă termenului de slujitor, ca şi diverselor dregătorii şi instituţii ale ţării, se exagerează în mod vădit numărul slujitorilor. El indică cifra de 21488 slujitori în ţinuturi şi 119 în Iaşi, în total 21607 slujitori [1]. Or, în secolul al XIX-lea, din documentele interne oficiale ale vistieriei, cifra totală a slujitorilor nu s-a ridicat nici odată cu mult peste 8000. La 1828, visteria, de pildă, scutea un număr de 8024 slujitori. În secolul al XIX-lea, pînă la aplicarea Regulamentului Organic, această cifră nu a fost depăşită.

Documentele interne oficiale sînt singurele care pot furniza informaţii cu privire la numărul slujitorilor, date mai apropiate de realitate.

Informaţiile statistice şi documentele interne, din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea şi de la începutul secolului următor, fiind foarte numeroase şi felurite, le putem grupa în : a) informaţii din sămile vistieriei ; b) din condicele de lefuri şi venituri ale dregătorilor ; c) catagrafii fiscale ; d) statistici speciale alcătuite în cursul războaielor ruso-turce şi e) tabele de evidenţă statistică a instituţiilor respective.

În sămile visteriei se indică, de obicei, numărul slujitorilor exceptaţi de la dări, al celor care au primit bani de deplasări sau lefuri şi „emiclic" [2]. În listele de lefuri se treceau salariile marilor dregători şi ale subalternilor lor în ordinea rangurilor [3]. Mai complete, privind numărul slujitorilor, sînt condicile de venituri ale dregătorilor. În aceste condici se trec printre alte venituri şi plocoanele pe care le dădeau breslele de slujitori. O astfel de condică, cu informaţii deosebit de preţioase este aceea din 1776 a lui Grigore Alexandru Ghica [4]. Această condică fixa, în acelaşi

[1] M. Holban, *Un raport francez despre Moldova, (1828) a consulului Lagan*, în „Buletinul comisiei istorice a României", Bucureşti, IX, 1930, p. 158.

[2] Arh. St. Iaşi, tr. 1768, op. II, 2018, nr. 1, f. 43—46 etc.

[3] V. A. Urechia, *Istoria românilor*, Bucureşti, t. V. (s. 1774—1800) p. 514—521, Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, ms. 4126, f. 95—97 etc.

[4] P. Răşcanu, *Lefile şi veniturile boierilor Moldovei în 1776*, Iaşi, 1887 şi în orig. la Arh. St. Iaşi şi Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, ms. nr. 2777.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

timp, şi numărul de slujitori la aproape toate instituţiile ţării, număr care, la multe din dregătorii, s-a păstrat pînă la Regulamentul Organic. În 1829, la cererea căpitanului de Comănești de a se spori numărul plăieşilor, divanul i-a răspuns că după „aşezămîntul domnului Grigore Ghica VV", nu are dreptul de a mări numărul lor [5]. Este evident o referire la această condică din 1776 care se mai aplică deşi nu mai corespundea noilor condiţii, documentele indicînd o sporire a plaiurilor şi potecilor din Comănești care trebuiau apărate, mai ales, în împrejurările create atunci de războiul ruso-truc.

Catagrafiile fiscale dau cele mai complete informaţii numerice asupra slujitorilor. Vistieria, pentru o evidenţă exactă a locuitorilor supuşi plăţii impozitelor şi a celor scutiţi, a alcătuit situaţii statistice detaliate. Din secolele anterioare veacului al XIX-lea ni s-au păstrat foarte puţine situaţii de acest fel [6].

În numeroasele categorii din secolul al XIX-lea, aflate în arhivele, noastre, slujitorii erau trecuţi între categoriile exceptate de la plata dărilor. Statisticile fiscale au fost alcătuite, în cea mai mare parte, pe sate, cu numărul aflat pe teren la înregistrarea locuitorilor. Din acestea s-au întocmit extracte pe ocoale şi ţinuturi. În extractele pe ţinuturi, slujitorii formează o rubrică aparte între cei fără bir, uneori subîmpărţită în două „slujitorii isprăvniciei şi a marginei" şi rubrica celor ce slujeau la instituţiile din Iaşi: „breslele curţii şi a altor zapcii" ca de exemplu, în extractul dintre anii 1817—1818 sau acel din 1821 [7]. Iată, de exemplu, extractul visteriei din anul 1817—1818 [8]:

Nr. crt.	Ţinuturii	Slujitorii isprăvniceşti şi ai marginii	Breslele curţii şi ale altor zapcii	Total
1.	Suceava	273	—	273
2.	Neamţ	314	—	314
3.	Roman	147	343	490
4.	Bacău	556	520	1076
5.	Putna	459	—	459
6.	Tecuci	172	45	217
7.	Covurlui	365	—	365
8.	Tutova	213	157	370
9.	Vaslui	120	867	987
10.	Fălciu	246	214	460
11.	Herţa	115	—	115
12.	Dorohoi	176	—	176
13.	Botoşani	150	—	150
14.	Hîrlău	268	—	268
15.	Cîrligătura	70	195	265
16.	Ţinutul Eşii	90	1199	1289
17.	Oraşul Eşii	—	420	420
	TOTAL:	3.734	3.960	7.694

[5] Arh. St. Iaşi, dosar S., nr. 95, f. 47—48.

[6] G. Ghibănescu, *Surete şi izvoare*, vol. XXII, p. 31—32; *Catastihul Iaşilor din 1755*, în „Ioan Neculce", Buletinul Muzeului Municipal, Iaşi, an. I, 1921, fasc. 1, p. 5—40; I. Antonovici, *Documente bîrlădene*, Bîrlad, 1924, vol. IV, p. 195—199.

[7] „Ioan Neculce", Buletinul Muzeului Municipal Iaşi, 1928, fasc. 7, p. 142.

[8] Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, ms. 4126, f. 91—92.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Astfel de extracte nu prezintă alt interes, decît acela că ne indică numărul slujitorilor din fiecare ţinut. Or, din punct de vedere administrativ este important să cunoaştem numărul la fiecare dregători sau breaslă. Această situaţie se poate detaşa în special din catagrafiile desfăşurate pe sate. De pildă, în „condica liuzilor" din 1803 [9], ca şi în catagrafia din 1816 [10], numărul total al slujitorilor, cu specificarea breslei, este trecut la sfîrşitul fiecărui ţinut la „adunarea sumelor" la capitolul: „bresle ce nu plătesc bir". În catagrafia din 1820, aflată în Arhivele Statului Iaşi, slujitorii au fost înregistraţi la satul unde îşi aveau locuinţa, indi-

Extract de numărul tuturor breslelor ce se află cu lăcuinţa prin ţară şi să apară

Ţinuturile	Panţirii isprăvniciilor	Slujitorii hătmăniei										Breslele isprăvniciei curţii									
		Seimeni	Lefeccii	Călăraşii lui Vel căpitan	Călăraşii poruşnicului	Slujitorii marginii Prutului	Plăeşii	Slujitori a căpităniilor	Sacagii	Tulumbagii	Culuccii şi bulubaşii	Seimenii	Lemnarii	Cărbunarii	Joldănarii	Pietrari	Teslari	Toporaşi	Sacagii	Tulumbagii	Copii de casă ai vistieriei
Suceava	180	—	—	—	—	—	—	55	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Neamţul	169	—	—	—	—	—	62	11	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Romanul	102	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	399	—	—	—	—	—	—	—	—
Bacău	203	—	—	—	—	—	308	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Putna	227	—	—	—	—	—	77	60	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tecuciul	152	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Covurluiul	120	—	—	—	—	30	—1	31	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tutova	180	180	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vasluiul	150	350	—	—	9	—	—	—	—	—	—	213	17	115	—	—	—	—	—	—	243
Fălciul	153	—	—	—	—	27	—	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Herţa	76	—	—	—	—	—	—	15	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Dorohoiul	151	—	—	—	—	22	—	24	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Botoşani	138	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Hîrlăul	134	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Cîrligătura	51	88	54	38	26	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	16
Ţinut Iaşi	156	—	—	—	—	75	—	10	—	—	—	—	85	103	36	—	—	30	—	—	—
Tîrg Iaşi	—	—	—	—	—	—	—	—	8	17	15	—	—	—	—	9	10	—	9	6	—
TOTAL	2342	618	54	38	35	154	447	313	8	17	15	213	501	218	36	9	10	30	9	62	259

Copiat după Arhivele Statului Iaşi, tr. 644, op. 708 nr. 560 f. 49 şi completat la rubricile

cîndu-se breasla. Evident, dintr-o astfel de catagrafie se pot extrage informaţiile cele mai preţioase (numele, breasla, numărul pe sate şi categorii, starea materială şi ocupaţiile locuitorilor dintre care se recrutau, numărul

[9] „Uricariul", vol. VII, p. 241—377 şi vol. VIII, p. 242—368.
[10] Arh. St. Iaşi, ms. nr. 57

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

văduvelor şi nevolnicilor aflaţi în rîndul slujitorilor şi uneori cetele şi steagurile cu conducătorii lor[11].

Printre situaţiile statistice alcătuite de vistierie, de o valoare deosebită este extractul „de numărul tuturor breslelor cu locuinţa prin ţară ci să apară de toate dările şi havalele pămînteşti alcătuit de pe cele mai din urmă cercetări". Extractul a fost alcătuit în vremea administraţiei ruse, între anii 1828—1829[12]. La alcătuirea acestui extraxt s-au folosit informaţiile statistice prezentate de fiecare dregătorie şi cele aflate la înregistrările făcute de organele catagrafice înainte de izbucnirea războiului.

de toate dările şi havalelele pămînteşri, alcătuit de pe cele mai din urmă cercetări.

Slujitorii agiei						Slujitorii Vorniciei obştiei	Slujitorii vorniciei poliţiei	A vorniciei de aprozi			Casa podurilor		Casa apelor		Casa menzilurilor		Postelnicia				Armăşiei			Suma breslelor
Simeni	Baltagari	Dărăbani	Roşii	Sacagii	Tulumbagii			Aprozi	Fustaşi de vatră	Fustaşi de divan	Podari	Călăraşi	Salahori	Suliulgii	Surugii	Timiraşii	Călăraşi	Lipcani	Chinarţii vămii	Breslele ocnelor	Armăşai	Dărăbani	Vădrarii	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	25	3	—	—	—	—	—	—	—	263
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	25	3	—	—	—	—	—	—	—	270
56	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	19	2	—	—	—	—	—	—	—	578
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	25	3	—	—	—	569	—	—	—	1108
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	14	3	—	—	—	—	—	—	—	381
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	57	2	—	—	—	—	—	—	—	211
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	35	3	30	—	—	—	—	—	—	349
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	43	2	—	—	—	—	—	—	—	405
65	39	—	—	—	—	—	—	308	—	—	534	41	—	—	70	2	—	—	—	—	—	56	—	1731
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	226	—	—	—	31	2	—	—	—	—	—	—	—	446
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	16	3	—	—	—	—	—	—	—	110
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10	3	—	—	—	—	—	—	—	210
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11	2	—	—	—	—	—	—	—	1 [51]
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	18	2	—	—	—	—	—	—	—	1 [54]
—	—	—	—	—	—	—	—	—	12	13	—	—	—	—	33	2	—	—	—	—	80	—	—	4 [13]
[45]	14	—	42	—	—	41	47	—	—	—	83	—	92	—	35	—	2	—	—	—	—	—	—	8 [96]
[—]	—	25	—	8	24	—	—	—	—	—	—	17	—	12	44	15	38	40	17	—	—	—	34	3 [48]
[166]	53	25	42	8	24	41	47	308	12	13	362	58	92	12	511	52	70	40	17	569	80	56	34	80 [24]

unde documentul este rupt după Arh. St. Iaşi, dosar S. nr. 96, f. 2, 6

[11] Din nefericire ne lipsesc aceste catagrafii pentru ţinuturile Tecuci, Covurlui şi Tutova, iar pentru restul ţinuturilor situaţiile nu sînt identice (vezi Arh. St. Iaşi, tr. 166, op. 184, nr. 6, 7, 8, 9, 10, 11 etc.).

[12] Extractul a fost alcătuit pînă în toamna lui 1829, deoarece în el figurează şi slujitorii vorniciei de poliţie care au fost desfiinţaţi la sfîrşitul anului 1829 (Arh. St. Iaşi, dosar S., nr. 490, f. 300).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Extractul cuprinde un număr de 8024 slujitori, grupaţi în 45 bresle, la 16 instituţii sau dregătorii ale ţării. Este singura statistică completă care ni s-a păstrat privind numărul şi categoriile de slujitori exitenţi la o anumită dată.

Pentru gruparea şi clasificarea slujitorilor acest extract este de o valoare unică.

Numeroase date statistice, privind întreaga viaţă economică socială şi administrativă a Moldovei, ni s-au păstrat din vremea războaielor ruso-austro-turce şi ocupaţiilor străine de la sfîrşitul secolului al XVIII-lea şi prima jumătate a veacului următor.

Administraţiei ruse îi erau necesare informaţii exacte privind slujitorii ţării.

Pentru aceste motive conducerea rusă a cerut de la organele competente ale ţării informaţii exacte asupra administraţiei : interne, dregătorilor, slujitorilor, organizării fiscale etc.

Ca urmare, din vremea ocupaţiilor ruse ni s-au păstrat multe informaţii statistice, cu atît mai preţioase, cu cît, de cele mai multe ori, au un caracter descriptiv. De exemplu, în 1769, generalul Elem a cerut date precise asupra administraţiei moldovene pe ponturi „să fie la ştirea noastră", spunea porunca, „căte ţinuturi sănt în ţara Moldovei, şi căte tîrguri la fieşte care ţănut şi cine din dregători sănt purtătorii de grijă la judecăţi şi alte porunci ? " Iar la alt pont „un catastih să se facă de toţi boierii mari şi mici cu numele fieşte căruia şi boieriile lor, atît cei ce sînt judecători, cît şi cei ce sînt asupra slujitorimii cum şi cei ce sînt purtători de grijă trebilor tîrgurilor şi fieşte carele din boieri la ce slujbă s-au aflat". La prima poruncă s-a alcătuit o listă a ţinuturilor şi tîrgurilor cu numele şi atribuţiile ispravnicilor.

Cît priveşte catastihul „pentru boierii mari şi mici şi cine la ce slujbă au fost cum şi pentru cei ce sînt asupra slujitorimii se va face şi se va arăta" [13].

Catagrafia completă a locuitorilor ţării şi a slujitorilor ei, se păstrează la Arhiva Centrală de Stat din Moscova [14].

Din perioada 1806 — 1812, materialul statistic păstrat este mai bogat. Îl cunoaştem atît din arhivele noastre, cît şi din documentele tipărite după cele ce se aflau în Arhiva Senatorilor din Chişinău. Multe din catagrafiile întocmite în această perioadă au şi un caracter fiscal, ca de exemplu, catagrafia locuitorilor din Iaşi la 1808 [15].

---

[13] „Arhiva Românească', ed. I, (M. Kogălniceanu), tom. I, Iaşi, 1841, p. 178—195.

[14] Arh. Centrală de Stat, Moscova, acte vechi, fond 293, dosar 1, şi urm. vezi şi catagrafia ţinutului Putna publicată de I. Ionaşcu în „Revista Arhivelor", nr. 1, Bucureşti, 1958, p. 121—130, şi Acad. Republicii Socialiste România, ms. 5370, f. 53.

[15] Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, ms. 804.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

În iunie 1810, la cererea guvernatorului rus, divanul Moldovei a înaintat o „perigrafie"[16] ale cărei date le prezentăm.

„Taifaua hătmăniei	2050	slujitori
„ agiei	210	"
" armăşiei	110	"
" vornicei de aprozi	144	"
" vornicia obştei	27	"
Rufeturile isprăvniciei curţii	70	"
Slujba vistieriei	186	"
" călăraşilor (şi postelniciei)	69	"
Epistăsăia podurilor	181	"
Taifaua portării	34	"
Rufeturile ocnei	500	"
Toate isprăvniciile de pe afară	3987	"
Total :	= 7.586	slujitori

După 1828 pînă la redactarea Regulamentului Organic cercetările au fost reluate. Informaţii preţioase au fost adunate de cele trei comisii de revizie[17]. Rezultatele pe teren ale cercetărilor lor au fost centralizate de „comisia încheierii obşteştilor socoteli a lucrărilor comisiilor reveduitoare". Pentru ţinuturile din sudul Moldovei de sub jurisdicţia comisiei a II-a (Bacău, Putna, Covurlui, Tecuci, Tutova) care a lucrat mai îngrijit, ni s-au păstrat statistici cu numărul locuitorilor pe categorii fiscale şi cu indicarea vitelor. La sfîrşitul fiecărui ţinut se află un tabel cu numărul supuşilor străini şi a breslelor de slujitori. Aici, slujitorii sînt trecuţi pe categorii de slujbă indicîndu-se satul unde locuiesc şi categoria fiscală din care se recrutau[18].

Importante date statistice s-au păstrat în arhivele unor dregătorii. Acestea cuprind : a) izvoade ocazionale ale zapciilor întocmite în diverse împrejurări (pentru vînători domneşti, părăzi militare, împărţirea tainurilor la slujitori, combaterea epidemiilor de ciumă[19], b) sămi de venituri personale ale şefilor instituţiei[20] şi c) catastifele şi condicele de evidenţă ale slujitorilor dregătoriei.

Astfel de condici trebuie să fi existat la cancelaria fiecărui instituţii. Dacă nu ni s-au păstrat, decît în număr foarte mic, aceasta se datoreşte faptului că ele se aflau la dispoziţia marelui dregător care, pe lîngă evidenţa slujitorilor nota în ele şi chestiuni personale (venituri, havaieturi etc.) la ieşirea din slujbă ele rămîneau, deobicei, în proprietatea fostului dregător.

---

[16] Vezi Bulat. T. G. *Boieriile slujbe în Ţările române la sfîrşitul secolului al XVIII-lea şi începutul celui de al XIX-lea*, din „Arhivele Basarabiei", Chişinău, an IV, 1932, nr. 3, p. 203.

[17] G. Platon, *Comisiile de revizie din Moldova şi activitatea lor în anii 1830 şi 1831*, în „Studii şi materiale de istorie modernă" vol. I, Bucureşti, 1957, p. 25—68.

[18] Arh. St. Iaşi, dosar S., nr. 143, dosar E, nr. 80.

[19] Ibidem, dosar S., nr. 489, f. 4—8, dosar S, nr. 490, f. 131 ; 300 ; tr. 160, op. 184, nr. 24, f. 37 ; N. Iorga, *Documente privitoare la familia Callimahi*, Bucureşti, 1902, vol. I, p. 568—569.

[20] C. Grecescu, *Căpeteniile oştirii moldovene la 1757*, Bucureşti, 1939, ex. „Buletinul Muzeului Militar Naţional", vol. II, nr. 3—4, Arh. St. Iaşi, doc. nr. 91, pach, 373 ; doc. nr. 5, pach. 632, etc.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Iată de exemplu, condica hărmăniei din 1810, aflată în Arhivele Statului Iaşi (tr. 166, op. 184 nr. 24) intitulată „pentru toţi săimenii şi călăraşii posturilor anul 1810", cu un număr de 37 file, cuprinde însemnări dintre anii 1810 — 1814. Pe primele file sînt scrise îngrijit numele săimenilor şi călăraşilor de la diversele căpitănii din ţară, după izvoarele prezentate de căpitani. În dreptul unor nume sînt trecute observaţii diverse : fugit, iertat, rău, mort etc. Aceasta înseamnă că în condică se făceau însemnări ulterioare. Urmează apoi „un perilipsis" (rezumat) cu totalul numărului slujitorilor din ţinuturi, apoi numărul şi numele slujitorilor care slujeau în Iaşi. La sfîrşitul condicii s-au trecut diverse socoteli dintre anii 1812 — 1814 care priveau personal pe hatman : plocoanele, banii fînului şi a lemnelor luaţi de la slujitori, sumele încasate pentru casa milelor, cheltuieli diverse, o listă de ceepcîne şi cuşme ale slujitorilor etc.

Astfel de condici prezintă desigur cel mai mare interes pentru studierea dregătoriei respective şi în special a organizării breslelor.

Din această sumară prezentare a principalelor izvoare statistice constatăm caracterul lor diferit în ceea ce priveşte : scopul alcătuirii lor, modul de prezentare a datelor, ca şi valoarea cifrelor înregistrate.

VALOAREA INFORMAŢIILOR STATISTICE. RELATIVITATEA CIFRELOR DATE DE DIVERSE STATISTICI

Cercetînd cifrele din numeroasele şi feluritele izvoare statistice, pentru aceeaşi categorie de slujitori se constată următoarele : a) fluctuaţii numerice de la an la an ; b) salturi mari de la o cifră la alta în curs de numai cîteva decenii şi c) nepotriviri de cifre în statisticile existente pentru acelaşi an.

De exemplu, o categorie care a evoluat mai puţin din punct de vedere numeric şi anume seimenii curţii domneşti erau între anii 1763 şi 1828 în număr de :

Anii	Numărul de seimeni la un steag	Numărul → total de seimeni la cele patru steaguri
1763	53	212
1776	50	200
1795	40	160
1803	cca 44	175
1810	cca 45	180
1828	cca 53	213

Cauzele acestor fluctuaţii numerice se datoresc faptului că cifrele nu sînt extrase din aceleaşi categorii de statistici ele diferind după caracterul şi scopul cu care au fost alcătuite. Cercetînd exemplele de mai sus observăm că cifrele sînt luate pe rînd : dintr-o samă a vistieriei (1763) [21], dintr-o condică de venituri ale dregătorilor (1776) [22], dintr-o listă de lefi (1795) [23] ;

[21] Arh. St. Iaşi, tr. 1768, op. II, 2018, nr. 1, p. 43—46.
[22] P. Răşcanu, *op. cit.*
[23] V. A. Urechia, *op. cit.*, p. 514—521.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

din condica hătmăniei (1810)[24]; din catagrafii fiscale (1803 și 1828)[25]. În consecință, în sama vistieriei erau trecuți slujitorii scutiți de dări, în condica de venituri cei care plăteau plocoane, în listele de lefi numai cei salariați, în catagrafiile fiscale slujitorii scutiți de vistierie.

Un exemplu mai concludent, pentru un singur an, ni-l oferă seimenii hătmăniei. La 1810 erau notați în condica hătmăniei 190 seimeni. În perigrafia înaintată în același an de divan guvernatorului rus erau trecuți doar 116. În extractul din 1828 au fost indicați 618 seimeni[26], iar într-o statistică a hătmăniei din același an, 434 seimeni[27]. Aceleași observații se pot face urmărind și alte bresle. În multe cazuri sînt date cifre care nu rezistă unei verificări cu documente din aceeași vreme. Unele statistici au fost întocmite în grabă, după informații incomplete sau cu cifrele calculate greșit. În sfîrșit, altele au fost în mod intenționat denaturate, fie pentru a se obține un număr mai mare de scutiri, fie pentru a se reduce parte din obligațiile impuse dregătoriei respective.

Urmînd datele din toate aceste diverse izvoare statistice, observăm că : a) numărul stabilit de domnie pentru fiecare dregătorie nu corespundea cu cel aflat pe teren ; b) numărul slujitorilor scutiți de vistierie nu reprezintă numărul real de oameni aflați în slujbă.

De exemplu, în secolul al XIX-lea, isprăvnicia Hîrlău trebuia să aibă 150 panțiri, Ori, în toate catagrafiile de după 1800 nu reușește să se atingă acest număr[28]. Numărul mai mic decît cel hotărît se datorește greutăților întîmpinate în recrutarea slujitorilor și primenirei rare a breslelor. Mulți dintre slujitorii alcătuiți cîndva au dispărut, fie că au murit, au fugit sau au fost iertați de slujbe, rămînînd cadre descompletate. De pildă, în ianuarie 1827, se formase un corp de 303 slujitori la starostia Putna. Dintre aceștia, în mai puțin de 2 ani (la 19 septembrie 1828), ca urmare a împrejurărilor create de război, 23 muriseră, 54 fugiseră, 15 deveniseră nevolnici. Așadar în slujba starostiei rămăseseră numai 211 slujitori[29]. Se cunosc, de altfel și situații inverse, cînd numărul de slujitori existent la o dregătorie depășea pe cel fixat de conducere. La 6 septembrie 1801, Al. Suțu constata că „breslile curții și a zapciilor și a isprăvnicilor se scutesc mai mult număr decît sînt orînduiți"[30]. Numărul mai mare de slujitori era menținut în mod abuziv spre dauna vistieriei și în folosul particular al dregătoriilor. De exemplu, antreprenorii casei menzilurilor obișnuiau să întrebuințeze un număr mai mare de oameni, atît în serviciul poștelor, cît și pentru treburile lor personale. Aceștia trebuiau scutiți de dări și corvezi și în plus salariați. De aceea, între antreprenori și vistierie a existat o permanentă contradicție. De pildă, la 1831, compania care avea în antrepriză menzilurile pretindea să i se scu-

---

[24] Arh. St. Iași, tr. 164, op. 184, nr. 24.

[25] „Uricariul", vol. VII, p. 241—377 și vol. VIII, p. 242—368 și Arh. St. Iași, tr. 644, op. 708, nr. 560, p. 49.

[22] Arh. St. Iași, tr. 644, op. 708, nr. 560, f. 49.

[27] Ibidem, dosar S., nr. 95, f. 29.

[28] Ibidem, dosar, S., nr. 92, f. 34.

[29] Ibidem, dosar S, nr. 83, f. 3—7.

[30] „Uricariul", vol. XX, p. 315. De exemplu, isprăvnicia Tecuci trebuia să aibă 150 de călărași (Arh. St-Iași, doc. nr. 134, pach. XV,), însă în 1816 ea avea 172 (ibidem, ms. nr. 57, f. 30), iar la 1828, 152 călărași (ibidem, tr. 644, op. 708, nr. 560, f. 49).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

tească 975 oameni, deşi în contractul încheiat cu conducerea ţării nu figurau decît 728 oameni [31]. Între cei 975 de slujitori erau şi 200 „oameni de rezervă" care slujeau mai puţin poştele şi mai mult pe căpitanii de menziluri [32].

Diferenţe mari se pot constata şi între cifrele prezentate de catagrafiile fiscale şi cele ale dregătorilor sau chiar cele din hrisoavele domneşti pentru acelaşi an. Aceasta se datoreşte scutirii de către vistierie a unui număr de oameni mai mare decît a celor ce slujeau în mod efectiv. Situaţia aceasta a fost creată de starea mizeră a ţăranilor din rîndul cărora se recrutau slujitorii. La slujbă ei trebuiau să vină cu îmbrăcăminte, cai, arme sau unelte şi cu hrană proprie. În schimb, nu primeau, în majoritatea cazurilor, nici un fel de retribuire, în afară de scutirea de bir şi havalele. În cursul săptămînilor de serviciu gospodăriile lor rămîneau inactive. Recrutarea făcîndu-se dintre contribuabili şi în special dintre clăcaşi, în împrejurările de la sfîrlitul secolului al XVIII-lea şi primele decenii ale veacului următor, cînd obligaţiile de clacă au crescut, aceştia îndeplineau cu greu condiţiile de slujbă pe lîngă acele de boieresc.

Pentru a putea face faţă nevoilor administraţiei în acele condiţii, vistieria s-a văzut forţată să scutească un număr mai mare de oameni. Astfel, s-a adoptat sistemul crucii. Acest sistem era folosit şi la strîngerea dărilor de la categoriile dajnice, (mazili, ruptaşi, ţigani) care aveau o situaţie materială precară. El presupunea unirea a doi sau mai mulţi indivizi la plata unei dajdii obişnuite pentru o singură persoană. În cazul slujitorilor s-a admis sistemul crucii în sensul că doi oameni scutiţi de vistierie urmau să îndeplinească slujba ce revenea unuia singur.

Crucea de slujitori era un sistem practicat cu mult mai înainte în Ţara Românească. Din descrierea unui misionar catolic de la sfîrşitul secolului al XVII-lea, aflăm că spătarul cel mare, şeful armatei în Ţara Românească, avea sub conducere călăraşi grupaţi în cruci : „se numără cruci, într-o cruce unul, dacă e avut, dacă sînt mai siraci, doi sau trei sau patru" [33].

În Moldova crucea de slujitori o întîlnim în documentele de la începutul secolului al XIX-lea. Informaţii anterioare privind crucea de slujitori ne lipsesc pînă în prezent. Este sigur însă că, în secolul al XIX-lea, în recrutarea slujitorilor se întîlneau greutăţi mult mai mari ca în trecut. Aceasta s-a datorat înrăutăţirii situaţiei ţărănimii din mijlocul căreia se recrutau slujitorii. Numărul slujitorilor cu o situaţie materială şi socială independentă se redusese mult în secolul al XIX-lea faţă de veacul precedent, datorită expropierii răzeşilor.

În acelaşi timp, sporirea obligaţiilor de clacă ale ţăranilor aserviţi, ca şi reducerea locului lor de hrană, au contribuit la ruinarea materială a acestora. Astfel, schimbările care aveau loc în structura economică şi socială a Moldovei au afectat negativ organizarea feudală a statului, contribuind, şi pe această cale, la disoluţia vechiului sistem administrativ.

Pentru a face faţă situaţiei noi create în administraţie, ca urmare a imposibilităţii materiale a ţăranilor de a-şi îndeplini slujbele, vistieria ţării a fost nevoită să acorde scutiri mai numeroase extinzînd sistemul efectuării

---

[31] Arh. St. Iaşi, dosar S, nr. 154, f. 40—41, 94—96.

[32] Ibidem, dosar F, nr. 239, f. 326.

[33] „Magazin istoric pentru Dacia", Bucureşti, 1847, tom. V, p. 44.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

slujbei în cruce. Iată cîteva exemple : la 1820, numărul slujitorilor stărostiei Putna era de 228, vistieria scutea însă 277 oameni, deci cu 49 mai mult, care slujeau cîte doi la cruce [34] :

Cetele	Nr. de slujitori	Cîţi erau cîte 2 la cruce	Total
I	58	18	76
II	56	10	66
III	52	7	59
IV	62	14	76
Total :	228	49	277

În acelaşi an, pentru isprăvnicia Bacău se scuteau 267 panţiri „dar la rînd sînt mai puţini pentru că vădanele nu intră şi burlacii şi săracii se pun doi la număr" [35]. În ţinutul Vaslui, din cei 83 călăraşi ai isprăvniciei care locuiau oraşul Vaslui, cinci erau aşezaţi cîte doi la cruce vistieria scutind astfel 88 oameni [36]. Tot la 1820, în satul Dobrovăţ (Vaslui) unul din cei 61 cărbunari era aşezat la o cruce cu feciorul său [37].

La 7 august 1827, domnia hotărîse pentru slujitorii hătmaniei „că dacă vrea unii din aceştia să găsescu slabi să se poată aşeza doi drept unul " [38]. Astfel se explică de ce la 1828, în statistica fiscală, se indică 618 seimeni şi 240 plăieşi la Comăneşti, iar izvoadele dregătoriei indicau, în acelaşi an, 434 seimeni şi 210 plăieşi. Un extract de slujitorii hătmăniei la 1828, cuprindea următoarele date : [39]

Nr după tabla hătmăniei	Nr. ce cuprinde cu acei puşi doi la o cruce prin tablă	Numele satelor	Căţi sănt puşi prin tabla hătmăniei mai mulţi la o cruce
69	88	Mogoşăşti	19
50	75	Borăşti	25
8	10	Ipatili	2
16	21	Băleşti	5
40	53	Rafaila	13
21	24	Călugăreni	3
22	31	Todireni	9
40	59	Poenarii	19
36	45	Pîrceşti	9
24	32	Zizinca	8
66	107	Lipova cu cotunurile ei	41
41	73	Cursăşti cu cotunul său	31
434	618	Total :	184
210	240		30

[34] Arh. St. Iaşi, tr. 166, op. 184, nr. 11, f. 221—224.
[35] Ibidem, nr. 10, f. 317.
[36] Ibidem, nr. 13, f. 70—71.
[37] Ibidem, f. 243.
[38] Ibidem, nr. 25, f. 1.
[39] Ibidem, dosar S., nr. 95, f. 29.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

În toamna aceluiaşi an, din cei 209 slujitori ai stărostiei Putna, 18 erau cîte doi la cruce, în extractul vistieriei figurînd 227 slujitori [40].

În general, la o cruce erau cîte doi în mod excepţional cîte trei oameni [41]. Toţi aceştia aveau o stare materială proastă, şi, de cele mai multe ori, erau burlaci. Uneori, cei aşezaţi la o cruce erau rude : fraţi, dar mai ales tatăl cu feciorul sau cu ginerele şi, mai rar, mama văduvă nescutită cu feciorul. În multe cazuri, se întîlnesc la o cruce indivizi fără nici o legătură de rudenie şi chiar din sate diferite [42].

Din cele expuse rezultă că datele numerice privind slujitorii nu pot fi înţelese decît în măsura în care se cunoaşte provenienţa lor şi scopul întocmirii statisticii respective.

REZULTATELE COMPARĂRII DATELOR STATISTICE PRIVIND EVOLUŢIA NUMĂRULUI SLUJITORILOR

Din analiza datelor numerice, aşa cum le avem, ţinînd seama de izvoarele din care provin, se pot scoate unele concluzii generale cu privire la evoluţia breslelor, din acest punct de vedere, în perioada de care ne ocupăm.

Să urmărim cîteva din cele mai importante categorii de slujitori şi anume : 1) breslele cu caracter militar, şi poliţienesc ; 2) slujitorii din Iaşi şi ţinuturi folosiţi, în genere ca agenţi executivi ; 3) breslele care slujeau la instituţiile de folos public, pentru gospodăria curţii domneşti, buna întreţinere a oraşului capitală şi pentru poştă şi comunicaţii.

Între slujitorii cu caracter militar-poliţienesc, menţionăm breslele hătmăniei, cu seimenii curţii domneşti şi breslele agiei deşi, după cum se ştie, în urma reformei lui Constantin Mavrocordat aceşti slujitori, care formaseră în trecut nucleul de bază al armatei moldovene nu mai slujeau decît ca grăniceri şi ca organe poliţieneşti în capitală şi provincie.

La 1776 ţinuturile cu cei mai mulţi slujitori erau cele de margine : în primul rînd, cele de la hotarul de răsărit, apoi în Neamţ, Bacău, Putna şi Covurlui. La 1777, după răpirea nordului Moldovei de austrieci, apar slujitori de margine în ţinutul Suceava, numărul acestora a crescut de la 20 în 1803, la 55 în 1828. La 1812 un număr considerabil de slujitori ai marginei şi ai ţinutului, peste 1380, avea să dispară odată cu desfiinţarea serdăriei de Orhei şi Lăpuşna, în locul căreia s-au înfiinţat trei căpitănii de margine a Prutului, ridicîndu-se şi numărul slujitorilor hătmăniei din ţinuturile Covurlui, Fălciu, Iaşi, Dorohoi şi Herţa. Aceasta nu a compensat nici pe de parte însă, numărul de slujitori ai marginei existenţi înainte de 1812. Astfel, după reforma lui Constantin Mavrocordat, desfiinţarea serdăriei şi a căpităniilor de răsărit, după pacea de la Bucureşti, a slăbit puterea militară a ţării. Slujitorii hătmăniei din capitală s-au menţinut în această perioadă, cu unele mici fluctuaţii. Un spor mai însemnat se observă la slujitorii pedeştri (lefeccii şi seimenii). De exemplu, de la 188 seimeni la 1776 se ajunge la 434 în 1828, în timp ce slujitorii călări (călăraşii vel căpitanului şi ai porunicului) scad în aceeaşi perioadă de la 106 la 73.

---

[40] Ibidem, dosar S., nr. 83, f. 3—7.

[41] De exemplu la 1820 în tîrgul Vaslui Miron Popa sîn Plugar era călăraş al isprăvniciei împreună cu 2 fraţi ai săi ibidem, tr. 166, op. 184, nr. 13, f. 71.

[42] Ibidem, nr. 11, f. 221—224 şi 226.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Numărul slujitorilor agiei a scăzut continuu între 1776—1828. Iată situaţia după statisticile fiscale amintite, completate cu datele din condica de venituri a dregătorilor de la 1776 :

Anii	Seimenii	Dărăbanii	Baltagarii	Roşii	Total;
1776	300	50	43	50	443
1803	139	51	39	45	274
1821	102	34	40	43	219
1828	166	25	53	42	286

Deci, de la 1776 la 1828, în special seimenii agiei, au scăzut aproape la jumătate. Numărul slujitorilor agiei, la 1776, era considerabil redus faţă de ceea ce fusese la începutul secolului al XVIII-lea. Din compararea cifrelor date de Dimitrie Cantemir în *Descrierea Moldovei*, cu cele din 1776, pentru slujitorii hătmăniei şi ai agiei, putem să ne dăm seama de ceea ce a însemnat la mijlocul secolului reforma lui Constantin Mavrocordat pentru desfiinţarea armatei moldovene. Iată cîteva exemple pentru unele din breslele care alcătuiau rufetul agiei : seimenii dărăbanii şi roşii. În vremea lui Dimitrie Cantemir existau 10 bulubaşi ageşti ; considerînd că fiecare conduceau numai un steag de 100 seimeni, ar urma că existau circa 1000 oameni. La 1776 rămăseseră abia 300 de seimeni. Dărăbanii, în vremea lui Dimitrie Cantemir, erau conduşi de 8 căpitani, ceea ce înseamnă că trebuia să fi existat un număr tot atît de mare de steaguri sau cete. La 1776 exista numai un singur căpitan conducînd un steag de 50 oameni. Roşii, la 1736 erau în număr de 120 oameni [43], iar la 1776 rămăseseră doar 42.

Reducerea trebuia să fi fost mult mai mare la slujitorii hătmăniei, deoarece acei cu lefuri au fost în cea mai mare parte desfiinţaţi, scăzîndu-se considerabil şi din numărul celor de „scuteală", adică acei ce slujeau în schimbul unor scutiri fiscale. Din nefericire, nu avem informaţii numerice complete şi destul de sigure, pentru perioada dinainte de Constantin Mavrocordat, ca să putem extinde concluzia asupra tuturor categoriilor de slujitori.

Categoriile de militari, după reformă, nu s-au mai refăcut. Mai mult însă, slujitorii agiei de la mijlocul secolului al XVIII-lea pînă la aplicarea Regulamentului Organic au fost reduşi treptat, atît în ceea ce priveşte numărul steagurilor, cît şi a oamenilor grupaţi la fiecare steag. Starea materială a slujitorilor militari era din ce în ce mai mizeră, fapt ce se poate observa din scăderea numărului de călăraşi, deci a celor în stare să vină cu cai la slujbă şi din sporirea seimenilor aşezaţi cîte doi la o cruce.

2) Dintre slujitorii din Iaşi şi ţinuturi folosiţi în genere ca *organe executive* vom urmări pe cei ai isprăvniciilor, vistieriei, vorniciei de aprozi şi armăşiei.

Slujitorii isprăvniciilor, de la 1776 la 1828, sporesc de circa 1,50 şi chiar de 2 ori la unele din ţinuturi. Numărul total se ridică de la 1 000 în 1776, la 2342 în 1828. Creşterea numărului călăraşilor şi panţirilor isprăvni-

[43] N. Iorga, *Studii şi documente cu privire la istoria românilor*, vol. VI, Bucureşti, p. 434—435.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

ciei se explică : a) prin sporirea atribuțiilor ce reveneau isprăvniciilor ținutale ca urmare a greutăților provocate de războaiele purtate pe teritoriul nostru, a numeroaselor corvezi militare, precum și datorită sporirii obligațiilor locuitorilor satelor față de vistierie și față de proprietarii moșiilor, ceea ce a dus la creșterea rezistenței și frămîntrilor țărănești. În sfîrșit, starea proastă a țăranilor dintre care se recrutau slujitorii a dus la înmulțirea celor ce slujeau în cruce.

Numărul copiilor de casă ai vistieriei crește, de asemenea, de la 100 în 1776, la 259 în 1828.

Aprozii sporesc în aceeași perioadă de circa 3 ori. Numărul celorlalte bresle ale vorniciei de aprozi s-au menținut cu unele variații neînsemnate.

De asemenea și numărul slujitorilor armășiei a crescut. Aceasta și ca urmare a măsurilor luate de domnie în secolul al XIX-lea, pentru buna întreținere a închisorii și întărirea pazei [44].

Așadar, în secolul al XIX-lea la toate breslele acestor instituții (isprăvniciile, vistieria, vornicia de aprozi, armășia) a sporit numărul de slujitori. Aceasta se datora și condițiilor de viață a majorității locuitorilor țării care se înrăutățise treptat de la mijlocul secolului al XVIII-lea pînă la aplicarea Regulamentului Organic. Creșterea spiritului de revoltă și nesupunere a făcut necesar înmulțirea slujitorilor care slujeau ca organe executive și de represiune.

3. Aceeași sporire o constatăm și la breslele de la *instituțiile de folos public*.

Cea mai mare parte a slujitorilor isprăvniciei curții domnești este menționată la sfîrșitul secolului al XVIII-lea. Anterior exista doar un mic număr de tăietori de lemne și lemnari. La 1776, în condica de venituri a dregătorilor, nu erau trecuți decît cei cîțiva meșteri necesari curții (teslari, olari, pietrari etc.) în total 52 de oameni. În catagrafiile fiscale din secolul al XIX-lea erau menționate sate întregi scutite pentru nevoile curții domnești. Lipsa acestora, la 1776, s-ar putea explica prin faptul că acești slujitori nu plăteau plocoane sau poate că în secolul al XVIII-lea aprovizionarea curții domnești și a celorlalte instituții cu lemne, cărbuni, se făcea prin alte mijloace. Comparînd cifrele din două catagrafii fiscale, cea de la începutul secolului al XIX-lea („condica linzilor" din 1803) și cea din 1828, constatăm că numărul total al acestor slujitori se dublează (în 1803 erau 415 slujitori, iar în 1828 ajunseseră la 819), se înmulțesc în special lemnarii de la 246 la 501 și cărbunarii de la 86 la 218. În oarecare măsură creșterea aceasta s-a datorat și nevoilor provocate de administrația rusă. În 1828, lemnarii, și cărbunarii, fiind obligați să aprovizioneze cu lemne și cărbuni nu numai principalele instituții din Iași, dar și sediile mai importante ale comandamentului rus.

O sporire simțitoare a numărului slujitorilor se observă la Casa apelor și a podurilor din Iași.

La sfîrșitul secolului al XVIII-lea, Casa apelor era deservită doar de cîțiva meșteri suiulgii, În secolul al XIX-lea aceștia nu mai erau suficienți.

---

[44] Vezi măsurile luate la începutul anului 1828 de I. Sandu Sturza, (G. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, vol. XXV, p. 182—184).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Noile canale, cişmele, havuzuri, precum şi necesitatea reparării vechilor conducte impunea sporirea, atît a meşterilor [suiulgii, cît şi asigurarea unui număr permanent de salahori.

La fel stăteau lucrurile la casa podurilor. În 1776 erau abia 61 de slujitori, la 1828 ajunseseră la 420. Deosebirea de la sfîrşitul secolului al XVIII-lea de cea din veacul următor nu era însă numai cantitativă ci şi calitativă. La 1776, rufetul căpitanului de poduri era alcătuit dintr-un ceauş de podari, 20 teslari, 10 toporaşi, 10 pietrari şi 20 salahori. Prin urmare, majoritatea acestor slujitori erau meşteri, specialişti. Munca propriu-zisă a acestora era de a repara podelele existente şi nu de a face altele noi. De altfel, pentru podelele noi, căpitanul era obligat să plătească lucrătorii. După 1800 numărul slujitorilor a crescut, dar ei au încetat de a mai fi meşteri. Munca lor trebuia să satisfacă nevoile unui oraş în plină dezvoltare. Podelele existente erau insuficiente, iar cele vechi trebuiau cu totul renovate. Generalul Cuşnicov, după 1808, atrăsese atenţia asupra necesităţii construirii de noi podele şi poduri [45]. La 1813, Scarlat Calimah constata că „toate podurile trebuiesc făcute de iznoavă bez uliţa mare". Urmau a fi terminate „podul Roşu, podul Vechiu podul Tîrgului de Sus şi podul ce merge pe lîngă poarta Goliei, fiind aceste cele mai întîi uliţi a oraşului". Era, de asemenea, necesar să se repare : „podul lung şi podul uliţii ce mergea spre Păcurari puindu-se şi podele noi" [46].

La 1815, la cererea epitropiei Casei podurilor, s-a aprobat cumpărarea a 36 000 podele pentru pavarea a 600 stînjeni domneşti, de uliţe [47]. În anii următori s-au luat măsuri asemănătoare. Desigur, acestea erau departe încă de a satisface necesităţile mereu crescînde ale capitalei, ele însă dovedeau un progres faţă de situaţia de la mijlocul secolului al XVIII-lea.

Executarea noilor podele şi poduri cereau, desigur, un număr însemnat de braţe de muncă necalificate, care puteau lucra sub supravegherea cîtorva meşteri „calfe de podari". Construirea şi transportarea podelelor de către locuitorii satelor impuneau un număr de oameni care să se ocupe cu supravegherea lucrărilor, a transporturilor, ca şi păstrarea în bune condiţiuni a podelelor existente.

Aceasta a determinat ca pe lîngă slujitori podari să se înfiinţeze şi un număr de panţiri sau călăraşi ai Casei podurilor.

Slujitorii care deserveau poşta şi comunicaţiile au sporit şi ei între anii 1776—1832.

Slujitorii curieri ai postelniciei s-au menţinut cu mici variaţii.

Numărul total al slujitorilor menzilurilor în secolul al XVIII-lea este dificil de cunoscut din situaţiile ce ne-au parvenit.

Observăm însă, de la mijlocul secolului al XVIII-lea, că numărul caselor de poştă (menzilhanale) aflate în ţinuturi a crescut şi de asemenea, s-au

---

[45] R. Rosetti, *Arhiva senatorilor din Chişinău şi ocupaţiunea rusească de la 1806—1812*, Bucureşti, 1909, ex. „Analele Acad. Române", Secţia Istorie, tom. XXXI—XXXII. mem. sect. ist. vol. III, p. 70.

[46] N. Iorga, *Documente privitoare la familia Callimahi*, vol. I, p. 497—498.

[47] „Uricarul", vol. V, p. 436—447 şi Arh. St. Iaşi, doc. nr. 1, pach. 48, f. 212.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

dezvoltat şi alte drumuri de poştă de pildă, la drumul mare sau drumul Bîrladului, care ţinea legătura între capitală şi Galaţi (spre imperiul otoman) s-au adăugat încă două sute : drumul Botoşanilor (Iaşi-Botoşani) şi apoi cel al Siretului cu două ramificaţii (drumul Siretului de sus şi de jos). Slujitorii menzilurilor care, la început, erau recrutaţi dintre călăraşii căpitanilor hătmăniei din ţinuturi, au fost înlocuiţi treptat cu un număr mai mare de slujitori proprii. În perioada ocupaţiei ruse dintre anii 1768—1774 se constată că numărul loc ajunsese la cîteva mii, aceasta datorită nevoilor militare ale trupelor de ocupaţie ruse. În aceeaşi perioadă se află şi un număr considerabil de podari care aveau obligaţia reparării şi bunei întreţineri a podurilor pe unde treceau trupele ruseşti [48]. În condiţii interne normale, pentru numărul slujitorilor poştelor deosebit de preţioase sînt datele din contractele încheiate de vistierie cu antreprenorii. La 1804, la menziluri erau utilizaţi 495 surugii, 225 ţimiraşi şi cîte doi îngrijitori de trăsuri la fiecare poştă [49]. La 1814, Alex. Calimah, din motive de economie bugetară a redus numărul cailor şi, fireşte şi pe acel al surugiilor la 300, iar al cărucerilor la 40 [50]. La 1821 existau 642 slujitori împreună cu căpitanii de poştă [51], iar la 1831 numărul lor se ridicase la 748 [52].

Comparînd cifrele slujitorilor de la casele de poştă din 1821 şi cele din 1831 putem constata că cei mai numeroşi slujitori erau la poştele de pe drumul mare (al Bîrladului) aceasta, atît în ceea ce priveşte cifra totală, fapt care se explică prin aceea că traseul era mai lung şi în consecinţă numărul caselor de poştă mai numeroase ca la celelalte drumuri, cît şi în aceea ce priveşte numărul slujitorilor la fiecare casă. La 1831 se poate constata o reducere a numărului de slujitori la casele de poştă de pe drumul mare şi o creştere la casele de pe celelalte rute, adică, se observă o tendinţă de nivelare în ceea ce priveşte dezvoltarea şi importanţa fiecărui drum şi casă de poştă.

Din studierea evoluţiei numărului de slujitori, la diversele dregătorii, din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea pînă la aplicarea Regulamentului Organic, se constată sporirea celor care deserveau administraţia civilă a ţării şi micşorarea numărului slujitorilor cu caracter militar.

Această reducere a slujitorilor militari era, în special, rezultatul condiţiilor politice. Indelungata stăpînire turcească şi restricţiile impuse au frînat orice iniţiativă în materie de organizare militară. Greutăţile financiare

---

[48] Arh. Centrală de Stat Moscova, fond 298 (Ц, Г, А, Д, А, фп. 298, Молданские и Мунтянские дело дн. 187, лл. 1—585 об)

[49] R. Rosetti, *op. cit.*, vol. III, p. 71—76.

[50] „Uricarul", vol. I, p. 44—45.

[51] Arh. St. Iaşi, ms. nr. 10, f. 44.

[52] Ibidem, dosar S., nr. 154, f. 117.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

ale țării, anarhia din administrație, reducerea aproape completă a acelei păturí de țărani liberi cu o stare materială independentă, care să poată furniza ostași capabili, ca și opoziția marei boierimi împotriva unor încercări ce ar fi dus la întărirea puterii domnului, au fost piedici serioase în calea unei inițiative interne de organizare militară.

Împrejurările de politică externă au contribuit și ele la decăderea restului de forță armată ce mai rămăsese după reforma lui Constantin Mavrocordat.

Evoluția numerică a slujitorilor în această perioadă se poate explica, printre altele, și prin decăderea stării lor materiale. Reducerea numărului slujitorilor călări și sporirea în loc a celor pedeștri, creșterea numărului de oameni care slujeau cîte doi la o cruce și înlocuirea la unele instituții a slujitorilor meșteri cu oameni necalificați conduși numai de unul sau doi meșteri, sînt o dovadă a scăderii continuie a condiției sociale și materiale a slujitorilor.

Sporirea numărului slujitorilor care serveau în special ca organe executive și fiscale și, mai ales, a celor care deserveau instituțiile edilitare din capitală este deosebit de semnificativă.

Crearea la începutul secolului al XIX-lea a unor noi instituții, cu slujitorii respectivi, ca vornicia poliției și cea a obștiei, dezvoltarea deosebită a unora din instituțiile cu caracter edilitar apărute abea în secolul al XVIII-lea, instituții la care s-au adăugat bresle noi, ca de exemplu, Casa apelor a podurilor, menzilurile sînt dovezi că societatea moldovenească simțea nevoia unor noi resorturi administrative care să asigure și să sprijine dezvoltarea economică și socială și că se făceau eforturi, în condițiile cu totul potrivnice ale orînduirii feudale, spre o nouă orientare politică-administrativă a țării.

RESUMÉ

Les sources statistiques concernant le nombre des gens employés dans les différents services sont, pour la principauté de Moldavie, nombreuses, mais, malheuresement, de provenance diverse et incomplètes. L'auteur fait une large présentation du matériel statistique existant, en le divisant en deux catégories : 1) les informations quantitatives provenant de différentes sources narratives et 2) les statistiques internes officielles. En procédant à l'analyse de ce matériel on constate que pour la même catégorie de gens il y a des fluctuations numériques d'une année à l'autre, des variations importantes d'un chiffre à l'autre, au decours de quelques décennies seulement, et aussi des discordances concernant les chiffres figurant dans des statistiques pour une même année. C'est pourquoi leur emploi comporte-t-il une grande prudence. Les données numériques concernant les gens se trouvant employés dans les differents services ne sauraient être ni comprises ni mises en valeur que si l'on connaît leur provenance et le but en vue duquel on a dressé la statistique respective.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

De l'analyse des données numériques, telles que nous les possédons, et compte tenu des sources de provenance, on peut arriver à certaines conclusions générales concernant l'évolution de leurs corporations, dans la seconde moitié du XVIII-e siècle et le commencement du siècle suivant.

L'auteur constate que, durant cette période, le nombre des personnes employés dans l'administration civile du pays a augmenté, tandis que le nombre des personnes se trouvant dans les services à caractère militaire a fortement décru. On peut suivre aussi une déchéance continue de la condition sociale et matérielle des gens se trouvant dans les services durant cette période.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

CERCETAREA ARHIVELOR O NECESITATE A ŞTIINŢEI MODERNE

D. TODERICIU

Deşi nu punem în discuţie o problemă nouă, şi nefiind nici primii, nicultimii, ne propunem să exprimăm opinia noastră de ce considerăm că ceri cetarea arhivelor constituie o necesitate a ştiinţei moderne.

În zilele noastre, mai ales, observăm că filozofii şi juriştii, economiştii şi statisticienii, matematicienii, fizicienii şi chimiştii, fără a mai vorbi de istorici — care sînt sau tind să fie primii — îşi fundamentează tot mai vizibil studiile şi comunicările cu ajutorul izvoarelor documentare din arhive. Căci ceea ce au acumulat depozitele de arhivă de-a lungul anilor a devenit tezaur spiritual în sprijinul unor largi sectoare de cercetare ştiinţifică. Dacă cu decenii în urmă lucrătorul din arhivă se considera doar un funcţionar, un simplu înregistrator de acte intrate, odată cu creşterea importanţei arhivelor a crescut şi rolul şi misiunea arhivistului, el însuşi considerîndu-se un om chemat să slujească cercetarea ştiinţifică. De la prelucrarea documentelor — ordonare, inventariere, expertiză, selecţionare — şi pînă la întocmirea de instrumente ştiinţifice de lucru — inventare, cataloage, conspecte, fişiere tematice — arhivistul parcurge un proces de lucru de mare răspundere, cu profunde implicaţii. Cu cît arhivistul lucrează mai bine, cu atît depozitul de arhivă, cu fondurile şi colecţiile sale, devine un laborator care poate fi pus, în orice moment, la dispoziţia omului de ştiinţă, a cercetătorului. Aşa se explică şi de ce, uneori, şi în ultimul timp din ce în ce mai frecvent, în arhive relativ explorate şi mai ales în cele bine puse la punct pentru cercetare, se fac răsunătoare descoperiri. De fiecare dată ni se demonstrează că sub cutare sau cutare index de arhivă se ascunde o valoare documentară despre care nu se cunoştea nimic sau mai nimic. Aşa a fost nu de mult cazul hărţii vichingilor descoperită de specialiştii de la Universitatea din Yale într-un volum din Speculum Historiale al lui Vincent de Beauvais, cu fragmentele Vinciane descoperite recent la Madrid sau cu Codexul precolombian prelucrat de Diego de Landa în secolul al XVI-lea şi descoperit în secolul trecut la Madrid de către Brasseur de Bourboug.

În mod similar în ţara noastră au fost descoperite recent preocupările ştiinţifice (între ele şi o atracţie pentru studiul rachetelor) ale stolnicului Cantacuzino. O întreagă bibliotecă a fost reconstituită după documente de arhivă de către asistentul univ. Dima Drăgan-Corneliu care a adus în acest fel la lumină preocupările ştiinţifice ale unuia dintre marii intelectuali ai

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

culturii românești. De asemenea, nu de mult, istorici străini au publicat documente privind epoca lui Mihai Viteazul aflate în arhive din străinătate.

Mai jos, ne vom ocupa de o altă importantă descoperire în arhive.

Faptele pun în vedere arhiviștilor necesitatea urgentării terminării prelucrării fondurilor, verificarea periodică de către arhive a existentului din depozite cu inventarele, precum și depistarea și evidențierea unor documente importante în lumina cerințelor cercetărilor științifice actuale.

În special, această din urmă necesitate merită a fi analizată deoarece, în ultima vreme, sîntem martori ai unui fenomen arhivistic foarte interesant : acela al revenirii în actualitate a unor documente sau manuscrise care, privite prin prisma istoriei științei, relevă valoroase și semnificative „noutăți vechi".

În special documentele — manuscris de știință și tehnică aplicată sînt în situație de a fi *reconsiderate* și valorificate, unele din ele cuprinzînd chiar și azi numeroase aspecte nedezvoltate încă de știința modernă. Este vorba mai ales de unele investiții care vor fi realizate. . . mîine. Așa este și cazul manuscrisului de la Sibiu (descoperit la Arhivele Statului din această localitate), aparținînd lui Conrad Haas, care înainte de 1957, dată de debut al erei cosmice și mai ales înainte de 1930 — odată cu începerea experimentării rachetei moderne în scopuri mixte balistice și de transport, nu și-ar fi putut releva însemnătatea. De pildă, prezența în manuscris a unei rachete cu trei trepte construită de Conrad încă în anul 1529. În acest context apreciem ca fiind foarte semnificativă afirmația că : „corpurile rachetelor lui Haas (e vorba de racheta multiplă — n.n.), au forma unor tuburi alungite, apropiată de a rachetelor moderne acționate prin combustibili lichizi. Aceste tuburi sînt realizate prin îmbucare și înșurubare unul în altul a corpurilor de rachetă (a treptelor — n.n.). De asemenea trebuie stăruit asupra configurației în stea a pulberei de umplutură, deoarece această formă a fost pentru prima oară redescoperită (replicată) în ultimii ani în vederea unor arderi (aprinderi) asemănătoare".

Acest citat, formulat de specialiștii grupei de cercetători ai secțiunii de tehnică spațială a VDI (Uniunea inginerilor din Republica Federală a Germaniei) și inclus în lucrarea noastră despre rachetele de la Sibiu, recent publicată în Republica Federală a Germaniei, vorbește de la sine. Pentru acea pulbere, manuscrisul sibian ar fi putut servi drept îndrumar de fabricație [1].

Pe scurt, iată care este istoricul acestui manuscris :

Coligatul VARIA II 374, așa cum era indexat în arhivă se cunoștea. A fost descris pentru prima oară de G. D. Teutsch, om de știință sighișorean, care publică o relatare în *Anzeiger fur kunde der deutschen vorzeit*, filele 401, și 402 din anul 1857.

---

[1] Doru Todericiu, *Racketentechnik im 16. Jahrhunder. Bemerkungen zu einen in Sibiu (Hermannstadt) vorhandenen Handschrift des Conrad Haas*, în „Technik Geschichte", nr. 2/1967, p. 97—114, Düsseldorf—Köln.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Ulterior, în anul 1887, într-o descriere a Arhivei de Stat din Sibiu, Franz Zimmerman, harnic cercetător de arhive, îl amintește pe scurt, descriindu-l ca fiind alcătuit din trei părți. El repetă descrierea în anul 1901. Prima lucrare a lui Zimmerman a fost tipărită la Sibiu [2], a doua la Viena [3]. Afirmațiile lui Zimmerman, superficiale și incomplete, au avut asupra cunoașterii manuscrisului un dublu efect. Pe de o parte au statuat *incorect* conținutul manuscrisului, etichetat drept lucrare consacrată fabricării pulberei, științei tunarilor (artileriei vechi) și mașinilor de război, pe de altă parte au furnizat unor distinși cercetători străini, unii de renume mondial, ca *Max Jähns* sau *F. M. Feldhaus*, prilejul de a greși în continuare, descriind manuscrisul drept ce nu era și datorită neapelării la confruntarea cu textul a condus la ignorarea legăturilor dintre toate cele trei părți ale manuscrisului și cultura tehnică europeană.

De fapt, începînd cu Jähns [4], nenumărați autori vorbesc pînă în anul 1962, de manuscrisul de la Sibiu, dar repetînd ceea ce statuase Zimmerman și fără a aprofunda conținutul tehnic al manuscrisului și importanța lui nu numai pentru tehnica rachetelor [5].

Iată pe scurt și surprizele pe care le păstra manuscrisul, așteptînd un studiu amănunțit pentru toate cele trei părți.

A. *Partea întîia*

Partea întîia a coligatului de la Sibiu, pe care Conrad o atribuie lui Hanns Haasenwien din Landushut-Bavaria (ca fiind scrisă între *1417—1460*) [6] este în realitate o variantă a celebrei cărți a focurilor de artificiu (Fewerswerckbuch) care a circulat în toată Europa sub formă de diverse transcrieri, datate și nedatate. Baza inspirației a constituit-o opera pretinsului Marcul Grecul (sec. al XIV-lea înainte de 1350 ; Operă compusă după izvoare arabo-bizantine, probabil în Spania, și al cărui original grecesc nu se cunoaște) intitulată în traducerea latină „Liber ignium ad comburendos hostes". Ea tratează despre „inventarea pulberei" (atribuită lui Berthold Schwarz), cele 12 întrebări la care poate răspunde meșterul tunar, amestecuri pirotehnice, pulberi, foc zburător (rachete foarte simple) etc.

După cum probase Jähns, în monumentala sa operă consacrată tehnicilor de război la germani, cel mai vechi manuscris al cărții focurilor de artificiu datat este cel transcris de Konrad Kauder von Schongau. Exemplarul poartă data 1429 și este păstrat în prezent la München. Exemplarul *datat*, de la Sibiu, partea I-a a manuscrisului Varia II 374, poartă însă data

---

[2] Franz Zimmerman, *Das Archiv der Stadt Hermannstadt und der Sächsischer Nation, Hermannstadt*, 1887.

[3] Idem, *Das Archiv der Stadt Hermannstadt*, Wien, 1901.

[4] M. Jähns, *Geschichte der Kriegswissenschaften vornehmlich in* Deutschland, München und Leipzig, 1889, p. 275.

[5] Printre cei care au scris sau amintit despre opera lui Haas se numără : F. M. Feldhaus, *Die technik der Antike und des Mittelalters*, Potsdam, 1931, p. 346 ; W. Stammler, *Die Deutsche Literatur des Mittelalters. Verfasserlexicon*, Bd. II, f. 133 ; G. Eis, *Mittelalterische Fachliteratur, Stutgart*, 1962, p. 21, etc.

[6] Cum sfîrșitul părții întîia din coligat are o datare proprie din 1400 afirmația lui Conrad de la Sibiu că Haasenwein de la Haasenhof, de lîngă Lanndshut din Bavaria ar fi redactat această parte, nu stă în picioare. S-ar putea ca Haasenwein să fie transcriptorul celei de a doua părți din manuscris însă, parte cu adevărat scrisă înainte de 1460 și ilustrată E de subliniat că în nota lui Haas se susține că Haasenwein a și ilustrat lucrarea, or numai partea II-a are ilustrații.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

anului *1400* (inscripția de terminare a transcrierii o menționează cert). Înseamnă că de fapt Fewerwercksbuch-ul de la Sibiu este primul; *cel mai vechi cunoscut pînă în prezent.* Aceasta sporește enorm și valoarea intrinsecă a manuscrisului și mai ales importanța lui tehnică.

Zimmerman și în special Teutsch credeau că manuscrisul (cu două părți redactate) fusese adus de Conrad în 1529 la Sibiu și „terminat" aici (redactarea timp de 40 de ani a părții a treia din coligat). Noi sîntem de altă părere și ne propunem să demonstrăm acest lucru cu date certe în lucrarea noastră despre *Manuscrisul de la Sibiu al lui Conrad Haas* oferită spre publicare Editurii Academiei, a cărei apariție este planificată pentru anul în curs.

B. *Partea a doua*

Partea a doua a coligatului sibian, considerată de cei care au scris despre ea printre care și Zimmerman, drept manuscris consacrat mașinilor de război, redactat de un autor anonim, este în realitate o ediție manuscrisă de bază a lucrării tipărite mai tîrziu în limba germană a lui Flavius Vegetius Renatus, completată cu desene, lipsite de legătură directă cu textul, dar care în parte apar și în incunabulul Vegețiului german din 1475 (deci *ulterior* manuscrisului sibian) și manuscrisul münchenez Codex Germ. 734 (*ulterior* și al manuscrisului sibian) și sub înfățișări foarte apropiate, în parte, în lucrarea lui *Marianus Jacobus* și în cea a lui *Roberto Valturio.*

Recent, cu bunăvoința doctorului Schadendorf, de la Biblioteca Muzeului Germanic din Nürnberg, am avut prilejul de a face pe loc confruntarea dintre fotocopiile manuscrisului de la Sibiu și Vegețiu german, putînd stabili și legăturile de ilustrație și conținut și raporturile de anterioritate (în favoarea coligatului sibian în mod indubitabil).

Deci și a doua parte a coligatului sibian conține un manuscris princeps, pentru o întreagă serie de lucrări germane ulterioare.

Similitudinea cu Marianus Jacobus ne-a permis însă să ne reamintim că o variantă a textului acestuia din urmă a fost luată de turci în secolul al XVI-lea dintr-o mănăstire din țara noastră (manuscrisul 7239 din fondul de manuscrise orientale de la Biblioteca Națională din Paris) și care după cum relevă textual istoricul artilerist Favé [7], demonstrează în mod peremptoriu că folosirea prafului de pușcă în scopuri balistice (în tun) au fost descoperită aici. Și aceasta este o chestiune colaterală rezervîndu-ne dreptul de a o dezvolta în amintita noastră lucrare.

Valoarea, atît cea intrinsecă [8] a Vegețiului german de la Sibiu, cît și importanța lui pentru istoria științei românești, datorită marii lui înrudiri cu Marianus Jacobus, fac și din aceasta a doua parte a manuscrisului coligat de la Sibiu o lucrare de extrem de mare valoare.

C. *Partea a treia*

Despre partea a treia a manuscrisului sibian s-a vorbit atît de mult în ultimii ani încît nu mai considerăm necesar să stăruim. Vom reaminti

[7] M. Reinaud et M. Favé, *Le feu gregeois,* din „Historire Generale de l'Artiller", vol. I, Paris, 1845, cap. VIII, p. 213 și urm. au afirmat: „este foarte probabil că în orient, în mod mai precis în ținuturile situate începînd de la Ungaria și pînă la gurile Dunării (deci în Țara Românească de mai tîrziu, n.n.) s-a descoperit mai întîi utilizarea exploziei pulberei (deci tunul n.n.).

[8] Recent, un incunabul Valturius a fost evaluat la prețul de 2400 dolari S.U.A.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

doar faptul că aproape întreg conținutul său a vehiculat datorită copierii textului de către Johann Schmidlap (în Kunstliche und rechtshaffene Fewerwerck, Nüenberg, 1561 și 1591) și alții. Printre aceștia se numără Liohart Frönsperger prieten al lui Schmidlap și Ioseph Furttenbach, pirotehnician din Ulm. Acesta din urmă, ca și autorul *Brechtelius*, sînt tributari mai puțin și doar indirect lui Haas[9].

Deoarece am publicat, iar filmul documentar „Istoria unui manuscris", realizat în anul 1967 de studioul „Alexandru Sahia", a reprodus asemănările Schmidlap-Haas, demonstrînd clar plagiatul (datorită căruia ideile lui Conrad de la Sibiu au ajuns pe ocolite în patrimoniul științei universale) vom reda în cele ce urmează, în paralel, un pasaj semnificativ al apropierii Haas-Frönsperger[10].

Este de notat că diferența dintre cele două texte, constă numai în citarea de către Frönsperger a *bunului său prieten Schmidlap*, care îl „reprodusese" masiv pe Conrad de la Sibiu, în timp ce Conrad, vorbește de o altă carte care descrie dispozitivele pirotehnice respective. Este, de asemenea, demn de reținut faptul că întreagă această parte din manuscrisul lui Conrad de la Sibiu, a fost redactată pînă în anul 1550 (datarea figurii de pe verso filei 228), în timp ce lucrarea lui Frönsperger este tipărită la 1557, iar prima ediție a lucrării lui Johann Schmidlap vede lumina tiparului în anul 1561.

În prezent, în cadrul revizuirii articolului despre istoria rachetei moderne din „Enciclopaedie Britannica" s-a hotărît includerea lui Conrad de la Sibiu în textul nou, fiind prezentat drept cel mai vechi creator și experimentator cunoscut pînă în prezent al rachetelor multiple (rachete cu mai multe trepte, rachete baterie . . . etc.), ca un netăgăduit precursor al tehnicii rachetelor moderne pe care le-a ideat încă din 1529 !

Toate cele arătate în prezentul articol demonstrează clar rolul cercetării reluate a documentelor de arhivă și a manuscriselor în descoperirea — mai ales cînd e vorba de lucrări cu caracter științific sau tehnic — unor aspecte noi, nerelevate.

În arhivele noastre mai sînt fără îndoială și alte lucrări la fel de valoroase și pline de necunoscut. Mijloacele punerii conținutului lor în valoare sînt, printre altele : studiul bine documentat și, într-un viitor cît mai apropiat, verificarea criteriilor de clasificare și indexare a materialelor documentare existente.

Numai așa putem răspunde necesităților și pretențiilor mereu crescînde ale cercetării științifice și aportul arhiviștilor la dezvoltarea ei, trebuie să fie tot mai sporit și mai calificat.

---

[9] Zu dem viertenn werdenn auch geneldte kugelnn in die wasser zu werffen oder sonst zu den racketten zu schiessen oder zu andernwie man suh den mit der gleichen kugelnn kurs weil zu uben gebrauct wie denn hernach in anderenn buch von den schertz und lufft feuerwercken grundtlich angezeigt wirdt C. (mss. Sibiu, f. 250).

[10] Zu dem vierten werden auch gemeldte Kugeln in die Wasser zu werffen/oder sonst zu den Rogeten/zu schiessen/ oder zu andern/ wie dann mit der gleichen kugeln kurz weil zu uben gebraucht/wie dann hernach in dem Buchso mein besonderer Herr und guter Freund/ Johan Schmidlap/ von den scheute und luffteurwercken grundtlich angezeigt und aus gehn hat lassen (p. CLXXXVI verso).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

RESUMÉ

Le travail dans les archives modernes a largemnet depassé de nos jours le simple enregistrement des documents. Ce n'est plus un simple classement suivi par la description fruste des pièces classées, mais une etude qui vraisemblablement doit conduire à la recherche aproffondie et à des résultats souvent pleins de surprises. C'est ainsi que l'étude du manuscrit VARIA II 374, provenant des Archives d'Etat de la ville de Sibiu, a révélé un manuscrit qu'on avait catalogué comme „ancien ouvrage consacré aux problémes de ballistique et de pyrotechnie", qui s'est avéré d'une grande valeur historique, contenant le plus ancien LIVRE DES FEUX D'ARTIFICE daté, rédacté en langue allemande (1400), un LIVRE DES MATIÈRE (LIVRE D'ART), dans lequel l'auteur anonyme a inséré des chapitres de l'oeuvre de VEGECE, traduits en allemand avant 1460, et un precieux manuscrit sur les fusées, écrit par l'artificier Conrad Haas de Sibiu entre 1529—1569. Celui-ci contient la plus ancienne description des fusées multiples (a plusieurs étages) et des fusées-batteries (realisées en 1529) que l'on connaisse

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

PREŢUITORI AI ARHIVELOR

MIHAIL KOGĂLNICEANU

AL. ZUB

În orientarea critică a istoriografiei noastre moderne contribuția lui M. Kogălniceanu este decisivă. Retipărindu-i opera istorică, după un secol de la apariția *Letopisețelor*, academicianul A. Oțetea aprecia aportul esențial al cărturarului pe tărîmul adunării și tipăririi surselor documentare ca și în valorificarea acestora în cadrul unei sinteze ce se voia „completă și sistematică" [1]. În același sens, academicianul B. Panaitescu-Perpessicius observa că, în perspectiva dezvoltării noastre culturale, veacul al XIX-lea se cere definit, sub raport editorial, ca „veacul *Letopisețelor* lui Kogălniceanu" [2]. Influența izvoarelor narative și a documentelor publicate de neobositul redactor al „Arhivei românești" asupra cercetărilor istorice a fost în adevăr decisivă, iar urmărirea modului în care opera lui Kogălniceanu a fructificat în posteritatea istoriografică ar fi o întreprindere dintre cele mai utile. Consemnăm în cele ce urmează cîteva mărturii asupra activității sale de sprijinitor al Arhivelor Statului [3]. Este un omagiu la împlinirea unui veac și jumătate de la moartea cărturarului.

Istoric de vocație, manifestată încă înainte de apariția primelor sale lucrări, era firesc ca M. Kogălniceanu să aibe în atenție chestiunea conservării documentelor, esențială pentru dezvoltarea studiilor istorice. În felul acesta preocuparea ce a avut-o pentru buna organizare a arhivelor nu numai că nu surprinde pe nimeni, dar apare ca o consecință a îndeletnicirii sale de căpetenie. Propunîndu-și să acopere lipsa unei istorii naționale sistematice, tînărul istoric avea să întîmpine mari dificultăți din pricina carențelor documentare și a lucrărilor preparatorii. „În adevăr, enunța Kogălniceanu mai tîrziu în prefața *Letopisețelor* (1852), spre a avea o istorie și îndeosebi istoria țării sale, nimic mai bun, mai folositor, mai neapărat este decît de a avea înaintea sa cronicele, biografiile, diplomele, toate acele acte scrise care se raportează la întîmplările politice, la dreptul public, la legile, la instituțiile, obiceiurile și moravurile timpurilor trecute; căci puși în față cu aceste originaluri, sîntem, cum am zis, la izvoarele istoriei" [4].

---

[1] M. Kogălniceanu, Opere, tom. I, *Scrieri istorice*, București, 1946, Introducere, p. 7.

[2] *Mențiuni critice*, vol. II, București, 1934, p. 268.

[3] Unele aspecte legate mai ales de activitatea de culegător de documente istorice au fost relevate, dintr-o altă perspectivă, de către C. Moisil, în conferința „M. Kogălniceanu ca cercetător de arhive", în vol. *Mihail Kogălniceanu, Ciclu de conferințe ținute la Radio București, în februarie 1935*, București, 1936, p. 43—50.

[4] *Letopisețele Țării Moldovei*, tom. I., Iași, 1852, p. 1.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Urmînd oarecum calea inversă, impusă de necesitățile momentului, Kogălniceanu a publicat mai întîi o operă de sinteză temerară, „voulant montrer aux Européens ce que les Moldovalaques sont et ce qu'ils ont fait dans les temps passés . . . "[5]. Întreprinderea i-a relevat în schimb viciile fundamentale ale cercetării istorice, îndemnîndu-l la o „publicare sistematică a documentelor într-o „colecție istorică" și a izvoarelor narative, într-o „colecție a tuturor hronicarilor Valahiei și Moldaviei", un adevărat „paladium" menit să conserve „suvenirile strămoșești" și să înfrunte „vremea și nepăsarea compatrioților" [6].

La orientarea lui spre adunarea și valorificarea vestigiilor istorice a contribuit desigur și tradiția cărturărească a familiei. Unul dintre strămoși, Constantin, care administra pe la 1769, ca ispravnic, trei județe din nordul Moldovei, „era un om foarte învățat", un poliglot care tradusese *Princesa de Elida* a lui Molière și alcătuise o „istorie a luării Țarigradului" [7]. Celălalt strămoș, mai apropiat, Enache, cronicar și compilator de cronici, este mai cunoscut, iar Kogălniceanu însuși îl recomandă ca făcînd parte din „șirul de bărbați care formează tezaurul cel mai prețios al literaturii românești" [8].

Continuînd această tradiție, M. Kogălniceanu îi adaugă o verigă fundamentală. După o fructuoasă activitate de aproape trei ani la Berlin (1835 — 1838), unde cercetase bibliotecile și stabilise contacte cu savanții și oameni de litere, el se întoarce în țară cu tot felul de proiecte, sortite, în parte, irealizării. Face un popas în Polonia [9] unde cercetează arhivele din Cracovia, atrăgînd atenția, în coloanele „Alăutei românești", curînd, asupra existenței unor documente moldovenești în arhiva bisericii unților din Lemberg. Menționăm cu această ocazie documente de la Alexandru Lăpușneanu, Petru Șchiopul, Ieremia și Simion Movilă, Miron Barnovschi, Vasile Lupu etc. circumscriind perioada 1558 — 1694 [10]. Va reveni asupra chestiunii în repetate rînduri, reclamînd cercetarea acestor fonduri. Problema unor descinderi organizate în arhivele străine (Polonia, Austria, Suedia) rămîne o preocupare permanentă.

Dacă M. Kogălniceanu n-a fost un arhivist în înțelesul strict profesional al termenului, el a acordat acestei instituții un interes constant, convins că pe tezaurizarea sîrguincioasă a documentelor descoperite se întemeiază progresul cercetărilor viitoare. Încă un motiv, care nu era numai al

---

[5] Opere, tom. I., *Scrieri istorice*, București, 1946, p. 50.

[6] „Arhiva românească", tom. I., Iași, 1841, p. 7.

[7] Ibidem, p. 131.

[8] *Letopisețele...*, tom. I., p. XXIV.

[9] M. Kogălniceanu, *Scrieri (1834—1849)*, Ed. P. V. Haneș, București 1913, p. 137—140, 186—188.

[10] „Alăuta românească", Iași, 1838, nr. 5 (1 septembrie), p. 54—56).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

generației sale, îl determina pe tînărul istoric să militeze pentru adunarea documentelor din „diasporaua" lor firească într-o instituție centrală aflată sub controlul statului, și pentru editarea lor în colecții sistematice : pentru istoria chemată în serviciul cauzei naționale, arhivele reprezentau una din sursele cele mai importante de „ocrotirea driturilor noastre" [11]. Cînd Kogălniceanu a inițiat, în 1843, primul curs de *istorie națională* — ardentă pledoarie pentru o renaștere pe toate planurile — forțe ostile au impus repede abandonarea lui, căci efectul cursului, după mărturia contemporanilor a fost copleșitor. După suprimarea „Daciei literare" (1840), el s-a decis să scoată o revistă istorică pe care a intitulat-o „Arhiva românească", implicînd astfel în titlu totodată preocuparea pentru valorificarea documentelor istorice și caracterul național al inițiativei. Cu al doilea tom însă, tipărit la distanță de cîțiva ani (1845), revista înceta să apară, după ce adusese la lumină importante mărturii asupra istoriei noastre sociale și politice. Istoricul ținea totuși să-și asigure cititorii să lase în urmă „o vrednică clironoamă a soliei sale", numind astfel publicația analoagă scoasă de N. Bălcescu și A. Tr. Laurian, „Magazin istoric pentru Dacia" [12].

În coloanele „Arhivei românești" Kogălniceanu lansa un apel către deținătorii de documente vechi, cerîndu-le să i le încredințeze pentru publicare. Tot astfel, tipărind excerpte din *Pravila împărătească*, ținea să îndemne pe „literații noștri din Valahia să ne trimeață un asemine extract din Pravilele lui Matei Vodă" [13]. Oriunde a depistat existența unor documente de preț Kogălniceanu a depus stăruințe pentru conservarea și tipărirea lor. Consemnînd, de pildă, existența mult discutatelor *Sfaturi a(le) lui Neagu Vodă către fiul său* în biblioteca colegiului Sf. Sava, el reclama publicarea „interesantei compuneri", lansînd — justificat — dubiul asupra vechimii documentului : „care să nu fie o prelucrare a cărței ce, după zisele lui Radu Greceanu, Neagu Vodă au făcut-o în viața sa și au dat-o să fie stătătoare în Sf. Mitropolie a Țării Românești din Tîrgoviște ? "[14] Ipoteza, luată în considerație mai tîrziu de D. Russo, era întemeiată. S-a demonstrat abia recent că opera voievodului conține, în adevăr, adausuri mai tîrzii ale unui călugăr [15].

Pentru editarea cronicilor interne într-un *corpus* plănuit de mult, Kogălniceanu a trebuit să se adreseze arhivelor de familie, făcînd cercetări îndelungate și laborioase, asociindu-și uneori și condee mai tinere pentru operația migăloasă de transcriere. Își va aminti mai tîrziu în această direcție :

---

[11] *Cuvînd pentru deschiderea cursului de istorie națională în Academia Mihăileană, rostit în 24 noiembrie 1843*, în Opere, tom. I., 1946, p. 640.

[12] „Arhiva românească", tom., II, 1845, p. III–IV.

[13] Ibidem, tom. I., 1841, p. 33, nota.

[14] Ibidem, p. 92.

[15] I. C. Chițimia, *Considerații despre „Învățăturile lui Neagoe Basarab"*, în „Romanoslavica", VIII, 1963), p. 309–339.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

„Pe /D./ Cozudini. . . l-am considerat ca copilul meu, fiindcă, ca copil, îmi copia cronicele"[16]. Iar un elev al Academiei Mihăilene traducea „sub povățuirea autorului", în 1838, *Histoire de la Valachie, de la Moldavie et de Valaques transdanubiens*, cu un titlu mai sintetic: *Istoria Dacii*[17]. Unele manuscrise le-a putut cerceta în bibliotecile publice din Iași și București, pe altele le-a cumpărat prin mijlocirea unor prieteni sau le-a împrumutat, cum rezultă din însemnările sale și din corespondența întreținută. „Pretutindeni unde am aflat că există vreun letopiseț manuscris, mărturisea Kogălniceanu, n-am cruțat nici timp, nici sacrificii spre a-l putea dobîndi spre studiere"[18]. Iar în altă parte, nu fără o justificată mîndrie, spune: „Nu cred. . . ca cineva să fi avut sub ochi și să fi studiat un număr mai mare de cronici decît mine". Studiul și colecționarea manuscriselor de cronici l-a început încă din 1833[19], alcătuind, cu vremea, o neprețuită colecție, intrată în patrimoniul Academiei Române, prin grija lui V. A. Urechia.

Legăturile stabilite în timpul șederii sale în străinătate dădeau roade și în direcția editării de documente. De la profesorul Michal Viszniewski, redactor al unei publicații poloneze[20], orientată ca și „Arhiva românească" spre studiul și popularizarea istoriei naționale, Kogălniceanu primea, în 1840, documente referitoare la relațiile moldo-polone în vremea lui Bogdan cel orb[21], de care istoricul român avea nevoie la redactarea „Istoriei Moldaviei", Într-o notiță bibliografică, redactorul „Arhivei" informa asupra existenței unor hrisoave ale domnilor moldoveni în Muzeul de la Odesa[22], pe care desigur că le-a putut cerceta în timpul călătoriei făcute în 1843[23].

În același spirit de emulație laudă osîndia arhivistică a lui Alexandru Popovici, inginer moldovean așezat în Turnu-Severin care făcuse întinse cercetări de cronologie, istorie militară și eclesiastică, regretînd că publicația plănuită de inimosul colecționar și cercetător, „Dacia veche și nouă", n-a mai putut apare[24].

În urmărirea fondurilor arhivistice străine, explorabile în beneficiul istoriei naționale, Kogălniceanu a dovedit o perseverență exemplară. Va îndemna mereu să se cerceteze depozitele poloneze, pe urmele arhivei mol-

---

[16] „Monitorul Oficial", *Desbaterile Adunării deputaților*, 1888/9, nr. 92, p. 1654.

[17] Vezi „Albina românească", 1838, nr. 43, (2 iunie) p. 184–185 și „Curierul românesc", 1838, nr. 25, (13 iunie), p. 1.

[18] *Cronicele României sau Letopisețele Moldaviei și Valahiei*, Ed. 2, București, 1872, Prefața, p. XVIII.

[19] *Ibidem*.

[20] „Pomniki historyi i litteratury Polskei".

[21] „Arhiva românească", I, (1841), p. 92.

[22] Ibidem, p. 92.

[23] Virgil Ionescu, *Mihail Kogălniceanu. Contribuții la cunoașterea vieții, activității și concepțiilor sale*, București, 1963, p. 376–380.

[24] „Arhiva românească", I, 1841, p. 369.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

dovene, adusă cu sine în vremea refugiului, de mitropolitul Dosoftei [25]. Arhiva aceasta o cercetase chiar Kogălniceanu, care a întocmit și o copie după inventarul ei, pierdută — după propria-i mărturisire — în timpul unei călătorii pe Mediterana [26]. Comentînd incidental rolul negustorilor moldoveni în trecutul Liovului, Kogălniceanu notează că aceștia alcătuiau, „cea mai puternică corporație" ce se bucura de privilegii speciale, consemnate în documente „ce pînă astăzi se află în biblioteca Iagelonă din Cracovia și pe care însuși noi le-am văzut și le-am citit" [27]. Cercetarea întreprinsă de I. Bianu în 1886, din însărcinarea Academiei Române, n-a avut rezultatul dorit, cum se știe, fiindcă proprietarul fondului lipsea din țară [28]. Kogălniceanu a recomandat, apoi, cu aceeași stăruință, efectuarea unor cercetări în arhivele regale de la Stokholm, benuind existența unor documente privitoare la trecerea lui Carol XII prin țările române [29]. Preocuparea, datînd încă din vremea cînd redacta, în închisoarea de la mănăstirea Rîșca, acele *Fragments tirés des chroniques moldaves et valaques* . . . (1845), mărturisește în același timp interesul lui Kogălniceanu pentru istoria popoarelor învecinate [30]. Orice achiziție menită să sporească cunoașterea trecutului era bine venită, dar colportarea unor știri false, ca aceea privitoare la existența unui *tetravanghel românesc din 1429* în biblioteca regală de la Oxford, este reprobată cu incisivă ironie. Cel care răspîndise știrea, altminteri un cărturar cu merite notabile, era gratificat cu epitetul de „noul argonaut" călătorind prin lume „pentru aducerea în Moldova a unui veler de aur" [31].

Urmărind editarea izvoarelor istorice, Kogălniceanu avea în față pilda eruditului profesor Pertz care publica, chiar în vremea studiilor sale berlineze, importanta colecție de documente și cronici germane, *Monumenta Germaniae historica*[32], precum și inițiativa guvernului francez de „a descoperi toate tezaurile istorice ce posedă diferitele biblioteci" [33]. O acțiune similară se cerea și în România, pentru a ocroti mărturiile istorice de o distrugere

---

[25] „Analele Academiei Române", *Desbateri*, S. II, t. IV, (1881—1882). p. 7—8; t. V. (1882—1883) p. 7; t. VIII (1885—1886). p. 177.

[26] Un inventar al arhivei, susceptibil de investigații în această direcție, a fost descoperit în Arhivele Statului Suceava, Cf- Relația prof. D. Ciurea.

[27] „Steaua Dunării", I, 1855, nr. 27 (1 dec.), p. 107, nota.

[28] Cf. Raportul lui I. Bianu, în „Analele Academiei Române", Desbateri, S. II, t. VIII (1884—1886), p. 19—48.

[29] „Analele Academiei Române", Desbateri, S. II, t. XII, (1889—1890), p. 6.

[30] *Fragments tirés des chroniques moldaves et valaques pour servir à l'histoire de Pierre-le-Grand, Charles XII, Stanislav Leszczynski, Démètre Cantemir et Constantin Brancovan*, Iassy, 1845. Avant-propos, p. V—XIX.

[31] „Steaua Dunării", I, 1855, nr. 33 (15 dec.), p. 131—132; *Gazeta de Transilvania și domnul Laurian*. Entuziasmul pentru manuscrisele românești de la Oxford s-a dovedit fără temei, cercetările lui C. Hurmuzachi stabilind foarte curînd că era vorba doar de o copie slavonă, făcută la Mănăstirea Neamțului.

[32] Cf. C. Moisil, *op. cit.*, p. 45.

[33] „Monitorul Oficial", 1867, Supl. la nr. 39, p. 291.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

posibilă, fiindcă — observa Kogălniceanu în 1867 — „o pradă a focului „putea face" să dispară pentru totdeauna, precum a dispărut pentru totdeauna cu ocaziunea incendiului de la monastirea Neamțu, o mulțime de tezaure prețioase pentru istoria veche" [34]. În consecință insista pentru alocarea unor fonduri speciale în vederea deplasării unor istorici în străinătate și mai ales „pentru publicarea diferitelor monumente prețicase care se găsesc în arhiva din București și pe la deosebitele mănăstiri" [35]. În același sens, pentru stimularea cercetărilor arhivistice, reclama o remunerare onorabilă a directorului Arhivelor Statului, echivalentă cu aceea a unui director de minister [36], fiindcă statul are obligația să sprijine buna funcționare a acestei instituții. Altădată îl criticase pe G. Sion, arhivist al statului la Iași, pentru starea de lîncezire în care se aflau arhivele Moldovei aplaudîndu-l abia în momentul în care renunța la poezie „pentru a se deda unor ocupații mai serioase, conforme cu postul său actual" [37]. Nu este vorba de dispreț față de îndeletnicirile mai vechi ale poetului, ci de o încurajare a activității arhivistice, înțeleasă adesea ca o activitate suplimentară și facultativă. Kogălniceanu aprecia cu această ocazie inițiativa acestuia „de a se ocupa cu edarea documentelor vechi privitoare la istoria Principatelor și care se află răspîndite în arhivele din Iași, din București, și din deosebite mănăstiri". „Noi dorim — declara redactorul „Stelei" — ca să poată în curînd și publicul a se bucura de rodul ostenelilor d-sale; atîția arhiviști predecesori ai d-sale s-au mulțumit numai întru a primi o zădarnică leafă. În tot cazul, conchidea Kogălniceanu cu o umbră de scepticism, de la arhivistul de față publicul este în dreptate de a aștepta ceva mai mult". Mai tîrziu, cînd se punea problema ca documentele prețioase de la „Arhiva din Iași să fie transferate la București, Kogălniceanu a insistat pentru selecționarea dosarelor din depozitul de la Iași: „pretutindeni — argumenta el — dosarele trebilor curente după un număr de ani se cercetează și se ard" [38]. Totodată Kogălniceanu sprijinea un amendament de suplimentare a bugetului instituției cu 15.000 lei, utilizabili pentru „adăugire de personal sau în cheltuieli de material, spre reglarea acelui depozit și îndreptarea cît mai grabnică a stării în care se află acum". În aceeași împrejurare, evocînd meritele istoriografice, cu totul remarcabile ale lui B. P. Hașdeu, director al Arhivelor Statului din București, Kogălniceanu pleda călduros pentru acordarea unei subvenții

---

[34] Ibidem.

[35] Ibidem, p. 282.

[36] Ibidem, p. 281.

[37] „Steaua Dunării", I, 1855, nr. 8, p. 31; *Arhiva statului*. Vezi și nr. 13, p. 52, unde Kogălniceanu, sesizînd „un vers indecent" în producția poetului, ținea să observe din nou: „bine a făcut că și-au lăsat talentul la acte".

[38] „Monitorul Oficial", 1867, Supl. la nr. 39, p. 282. Pentru evoluția problemei selecționării arhivelor, vezi: Gh. Ungureanu, *Cu privire la selecționarea arhivelor și eliminarea materialelor nefolositoare*, „Revista Arhivelor", II, 1959, nr. 1, p. 91—108.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

speciale de 24.000 lei, destinată susținerii publicației „Arhiva istorică a României" : „Nu e, domnilor, pensiune ceea ce se dă d-lui Hasdeu . . . D. Hasdeu a publicat multe documente, a făcut mai mult : a dăruit multe documente și cărți bibliotecii noastre" [39].

Ca director al Departamentului din Lăuntru (1851 — 1853) Kogălniceanu s-a interesat cu stăruință și pricepere de organizarea arhivelor, subliniind răspunderea deosebită a arhivarilor. În februarie 1852 el face o „reformă a cantilerilor de pe la administrațiile ținutale", impunînd — de exemplu — substituirea termenului vechi *dellă* cu acela de *acte*. Eforturi deosebite a depus pentru organizarea registraturii și arhivelor prefecturilor. Un funcționar al departamentului său era trimis să facă instructaj pe la isprăvnicii asupra modului de organizare și întreținere a arhivei curente, ca și asupra inventarierii celor vechi [40]. Circularele redactate de Kogălniceanu în timpul cît a fost ministru (1860 — 1861, 1863 — 1865, 1868 — 1869, 1876, 1877—1878, 1879—1880) conțin numeroase informații în legătură cu inițiativele și dispozițiile sale referitoare la redactarea actelor publice, conservarea arhivelor etc. care merită o cercetare aparte, într-un alt cadru. Cît privește publicarea documentelor diplomatice curente, Kogălniceanu opinia ca operația să se facă numai după consumarea definitivă a faptelor, pentru a nu leza interese superioare [41].

Să notăm în afară de aceasta, că M. Kogălniceanu a adunat cu meticulozitate de istoric actele privitoare la evenimentele contemporane, la care a participat el însuși într-o măsură apreciabilă destinîndu-le istoriei. Parte din acestea le-a și publicat, ca de pildă seria de circulare și rapoarte privind aplicarea legii agrare din 1864, sau colecția *Documents pour servir à l'histoire de l'application de l'article 24 du Traité de Paris en Moldavie*, Londra, 1857. Altele s-au păstrat în mape speciale, în arhiva sa. Un dosar aflat la Muzeul de istorie din Galați conține, de exemplu, documente privitoare la emigrația polonă și maghiară din Moldova în timpul domniei lui Al.I. Cuza, iar cîteva mape din *Arhiva Kogălniceanu*, păstrată la Biblioteca Academiei, grupează acte de mare interes documentar din vremea luptelor pentru Unire. „Am păstrat totul pentru istorie" — declara la un moment dat în parlament — și această grijă de a comunica istoriei știrile privitoare la vremea sa decurge din cea mai profundă convingere în permanența faptei, peste destinul mărginit al omului. Marile lui eforturi de susținere a editării documentelor și izvoarelor narative, într-o epocă în care D. A. Sturdza acuza „apatia științifică", a forurilor conducătoare, au rămas un îndemn continuu și pentru posteritate.

---

[39] „Monitorul Oficial", 1867, Supl. la nr. 39, p. 282.

[40] Arh. St. Iași, fond Ministerul de Interne, Tr. 1772, op. 2020, dosar nr. 44959, citat după Gh. Ungureanu, *Probleme de terminologie* arhivistică, „Revista Arhivelor", VIII, 1965, nr. 1, p. 13.

[41] „Monitorul Oficial", 1876, nr. 168, p. 4235.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

A cheltui ca țara să aibe „istorie și corpuri savante", conchidea Kogălniceanu într-o ședință a parlamentului, nu e un gest prodig, dimpotrivă, economia pe acest tărîm ar fi „curată crimă" [42].

Ca și alți cărturari din vremea sa [43], Kogălniceanu poate fi socotit ca un arhivist în înțelesul cel mai larg al termenului. El a fost nu numai un cercetător de arhive, dar, și — asemeni lui A. Odobescu sau N. Iorga — un prețuitor și sprijinitor activ și permanent al instituției.

[42] Ibidem, 1878, nr. 205, p. 5239.

[43] Cf. Gh. Ungureanu, *Prețuirea arhivelor de către Mihai Eminescu și Ion Creangă*, în „Revista Arhivelor", I, 1958, nr. 1, p. 267—276.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

PREZENTĂRI DE FONDURI

INSPECTORATUL INDUSTRIAL ARAD

M. TIMBUS

Perioada imediat următoare actului de la 1 decembrie 1918 a însemnat pentru Transilvania, din punct de vedere instituțional, o perioadă bogată în prefaceri îndreptate spre realizarea deplinei unificări administrative a țării noastre.

Consiliul Dirigent, organ central, cu rol de guvern provincial, sprijinit de guvernul central de la București, și-a început opera de instalare a administrației românești în Transilvania și Banat.

Preluarea pîrghiilor care susțineau industria Transilvaniei, a constituit unul din obiectivele de deosebită importanță, pentru a cărui reglementare, resortul afacerilor industriale din Consiliul Dirigent, a elaborat ordonanța nr. 166 din 23 februarie/8 martie 1919 [1]. Organizarea, controlul și supravegherea întreprinderilor industriale din Transilvania și Banat, au fost încredințate inspectoratelor industriale — în număr de nouă.

Funcționînd de la sfîrșitul secolului al XIX-lea, potrivit legilor maghiare*, Inspectoratul industrial Arad își continuă activitatea după 1918, cu modificări în organizare, efectul legilor maghiare fiind treptat înlăturat pînă la unificarea administrativă din 1925. Acesta avea competență respectiv asupra regiunilor industriale a XXI-a (1922 — 1923), [2] a XI-a (1924 — 1941) [3] și a V-a (1944—1946) [4], care cuprindeau județele Arad și Hunedoara [5], preluînd după Dictatul de la Viena și județul Bihor de la regiunea industrială Cluj [6].

Forul său central după 1918 a fost, pe rînd, Ministerul Industriei și Comerțului (1919 martie—1938 aprilie) [7], Ministerul Economiei Naționale

[1] Gazeta oficială" nr. 16, 27 februarie/12 martie 1919.

* Legea XVII din 1884 și legea XXVIII din 1893.

[2] Arhivele Statului Arad, fond Inspectoratul industrial Arad, dosar nr. 3/1922—1948, f. 2 și dosar nr. 5/1922—1947, f. 11.

[3] Ibidem, dosar nr. 13/1923—1948, f. 13 și dosar nr. 232/1939—1948, f. 65

[4] Ibidem, dosar nr. 45/1924—1946, f. 142, 156

[5] Ibidem, dosar nr. 202/1938—1939, f. 51—52

[6] Ibidem, dosar nr. 253/1941—1942, f. 13—30

[7] C. Hamangiu, *Codul general al României*, vol. IX—X, 1919—1920, p. 42: Regulament pentru organizarea și funcționarea M.I.C. din 19 martie 1919 și vol. XIII—XIV, 1922—1926, p. 748: Legea pentru organizarea M.I.C. din 27 martie 1924.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

(1938 aprilie — 1945 martie) [8] din nou Ministerul Industriei și Comerțului (1945 martie — 1948 aprilie) [9] și în sfîrșit, pentru scurtă vreme, Ministerul Industriei (1948 aprilie—1948 iulie).[10] Stătea însă și la dispoziția altor ministere și autorități, furnizînd date informative, dar numai cu consimțămîntul forului central.

Și-a desfășurat activitatea la Arad, pînă în a doua parte a anului 1948 [11].

Inspectoratele industriale nu-și mai găseau întrebuințare după naționalizarea principalelor întreprinderi industriale, noile întreprinderi de stat devenind unități subordonate direct Ministerului Industriei, apoi ministerelor specializate, se conduceau după principiile gospodăriilor de sine stătătoare, adică își îndeplineau planurile de producție după norme date de minister [12].

Inspectoratele au funcționat tot timpul cu atribuții tehnice, economice și administrative urmărind aplicarea legilor, decretelor și dispozițiilor privitoare la activitatea industrială, într-o vreme cînd viața economică a țării a cunoscut perioade de vremelnică și parțială înflorire, după primul război mondial, urmate de criză, apoi de o nouă creștere a producției industriale pînă în anul 1938, an de vîrf al producției în perioada antebelică, ultimul deceniu de activitate purtînd amprenta celui de al doilea război mondial, cu evenimentele care l-au precedat și urmat.

Dintre legile a căror aplicare o controla Inspectoratul industrial din Arad, ponderea cea mai însemnată o avea legea pentru încurajarea industriei naționale, promulgată la 14 februarie 1912 [13] și aplicată pe teritoriul Transilvaniei după unire, începînd din 4 ianuarie 1921 [14]. Potrivit acestei legi, fabricile* beneficiau de unele înlesniri pe care statul le acorda cu ocazia construcției sau înființării, de scutiri sau reduceri de taxe vamale pentru importul mașinilor, de reduceri la cheltuielile de transport pe C.F.R. pentru mașini, materii prime și produse fabricate, etc. În toate cazurile Inspectoratul industrial trebuia să facă cercetări la fața locului spre a constata dacă sînt întrunite condițiile în care se acordau avantajele legii industriale și să consemneze rezultatele cercetărilor într-un raport, care împreună cu documentația necesară (cererea fabricii, devizul, memoriul explicativ, istoricul, planuri tehnice, etc.) erau supuse confirmării ministeriale. Legea din 1912 pentru încurajarea industriei naționale, a fost periodic prelungită, rămînînd în vigoare pînă la 1 aprilie 1946 [15].

---

[8] Ibidem, vol. XXVI, partea I-a, 1938, p. 474 : Decret-lege pentru înființarea M.E.N. din 8 aprilie 1938.

[9] Monitorul oficial, nr. 56, partea I-a, 9 martie 1945 : prima mențiune despre M.I.C.

[10] Ibidem, nr. 100, 29 aprilie 1948 : Decretul nr. 9 pentru organizarea M.I. și nr. 161, 15 iulie 1948 : Decretul nr. 140 pentru organizarea și funcționarea întreprinderilor industriale ale statului.

[11] Arhivele Statului Arad, fond Inspectoratul industrial Arad, dosar nr. 341/1947—1948, f. 182

[12] Monitorul oficial nr. 161, 15 iulie 1948 : Decretul nr. 140 pentru organizarea și funcționarea întreprinderilor industriale ale statului.

[13] C. Hamangiu, *Codul general al României*, vol. VII, 1912, p. 860

[14] Ibidem, vol. IX—X, 19191—1922, p. 516 : Decizia pentru modificarea regulamentului legii pentru încurajarea industriei naționale, din 4 ianuarie 1921.

* Se consideră fabrică — în conformitate cu legea pentru încurajarea industriei naționale din 1912 — orice așezămînt sau întreprindere industrială care, în afară de personalul tehnic și administrativ, întrebuințează sau 20 lucrători, sau mașini mișcate de orice fel de motor de cel puțin 5 cai putere.

[15] C. Hamangiu, *Codul general al României*, vol. XXIV, partea II-a, 1936, p. 626 și „Monitorul oficial" din 3 aprilie 1945, partea I-a.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Celelalte legi care constituiau obiectul controalelor inspectoratelor industriale, solicitau timp și volum de muncă mai reduse. Pot fi amintite în această ordine de idei, legea energiei — pentru autorizarea instalării de forțe motrice pînă la 50 H.P., legea pentru măsurile de siguranță la cazane, motoare, instalații mecanice și electrice, legea pentru utilizarea personalului românesc în întreprinderi, legea din 1939 pentru apărarea antiaeriană a teritoriului țării ș.a.[16].

Inspectoratul industrial Arad executa ancheta industrială lunară și anuală, culegînd date statistice cu privire la producția industrială de la toate întreprinderile situate în raza sa de activitate, pe care le controla de cel puțin două ori pe an. Intocmea rapoarte lunare și anuale despre evenimentele industriale mai importante, despre producția industrială și despre activitatea proprie, înaintîndu-le ministerului tutelar. Studia și informa ministerul despre potențialul industrial al regiunii. Conlucra cu toate autoritățile locale în al căror profil intrau și probleme privind industria.[17].

Pentru a-și putea îndeplini atribuțiile, fiecare inspectorat era încadrat cu personal calificat, a cărui număr se fixa de minister, după importanța industrială a regiunii respective.

Inspectoratul industrial din Arad, avea un număr de 3 — 4 angajați, dintre care 1—2 ingineri cu însărcinări de control, 1 dactilografă și 1 camerist (om de serviciu)[18].

Funcționînd cu personal puțin numeros, a creat în cursul activității un volum mic de arhivă, care a mai scăzut încă, fiind abandonată în urma desființării instituției și predată ca maculatură la DCA, de unde întîmplător a fost salvată ajungînd în posesia Intreprinderii de electricitate din Arad. Astfel, cînd un arhivist al Arhivelor Statului Arad a descoperit-o, nu mai conținea decît aproximativ 3 m. l. dosare și nici un registru.

Ştirbirea cantității acestei arhive nu a redus, din fericire, deosebita valoare documentară a materialului rămas, care, prin conținutul său, constituie o sursă de bază, indispensabilă în studierea dezvoltării industriale a orașului Arad și fostelor județe ce făceau parte din regiunea industrială Arad.

După prelucrarea lui la Întreprinderea de electricitate, fondul Inspectoratul industrial a fost preluat în luna mai 1967 de Arhivele Statului filiala Arad, reprezentînd o recentă și valoroasă achiziție, care însumează 348 dosare, cuprinse între anii 1922 — 1948.

Inspectoratul industrial Arad, controlînd toate fabricile din raza sa de activitate, a deschis pentru fiecare din acestea cîte două dosare în care a concentrat, pe de o parte, situațiile statistice anuale, pe de alta, autorizațiile de funcționare și de acordare a avantajelor legii de încurajare a industriei naționale. Particularitatea amintită s-a menținut cu prilejul prelucrării acestei arhive, astfel că în dosarele constituite pe întreprinderi se întîlnesc acte din întreaga perioadă a funcționării întreprinderilor respec-

---

[16] Arhivele Statului Arad, fond Inspectoratul industrial Arad, dosar nr. 253/1941—1942, f. 13—30

[17] Ibidem

[18] Ibidem, dosar nr. 237/1940—1941, f. 87, 179

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

tive. Majoritatea materialului arhivistic din fond se păstrează în astfel de dosare — pe întreprinderi — o mică parte constînd din dosare cu ordine, rapoarte și corespondență de la și către forul superior și alte instituții din țară, în care actele sînt legate pe ani financiari, după vechiul sistem, cînd anul financiar începea la 1 aprilie și se sfîrșea la 31 martie al anului următor.

Dacă modul de constituire al dosarelor a fost în general respectat, prelucrarea acestui fond a însemnat ordonarea și numerotarea actelor în interiorul unităților de păstrare, legarea acestora între coperte noi sau recondiționate, cele vechi fiind prea uzate, sistematizarea și inventarierea întregului material.

Sînt create în prezent condiții pentru folosirea multilaterală a fondului, inventarul asigurînd o bună orientare asupra conținutului unităților de păstrare, iar studiul documentelor permițînd elucidarea unei mari diversități de probleme privitoare la situația industrială a fostei regiuni industriale Arad în perioada dintre cele două războaie mondiale cît și între anii 1944 — 1948, ani de hotărîtoare transformări pe drumul noii orînduiri sociale în țara noastră.

Din studiul dosarelor cu rapoarte asupra activității anuale a Inspectoratului industrial Arad, cercetătorul își face o imagine despre ramurile industriale existente în fostele județe Arad, Hunedoara și Bihor, despre forța lor economică, concretizată în valoarea capitalului investit, valoarea producției obținute, numărul angajaților etc. și să urmărească evoluția lor de-a lungul unei pătrimi de secol.

În anul 1922, orașul și județul Arad numărau 142 întreprinderi industriale din ramurile mecano-metalurgică, electro-tehnică, lemnului, alimentară, textilă, pielărie, materiale de zidărie, chimică și hîrtie, cu un capital investit în valoare de 756.853.633 lei, cu o producție valorînd 1.506.140.618 lei și cu 9.487 angajați. [19].

În județul Hunedoara funcționau în acel an 34 întreprinderi industriale din ramurile mecano-metalurgică, electrotehnică, lemnului, alimentară, pielărie, materiale de zidărie, chimică și sticlărie-ceramică, cu un capital investit în valoare de 982.337.105 lei, cu o producție valorînd 163.756.480 lei și cu 6.199 angajați. [20].

În sfîrșit, județul Bihor cu o mai slabă dezvoltare industrială, avea în 1922 un număr de 8 întreprinderi din ramurile lemnului, alimentară, materiale de zidărie și electrotehnică, cu un capital investit de 83.621.000 lei, cu o producție în valoare de 46.032.000 lei și cu 3.027 angajați [21].

Județele Arad și Hunedoara au cunoscut o însemnată dezvoltare economică în anii dintre cele două războaie mondiale, înregistrînd cifre mult sporite în anul 1939 față de 1922 la cele mai multe capitole. Ramurilor industriale existente în 1922 li s-au adăugat altele noi. În județul Arad funcționau în 1939 un număr de 183 întreprinderi industriale cu un capital investit în valoare de 2.156.486.552 lei, cu o producție valorînd 2.632.916.809

---

[19] Ibidem, dosar nr. 288/1943—1944, f. 6

[20] Ibidem, f. 8

[21] Ibidem, f. 7

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

lei și cu 11.674 angajați [22]. Un avînt mai mare l-a cunoscut industria județului Hunedoara, unde în anul 1939 apar 66 întreprinderi cu un capital investit de 2.702.275.821 lei, cu o producție în valoare de 1.631.841.023 lei și cu 12.224 angajați [23].

Fenomenele concentrării și centralizării capitalului în industrie după primul război mondial, sporirea capitalului investit în principalele ramuri de producție, accelerarea dezvoltării industriale pînă în preajma celui de al doilea război mondial — cu stagnarea din timpul crizei economice din 1929 — 1933 — sînt oglindite în materialele documentare din fondul Inspectoratul industrial Arad. Astfel, ramura mecano-metalurgică, cu ponderea cea mai mare în industria județelor Arad și Hunedoara, cunoaște o dezvoltare apreciabilă. Dacă în anul 1922 funcționau la Arad 19 întreprinderi mecano-metalurgice cu un capital de 494.622.033 lei, în 1939, ca urmare a concentrării și sporirii capitalului, funcționau 17 întreprinderi cu un capital de 842.638.371 lei [24].

Creșterea capitalului investit în această ramură industrială este mult mai însemnată în județul Hunedoara, unde în anul 1939 capitalul era de 1.702.657.845 lei, față de 817.573.905 lei în anul 1922 [25].

Dezvoltarea mai rapidă a întreprinderilor metalurgice din județul Hunedoara, în perioada stabilizării vremelnice și parțiale a capitalismului, se explică prin comenzile de armament și muniții necesare armatei cît și prin pătrunderea capitalurilor apusene interesate în afacerile acestor întreprinderi. Astfel, din totalul capitalului subscris de Uzinele metalurgice din Copșa-Mică-Cugir, (uzine producătoare de armament și muniții), 1/3 aparținea societății engleze „Vickers" [26].

Industria alimentară și industria textilă au cunoscut de asemenea o rapidă dezvoltare, capitalul investit în aceste ramuri aducînd proprietarilor profituri considerabile și imediate. În județul Arad de la 38 întreprinderi alimentare în 1922 cu capital de 77.445.800 lei, s-a ajuns în 1939 la 69 întreprinderi cu un capital de 598.314.903 lei. Intreprinderile textile și-au mărit între anii 1922—1939 numărul de la 8 la 21 iar capitalul investit de la 66.449.800 lei pînă la 408.602.714 lei [27].

Numai la întreprinderea „Industria textilă arădană" s. a. din Arad s-a înregistrat o dublare a producției între anii 1924—1927 ca urmare a instalării în plus a 320 războaie de țesut, mărindu-se producția zilnică de la 25.000 la 50.000 metri țesături [28].

Aceiași dezvoltare a industriei alimentare și textile între anii 1922 — 1939 a avut loc și în județul Hunedoara. Numărul întreprinderilor alimentare a crescut de la 4 la 10 iar capitalul investit, de la 7.960.000 lei la

---

[22] Ibidem, f. 6
[23] Ibidem, f. 8
[24] Ibidem, f. 6
[25] Ibidem, f. 8
[26] Ibidem, dosar nr. 14/1923—1947, f. 36—37
[27] Ibidem, f. 6
[28] Ibidem, dosar nr. 21/1924—1948, f. 21—23

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

49.632.620 lei. Industria textilă era inexistentă în 1922, iar în 1939 funcționa o puternică unitate cu capital investit în valoare de 360.396.782 lei și cu 1453 angajați. [29]

Dacă în cele mai multe ramuri industriale din regiunea industrială Arad s-a făcut simțit fenomenul stabilizării vremelnice și parțiale a capitalismului, industria lemnului înfloritoare la începutul perioadei, intră în criză înainte de declanșarea crizei economice din 1929—1933. Efectele crizei în această ramură industrială nu au fost recuperate nici pînă în 1939 astfel că asistăm în județele Bihor și Hunedoara la o descreștere a capitalului și a numărului de angajați în anul 1939 față de 1922. În județul Bihor de la un capital de 54.141.000 lei și 2885 angajați în 1922 s-a ajuns în anul 1939 la un capital de 44.756.499 lei și 195 angajați [30].

În județul Hunedoara descreșterea este de la 21.911.200 lei la 18.128.567 lei și de la 645 angajați la 279 angajați [31].

Un exemplu sugestiv îl oferă și scăderea producției fabricii de cherestea din Nadăș — (județul Arad), care de la 800 m. c. în anul 1925 a scăzut la 160 m. c. în anul următor, iar în anul 1928 fabrica nu a lucrat de loc, sistînd activitatea în anul 1929, la începutul perioadei de criză economică. [32]

Materialul din fondul Inspectoratul industrial Arad, oferă posibilitatea unui studiu al dezvoltării industriale atît centralizat — pe ramuri industriale — cît și individualizat pe întreprinderi. Acest aspect ultim rezultă mai ales din dosarele cu situații statistice anuale, în care întîlnim date cu privire la denumirea întreprinderii, istoricul dezvoltării acesteia, numele proprietarului, valoarea capitalului, valoarea investițiilor (în teren, clădiri, instalații), compunerea consiliului de administrație, existentul de mașini-unelte-instalații, forța motrice, numărul personalului (pe naționalități), salariul mediu, materiile prime folosite în producție, producția obținută, valoarea producției vîndute, propuneri pentru îmbunătățirea producției, importul de materii prime, exportul de produse, etc. Marea diversitate de informații pe care le furnizează situațiile statistice anuale este cu atît mai valoroasă, cu cît poate fi urmărită într-o succesiune cronologică, permițînd compararea perioadelor și desprinderea unor concluzii bazate pe o riguroasă documentare.

Pentru marile întreprinderi metalurgice din județul Hunedoara, Uzinele de fier Hunedoara și Uzinele de fier ale statului din Cugir, există o documentație mai bogată și pe o întindere mai mare. Cifrele privitoare la producție pot fi urmărite cu începere respectiv din anul 1908 [33] și 1913 [34], pe baza rapoartelor ulterioare ale direcțiunilor acestor întreprinderi.

---

[29] Ibidem, dosar nr. 288/1943—1944. f. 8.

[30] Ibidem, f. 7

[31] Ibidem, f. 8

[32] Ibidem, dosar nr. 3/1922—1948, f. 20

[33] Ibidem, dosar nr. 82/1925, f. 1—5

[34] Ibidem, dosar nr. 14/1923—1947, f. 17—20

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

În anii 1929—1933 întreprinderile din regiunea industrială Arad au fost cuprinse de criza economică de supraproducție, a cărei consecințe s-au făcut simțite la majoritatea acestora.

Intreprinderile mici nu au putut rezista concurenței și și-au redus sau sistat producția.

Astfel în 1930, fabrica de fierării „Grundmann" s. a. Arad din cauza situației economice grele și a concurenței, sistează activitatea. [35] Fabrica de bomboane și ciocolată Nicolae Gabor din Arad, a fost desființată în anul 1931. [36] Fabrica de împletituri și tricotaje s. a. din Arad și-a sistat temporar activitatea în decembrie 1931 [37]. La fabrica pentru arsul varului din Vața de Jos-județul Hunedoara s-a înregistrat o scădere a capitalului și a numărului de angajați de la 10.000.000 lei și 34 angajați în 1928 la 1.000.000 lei și 8 angajați în 1933 38. Și întreprinderile mari metalurgice s-au resimțit de pe urma crizei. Uzinele metalurgice din Copșa-Mică-Cugir au concediat aproape întreg personalul, încetînd orice activitate în mai 1932 [39].

Dosarele cu situații statistice anuale și cele cu rapoarte ale întreprinderilor către autoritatea industrială, permit o mai largă studiere și documentare a perioadei de criză economică și de creștere a producției industriale după criză, pînă în anii 1938—1939.

Industria județelor Arad și Hunedoara, restabilită după criză, păstrează totuși amprenta unei slabe dezvoltări. Intreprinderile nu dispun de mașini și utilaje perfecționate, iar procurarea acestora din țările Europei apusene atestă dependența economică față de puterile imperialiste. Importul masiv avea ca obiect mai ales mașinile și produsele finite, plătite cu prețuri ridicate, în timp ce exportul produselor întreprinderilor din regiunea industrială Arad era un fenomen rar întîlnit. Balanța defavorabilă a comerțului exterior ilustrează și ea fragilitatea economică a regiunii.

În dosarele tuturor întreprinderilor, mari sau mici, întîlnim o bogată documentație privind importul de mașini și instalații mai ales din Germania și Austria cît și din alte țări ca Ungaria, Cehoslovacia, Franța, Elveția, Anglia, Italia. După tratatul economic româno-german/1939/, comerțul exterior al țării era în cea mai mare parte acaparat de Germania. Marile intreprinderi metalurgice din județul Hunedoara, Uzinele metalurgice Copșa-Mică-Cugir și Uzinele de fier ale Statului din Hunedoara, importau cantități imense de mașini, utilaje și instalații din această țară. [40]

Obiectul importului nu-l constituiau numai mașinile finite. De multe ori pe lista articolelor importate se înscriau materii prime, atît pentru industria textilă (bumbac brut) [41] cît și pentru industria metalurgică. În

---

[35] Ibidem, dosar nr. 19/1924—1946, f. 35

[36] Ibidem, dosar nr. 4/1922—1931, f. 25—26

[37] Ibidem, dosar nr. 138/1930—1948, f. 6

[38] Ibidem, dosar nr. 68/1924—1946, f. 20—26, 36—41

[39] Ibidem, dosar nr. 14/1923—1947, f. 95, 98

[40] Ibidem, dosarele nr. 239/1940—1942, f. 1—35, nr. 265/1941—1944, f. 1 — 176 și nr. 292/1943—1944, f. 1—53

[41] Ibidem, dosar nr. 21/1924—1948, f. 54

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

anul 1938, de exemplu, din totalul fontei brute necesare producției Uzinelor metalurgice unite Titan-Nădrag-Călan, s. a. r., numai 1725 tone provenea din producția indigenă,[42] iar 3096 tone din import.[43]

Producția întreprinderilor din ramura industriei textile a fost perturbată în anul 1938 și 1939 ca urmare a ocupării de către Germania hitleristă a Cehoslovaciei și Austriei, principalele furnizoare de materii prime de pînă atunci.[44]

Evenimentele politice determinate de venirea hitlerismului la putere în Germania, se răsfrîng și asupra economiei țării noastre. Asistăm la orientarea unor întreprinderi spre producția destinată apărării naționale. Astfel Uzinele de fier din Hunedoara s-au profilat încă în 1936 pentru producerea utilajelor militare[45]. La uzinele metalurgice Copșa-Mică-Cugir s-a instalat în 1938 o fabrică de puști mitraliere,[46] iar la Orăștie a luat ființă, în același an, fabrica de muniții „Astra", lucrînd pînă în anul 1945 pentru Ministerul Inzestrării Armatei.[47]

Anul 1939 se încheie deficitar față de anul 1938 la majoritatea întreprinderilor industriale. O creștere a producției a fost semnalată la acele întreprinderi care au primit comenzi pentru armată (industria metalurgică, pielărie și în parte alimentară).[48]

Pentru a satisface nevoile de oțel ale industriei metalurgice, Uzinele Titan-Nădrag-Călan renunță în anul 1939 la furnalul înalt cu capacitatea zilnică de 50 tone, reconstruindu-l și mărindu-l în vederea unei producții de 100 tone la zi.[49]

Tîrîrea României în al II-lea război mondial a adus ruina economică în țară. Intreprinderile neputîndu-și procura materiile prime și combustibilul pentru o producție la capacitatea obișnuită, suferind din cauza lipsei mijloacelor de transport, își reduc producția, concediază muncitorii agravînd haosul economic. În regiunea industrială Arad, se poate vorbi încă din 1939—1940 despre o frecventă perturbare a producției. Fabrica de împletituri și tricotaje s. a. Arad în decembrie 1939 și-a concediat lucrătorii în proporție de 50% din cauza lipsei de materii prime.[50]; la fabrica de zahăr din Arad s-a întrerupt campania și au fost concediați lucrătorii în 5 decembrie 1940 din cauza lipsei de combustibil,[51], etc. Intreprinderea „Industria textilă arădeană" s. a. în august 1941 și-a redus activitatea la 5 zile pe săptămînă, din cauza lipsei de materii prime.[52]

[42] Ibidem, dosar nr. 232/1939—1948, f. 11
[43] Ibidem, dosar nr. 232/1939—1948, f. 3
[44] Ibidem, dosar nr. 229/1939—1940, f. 55—79
[45] Ibidem, dosar nr. 13/1923—1948, f. 106
[46] Ibidem, dosar nr. 14/1923—1947, f. 33
[47] Ibidem, dosar nr. 318/1946, f. 1—2
[48] Ibidem, dosar nr. 229/1939—1940, f. 55—79
[49] Ibidem, dosar nr. 232/1939—1948, f. 10
[50] Ibidem, dosar nr. 138/1930—1948, f. 183
[51] Ibidem, dosar nr. 74/1925—1947, f. 154
[52] Ibidem, dosar nr. 21/1924—1948, f. 193

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Urmările unor astfel de situații au fost în primul rînd resimțite de muncitorime, ale cărei condiții de viață s-au înrăutățit tot mai mult. Fondul Inspectoratului industrial Arad pune la îndemîna cercetătorului documente care ilustrează această stare de lucruri. O telegramă a Inspectoratului către Ministerul Economiei Naționale informează despre greva din 26 mai 1942, la care au participat 670 salariați de la Industria textilă arădană s. a. din Arad, cerînd majorarea salariilor și „alte ajutoare" [53]. Din rapoartele întreprinderilor industriale, se desprind pierderile imense suferite de acestea în timpul operațiunilor militare și a bombardamentelor aeriene pe teritoriul Aradului. [54]

Dezechilibrul economic s-a accentuat prin încetarea activității întreprinderilor industriale și comerciale a căror patroni, maghiari sau germani, au plecat în septembrie 1944 cu armatele germane și maghiare, luînd o mare parte din instalații și deteriorîndu-le pe cele rămase. [55] Acest aspect este bogat documentat făcînd posibil un studiu mai aprofundat.

În continuare, fondul pune la îndemînă materiale pe baza cărora poate fi urmărită situația industriei județului Arad îndată după al II-lea război mondial. Tabloul pe care îl prezenta aceasta în septembrie 1945, este cel puțin îngrijorător. În județul Arad, din cele 183 întreprinderi industriale semnalate în anul 1939, au mai rămas doar 88 și acestea insuficient restabilite, întîmpinînd mari greutăți în procurarea materiilor prime și în transportarea acestora. [56]

Consecințele pozitive pe care le-a avut Conferința națională a Partidului Comunist Român (octombrie 1945) asupra dezvoltării industriei — element de bază în refacerea economiei naționale — constituie o altă problemă ce poate suscita interesul cercetătorilor. În iunie 1946 în orașul și județul Arad au fost repuse în stare de funcționare 98 întreprinderi industriale din ramurile metalurgică, electrotehnică, textilă, lemn, pielărie — încălțăminte, alimentară, materiale de construcții, sticlărie chimică s. a. [57] Datele privitoare la înzestrarea cu mașini și utilaj, capacitatea lor de producție, prețul cu ridicata și amănuntul al produselor, forța motrice, numărul lucrătorilor, etc., se întîlnesc în documentația din fond, facilitînd efectuarea de studii comparative cu perioadele anterioare, sau, servind ca temei unor lucrări care depășesc limitele cronologice ale fondului și înfățișează dezvoltarea industriei arădane în anii puterii populare.

În sfîrșit, printre actele din fond se găsesc și unele care nu tratează probleme industriale din regiunea Arad, ci din alte regiuni, dar care prin conținutul lor stîrnesc interes. Este vorba despre două referate, cu toată documentația anexată, unul din martie 1934, cu privire la amenajarea

---

[53] Ibidem, dosar nr. 21/1924—1948, f. 275

[54] Ibidem, dosar nr. 301/1944, f. 1—183

[55] Ibidem, dosarele nr. 84/1926—1947, f. 136; nr. 302/1945—1946, f. 38—41

[56] Ibidem, dosar nr. 302/1945—1946, f. 69, 73

[57] Ibidem, dosar nr. 311/1946—1947, f. 9—12

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

unei uzine hidroelectrice pe rîul Lăpuş în localitatea Berchezoaia, din Maramureş,[58] iar celălalt din mai 1934, cu privire la concesionarea instalării centralei electrice Brazi.[59]

Cercetarea exhaustivă a materialelor fondului Inspectoratul industrial Arad, permite o largă elucidare a problemelor enunţate anterior dar, ţinînd seama de lipsurile existente în fond cît şi de eventualele erori strecurate în rapoartele firmelor particulare, se impune corelarea datelor pe care acesta le furnizează cu cele ale altor surse, pentru o cît mai corectă cunoaştere a epocii dintre cele două războaie mondiale.

[58] Ibidem, dosar nr. 156/1933—1937, f. 8—18

[59] Ibidem, f. 31—41

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

REZIDENȚA ȚINUTULUI TIMIȘ

D. FLOREA

Această instituție și-a desfășurat activitatea într-o perioadă istorică scurtă : 1938—1940. Ea a apărut în timpul dictaturii regale, iar materiale create oglindesc într-o măsură destul de mare realitățile vremii respective : frământările politice premergătoare celui de al II-lea război mondial și întețirea luptei poporului nostru pentru drepturi și libertăți democratice.

Potrivit legii din 13 august 1938 administrația țării era exercitată prin următoarele circumscripții teritoriale : comuna, plasa, județul și ținutul[1].

Comuna și ținutul erau persoane juridice, reprezentau interesele locale și exercitau și atribuțiile de administrație generală conferite prin lege.

Plasa și județul rămîneau simple circumscripții de control și de descentralizare ale administrației generale.

Ținutul, ca unitate administrativă, avea atribuții multiple : economice, culturale și sociale. Administrația lui era încredințată rezidentului regal și consiliului său.

Rezidentul, numit prin decret regal, la propunerea ministrului de interne, pe baza jurnalului Consiliului de Miniștri pe timp de șase ani, avea rang și salariu de subsecretar de stat. El trebuia să fie diplomat universitar sau ofițer general și să aibă cel puțin 35 de ani. Funcția lui era incompatibilă cu mandatul de parlamentar sau cu exersarea altei profesiuni. La intrarea în funcție depunea jurămînt.

Atribuțiile rezidentului decurg din calitatea sa de reprezentant al guvernului și de administrator al ținutului. O parte din acestea puteau fi încredințate, cu delegație scrisă, dată prin decizie publică, secretarului general al ținutului sau prefecților.

Secretarul general, funcționar de carieră, era numit tot prin decret regal și plătit din bugetul ținutului.

---

[1] Mon. Of. nr. 187 din 14 august 1938, p. 3772—3802.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Consiliul ținutului era format din membri aleși (pe timp de 6 ani) și membri de drept (cît timp erau în funcție). Din prima categorie făceau parte cei aleși de consiliile comunale din ținut (cîte doi de fiecare județ) și de camerele de agricultură, de comerț, de industrie și de muncă (cîte unu pe ținut). Din a doua categorie făceau parte rectorul Universității sau directorul cel mai vechi al școlii superioare, inginerul de stat, medicul de stat, medicul veterinar, inginerul agronom și inginerul silvic (cei mai vechi în grad), președintele celei mai vechi și mai importante societăți de asistență socială, reprezentantul cel mai înalt în grad al Căminului cultural și inspectorul de ținut al „Străjii țării". Ei erau desemnați de ministrul de interne, la propunerea rezidentului și depuneau individual jurămîntul.

Consiliul apăra interesele ținutului și funcționa în sesiuni ordinare (în fiecare an la 1 februarie și 1 noiembrie) și extraordinare (ori de cîte ori era nevoie).

Conform articolului nr. 123 din sus-zisa lege ținutul avea următoarele servicii obligatorii: Serviciul administrativ, Serviciul financiar, Serviciul tehnic, Serviciul agricol, Serviciul zootehnic și veterinar, Serviciul de asistență și igienă socială, Serviciul învățămînt, Serviciul contencios și Serviciul de mobilizare și organizarea națiunii și teritoriului pentru război.

Ținuturile puteau crea prin regulamente și alte servicii care să funcționeze fie la reședința lui, fie la aceea a județelor după cum cereau necesitățile locale.

Unul din cele 10 ținuturi ale țării era ținutul Timiș. El avea reședința la Timișoara și îngloba județele Timiș-Torontal, Arad, Caraș, Severin și Hunedoara.

Legea nu a adus nici o îmbunătățire în administrația de stat, fiind criticată de adversarii guvernului pentru că impunea un nou capitol de cheltuieli în bugetul statului [2].

La 21 septembrie 1940, ținuturile sînt desființate revenindu-se la organizarea administrativă anterioară [3].

Fondul arhivistic creat de Rezidența ținutului Timiș a rămas mai întîi în păstrarea *Prefecturii județului Timiș-Torontal* și apoi a Sfatului popular regional Banat, de unde a fost preluat de către Serviciul regional al Arhivelor Statului Banat, pe etape (1960, 1964 și 1965), pe bază de proces-verbal, neordonat și în mare parte răvășit.

O parte din registre, din arhivă confidențială a ținutului și din conturi de gestiune a fost trimisă Ministerului de Interne cu adresa nr. 3498 din 25 octombrie 1940 [4].

Din studierea sistemului de constituire a arhivei, folosit de creatorul fondului, a rezultat că materialele documentare au fost create după sistemul numărului de bază, iar ca instrumente contemporane de evidență

[2] Arh. St. Banat, fond Rezidența ținutului Timiș, dosar nr. 45/1938, f. 4.

[3] Mon. Of. nr. 221, din 22 septembrie 1940.

[4] Arh. St. Banat, fond Rezidența ținutului Timiș, dosar nr. 20/1940, f. 1.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

s-au creat, registrul de intrare-ieșire, indexul alfabetic și registrul serial de arhivă. Întrucît o parte din instrumentele contemporane de evidență lipsesc, cele existente neavînd continuitate, s-a stabilit ca materialul documentar să fie ordonat după următoarea schemă de sistematizare :

— Cancelaria rezidentului ținutului

— Cancelaria secretarului general : Secția personalului : Biroul personalului central al ținutului și exterior al Ministerului de Interne și Biroul personalului serviciilor exterioare ale celorlalte departamente ; Consiliul ținutului : Biroul convocării și deciziilor și Biroul executării hotărîrilor ; Secția de îndrumare, inspecție și control : Biroul de control al administrațiilor locale și Biroul de control al administrațiilor și serviciilor de stat ; Secția de studii documentare, statistică și buletin ; Registratura generală și arhivă : Biroul registraturii și expediției și Biroul arhivei ; Comisiunea de numiri și înaintări ; Comisiunea de examinarea personalului ; Comisiunea disciplinară ; Cabinetul medical ; Biroul dactilografelor.

— Serviciul Administrației generale și de stat : Secția Administrației generale : Biroul pentru aplicarea legilor și regulamentelor și Biroul de petiționări și informații ; Secția Administrativă de stat : Biroul ordine și siguranță publică și Biroul cenzurei presei și publicațiilor.

— Serviciul Administrației Locale : Secția Administrației județene și comunale : Biroul administrației județene, Biroul administrației comunale, Biroul contabilității și controlului comunal și Biroul pentru problemele electorale.

— Serviciul Financiar : Secția Bugetului și finanțelor locale : Biroul veniturilor, angajărilor și ordonanțării cheltuielilor și Biroul plăți salarii și materiale ; Secția de control și verificare : Biroul scriptelor și controlului.

— Serviciul Economic : Biroul averii, inventarului și a asigurărilor, Biroul exploatărilor de bunuri și întreprinderi, Biroul licitațiilor și recepționărilor și Biroul intendenții și al magaziei depozit.

— Serviciul cultural, învățămînt, asistență și ocrotire socială : Biroul cultural și al învățămîntului și Biroul asistenții și ocrotirilor sociale.

— Serviciul mobilizare și organizarea națiunii și teritoriului (M. O. N. T.), apărarea pasivă, pregătirea premilitară și straja țării : Secția mobilizării și organizării națiunii și teritoriului : Biroul pregătirii mobilizării autorităților administrative, organizarea națiunii și resurselor teritoriului pentru război și Biroul organizării serviciilor speciale pentru război, colaborarea civilă, militară, propagandă, cenzură, port-arme ; Secția apărării pasive : Biroul organizării și mobilizării formațiunilor apărării pasive, studii și planuri de apărare pasivă, instrucție și propagandă, informații și contrainformații privind apărarea pasivă, Biroul organizării tehnice a apărării pasive, sistematizare, adăposturi, construcții, pregătirea premilitară, munca de folos obșesc, straja țării și Registratura secției de apărare pasivă.

— Serviciul tehnic : Secția edilitară : Comisia planurilor de sistematizare, înfrumusețare și dezvoltarea comunelor și Biroul de executarea lucrărilor.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

— Servicul contencios : Biroul contencios al ținutului și Biroul contencios al administrației locale.

Fiind complet inventariat, materialul arhivistic din fondul prezentat, în cantitate de 647 unități de păstrare (5 metri liniari), pune la dispoziția cercetătorilor preocupați de studierea istoriei contemporane a patriei, o bogată gamă de informații. Printre altele se găsesc : note și rapoarte informative și de activitate ale poliţiilor de siguranță din județele ținutului, rapoarte informative și de activitate ale celor cinci prefecturi din cuprinsul ținutului, rapoarte de activitate ale fostului Inspectorat general al muncii Timișoara, rapoarte de activitate ale fostelor camere de muncă din cuprinsul ținutului Timiș, rapoarte de activitate ale fostelor regiuni industriale Timișoara și Arad, rapoarte de activitate și informări ale fostelor camere de comerț și industriei din cuprinsul ținutului Timiș, rapoarte de activitate ale ţinutului Timiş ş. a.

Materialele documentare cuprind informații interesante privind industria și agricultura cu ramurile respective, precum și activitatea instituţiilor bancare. Ele ilustreză încetarea investiţiilor aprobate în toate ramurile industriei, semnalîndu-se totodată creșterea evaziunii din țară a averilor și capitalului [5].

Regiunea a 8-a industrială, în raportul de activitate pe 1938, arată că „în ramura industriei construcțiilor în anul 1938 nu s-a făcut nici o investiție. Producția industriei construcțiilor este mai mică cu 20% față de anul 1937. În luna decembrie 1938 producția materialelor de construcție s-a micșorat cu circa 70%. [6]

Camera de comerț și de industrie din Arad, în raportul de activitate pe 1939 asupra situației economice din circumscripția sa, arată că „izbucnirea războiului germano-polon și cel anglo-franco-german a fost un motiv de alarmare a pieții și tulburare a vieții comerciale și industriale. Creditul a dispărut de pe piață. Piața a rămas dezorientată și nimeni nu are curajul să facă noi investiții de teama unui viitor nesigur" [7].

Greutățile întîmpinate în industrie și comerț au influențat viața muncitorească, întrucît majoritatea întreprinderilor, pentru a putea rezista crizei, au redus durata legală a muncii, recurgînd la munca prin rotație, timpul de lucru la unele întreprinderi fiind cîte 3 zile pe săptămînă, alte întreprinderi, au redus numărul muncitorilor [8].

„Din cauza nesiguranței, a fricii, de izbucnire a unui război, băncile au restrîns creditele, paralizînd în felul acesta industria și comerțul. Noi credite nu s-au acordat decît foarte rar, și numai pe termen scurt, iar creditele de investiții au încetat" [9].

---

[5] Ibidem, dosar nr. 135/1939, f. 1—10.

[6] Ibidem, dosar nr. 13/1938, f. 3.

[7] Ibidem, dosar nr. 17/1939, f. 2.

[8] Ibidem, dosar nr. 56/1938, f. 8.

[9] Ibidem, dosar nr. 22/1938, f. 72.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Noua orientare a comerțului nostru extern și subjugarea economică a României prin aplicarea tratatului impus de Germania hitleristă în anul 1939 se oglindește practic și în fondul arhivistic de care ne ocupăm [10].

Documentele semnalează și o serie de factori care contribuie la înrăutățirea situației economice a țării. Astfel, Camera de comerț și industrie din Arad, în raportul său pe anul 1939, arată următoarele : „cota de materii prime de import pentru industriile textile a fost redusă la 25% din cota aprobată anterior, din care cauză fabricile nu pot funcționa decît cu 40% din capacitatea lor de producție. Greutatea procurării materiilor prime, lipsa creditului de pe piață, mărirea impozitelor și introducerea de noi impozite a dus la majorarea cheltuielilor de producție și deci la urcarea prețurilor. Lipsa importului și blocarea unor articole textile pentru nevoile armatei au dus la o lipsă generală a unor articole de pe piață" [11].

Consecințele grave determinate de lipsa de materii prime sînt arătate și în raportul anual al Camerei de comerț și industrie din Lugoj, precizîndu-se că : „dacă nu se vor lua măsuri urgente pentru aprovizionarea cu materii și semifabricate necesare, majoritatea întreprinderilor vor fi silite să închidă porțile, cel mai tîrziu la sfîrșitul lunii decembrie 1939" [12]

În același timp fabricile de armament și muniții, lucrează cu maximum de capacitate" [13] iar unele din ele ca Uzinele Reșița „lucrează numai pentru apărarea națională, comenzile particulare fiind sistate" [14].

În cuprinsul fondului există materiale, care scot în evidență organizarea și activitatea gărzilor naționale, precum și metodele și căile folosite pentru menținerea și consolidarea regimului dictaturii regale [15]. Educarea tineretului (între 7—18 ani la băieți și 7—21 ani la fete) s-a încredințat organizației denumite „Straja Țării" [16]. Alte materiale relevă atitudinea Partidului Comunist Român față de frontul Renașterii Naționale [17] și față de Partidul Națiunii [18].

Unele informații din fond ne permit să urmărim îngrijorarea cu care organele dictaturii regale semnalează intensificarea activității Partidului Comunist Român în rîndul clasei muncitoare. Astfel, prefectul județului Hunedoara în raportul său confidențial nr. 270 din 23 aprilie 1940, arată că : „în timpul din urmă conducerea organizației centrale comuniste din București a început să manifeste un interes mai concentrat, față de mișcarea din Valea Jiului, trimițînd curieri pentru strîngerea rîndurilor și organizarea cadrelor. Astfel la 21 martie 1940 au fost trimiși curieri din București pentru a lua contact cu membrii vechii organizații comuniste din Valea Jiului, în vederea reorganizării cadrelor și înființarea unor noi celule. S-a început o acțiune mai intensă atît în Valea Jiului, cît și în Simeria, Cugir, precum și

[10] Ibidem, dosar nr. 17/1939, f. 27 și 7/1940, f. 20.
[11] Ibidem, dosar nr. 17/1939, f. 35.
[12] Ibidem, dosar nr. 17/1939, f. 56.
[13] Ibidem, dosar nr. 55/1939, f. 1.
[14] Ibidem, dosar nr. 31/1940, f. 395.
[15] Ibidem, dosar nr. 32/1939, f. 2—13.
[16] Ibidem, dosar nr. 93/1939, f. 2.
[17] Ibidem, dosar nr. 35/1940, f. 26.
[18] Ibidem, dosar nr. 31/1940, f. 821.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

în celelalte regiuni muncitorești" și că „legăturile între vechii membri ai mișcării comuniste din județ sînt tot mai strînse și aceasta se observă mai ales în Valea Jiului, Simeria și Deva" [19].

În dosarul cu ancheta activității organizațiilor și conducătorilor mișcării comuniste din Valea Jiului întocmit de Poliția din Deva se subliniază că: „elementele comuniste din județul Hunedoara au primit consemnul de a se organiza prin recrutarea noilor aderenți de încredere și înființarea de noi celule și formațiuni" [20].

Activitatea mereu crescîndă a P.C.R. este semnalată și de Direcția administrației de stat din Ministerul de Interne, care face cunoscut informațiile date de Marele Stat Major, din care rezultă că „propaganda comunistă continuă cu destulă intensitate, cu deosebire în regiunile unde se află dislocate trupe" și cere: „sprijin pentru identificarea agenților propagandiști comuniști și combaterea acțiunilor lor" [21].

Este semnalată de asemenea difuzarea unei broșuri de propagandă comunistă în limba maghiară intitulată „Osztaly Harcz" (Lupta de clasă), editată de Comitetul regional din Ardeal și Banat al Partidului Comunist din România [22].

Prin alte manifeste comuniste muncitorimea este îndemnată la luptă contra dictaturii regale, contra scumpetei, contra rechizițiilor, pentru majorarea salariilor în proporție cu scumpetea, pentru ajutorarea din partea statului a familiilor concentraților, pentru salar egal la muncă egală, pentru drepturile naționalităților conlocuitoare, împotriva revizionismului regimului hortist din Ungaria, împotriva cenzurii, a stării de asediu și a războiului [23].

În legătură cu activitatea organizației comuniste din Reșița, poliția din Oravița, în darea de seamă din luna ianuarie 1940, arată în mod detaliat organizarea și desfășurarea activității comuniștilor reșițeni. Educația și propaganda comunistă se făcea și prin: „reprezentații teatrale date de diletanți din rîndurile comuniștilor, în clădirea din fund a Căminului muncitoresc, numai pentru membrii tineretului marxist și rudeniile lor" [24].

Același organ de poliție face cunoscut că: „la Reșița comuniștii au luat unele măsuri secrete de a trimite emisari din rîndurile tineretului comunist în comunele miniere din județul Caraș în special în Anina și Steierdorf, cu scop de a organiza vechile cadre comuniste", și că mulți dintre comuniști sînt înscriși în diferite asociații sportive și culturale, precum și în breslele locale [25].

În ciuda tuturor măsurilor luate de poliție pentru a urmări și împiedica activitatea comuniștilor, documentele de arhivă semnalează noi metode și căi de luptă folosite de P.C.R. Astfel redacția pentru Banat a ziarului

[19] Ibidem, dosar nr. 45/1940, f. 26.
[20] Ibidem, f. 10.
[21] Ibidem, dosar nr. 30/1940, f. 1.
[22] Ibidem, dosar nr. 30/1940, f. 2.
[23] Ibidem, dosar nr. 31/1940, f. 559.
[24] Ibidem, dosar nr. 35/1940, f. 5—10.
[25] Ibidem, dosar nr. 31/1940, f. 400.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Universul, cu adresa nr. 019267 din 23 mai 1940 trimite ținutului Timiș, un volum din colecția „Universul Literar" cu titlul: „Scrisoarea de dragoste" de Mihail Drumeș, care cuprindea de fapt material de propagandă comunistă [26].

Față de primejdia de expansiune a Germaniei hitleriste în România și de pericolul pe care-l reprezenta fascismul, o serie de materiale din fond ilustrează lupta comuniștilor pentru mobilizarea maselor la apărarea libertății și independenței naționale.

Astfel sub îndrumarea Comitetului regional P.C.R. Banat, are loc la Timișoara, în ziua de 2 septembrie 1940 o grevă de protest a muncitorilor ceferiști. Această grevă s-a transformat în ziua următoare într-o puternică demonstrație politică împotriva odiosului dictat de la Viena, cu ocazia sosirii în Timișoara a ministrului german Heinlein. Raportul poliției de siguranță din Timișoara din 3 septembrie 1940, arată că demonstrațiile de masă de pe străzile orașului Timișoara au fost conduse de către comuniști sub lozinca apărării integrității teritoriului național, împotriva fascismului [27].

În cuprinsul fondului există materiale care dau informații prețioase referitoare la condițiile grele de muncă și de trai, la starea materială a muncitorilor etc. Astfel în referatul Chesturii Poliției Timișoara și în memoriul ceferiștilor timișoreni din 23 aprilie 1939 se arată că: „la Atelierele C.F.R. Timișoara, muncitorii sînt obligați ca să lucreze cîte 10—14 ore zilnic, iar duminica și în toate sărbătorile lucrează pînă la orele 13,30. Majoritatea muncitorilor lucrează cîte 66—80 ore săptămînal. Muncitorii de la secția vagoane marfă lucrează sub cerul liber, în noroi și murdărie de nedescris. Sumedenii de muncitori se află în concediu de boală" [28]. O situație asemănătoare este arătată în raportul confidențial al Inspectoratului regional de poliție Timișoara: „la secția laminoare de la Uzinele și Domeniile Reșița, nu se respectă repausul duminical, iar muncitorii sînt obligați să lucreze în fiecare duminică, ceea ce este peste puterile lor. Muncitorii care se îmbolnăvesc sînt concediați [29]. Biroul de poliție de pe lîngă Regimentul 9 jandarmi Timișoara la 20 martie 1940 semnalează „nemulțumiri în Valea Jiului din cauză că Societatea Petroșani obligă pe muncitori să lucreze și duminica, iar pentru fiecare lipsă din această zi se aplică amendă cîte 100 lei" [30].

În legătură cu condițiile de locuit ale muncitorilor cărăuși ai Uzinelor domeniilor Reșița, stabiliți în cătunul Măgura din Bocșa Montană, chiar reprezentanții autorităților recunosc că: trăiesc în condiții deosebit de grele [31].

Inspectorul de poliție și siguranță Timișoara, în buletinul informativ nr. 7 pe luna iulie 1940, arată că: „din cauza crizei, majoritatea întreprinderilor

[26] Ibidem, f. 560.
[27] Ibidem, dosar nr. 7/1940, f. 1.
[28] Ibidem, dosar nr. 85/1939, f. 1—3.
[29] Ibidem, dosar nr. 55/1939, f. 88.
[30] Ibidem, dosar nr. 31/1940, f. 4.
[31] Ibidem, dosar, nr. 86/1939, f. 1.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

din ținutul Timiș și-au redus orele de lucru, iar parte au încetat să mai funcționeze, lăsînd pe muncitori fără nici un mijloc de existență în timp ce scumpetea traiului crește" [32].

Măsurile luate de capitaliști pentru apărarea intereselor în detrimentul clasei muncitoare sînt arătate în raportul anual de activitate pe 1938, al Camerii de muncă din Timișoara: „greutățile întîmpinate în industrie și comerț au influențat viața muncitorească, întrucît majoritatea întreprinderilor din județele Timiș-Torontal, Caraș, Severin și Mehedinți, pentru a putea rezista crizei, au redus durata legală a muncii, recurgînd la munca prin rotație, timpul de lucru la unele întreprinderi fiind cîte 3 zile pe săptămînă, alte întreprinderi au redus numărul muncitorilor" [33], iar „Direcția Societății Petroșani a dispus concedierea unui mare număr de muncitori, reducînd exploatarea. Acest fapt aduce mari nemulțumiri printre muncitori, mai ales acum iarna, și al căror mijloc de trai era exploatarea carboniferă.

Fabrica de sticlă Tomești din județul Severin la 30 octombrie 1939 a încetat lucrul, iar muncitorii au rămas fără de salar" [34].

Ca urmare a evenimentelor internaționale și a politicii de înarmare dusă de burghezia din țara noastră, condițiile de trai ale muncitorilor devin tot mai grele.

Documentele arată că în cursul anului 1939 „prețurile s-au urcat la unele articole, chiar 100%", iar numai în perioada 1 aprilie—31 decembrie 1939 „impozitele au sporit cu circa 20%, introducîndu-se tot felul de taxe locale" [35].

Rezidentul ținutului Timiș raporta, la 17 septembrie 1938, că: „din toate părțile ținutului sînt semnalate adînci nemulțumiri ale salariaților publici, care din lefurile reduse ce primesc, nu mai pot face față scumpetei. Articolele de primă necesitate au suferit mari urcări de prețuri. Față de anii trecuți indicele de scumpete s-a urcat la toate articolele, dar îndeosebi la îmbrăcăminte, încălțăminte și combustibil, iar în timpul din urmă și la chirii" [36]. Concomitent se înmulțesc abuzurile și fraudele săvîrșite de autoritățile publice [37].

O serie de date statice cuprind numărul muncitorilor accidentați în procesul muncii, din raza ținutului Timiș, confirmînd încă odată faptul că deseori în marile interprinderi industriale măsurile de protecția muncii erau inexistente, în timp ce alte materiale atestă numărul mare a muncitorilor bolnavi de boli sociale și profesionale [38]. Astfel în cuprinsul județului Timiș-Torontal existau 6 197 cazuri de tuberculoză, iar în județul Caraș „media mortalității de tuberculoză, din ultimii 10 ani, este de 29% iar a sifilisului este de 30%" [39].

---

[32] Ibidem, dosar nr. 31/1940, f. 797.
[33] Ibidem, dosar nr. 56/1938, f. 6.
[34] Ibidem, dosar nr. 55/1939, f. 3.
[35] Ibidem, dosar nr. 17/1939, f. 2, 3.
[36] Ibidem, dosar nr. 51/1938, f. 6.
[37] Ibidem, dosar, nr. 17/1939, f. 2.
[38] Ibidem, dosar, nr. 70/1939, f. 7.
[39] Ibidem, dosar nr. 115/1938, f. 1.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Reducerea orelor de lucru, reducerea și sistarea activității unor întreprinderi a contribuit la creșterea șomajului[40]. Problema devenind și mai alarmantă în anul 1940, deoarece „numărul șomerilor a crescut și este pe cale să devină o problemă de stat"[41].

În această situație a scăzut simțitor și puterea de cumpărare a maselor țărănești. Asupra țărănimii s-a abătut totodată greul concentrărilor, al rechizițiilor și al unei fiscalități excesive. Concentrările și rechizițiile au dus la scăderea suprafețelor însămînțate, scumpirea articolelor alimentare, la agravarea situației economice.

Raportul secretarului Frontului Renașterii Naționale pentru agricultură, al județului Severin, din 27 ianuarie 1940, prezentînd situația grea a țărănimii, arată următoarele: „conflictul european din primăvara anului 1939 a creat noi neajunsuri și în special micului agricultor. Micii agricultori dau zdrobitoarea majoritate a soldaților concentrați la frontierele țării. Neajunsurile actelor de rechiziții de animale, căruțe, harnașament, tot pe ei îi lovesc. Tot pe ei îi atinge în cea mai mare măsură lipsa din industrie și din comerț a produselor de primă necesitate. Lipsa bumbacului de pe piață este sinonim cu lipsa de îmbrăcăminte pentru țăran.

Țăranii trebuie ajutați din toate punctele de vedere.

Starea de spirit și moralul satelor, astăzi, cînd permanenta încordare și efort, determinate de concentrări, rechiziții, apeluri la danii benevole pentru concentrați și bonuri pentru înzestrarea armatei, plus nerăbdarea și insistența necruțătoare cu care fiscul și comuna își urmărește impozitele, taxele și contribuțiunile lor nu permit ca țărănimea să fie amăgită cu realizări, care vor să fie.

Criteriile după care se ghidează autoritățile și comisiile de rechiziții au dat naștere la multe nemulțumiri și au lipsit de animale de tracțiune sate întregi.

Faptul că cei mai bogați oameni din comună sînt dispensați de serviciul militar, contribuie la nașterea unei ure de clasă, cît se poate de dăunătoare moralului celor concentrați, precum și a familiilor nevoiașe rămase singure fără nici un sprijin acasă"[42].

Edificator în ceea ce privește condițiile de trai ale țărănimii este și ordinul Ministerului de Interne nr. 209 din 28 iunie 1938, în care se arată că pentru a acoperi starea înapoiată a satelor din preajma liniilor ferate față de vizitatorii străini sînt necesare măsuri pentru „plantarea de perdele de plantații de pom, care să mascheze satele", precum și alte soluții pentru a le da „o aparență satisfăcătoare"[43].

Înrăutățirea situației economice și greutățile abătute asupra clasei muncitoare, au determinat o largă campanie revendicativă și o susținută luptă pentru încheierea unor noi contracte de muncă. Numai în cursul

[40] Ibidem, dosar nr. 25/1938, f. 3 și dosar nr. 14/1938, f. 7.

[41] Ibidem, dosar nr. 31/1940, f. 797.

[42] Ibidem, dosar nr. 52/1939, f. 28.

[43] Ibidem, dosar nr. 86/1938, f. 1.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

anului 1939, în cuprinsul ținutului Timiș, au avut loc 20 de conflicte de muncă, care au afectat un număr de 47 întreprinderi, cu participarea a 23 295 salariați [44].

Activitatea comuniștilor în breslele înființate în timpul dictaturii regale este la rîndul său bine ilustrată în documentele fondului prezentat [45]

În ceea ce privește învățămîntul, materialul arhivistic oferă informații despre învățămîntul primar, secundar și profesional, despre evidența frecvenței școlare, despre procentul știutorilor de carte, ca și despre greutățile și lipsurile care împiedică buna desfășurare a învățămîntului. În județul Caraș, de exemplu, existau în anul 1938 „aproximativ 70% știutori de carte dintre bărbați și 50% știutori de carte dintre femei" [46].

În prezentarea de față am urmărit doar semnalarea unor importante aspecte ale problemelor ce se desprind din fondul respectiv, atrăgînd în același timp atenția cercetătorilor interesați că mai sînt multe altele de studiat în dosarele sale.

---

[44] Ibidem, dosar nr. 70/1939, f. 34.

[45] Ibidem dosar. nr. 31/1939, f. 35; dosar nr. 55/1939, f. 88; dosar nr. 31/1940, f. 1—2, 233, 560 și 577; dosar nr. 45/1940, f. 6.

[46] Ibidem, dosar nr. 14/1938, f. 86.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

DOCUMENTE

DIN LUPTA POPORULUI ROMÂN PENTRU LIBERTATE ŞI UNITATE NAŢIONALĂ

Aniversarea Revoluţiei de la 1848 din Ţările Române prilejuieşte poporului nostru preţuirea marelui eveniment care a asigurat condiţii pentru propăşirea patriei. Ea dimensionează alături de semnificaţia revoluţiei sociale, importanţa ideilor de libertate şi unitate naţională.

Aceste idei sădite cu stăruinţă prin conştiinţa vie că fac împreună un singur neam, prin limba vorbită şi înţeleasă de ei toţi, prin păstrarea aceloraşi obiceiuri şi legi, prin scrierile lor de credinţă şi de mărire a faptelor vitejeşti ale străbunilor au înarmat mintea şi braţul românilor dintr-o parte şi din cealaltă a arcului Carpaţilor.

Dacă procesul revoluţionar de la 1843 n-a putut da decît relaţii sociale noi, lupta generaţiei paşoptiste şi a urmaşilor ei s-a îndreptat spre realizarea dorinţei patriotice de unire şi emancipare naţională. Exprimate pe Cîmpia Libertăţii de la Blaj, aceste năzuinţe devin întîiul obiectiv, problema centrală a istoriei noastre de după 1848 pentru care militează întregul popor, patrioţii exilaţi şi în care crede pînă la încheierea suferinţelor sale cel mai de frunte revoluţionar de atunci Nicolae Bălcescu. În străduinţele sale de a menţine vie flacăra luptei pentru binele poporului Bălcescu prezicea profetic că revoluţia viitoare a românilor „nu se va mărgini a cere libertatea dinlăuntru, care este peste putinţă a dobîndi fără libertatea din afară, libertatea de sub dominaţia străină, ci va cere unitatea şi libertatea naţională". Promovarea progresului poporului român era acum indisolubil legată de realizarea lor.

Frămîntările puternice din jumătatea a doua a veacului al XIX-lea au dus la prima realizare trainică în procesul de făurire a patriei comune. Unind Ţara Românească şi Moldova, alegîndu-l în ianuarie 1859 domn pe Alexandru Ioan Cuza, poporul român îşi întărea în faţa tuturor voinţa de unire de atîtea ori mărturisită. Era pasul care privit prin perspectiva istorică a făcut posibilă obţinerea independenţei de stat şi sporirea puterilor în scopul construirii edificiului naţional desăvîrşit la 1 Decembrie 1918.

Idealurile s-au transformat în realităţi cu profunde consecinţe în dezvoltarea patriei, a întregii naţiuni. Pentru ele pledase istoria noastră de la începuturi.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

De-a lungul timpului în arhivele țării noastre cît și în ale altor state s-au păstrat documente, mărturii ale luptei duse de poporul român în scopul atingerii năzuințelor sale.

Multe au fost publicate, dar încă destule, contemporane evenimentelor, cu importante știri referitoare la încercările și reușita înaintașilor de a plămădi cu fapta și cu scrisul lor un nou destin României, au rămas necunoscute.

Prin osteneala mai multor cercetători ai arhivelor*, redacția „Revistei Arhivelor" pune la îndemînă un mănunchi semnificativ de astfel de izvoare.

Ele dezvăluie de pildă existența conștiinței naționale la țăranii răsculați conduși de Horea dornici să obțină o existență liberă de exploatare și asuprire și să ia în stăpînire Transilvania, a lor din vechime; însuflețirea maselor în revoluția de la 1848 gata „a sprijini cu brațele cînd se vor cere drepturile României întregi"; sforțarea de a impune statelor ce nu o doreau respectarea autonomiei țărilor românești și de a trezi interesul opiniei publice europene pentru unirea lor și apărarea acestei înfăptuiri; lupta românilor transilvăneni pentru egala îndreptățire la respectarea naționalității, la folosirea limbii și îmbogățirea culturii românești; înființarea societăților de cultură cu scopul de a servi cauzei noastre în Transilvania; contribuția patriotică a transilvănenilor la ajutorarea armatei române încleștată în lupta pentru obținerea independenței; sprijinul pe care l-au dat, mișcați de suferințele fraților din Transilvania, românii din țara liberă și suverană și multe altele.

Legăturile trainice de nezdruncinat optimismul puternic, încrederea în puterile lui sînt trăsăturile caracteristice poporului nostru reflectate și în documentele ce urmează acestor rînduri.

În ce privește publicarea lor redacția a adoptat ordinea cronologică dînd posibilitatea urmăririi evenimentelor în succesiunea lor, fiecare izvor avînd și un rezumat.

Reproducerea textelor s-a făcut după originale în limba română, maghiară sau franceză. O parte a documentelor originale în limba franceză provenind din arhivele Franței au fost date după microfilmele sau xerografiile aflate în arhivele noastre. Pentru documentele scrise în limba maghiară s-a dat, pentru ușurarea cititorului, și traducerea. La transcriere s-a respectat textul original, dar cu întrebuințarea ortografiei de astăzi.

Considerăm că prin scoaterea la lumină a acestor documente se aduce un plus de informație prețios cercetărilor de istoria patriei.

ȘT. HURMUZACHE

* V. Arimia, I. Burlacu, V. Căpîlneanu, C. Căzănișteanu, V. Grozav, Al. Matei, N. I. Mocioiu, P. Paliu, H. Pop, I. Rusu.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

1

1784 noiembrie 16, Tîrgu Mureș. Adresa Tablei continue a comitatului Tîrnava către comitatul Odorhei despre izbucnirea răscoalei în comitatele unite Zarand și Hunedoara și extinderea ei și în comitatul Alba de Jos. Căpeteniile răsculaților afirmă că Transilvania a fost a românilor din vechime.

107.

INCLYTE OFFICIOLATUS
DOMINI ET FRATRES NOBIS SINGULARITER COLENDISSIMI!

Mi mihellyen ezen mostoni rosz hirekröl ertettünk vala, leg otton irtunk azon T<e>k<inte>t<e>s Nemes Vármegye Tablájának, és Tiszt Urainak, tsudallyukis, hogy Levelünk oda nem hatott; a'mostoni fel Zendülésnek pedig oka ez: a'mint sok felöl erkezet tudositásokbol ki nyomozhattuk, hogy Hunyaddal egygyesitetett Záránd vármegyébe<n> hirtelenséggel Desertorokbol, Jobbágyságbol, egy szoval az Oláh Nemzetböl néhány ezerre ösze tsoportozot Tolvajok ütvén ki magokot, ott mingyárt ölni, pusztitani egetni kezdettenek, és fellyebb fellyebb nyomulvan Also Fejérvármegyebenis, Enyed Köröl, és onnan Toroszkó Sz<ent> György felé nyomoltanak, a'Nemesség közül, ugy Papok közülis, sött más rendekbölis világos Relatiok szerént sokakot meg öltenek, sok ezerekre menö Károkat tettenek, a'mint hallatik egy Salis nevezetü volt, es Tisztiból ki vettetett Katona Tiszt, és egy Orha nevezetü ezelöttis rosz hirü nevü olah Pap vezerségek alatt. Vagyon arrolis tudositásunk, hogy nehány felöl Militia Commenderoztatott réájok's, voltis vélek verekedesek, oltenek, és fogtanakis ela' Tolvajokba szamoson, nevezetesen Közelebröl, midön Toroczko Sz<ent> Györgyöt, 's, abban lévö Udvarházakot söt Reformatum Templomokis elhánytak 's, pusztitották vagy 120 szig valot, de ugy ertyük hogy ha szinte egy két hellyt szellyéztettekis, de más hellyeken négy ött tsoportban jelengetik magokot. Világos a' Relatio, hogy a' Nemesseg és egesz Magyarság ellen ugy esküttek ösze, hogy mind el töröllyék's, pusztitsák ha lehet, azt hitetván el vélek Elöljárojok, hogy régenis övék lévén Erdelly magokévá tegyek. Hunyad, Also Fejer, Thorda ugy miis a' Nemességet 's, tám meg Kolosvármegyeis fel vettük egy részét Kivált kiknek Lovok nem volt Házok 's, Falujok örizesire hagytuk, a' többeket 's, jobb Készülettel valokot Varmegyeink szellyekre, az hol inkabb felelmesebb az helly jó Elölljárok alatt ki rendeltük 's, alitottuk; mind hogy p<e>d<ig> ezen fel haborodás most sem tsendesedik, sött a' mint Sajdittyuk az oláhság között hóvá tovább harapozik Szükségesnek láttyuk, hogy az Inc<lytus> Officiolatus magok Vármegyejek részérölis ezen rendeléseket, velünk egyet értvén

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

meg tegye, ugy hogy, ha kivántotik tudositásunkra Segitseggelis Lehessenek mellyre magunkis magunkot ajjalván In reliquo distincto, et Sincero Fraternitatis Cultu persistimus

Inclyti Officiolatus

obligatissimi Servi et Eratres Alexander C. de Bethlen Com<es> Supr<emus>

M<aros> Vasarhelly 16-a 9-bris *1784.*

Alexander Biro Ord<inarius> Not<a>r<ius> m.p.

P. S. Bizonyoson eset értésünkre, hogy azon Nemes Vármegyeb<en> néhány hellyeken a' marha dögi ki ütött, melly miánmi olly rendelest tettünk, hogy az onnan szarvas marhákkal jövök, hanem ha, valamelly Tiszt Urnak Passussával Tiszta hellyröl lett jöveteleket bizonyitják külömben elne eresztesse<ne> k, meltoztassék azért a' Tit<ulatus> Officiolatus illendö rendelést tenni iránta.

Inclyto Officiolatui I<nclyti> Co<mi>t<a>tus Udvarhellyiensis Dominis, et Fratribus nobis Singulariter *Colendissimis.*

Ex Off<ici>o *Udvarhelly*

die 18. 9br<is> 784 p<rae>sent

Relat. 19-a 9-bris 784.

Datum est responsum Die 20-a 9 br. 1784
16.

Arhivele Statului Cluj, fond Scaunul Odorhei, nr. 107/1784, orig.

TRADUCERE

INCLYTE OFFICIOLATUS
DOMINI ET FRATRES NOBIS SINGULARITER COLENDISSIMI!

Noi îndată ce am aflat aceste veşti rele de acuma, am scris fără întîrziere tablei şi domnilor oficiali şi acelui spectabil comitat nobil şi ne mirăm că scrisoarea noastră nu a răzbit pînă acolo; iar motivul prezentei răzvrătiri este acesta: după cum am putut afla din înştiinţările sosite din mai multe părţi, în comitatul Zarand unit cu Hunedoara hoţii adunaţi în grabă laolaltă din dezertori, iobagi, cu un cuvînt din naţia română în număr de mai multe mii, răbufnind au început acolo imediat să ucidă, să pustiască, să incendieze şi înaintînd tot mai sus şi în comitatul Alba de Jos, în jurul Aiudului, şi de acolo au înaintat spre Colţeşti,

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

potrivit unor relatări clare i-au ucis pe mulți dintre nobili precum și dintre preoți, ba chiar și dintre cei de alt rînd, au pricinuit pagube de multe mii, după cum se aude sub conducerea unui fost ofițer înlăturat din slujbă, numit Salis și a unui român defăimat și mai înainte, cu numele Orha. Avem înștiințări și despre faptul că din unele părți a fost dispusă armată împotriva lor și au avut cu ei și încăierări, au omorît și au prins mulți dintre hoți și anume, mai recent, atunci cînd au prădat Colțeștii și conacele, ba chiar și biserica reformată de acolo, i-au nimicit cam pînă la 120, dar așa am înțeles, că dacă într-un loc două sînt chiar împrăștiați, totuși apar în alte locuri în patru cinci cete. Este clară relatarea că au conspirat împotriva nobilimii și a întregii maghiarimi în așa fel ca să-i suprime și să-i pustiască dacă se poate, căpeteniile lor făcîndu-i să creadă că Transilvania fiind a lor și din vechime, să o ia în stăpînire. Și noi ca și comitatele Hunedoara, Alba de Jos și Turda și poate și comitatul Cluj am ridicat nobilimea, în parte — mai ales pe cei care nu aveau cal — i-am lăsat pentru paza casei și satului lor, pe cei mai mulți și mai bine pregătiți i-am rînduit și dispus sub căpetenii bune pe marginile comitatului unde locul e mai mult de temut; iar întrucît această răscoală nu.se potolește nici acum, ba chiar după cum bănuim se răspîndește din ce în ce mai mult în rîndul românilor, considerăm că e necesar ca stimata oficialitate să dispună aceste rînduieli — în înțelegere cu noi — și din partea comitatului ei, în așa fel, ca atunci cînd e nevoie să poată acorda și ajutor, la ceea ce ne oferim și noi. În reliquo distincto et sincero Fraternitatis Cultu persistimus.

Inclyti Officiolatus
Obligatissimi Servi et Fraters
Alexander de Bethlen
Com/es/Supr/emus/

Tîrgu Mureș, 16 noiembrie 1784

Alexander Biro Ord/inarius/
Not<a>r<ius> m. p.

P. S. Am aflat cu certitudine că în unele locuri din acel comitat nobil a izbucnit pesta vitelor, în legătură cu care am dat dispoziții ca pe cei ce vin de acolo cu vite cornute, în caz că nu dovedesc prin biletul vreunui domn oficial că vin din loc nebîntuit, să nu-i lase mai departe; binevoiască din acest motiv onoratul oficiolat să dea în această privință rînduielile cuvenite.

Inclyto Officiolatui Inclyti Co<mi>t<a>tus Undvar — hellyiensis Dominis, et Fratribus nobis Singulariter Colendissimis.

Ex. Off<ici>o *ODORHEI*

die 18 9 bris 1784 praesent

Relat. 19-a 9-bris 784.

Datum est responsum Die 20-a 9 br. 1784

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

2

1848 iulie 8, București. Post-scriptum la nota oficială adresată de Guvernul Provizoriu din Țara Românească membrilor Puterii Executive din Franța prin care se solicită arme și ofițeri pentru reorganizarea armatei române.

BUCAREST, le 8 Juillet 1848

MESSIEURS,

Ce post-scriptum confidentiel, joint à la note officielle que nous avons l'honneur de vous adresser, a pour objet d'appeler d'une manière encore plus pressante, s'il est possible, votre anttention, celle de la France sur ce qui se passe de ce côté de l'Europe. La Russie fait des armemers considérables; chaque jour elle reduble ses menaces; la guerre est iminente. Nul doute que si l'orage éclate, il ne nous attaigne des premiers. Qu'aurons nous a opposer aux envahisseurs, si on nous abandonne à nos propres forces? Nous n'avons ni armes, ni arsenau, ni places fortes. La France pourrait nous donner en grande partie ce qui nous manque, et nous garantie contre les dangers d'une attaque soudaine, en nous envoyant des armes, et quelques officiers expérimentés pour organiser notre armée. Il serait difficile à la Valachie, dans l'état actuel de ses finances, de pourvoir immédiatement aux frais de ces achates; mais ils feraient partie de la dette nationale; et comme les ressources du pays sont épuisées, plutôt que taries, et qu'il aurait bientôt à l'aide d'une administration plus regulière et mieux entendue, introduite par le nouvel ordre de choses, répare le maux des administrations précédentes, il prendrait sans peine l'engagement d'en opérer le remboursement à la conclusion de la paix ou si la paix n'étrait pas troublée, à l'arrangement definitif des affaires.

Agréez Messieurs, l'expression de notre plus haute considération.

Les membres de Gouvernement Provisoire de Valachie

Ștefan Golescu,

N. Bălcesco, Magheru, I. Eliade, Chr. Tell,

C. A. Rosetti, A. G. Golesco

Messieurs les Membres du Pouvoir Exécutif à Paris.

Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, Microfilm, vol. 5, corespondența Consulatului francez.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

3

1848 iulie 17, Tîrgu Jiu. Dispoziții date învățătorilor din satele țării pentru a explica cele 21 de articole din proclamația guvernului și a-i îndemna să le îndeplinească.

DREPTATE, FRĂȚIE,
DOMNULE ÎNVĂȚĂTOR AL ȘCOALEI COMUNALE DIN

Satul . . . . . .

După poruncile cinstitului Departament al Instrucții publice cu nr. 2399 și 2474 și după poruncile Ci‹nstitei› Cîrmuiri a acestui . . . ce s-au dat d-lor supt-cîrmuitori ca să dea ajutorul cuvenit spre a îndeplini cele următoare : te însărcinezi d-ta ca să citești și să deslușești sătenilor unde te afli cu slujba, și altor din alte sate, aceste 21 de articole din proclamația mîntuitoare a Cinstitului și Evangelicescului Guvern, care cîrmuiește toată țara astăzi după pronia a tot puternicului Dumnezeu, spre fericirea ei pentru toți de obște, cîți se află astăzi și pentru toți cei ce urmează a fi în viitor. Pentru care fiece dau aceste 21 de articole copiate întocmai după proclamarea mîntuitoare și deslușite fie-care spre a se putea înțelege de oricine.

Și tot odată ești însărcinat a sfătui și a îndemna cu stăruire pe locuitori ca să împlinească toate poruncile cinstitului guvern cu toată credința și supunerea, căci acest Evangelicesc Guvern lucrează cu sudori de sînge pentru fericirea tuturor de obște din toată scumpa noastră patrie.

Să sfătuiești încă și să îndemni ca să petreacă toți cu liniște și bună înțelegere între dînșii ; să nu se ia după minciunile unora și altora, plăsmuite din prostie sau răutate sau din prea precugetare. Să-i sfătuiești și să-i îndemni cu stăruire ca să împlinească cu supunere și dragoste toate datoriile ce au către stăpîni lor, către proprietari și arendași, pînă cînd cinstitul Guvern va da legiuirile obștești adunări legiuitoare, care vor fi pentru fericirea tuturor de obște și în material și în moral, deslușite pentru datoria și dreptul fie căruia, și aceasta nu va întîrzia, dar pînă atunci nu e cuvenit, nici suferit de Cinstitul Guvern ca să se păgubească ori să se necinstească cineva prin nesupunere sau prin asuprire.

Ci să petreacă toți în bună înțelegere, supunere și dragoste creștinească, cine se va împotrivi acestor sfaturi să împotrivește poruncilor înaltei stăpîniri, de care va fi judecat și osîndit, și nu va fi vrednic de cinstea și cerească milă ce se va da prin legiuirea acelor articole din proclamația mîntuitoare, va fi hulit și urît de toți, nevrednic de a se numi creștin ca cel ce se împotrivește și calcă cu nesocotință poruncile mîntuito-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

rului lumii Hristos, din sfînta Evanghelie citire: „Iubiți-vă între voi ca frații, dacă vreți să fiți frați ai mei". Și spre încredințarea Cinstitului Departament al Instrucțiunii Publice că s-au împlinit cele poruncite prin poruncile pre-zise să iei adeverire de la fiecare sat, subscrise și pecetluite, că au înțeles și au primit acele 21 de articole din proclamația mîntuitoare, și că vor îndeplini cu credință și supunere cele ce li se încunoștiințează din poruncile Cinstitului Guvern. Către aceasta este îndatorat a raporta fără zăbavă la școala normală ori ce vei întîmpina într-această propovăduire, mulțumitor sau nemulțumitor din partea cuiva, ca să se ia măsurile cuvenite la vreme, și să te grăbești cît se va putea ca să săvîrșești aceste îndatoriri după evanghelica dorință a mîntuitorului Guvern, aducînd adeverințele ce vei aduna ca să se trimite fără zăbavă.

Domnule învățător! Chemarea d-le într-această slujbă apostolească este mare ca și numele de învățător de care ne-am învrednicit. Să ne silim dar cu toții a da ajutorul ce vom putea cu toată credința și dreptatea, ca să putem fi vrednici după fapte de numele ce purtăm și să putem dobîndi cu dreptate cinstea și mila stăpînirii, și să merităm preascumpa pomenire cu dragoste și în vorbirea și în scrierea Istoriei de toți comvecuitorii din toată scumpa noastră patrie și de toți frații noștri români și din alte țări, și de cei de alte nații, și de urmașii noștri; că am simțit și am contribuit, care cu ce am putut pentru împlinirea poruncilor sfintei Evanghelii, pentru mîntuirea fraților și urmașilor noștri, pentru fericirea scumpei noastre patrii și pentru a înălța slăvitul nume de român la cinstea ci i se cuvine după eroicele fapte ale strămoșilor noștri în care aveau credincioasă salutare și frăție.

Profesorul clasei I-ia

Nr. 89
Anul 1848 iulie 17
Or. Tîrgu Jiului

Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, fond Ministerul Cultelor și Instrucțiuni Publice, dosar nr. 1454/1848, f. 58, orig.

4

1848 iunie 20, București. Cele 21 de articole ale proclamației guvernului însoțite de deslușirile necesare.

Copie întocmită după original,
cu deslușirea fiecăruia articol.

Cele 21 de articole pe al cărui temeiu este să se facă constituția adică legea, pravila sau Regulamentul țării; care articole s-au obștit prin proclamarea sau încunoștințarea mîntuitoare a Guvernului Provizoriu

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

sau a stăpînirii ce e alcătuită de cîteva obraze din români adevărați, care sînt puși vremelnicește pînă s-a întări prin Obștească Adunare constituția sau pravila, și domnul țării, și care constituție s-au obștit în toată țara și în Tîrgu-Jiului, s-a cetit această proclamare mîntuitoare de d. cîrmuitor la 20 iunie, în tîrg cu mare cinste.

În numele poporului român.

DREPTATE, FRĂȚIE,

1iu Independența Țării administrativă și legislativă pe temeiul ractatelor lui Mircea și Vlad V-lea și neamestec al nici unei puteri din afara în cele din năuntru ale țării.

Deslușire: Neatîrnarea a toată țara Românească în cîrmuirea și legiuirea sa, pe temeiul învoielilor lui Mircea și Vlad al V-lea domnii țării cu poarta sau impărăția turcească și să nu sufere nici o altă putere străină a se amesteca în legiuirile au trebile țării din năuntru, căci nu are cu alta nici un fel de învoire pentru aceasta.

2lea. Egalitatea drepturilor politice.

Deslușire: Să aibă toți lăcuitorii drept de o potrivă la legiuirile pravilii și la slujbă în țară.

3lea. Contribuție generală.

Deslușire: Să dea toți bir, proprietari, negustori, meseriași și plugari, fără nici o osebire, și orice s-o cere pentru țară.

4lea. Adunarea Generală compusă de reprezentanți ai tuturor societăților.

Deslușire: Obștească Adunare o să fie alcătuită de oamenii din toate clasele, cum: din proprietari, negustori, meseriași, militari și din plugari.

5lea. Domnul responsabil, ales pe 5 ani; și căutat în toate stările societății.

Deslușire: Domnul țării să-și dea socoteala la Obștească Adunare de toate cîte a lucrat, și de a lucrat după pravila țării în oblăduirea sa, și să se caute în toate clasele, după vrednicie și detrebie.

6lea. Împuținarea listei civile, ardicarea de orice mijloc de corupție.

Deslușire: Împuținarea lefilor mari și cheltuielilor deosebite, desființarea tuturor mituirilor și a orice năravuri rele în societate.

7lea. Responsabilitatea funcționarilor ce ocupă funcțiile statului și a miniștrilor.

Deslușire: Să-și dea socoteala miniștrii și toți slujbașii de slujbe ce au avut dacă le-au împlinit după pravila țării.

8lea. Libertatea absolută a tiparului.

Deslușire: Slobozenie a se tipări orice pentru folosul Obștii, fără a se cerceta sau a se opri de cineva, împotriva oricărui nedrept sau nedreptățiri.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

9lea. Orice recompensă să vie de la patrie prin reprezentanții săi, iar nu de la domn.

Deslușire : Orice răsplată de slujbă pentru oricine va fi în dare de bani, în leafă sau pensii, să se hotărască în Obștească adunare după arătarea deputaților din județ, din oraș sau din satu de la care se cere, pentru care a slujit țării cu vrednicie și dreptate.

10lea. Dreptul fiecăruia județ de a-și alege dregătorii săi : drept care procede din dreptul poporului român întreg de a-și alege pe domn.

Deslușire : Tot județul are drept de a-și alege pe slujbași de la cel mai mic pînă la cel mai mare din județ, și din toate stările după vrednicie, învățătură și mai cu seamă după buna purtare ce va avea în societate ; acestea vor fi drepturile slujbașilor, iar nu vița, rangul sau bogăția.

11lea. Gvardie Națională.

Deslușire : Tot locuitorul de toată starea trebuie să fie întrarmat ca să-și păzească liniștea și dreptul lefilor în sat, în oraș, în Țară împotriva făcătorilor de rele și a celor ce voesc a ne cădea pravila dreptul și pămîntul patriei ; să facă și orășenii fără osebire ce fac sătenii cu straja lor de noapte.

12lea. Emanciparea mănăstirilor Închinate.

Deslușire : Dezrobirea veniturilor mănăstirești, ce se trimeteau într-alte țări afară din țară și se mîncau de străini fără drept, împotriva dieților și a daniilor de la ctitorii ce le-a înființat, și care se robieseră prin mijlocirea domnilor, greci și altor voitori de rău țării după vremi.

13lea. Emanciparea clăcașilor, ce se fac proprietari prin despăgubire.

Deslușire : Dezrobirea sau slobozirea clăcașilor din datoriile către proprietarul moșii pe care a locuit și va locui, dîndu-i-se pămînt destul să poată trăi, pe care să fie stăpîn desăvîrșit pentru totdeauna și pe care pămînt îl va răscumpăra stăpînirea de la proprietarul ce l-a avut.

14lea. Dezrobirea țiganilor prin despăgubire.

Deslușire : Să fie țiganii slobozi ca rumînii, să-și dea bir la vistieria țării și stăpînirea îi va răscumpăra de la stăpînii lor.

15lea. Reprezentant al țării la Constantinopol să fie român.

Deslușire : Agenții românești care înlesnesc la Constantinopol corespondența și trebile țării cu cabinetul sau divanul Împărăției turcești să fie român neaoș din țară, iar nu străin din altă nație.

16lea. Instrucție egală și întreagă pentru tot românul de amîndouă sexele.

Deslușire : Școala pentru învățătură de carte, de meșteșuguri, de limbi străine, și măstrii slobode, de o potrivă pentru tot românul : pentru băeți și fete.

17lea. Desființarea rangurilor titulare, ce nu au funcții.

Deslușire : De acum înainte nu se vor mai da titluri boierești de la stăpînire, nici vor mai fi ceiace au fost, ci numai slujbași se vor numi după slujbele lor.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

18lea. Desfiinţarea pedepsii degrăditoare cu bătaia.
Desluşire : De acum înainte nu se va mai bate nici un vinovat, ci se va pedepsi cu alte mijloace mai omenoase ; pedeapsa lor va fi cu închisori pe pîine şi apă şi cu strafuri în bani, şi daţi pe chezăşii sigure ca să se facă cu asemenea mijloace oameni cinstiţi şi de treabă.

19lea. Desfiinţarea atît în faptă cît şi în vorbă a pedepsei cu moartea.
Desluşire : De acum înainte nici se va chibzui pentru moartea cuiva în judecătorie, nici va ameninţa la nimeni cu vorba de moarte.

20lea. Aşezăminte penitenciale, unde să se spele cei criminali de păcatele lor şi să iasă îmbunătăţiţi.
Desluşire : Să se facă aşezăminte sau zidiri mari de deosebite feluri de fabrice, unde să se pocăiască cei vinovaţi, lucrînd cîţiva ani, după vina lor, şi de unde vor ieşi cu meşteşug să poată trăi fără a mai cădea în păcate.

21lea. Emanciparea israeliţilor, şi drepturi politice pentru orice compatriot de altă credinţă.
Desluşire : Slobozenia Evreilor din frîu politic ce l-au avut, şi pentru oricine de altă lege, sau de alt neam, care locuieşte în pămîntul ţării, are drept în slujbele ei, şi aceleiaşi datorii ca şi pămîntenii.

Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, fond Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii Publice, dosar nr. 1454/1848, f. 59 şi 86, copie.

5

1848 august 30, Brăila. Raportul subadministratorului plăşii Bălţi către administratorul districtului Brăila prin care îi cere să-i aloce o sumă de bani pentru confecţionarea de suliţe pentru a fi folosite de populaţie drept arme contra reacţionarilor care unelteau împotriva revoluţiei.

DREPTATE — FRĂŢIE

DOMNULE ADMINISTRATOR AL DISTRICTULUI BRĂILA,

După propaganda ce am întins-o cu stăruire în toate satele acestei plăşi, atît singur, cît şi împreună cu d. N. Nenovici, prin graiu şi chiar prin scris, precum dovedeşte alăturata, aci în copie, adresă, ce am dat-o către locuitorii satelor, chiar în ziua venirii mele în plasă după rînduire. A ajuns să se profunde cu plăcere mai în toţi locuitorii trebuinţa ce este de a fi revoluţionari şi a lua parte de a sprijini cu braţele cînd să vor cere drepturile Românii întregi şi a fi toţi gata a da mîna fraţilor ce sprijină cauza sacră de astăzi ; însă băgînd de seamă cu interes poziţia lor, precum şi dacă au ceva unelte, pe care să le mînuiască spre apărarea vetrilor lor cel puţin, aflu că aceşti locuitori, parte băltăreţi, şi parte cîmpeni, opriţi din vremile trecute

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

de a ține arme au trăit prea neexersați și așa în toată plasa mea, de abia să fie, zic, aproximativ, 100, mult 200, oameni deprinși cu arme, și din care pot avea cîte o pușcă sau pistoale; unii au și cuțite scoase anume de prin pămînt, unde le aveau îngropate, spăimîntați de guvernul că le ia, precum s-au și executat aceasta atunci la mulți prin subadministratorii foști.

Prin urmare, pentru că au ajuns acum mai toți, pot zice a fi plini de entuziasm și a cunoaște și trebuința de sprijin la care ne invită chiar voința creatorului, dacă odată drepturile nației, prin binecuvîntarea lui, s-au făcut sfinte.

Trebuie a nu pierde timp și să le înlesnim unelte; nu zic săbii sau pistoale, care pot costisi sume mari, nici pușci cu care nu știu a slobozi focuri, ci numai niște sulițe de fier bine făcute, tăioase, pe două părți, înlățite de trei degete și în lungime numai fier ascuțit cu mîneru de două palme, punîndu-li-se cozi de lemn de brad bine cioplite, de care se găsesc în Brăila.

În plasa mea, domnule administrator, socotită de 3000 locuitori, putem împărți cel puțin 600 sulițe, adică la fiecare grupă de 5 să se dea una, și cu aceasta făcînd o putere mai mult decît o avem astăzi, putem să ne împotrivim și să se izbăvim cel puțin la niște reacționari, cînd ar cugeta a ne bîntui liniștea în prințipat, fiindcă altfel, cu sătenii plășii mele, după poziția în care arătai că sînt astăzi, nu aș putea fi sigur nici chiar în prinderea a unei cete de hoți, bine armate.

Așa dar, părerea mea, domnule administrator pe care o supun în cunoștință, este a să face cît mai curînd asemenea sulițe ce nu poate costa, una mai mult decît trei sfanți, cu bani luați deocamdată din paza orașului districtului, cu chip de împrumutare și în urmă făgăduesc că voi lua de la primitorii lor, cei ce sînt gata a-i număra, cu alegere, ba încă vor fi și recunoscători, că li s-au dat niște arme, cu care să-și apere nu numai drepturile *naționale, dar și străzile lor, ce astăzi din vreme în vreme tot li să bîntuie* tîlhari, știindu-i că sînt fără nici o unealtă cu care să aibă curajul a sta față.

Rămîn plin de speranță, domnule administrator, că domnia voastră, în urma și încredințării ce înșivă ați luat-o în timpul preumblării prin satele plășii mele, împreună cu D. N. Nenovici comisarul districtului, veți binevoi a considera dreapta necesitate ce înfățișez aci și veți lucra cele cuvenite.

Salutare — frăție

Subadministratorul plășii Bălți

D. Marinescu

Arh. St. Brăila, fond Prefectura, dosar nr. 674/1848, f. 375—377, orig.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

6

1848 septembrie 22. Scrisoarea lui A. G. Golescu, delegatul primei Locotenenţe a Ţării Româneşti, adresată ministrului de externe al Franţei prin care solicită sprijin pentru Unirea Principatelor, pentru expedierea de arme şi pentru înfiinţarea unei Bănci Naţionale.

22 septembrie

MONSIEUR LE MINISTRE,

Pressé par mon gouvernament de l'informer d'une manière précise de résultat de mes demarches auprès de votie ministère eclairé, j'ai recours à votre généreuse obligeance pour vous prier de me faire part si je puis tenir pour réaliser la promesse que vous m'avez faite,

1⁰ d'envoyer au chargé d'affaires de la République française à Constantinople des instructions précises pour appuyer la proposition de l'union de deux Principatés ainsi que la réforme demandée par l'unanimité du peuple valaque et que la Porte ottomane nous a déclaré confidentiellement ne pouvoir nous acorder qu'à la condition de trouver dans la diplomatie européenne un appui moral contre les prétentions exhorbitantes de la Russie.

2⁰ de faire expédier par Constantinople cing mille fuisils pour le renouvellement du matériel usé de notre milice et auxquels, conformément aux nouvelles instructions que je reçois, je dois vous faire encore prière d'ajouter cinq mille autres fuisils à l'effet de completter l'armement de notre garde nationale des villes. Je crois devoir ajouter, monsieur le Ministre, que ces 10 000 fuisils seront immédiatement payés a Bucarest.

A. M. Bastide ministre des affaires étrangères de la République française.

3⁰ de me procurer une lettre de recommandation auprès de monsieur le ministre des finances pour me faciliter les moyens de déterminer trois citoyens français, réunissait les conditions requise de capacité, à aller affrir pour quelque temps leurs services à ma patrie, à l'effet d'y organiser immediatement une Banque nationale, un bureau de statistique et l'impôt foncier.

Je ne doute point, monsieur le ministre, que je ne reçoive de vous les assurance les plus satisfaisantes à l'egard de l'issue heureuse de ma mission et je vous prie bien d'accueillir ici les témoignages de la reconnaissance la plus sincère que je suis chargé de vous ponter au nom de ma patrie.

22 septembre 1848

Şt. G. Golescu délégué de la Lieutenence Princière de Valachie

---

Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, Microfilm vol. 5, Corespondenţa Consulatului francez.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

7

1849 februarie 26, Protestul guvernului provizoriu din Ţara Românească şi al delegaţiei emigranţilor români către Anglia, Austria, Franţa şi Prusia prin care se cere respectarea autonomiei provinciilor dunărene.

PROTESTATION DES ROUMAINS DE LA VALACHIE ADRESSÉ À L'ANGLETERRE, L'AUTRICHE, LA FRANCE ET LA PRUSSE

La nation des Roumains de la Valachie, placée aux confins de l'Europe et de la liberté, s'est levée en masse, il y a huit mois, non pour reconquérir en entien l'heritage de ses pères, ainsi qu'on a voulu le lui imputer a tort, mais pour réclamer ses droits garantis par ses anciens traités avec l'Empire Ottoman.

Tributaires de la Sublime — Porte, avec tous les privilèges d'une législation et d'une administration indépendante, les Roumains de la Valachie respectèrent les prérogatives de la Cour suzeraine et allèrent même jusqu'à déférer volontairement à l'approbation du sultan la Constitution dont ils avaient arrêté les bases en vertu de leur autonomie.

Mais en même temps ils déclarèrent rejeter à tout jamais l'insidieux protectorat de la Russie, subi et non accepté par eux, en ce que ce protectorat avait de contraire aux droits et aux intérêts de la Principauté.

Jamais cause plus légitime ne suecomba plus injustement.

En adressant à S.H. le Sultan, le mémoire justificatif ci-joint, les valaques ont fait entendre une dernière et solennelle protestation contre la violation de leurs droits et contre l'occuppation de leur pays par les armées étrangers.

Comme tributaires de la Sublime-Porte et comme *autonomes*, il ne reste plus aux Roumains qui'ont rempli tous leurs devoirs envers la Cour Ottomane, qu'à se placer sous la sauvegarde des puissances intéressées à l'indépendance de la Turquie.

En conséquance, les soussignés Membres du Gouvernement provisoire de Valachie et Délégués de l'émigration Roumaine, protestent de nouveau et supplient les Puissances de l'Europe d'offrir leur médition.

Ils espèrent que ces Puissances prendront sous leur garantie l'autonomie des Provinces Danubiennes, autonomie qui résulte de leurs anciens traités avec la Sublime-Porte.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Que ces Puissances s'interposeront pour mettre un terme à une occupation qui'est une violation flagrante des droits des Roumains, une ruine pour les Principautés, une menace pour la sureté générale de l'Europe.
26 fevrier 1849 Chr. Tell, I. Eliade, N. Golesco, I. Maioresco I. C. Bratiano, D. Bratiano, G. Maghiero, Ştefan Golesco, Gr. Gradişteano, C. B. Balcesco, A. C. Rosetti, J. Voinesco, P. Teulesco, A. G. Golesco, I. I. Philippesco, N. Bălcesco, Aristia, Bolintiniano, Baliaco, Ipatesco Archimandrite, Snagoviano, Théologo, N. Creszulesko, N. Plechiano, A. Hristofi.

Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, Microfilm, vol. 6, corespondenţa Consulatului francez.

8

1849 septembrie 17. Raportul lui Eugéne Pouja către Ministerul Afacerilor Străine din Franţa relativ la situaţia din Transilvania şi Ţara Românească.

128 *BUCAREST le 17 Septembre 1849*

MONSIEUR LE MINISTRE,

. . . . . .

J'ai trouvé la conversation de général Lüders pleine d'intérêt. Il y joint le charme d'une simplicité élevée. Parlant de la Transylvanie, il me disait : „Il règne entre les Autrichiens et les Hongrois une haine profonde ; et ces dernièrs sont également détestés par toutes les autres races qui couvrent le territoire de la Hongrie : saxons, serbes, croites, valaques. Ceux ci surtout sont à l'état de parias, et cependent ils forment en Transylvanie la population la plus nombreux. Ce sont eux qui ont, dès le commencement de l'insurrection, soutenu l'armée autrichienne, et les russe ont eu beau à se louer de leur concours pour les approvisionements. Dès le principe, leur union avec les hongrois aurait probablement donné une autre tournure à l'insurrection. Aussi, parmi les correspondances que j'ai interceptées ai-je trouvé des lettres de Kossuth à Janco le chef valaque dans lesquelles il disait que les hongrois se repentaient d'avoir méconnu les droits de leurs frères valaques, et qu'en cas de succes ils pouvaient compter sur toutes les comessions qu'ils demanderaient. Les valaques sont très dignes d'intérêt ; et j'ai adressée en leurs faveur un mémoire à l'Empereur qui m'a répondu qu'il ne pouvait pas intervenir en pareille matière, mais qu'il avait adressé le memoire à la cour de Vienne. L'Autriche sera obligée de donner des droits

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

égaux aux valaques, mais ils sont dans un abaissement complet. Je crois, d'ailleurs, que son intention est de diminuer les privilèges énormes dont joissaient les hongrois. La cour de Vienne hésite entre deux plans à suivre à l'egard de la Hongrie, ou lui laisser son caractère de royaume et de couronne séparée, ou de l'absorber dans le système général de l'Autriche et de la réduire en une ou plusieurs provinces de la monarchie".

Faisant allusion à la difficulté de donner des institutions représentatives à des populations parlant tout d'idiomes différents il a ajouté : „ Cependant l'allemand semble devent a ête la langue qui servira d'instrument de communication entre toutes les populations. J'ai remarqué que toutes les lettres, tous les documents du gouvernement révolutionnaire hongrois étaient écrits dans cette langue".

Telle a été, en résumé, la conversation du général Lüders en ce qui concerne la Hongrie.

. . . . . .

Il y a vraiment quelques chose d'étrange dans la situation des Principautés. Où est le vrais gouvernement? Est-il entré les mains du Prince, du commissaire ottoman, ou du commissaire russe? Chacun y exercelle pouvoir, tour-à-tour ou ens<emble>. Comment la Valachie pourra-t-elle supporter le paie des dépenses que lui occasionnent eu trois autorités et l'armée d'occupations russe? Que devient l'outonomie valaque en présence de pareils faits?

Telles sont les questions que les hommes qui reflèchissent se posent ici cháque jour, et dont la solution ne laisse pas que d'inquiéter.

Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, Microfilme din Franța, Ministerul Afacerilor Străine, Arhiva Diplomatică, vol. VII, orig.

⟨1851⟩

9

PROGRAM PENTRU AJUTORAREA SCRIERII LITERATURII ROMÂNE*

Neapărata trebuință și folosul precumpănitor al literaturii serioase se simte în fiecare român în toate zilele cu atît mai vie durere cu cît în mijlocul cîmpului întins de activitate, care se deschide națiunii noastre în

---

* Data elaborării programului nu ne este cunoscută. Intrucît însă obiectele premierii se stabilesc pe anul 1852 apreciem că el datează din anul 1851, adică cu cîteva luni sau cel mult un an înainte.

Mai opinăm pentru această datare și pentru faptul că se prevedea ca termenul de predare a primelor două lucrări prevăzute în program, precum și întrunirea comisiei literare, să fie în anul 1852.

De asemenea nu cunoaștem nici data elaborării celui de al doilea document dar presupunem că ea se înscrie tot în perioada elaborării programului întru cît acum era momentul cînd problema unirii se punea cu mai multă insistență (n.n.—P. Paliu).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Austria rău-organizată, lipsa dezvoltatelor științe pozitive în ramul istoric, juridic și filosofic, scrise în limba română, prin urmare și lipsa unui număr îndestulător de bărbați înzestrați cu asemine științe, zădărnicește tot fructul unei posesiuni cîștigate după secole cu nenumărate sacrificii. Drept aceea datoria fiecărui român este a contribui spre înființarea unei literature naționale născută din sine însuși, și capabilă de a răzbi, întări și curăți duhul naționalității.

Vărsîndu-se însă spre acest scop cheltuieli pentru ca să poată și cei mai puțini înstăriți literați a consacra puterile lor studiilor și scrierilor serioase, un înalt, generos și prea noul bărbat al românimei, cunoscut încă de mulți ani încoace pentru sîrguințele și jertfele sale în folosul națiunii, au binevoit a dedica o sumă anuală de *două sute cinci zeci* de galbeni spre încurajarea literaturii române, care sumă se va asigura prin ipotecă de moșie, ca în acest chip, menirea și folosul ei să fie fundat pe toată viitorimea. Autorii scrierilor științifice celor mai bune și temeinice vor fi părtași de această sumă, dejucîndu-se mai întîi meritul elaboratelor de o comisie literară, care va alege, după majoritatea voturilor, cel mai nimerit elaborat, și-l va premia cu prețul publicat pe autorul scrierii. Această comisie va fi compusă de D-lui canonicul *Timoteiu Cipariu*, ca președinte, iar ca membri de D-lor canonicul Ioan Alexe, Florian Aaron, Gheorghe Bariţiu și Alexandru Hurmuzaki, A. Treboniu Laurian, Ioan Maiorescu, Aron Pumnul, dr. A. Mander, G. Săulescu, dr. M. Stamati, Poenaru care sînt poftiți de către fondator a jertfi osteneala lor pe altarul națiunei primind asupră-și însărcinarea judecății literare.

I. Obiectele premierii pentru anul 1852 vor fi:

a) „Istoria particulară a Țării Românești (Valahia) de la începutul cunoștinței istorice pînă la epoca noastră". Această istorie va fi scrisă într-un stil științific și menită spre introducere în școală.

b) „Istoria particulară a Moldovei de la începutul cunoștinței istorice pînă la epoca prezentă". Și această compoziție menită fiind pentru școală trebuie a fi scrisă într-un stil științific și curat.

Prețul de premiu pentru fiecare din aceste două istorii este de *una sută galbeni în aur.*

Pentru anul 1853 se aleg ca obiecte de elaborare:

a) „Istoria generală și pragmatică a toatei românimei adică: a Țării Românești, a Moldovei, a Ardealului, a Banatului, a Bucovinei, a Basarabiei. Această istorie va fi scrisă cu denumirea izvoarelor din care se vor trage faptele istorice sau critica lor. Prețul de premiu al acestei scrieri va consta în *trei sute galbeni în aur.*

b) „Un dicționar întins *românesc-francez-german* în trei tomuri începătoriu fiecare tom cu altă limbă, adică: I-lea *românesc-francez-german*; al II-lea *francez-românesc-german*; al III-lea *german-românesc-francez.* Premiul stă în *două sute galbeni în aur.*

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

c) „O scurtă însemnare a tuturor cărților tipărite ori și unde în limba românească, de la descoperirea tipografiei pînă în ziua de astăzi, cu o mică biografie a autorului și o caracterizare a operelor lui. Premiul destinat pentru această scriere este de *cinci zeci de galbeni în aur.*

II. Termenul pînă la care istoriile particulare ale Țării Românești și ale Moldovei se vor propune comisie este 15 august (calendarul vechi) 1852; iară pentru istoria generală a românimei pentru dicționar și pentru însemnarea bibliografică, 15 august 1853.

III. Locul întrunirii comisiei literare va fi pentru anul 1852 Blajul, iar pentru anul 1853 se va determina timpuriu de comisia însăși și se va publica în organul adunării ei.

IV. Elaborarea să se trimită la D. canonic Timotei Cipariu în Blaj și să fie scrise cu litere latine după o ortografie simplă și rațională.

V. Pe ziua de 15 august (c.v. = calendarul vechi — n.n.) 1852 sînt poftiți membri comisiei a se afla în Blaj spre a se începe, sub prețedinția numitului D. canonic Timotei Cipariu, cercetarea și dejudecarea elaboratelor, care lucrare se va termina pînă la sfîrșitul lui septembrie.

VI. Manuscrisele se vor trimite anonime însă cu cîte un motto deasupra; iar numele autorului va fi sub copertă sigilată, pe care din afară va sta tot acel motto ce va fi pe manuscris. Numai după ce se va termina dejudecarea se va deschide coperta celui mai bun elaborat, ca să se vază numele autorului. Cele nepremiate se vor întoarce autorilor fără întîrziere, și numele lor nu se vor publica.

VII. Comisia va putea chema unanim sau cu majoritate de voturi și pe alți literați demni la cercetarea și dejudecarea operaților pentru premii.

VIII. Premiul hotărît se va înmîna autorului de D-lui prețedintele comisiei. Autorului îi va sta în voie a-și tipări manuscrisul cu spesele sale, dar se va îndatori a trimite gratis 50 de exemplare de întreaga ediție către D. canonicul Timotei Cipariu, care va binevoi a le împărți gratis pe la școlile românești elementare, gimnaziale, academie, preparandale și seminariale în toate țările românești din sau afară de Austria.

IX. Comisia literară avînd prea scurt timpul destinat pentru propunerea elaboratelor de către autori, are dreptul de a-l schimba, va înștiința însă atunci timpuriu pe public prin gazetele românești despre mutarea termenului.

X. Prețedintele, canonicul Cipariu, va publica sau prin gazete sau prin deosebite înștiințări, rezultatul judecății și numele autorilor premiați.

XI. Fundația aceasta premială se va denumi *Fundația Ghiculească*, spre deosebire de alte premii fundale sau încă *nefundale.*

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, Arhiva domnitorului Alexandru Dimitrie Ghica, mapa I-a, ms. 1652, p. 84.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

10

PONTURILE PETIȚIUNII ROMÂNILOR DIN TRANSILVANIA

1-lea Impreunarea tuturor românilor din statele Austriace, spre o națiune singură sub sceptrul Austriei, ca o parte integrantă a Imperiului Austriac.

2-lea Administrația națională independentă (neatîrnătoare) din privința bisericească, în politică.

3-lea Deschiderea cît mai în grabă a unui Congres de obște al întregii națiuni spre a se constitui, a se organiza, adică :

a) spre alegerea unui cap al națiunii pe care majestatea sa să-l întărească, a cărui titulă așișdirea majestatea sa o va denumi :

b) a unui sfat de administrațiune a cărui titulă va fi senatul (sfatul) român.

c) a unui cap bisericesc, numai de la majestatea sa atîrnător, căruia ceilalți episcopi naționali îi vor fi subordonați, supuși.

d) spre organizarea administrativă a comunităților și a districtelor (ținuturilor) române.

e) spre organizarea școalelor și întemeierea trebuincioaselor institute de educare (de creștere).

4-lea Întrebuințarea limbii naționale în toate privințele ce s-ar ținea de români.

5-lea O adunare de obște a întregii națiuni în tot anul spre sfătuirea intereselor naționale, care din timp în timp se pofté (cere).

6-lea Reprezentarea națiunii române la dieta universală sau obștească adunare a Austriei după numărul sufletelor.

7-lea Tipărirea unui organ al națiunii la prea înălțatul ministrium Austriac, spre reprezentarea intereselor române, naționale.

8-lea Majestatea sa binevoiască de acum înainte a purta titula (titlul) unui *mare duce* (prinț) al românilor.

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, Arhiva domnitorului Alexandru Dimitrie Ghica, mapa I-a, ms. 1652, p. 82.

11

1849 decembrie 17, Unghvar. Scrisoarea notarului consistor Ioan Mihaly adresată Protopopiatului greco-catolic din Baia-Mare prin care solicită trimiterea banilor necesari pentru editarea operelor lui Gh. Șincai și S. Klein și arată necesitatea ca toți românii să vorbească și să scrie românește.

PREACINSTIȚI DOMNI,
SUROGAT PROTOPOP ȘI PREOȚI

Înștiințarea domnului Alexandru Gavra profesorul și editorul opurilor Șincaio-Klainiane și lexicoanele sub care însemnarea datorincelor d-nilor abonați pre mine făcută sub d-niilor voastre cu acea frățească și umilită

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

rugare am noroc ale împărtăși cum că luînd spre direcțiune și împlinire toate puncturile înștiințării acestei, banii însemnați în decursul trei luni la subscriptul colectant să trimiteți, că fără de bani cuvenitele exemplare a opurilor sus-numite a se împrăștia nu se pot, bine zice editorul „bani gata, pentru lucru gata".

. . . . . .

Încă una și mai interesantă

După constituția Imperiului Austriei datori sîntem toți de amu înainte în limba noastră maternă a vorbi și a scrie, iar cu cei mari ai noștri filologi, cugetesc, cum ca să luăm aceste două de principiu : litere latine și limba, cît se ar putea mai curată. Prin despotismul slavonismului în curți, și în biserică întru seculi nenumerați, limba noastră din originitatea sa mult au pierdut ; timpul acuma au sosit ca din cătușe să o deslegăm, și prin cultivarea și înflorirea ei să o readucem la verginitatea sa cea primitivă . . . . . Amu dară, cînd atîtea interese din zi în zi mai nouă răsar pe cîmpul vieții poporului român, a întîrzia nu putem. Puterile mele sînt mici, și restrînse, da cred, ca mînă întinsă a fraților nu ne va lăsa a cade, sau de alunecare nu s-a bucura nime. Stindarul nostru să fie pacea unirea minților, și a inimilor, bunul înțeles între frații de un sînge și o limbă.

Ești rugat d-nule purr. protopop, ca să bine voiești, cursul acest prin Jurul domnii tale cît de iute a-l trimite, și bani a-i culege.

Dealtmintreli cu frățietate, și onoare rămîn în Unghvar în 17-lea Decembrie 1849.

Domniilor Voastre
serb umilit
Ioan Mihaly
Notariu Consitor

Domnilor Jurului Baia-Mare

Pe pagina a III-a :

132 De la officiu V. A. Diaconale se transcrie
Recia vadutam 31 Dec. 1849 Popa Simion . . . . . .
Teuti de deosu am luatu 31 Decembrie 1849 Maniu . . . . . .
Baitia am luatu în Ianuarie 5 din 1850 Szabo
Fiziza am luat în 17 Februarie 1850 Mosoly
Ferneziu am luat in 21-a Ianuar 1850 Papp Demetriu
Baia-Mare am văzut
Grossoi : am luatu in 26 Ianuar 1850 . . . . . .
Satu nou de deosu am vedut cu bucurie
Ianuar 29 an 1850 Lupan Adrian, m.p.

Arh. St. Baia Mare, Colecția fondurilor parohiale, Protopopiatul gr. cat. Baia Mare, dosar nr. 7/1849, orig. fără sigiliu.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

12

1859 februarie 2, <Brăila>. Raportul Administrației districtului Brăila către Ministerul de Interne privind sărbătorirea actului Unirii Principatelor cu prilejul depunerii jurămîntului de către oștire în orașul Brăila.

Administrația Districtului Brăila
Către Ministerul din Năuntru
Nr. 790 februarie 2 — 1859 —

PRINCIPATELE UNITE

DOMNULE MINISTRU,

Ieri, la 1 februarie, cu prilejul săvîrșirii jurămîntului oștirii garnizonate acilea și adăugirea bandorele <lor> ce înaltele puteri garante deteră stindardurilor noastre, orașul Brăila fu teatrul unei serbări naționale, ce va rămîne veșnică în memoria locuitorilor acestui oraș. Bucuria obștească, fala națională ce se vedea în tot cursul acestei sărbări, pe fizionomiile tuturor locuitorilor de toată clasa, sînt vrednice de a fi notate, dar ceea ce este și mai vrednic de însemnat este că această sărbătoare serbată de întreaga populație ce toată ziua aceasta fu în mișcare, fără osebire de clase, de naționalitate, adevărat frățească fu celebrată de dimineața și pînă seara, dominînd cea mai mare liniște, precum și seara cînd locuitorii, toți cu mulțumirea de ziua ferice, ce petrecură se întoarseră pe la locuințe, în liniștea cea mai exemplară.

Aceasta, d-le ministru, cu respect supun la cunoștința domniei voastre spre știință.

Muzica regimentului intona imnuri naționale întrerupte din vreme în vreme de urările populației, pentru patrie și înălțimea sa, prințul stăpînitor.

Arh. St. Brăila, fond Prefectura, dosar nr. 958/1859, f. 20 orig.

13

1859 mai 17/29, Iași. Scrisoarea lui Alexandru Ioan Cuza către împăratul Napoleon al III-lea pentru a sprijini unirea completă și definitivă a țărilor române.

SIRE!

IASSY le 17/29 mai 1859

Depuis ma double élection par les Assemblées de Moldavie et de Valachie, les choses, dans les Principautés Unies, en sont renues à un point qui exige impérieusement une solution. Votre Majesté a montré, pendant ces dernières années, une sollicitude si bienveillante pour notre pays, qu'Elle me pardonnera d'y recourir encore en Lui exposant franchement la situation.

L'union compléte, définitive est, plus que jamais, le besoin des deux Principautés. Cette idée a penetré tellement jusque dans les entrailles du peuple Roumain, qu'il la regarde comme le première condition de son existence. Elle absorbe les esprits au point qu'elle les rend inaccessibles aux meilleurs projets de réorganisation qui passent en comparaison pour accessoires.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Chaque fois qu'une proposition a eu l'union pour but elle a réuni l'unanimité des votes ; mais par contre toute question de pure administration intérieure a été accueillie avec une froideur qui en a rendu l'exécution impraticabl.

Il n'y a donc pas d'illusion à se faire vouloir reconstruire l'édifice social, dans les Principautés, sur le plan même tracé par la Convention du 19 Août, mais sans lui donner l'Union pour base, c'est tenter une oeuvre imposible. Quand chez un peuple, entier, une conviction a acquis ce degré d'énergie et qu'il est resolu, coûte que coûte, à obtenir ce qu'il regardé comme son seul moyen de salut, la discussion est devenue inutile. Il ne s'agit plus que de trouver le meilleur mode de lui épargner les révolutions et les malheurs, en régularisant sa marche vers la réalisation légitime de ses voeue.

Trois voies se présentent pour arriver au but : ou bien j'accomplirai directement et personnellement l'Union ; ou bien je le ferai de conceret avec les pouvoirs constitués de l'État ; ou bien je le laisserai faire par la multitude.

Dans la première hypothèse quime parait la meilleure, la mesure se prépare avec discrétion et s'exécute sans secousse. Il m'est alors possible de diriger une nation qui m'a déjà donné de si grandes preuves de sa confiance et de la maintenir dans tous ses actes, sur le terrain du droit et des traités. Les mauvaises passions, contenues par le pouvoir, n'ont plus chance de compromettre notre cause et je puis enfin mettre en application les grands principes posés par la Convention du 19 Août. Je sais, et tout le monde reconnait aujourd'hui, que le Convention n'est pas, pour le moment, applicable dans toutes ses parties mais les principes libéraux qu'elle a établi sont devenus notre patrimoine et ce serait précisement pour en hâter l'application, dans le pays qu'il me parait nécesaire d'être armé de certains pouvoir, pendant quelque temps.

Dans la seconde hypothèse j'agirais d'accord avec la Commission Centrale et les deux Assemblées ; sans doute nous avons bien d'esperer que ce mode de procéder ne compromettrait pas l'ordre public mais il serait à craindre que les passions qui troublent toujours les Assemblées déliberantes, ne jetâssent quelque agitation dans les esprits. Peut-être aussi l'exécution du projet en serait-elle moins prompte et peut-être les grandes lois d'organisation qui doivent suivre immédiatement la proclamation de l'Union, afin de la légitimer, remontreraient — elles plus d'obstacles que si elles étaient préparées à l'avence et proclamées sans retard par une volonté unique.

Si ni l'une ni l'autre de ces deux propositions n'était agréée nous nous trouverions inévitablement exposés à la troisième hypothèse dans ce cas c'est en désorde que les deux nations se précipiterons l'une vers l'autre. Éclartant violemment la Convention qu'elles regarderaient comme le dernier obstacle à leur entier rapprochement, elles seraient exposées à ne plus garder de mesure, par l'ardeur même qu'elles mettraient à atteindre un but sacré à leurs yeux. Qui pourrait prévoir dans quels hasards l'union, fait ainsi, jetterait la nation Roumaine ?

Certes, telle n'a pu être l'intention des grandas Puissances en s'occupant si patiemment de régler notre sort. Telle surtout n'a pas été la volonté de Votre Majesté, lorsque, dans toutes les phases que nous avons traversées, depuis le Traité de Paris. Sa main puissante s'est toujours montrée présente pour assurer l'exercice de nos droits.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Les marques d'intérêt que Votre Majesté a données tant à mon pays qu'à moi même, ont été si éclatantes et si nombreuses que je ne crains pas de m'adresser encore à Elle et de faire un suprême appel à Sa haute intervention. C'est donc entre les mains de Votre Majéste que je Viens déposer les voeux d'un peuple qui poussait à tout prix son Union parcequ'il tient à être et à vivre. En cette circonstance je ne suis que son interprète et je puis le dire hautement son interprète desinteressé. Les paroles que j'ai dites dans mon manifeste, je suis prêt à les redire car je suis prêt en effet à rentrer dans la vie privée, si avec son Union le pays demande encore un Prince Étranger.

Mon seul désir est, qu'á la suite de la satisfaction de ses voeux, le peuple Roumain, tranquillisé, puisse s'occuper avec calme de sa réorganisation. Votre Majesté pourra regarder cette oeuvre comme la sienne et il ne nous restera plus qu'à La prier de vouloir bien continuer à la couvrir de Sa puissante sauvegarde.

Cette lettre sera portée à Votre Majesté par Monsieur Jean Balatchiano l'un des hauts functionaires de Valachie et qui est investi de toute ma confiance : je prie Votre Majesté de daigner l'accueillir avec bienveillance et Monsieur Balatchiono a l'ondre de donner à Votre Majesté toutes les informations verbales qu'Elle voudrait bien lui demander.

Veuillez agréer, Sire, l'expression des sentiments respectueux.

avec les quels je suis
de Votre Majesté
le très obeissant serviteur
Alexandre Jean Cousa

Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, Microfilm, vol. 19. Arhiva Diplomatică a Ministerului Afacerilor Externe, Paris.

14

1862 mai 31, Beiuş. La cererea locuitorilor români din comunele Fiziş, Totoreni, Mierag şi Tărcăciţa prim pretorul plăşii Beiuş, Paal Petru, îi pune în vedere notarului cercual din Tărcaia ca toate scriptele, problemele oficiale, cererile şi obligaţiile acestora să fie rezolvate numai în limba română şi să-i raporteze în opt zile dacă posedă limba română pentru a putea face faţă în serviciu în continuare.

1028
862

A Belényesi járás főszolgabirájától

TÁRKÁNYI JEGYZŐ EGETHŐ JÁNOS URNAK

BELÉNYESBEN

Tárkányi jegyzői körhez tartozó községek kösül Fűzegyi községi lakosai szoval, Tatárfalva Mérag, és Tarkaitza pedig irásban jelentették nékem hogy ök alegfelsöbb rendeletek alapján minden községi ügyeiket saját román nyelvükön kivánják vinni és akarják vezetetni.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Minthogy pedig ebbeli szándékokban nemcsak hogy meggátolni nem lehet öket, söt menyiben azt kivánták, felsöbbi rendeletek nyomán életbe leptetni kell.

Ugyan azért fölhivom jegyzö urat s illetöleg oda utasitom hogy mátol kezdve afentebb, megnevezett Füzegy, Tatárfalva, Mérág és Tarkaitza községeknek minden jegyzö konyveit, és ügyeit román nyelven valamint azok részére készitendö minden kötelezöket, folyamodványokat, csakis azon nyelven tartozik vezetni, és az az innen menesztendö román rendeletre válaszolni és jelenteni.

Tárkány és Fenes községek jegyzökönyveit pedig magyar nyelven vezetendi és minden ügyeit azon kell elintézni, azomban a Fenes községben lakoegyes románoknak ügyeit mint kötelezö és folyamodás irását saját nyelvükön románul telyesitendö.

Ezek folytán meghagyom jegyzö Urnak miszerint mátol számitando 8 napok, alatt nyilatkozzék az iránt mégpedig ha birja román nyelven, ha valyon képese ezen nyelven is jegyzöi hivatalát tovább folytatni vagysem?

Kelt Belényesoen Majus 31-en 1862

föszolgabiró

Páál Péter

Arh. St. Bihor, fond Prefectura județului Bihor, cabinetul prefectului, dosar nr. 3/1862, act. 269, orig.

1028

862

TRADUCERE

Primpretorul plășii Beiuș

BEIUȘ

D-LUI EGETHÖ IOAN NOTAR ÎN TĂRCAIA

Locuitorii comunelor aparținînd notariatului cercual din Tărcaia—printre care Fiziș, Totoreni, Mierag și Tărcăcița mi-au raportat că în baza ordinelor superioare doresc ca toate problemele lor să fie rezolvate în limba română.

Deoarece acum nu numai că nu se pot opri, dar dorința lor în baza ordinelor superioare, trebuie tradusă în viață.

De aceea cer domnule notar, respectiv vă îndrum ca începînd de azi, în mai sus amintitele comune Fiziș, Totoreni, Mierag și Tărcăcița, toate scriptele, problemele oficiale, precum și cererile și obligațiile acestora să fie rezolvate numai în limba română de asemenea ordinele și rapoartele trimise de aici.

Scriptele și problemele comunelor Tărcaia și Fiziș vor fi rezolvate în limba maghiară, dar problemele individuale ale românilor din comuna Fiziș trebuie să se rezolve în limba proprie.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Ca urmare, dispunem ca în termen de opt zile — începînd de azi — să-mi raportați dacă posedați limba română, și dacă veți putea face față serviciului și în această limbă sau nu.

Dat în Beiuș 1862 mai 31.

Primpretor,
Paal Petru

15

1862 mai 31, Beiuș. Ordinul prim pretorului plășii Beiuș, Paal Petru către notarul comunei Sîmbăta, Szilagyi Ambroziu, prin care îi ordonă ca, toate problemele de administrație să fie rezolvate în limba română.

A Belényesi járás főszolgabirájától

JEGYZO SZILAGYI AMBRUS URNAK

SZOMBATSÁGON

Miután Szombatság, Varaseny, Hogyis és Kopocsány községek elöljárói s lakosai hivatalos nyelvül a románt válosztották, és annak foganatositása iránt hozzám folyamodtak, annál fogva meghagyom önnek hogy a fentebb megnevezett községeket és egyes embereket érdeklö minden ügyeket s jegyzökonyveket egyedül román nyelven vezese mai naptol kezdve, és a menyiben — ezen jegyzöségben egyadül román nyelven vezese mai naptol kezdve és a menyiben ezen jegyzöségben a román nyelv tulnyoma köteleztetik minden jegyzö könyveit azon vezetni, és valamint vélem ugy a szakaszbeli tisztviselö urakkal is levelezni, és jelentéseit meg tenni.

Mire nézve oda utasitom önt, hogy matol szamitandó 8 napok alatt tegyen hozzam nyilatkozatot arrol ha valyon képese hivatalát minden hátra maradás nélkül román nyelven vezetni.

Kelt Belényesben Majus 31-en 1862. Páál Péter

Arh. St. Bihor, fond Prefectura județului Bihor, cabinetul prefectului, dosar nr. 3/1862, act. 187, orig.

874

TRADUCERE

Primpretorul plășii Beiuș *Sîmbăta*

DOMNULUI SZILÁGYI AMBROZIU NOTAR,

Deoarece antistia și lucrătorii comunelor Sîmbăta, Vărășani, Hodiș și Copăceni, au ales ca limbă oficială limba română, iar pentru aducerea la îndeplinire s-au adresat mie, dispun ca dvs. începînd de azi — în comunele

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

menţionate mai sus — pentru toate problemele individuale precum şi cele oficiale, să fie folosită numai limba română şi întrucît în acest notariat limba română predomină aceasta obligă pe toţi notarii să folosească limba română în scripte precum şi în corespondenţe cu mine şi cu domnii funcţionari din plasă.

Vă îndrumez ca în termen de opt zile să-mi raportaţi dacă veţi putea folosi limba română fără să rămîneţi în urmă cu lucrările.

Dat în Beiuş, 1862 mai 31.

Paal Petru

16

1862 mai 31, Beiuş. Ordinul prim pretorului plăşii Beiuş, Paal Petru, către notarul comunei Lazuri de Beiuş, Neubauer Istvan, în legătură cu introducerea şi folosirea limbii române ca limbă oficială în administraţie.

A BELÉNYES! JÁRÁS FÖSZOLGABIRÁJÁTOL

Jegyzö Neubauer István Urnak

B. LÁZURON

A. B. Lázuri jegyzöséghez tartozó B. Lázur, Köszvényes és Balaleny községek elöljároi s lakossai hivatalos nyelvül a román nyelvet választván meg — felkértek engem hogy a felsöbbi rendeletek szerint annak gyakorlatában és használatában bevezessem.

Minthogy pedig eme törvényes kérelmet megtagadni nem lehet, és miután ezen három község általános töbségben van, meghagyom jegyzö urnak : hogy mátol kezdve minden községi ügyeket, és minden jegyzéséghez tartozo jegyzökönyveket román nyelven vezesse, valamint a birák számodásait, adosleveleket, és folyamodványokat azon nyelven készitendi, ugynem külömben az ado könyvecskékben az adót, és minden megyei tisztviselövel a hivatalos levelezést s jelentéseit azon leend köteles megtenni.

Miröl ön akként ertesitteték, hogy arrol valyon birja e a román nyelvet ugy, miszerint hivatalos teendöit minden hátra maradás nélkül elvégezhesse, mától számitandó 8 napok alatt hozzám jelentést tegyen mág pedig ha tud románul, hogy igy meggyözödve legyek önnek képeségéröl.

Belényes Majus 31-én 1862

Páál Péter

Arh. St. Bihor,, fond Prefectura judeţului Bihor, cabinetul prefectului, dosar nr. 3/1862, act 275. orig.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

885/1862

TRADUCERE

De la primpretorele plasei Beiuş

DOMNULUI NOTAR NEUBAUER ISTVÁN DIN LAZURI DE BEIUŞ.

Locuitorii şi antistiile comunelor Lazuri de Beiuş, Cusuiuş şi Bălăleni aparţinînd de notariatul din Lazuri de Beiuş, au ales ca limbă oficială, limba română. Mi-au cerut în virtutea (baza) dispoziţiilor superioare, introducerea şi folosirea limbii române.

Întrucît această cerere legală nu poate fi refuzată, şi deoarece în aceste 3 comune sînt în majoritate (români), vă ordon domnule notar ca începînd de azi, toate problemele comunale şi scriptele aparţinînd notariatului să fie întocmite în limba română. Socotelile primarilor, scrisorile de impozite şi cererile să fie întocmite în această limbă; la fel, şi registrele de impozite şi toată corespondenţa oficială cu funcţionarii comitatului precum şi rapoartele să se facă în viitor în limba aceasta (română).

Vă rog să-mi comunicaţi în termen de 8 zile dacă cunoaşteţi limba română şi dacă veţi putea rezolva fără întîrziere toate îndatoririle oficiale ca să fiu asigurat de posibilităţile dumneavoastră.

Beiuş la 31 mai 1862.

Primpretor; Paal Petru

17

24
Elnöki

1862 iunie 9, Beiuş. Prim pretorul plăşii Beiuş, Paal Petru, înaintează o contestaţie către Hajdu Ludovic, vicecomite al Comitatului Bihor deoarece acesta căuta să împiedice introducerea şi folosirea limbii române ca limbă oficială în comunele locuite de români.

A Belényesi járás főszolgabirájától

BIHAR MEGYE FÖISPÁNI HELYTARTÖJA
MÉLTÓSAGOS HAJDU LAJOS URNAK

N. VÁRADON

Méltóságodnak folyó évi Junius hó 5-röl 120/elnöki szám alatt kelt és mai napon vett abbeli rendelete értelmében, miszerint a Belényesi járásbeli azon községek kérvényeit, melyék hivatalos nyelvül a román nyelvet kérték — felterjeszteni köteleségemben tétetett; — ezennel siesek Méltóságodhoz következö jelentésem s nyilatkozatom kiseretében tisztelettel felterjeszteni, nevezetesen: ./· alatt Dragonyesdi jegyzöi körnek 140 sz.a. 2/alatt a B. ujlaki 630. sz. a. 3/alatt Budurászi 699. sz. a. 4/alatt Szombatsági 874.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

sz.a. 5/alatt B. Lazuri 885. sz.a. 6/alatt a Tárkányi körhez tartozó Tatárfalva, Mérág és Tarkaicza községek lakosainak felvett jegyzökönyveit 1094/1028 sz.a. azon megjegyzéssel; miszerint ezen körbeli jegyzöknek tettem köteleségükben, hogy a román nyelv tárgyában nyilatkozzanak — továbbá Rienyi körbeli községek lakosainak — 1299. sz.a. beadott kérelemhez csatolt jegyzökönyvet 7/alatt, azon alázatos észrevétellel, hogy erre nézve mit sem tettem.

Tovabba megjegyzem tisztelettel hogy Robogányi jegyzöség szinte kérte a román nyelvet szakaszbeli szolgabiró Kosztin Tamás urnál, kinek jegyzökönyve ott található, az vaskohi szakaszból kérte Vaskoh, Kristyor Rézbánya, és Dombrovány, melyeknek jegyzökönyvei Vas János szolgabiró urnál léteznek.

Végre mi illeti Méltóságodnak a rendeletben érintett azon kitételét, miszerint a községeknek nincs joguk hogy a hivatalos nyelvet meghatározzák, sem e tekintetben az illetö szolgabirónak rendelkezhetni; bátorkodom 8/alatt másolatban ide csatolni a Nagy Méltóságu Magyar királyi Helytartó Tanácsnak f: évi Január 8-rol 73677. sz. a. kelt intézményét — melyet Megyei ideiglenes kormányzó ur f. évi febr. 6-rol 796. sz.a. a megyei szolgabirákkal közlött, melyböl kitünik, hogy annak tartalma Méltóságod rendeletétöl igen nagyban eltérö, mert midön a tisztelt kegyes intézmény megengedi, a községeknek saját ugyeikben nyelvüket használni, a nelkül hogy azt kérelmezniök kellene, akkor Méltóságod ugy magyarázza, miszerint azt nékiek kérelmezni kell, — de azon kivül bátor vagyok felemliteni azt, miszerint Magyarországi Királyi Helytartó ur O Nagyméltósága f.évi Május 26-án kegyeskedett nékem Méltóságod elött meghagyni: hogy azon községek elöljáróival, kik a román nyelvet kérték, románul kell leveleznem, és ha a Szolgabirótól kérik, azt maga a Szolgabiró megadhatja, Méltóságodat pedig felhivta arra; hogy oly jegyzökröl kell gondoskodnia, kik nemcsak beszélni, hanem irni is tudjanak románul, mennyiben azoknak kötelezvényeit és egyébb kérvenyeiket azon nyelven tartozik megirni, — és ezek azon indokok, melyeknél fogva én a román nyelvbeni levelezést és müködést az illetö jegyzöknek meghagytam.

Támogatatva tehát a fentebb általom felhozott indokokból Méltóságod által kiadott fenebbi szám és keletü rendeletének azon részét, melynél fogva a román nyelv tárgyában kiadott rendeleteimet — nem helyeslésel felfüggeszteni méltóztatott — tisztelettel fellebezem a Nagyméltóságu Magyar királyi Helytartó Tanácshoz annyival is inkább, mert a magyar törveny által a megyei Föszolgabirónak adott, es az 1860-ik evi 20-ik Oktoberi cs. kir. Diplomából kifolyó alkotmanyszerü jogait megsemmisiteni alig lehet.

Kelt Belényesben Junius 9-én 1862

Páál Péter

föszolgabiró

Arh. St. Bihor, fond Prefectura judeţului Bihor, cabinetul prefectului, dosar nr. 3/1862, actul 135.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

TRADUCERE

Primpretorul plăşii Beiuş

DOMNULUI HAJDU LUDOVIC VICECOMITELE COMITATULUI BIHOR

Oradea

La ordinul dvs. nr. 120 din 5 iunie a.c. — primit azi, privitor la cererile comunelor din plasa Beiuş — prin care solicită introducerea limbii române ca limbă oficială — înaintez numitul raport însoţit de procesele-verbale ale notariatelor cercuale 1) Drăgăneşti nr. 140, 2) Uileacul de Beiuş nr. 630, 3) Budureasa nr. 699, 4) Sîmbăta nr. 874, 5) Lazuri de Beiuş nr. 885, 6) procesele-verbale nr. 1094 şi 1128 ale comunelor aparţinînd notariatului cercual Tărcaia, Totoreni, Mierag şi Tărcăciţa menţionez că am atras atenţia notarilor cercuali să facă declaraţii în problema limbii române, în continuare, 7) procesul-verbal al notariatului cercual Rieni nr. 1299 cu observaţia că nu am rezolvat nimic referitor la aceasta.

În continuare, precizez că notariatul Răbăgoceni a cerut de asemenea limba română, iar procesul-verbal se află la domnul pretor Costin Toma, din plasa Vaşcău; au cerut Vaşad, Cristior, Băciţa, Dîmbrăveni, procesele — verbale se află la domnul pretor Vass Ioan.

În sfîrşit relativ la partea din ordinul dvs. potrivit căruia comunele nu au dreptul să decidă în problema limbii oficiale şi nici pretorul, îndrăsnesc să anexez 8) copia ordinului Consiliului Guvernatorului regal al Ungariei nr. 73677 din 8 ianuarie a.c. comunicat preturilor din comitat cu nr. 796 din februarie a.c. de către Comitele provizoriu al comitatului, al cărui conţinut este foarte departe de al ordinului dvs.; deoarece în timp ce binevoitorul ordin acordă dreptul comunelor de a-şi rezolva problemele în limba lor, fără să fie nevoie să mai ceară acest lucru, dvs. în aşa fel daţi indicaţii că aceasta trebuie cerut; în afară de aceasta îndrăznesc să reamintesc ceea ce Dl. guvernator mi-a ordonat în faţa dvs. la 26 mai a.c. că trebuie să corespondez în româneşte cu acele antistii comunale care au cerut limba română, iar dacă solicită pretorul el poate să aprobe. Domnia voastră aţi atras atenţia că este necesar să ne îngrijim de aşa notari, care nu numai să vorbească româneşte, dar să ştie şi scrie, deoarece ei trebuie să le scrie obligaţiile şi cererile în limba lor.

Bazat pe considerentele de mai sus, în ordinul dvs. referitor la suspendarea dispoziţiei mele privind limba română, nu aţi procedat just, fapt pentru care înaintez contestaţia Consiliului Guvernatorului regal al Ungariei mai ales şi pentru motivul că dreptul acordat primpretorilor prin legile ma-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

ghiare şi drepturile ce decurg din Diploma cezaro-crăiască din 20 octombrie 1860, nu se pot anula.

Dat în Beiuş 1862 iunie 9.

Paal Petru
primpretor

18

1863 aprilie 24, Beiuş. Declaraţia lui Partenie Cosma, avocat către judecătorul suprem al Prefecturii judeţului Bihor, prin care recunoaşte că el a scris scrisoarea publicată în ziarul „Concordia" şi îşi ia toată răspunderea pentru aceasta, demascînd în acelaşi timp abuzul şi arbitrariul administraţiilor locale, care tărăgănează luarea măsurilor de introducere a limbii române ca limbă oficială în conformitate cu diploma din 20 octombrie 1860.

SPAPTATE DOMNULE JUDE SUPREM!

În urma racerearei sp. D-tale din 22 aprilie a.c. nr. 13 prg. cu toate că o astfel de procedură gvasi disciplinară, faţă cu mine, care nu sînt dregător nu o pricep şi nu o aflu în fire legală, totuşi din profundul respect cel nutresc în privinţa acelor persoane înalte la care te provoci, am onoarea a-ţi da următoarea declaraţie :

Corespondenţa din Beiuş din 1 martie 1863, publicată în nr. 17 al „Concordiei", am scris-o eu şi primesc răspunditatea şi astăzi pentru toată litera acelei corespondenţe.

Ca să scriu această corespondenţă m-a îndemnat împrejurărea, că, cu toate cum că prin pregraţioasa ordonaţiune a Majestăţii sale C. reg. Apostolice din anul trecut recunoscîndu-se principiul majorităţii şi comunităţii, de limba afacerilor comunale se impune limba majorităţii locuitorilor, asemnînduli-se dregătorilor de îndreptariu tabelele de conscripţiune ; totuşi limba în comunitate a devenit satira şi jucăria unor notari şi a cîtorva dregători, care nevoind a înţelege acea ordonaţiune pregraţioasă nu-şi ţine de datorinţa a o executa.

Cel mai puţin, dară, ce am putut face spre a atrage atenţia înaltului guvern asupra acestui abuz, a fost modul ce am urmat., ca adecă, înainte de a întreprinde alţi paşi mai serioşi, să-i facem atenţi pe respectivii dregători la pericolul ce-i ameninţă, de cumva datorinţa ce le-o impune starea lor de dregători nu şi-o îndeplinesc.

Căci eu, ca unul ce sunt născut de aici, din poporul care sunt cunoscut de un român, ce se interesează de trebile naţionalităţii sale, pe tot locul şi oriunde ne conveneau cu vr-un inteligente român, sau cu unul mai priceput din popor şi în specie, cu poporul român din Beiuş, eram întîmpinat cu varieraturi în privinţa limbii, că limba nu se introduce în comunităţi, că unii dregători nici azi nu corespund, că în comunele lor cercularele toate se trimit atît de la guvernul comitatului, cît şi de la Judii cercuali numai în limba maghiară, liberele de contribuţiune, pasurile de vite etc. cu un cuvînt toate tipăriturile ce se folosesc prin comunităţi sînt numai ungureşti, notari

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

cu puține excepții — lucră numai ungurește, și așa cum se adevereşte zisa acelor inamici ai guvernului care cînd voiesc a amăgi poporul, zic : „cum ca orice drepturi căpătăm de la Impăratul, toate n-ajung nimica căci dregătorii lui nu le realizează".

Drept aceea prin mai mulți de 60 indivizi din părțile Beiușului, stătători din preoți care viețuiesc între popor, sînt conducătorii naturali ai poporului și fiind necontenit în nemijlocita atingere cu poporul se pot considera de adevărați interpreți ai lui, din Mireni mai pricepuți de pe sate civi de Beiuș, și prin cea mai mare parte a inteligenței române din Beiuș am fost provocat și încredințat ca să fac o plînsoare generală la locurile mai înalte, în contra unor dregători comitatensi pentru nerespectarea acelei ordinațiuni pregrațioase și să cerem măsuri aspre spre executarea ei, iar aceasta jalbă să o subscriem cu toții. Eu am promis că le voi împlini voia și totuși n-am făcut pînă acuma, am tot așteptat în speranța ca respectivii dregători își vor împlini datorința și dacă nu va fi lipsă de asemenea pași, ei cunoscînd astfel sentimentul general al cercului Beiușan am cugetat a fi deajuns deocamdată a descoperi lucrul pe calea publicității.

Trebuie să protestez însă în contra înțelesului ce atribuieşte acestei corespondențe o fracțiune a partidei opoziționale din comitatul nostru, care-și are organul său în ziarul „Bihor" ca și cum eu aș fi amenințat cu răsculare peste cîteva zile. Numai niște oameni malițioși, și plini de voință pot explica cuvintele mele. . . astfel, și ocupa pe cel mai loial și mai credincios popor al majestății sale, pe românii din Ungaria cu tendințe răsturnătoare. Acolo unde zic eu, cum că poporul și mai cu seamă inteligența, își pierde pocăința, și mai așteaptă cîteva zile doar dregătorii respectivi vor ceti mai cu atențiune suslăudata pregrațioasa ordonanțiune, eu nu înțeleg, și nu poate nimeni înțelege aceea, cum că după aceea se vor răscula — ci aceia, cum că pe respectivii delegați peste puțin timp îi vom aşeza la locurile mai înalte, ceea ce le este iertat ; și asta nu e tîrziu nici acum, cauzele tot mai există și astăzi.

Eu nu arăt aici pe nimeni cu numele, nici pe dregătorii culpabili nici pe aceia care m-au încredințat să facem plînsoarea la locurile mai înalte, pentru că nu am poftă provocată spre aceasta, dar nici nu cred să fie de lipsă. Deoarece lucrul de căpetenie nu e acela, că ce a cutezat cineva să scrie, ci că aşa avuta el temei și drept în cele ce a publicat ? Iar despre aceasta cred că nu se mai îndoieşte nimeni, căci aceea e lucru cunoscut, cum că în comitatul nostru, și în special în unele părți ale cercului Beiușului nu s-a introdus limba după înțelesul mult lăudatei ordenațiuni pregrațioase.

Cu aceasta îmi închei declarațiunea, și cred că n-am lăsat nimic nedesluşit ; de acum însă ilustrul guvern comitatens nu e mulțumit de dînsa, cu cea mai liniştită conştiință aştept procedura făcîndu-se pe calea legii.

Rămînînd cu aplecațiune.

Al speptate Domniei Tale

Beiuș în 24 aprilie 1863

Servitor umilit
Partenie Cosma
avocat

Arh. St. Bihor, fond Prefectura județului Bihor, cabinetul prefectului, dosar nr. 3/1863, f. 54—55 orig.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

19

1863 mai 29, Beiuş. Memoriul intelectualilor din Beiuş adresat judelui primar al cercului Beiuş în legătură cu dorinţa lor fierbinte de a vedea cît mai repede înfăptuită introducerea şi folosirea limbii române ca limbă oficială în tot cercul Beiuş locuit în majoritate absolută de români.

SPECTAVERE DOMNULE JUDE PRIMARIU AL CERCULUI BEIUŞ,

Cînd ne înduplecăm din nou a ne descoperi sentimentele noastre fierbinţi şi sincere cu scopul de a vedea cît mai curînd realizată dorinţa noastră cea dreaptă în privinţa limbii noastre materne, premitem (sic !) cum că această o facem numai pe baza acelei convingeri care ne-au garantat-o vorbele sincere ale spectaverei domniei noastre cu ocaziunea consultării mai de a proape din acest respect.

De n-ar exista legi pozitive emanate de Augustul nostru Imperator şi Rege Apostolic în privinţa egalei îndreptăţiri a tuturor poporaţiunilor de sub gloriosul sceptru al Casei Habsburgice şi mai vîrtoşi diploma împărătească pregraţioasă din 20 octombrie 1860, şi rezoluţiunea preaînaltă din 26 iulie 1862 care în principiu acea limbă o dicta şi o considera oficială în toate comunităţile, care e a majorităţii — atunci şi noi abătîndu-ne de averea cea măreaţă a dreptului naturii, care pre toţi oamenii îi consideră egali, am păşi unic pe terenul acela predilect al fraţilor şi convivilor noştri maghiari, adecă pe terenul istoric şi ne-am încumeta să demonstrăm cum că de este o pagină glorioasă în istoria acestei patrii comune a Ungariei, atunci acea e proprie şi a românului şi din contră, de se află tot pe paginile aceleiaşi istorii o ziuă scrisă cu litere de sînge, o ziuă fatală atunci şi aceeaşi asemene a fost ziua de doliu ziua de lacrimi şi a poporului român, precum a fost şi la celelalte poporaţiuni ale Ungariei şi mai vîrtos a fraţilor maghiari, deci aşa acum cînd avem legi pozitive, care pre toţi ne consideră egali în aceeaşi patrie acum cînd privilegiile sînt aruncate în mormînt pentru totdeauna cînd şi cea din urmă aspiraţie a supremaţiei ori a aroganţei trebuie înecate în adîncul pieptului. Va trebui ştearsă de pe faţa pămîntului, de voim ca să fie patria fericită aşa pentrucă toate aceste în sec. XIX, în sec. libertăţii, în sec, înfrăţirii popoarelor, în sec. emancipării ţăranilor, în sec. îndreptăţirii egale, sînt tot atîtea săgete veninoase, tot atîtea rugine consumatorie, tot atîtea hidre a le neîncrederii şi ale suspiciunei, care în loc să fericească patria, o duc cu paşi repezi la uşa mormîntului la culmea ruinării totale.

Spectavere Domnule jude primariu acestea sunt sentimentele şi dorinţele noastre ale românilor beiuşeni, care de am voii să le respicăm mai specialu le formulăm aşa precum urmă :

a) Înainte de toate bazaţi pe principiul egalei îndreptăţiri, garantată prin pregraţioasa diplomă din 20 octombrie şi pe resoluţiunea prea înaltă mandativă din 26 iulie 1862 a Augustului nostru monarh emanată în privinţa îndreptăţirii limbilor tuturor naţionalităţilor ne rugăm umilit şi totodată pretindem ca de acum înainte limba noastră maternă românească decretîndu-se solemn prin Spectaverul Domn jude cercuariu înaintea magistratului cetăţii în localul comunei opidului Beiuş de oficioasa şi apoi acest act să se şi împrotocoleze ca aşa să ocupe demnitatea sa în fapta adecă : în toate afacerile interne ale opidului Beiuşi să se considere şi să se folosească cu dreptul de limbă oficială sau mai bine coordonată cu cea ungurească,

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

sau cu alte cuvinte toate : suplicile, sesiunile perenale, contractele de vindere, de arendare, de schimb de zidire, convenţiunile, împrumuturile, donaţiunile, asignaţiunile, chitanţele, revînzările, atestaţele şi testamentele pentru români şi pentru părţile româneşti numai în limba română să se completeze şi toate acestea să aibă pentru totdeauna aceeaşi legalizare şi obligaţiune ca şi cum vor avea cele scrise în limba ungurească pentru maghiari sau părţile maghiare — pentru că acestea ne competiesce pe baza egalei îndreptăţiri recunoscute prin legile mai înalte, ca la unii ce suntem în majoritatea sufletelor inteleginţei şi averii, deci din aceste rezultă :

b) Ca protocolul afacerilor interne al opidului Beiuş de acum înainte să curgă în ambele limbi, adică în limba română şi ungară şi încă ambele limbi să fie asemenea oficiale şi asemenea autentice, adică coordinate în înţelesul strîns al cuvîntului. Tot din acesta rezultă :

c) Ca opidul Beiuş să aibă două sigile autentice şi oficiale, unul românesc şi altul unguresc. Mai încolo :

d) Ca magistratul opidului Beiuş şi mai vîrtos judele şi notarul — fie acela ungur fie român să vorbească şi să scrie ambele limbi oficiale, căci altcum numai de n-ar purta doi inşi oficiul judiciar şi notarul ce la un opid mic ca Beiuşul de 2 300 suflete e fără de scop şi greutate desierta (sic) toată ideea coordonării ambelor limbi ca oficiale ar deveni iluziune. Mai încolo :

e) Bazaţi pe principiul egalei îndreptăţiri fiindcă decît limba, adecă decît naţionalitatea are omul încă ceva şi mai preţios, adică religiunea, pretindem cu tot dreptul de la confraţii şi concişii noştri maghiari ca precum noi respectăm sărbătorile şi posturile lor, aşa şi ei asemene să le respecte şi ale noastre căci în timpurile de acum deşi s-ar concede că numai o religiune este domnitoare. Dar în principiu, precum naţionalităţile, aşa şi religiunile toate sînt egal îndreptăţite. În cercul cel extins al Beiuşului important de majoritatea absolut românească este de cumpănit şi acea împrejurare, cum nerespectîndu-se sărbătorile noastre — , întrucît acele nu mişcă tîrgurile —, afară de acea că se turbură oficiul divin în lăuntrul opidului Beiuş, încă, şi mulţimea cea mare a poporului suferă scăzămîntul spiritual.

În urmă ne rugăm să fim scuzaţi de vom face ceva amintire şi despre cercul Beiuşului şi anume tot din motivele şi pe baza egalităţii mai sus menţionate. Dorim din inimă ca îndreptăţirea egală a limbii româneşti ca a unei limbi oficiale şi coordinate să se realizeze cît mai curînd în toate comunităţile exclusiv româneşti şi mestecate pentru că legătură între cap şi între corp, între Beiuş şi cercul lui — vibrează prin una şi aceeaşi arteră a vieţii.

Cînd subscrişii avem onoare a le descoperii acestea cu toată sinceritatea în numele românilor beiuşeni, rămînem în Beiuşi — 29 mai 1863.

Ai Spectaverei Domniei voastre servi umiliţi

Arh. St. Bihor, fond Prefectura judeţului Bihor, cabinetul prefectului, dosar nr. 3/1863, f. 3—6, orig.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

20

1864 mai 3, Bucureşti. Anexă la raportul Consulului Franţei la Bucureşti către ministrul afacerilor străine al Franţei cuprinzînd un fragment din scrisoarea lui Al. Ioan Cuza către Boligat de Beyn privitoare la atitudinea sa faţă de interesele ţării.

ANEXE À LA DÉPÊCHE DE BUCHAREST DU 3 MAI 1864 — NO. 269.

Du chateau de Rouginossa le 2 mai.
Le Prince Couza à M. Baligat de Beyn.
Dites ceci à M^r. l'agent de France :

„Sauver le foi du pays en lui inspirant la confiance nécessaire dans des propres forces et dans se destinée, tout en tenant compte des difficulttés extérieures et en temporisant autant que possible pour ne pas embarrasser les vues de la France, telle est et a toujours été ma plus forte préoccupation. Entre le salut du pays dont l'avenir est aujourd'hui en jeu et une faction qui cherche à placer ses intérêts malentendus sous la sauvegarde de principes aujourd'hui inadmissibles et dans l'espérance d'une occupation autrichienne et russe, je ne saurais balancer.

En ce moment, par les deux questions rurale et électorale, je suis placé sur un terrain font et national ; je ne puis rester dans l'inaction sans risquer de perdre les sympathies de la nation qui seule peut m'aider à remplir mes promesses et a accomplir mes engagements.

S'il faut choisir, j'aime mieux me perdre avec honneur pour la nation et même avec elle que de déperir lentement sans la moindre chance de salut, pour le présent ou pour l'avenir.

Quant à la tranquillité intérieure et a. . . [1] menées de ces messieurs les coryphées de la Chambre, je n'en ai nulle inquiétude. Le pays a jugé ces messieurs. Quelques mesures administratives suffiront pour les faire rentrer en eux — même".

1 margine tăiată.

Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală. Microfilm, vol. 25, Corespondenţa Consulatului francez.

21

1867 noiembrie 25, Bucureşti. A Papiu Ilarian, preşedintele societăţii „Transilvania", comunică ministrului Cultelor şi Instrucţiunii Publice statutele societăţii respective spre a fi supuse recunoaşterii lor de către domnitor.

Bucureşti noiembrie 25, 1867

DOMNULE MINISTRU,

În luna iunie a.c. s-a format societatea „Transilvania" pentru ajutorul studenţilor români din Transilvania şi părţile ei.

Societatea doreşte prea mult a fi recunoscută de Guvernul Inălţimei Sale Domnitorului, întocmai precum s-au recunoscut şi alte societăţi.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Avem onoare, domnule ministru, a vă comunica statutele acestei societăţi, deplin încredinţaţi că veţi binevoi a le supune recunoaşterii Măriei Sale Domnitorului.

Primiţi, vă rugăm, domnule ministru, asigurarea prea deosebitei noastre consideraţiuni.

Preşedintele societăţii
ss. A. Papiu Ilarian

Secretar,
ss. M. Strajanu

D-lui ministru al Cultelor şi Instrucţiunei Publice.

Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, fond Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii Publice dosar nr. 510/1867, f. 2 orig.

22

1867. EXTRAS DIN STATUTELE SOCIETĂŢII „TRANSILVANIA".

STATUTELE SOCIETĂŢII „TRANSILVANIA PENTRU AJUTORUL STUDENŢILOR ROMÂNI DIN TRANSILVANIA ŞI PĂRŢILE EI"*, BUCUREŞTI, TIPOGRAFIA LUCRĂTORILOR ASOCIAŢI, 12 PASAJIUL ROMÂN 12, 1867.

Art. 1. Societatea poartă numele *Transilvania*

Scopul

Art. 2. Scopul societăţii este strîngerea legăturilor de frăţie între Junimea studioasă din toate părţile Românimei, venind în ajutorul studenţilor români din Transilvania şi părţile ei.

Art. 3. Numai studenţii de la Academie şi Universităţi, lipsiţi de mijloace, se vor bucura de ajutorul societăţii.

Art. 4. Dorinţa societăţii este ca, cei ce vor studia cu ajutorul ei, după terminarea studiilor să continue a servi românismul în partea locului.

Art. 5. Preşedintele societăţii, în urma unei deciziuni a adunării, va aduce la cunoştinţă publică epoca cînd societatea va fi în stare să ajute din venitul fondului ei **.

. . . . . .

Art. 40. La caz cînd societatea s-ar desfiinţa, fondul ei va trece negreşit la asociaţiunea Transilvană pentru literatura română şi cultura poporului român.

Aceste statute s-au votat definitiv în a treia şedinţă a Adunării societăţii *Transilvania*. Bucureşti, 30 iunie 1867, în localul gimnaziului Matei Basarab.

Preşedintele Societăţii Transilvania
ss. A. Papiu Ilarian

Secretar
Procopiu
ss. M. Strajanu

* Text tipărit.

** Articolele 6—39 se referă la membrii, fondul, adunarea şi comitetul societăţii.

Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, fond Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii Publice, dosar nr. 510/1867, f. 17 şi 21.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

23

1870 mai 21, Arad. Adresa preşedintelui Asociaţiei naţionale din Arad pentru cultura poporului român prin care aduce la cunoştinţă Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii Publice constituirea Asociaţiei şi cere ajutor material în vederea desfăşurării unei activităţi bune.

ÎNALTUL MINISTER DE STAT PENTRU CULTE ŞI INSTRUCŢIUNE PUBLICĂ !

Românii din ţinutul acesta pătrunşi de vocea secolului prezent, care provoacă toate popoarele spre înaintarea în cultură, încă în 1862 stăruită a înfiinţa o Asociaţie naţională română pentru cultura poporului român din Ungaria şi Banat, ceea ce după multe lupte şi petiţiuni la guvernul ţării, a şi succes — şi aşa în anul 1863, 1 Mai, această Asociaţiune sub numirea de „Asociaţiunea naţională în Arad pentru cultura poporului român" s-a constituit, şi de atunci încoace lucrează cu zel neobosit pe acest termen, atît de merituos şi atît de necesar pentru poporul român, cel prea înapoiat în cultură, prin necazurile trecutului şi neajunsurile prezentului.

Cu toate jertfele şi stăruinţele noastre însă, scopurile sublime ale acestei Asociaţiuni nu pot lua un zbor mai avantajos din simpla cauză că mijloacele noastre materiale în împrejurările triste în care ne aflăm sînt prea modeste şi în afacerile noastre sîntem nevoiţi a ne acomoda acelora.

Noi dară, cu cel mai profund respect, ne luăm onoare a vă trimite în alăturare, trei exemplare din statutele noastre bazaţi pe interesarea filantropică şi conaţională, dovedite de către înaltul Minister de stat român al Instrucţiunii Publice, faţă de progresarea culturii poporului român de pretutindeni, cutezăm a vă adresa umilita noastră rugare să binevoiţi a mijloci, din partea statului român, un ajutor bănesc, pentru Asociaţiunea noastră, asigurîndu-vă că acel ajutor să va întrebuinţa numai spre scopurile sublime intenţionate prin statutele direcţionale, adresande adunărilor noastre generale, în fiecare an, şi subcernende (sic !) cu toată onoarea spre cunoştinţă şi înălţimei noastre în text autentic.

În fine, vă rugăm să primiţi asigurarea sentimentelor noastre cele mai respectuoase.

Dat în Arad 21 Mai 1870
2 iunie

Direcţiunea Asociaţiei Naţionale din Arad pentru cultura poporului român

Preşedinte

Ioan Popovici Delteanu
Director secundar

Petru Petrovici
notar :

Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, fond Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii Publice, dosar nr. 80/1870, f. 51, orig.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

24

1871 iunie 2, Braşov. Adresa Eforiei Şcoalelor centrale române gr. orientale din Braşov către Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii Publice prin care îi mulţumeşte guvernului român pentru grija ce o acordă şcolilor de aici şi solicită ajutor în vederea construirii unui local de şcoală şi pentru salariile profesorilor.

Conformîndu-se cu plăcere la invitaţiunea cuprinsă în charthia (scrisoarea) înaltului Minister al Cultelor şi Instrucţiunii Publice din România datat 12 mai 1871, nr. 3637 subscrisa eforie şcolară are onoarea de a aşterne spre binevoitoarea considerare aci alăturata „expunere despre întreaga stare externă şi internă a şcoalelor centrale române şi orientale din Braşov, înfiinţate de comunele române bisericeşti de la Sf. Nicolae din suburbiile Scheiu şi din Cetate şi subvenţionate mărinimos de înaltul guvern al României".

Din acest raport, care conţine consemnări despre starea edificiului scolastic, despre bugetul anual al şcoalelor şi despre mijloacele de învăţămînte, precum şi despre categoriile şcoalelor, personalul didactic ce funcţionează la ele şi programele de învăţămînt ce se urmează, veţi binevoi Domnule Ministru a observa, că, pe lîngă toată starea completă a tuturor şcoalelor înfiinţate, şi anume : mai lipseşte un edificiu scolastic în care să se aşeze clasele reale şi comerciale, şi care constînd — după planul făcut — cel puţin o sumă de 2 500 fl. (valoare austriacă). În prezent nu se poate ridica cu spesele Comunelor bisericeşti deoarece acestea sînt sărace mai departe lipseşte pentru solvirea salariilor profesorilor de la şcoala reală şi comercială o sumă anuală de cel puţin 2 000 fl. (valoare austriacă) necomputîndu-se (sic !) alte sume trebuincioase pentru acuirarea (sic !) mijloacelor de învăţămînt.

Aducîndu-se la cunoştinţă actuala stare a şcoalelor noastre subscrisa eforie are prima credinţă Domnule Ministru că, înaltul guvern al României, precum pînă acuma aşa şi de aici înainte va binevoi a întinde mîna sa binefăcătoare acestor Institute naţionale româneşti de creştere şi învăţămînt, ajutîndu-le nu numai să se susţină în starea în care au ajuns pînă astăzi, ci să dezvolte şi mai departe şi să progreseze pentru binele şi fericirea naţiunii române.

Toată existenţa şi viitorul acestor şcoli depind Domnule Ministru de sprijinul şi ajutorul binevoitor al Domniei Voastre şi al întregului înalt guvern al României şi sperăm că rugămintea noastră nu va rămîne neconsiderată.

Primiţi Domnule Ministru încredinţarea preadeosebitei stime şi recunoştinţă ce vi le păstrez.

Eforia Şcoalelor române gr. orientale
Iosif Baxău protopop
ca preşedinte

Braşov 22 mai 1871

Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, fond Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii Publice, dosar nr. 943/1871, f. 3, orig.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

25

1871 iunie 10, Braşov. Adresa Preşedintelui Eforiei Şcoalelor Centrale române gr. orientale, Damian Datcu, către ministrul Cultelor şi Instrucţiunii Publice prin care îi aduce mulţumiri în legătură cu sprijinul material şi moral pe care îl acorda statul român şcolilor române din Braşov.

DOMNULE MINISTRU !

Emisul înaltului Minister al Cultelor şi Instrucţiunii Publice datat Bucureşti 1 iunie a.c., nr. 4578 a umplut inimile membrilor subscrisei eforii şi a tuturor românilor braşoveni pe care îi reprezintă eforia în trebile şcolare, cu cele mai vii sentimente de recunoştinţă şi mulţumire, pentru simpaticile, binevoitoare şi umanitare consimţiri, de care ne vedem şi acum, ca totdeauna întîmpinaţi de mărinimoşii şi pentru cultura naţională, premeritaţii noştri canaţionali ai statului român — care, precum din cele mai extreme secole ale creştinismului au sprijinit şi ajutat sfînta noastră biserică, faţă cu cele mai crîncene ameninţări şi persecuţiuni adversare ale întunecimii spirituale ; — s-au putut susţine în curăţenia sfinţeniei sale pînă în ziua de astăzi a secolului luminii spirituale, aşa şi acum ne sprijină în lipsele noastre materiale spre susţinerea şcoalelor în cîştigarea luminei şi fericirii naţionale.

Nu aflăm cuvinte îndestulătoare Domnule Ministru să exprimăm ceea ce simţim şi păstrăm în inimile noastre pentru facerile de bine ce am avut şi avem de la confraţii noştri din România, şi în deosebi pentru acei mari bărbaţi ai statului român, după a căror ponderoasă influenţă şi bunăvoinţă ne vedem fericiţi în prosperitatea naţională.

Ştim şi cunoaştem Domnule Ministru, că treburile noastre şcolare nu le-a putut pune providenţa cerească în mîini mai bune, ca acele în care astăzi le vedem puse — deci rugăm pe atît putinciosul Părinte ceresc, să te întărească şi să te ţină în cea mai desăvîrşită sănătate, pînă la cele mai adînci bătrîneţe, spre binele României şi ale fericirii naţionale.

Primeşte Domnule Ministru şi cu această ocazie ferma noastră încredinţare despre nemărginita stimă şi adorare care v-o păstrez.

Braşov 10/22 iunie 1871.

Eforia — şcoalelor Centrale române gr. orientale

Damianu Datcu

Preşedinte

Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, fond Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii Publice, dosar nr. 943/1871, f. 14.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

26

1871 august 19, Brașov. Adresa directorului Eforiei Școalelor Centrale române din Brașov, I. G. Mesiota, prin care trimite ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice două exemplare ale programei școlare pe 1870/1871 și-i mulțumește pentru sprijinul pe care îl acordă guvernul român acestor școli din Brașov.

DOMNULE MINISTRU !

Subscrisa Direcțiune școlară are nevoie a vă trimite aici alăturat două exemplare din „Programa Gimnaziului mare public românesc de rel. ort. or‹ientale› și a celorlalte școli medii și inferioare legate cu aceste pe a. școl. 1870/1871" spre a vă putea informa despre starea actuală a școalelor române din Brașov subvenționate cu mărinimie din partea înaltului guvern al României.

Uzînd și de această ocazie subscrisul își permite, Domnule Ministru, a recomanda din nou binevoitoarei D-ei Voastre atențiuni aceste școli românești, asigurîndu-vă că precum românii brașoveni peste tot așa și corpul didactic de aici în speță este și va fi totdeauna cu nestrămutat devotament către înaltul guvern al României, căruia are de a mulțumi în prima linie existența acestui institut românesc de creștere și instrucțiune.

Primiți Domnule Ministru, încredințarea prea distinsei stime și considerațiuni.

Brașov 19 august s.v. 1871

Direcțiunea Școalelor Centrale române ort. or. (orientale)
Dr. I. G. Mesiota
Director

Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar nr. 943/1871, f. 15, orig.

27

1877 mai 17, Sibiu. Proces-Verbal încheiat în ședința Societății doamnelor române din Sibiu privind constituirea unui comitet executiv pentru strîngerea de ofrande destinate ajutorării ostașilor români aflați pe front.

Societatea de dame române în Sibiu

PROCES-VERBAL

Astăzi în 17 mai 1877 subsemnatele, în fața evenimentelor ce încep și au început deja în orientul Europei, conduse de sentimentul de umanitate, au crezut de a lor sacră datorință, de a veni cu mijloacele lor posibile în ajutorul ostașilor români răniți, și ușurarea suferințelor familiilor celor căzuți în luptă.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Spre acest scop au decis și decid, a institui un comitet executiv constatoriu din o președintă, o vice-președintă, o casieră, două secretare și 12 persoane. Acest comitet se va întruni după trebuință.

Chemarea comitetului este :

1. de a primi toate eforturile de ori ce natură ar fi ele spre scopul mai sus zis ;

2. de a le înainta la locul destinațiunii lor.

După aceste au purces imediat la alegerea comitetului executiv și s-au ales :

Președinta : Juditha Macellariu

Vice-președinta : Maria Hannia

Casiera : Agnes Popa

Secretare : Caliope Boiu și Maria Cosma.

Celelalte 12 persoane : Ioana Ana Bechnitiu, Eleuteria Cristea, Maria Cuntianu, Sabina Brote, Ana Hodosiu, Ana Moga, Alessandrina Matei, Ermina Pacurariu, Iosefina Paschevicіu, Dunca Elena, Popescu și Iosefina Racuciu.

La ședințele comitetului au drept a participa cu vot consultativ toate Doamnele contribuitoare.

După aceste procesul verbal s-a cetit și subscris.

Datu Sabiiu ut supra

Juditha Macellariu, Ana Bechnitiu, Maria Cosma, Ana Hodosiu, Calliope Boiu, Ermina Păcurariu, Marina Roman, Agnes Popa, Iosefina Racuciu, Alessandrina Matei, Aneta Stoica, Maria Cuntianu, Sofia Popa-Radu, Ana Kremer, Sabina Brote, Maria Oknitiu, Maria Streulia, Constantina Tobiasiu, Elena Adamoviciu.

Arh. St. Năsăud, Colecția Dr. A. P. Alessi, I/9, orig.

28

1877 mai 17, Sibiu. Apel al Societății doamnelor române din Sibiu privind strîngerea de ofrande pentru ajutorarea ostasilor români aflați pe front.

APEL CĂTRE ROMÂNE.

În fața conflagrațiunei din orientul Europei, conflagrațiune ce are să atingă și a atins deja pe frații și surorile noastre din România, noi, conduse de simțul inimei noastre, și inspirate totdeauna de instinctul sublim al umanității, nu putem sta indiferente la ceea ce frații și surorile noastre, ei sîngele nostru vor ave de a îndura în această mare dramă ce se prepară și s-a început deja pe frumoasele, istoricele și de vechi sînge fumigîndele țărmuri ale Danubiului.

Pentru aceea românele din Sibiu s-au întrunit astăzi cu scopul de a veni și ele cu mijloacele lor, posibile în ajutorul ostașilor români răniți și în ușurarea suferințelor familiilor acelor ostași, care au căzut sau vor cădea în luptă și spre acest scop și-a format un comitet executiv.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Simțul de fiice, mame și surori ne impune această datorință.

Inima noastră totdeauna tremură și se apasă de durere, cînd auzim că se face resbel ; pentrucă ne doare de sîngele ce se varsă prin puterea armelor. Dar cînd resbelul este inevitabil, atunci inima noastră se deschide, și strigă ajutoru pentru cei ce sufer prin focul armelor.

Aceasta e tot ce noi putem face,

Să venim dar, și să dăm ajutorul posibil întru realizarea scopului ce ne-am propus. Să ne intrunim cu toatele întru a aduce sacrificiuri, pentru scumpu sîngele nostru, și pentru sacra noastră religiune.

Invităm dar, cu iubire pe toate românele surori ale noastre, cari consimt cu scopul ce ne-am propus, ca se binevoiască a-și aduce fiecare obolul său.

Ofertele se pot face : în bani, în scame, în fasie de pînză veche ; fasie de flanel sau de tifon nou, etc.

. . . . . .

Arh. St. Năsăud, colecția Dr. A. P. Alessi, I/9, text tipărit.

29

1894 aprilie 19, Focșani. Telegramă trimisă regelui de către cetățenii din Focșani și județul Putna pentru apărarea drepturilor românilor din Transilvania.

MAIESTATE,

Nedreptățirea și vexațiunile ce îndură trei milioane de frați dincolo de creștetul Carpaților ne zdrobesc inimile ; dar ne dau puterea de a îndrepta graiul nostru de supuși credincioși către regele nostru.

Sire ! La 25 aprilie bărbații cei mai distinși și mai devotați pentru cauza poporului român din regatul Ungariei vor fi condamnați la temniță pentru că apărînd cu bărbăție dreptul poporului român de a trăi cu limba, cu legea și cu școala sa românească au cerut la monarhul lor apărarea dreptății.

Maiestate ! Inarmat cu interesul ce-l purtați păcii, cu iubirea și devotamentul întregului popor român, cu lealitatea de bun vecin, spuneți cuvîntul Vostru Maiestății Sale Impăratului și Rege al Austro-Ungariei că pacea și prosperitatea a două popoare vecine atîrnă de la Inalta și preaputernica Sa voință.

În numele neamului românesc, în numele umanității și spre triumful dreptății, noi cetățenii din Focșani și județul Putna întruniți astăzi 19 aprilie în mare miting trimitem la treptele tronului Maiestății Voastre ferbintea noastră rugăciune.

În numele mitingului

Biroul — urmează 6 semnături.

Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, fond Casa Regală, dosar nr. 2/1894, f. 52.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

30

1894 aprilie 19, Severin. Telegramă prin care locuitorii judeţului Mehedinţi cer regelui să ia apărarea românilor din Transilvania.

Severin

TELEGRAMĂ

MAIESTĂŢII SALE CAROL I

Bucureşti

MAIESTATE!

Cetăţenii mehedinţeni întruniţi la 19 aprilie 1894 în oraşul Severin vin cu cel mai profund respect a depune la picioarele Maiestăţii Voastre rugămintea de a interveni în favoarea fraţilor noştri de peste Carpaţi apăsaţi şi nenorociţi.

În numele Vostru, al poporului Maiestăţii Voastre cereţi respectarea drepturilor înscrise în legi dar de fapt sechestrate.

Urmează semnăturile

Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, fond Casa Regală, dosar nr. 2/1894, f. 31.

31

1894, Galaţi. Telegramă trimisă Consiliului de Miniştri de către locuitorii oraşului Galaţi pentru ca acesta să nu părăsească cauza românilor din Transilvania.

TELEGRAMĂ DIN GALAŢI

D-LUI PREŞEDINTE AL CONSILIULUI DE MINIŞTRI

Cetăţenii gălăţeni adunaţi astăzi în miting ne-au dat însărcinarea să vă rugăm respectuos ca în interesul păcii şi al umanităţii, să nu părăsiţi cauza sfîntă a fraţilor noştri de neam din Transilvania şi Ungaria şi, să faceţi tot ce stă în putinţa domniilor Voastre pentru triumful dreptăţii.

C. Ressu preşedintele adunării

Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, fond Casa Regală, dosar nr. 2/1894, f. 20.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

32

1894, Oltenița. Telegramă adresată regelui de către secțiunea Ligii Culturale din Oltenița pentru apărarea drepturilor românilor din Transilvania.

Oltenița

TELEGRAMA

MAIESTĂȚII SALE REGELUI

Mișcați de suferințele fraților noștri din Transilvania depunem căldurosul nostru apel la treptele Maiestății Voastre pentru apărarea neamului românesc.

Secțiunea Ligii Oltenița

Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, fond Casa Regală, dosar nr. 2/1894, f. 36.

33

1896, ianuarie, «București». Memoriul colonelului Pavel Zăgănescu, comandantul companiei de pompieri din București adresat ziarelor și unor persoane influente ale vremii în care sînt descrise împrejurările și desfășurarea luptei din Dealul Spirii împotriva trupelor otomane.

AMINTIRE DE FAPTELE GLORIOASE SĂVÎRȘITE DE POMPIERI ÎN ZIUA DE 13 SEPTEMBRIE 1848

1896 ianuarie

Zgomotele ce fac jurnalele de astăzi, spun țării întregi că cu venirea la putere a partidului liberal, ar fi venit totodată și era recompenselor faptelor strălucite a oamenilor ce le-au săvîrșit. Așa se vede prin jurnale dispoziţiuni luate de Camera respectivă, pentru a înmemora numele a cîtorva persoane care au strălucit poate numai ca dirigenți de afaceri după înaltele fotoliuri ale țării cînd în bine cînd în rău.

După o închisoare politică de un an și jumătate în chestiunea lui 13 Septembrie 1848, fiind iarăși însumat în armată de Prințul Știrbei, n-am încetat a bate pe la toate ușile șefilor partidelor conservatoare și liberale și a șopti chiar pe la urechile multor somități din ambele partide, că faptele de arme, de curaj și de patriotism ale pompierilor aflați în Dealul Spirii în număr de 150 cu 5 ofițeri, în fața a peste 6 000 de turci bine echipați și moartea a peste 70 de soldați pompieri și 2 ofițeri, merită să fie imortalizați și recompensa celor rămași în viață va aduce multă încurajare armatei trăinde. Însă toate strigătele și rugăciunile mele au fost zadarnice căci, un partid s-a arătat indiferent fiindcă vedea ridicarea chestiunei din partea unei persoane neagreată, iar celălalt partid și mai indiferent căci nu mi-a făcut onoarea nici a asculta măcar povestirea faptelor împlinite, nici a aminti de

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

acei eroi ai zilei cărora se poate datori cu drept cuvînt onoarea sabiei și a epoletului ofițeresc. Sîntem astăzi în al 48-lea an de la 13 septembrie 1848 și încă nici pînă astăzi nu a adus nimeni chestiunea pompierilor în parlamentul țării fie chiar numai pentru simpla încurajare a armatei. Cîteva jurnale însă particulare și-au făcut datoria publicînd din cînd în cînd pe la aniversări cîte un articol cu privire la faptul din 13 septembrie 1848 și salutau pe cei rămași în viață. Această mică faptă n-a fost menționată de nici unul din jurnalele oficioase. În fața celor ce se petrec astăzi, cu recompensele, cu coroanele la morți și cu faceri de monumente făcute cu mare zgomot, iarăși pentru bieții pompieri nu s-au gîndit nimeni. Ca român și ca fost șef și conducător al bravilor pompieri, mă găsesc dator a reveni astăzi în numele acelora care și-au vărsat sîngele pe pămîntul Dealul Spirii, făcînd apelul meu către toți oamenii reprezentanți ai țării, a pune chestiunea pe tapetul parlamentar spre a chibzui și a hotărî cele de cuviință avîndu-se în vedere disciplina, curajul și devotamentul cu care au intrat în foc. Cred că vor fi mulți frați concetățeni care doresc să aibă cunoștință de mersul faptelor petrecute în ziua de 13 Septembrie 1848 și de aci plecînd mi-am propus să povestesc eu singur întîmplările acelei zile precum urmează : în ziua de 5 septembrie 1848 am fost chemați toți șefii de corpuri de către șeful armatei care era general Tell spunîndu-ne cum că armata turcă sosită la Cotroceni o să intre în capitală, dar că nu au fixat ziua intrării lor și pentru aceasta ne vestește să avem la dispoziție cîte un pluton de soldați mai mic sau mai mare la număr, gata a merge în cazarma Dealului Spirii, cînd vom fi chemați de către colonelul Radu Golescu șeful garnizoanei de atunci pentru a se da onorurile cuvenite armatei suzerane cînd va intra în capitală.

Conform ordinului dat aveam 150 de soldați în trei șiruri împărțiți în 2 plutoane cu 8 sergenți, 2 gornești, 2 toboșari și 4 ofițeri, anume : locotenentul Dănescu, locotenentul Fochiescu, sublocotenenții Starostescu și Bălșeanu. Așteptam chemarea la cazarmă. Eram la 12 spre 13 septembrie cînd noaptea pe la 10 ore veni Ion Brătianu care atunci era prefectul poliției capitalei sau Agă după cum se zicea atunci și mi-a zis următoarele : turcii nu ne-au spus încă în ce zi au să intre în capitală și pentru aceasta am venit să-ți spun că dumneata să dai ordin să-și încarce armele toți soldații ca la întîmplare de va intra turcii ca vrăjmași să le dăm o lecțiune. Fii gata dar și așteaptă, țin să arăt că pe vremea aceea pompierii depindeau de șeful poliției.

După plecarea sa am dat ordin imediat de a se încărca armele cu cartușe ; stînd în veghere și în adăstarea prefectului am dat ordin observatorului din foișor a privi spre Cotroceni și a ne vesti de orice mișcare va vedea în lagărul turcesc. Pe la 2 din miezul nopții veni iarăși Ion Brătianu și îmi spuse că turcii vor intra a doua zi la 13 septembrie în Capitală, venind ca amici, iar nu ca inamici, deci trebuie armele descărcate, ordin care s-a și efectuat imediat.

A doua zi 13 septembrie eram cu toții gata, așteptînd chemarea colonelului Radu Golescu pentru a face onorurile dispozate de general Tell. Era orele 2 după amiazi cînd observatorul din foișor dete alarma că turcii de la Cotroceni făceau intrarea lor în capitală, trecînd chiar cu forța peste poporul grămădit înaintea barierii. Am ordonat adunarea soldaților în curte trimițînd imediat un sergent călare anume Ion Miulova că să spue colonelului Radu Golescu cele ce se petrec la bariera Cotroceni, întrebîndu-l dacă trebuie să ne mai ducem la cazarmă.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Trimisul meu ne mai venind cu nici un răspuns și observatorul spunîndu-mi că turcii au intrat pe barieră și ținînd cont de spusele prefectului că turcii vin ca amici, m-am văzut nevoit a întocmi plutoanele spre a pleca la cazarmă unde trebuia să fim deja conform ordinului la venirea turcilor. Iată însă ce m-a făcut să întîrzii cu plecarea mea și să dau ocaziune armatei turcești a ajunge la poarta cazărmii înaintea mea. Toți soldații de sub arme așezați în 3 șiruri în curtea cazărmii, a trebuit ca eu să aleg pe cei mai cu vază completînd numărul de 150 de soldați cu 8 sergenți, 2 toboșari, 2 gornești și 4 ofițeri numindu-i pe fiecare la locurile trebuincioase. Ceilalți soldați care rămîneau simțindu-se răniți de preferința dată celorlalți aleși, m-am văzut deodată înconjurat de ei și adresîndu-mi aceste cuvinte : „Să trăiți domnule căpitan, luați-ne și pe noi, nu ne lăsați la cazarmă, ca pe niște nevrednici, căci dacă acolo în Dealul Spirii va fi vr-un război, noi vrem să murim cu frații noștri, iar dacă va fi vr-un bacșiș sau decorații să le împărțim cu toții". La aceste cuvinte m-am simțit dator a nu comanda militărește a rămînea la locul lor, ci a le ține o mică cuvîntare mai mult prietenească cu care să-i conving că trebuie să rămînă. Iată ce le-am zis : „Soldați ! Voi știți ca și mine cîtă răspundere am ca șef al vostru, în timpul de față capitala țării este umplută de vagabonzi, de mulți criminali scăpați de prin închisori, de spioni ai persoanelor care nu agreează regimul de astăzi și de mulți altii care voesc să înființeze din nou arsul regulament organic. Voi știți că în grajdurile pompierilor sînt peste 100 de cai ai statului, sînt peste 20 de pompe care costă pe stat multe parale, mai este încă o casă cu bani a poliției pe care tot voi o păziți a nu fi atacată de cei răi precum păziți caii, pompele și magazia cea bogată a pompierilor. Prin urmare vedeți că orice furt sau răpire de oricine, a bunurilor statului date sub îngrijirea mea, sunt și voi fi răspunzător căzînd sub asprimea legilor. Voiți voi răul meu ? Acei care voiesc dar să mă lase sub pedeapsa legilor, să intre în rîndurile celor ce merg în Dealul Spirii, iar cei ce mă iubesc și nu voiesc răul meu să se retragă șase pași înapoi avînd grijă de toată averea statului de acum pînă la întoarcerea mea".

Mă felicit că puținele cuvinte frățești au atins simțitoarele inimi ale bravilor mei pompieri căci toți care reclamaseră mergerea lor s-au retras șase pași înapoi într-un singur loc, zicîndu-mi : „Să trăiți domnule căpitan. Dumneavoastră sunteți părintele nostru spiritual căci singurul pînă acum te-ai gîndit să ne luminezi învățîndu-ne carte. De unde în urmă generalul Florescu a introdus-o și în armată. Dumneavoastră sînteți șeful nostru. Noi vă iubim nu numai pentru că ne comandați bine, nu numai că toate darurile care ni se fac pe unde stingem focurile ni le dați nouă precum și toate economiile rămase din hrana noastră și altele, dumneavoastră ca bun părinte faceți a ni se împărți egal.

Mergeți dar cu soldații unde sînteți chemat și fiți sigur că nu vom permite nimănui a se apropia de acele bunuri ale statului pentru care sînteți răspunzător. Dumnezeu să vă apere de toate relele ; aceste cauze m-au făcut a întîrzia cu plecarea cînd ocaziune armatei turcești a ajunge la poarta cazărmii din Dealul Spirii înaintea mea. Acele 2 plutoane ce le formasem le comandam eu însumi avînd pe cei patru ofițeri în front. Trecînd dar prin Curtea arsă (fostă curte domnească, unde astăzi este arsenalul) au văzut că turcii sosiseră înaintea noastră și ocupau locul gol de la poarta cazărmii pînă dincoace de a doua poartă cu gang a Curții arse după cum era atunci.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Vederea turcilor nu ne-a intimidat și noi ne-am urmat călătoria spre cazarmă. Ajungînd la a doua poartă a curții arse pe care mulțimea turcilor o ocupase deja ne făcea trecerea foarte anevoioasă. Soldații mergeau cu pas slobod cu arma pe umărul drept către turci. Un general călare ieșind din desimea turcilor se apropie de mine care conduceam plutoanele și îmi zise niște vorbe în limba sa din care eu înțelesei, după mișcările mîinii, că mă întreabă unde mă duc ? Arătîndu-i cu sabia i-aș răspunde românește că mă duc la cazarmă. În acest timp aripa dreaptă ajunsese unde staționau soldații turci și pentru că nu le comandasem să stea, cei din frunte începură a împinge pe turci din drumul lor la dreapta și la sînga, golind astfel drumul spre cazarmă. Astfel că după cîteva minute eu cu cele două plutoane intraserăm în mijlocul turcilor. O mulțime de popor de toate condițiile ne urma încă de la plecarea noastră din curtea poliției. Dar îndată ce se sfîrși intrarea pompierilor în mijlocul turcilor se închise golul și particularii fură goniți înapoi. În trăsuri generale voi arăta cum am văzut aranjată armata turcă îndată ce am trecut de poartă spre cazarmă.

Lîngă poartă în stînga se vedeau așezate 2 tunuri fără cai dar cu artiliști lîngă ele ; mai înainte se vedea un escadron de carabinieri iar tot locul celălalt spre valea Izvorului și pînă dincolo de poarta cazărmii era umplut cu infanterie. Deodată auzii o comandă turcă și abia întorcîndu-mi capul văzui că acea comandă pusese pe artiliști în mișcare. Îngrijat de ceea ce vedeam strigai soldaților : mai iute copii, dar bieților soldați le venea foarte cu greu a executa comanda mea, căci încă continuară a-și face loc cu mîinile prin desimea șirurilor turcești. În acest timp auzii o altă comandă din care văzui că toți soldații turci răspîndiți pe locul dinspre Valea Izvorului cu cea mai mare repeziciune treceau în partea stîngă adică spre cazarmă, înghesuindu-se printre rîndurile celorlalți staționați, unii dintr-înșii trecură chiar prin rîndurile pompierilor. Unul dintre soldații turci din repeziciunea traversării sale printre pompieri a căzut în dreptul escadronului de carabinieri lîngă un ofițer călare, care crezînd că turcul a căzut puindu-se piedică de către unul de ai noștri s-a întins d-a călare și a lovit cu sabia pe un soldat pompier. Pe cînd se petrecea acestea turcii toți se găseau trecuți de la dreapta spre stînga ; un pocnet de armă dinspre aripa stîngă se auzi, abia întorsei capul să văd ce se petrece însă în același moment s-au descărcat cele 2 tunuri, care au culcat la pămînt șirul al doilea și al treilea cîți au fost în linia dreaptă pînă la cotitura drumului unde mergem.

Tot atunci îmi fu atrasă privirea spre aripa dreaptă pe care o văzui încăierată cu turci. Întîia despărțire a întîiului pluton cu sublocotenentul Bălșeanu au reușit a intra în curtea cazărmii ; ieșind pe din dos s-au făcut nevăzuți. Turcii văzînd intrarea în cazarmă a ofițerului Bălșeanu cu despărțirea de pompieri s-au repezit și ne-au închis drumul, de a nu mai putea intra și a ne măcelări țiindu-ne în mijlocul lor. Eram dar cu toții închiși în mijlocul acelei armate, numeroasă în comparație cu noi. Speranță de viață nu mai era. Tunurile lucrau și eu am fost nevoit să comand, culcare la pămînt peste care să poată trece ghiulelele mărunte. Dar tot nu puturăm fi scăpați căci auzii vaetele multora din soldații mei și atunci am strigat din nou : „Arma la mînă, pe moarte sau pe viață !" Soldații cei nerăniți se sculară și risipindu-se toți în toate părțile loveau unii cu baioneta și alții cu paturile puștilor făceau mare ispravă băgînd groaza în turcii care începuseră a fugi prin grădinile oamenilor spre valea Izvorului. Fiecare din noi mișcam

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

din loc în loc sărind și dam lovituri de moarte tuturor acelora care ne stăteau în cale. Un ofițer turc, pe la spate a căutat a mă izbi cu vîrful sabiei sale, dar din iuțeală i-a alunecat pe rotunzimea capului, purtînd și astăzi acest semn. Insă ofițerul turc căzu mort spintecat drept în două de greutatea sabiei mele; tot în acest timp un maior turc în oarecare depărtare de mine făcea mult zgomot cu comandele sale. Un pompier însă în fuga sa prin mijlocul turcilor se întîlnește cu mine; îl întreb repede dacă pușca sa este încărcată, el răspunde că da. O luai repede din mîna lui, ochii pe acel maior și îl făcui să muște pămîntul iar cu un glonț de pistol am făcut să cază și armăsarul de sub dînsul. Tot în acea mare învălmășeală am dat un glonț lui Kerem Pașa pe care l-a purtat mai mult timp în pulpa piciorului după cele ce mi s-au spus mai tîrziu.

Pe cînd noi împărțeam pe unde treceam moarte tuturor celor din calea noastră, locotenentul Dănescu și sublocotenentul Starostescu căzură morți.

În acest timp soldatul pompier anume Petre Buzdugan întîlnindu-se cu cîțiva frați pompieri a dat năvală la tunuri pe care găsindu-le încărcate a omorît mai întîi pe artileriștii aflați la ele; apoi apărat de ai lui a pus iască în tigaia puștii sale cu cremene, pe care aprinzînd-o făcu 2 bucăți din ea, le-a pus la fiecare tun cîte una din aceste bucăți și îndreptîndu-le în desimea turcilor care descărcîndu-se au făcut multe omoruri. În urmă văzînd că face bine, profitînd de zăpăceala turcilor, a luat cele 2 tunuri și le-a dus pînă aproape de pușcăria veche. Dar văzîndu-se urmăriți de întregul escadron de carabinieri le-au lăsat la colțul pușcăriei răspîndindu-se în toate părțile. În vremea aceasta eu care săream în mijlocul turcilor lovind în dreapta și în stînga m-am pomenit deodată în fața porții de la cazarmă unde nu mai erau turci și am dat năvală intrînd pe poartă. Imediat m-am tras la stînga așezîndu-mă la adăpostul zidurilor de la cancelaria regimentului.

Insă patru soldați pompieri au intrat și ei imediat după mine dar netrăgîndu-se la stînga unde eram eu pe 2 dintr-înșii i-a ajuns gloanțele acelora care mă urmăreau pe mine căzînd morți îndată, iar ceilalți doi s-au dus drept în fundul curții unde se mai vedeau un mic număr de soldați. De aci de unde eram am putut vedea cum veneau soldații unul cîte unul pînă la jumătatea curții unde își descărca arma sa în mulțimea turcească și n-au încetat pînă nu le-am făcut semn cu chipiul. În vremea aceasta turcii își întocmeau rîndurile risipite și temîndu-se că în cazarmă este multă armată română au început cu tunurile în zidurile cancelariei care le acopereau vederea. Iar eu temîndu-mă că zidurile nu vor putea rezista mult, am pornit către fundul curții unde am găsit pe căpitanul Deivos cu un ofițer anume Ioniță Gheorghe, vreo 60 soldați de regiment răspîndiți și vreo 10 pompieri între care era și purtătorul drapelului ridicat la Celei în ziua de 9 iunie 1848 și dat pompierilor ca o răsplătire a devotamentului lor către guvernul de atunci. Îngrijat că ghiulelele acelor tunuri care bubuiau mereu vor ajunge mai pe urmă și la noi, m-am consultat cu căpitanul Deivos și cu ofițerul Ioniță Gheorghe și împreună am decis a trimite pe sublocotenent la turci și a-i întreba ce vor de la noi? Am trimis pe ofițer imediat punîndu-i în vîrful sabiei batista mea albă cu care plecînd spre turci au și încetat din tunuri. Ofițerul înțelegîndu-se cu dînșii printr-un dragoman sîrb de la Giurgiu ne-a adus răspuns că să ne ducem cu toții pe la casele noastre, fiindcă armata română este desființată. În urma acestui răspuns am lăsat aci pe căpitanul Deivos ca să dezarmeze pe cei de față și să plece cu ei pe poartă. Iar eu m-am dus

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

în partea cealaltă a cazarmii unde mai era un număr de soldați de regiment spre a-i dezarma și pe ei. Căpitanul Deivos mai fericit decît mine a reușit a-i dezarma și a și plecat. Eu însă am întîmpinat dificultăți căci unii din acei soldați erau mari îndărătnici, zicîndu-mi că nu lasă armele și că trebuie să ne batem cu turcii.

I-am făcut însă să înțeleagă că orice sacrificiu de sînge de aci înainte, ar fi nefolositor țării și lăsînd sabia mea jos, le-am ordonat să-și depună armele împrejurul sabiei mele ceea ce s-a și făcut. Plecînd însă spre poarta cazărmii, nu merserăm mult și văzurăm că turcii de afară intră în curtea cazărmii întocmind frontul pe un pluton din centru, mergînd în fața noastră cu deschiderea focurilor de rînd omorînd pe mulți din soldații de regiment, pe unii în față, pe alții fugind, iar pe alții pe cînd voiau să sară peste ulucile din fundul cazărmii. Eu am scăpat cu viață și de aci, răzbind la Bărăție care de la focul din 1847 se mutase în mahalaua Dudescu sub Dealul Spirii. Superiorul Bărăției mă primi cu multă bunătate, îmi schimbai hainele militărești într-altele civile, cănii barba și mustățile dîndu-mi superiorul o pălărie vînătă. Am dormit o noapte aci, iar a doua zi m-am dus la mama, care mă plîngea neștiind ce am făcut. Dar pentru că și aci eram căutat de turci prin oameni deghizați care mă cunoșteau, am plecat și de aci, ducîndu-mă la reprezentantul Marii Britanii domnul Calcum unde am găsit pe Eliad, pe Golescu, pe Tell, pe Dumitru și Ion Brătianu, pe C. A. Rosetti, și mulți alții. Am fost bine primit de toți chiar de consul care mi-a oferit ospitalitatea chiar după plecarea celor ce erau aci. În urma tuturor acestora trebuia să mă stabilesc undeva dar în toată țara mea nu era posibilitate fiindcă se dăduse ordine circulare în toată țara, care ajunsese chiar la comunele rurale, că unde mă vor afla să mă trimită la București în bună pază. Peste frontieră nu puteam trece că erau trimiși oameni cunoscători pe la toate punctele frontierii. A trebuit deci să rămîn în București dar prin locuri ferite dar n-a durat mult decît o lună de zile, căci poliția prin spionii săi m-a descoperit și arestîndu-mă am fost dus la generalul rus Danielevsky comandant al garnizoanei București.

La general am fost bine primit, mi-a făcut elogiuri foarte frumoase, lăudîndu-mi curajul și bravura, că nu sînt vinovat cu nimic, dar că trebuie să merg la Văcărești a da relații de cele petrecute, unei comisiuni întocmită pentru aceasta, ai cărei membri se numeau : colonel Garbazky și bătrînul boier Mihalache Cornescu.

Mi-a spus că nu am să stau la arest decît cel mult o lună de zile, asigurîndu-mă pe parola sa de onoare.

Mi-a adăugat apoi că faptele mele de bravură, în Rusia ar fi fost încurajate prin gratificații, înaintare la grad și chiar decorat. Mulțumind generalului de buna sa voință am fost dat unui ofițer care cu 2 cazaci m-a depus la Văcărești, arestul politic de atunci. Acolo cu toată parola generalului rus am stat un an și jumătate și numai după intervenirea diplomatică a reprezentanților Rusiei și Turciei a trebuit Înalta curte criminală, prezidată de ministrul justiției, să dea o sentință de nevinovăția mea pe al cărui temei am fost liberat din arest.

Domnia Prințului Știrbei m-a găsit liber, dar fiindu-i cunoscut, am fost chemat și însumat în armată tot la pompieri, unde și aci ca în toată țara, se restabiliseră vechii funcționari căzuți de la 9 iunie.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

La 1856 veni în locul domnitorului Barbu Ştirbei fostul domn Alexandru Ghica ca locţiitor de domn, care cunoscîndu-mă mi-a dat gradul de maior dîndu-mi şi comanda pompierilor. Venirea domnitorului Cuza la cîrma ţării prin îndoita alegere din ianuarie 1859 m-a găsit maior şi tot în 1859 luna august m-a înaintat la gradul de colonel. Fiindu-i cunoscute sentimentele mele patriotice precum şi faptele mele de curaj ca oştean m-a ţinut şi ca colonel tot comandant al pompierilor pînă la 1861 luna aprilie. Domnitorul Cuza avea atunci ca ministru de războel pe generalul Florescu de a cărui favoare nu mă bucuram fiindcă nu primisem o cerere ce-mi făcuse la 1848 după abdicarea Prinţului Bibescu.

Puternic, influent la curte şi bun de gură cum era reuşi a mă trece ca inspector al frontierii Dunării, atribuindu-mi şi intrarea mea în coaliţia formată pentru răsturnarea domnitorului Cuza.

Grănicerii atunci se găseau în mare dezordine, disciplina lipsea cu desăvîrşire după care dovediră în anul 1859 cu neascultarea ofiţerilor.

Domnitorul însuşi mi-a zis atunci : pune ordinea în corpul grănicerilor asigurîndu-te cu cuvîntul meu de domn, că în urma acestei restabiliri de ordine vei fi înaintat la gradul de general.

Am muncit într-adevăr foarte mult, cu desele mele inspecţii şi cu aplicarea asprelor pedepse celor abătuţi şi aceasta am dovedit-o domnitorului de atunci cu ocazia trecerii unor arme din Rusia în Serbia prin frontierele ţării pe la punctul Gruia. Atunci mi s-a ordonat a forma un batalion de grăniceri, luînd oameni de prin toate companiile şi să trimit acest batalion a staţiona la punctul Gruia, pe unde urma a trece în Serbia zisele arme. Formarea dar a acestui batalion de adunătură s-a efectuat de mine prin ordine telegrafice date de aici din Bucureşti.

Generalul Gheorghe Anghelescu atunci căpitan şi aghiotant al ministrului fiind trimis la punctul Gruia, a putut vedea însuşi venirea în ordine a batalionului cu mare disciplină, care raportînd ceea ce a văzut am fost fericit a primi mulţumirile domnitorului zicîndu-mi : că am corespuns dorinţei sale şi că nu va uita promisia dată.

Inamicul meu general Florescu care era nemulţumit s-a învrăjbit şi mai rău auzind miile de promisiuni ce mi s-au dat de domnitorul Cuza şi a căutat să mă nemulţumească prin alte fapte şi pe alte căi aşa de mult că indignat mi-am dat dimisia din armată prin mijlocirea lui Mihail Kogălniceanu, atunci prim ministru.

De la 1864 şi pînă la 1868 am fost în viaţă privată. La anul 1868 am fost rugat de prinţul Dimitrie Ghica a primi postul de prefect al poliţiei capitalei asigurîndu-mă şi de înalta bunăvoinţă a Majestăţii sale regelui de astăzi şi domnitor atunci.

Am primit cu neplăcere, unde am stat pînă la 1870.

În acelaşi an am fost trecut ca inspector general al gardelor civile din toată ţara, cînd cinci legiuni ale capitalei mi-au dat peste 3 000 de voturi şi m-au trimis ca deputat în Camera ţării. Eram ales chestor în poliţia adunării şi în a patra sesiune se ivi un incident cu ofiţerul de linie venit la Cameră cu garda. El şi-a permis să se aşeze pe un fotoliu de deputat, ceea ce nu era permis.

Invitîndu-l să se retragă de aci, ca un smintit ce era (după cum s-a dovedit în urmă că l-a şi trimis la balamuc) m-a insultat cu vorba canalie şi eu i-am ripostat cu o lovitură de palmă.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Însă mai în urmă înțelegînd oarecum nebunia sa și regretînd faptul meu am demisionat atît din chestorie cît și din deputăție. Guvernul de atunci atît a așteptat căci imediat am și fost trimis la judele de instrucție, unde am făcut depozițiile faptului.

Generalul Florescu — vechiul meu antagonist — care și sub Majestatea Sa domnitorul Carol la 1874 se găsea tot ca ministru de război, i s-a părut că nu e deajuns judecata civilă și mi-a rînduit și d-lui o anchetă compusă din docilii săi (cărora le șoptea ce era să facă). Ei adreseră un proces verbal prin care găsiră cu cale că merită să fiu reformat, orbindu-l ura atît de mult că eram pensionar încă de 10 ani înainte și legea reformelor era destinsă pentru cei din activitate. Tribunalul m-a osîndit la 6 luni închisoare. Ministrul de război înaintă acel proces-verbal cu un raport domnitorului cerînd aprobarea reformării mele ceea ce se și aprobă.

Pentru această mare răsplătire a devotamentului meu și a tuturor serviciilor militare și civile aduse țării în tot trecutul meu, în locul înaintării la gradul de general încă de la 1863 și în locul cordoanelor care trebuia să-mi garnisească pieptul, am primit drept răsplată reformarea pe nedrept și închisoarea de care numai bunăvoința majestății sale, m-a scăpat prin grațiere.

Am pățit ca fata mare care ducîndu-se la tîrg să cumpere cercei pe drum și-a pierdut urechile. Așa mi s-a întîmplat și mie, căci în adăstarea înaintării la gradul de general și garnisit de decorațiile meritate, cu deziluziune am pierdut și gradul de colonel pe care îl dobîndisem prin mine însumi. Multele mele reclamațiuni către Majestatea Sa și către miniștrii tuturor regimurilor au fost zadarnice, căci nici nu mă agrea, zicîndu-mi în față că dacă eram să fiu cu dînșii toate nedreptățile s-ar fi îndreptat, iar alții nici nu vor să auză de flecăriile de la 1848 și cu atît mai mult pentru 13 septembrie.

Au scăpat din vedere și unii și alții că faptele mele de arme ca și celelalte servicii săvîrșite de mine nu aparțin nici unui partid, ci țării întregi.

Apoi Majestatea Sa regele singur le da dezmințire tuturor din ambele partide puind mai mare preț pe faptele de arme petrecute în Dealul Spirii în ziua de 13 septembrie 1848 alegînd mica bisericuță din Dealul Spirii pentru toate serbările faptelor glorioase.

Trăiască M.M.L.L. Regele și Regina
Trăiască Dinastia
Trăiască România
Colonel, Pavel G. G. Zăgănescu

I.

Am scăpat din vedere a menționa încă cîteva fapte precum : în timp de 3 ani la Inspectoratul frontierei Danubiene, am dat statului peste 40 de ostroave stăpînite de turci prin forță, pe care tot cu forța le-am luat și eu de la dînșii. Mai ales ostrovul Pilchia din distanța Călărași care devenise prin neglijență proprietatea pașei de la Silistra ; aci două lupte de arme la mici intervale și cu sacrificiuri chiar de sînge din ambele părți. Ostrovul susnumit a rămas al țării. Zgomotul a fost prea mare căci a dat ocaziune a se trimite la Constantinopole a ancheta faptul, iar din partea țării am

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

fost delegat eu, cu care întîlnindu-mă la Silistra, am mers în Ostrovul Pilchia și avînd și harta Dunării cu mine, am putut convinge pe beiul că Ostrovul este al României și s-a convins.

II.

Fiind șef al pompierilor am dat ministrului de război ca economie toată muniția de îmbrăcăminte: mantale, tunici, pantaloni și pînzeturile de cămăși și pantaloni de flanc rusesc pentru care am primit mulțumirea ministrului de atuncea.

III.

Din picăturile de la lumănările de seu ce se redădeau la pichetele după frontierele Dunării în curs de 3 ani am adunat 15.000 de lei trimițîndu-i iarăși ministrului ca economie, de la care am primit mulțumiri cu laude iar peste toate aceste multele și desele mulțumiri ale miniștrilor și ale domnitorilor succedați.

Și toate acestea pentru buna și părinteasca îngrijire a soldaților pe unde comandam, țiind și disciplina la înălțimea ei.

1895, decembrie 31.

Născut 1808 august 7
Colonel P. G. Zăgănescu

Adresa: str. Frumoasă nr. 48.

II. În urma celor publicate de ziarul Dreptatea de la 26 ale lunii aprilie cu privire la niște schelete omenești aflate cu ocaziunea unor săpături în grădina Opler prin care zicea că acele schelete ar fi ale bravilor pompieri morți în rezbel cu turcii în ziua de 13 septembrie 1848. Eu am scris numitului jurnal Dreptatea asigurîndu-l că acele schelete nu pot fi ale pompierilor care n-au fost la număr decît 165 cu soldați, cu sergenți, cu ofițeri și cu comandantul lor, pe cînd numărul scheletelor găsite au ajuns la 300, asigurînd chiar că pompierii căzuți în acea luptă au fost îngropați la biserica Fracmasonilor de lîngă cazarma Sf. Gheorghe și că originea acelor schelete se poate afla ori în înmormîntarea secretă a turcilor omorîți de pompieri, ori sorgintea acelor schelete să se caute în alte evenimente ale trecutului.

Știam bine că înmormîntarea pompierilor este făcută la zisa bisericuță și știam chiar că o mică cruce de piatră cumpărată prin caritatea a unor oameni generoși și pusă supra mormîntului bravilor mei pompieri răposați. O! Dar mărturiseasca 88 de ani ai vîrstei mele predominați de oarecare evenimente de familie în timpul de față m-au făcut a scăpa din vedere și această din urmă aserțiune.

În urma dar a tuturor celor ce preced ducîndu-mă însumi la acea zisă bisericuță a Fracmasonilor și găsind pe preotul D. Ionescu l-am întrebat de mormîntul pompierilor care au binevoit a merge cu mine și a-mi arăta un îngust loc ca mormînt al bravilor pompieri; căci partea cea mai mare a mormîntului se pare ocupată cu clădirea casei preotului acelei biserici din caritatea publică, iar acel îngust loc de mormînt l-am văzut făcut un coteț de găini înconjurat cu cîteva bucăți de scînduri; ochii mei au lăcrămat la vederea acestui pămînt îngust și infect ce acoperă sfintele schelete ale bravilor români soldați pompieri.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Am întrebat pe numitul preot de o cruce ordinară pe care o știam că este pusă pe acest mormînt, ce s-a făcut? Și sfinția sa mi-a răspuns că din ordinul primăriei adunîndu-se toate crucile după la toate mormintele bisericilor s-a luat și aceasta vînzîndu-se unui pietrar chiar cînd acea simplă cruce avea inscripția: „Ofițeri și soldații pompieri mormîntați cu ocazia bătăliei din 13 septembrie 1848".

Nu acuz pe nimeni din domnii miniștri din ambele partide care au succedat unii pe alții la putere de la 48 pînă astăzi anul mîntuirii 1896, nu acuz pe cei ce nu au favorizat faptul zilei de 13 septembrie, nu acuz nici pe aceia care au disprețuit pe conducătorul pompierilor la locul de onoare și cu atît mai mult nu acuz pe niște primari capabili a vinde crucile după la unele morminte ca ale bravilor pompieri și incapabili de a distinge morminte de bravi din acele ale profanilor.

Jurnalul Adevărul a numit într-un număr al său pe un soldat care zice că ar fi fost sub comanda mea în ziua de 13 septembrie în Dealul Spirii și că acum cu pieptul plin de decorații în vîrstă ca la 70 de ani se găsește cu o pensiune de 6 lei pe lună: eu știu pozitiv că în 1872 sau 73 cînd eram deputat în Camera legislativă am stăruit și s-a votat fiecărui pompier din cei rămași în viață, foști în luptă, cîte 30 lei pe lună.

Și este de mirat cum acesta nu s-a arătat atunci la apelul făcut de mine, și aceasta mă face a presupune că acel soldat nu a făcut parte din numărul combatanților fiind din cei rămași la cazarmă sau poate să fie din numărul celor cu războelul româno-ruso-turc în Bulgaria, eu nu știu pe acest om și nici el pînă astăzi nu s-a prezentat înaintea mea, ceea ce mă face să-l bănuiesc.

După înălțimea piramidei zidită cu 88 de ani ai vîrstei mele și ca fost șef și conducător al bravilor pompieri pe Dealul Spirii în ziua de 13 septembrie 2 ore și jumătate acolo unde doi ofițeri și de la 60—70 de soldați au murit luptîndu-se cu turcii în numele României.

Dînd alarma întregii Europe că pe malurile Danubiului trăiește încă ginta latină, vie și gata a lupta pentru drepturile lor avantice. Și care astăzi deasupra lor se vede nu numai un pămînt ordinar dar un coteț de găini drept monument în numele a tuturor răposaților bravi ofițeri, subofițeri și soldați fac căldurosul meu apel către reprezentanții presei române de toate partidele să lepede pentru moment măcar urile și neplăcerile atît dintre domniile lor cît și neagrearea fostului șef al pompierilor spre a forța guvernele țării prezenți și viitori a da satisfacere întregii țări și armatei în parte, ai imemora ziua de 13 septembrie cu ridicarea unui monument.

S-au scris dar zece memorii de felul acesta care s-au distribuit precum urmează ziarelor: Timpul, Dreptatea, Voința, Națională, Românul, Independența Română, Adevărul, Constituționalul, Epoca și Universul și domnilor: Vasile Lascăr și d-lui avocat Atanasiade și d-lui Ion Petrescu, Prințul D. Ghica, secretarul regelui.

Am zis cuvîntul îl are presa română.

Biblioteca Muzeului militar central, manuscris nr. 134, orig.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

RECENZII — PREZENTĂRI

CHARLES KECSKEMETI, LA FORMATION PROFESSIONNELLE DES ARCHIVISTES

(Liste des écoles et des cours de formation professionnelle d'archivistes), 1966, Bruxelles.

Consiliul Internaţional al Arhivelor a publicat, cu concursul U.N.E.S.C.O. şi sub îngrijirea lui Charles Kecskemet — secretarul Consiliului Internaţional al Arhivelor — răspunsurile la o anchetă privind pregătirea profesională a arhiviştilor şi lista şcolilor care se ocupă de aceasta, dat fiind numeroasele sarcini cerute de cercetarea documentară pe de o parte, cît şi de sarcinile de ordin administrativ şi tehnic, la care arhivistul trebuie să răspundă.

La această anchetă, după cum sîntem informaţi din introducere, au răspuns specialişti din 21 de ţări [1] care, prin explicaţiile date, au contribuit la cunoaşterea şi confruntarea metodelor folosite de diferite şcoli din lume.

Scopul acestei anchete este „de a stabili lista cursurilor şi şcolilor care se ocupă de pregătirea profesională a arhiviştilor şi de a schiţa concepţia şi organizarea acestei pregătiri în diferite ţări".

Fără a preconiza metode şi de a da formule, ancheta a ridicat problema de a se organiza, sub egida U.N.E.S.C.O., pregătirea de cadre în Africa şi Asia, aici simţindu-se acut lipsa lor. Conform acestei cerinţe, sarcina U.N.E.S.C.O. ar fi de a include în programul său organizarea de cursuri de arhivistică, în timp ce Consiliul îşi propune să încredinţeze unui grup de specialişti sarcina de a elabora programe de studii.

Răspunsurile date la ancheta efectuată au fost grupate în şase capitole după cum urmează :

1. Ce este pregătirea profesională a arhiviştilor.

2. Diferite tipuri de şcoli în care are loc pregătirea profesională ; organizarea acestei pregătiri.

3. Programele de studii şi condiţiile de admitere.

4. Statutul şi condiţiile, clauzele elevilor.

5. Diplomele şi intrarea în activitatea profesională.

6. Admiterea elevilor străini.

În completarea acestor articole sînt publicate trei anexe, prima cuprinzînd lista şcolilor şi cursurilor de pregătire profesională a arhiviştilor, în a doua se dau explicaţii privind şcolile de pregătire de „sous-archivistes" [2], şi în a treia anexă se dau cîteva detalii asupra Nederlandes Institut voor Documentatie en Registratuur, (N.I.D.E.R.), care pregăteşte arhivişti în domeniul economic, în cadrul unor cursuri speciale.

În primul capitol ni se arată că datorită misiunii pe care o are arhivistul de a conserva sursele de informare istorică şi a le face

---

[1] Ancheta a fost efectuată în Republica Federală a Germaniei, Republica Democrată Germană, Argentina, Austria, Belgia, Spania, S.U.A., Franţa, Marea Britanie, Ungaria, India, Israel, Italia, Ţările de Jos, Polonia, Portugalia, România, Cehoslovacia, U.R.S.S., Vatican şi Iugoslavia.

[2] Creşterea considerabilă a materialelor documentare conservate de arhive a dus, aproape peste tot, la crearea unui corp intermediar între arhivişti, avînd o pregătire universitară şi personalul tehnic însărcinat cu manipularea materialului. Acest corp de „sous-archivistes" efectuează în cea mai mare parte a cazurilor ordonarea fondurilor şi îndeplineşte diferite sarcini administrative sub îndrumarea arhiviştilor. De asemenea, administrarea depozitelor de importanţă mijlocie (arhivele municipale mai ales) este adesea încredinţată persoanelor avînd o calificare de tip „sous-archivistes" (p. 77).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

accesibile cercetării pregătirea sa cere patru cicluri de studii:

1. Pregătirea intelectuală (universitară) generală.
2. Studierea ştiinţelor auxiliare, a metodelor de cercetare istorică şi a disciplinelor istorice specializate.
3. Însuşirea teoriei arhivistice.
4. Iniţierea în munca practică a arhivelor.

Pregătirea intelectuală generală este cel mai des asigurată de studii de istorie, excepţie făcînd Spania, S.U.A., Anglia, Israel, Portugalia, care cer viitorilor arhivişti un titlu universitar, fără a specifica ramura de studii. În timp ce în Italia, sînt admişi licenţiaţii în Drept, Ştiinţe Politice, Litere, Filozofie sau Pedagogie.

În ceea ce priveşte iniţierea în munca practică a arhivelor, aceasta se efectuează în depozitele de arhivă ale ţării respective sau se organizează călătorii de studii. În Belgia, Anglia, Italia, U.R.S.S., Portugalia, Austria şi Cehoslovacia, iniţierea practică se face după intrarea în funcţie a elevului diplomat.

În capitolul doi au fost clasate tipurile de şcoli — exceptînd cursurile de „sous-archivistes" în patru categorii.

1. Şcoli speciale
2. Institute universitare
3. Cursuri sau şcoli post-universitare
4. Curs şi stagiu de perfecţionare.

În categoria şcolilor speciale, doar trei pot fi considerate ca şcoli de pregătire teoretică completă: „l'École des Chartes" din Paris, „l'Institut Historico-Archivistique" din Moscova şi „l'École des Archivistes" din Cordoba.

În Austria, Anglia, Ungaria, Israel, Polonia, Portugalia, România şi Cehoslovacia, formarea profesională a arhiviştilor este asigurată de universităţi, specializarea începînd după doi sau trei ani de studiu general.

În S.U.A. formarea este asigurată de asemenea de institute universitare, dar acestea diferă sensibil de cele europene. Durata reală a informării arhivistice este mai scurtă decît în Europa, ceea ce se explică prin faptul că S.U.A. nu posedă o documentaţie arhivistică medievală. În Republica Federală a Germaniei, R. D. Germană, Spania, India, Italia, Ţările de Jos şi Vatican, formarea profesională a arhiviştilor are loc după terminarea cursurilor universitare, în şcoli organizate de administraţia arhivelor. În această categorie de cursuri sau şcoli post-universitare, se înscrie şi şcoala de Paleografie şi Diplomatică organizată de Arhivele secrete ale Vaticanului.

Singura instituţie clasată în ultima categorie este „Le stage technique international" din Paris, care are ca scop pe de o parte, completarea informaţiilor primite la „l'École des Chartes" a celor care doresc să devină arhivişti şi pe de altă parte, primeşte în fiecare an între 10 şi 20 de arhivişti străini, care doresc să-şi perfecţioneze cunoştinţele lor practice.

În Polonia, Direcţia Generală a Arhivelor organizează periodic stagii de perfecţionare şi de specializare pentru arhivişti.

În capitolul trei, analizîndu-se durata studiului şi a programului de studii, se arată că oricare ar fi modul de organizare a pregătirii profesionale, în aproape toate ţările, pregătirea pentru meseria de arhivist durează de la 4 la 6 ani, cîteodată chiar mai mult. Singură Argentina admite posibilitatea de a forma arhivişti în doi ani.

Dar dacă aproape toate ţările admit să ceară viitorilor arhivişti 4 sau 6 ani de studii superioare, în ceea ce priveşte durata reală a lecţiilor consacrate informării arhivistice, fără a socoti printre acestea cursurile generale de istorie, acestea diferă radical de la o ţară la alta. De asemenea structura programului trebuie să ţină cont de partea acordată informării ştiinţelor auxiliare a cercetării medievale europene, care n-are nici o raţiune să figureze în programul ţărilor lipsite de documentaţie medievală ca S.U.A. şi India, fiind de mică importanţă în U.R.S.S., unde se girează documente posterioare domniei lui Petru cel Mare, dar importantă în Franţa care posedă o voluminoasă documentaţie anterioară secolului al XVI-lea. Studiul limbilor străine este în funcţie de documentele conservate în arhivă.

Astfel latina apare în aproape toate programele europene, cunoaşterea limbii franceze este necesară mai ales în Marea Britanie, Austria, Germania, a limbii germane în Cehoslovacia, Ungaria şi Polonia.

În capitolul patru, studiindu-se problema felului în care elevii sînt remuneraţi, primesc burse şi au posibilitatea să-şi satisfacă cerinţa de locuinţă, s-a constatat că, doar în cîteva şcoli nu s-au reglementat aceste imperative.

Elevii din Cordoba n-au posibilitatea la ora actuală de a primi burse, iar în ceea ce priveşte asigurarea de locuinţă, elevilor din Viena, Cordoba, Vatican nu le este prevăzut nimic în acest sens.

În capitolul cinci, discutîndu-se despre importanţa diplomei deţinute de elevi, s-a arătat că se naşte întrebarea dacă este aceasta suficientă pentru a ajunge în funcţia de arhivist sau este nevoie de condiţii suplimentare.

În urma răspunsurilor date, s-a constatat că valoarea diplomei variază de la o ţară la alta, încît nu-i posibil să se delimiteze grupe de ţări avînd sisteme asemănătoare. În Ungaria, Polonia, Cehoslovacia, şi U.R.S.S. diploma conferă deţinătorului

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

posibilitatea de acces în funcţia de arhivist. În India şi Israel, nu sînt cerute diplome, dar cei care le posedă sînt de preferat.

În Argentina nu există nici o reglementare în acest sens. Diploma şcolii Vatican este recunoscută de statul Italian.

În capitolul şase, vorbindu-se despre admiterea elevilor străini, se arată că întrebarea este de a cunoaşte profilul pe care elevul îl are şi dacă este posibil să se formeze un arhivist în altă ţară decît a sa dat fiind că arhivistul fiind chemat să conserve documentele din propria ţară, pregătirea profesională este prin definiţie, naţională.

În tot cazul, elevul poate cîştiga cunoştinţe metodice esenţiale şi o experienţă profesională practică serioasă, şi pe aceasta se bazează cea mai mare parte din cursurile şi şcolile de pregătire profesională care acceptă străini dornici să înveţe meseria de arhivist.

Publicarea acestor răspunsuri la ancheta efectuată este deosebit de interesantă mai ales pentru arhivişti, dornici să cunoască care a fost rezolvarea dată, de fiecare ţară, la numeroase întrebări comune tuturor.

LIDIA MIHĂILESCU

LA GAZETTE DES ARCHIVES

(Organe de l'association amicale proffessionnelle des archives français), Paris, Nouvelle serie, nr. 58 şi 59/1967.

Ambele numere continuă tratarea problemelor majore ce preocupă activitatea arhivistică prezentă şi viitoare a confraţilor noştri arhivişti francezi.

În cuvîntul său, O. de Saint Blanquat, noul preşedinte al Asociaţiei amicale profesionale a arhiviştilor francezi, a adus un omagiu foştilor preşedinţi ai Asociaţiei care, cu devotament şi clarviziune, au întărit şi dezvoltat rolul ei, dîndu-i vigoare.

Referindu-se la activitatea de viitor a Asociaţiei preşedintele a subliniat propunerile ce s-au făcut în cursul Adunării generale, a Asociaţiei, din iunie, anul trecut, de a se constitui două grupe de studii : o grupă pentru studierea problemelor puse în arhive de electronică şi mecanografie şi alta pentru studiul metodelor formării personalului tehnic.

D-sa atrage, în continuare, atenţia că problemele ce frămîntă activitatea Asociaţiei sînt mult mai numeroase iar pentru rezolvarea lor, într-un mod judicios, este nevoie de contribuţia fiecărui arhivist şi în acest sens se aşteaptă sugestii şi propuneri. Acest lucru va da posibilitate biroului Asociaţiei să facă o operă utilă cu scopul de a se rezolva cît mai multe probleme ale vieţii arhivistice.

Jean Cavignac semnează interesantul articol intitulat : „Les Hôtels de monnaies et leur archives" (Seria B. Arhivele departamentale) în care explică sensul mai vechi şi mai nou al cuvîntului cît şi funcţiile juridice şi administrative ale instituţiei.

Referindu-se la istoricul personalului monetăriilor Jean Cavignac arată că, sub Filip-August au apărut „des généreaux maîtres des Monnaies" avînd drept juridic asupra baterii monetelor pentru întreg regatul francez. Mai tîrziu, înainte de 1346, aceştia se separă în „Cambre des Comptes" formînd, în 1358, „Cambre de la Monnaie". În anii următori, numărul lor a fost fixat la 8, din care 6 pentru lanque d'Oil, unul pentru Languedoc şi unul pentru Guyenne : dar acest număr a cunoscut mai multe variaţii. Prin edictul din ianuarie 1552, Henric al II-lea a ridicat „la Cambre de Monnaies" la rang de „Cour souveraine" care număra, spre 1645 un număr de 34 preşedinţi şi consilieri. Aceştia primiră departamente prin edictul din iunie 1646 : regatul a fost divizat în şapte regiuni. Acest prim pas spre organizarea jurisdicţiei monetelor pe plan local a condus la edictul din 1696 care a creat o jurisdicţie a monetăriilor.

Autorul arată că, paralel cu organizarea juridică, s-au luat măsuri şi pentru ţinerea evidenţei materialelor din care se bătea monetă şi în special aur şi argint.

Un alt aspect al problemei pe care îl abordează autorul în acest studiu este acela al resortului şi competinţei sediilor monetăriilor.

La sfîrşit Jean Cavignac dă în anexă fondurile monetăriilor din Arhivele Naţionale şi departamentale.

„Les archives de l'organisation internationale des réfugiés (O.I.R.)" este tema pe care o dezbate în paginile următoare Marie-Thérèze Chabord.

Autoarea arată că arhivele acestei organizaţii au fost predate la Arhivele Naţionale Franceze în baza unui acord încheiat la 10 iunie 1953.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Preluate în mai multe etape, arhivele organizației internaționale a refugiaților au format un ansamblu (o colecție de fonduri) înseriat cu J.O., avînd un inventar.

Făcînd o scurtă trecere în revistă a istoricului acestei instituții autoarea relevă că de fapt organizația este moștenitoarea mai multor arhive, provenite de la mai multe organizații anterioare de aceeași natură.

Un spațiu important din articol se acordă atît organizării cît și evoluției funcțiilor și competenței instituției. Paralel, se relatează despre constituirea arhivelor care, cît se află în Arhivele Naționale, nu reprezintă decît o infimă parte din cantitatea enormă a actelor create.

Cîteva pagini din acest număr sînt rezervate rubricilor „Varia" care tratează despre anchetele orale și misiunea ce revine arhivistului în realizarea lor (sub semnătura lui François Buckard, director al Serviciilor Arhivei maritime a Seinei), „Cronica" — o cronică administrativă și una amicală — și „Congres", închinat celui de al 14-lea Congres național al arhiviștilor francezi.

Revista se închide cu înserarea lucrărilor Adunării generale a Asociației, care au avut loc la 15 iunie anul trecut și cu rubrica „Recenzii".

Celălalt număr al revistei, 59/1967, pe care îl prezentăm este rezervat aproape în exclusivitate, unui amplu studiu intitulat: „Pour une politique des eliminations", de Pierre Boisard care face unele reflexe asupra practicii, în acest sens, a Arhivelor Seinei.

În introducere, autorul arată care este importanța eliminărilor observînd că la Școala de arhivistică această problemă nu constituie încă o chestiune care să fie tratată. Poate și din această cauză se constată că, obiectul preocupărilor tinerilor arhiviști în momentul de față este că se interesează mai mult de arhivele vechi decît de arhivele moderne și de problemele pe care le ridică acestea. Or, tratarea unei astfel de teme la școala de arhivistică este considerată de autor ca o datorie deoarece, așa cum spune adesea M. Boutier, problema eliminărilor este problema cheie a arhivisticii moderne. Și comparația pe care o face apoi este foarte sugestivă. El spune că așa cum numai lucrînd într-o fierărie poți deveni un adevărat fierar, tot așa numai lucrînd în arhive, ocupîndu-te de arhive, poți aprecia ce este util să reții și ce să treci pe lista eliminărilor. Acest lucru va permite să se ajungă, cu timpul, la întocmirea de nomenclatoare complete și definitive.

Mai departe autorul subliniază că problema eliminărilor în arhivele moderne a făcut obiectul unui număr de articole care și-au adus contribuția lor la studiul unei chestiuni atît de importante care trebuie să preocupe în foarte mare măsură arhiviștii din timpul nostru.

Referindu-se apoi la experiența căpătată de Arhivele Sienei în aplicarea politicii eliminărilor autorul dezvoltă următoarele capitole:

— I. *Approche bibliographique*; II. *Qui doit procéder aux eliminations?*; III. *Les eliminations doivent-elles se faire pièce à pièce ou par masse?*; IV. *Des principes qui doivent présider aux eliminations*; V. *La pratique des éliminations aux Archives de la Seine*; VI. *Enguise de conclusion.*

Prin prisma tratării problemei, care frămîntă în prezent întreaga activitate arhivistică din numeroase țări, autorul consideră că s-ar impune următoarele: pe plan internațional să se creeze o subdirecție permanentă în cadrul UNESCO pentru studiu eliminărilor, iar pe plan național să se creeze comisii care să fie formate din arhiviști special calificați, din reprezentanți experimentați ai instituțiilor și administrațiilor, precum și ai institutelor de cercetare (istorie, economie, drept, artă etc.). Aceasta ar urma să discute și să hotărască asupra categoriilor de documente ce conțin date istorice, să stabilească modul lor de conservare și folosire și în fine să stabilească lista tip de documente susceptibile a fi distruse neprezentînd valoare istorică.

Aceeași rubrică ca și la numărul 58 de altfel, cu numeroase consemnări asupra unor aspecte din activitatea arhivistică franceză, teoretică și practică, ocupă ultima parte a spațiului numărului 59 din „La Gazette des Archives".

Rubrica „Varia" este rezervată unei urmări la consemnarea „A chaqun son métier" în care Elisabeth Dunan pune la punct problema sarcinilor și atribuțiilor ce revin arhivelor, bibliotecilor și muzeelor și raporturile dintre ele, și consemnării „Vision sur les archives de demain" în care André Maurois ne introduce într-o lume de mîine cel puțin fantastică unde, cu ajutorul automaticii, omul robot va putea citi în cîteva minute zeci și sute de pagini microfilmate.

Rubrica „Cronica" este închinată cronicii administrative, cronicii amicale și evocării personalității și operei lui Wiliam J. Barrov, decedat în 26 august 1967.

O rubrică cu totul nouă, cel puțin din cîte cunoaștem, este „Question mise à l'étude pour l'année 1967" care se referă la tratamentul arhivelor contemporane pen-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

tru care se pun probleme legate de: definirea arhivelor contemporane, formația profesională a arhiviștilor, legătura între administrații și arhive, tratamentul vărsămintelor (predări-preluări), trierea actelor și arhivelor contemporane ca sursă a cercetării istorice.

Rubrica finală „Recenzii" este rezervată pentru două recenzii semnate de Michel Duchein, redactorul șef al revistei.

În încheierea prezentării ținem că apreciem încă odată utilitatea articolelor publicate și să observăm că schimbul efectuat între cele două publicații de specialitate ale noastre „La Gazette des Archives" și „Revista Arhivelor" este de real folos pentru ambele redacții, ele putînd informa reciproc arhiviștii din țările respective cu problemele ce frămîntă activitatea arhivistică prezentă precum și cu sarcinile pe care le ridică cercetarea științifică din acest domeniu în viitor.

P. PALIU

BOLETIN DEL ARCHIVO GENERAL DE LA NACION

Republica de Venezuela, Ministerio de Justicia, Julio a Diciembre de 1966; tom. LVI, nr. 211, 1966 p. 267—534 Caracas

Motto-ul ce se află sub caseta de pe verso copertei, care cuprinde titlul Buletinului Arhivei Generale a Națiunii — *Istoria nu este o fîntînă ci un rîu ale cărui izvoare este necesar să fie cunoscute și apărate*[1], exprimă de la primul contact, importanța mare ce se acordă și în această țară materialelor documentare pentru scrierea istoriei.

Ideea este reluată iarăși în articolul lui Luis M. Rodriguez Marales, din capitolul *Arhivologie*, al Buletinului, intitulat: *Algunas consideraciones sobre la restauracion y rehabilitación de documentos*, (Cîteva considerații cu privire la restaurarea și renovarea documentelor, p. 267—279). Pentru autor „colecțiile de documente originale sînt mina din care trebuie să se extragă, prin studiu și confruntare, piatra prețioasă ce poate fi opera investigației.

Arhivele cu documente de valoare permanentă sînt și trebuie să fie, spre deosebire de minele de diamante, accesibile publicului și ușor de consultat", altfel ele pot fi comparate, după părerea autorului, cu ursul care hibernează — protoplasmă pasivă în acest caz și celuloză lipsită de utilitate în celălalt.

În Buletin se publică o serie de documente din Arhiva Generală a Națiunii, pe temele: *Destitucion del Gobernator Ustariz en 1847* (Destituirea guvernatorului Ustariz în 1847, p. 280—291); *Carta de Valentin Espinal para Manuel de Ancizar* (Scrisoarea lui Valentin Espinal către Manuel de Ancizar, p. 292—300); *Carta del Libertador al Sr. Revenga* (Scrisoarea Eliberatorului către Sr. Revenga[2], p. 306—307).

Între documentele aparținînd Arhivei Generale a Națiunii se publică și un material purtînd titlul: *Junta Superior de Archivos. Actas.* (Consiliul Superior al Arhivelor. Acte, p. 301—305), ce reprezintă o dare de seamă asupra ședinței din 19 octombrie 1964 a acestui consiliu, în problema eliminării materialelor lipsite de importanță administrativă și istorică din arhivele cîtorva instituții, a proiectului de lege a registrului public și a participării la cel de al V-lea Congres internațional al Arhivelor.

Capitolul *Documente din alte arhive care* cuprinde articolul *Conjuración de 1808* (Conjurația din 1808, p. 309—341), în care se publică o parte din dosarul procesului participanților la adunările ținute în casa lui Simón Bolivar în scopul formării unui guvern revoluționar, este urmat de capitolul *Analecte de arhivă*, cu articolul lui Antonio José Rivadeneira V., *Bolivar y Napoleon* (p. 342—346), ce constituie o paralelă între viețile celor două mari personalități ale istoriei Europei și Americii de Sud.

În capitolul *Miscelanea* (p. 347—356), intră mici notițe asupra cărților zilei, asupra Arhivei Vaticanului, Arhivei San Salvadoparului, vizitei la Arhiva Generală din Porto Rico, solidarității cu arhiviștii venețieni, asupra expozițiilor de documente și publi-

[1] „La historia no es un pozo sino un río cuyas fuentes as necesario conocer y resguardar".

[2] *Eliberatorul* este numele ce s-a dat lui Simon Bolivar (1783—1830), general și om de stat care a luptat pentru independența coloniilor spaniole din America de Sud. După numele acestuia, Peru Superior a primit în 1825 denumirea de Bolivia.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

caţii, asupra sfîrşitului de an la Arhive, din care reiese practica de a se acorda în fiecare an *Diploma celui mai asiduu cercetător*.

Buletinul cuprinde, desigur, un capitol de *Bibliografie* (p. 357—366), apoi *Indici* (p. 367—495), repertorizînd documentele din cîteva fonduri şi constituind o continuare a celor din numerele precedente ale buletinului. În încheiere apare lista, pe ţări, a publicaţiilor intrate în Arhiva Generală a Naţiunii.

Revenind la articolul *Cîteva consideraţii cu privire la restaurarea şi renovarea documentelor*, semnat de M. Rodriguez Morales, trebuie să menţionăm că, folosind mijloacele pe care le folosesc şi arhiviştii din alte ţări — adică fumigaţia simplă sau fumigaţia în vid, cu oxid etilic şi bioxid de carbon; curăţarea materialelor cu ajutorul vatei sau a periilor moi sau curăţarea în vid prin intermediul unui furtun ce distribuie aer la o presiune moderată; tratamentele speciale aplicate documentelor deshidratate, sau, dimpotrivă, celor umede; folosind în restaurare metoda laminării cu acetat de celuloză, la temperatură de 140° şi 190°C, cu ajutorul unei prese hidraulice (ce implică în acelaşi timp necesitatea verificării faptului dacă hîrtia documentelor ce se laminează nu conţine acizi, căci încălzirea ar grăbi acţiunea acestora [3]), iar mai recent metodă laminării la rece şi fără să se folosească presiunea, aplicată în Arhivele din Statele Unite ale Americii, care au pornit de la un procedeu studiat în Arhivele din India, precum şi metoda fotocopierii sau microfilmării materialelor documentare pentru cruţarea originalelor — specialiştii venezueleni apreciază că în domeniul restaurării şi conservării se pun următoarele probleme importante: găsirea unei soluţii sau substanţe care să cureţe hîrtia fără să atace scrisul; descoperirea unui agent care să învie scrisul fără să dăuneze fibrei hîrtiei; imaginarea unui mijloc eficient şi economic pentru a extrage aciditatea din aer; realizarea unei substanţe pentru laminare, care să fie inertă, alcalină şi transparentă, şi producerea unei hîrtii de mătase mai rezistentă şi mai transparentă, iar pentru arhivele în formare, ale viitorului — o hîrtie şi cerneluri mai bune decît acelea care se folosesc în prezent.

IULIA GHEORGHIAN

[3] Corectiv: baia într-o soluţie de oxid de calciu, apoi într-o soluţie de bicarbonat de calciu, care precipitîndu-se apără ulterior hîrtia de o eventuală acţiune acidă.

ARCHIVOS,

Academia Colombiana de Historia, Seccion de Archivos y Microfilmes, vol. I, enero-junio, Bogota, nr. 1, 1967, 219 p.

În cuvîntul de introducere al conducerii acestei publicaţii periodice de documente se arată că ediţiile de documente uşurează, iar în unele cazuri fac să se evite chiar investigaţiile personale în Arhive şi lectura şi consultarea directă a originalelor vechi, care impun cunoştinţe speciale de paleografie. Scopul revistei este deci să pună la dispoziţia cercetătorilor cît mai multe documente pentru istoria Columbiei.

Secţia de Arhive şi Microfilme a Academiei de istorie a Columbiei, înfiinţată în 1961, căreia i s-a încredinţat conducerea acestei reviste, va face cunoscută în paginile ei bogatele colecţii de documente pe care le posedă şi nu se va opri aici, ci va continua să publice documente din diversele arhive publice şi private, din ţară şi străinătate. Revista va cuprinde în general trei secţiuni destinate reproducerii documentelor legate de cele trei momente mari ale vieţii naţionale a Columbiei: Cucerirea şi Colonia, Independenţa şi Columbia Mare, Republica.

Pe lîngă aceasta, revista va publica regulat indicele documentelor tuturor fondurilor şi colecţiilor ce se păstrează în Secţia Arhivelor şi Microfilmelor.

În acest prim număr al revistei se publică materialele: *Cobildos de la ciudad de Tunja. Libro secundo* (Consiliile comunale ale oraşului Tunja (Registrul al II-lea), p. 5—92); II. Desde Ocaña: *Un testimonio epistolar de la Gran Convencion por Luis Vargas Tejada. 2 de marzo al 16 de junio* (Desde Ocaña: O mărturie epistolară pentru Marea Convenţie, provenind de la Luis Vargas Tejada. 2 martie — 16 iunie 1828 (p. 93—139), de Josí Leon Helguera cuprinzînd corespondenţa dintre Luis Vargas Tejada şi James Henderson, consulul general al Angliei, prieten al cercului politic al generalului Santander, corespondenţă care atestă participarea celui dintîi la conspiraţia din 25 septembrie 1828 împotriva lui Simón Bolivar; III. *Don Pastor Ospina Rodriguez. Apuntamientos para la Historia de la Nueva Granada* (Don Pastor

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Ospina Rodriguez. Însemnări pentru istoria Noii Grenade, p. 141—178) de Juan Manuel Pacheco S. J.; IV. *Inventario del Archino del Historiador Jose Manuel Restrepo*, (Inventarul arhivei istoricului Jose Manuel Restrepo p. 179—200), cuprinzînd repertorizarea sumară a volumelor de documente privitoare la Războiul de independenţă, a documentelor originale pentru istoria Columbiei, a documentelor diverse privind revoluţiile dintre 1741—1825, ale congreselor şi guvernatorilor, ale patrioţilor Noii Grenade; V. *Indices de la Seecion de Archivos y Microfilmes de la Academia Colombiana de Historia* (Indicii secţiei Arhivelor şi Microfilmelor Academiei de istorie a Columbiei, p. 201—219), care cuprinde de fapt rezumate foarte detaliate pentru documentele din Arhiva Generalului Alcántara Herrán, cel mai mare şi mai important fond din secţia respectivă.

Atît prin documentele publicate in extenso cît şi prin cele prezentate în rezumat, publicaţia aceasta periodică va reprezenta un instrument de o deosebită utilitate pentru cercetătorii istoriei Columbiei.

IULIA GHEORGHIAN

ARCHEION

(Czasopismo naukowe poświęcone sprawom archiwalnym), Varşovia, nr. XLVII—XVIII, 1967—1968.

Kazimierz Kaczmarczyk, *Porząd Kowanie archiwów Klasztornych* (Organizarea arhivelor mănăstireşti). Au însemnătate pentru istoria evului mediu. La început au avut un scop practic. Pentru păstrarea diplomelor s-au făcut rezumate şi copii. În secolul al XVII-lea, arhivele mănăstireşti, din cauza războaielor cu Suedia şi cu cazacii, apoi în secolul al XVIII-lea din cauza împărţirii Poloniei, au fost, în mare parte, duse de pe teritoriul fostului stat polon. Se fac propuneri pentru organizarea arhivelor care au supravieţuit vitregiei vremurilor.

Kazimierz Konarski, *Międzyzespołowy skorowidz archiwaliów zastępczych i rozproszonych po zespołach Archiwum Słównego akt dawnych w Warszawie* (Evidenţa arhivelor înlocuitoare, răspîndite în fondurile Arhivei centrale a vechilor acte din Varşovia). În timpul celui de-al doilea război mondial arhivele poloneze au avut mult de suferit; unele au fost distruse integral sau aproape integral, iar altele au fost dispersate şi integrate altor arhive. De aici s-a născut necesitatea să se facă o evidenţă a arhivaliilor care le-ar putea înlocui pe cele pierdute. Pînă acum s-a întocmit evidenţa a două arhive de instituţii centrale: Principatul varşovian şi Regatul polonez.

Maria Borzozowska—Jabłońska, *Porównanie niektórych własności fizykochemicznych i mechanicznych wybranych prapierów dawnej i współczesnej produkcji z własnościami tych papierów po laminowaniu acetylocelulozą* (Compararea unor proprietăţi fizico-chimice şi mecanice a hîrtiilor preparate în trecut şi în prezent, cu proprietăţile aceloraşi hîrtii după tratarea cu acetiloceluloză). Rezultatele dobîndite de Laboratorul central pentru conservarea arhivelor care funcţionează în cadrul Arhivei centrale a vechilor acte din Varşovia. Scopul final al cercetărilor: întărirea hîrtiei vechilor acte prin folosirea acetilo-celulozei, în special, precum şi producerea unei hîrtii foarte rezistente.

Zofia Boda-Krężel, Mirosław Cygański, Irena Radtke, *Życie naukowe w archiwach w świetle ankiety przeprowadzonej w latach 1962—1963* (Viaţa ştiinţifică din Arhive în lumina anchetei din anii 1962—1963). După cum spune redacţia revistei „Archeion" într-o notă, articolul, fără a fi lipsit de valoare, nu prezintă o imagine completă şi multilaterală a activităţii ştiinţifice din Arhive.

În cadrul capitolului „Viaţa arhivistică" sînt publicate articolele: Irena Janosz-Biskupowa, *Historia Archiwum w Toruniu w latach 1945—1965* (Istoria Arhivei din Toruń în anii 1945—1965); Lucyna Turek-Kwiatkowska, *Narastanie zasobu Archiwum Szezecińskiego* w w. XIX-lea); Zofia Raczka, *Żywieckie oarchiwum Komorowskich, Wielopolskich i Habsburgów i jego Losy* (Arhiva familiilor Komorowski Wielopolski şi a Habsburgilor din localitatea Zywiec şi soarta ei); Piotr Bańkowski, *Polskie archiwa osobiste, rodzinne i rodowe*, znajdujące się *w radzieckich zbiroch państwowych* (Arhivele particulare şi familiale care se găsesc în arhivele sovietice); Sławomira Pełeszowa, *Na morginesie Inwentarzy ksiąg archiwów grodzkich i ziemskich Wielopolski XIV—XVIII wieku, wydanych pozez y Bielecka* (Pe marginea Inventarului registrelor arhivelor orăşeneşti şi funciare din Polonia Mare în sec. al XIV-lea—XVIII-lea, editat de J. Bielecka).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Mai merită citat studiul lui Jerzy Jaros, *Zarys dziejów ustrojowych Centralnego Zarządu Przemysłu Węglowego (1945—1950)* (Schiță a istoriei organizării Administrației centrale a industriei de cărbune). Prezentare interesantă a reorganizării extracției cărbunelui în Silezia superioară.

În capitolul închinat arhivelor din străinătate, Anna Palarczykowa semnează articolul intitulat: „Arhiva Centrului internațional de cercetare a persoanelor din Arolsen" (R.F.G.) care se ocupă de persoanele strămutate de regimul hitlerist, iar Eberhard Schetelich semnează articolul închinat arhivelor din R.D.G.

Numărul XLVII se încheie cu „Cronica vieții arhivistice în Polonia, recenzii, dări de seamă, note bibliografice, prezentarea cuprinsului revistelor arhivistice din străinătate și mai multe necroloage.

În numărul XLVIII sînt înserate următoarele articole:

Irena Radtke, *Narastanie zespołów akt w zakładach pracy w świetle obowiązuyacych przepisów kancelaryjnych* (Creșterea arhivelor din întreprinderi în lumina dispozițiilor obligatorii de cancelarie). Se arată lacunele dispozițiilor (instrucțiunilor) care se referă la modul de organizare a arhivelor din întreprinderi și se fac noi propuneri de îmbunătățire.

Mieczyslaw Bandurka, *Zagodnienie organizacji i pracy archiwów powiatowych* (Problema organizării și a muncii în arhivele raionale). Propuneri relative la organizare și muncă în arhive, făcute cu scopul de a se discuta problema de un cerc mai larg de specialiști spre a se ajunge la cele mai potrivite măsuri.

Irena Sadurska, Romuald Kowalik, *Stoisowanie chlorowanych fenoli do dezynfekcji pomieszczeń archiwalnych, bibliotecznych i muzealnych* (Folosirea clor-fenolului la dezinfectarea sălilor arhivelor, bibliotecilor și muzeelor). Se arată și ce substanțe chimice pot fi folosite pentru dezinfectarea țesuturilor, lemnului, precum și a altor materiale care au celuloză și lignină.

Marcel Kosman, *Dyplomy Władysława Jagiełły dla Wielkiego Księstwa Litewskiego* (Diplomele lui Vladislav Jagiełło pentru Marele Principat al Lituaniei). Se studiază documentele ieșite din cancelaria Regatului polonez între anii 1386—1434, insistîndu-se asupra raporturilor acestuia cu Lituania.

Irena Sułkowska-Kurasiowa, Janina Wejchertowa, Ksiegi poselskie (*Libri Legationum Metryki Koronnej* (Registrele soliilor din arhiva coroanei). Date asupra soliilor începînd cu sec. al XIV-lea și pînă la 1761 cînd încetează seria registrelor. Acestea au un indice, pe țări. În indice figurează Moldova (sub forma Mołdawia), Țara Românească (sub formele: Multany și Wołoszczyzna) și Transilvania (sub forma Siedmiogród).

Celestyna Kwiatowska, *Gimnazjum św. Macieja we Wroclawu i akta prozostale po nim* (Gimnaziul Sf. Matei din Wroclaw și actele rămase de la el). Date asupra activității gimnaziului iezuit, începînd cu anul fondării școlii, 1638 și pînă la 1935.

Czesław Biernat, *Zatorg gdańsko — niemiecki w latach 1919—1930 o profil Archiwum Gdańskiago* (Cearta [orașului] Gdańsk cu nemții în anii 1919—1930 relativ la organizarea arhivelor din acest oraș). Lupta dintre elementele șovine germane și Polonia după încheierea tratatului de pace din iunie 1919 la Versailles, pentru administrarea arhivei orașului liber Gdansk (Danzig), în care Polonia era direct interesată, căci arhiva avea o însemnătate deosebită pentru această țară.

Irena Janosz-Biskupowa, *Archiwa uniweryteckie w Polsce Ludowej w latach 1945—1966* (Arhivele universitare din Polonia Populară în anii 1945—1966). Este vorba de arhivele universităților din Cracovia, Lublin (aici, pe lîngă universitatea laică este și una catolică), Poznań, Toruń, Varșovia, Wrocław.

Mieczsław Motas, *O pozepisach archiwalnych w Polsce Międzywojennej (1918—1939)* (Despre instrucțiunile arhivistice din Polonia dintre cele două războaie). Primul studiu atotcuprinzător în literatura poloneză de specialitate în această problemă.

În capitolul „Arhive străine" (Barbara Kwiatkowska semnează studiul „*Archiwa w Ludowej Republice Bułgarii* (Arhivele din R.P. Bulgaria), iar Irena Koberdova și Irena Radtke, apreciază pozitiv, în studiul intitulat „*Archiwa w Socjialistyczmiej Republice Rumunii*" (Arhivele din Republica Socialistă România), activitatea Arhivelor din țara noastră și dă o listă de arhivalii care se referă la Polonia.

Numărul acesta din „Archeion" se sfîrșește cu o bogată prezentare a activității multilaterale a arhiviștilor polonezi — ca specialiști și gînditori în specialitate — cu recenzii dări de seamă asupra cărților nou apărute, note bibliografice, cu o prezentare a revistelor arhivistice și cu necroloage.

GH. DUZINCHEVICI

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

ARCHIVMITTEILUNGEN

Potsdam, nr. 1—6/1967

Primele trei numere ale revistei „Archivmittelungen" sînt închinate Congresului al VII-lea al Partidului Socialist Unit din Germania, eveniment care a prilejuit arhiviştilor germani o trecere în revistă a realizărilor pe care le-au obţinut în perioada trecută de la ultimul congres al partidului şi o precizare a sarcinilor de viitor.

Aceste chestiuni sînt foarte bine sintetizate de către Walter Hochmuth în referatul prezentat la sesiunea ştiinţifică a arhiviştilor din Administraţia Arhivelor Statului din Republica Democrată Germană, care a avut loc la Potsdam între 23 şi 24 noiembrie 1966. Textul prescurtat al referatului este publicat în revistă sub titlul: *Aufgaben der Archivare in Vorbereitung des VII. Parteitages der Sozialistischen Einheitspartei Deutschlands* (Sarcinile arhiviştilor în vederea pregătirii Congresului al VII-lea al Partidului Socialist Unit din Germania, nr. 1, p. 1—4). Autorul precizează sarcinile arhiviştilor din R.D.G. în perioada pregătirii celui de al VII-lea congres al partidului.

Tot aceluiaşi eveniment îi sînt consacrate şi articolul lui Franz Höppner intitulat *Zum VII. Parteitag der Sozialistischen Einheitspartei Deutschlands* (La al VII-lea Congres al Partidului Socialist Unit din Germania, nr. 2, p. 41—43) şi articolul redacţional *Dem Sozialismus gehört die Zukunft* (Viitorul aparţine socialismului, nr. 3, p. 81).

Numerele 4, 5 şi 6 ale revistei sînt scrise sub semnul celei de a 50-a aniversări a Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie.

General maior Heinz Huth, adjunct al ministrului Afacerilor Interne al R.D.G., în *50 Jahre Grosse Sozialistische Oktoberrevolution* (50 de ani de la Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie nr. 4, p. 121—123) şi articolele redacţionale *Ruhm dem Grossen Oktober* (Slavă Marelui Octombrie, nr. 5, f. 169) şi *Wissenschaftliche Arbeitstagung der Staatlichen Archivverwaltung zum 50. Jahrestag der Grossen Sozialistischen Oktoberrevolution* (Sesiunea ştiinţifică a Administraţiei Arhivelor Statului cu prilejul celei de a 50-a aniversări a Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie nr. 6, p. 209—215) tratează despre importanţa istorică a acestui eveniment, relaţiile frăţeşti dintre Republica Democrată Germană şi Uniunea Republicilor Socialiste Sovietice şi relaţiile noi de prietenie dintre arhivele celor două state. Se aminteşte de grija manifestată de guvernul sovietic în ultimele luni ale războiului şi de Administraţia Militară Sovietică din Germania, faţă de materialele documentare din arhivele germane, care au fost apoi predate organelor administrative democrate germane.

În cadrul rubricii de teorie şi practică arhivistică revista tratează cu prioritate probleme legate de raţionalizarea şi mărirea eficienţei muncii în arhivele din Republica Democrată Germană, un accent deosebit punîndu-se pe problema determinării valorii materialelor documentare în vederea selecţionării acestora şi crearea unui sistem unitar de informare şi evidenţă.

Astfel, cu această problemă se ocupă şi Reinhard Kluge în referatul *Zukünftige Aufgaben in Forschung und Praxis der* Wertermittlung (Sarcini de viitor în cercetarea şi practica stabilirii valorii, nr. 2, p. 47—52) prezentat la sesiunea ştiinţifică a Administraţiei Arhivelor Statului din R.D.G. pe data de 24 noiembrie 1966. După ce arată care este importanţa stabilirii valorii documentelor, autorul se referă la sarcinile de viitor, adică la necesitatea elaborării şi introducerii în arhivele din R.D.G. a bazelor unui sistem unitar pentru stabilirea valorii, în vederea păstrării şi expertizării materialelor documentare. Punctul de plecare sînt „Principiile stabilirii valorii materialelor documentare din epoca socialistă în R.D.G. (Potsdam) 1965", a căror importanţă referentul o concretizează în patru puncte: elaborează o noţiune marxistă despre valoarea materialelor documentare; stabileşte un criteriu marxist asupra stabilirii valorii; cer ca aprecierea să fie făcută în relaţii complexe, în raport cu alte elemente şi selecţionarea pozitivă, adică selecţionarea documentelor care prezintă o importanţă arhivistică.

În mod interesant tratează această chestiune şi Gerhart Ender în referatul *Zur Problematic der Archivwürdigkeit* (Despre problematica aprecierii dacă un document poate fi considerat un bun de arhivă, nr. 3, p. 89—93). Pentru a clarifica problematica şi noţiunea de calitate arhivistică a unui material documentar, autorul caută să răspundă la următoarele trei întrebări: 1. Care este situaţia duratei de păstrare? 2. Care este utilitatea socială şi individuală a păstrării documentelor de arhivă? 3. Care este situaţia criteriului de selecţionare?. În ce priveşte prima întrebare, autorul este de părere că documente care constituie bunuri de arhivă (Archivgut) sînt doar acelea care au o valoare de durată nu şi cele care

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

se păstrează doar o anumită perioadă de timp. La a doua întrebare nu răspunde printr-o enumerare în detaliu a utilității, ci încearcă s-o definească pe baza scopului general și special al unei activități sociale și individuale. Consideră insuficiente noțiunile de „valoare istorică" și „valoare practică".

În legătură cu criteriul de selecționare autorul recunoaște că există posibilitatea teoretică a unei selecționări raționale și nu arbitrare, bazată pe faptul că documentele de diferite provenience au valoare informativă diferențiată. Arată dificultățile care apar în practica stabilirii unui criteriu științific metodic de expertizare, întrucît fiecare document conține o informație a cărei importanță nu este cunoscută cu precizie în momentul expertizei documentelor dintr-o perioadă încă necunoscută din punct de vedere științific, deci care încă nu permite o apreciere științifică asupra importanței informației cuprinse în document. Întrucît în acest caz se pot comite o serie de erori, pentru a le reduce la minimum, autorul propune ca hotărîrea la expertizare să fie luată de un colectiv format din cunoscători în diferite domenii. De asemenea, autorul propune să se stabilească o cotă anuală maximă de 4—6% a documentelor admise să intre în fondul arhivistic de stat.

Karlheinz Blaschke în *Wertermittlung als Problem und Aufgabe* (Stabilirea valorii ca problemă și sarcină nr. 2, p. 52—57), face unele aprecieri teoretice asupra problemei complicate a stabilirii valorii în vederea expertizării documentelor pentru ca, pornind de la cîteva experiențe cîștigate în urma prelucrării unor fonduri mai vechi aflate în arhivele statului din Dresda, să stabilească unele concluzii pentru activitatea practică în arhive.

Prin articolele semnate de Rudolf Ruhe, Hartmann și Dietrich Pietschmann, Klaus Baudis și alții, pe care spațiul nu ne permite să le tratăm mai pe larg, revista aduce o serie de informații interesante asupra preocupărilor și eforturilor arhiviștilor din R.D.G. de a clarifica și aplica în munca practică problema stabilirii valorii documentelor în vederea expertizării acestora, în ultimă instanță, în vederea raționalizării muncii în arhive. Aflăm astfel despre experiența cîștigată de arhiviștii din R.D.G. în urma muncii de selecționare a actelor ipotecare și de proprietate, a celor create de către judecătoria raională din Ludvigslust etc.

Wolfgang Blöss în *Registraturbildnerkartei und Registraturbildnerakte* (Fișierul creatorilor de registratură și actele creatorilor de registratură. Sarcini și metode de lucru, nr. 3, 93—99) tratează despre problema alcătuirii unei evidențe unitare și complete a întregului sistem de arhive din R.D.G. Definește conținutul, scopul și metoda de lucru cu cele două mijloace de evidență, Registraturbildnerkartei fiind mijlocul de informare rapidă și sumară, care se întocmește pentru creatorii de gradul 3, iar Registraturbildnerakte cuprinzînd informații detaliate despre creatorul de materiale de registratură, întocmindu-se numai pentru creatorii de gradul 1 și 2, deoarece numai aceștia transmit documente la arhiva centrală.

Botho Brachmann în *Das einheitliche System von Rechnungsführung und Statistic. Hinweise für die Werterinittlung von Schriftgut* (Sistemul unitar al contabilității și statisticii. Indicații pentru stabilirea valorii documentelor, nr. 1, p. 19—22) se ocupă de sarcinile care revin arhiviștilor din R.D.G. în anul 1967/1968, în urma stabilirii principiilor sistemului unitar al contabilității și statisticii în întreprinderile industriale proprietate de stat și în comerțul interior socialist din R.D.G. Noutatea este că se stabilesc noi termene pentru durata de păstrare a acestor documente: de durată, de 10 și de 2 ani, spre deosebire de vechile termene care prevedeau și păstrarea unei anumite categorii de documente timp de 5 ani.

În afară de articolele pe care le-am prezentat, la rubrica de teorie și practică arhivistică sînt cuprinse și un număr mare de articole cu o tematică variată. Sîntem informați, de exemplu, despre: îndeplinirea ordinului privind arhivele de stat la sfaturile raionale; noul drept de autor al R.D.G. în practica arhivistică; organizarea și materialele documentare aflate în arhivele din Uniunea Sovietică; arhiva Academiei de științe a U.R.S.S.; arhivele din Slovacia și documente privind istoria Saxoniei; probleme de arhivistică marxistă; izvoare aflate în arhivele din Potsdam, Weimar, Wartburg etc. privind unele probleme de istoria Germaniei și altele.

Numerele 2, 3 și 4 ale revistei conțin și rubrica: Istoricul unor arhive și instituții. Astfel, în articolul *Das Zentrale Parteiarchiv der Sozialistischen Einheitspartei Deutschlands* (Arhiva Centrală a Partidului Socialist Unit din Germania, nr. 2, p. 44—46), Heinz Vosske scrie despre istoricul și organizarea acestei arhive cuprinzătoare și unice asupra istoriei mișcării muncitorești germane. Arhiva cuprinde patru sectoare: documente din perioada de dinainte de 1945, documente din perioada de după 1945, documente moștenite (ex. de la Karl Liebknecht, Clara

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Zetkin, Rosa Luxemburg şi alţi conducători ai mişcării muncitoreşti germane) şi amintiri provenite de la unii membrii ai partidului.

Tot în cadrul acestei rubrici sînt publicate şi articolele : *Das Zentrale Parteiarchiv der Liberal-Demokratischen Partei Deutschlands* (Arhiva Centrală a Partidului Liberal-Democrat din Germania nr. 3, p. 105—107) de Hans-Georg Wachtel, *Das mecklenburgische Volksbildungsministerium 1945—1952. Struktur und Funktionsgeschichte ienes Landesministeriums* (Ministerul instrucţiunii publice din Mecklenburg 1945—1952. Structura şi istoricul funcţiunii unui minister naţional, nr. 4, p. 143—149), de Peter-Joachim Rakow şi *Die Gecheime Staatspolizei in Lódź 1939—1944 und die von ihr hintlerlassenem Akten* (Poliţia de stat secretă din Lodź 1939—1944 şi documentele rămase de la acesta nr. 4, p. 149—155 de Mirosław Cygański.

Revista cuprinde şi o serie de rapoarte despre sesiunile ştiinţifice şi de lucru ale arhiviştilor din R.D.G. din diferite sectoare şi despre deschiderea unor expoziţii de materiale documentare, împărtăşeşte din experienţa cîştigată în timpul prelucrării unor fonduri aflate în depozitele arhivelor din R.D.G. şi altele.

La rubrica Recenzii sînt prezentate reviste editate de arhivele din alte ţări şi lucrări de arhivistică şi de istorie.

Şi pentru a încheia prezentarea numerelor pe anul 1967 ale revistei Archivmitteilungen, cu o problematică atît de bogată, variată şi interesantă, amintim şi de rubrica Diverse, în cadrul căreia se fac scurte comunicări, de ex. despre sesiunea cu tema istoria Pomeraniei sau probleme ale cercetării istoriei hîrtiei în R.D.G., aniversări, instruirea în cadrul Institutului de arhivistică etc.

PAVELESCU-HAY HEDWIG

IZVESTIA NA DĂRJAVNITE ARHIVI

nr. 13, Sofia, 1967

Anul trecut s-au împlinit zece ani de la apariţia primului număr al revistei de arhivistică „Izvestia na dărjavnite arhivi", aniversare căreia acest număr îi consacră articolul său redacţional.

Apărută la cinci ani după înfiinţarea „Arhivelor Statului", revista răspunde unei necesităţi acute în rezolvarea problemelor arhivistice teoretice şi practice şi în popularizarea materialelor documentare, contribuind astfel la dezvoltarea activităţii ştiinţifice şi culturală din ţară.

Ţinînd seamă de sarcinile ei principale, revista şi-a întocmit o structură care, în linii mari, este cea actuală : rubrica articolelor de teorie arhivistică, rubrica publicării documentelor istorice din arhivele bulgăreşti şi străine, precum şi a prezentărilor fondurilor şi documentelor arhivistice, o rubrică rezervată prezentării pe scurt a fondurilor noi intrate în depozitele arhivelor şi, la sfîrşit, rubrica informaţiilor bibliografice, arhivistice, recenzii etc.

Înfruntînd greutăţile fireşti oricărui început, greutăţi amplificate prin lipsa unei tradiţii în activitatea arhivistică — regimul burghez anterior nedînd nici o atenţie muncii pentru concentrarea, ordonarea şi păstrarea avutului arhivistic naţional, cu atît mai mult a studierii problemelor de teorie şi practică arhivistică — revista apărea la început în 15 coli editoriale, acoperite şi ele cu greu, din lipsa cadrelor calificate în specialitatea arhivistică. Astăzi, revista apare în 50 de coli, de două ori pe an, avînd asigurată colaborarea unei întregi reţele de autori, nu numai de la Arhivele Statului ci şi de la numeroase institute de cercetare din ţară şi chiar din străinătate.

Intrînd în a doua decadă a existenţei revista îşi propune sarcini noi şi de mare răspundere : să devină un centru activ pentru explicarea ştiinţifică a problemelor teoretice şi practice arhiviste, o tribună de largă popularizare a avuţiei documentare a ţării şi un sprijin al ştiinţei şi culturii socialiste.

Rubrica „Articole" a revistei se continuă cu un amplu studiu al lui Kăncio Gheorghiev, intitulat „Materialele epistolare ca izvor istoric şi publicarea lor". Examinînd importanţa pe care o prezintă acest gen de materiale ca izvoare istorice, autorul relevă că încă din vechi timpuri, de la greci şi romani, învăţaţii vremii au preţuit cu justeţă valoarea informativă a materialului epistolar ; printr-o serie de exemple, el ilustrează tradiţia existentă în străinătate şi în Bulgaria pentru consemnarea şi utilizarea scrisorilor. Apoi autorul trece la fondul articolului, care este publicarea ştiinţifică a materialelor epistolare şi căruia îi rezervă un spaţiu larg, demonstrînd că ea nu trebuie concepută decît pe baza unei aprofundate şi amănunţite cunoaşteri a arheografiei contemporane, a textologiei,

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

a paleografiei ş.a. Scoţînd în evidenţă atenţia ce trebuie acordată la reproducerea autentică a textului original, la reliefarea particularităţilor lui, la normalizarea ortografiei, la traducerea scrisorilor redactate în limbi străine, precum şi la referinţele ştiinţifice şi comentariile diferitelor documente, K. Gheorghiev ilustrează prin numeroase exemple şi greşelile comise în publicarea acestora.

În articolul următor, Dimităr Minţev examinează necesitatea de a se clasifica în mod ştiinţific materialele documentare din instituţiile administrative, organizaţii şi întreprinderi, ocupîndu-se pe larg despre importanţa punerii la punct şi a aplicării practice a schemelor de clasificare după sistemul zecimal, a listelor speciale ale diferitelor categorii de documente cu indicarea termenului de păstrare, a nomenclatoarelor dosarelor.

Tot în legătură cu această problemă se ocupă şi Stevca Slavova, în articolul intitulat „Din istoria şi metodele cataloagelor de arhivă în Bulgaria pînă la creerea fondului arhivistic de stat". Făcînd istoricul acestei probleme, autoarea arată că abea în 1926, la secţia de arhive a Bibliotecii Naţionale s-a pus în aplicare un catalog metodic, pe baza unei scheme de 40 de diviziuni fundamentale. Folosirea cataloagelor s-a extins şi s-a dezvoltat pînă în 1949, cînd a fost elaborată, în condiţiile creerii fondului arhivistic de stat, schema catalogului metodic la Arhivele oraşului Sofia.

Un al treilea articol de practică arhivistică este cel semnat de Galab Galabov, „Problema conservării şi a traducerii ştiinţifice a bogatelor arhive de documente istorice turceşti de la noi". După ce precizează marea importanţă a documentelor turceşti pentru studierea istoriei poporului bulgar în vremea jugului otoman, autorul analizează calitatea traducerilor unor documente turceşti, reliefînd lipsurile şi greşelile, datorate necunoaşterii perfecte a limbii literare turceşti şi a celei în care sînt traduse. După părerea autorului, munca de traducere a documentelor reprezintă o activitate ştiinţifică de mare responsabilitate şi ca atare, orice document tradus trebuie examinat critic de un al doilea traducător, specialist turcolog.

Maria Kaţarova semnează articolul de specialitate tehnică, „Factorii influenţi asupra îmbătrînirii hîrtiei şi măsurile ce trebuie luate pentru conservarea documentelor". Examinînd pe larg diferiţi factori care influenţează accelerarea sau întîrzierea procesului de îmbătrînire a hîrtiei, precum şi măsurile luate pentru înlăturarea distrugerii ei, M. Kaţarova prezintă avantajele diferitelor procedee chimice, ca şi cele care constă în aplicarea unui cîmp electric de înaltă tensiune; de asemenea, pune şi problema bio-rezistenţei materiilor din celuloză din care este fabricată hîrtia destinată documentelor.

Rubrica „Documente" pune la dispoziţia lui R. Paunov şi I. Dobreva un larg spaţiu pentru redarea documentelor din Arhivele Statului privitoare la referendumul popular din 8 septembrie 1946 pentru abolirea monarhiei şi proclamarea Republicii Populare Bulgaria.

Petăr Mijatev publică 9 scrisori ale unor vîrfuri culturale bulgare adresate unor scriitori sîrbi, în perioada 1902—1906.

N. Popov prezintă un document turcesc conţinînd informaţii despre moartea haiducului turc Solak Mustafa, ilustrînd cu încă o dovadă în plus lupta comună antifeudală dusă de bulgari şi turci împotriva stăpînilor turci în secolul al XIX-lea.

Rubrica se încheie cu publicarea de către R. Nicolova a 13 scrisori inedite ale marelui poet Asen Razţvetnicov, din anii 1927—1929.

Rubrica următoare este rezervată prezentărilor a şapte fonduri arhivistice din Bulgaria şi alte ţări.

Ultima parte a revistei este rezervată informării asupra noilor fonduri arhivistice achiziţionate sau primite de arhivele centrale şi cele regionale; note critice şi bibliografice, comunicări şi scurte ştiri.

SLAVCA DIAMANDI

СОВЕТСКИЕ АРХИВЫ.

Moscova, nr. 1—6/1967.

Începînd cu numărul 1 din anul 1967 publicaţia de bază a Direcţiei generale a Arhivelor de pe lîngă Consiliul de Miniştri al U.R.S.S. apare o dată la 2 luni şi într-o formulă redacţională îmbunătăţită. Noutatea principală a noii formule redacţionale constă în publicarea în mod masiv şi sistematic a unor documente din fondurile importante ale Arhivelor Sovietice, documente, care se diferenţiază tematic reuşind să cuprindă cele mai diverse aspecte şi etape ale construcţiei noii orînduiri în U.R.S.S.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Documentele publicate în numerele 1—6/1967 oglindesc în principal perioada februarie — octombrie 1917 precum şi unele probleme ale refacerii economiei naţionale după victoria M.R.S.O. rolul partidului comunist în înfăptuirea revoluţiei şi construirea noii societăţi.

Pentru a înlesni cunoaşterea şi folosirea documentelor acestea sînt grupate cronologic pe teme fiind însoţite de fiecare dată de citate din operele lui V. I. Lenin, sau Istoria P.C.U.S. iar acolo unde a fost nevoie colectivul redacţional a înserat unele comentarii de specialitate.

Astfel în nr. 1/1967 revista publică 31 de documente referitoare la situaţia politică şi economică a Rusiei în ajunul Revoluţiei din februarie 1917. În acelaşi număr revista prezintă o situaţie statistică a manifestelor şi altor proclamaţii elaborate de organizaţiile de partid locale, care dovedesc bogata activitate propagandistică desfăşurată în această perioadă.

În numărul 2 se dau documente referitoare la activitatea Sovietelor pentru stabilirea zilei de muncă de 8 ore (doc. nr. 7, 14, 18), sprijinul acordat de Sovietul din Moscova şi Petrograd sovietelor locale (doc. nr. 3, 12); activitatea organizatorică desfăşurată de clasa muncitoare pentru organizarea sindicatelor, constituirea comitetelor de fabrică (doc. nr. 5, 21, 27); democratizarea armatei şi flotei şi legăturile dintre muncitori şi soldaţi (doc. 17, 19, 26); lupta ţărănimii pentru pămînt (doc. nr. 4, 6, 8, 10, 11 etc.).

Documentele publicate în acest număr arată complexitatea situaţiei create în februarie 1917, multitudinea formelor şi metodelor de luptă folosite de clasa muncitoare şi de burghezia rusă în perioada martie—aprilie.

Evenimentelor din perioada mai—iulie 1917 le-au fost consacrate documentele publicate în nr. 3 al revistei „Arhivele Sovietice".

În aceste documente se reflectă activitatea politică de masă a Partidului bolşevic (doc. nr. 12, 17, 23); creşterea mişcării revoluţionare şi introducerea controlului muncitoresc asupra producţiei (doc. nr. 1, 2); influenţa partidului bolşevic în rîndul soldaţilor (doc. 8, 13, 19, 22); intensificarea mişcării ţărăneşti (doc. 5, 6, 9, 15). Menţionăm că toate aceste documente se publică pentru prima oară.

Documentele publicate în numărul 4 urmăresc în continuare desfăşurarea evenimentelor în perioada august—octombrie 1917 una din perioadele cele mai caracteristice în lupta pentru cucerirea puterii.

Documentele 1, 4, 17, 24 cuprind aspecte din lupta Sovietelor locale pentru putere deplină. Radicalizarea clasei muncitoare este oglindită în documentele nr. 10, 15, a armatei în documentele nr. 2, 6, 9, 20, 23. La începutul lunei octombrie 1917 în guberniile Tambovsk'Riazan şi Tulsck au avut loc răscoale ţărăneşti. Aceste evenimente sînt oglindite în documentele nr. 7, 13, 16, 18.

Trecerea nemijlocită la insurecţia armată şi convocarea unui congres al Sovietelor pe întreaga Rusie este dovedită şi de documentele. nr 14, 17, 19, 22.

În numărul 5 revista publică documente referitoare la victoria insurecţiei armate.

Din documentele de o deosebită importanţă menţionăm 4 manuscrise ale preşedintelui organizaţiei militare, de pe lîngă C.C. al partidului bolşevic N. I. Podvoiskii care se referă la evenimentele din ajunul revoluţiei. Întrucît arhivele nu deţin în totalitate procesele-verbale ale şedinţelor Comitetului militar revoluţionar aceste documente sînt de un real folos istoricilor în completarea unor date legate de desfăşurarea nemijlocită a insurecţiei armate. Este meritorie strădania cercetătorilor T. Avranenko şi E. D. Orehova de a da publicităţii aceste documente.

Importanţa internaţională a Revoluţiei din Octombrie este oglindită în documentele publicate în ultimul număr pe anul 1967.

În ceea ce priveşte categoriile de documente publicate menţionăm că printre acestea se numără: rezoluţii, ordine, comunicate, stenograme, numeroase scrisori, manifeste, proclamaţii, manuscrise, declaraţii, rapoarte, note etc.

În totalitatea lor documentele publicate dovedesc o activitate intensă arhivistică pe care cercetătorii sovietici au consacrat-o celor 2 evenimente istorice aniversate în cursul anului 1967: 50 de ani de la Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie şi 100 de ani de la naşterea lui V. I. Lenin.

În lumina acestor evenimente sînt orientate articolele, comunicările şi discuţiile de specialitate publicate în cele 6 numere, care tratează activitatea arhivistică în cei 50 de ani.

Reţin atenţia articolele publicate în nr. 6, 3, 5. Astfel M. I. Avtoratova, I. I. Nosova, L. I. Sesina în articolul „Perfecţionarea sistemului de informare ştiinţifică" subliniază importanţa cataloagelor şi îndrumătoarelor pentru informarea multilaterală a cercetătorilor ştiinţifici, etapele de lucru ale arhiviştilor în perfecţionarea aparatului de informare.

În articolul lui G. A. Belov intitulat: „În întîmpinarea aniversării Marelui Octombrie" publicat în nr. 3/1967 se enumeră măsurile organizatorice luate în ultimii 3 ani de conducerea instituţiilor arhivistice din U.R.S.S. în colaborare cu celelalte in-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

stitute de istorie pentru intensificarea muncii de folosire a materialelor documentare în scopuri practice şi ştiinţifice.

Analiza multilaterală a acestei activităţi desfăşurate de unităţile de arhivă din U.R.S.S. se face în numărul 5 al revistei, număr festiv închinat aniversării a 50 de ani de la Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie.

N. P. Prokonenko şi A. A. Soloviov în articolul „Arhivele de Stat şi de partid — păstrătoare a izvoarelor documentare despre istoria Marelui Octombrie şi construirea comunismului în U.R.S.S." subliniază faptul că aniversarea a 50 de ani de la Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie a constituit un prilej de analiză a întregii activităţi arhivistice desfăşurată de arhivele de stat sovietice de la crearea lor şi pînă în prezent.

Autorii depăşesc problemele impuse de titlu şi abordează şi activitatea arhivistică desfăşurată de Marx, Engels şi Lenin şi abia după aceia trec la analiza organizării arhivelor în U.R.S.S. legislaţia şi măsurile luate de statul sovietic de la creierea lor şi pînă în prezent. Sînt amintite în mod cronologic Hotărîrile de partid şi de stat care au orientat această activitate, au definit atribuţiile şi sarcinile unităţilor de arhivă, rezultatele obţinute şi sarcinile actuale în organizarea ştiinţifică a muncii în arhivele centrale şi a tuturor organelor deţinătoare de materiale documentare.

Acest articol constituie un istoric al dezvoltării activităţii arhivistice în U.R.S.S. şi prin concluziile trase face sinteza a numeroase articole de specialitate care au apărut în cele 6 numere ale publicaţiei, articole, comunicări, discuţii care oferă un bogat material asupra diferitelor operaţiuni arhivistice (ordonare, prelucrare, expertiză, folosire, completare, microfilmări etc.).

În încheiere se poate concluziona că cele 6 numere ale publicaţiei, Arhivele Sovietice" oferă un bogat material informativ asupra activităţii arhivistice din U.R.S.S. materiale care pot prilejui un preţios schimb de experienţă pentru lucrătorii din arhivele noastre.

O. STRACHINĂ

LEVÉLTÁRI SZEMLE,

Budapesta, nr. 1—2/1967.

Tematica revistei Centrului Naţional al Arhivelor din Ungaria „Levéltári Szemle", s-a axat şi în cursul anului 1967 pe tratarea unor aspecte ale activităţii arhivistice în domeniul ordonării şi expertizei materialelor documentare, istoria unor instituţii, precum şi pe popularizarea experienţei pozitive din munca arhivistică proprie şi internaţională.

Articolul lui Ember Győző: *Beszámoló a Magyar Országos Levéltár 1966-ban végzett munkájáról* (Dare de seamă asupra activităţii Arhivei Naţionale Ungare în anul 1966, nr. 2, p. 374—430) ne informează asupra principalelor realizări în domeniul preluării, conservării şi restaurării materialelor documentare, întocmirea de instrumente ajutătoare şi editarea diverselor publicaţii, ordonarea şi expertiza fondurilor arhivistice. Din numeroasele cifre prezentate reţinem locul important pe care-l ocupă în activitatea arhiviştilor maghiari completarea fondurilor arhivistice cu materiale documentare existente în arhivele de peste hotare, îndeosebi sub forma de microfilme. Arhivele ungare dispun de microfilme provenite din 23 de ţări între care locul principal îl ocupă Cehoslovacia, Austria, România (peste 435.000 cadre) şi Iugoslavia. În mod organizat se desfăşoară filmarea pentru constituirea fondului de asigurare Autorul prezintă o informare detaliată asupra realizării prevederilor în domeniul elaborării instrumentelor arhivistice ajutătoare (inventare de bază, repertorii etc.). Din articol aflăm, de asemenea, date în legătură cu folosirea materialelor documentare, cercetarea în arhive de către cercetătorii interni şi multe alte probleme de interes teoretic şi practic.

Articolul lui Borsa Iván, *Az Országos Levéltár filmtárának 1966 Évi Gyarapodása* (Îmbogăţirea filmotecii Arhivei Naţionale în 1966, nr. 2, p. 431—450) prezintă un raport detaliat asupra rezultatelor obţinute în domeniul executării de microfilme de pe materialele documentare din arhivele de peste hotare. În cursul anului 1966, se arată în articol, Arhiva Naţională a Ungariei a primit din România 20.305 cadre microfilme de pe materialele documentare din arhivele din Braşov, Sibiu, Deva şi Tîrgu Mureş.

Un grupaj de articole se referă la aprecierea valorii documentare a materialelor arhivistice. Printre acestea notăm articolul lui Kállay István: *Az abszolutizmuskori pénzügyigazgatási iratok forrásértékéről* (Valoarea documentară a actelor Direcţiei financiare din perioada absolutismului, nr. 2,

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

p. 471—478). Prezentînd evoluţia instituţională a organelor financiare din perioada absolutismului, autorul evidenţiază valoarea diverselor categorii de acte pentru scrierea istoriei economiei naţionale, evoluţia instituţiilor de credit, reglementările urbariale, istoricul impozitelor şi altele. În articolul lui Jenei Károly: *Pénzintézeti fondok statisztikai jellegü iratanyagának forrásértéke* (Valoarea documentară a materialelor statistice din fondurile instituţiilor financiare, nr. 1, p. 209—214), se analizează categoriile de materiale statistice create de casele de păstrare, bănci, instituţiile de credit agricol şi cooperativele de credit şi contribuţia pe care acestea o pot aduce la cercetarea istoriei instituţiilor financiare ungare din perioada capitalistă. Valoarea materialelor documentare pentru cercetarea ştiinţifică este subliniată şi în articolele: Schram Ferencz, *A levéltárak jelentősége a népszokás-kutatásban* (Însemnătatea arhivelor pentru cercetarea obiceiurilor folclorice, nr. 1, p. 163—208) şi Schneider M., *A csongrádi cs. kir. megyehatóság iratainak tartalmi vizsgálata* (Analiza conţinutului actelor autorităţii judeţene cezaro-crăieşti din Csongrad, nr. 2, p. 478—486).

Revista acordă un spaţiu însemnat articolelor ce tratează diverse probleme ale activităţii de prelucrare a materialelor documentare. Astfel, Simmonfy Emil semnează articolul: *A birtokrendezési perek iratainak rendezéséről*, (ordonarea actelor proceselor de reglementare a proprietăţii funciare, nr. 1, p. 20—27) Autorul îşi exprimă opiniile în legătură cu apartenenţa la fond a acestor categorii de materiale, ce principii trebuie să stea la baza fondării şi ordonării cărţilor funduare şi a celorlalte categorii de materiale care au fost create în decursul procedurii proceselor de proprietate funciară. În articolul: *„A királyi jogügyigazgatósági levéltár rendezése* (Ordonarea arhivei Direcţiei judiciare regale nr 1, p. 28—39) Buzási János ne prezintă atribuţiile funcţionale ale Direcţiei judiciare şi în raport cu natura materialelor create, ordonarea arhivei pe mai multe părţi principale.

Revista publică materiale ce tratează istoria instituţiilor, ca de exemplu, articolul semnat de Sárközi Zoltán: *A Budapesti Kereskedelmi és iparkamara hivatal története* (Istoria instituţiei Camerei de comerţ şi industrie din Budapesta, nr. 1, p. 55—108). În acest amplu articol, după ce se arată evoluţia instituţiei în ţările europene, se analizează detaliat istoria organizării camerelor de comerţ şi industrie pe teritoriul Austro-Ungariei. Autorul scoate în evidenţă rolul pe care l-a jucat Camera de comerţ şi industrie din Budapesta (1863—1948) în viaţa economică a ţării, subliniindu-se totodată valoarea documentară a actelor create. Pe linia aceleiaşi preocupări se înscrie şi articolul lui Fabian István: *Szabadszálás mezőváros hivatal szervezete a XVIII—XIX században* (Organizarea instituţională a oraşului de cîmpie Szabadszálás în sec. XVIII—XIX, nr. 1, p. 109—135).

Conform tradiţiei revista publică în cele două numere interesante materiale la rubrica: *Emlékezzünk régiekről* (Să ne amintim de cei vechi), în care sînt evocate unele personalităţi istorice creatoare de arhivă, prilej important de popularizare şi a materialelor documentare deţinute de unităţile Arhivelor Statului.

În sprijinul scrierii istoriei locale, revista publică articolul cu caracter de discuţii: *A helytörténet olvasókönyvek kérdéséhez* (Cu privire la cărţile de istorie locală, nr. 1, p. 215—245), semnat de Szinkovich Márta. Autoarea îşi expune opiniile în problemele privind alegerea tematicii, stilul şi accesibilitatea lucrărilor ce tratează diverse probleme de istorie locală şi folosirea lor ca material didactic în şcoli. În încheierea articolului se publică în anexă, planul manualului de istorie locală a judeţului Baranya. Ca replică la acest material, revista publică un articol a lui Iánosi Ferencz (nr. 1, p. 246—252) care conţine, de asemenea, numeroase idei valoroase cu privire la metodica întocmirii cărţilor de istorie locală. Preocuparea se extinde şi asupra izvoarelor documentare a scrierii istoriei locale. Astfel, S. Steinmann Edith, în articolul: *Levéltári források komárom megye községeinek történetéhez* (Izvoarele arhivistice ale istoriei comunelor din judeţul Komárom, nr. 2, p. 487—500), informează cititorul asupra unor fonduri şi colecţii din depozitele Arhivelor Statului din Esztergom, din alte arhive din Ungaria şi din străinătate care constituie valoroase izvoare documentare pentru cercetarea problemelor de istorie locală.

În paginile revistei se publică informări asupra unor articole apărute în reviste arhivistice de peste hotare, cronici asupra diverse probleme interne ca mişcări de personal, avansări, deplasări în străinătate şi altele.

I. ADAM

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

STUDII ŞI ARTICOLE DE ISTORIE

nr. IX—X/1967

Revista „Studii şi articole de istorie", lărgeşte sfera cercetării ştiinţifice din ţara noastră, impunîndu-se prin tematica variată şi cuprinzătoare, abordate la un înalt nivel ştiinţific.

În prezentarea de faţă ne vom referi numai la unele articole şi în special la acelea bazate pe izvoare din arhive sau care ar fi putut folosi astfel de izvoare.

În studiul intitulat: „Contribuţii la studierea curţilor domneşti din Moldova" T. D. Marin, ocupîndu-se îndeosebi de curţile domneşti din nordul Moldovei, aduce date noi privind curţile domneşti din Iaşi şi Suceava, foste vreme îndelungată reşedinţe domneşti. Meritul său constă în faptul că determină existenţa şi a altor curţi domneşti, explică evoluţia, cauzele, care le-au necesitat apariţia, rolul şi atribuţiile cît şi factorii ce au dus la dispariţia lor.

În studiul: „Vitejii lui Ştefan cel Mare" A. Balotă explică unul din elementele care au determinat creşterea faimei lui Ştefan cel Mare.

Bazîndu-se pe studierea folclorului popular din epoca respectivă şi în special pe creaţiile epice, comparînd ştirile transmise de creaţiile populare din cele două principate cu cronicile din ţările vecine, autorul subliniază că în momentul în care pericolul turcesc creşte, Ştefan cel Mare, conştient că eforturile ce se cereau ţării depăşesc pe cele oferite de boieri, a chemat la luptă ţărănimea liberă. În articol se analizează sistemul juridic prin care Ştefan cel Mare i-a răsplătit pe viteji cît şi raporturile noii instituţii (vitejii) cu răzăşia şi domnia.

Autorul concluzionează că vitejii constituiau o categorie socială ostăşească aparte, în afara boierimii şi independentă de ea, apariţia lor constituind faza superioară a chemării satelor libere la îndatoriri militare. Determinînd baza social-economică a vitejilor, autorul încadrează fenomenul creierii acestora în condiţiile vieţii feudale sud-europene, caracterizate prin existenţa unor astfel de obşti ostăşeşti. Noua pătură socială şi-a creat o suprastructură juridică şi socială proprie.

P. Cernovodeanu şi N. Vătămanu în comunicarea: „Un medic elveţian de la Curtea din Alba Iulia în slujba lui Mihai Viteazul: Ioan Muraltus (1563—1602)" tratează o latură mai puţin cunoscută a personalităţii lui Mihai Viteazul, aceea de iscusit diplomat. După prezentarea biografiei lui Ioan Muraltus şi a împrejurărilor în care a intrat în slujba lui Mihai Viteazul, autorii descriu condiţiile în care acesta a plecat la curtea lui Ieremia Movilă cu solie în vederea luptei comune împotriva turcilor.

Un alt studiu la care ne vom referi este „Marginea ţării" de C. Constantinescu Mirceşti şi Ion Dragomirescu care prezintă aspecte caracteristice ale zonei de hotar dintre Moldova şi Ţara Românească. Autorii precizează ce se înţelegea în perioada anterioară Unirii Principatelor prin „margine" şi deosebirea acesteia de satele situate la hotare, dotate cu anumite privilegii.

Pe baza studierii arhivelor locale şi a unor publicaţii statistice Emeric şi Şara Mihaly au elaborat un studiu pe care l-au intitulat: „Dezvoltarea industriei oraşului Galaţi în perioada 1859—1879". Astfel se descrie avîntul în care s-a dezvoltat industria României după 1859 şi poziţia favorabilă a oraşului Galaţi situat la intersecţia căilor de comunicaţie. Este prezentată evoluţia industriilor şi a meşteşugurilor cu cele 3 faze, cooperaţia capitalistă simplă, manufactura şi maşinismul şi urmările social-politice ale acestui fenomen.

Istoria regiunii Galaţi se îmbogăţeşte şi prin articolul lui Paul Păltănea, „Presa gălăţeană şi răscoalele ţărăneşti din 1907". Referindu-se la situaţia presei gălăţene în timpul răscoalei din 1907 autorul arată că nu exista în acest oraş nici un organ de presă muncitoresc. Autorul desprinde neliniştea care a cuprins moşierimea şi burghezia în faţa avîntului de luptă al ţărănimii şi teama acestora de solidarizare a clasei muncitoare cu luptele ţăranilor. Autorul grupează ştirile apărute în presă referitoare la cauzele izbucnirii, desfăşurarea răscoalei, clasele şi păturile sociale care au participat, reprimarea sîngeroasă şi acţiunea opiniei publice pentru eliberarea arestaţilor. Referitor la concluziile la care ajunge autorul în privinţa participării intelectualităţii satelor la răscoală considerăm că nu poate fi luat ca termen de comparaţie numărul de învăţători şi preoţi reţinuţi de instanţele de judecată burgheze (27) mai ales dacă ţinem seama de puternicul protest al opiniei publice din ţară şi străinătate pentru eliberarea arestaţilor. Considerăm că şi în ceea ce priveşte poziţia lui Spiru Haret faţă de răscoală ar fi necesar să se cerceteze şi alte izvoare. Din materialele documentare existente în colecţia „Spiru Haret" de la Direcţia generală a Arhivelor Statului din Bucureşti reiese atitudinea lui favora-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

bilă faţă de soarta ţăranilor şi acţiunea desfăşurată în scopul ridicării culturale a satelor.

I. Chiper şi O. Matichescu semnează articolul „Acţiuni ale muncitorilor metalurgişti din Bucureşti premergătoare grevei generale din octombrie 1920 (decembrie 1918 — septembrie 1920)". Urmările ocupaţiei germane pentru populaţia din Bucureşti, acţiunile muncitorilor metalurgişti ca unul din detaşamentele de frunte ale proletariatului român prin număr şi forţa combativă, sînt principalele aspecte subliniate de autori.

Lupta maselor populare împotriva dictaturii antonesciene este tratată de două articole din numărul IX al revistei; Gh. Ungureanu, D. Şandru şi I. Saizu „Contribuţii la cunoaşterea stării de spirit a maselor populare din Moldova în anii dictaturii militare-fasciste" şi a lui N. Dumitrescu şi I. Georgescu „Aspecte ale luptei maselor populare din oraşul şi raionul Lugoj împotriva dictaturii militare-fasciste şi a războiului antisovietic".

Numărul X al revistei înserează în primele pagini articolul academicianului P. Constantinescu-Iaşi, „Acţiuni pentru sindicalizarea corpului didactic din România în perioada dintre cele două războaie mondiale".

Interesant şi viu, articolul redă lupta corpului didactic din ţara noastră, la care a contribuit cu elan şi perseverenţă şi autorul, pentru înfiinţarea unor organizaţii profesionale proprii, bazate pe lupta de clasă.

P. Binder aduce valoroase „Contribuţii la studiul dezvoltării feudalismului în Maramureş şi în nordul Transilvaniei".

Analizînd modul în care au apărut obştele săteşti pe teritoriul patriei noastre şi elementele caracteristice pentru Maramureş şi nordul Transilvaniei, autorul deduce că acestea au constituit veriga de legătură dintre feudalism şi orînduirile anterioare. Se remarcă evoluţia obştii, formarea de confederaţii, pe care autorul le defineşte ca organizaţii prestatale, transformarea organelor de conducere a obştii în organe de asuprire şi exploatare.

Determinînd existenţa pe teritoriul patriei noastre în secolele al XIII—XIV a mai multor cnezate — autorul — sesizează existenţa unui feudalism autohton peste care s-a suprapus feudalismul maghiar. Se desprind relaţiile existente între formaţiunile prestatale din Maramureş şi nordul Transilvaniei cu regatul ungar şi căile de pătrundere a stăpînirii maghiare în Transilvania. Nu se pierde din vedere nici rolul oştii săteşti — ca principală formă de rezistenţă a ţărănimii.

Problema apărării cetăţilor din Transilvania în perioada ulterioară vremelnicei stăpînirii austriece (1551—1555), este abordată de Iosif Jivan în studiul „Ostaşii puşcaşi ai cetăţii Deva în secolele XVI—XVII" — Un rol important în sistemul de apărare a Transilvaniei l-a avut, prin situaţia sa strategică, cetatea Deva. Pentru apărarea ţării şi întărirea puterii centrale principele a iniţiat o reformă militară prin care ţăranii de pe domeniul cetăţilor au fost obligaţi să presteze permanent serviciul militar. Se analizează atribuţiile şi imunităţile de care s-a bucurat domeniul Deva, devenit baronat liber. După definirea termenului de puşcaşi (ţărani eliberaţi din iobăgie şi înrolaţi în armata cetăţilor — avînd puşcă) şi descrierea drepturilor şi obligaţiilor pe care aceştia le-au avut, este redat modul de organizare a cetăţii Deva.

Aspectele pe care le-a îmbrăcat „Luptele muncitorilor din portul Brăila între 1900—1905" sînt analizate de C. Marinescu şi I. Brezeanu. După redarea situaţiei economice a portului Brăila la începutul secolului, a activităţii comerciale şi de tranzit ce se desfăşura aici, se arată mizeria în care trăiau muncitorii din acest oraş, formele sub care şi-au manifestat nemulţumirile, revendicările formulate pentru reglementarea sistemului de muncă şi retribuire.

Elisa Campus, în studiul „Politica externă a României în perioadă dintre cele două războaie mondiale" — valorificînd un bogat şi inedit material documentar, descrie eforturile depuse de România în perioada 1920—1940 pentru a-şi păstra integritatea teritorială şi independenţa naţională. Autoarea reuşeşte să ne prezinte evoluţia situaţiei politice internaţionale, rolul jucat de N. Titulescu în iniţierea unui sistem de securitate colectivă în Europa, împrejurările în care s-a încheiat Mica Înţelegere şi Înţelegerea Balcanică, importanţa activităţii acestor organisme.

Apreciem de asemenea articolele cuprinse în rubrica Miscellanea, unele constituind un ajutor preţios pentru cei dornici să studieze evoluţia instituţiilor (Th. N. Trâpcea „Organizaţia cnezială în Banat în a doua jumătate a secolului XVII pînă în prima jumătate a celui de al XX-lea", Olga Cicanci, „Aspecte din viaţia robilor de la mănăstirea Secul în veacurile XVII—XVIII), altele prezentînd aspecte din vasta şi multilaterala activitate a istoricului N. Iorga.

Preocupărilor revistei în privinţa „Metodicii predării istoriei" le răspund mai multe studii din care remarcăm pe cel semnat de Aron Petric şi alţi colaboratori: „Conceptul de modernizare a învăţămîntului la disciplinele cu caracter umanist".

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

În acest articol se argumentează că modernizarea învățămîntului este o cerință obiectivă a epocii contemporane determinată de revoluția tehnico-științifică și are ca urmare creșterea eficienței sociale a școlii. Autorii pun în discuție raportul existent între tradiție și inovație în procesul modernizării învățămîntului.

Alte articole cuprinse în această rubrică concretizează la istorie preocupările generale de modernizare a învățămîntului.

★

Valoroase prin minuțiozitatea cercetării, seriozitatea analizei și aprofundarea concluziilor studiile și articolele publicate au și unele părți mai puțin reușite. Era necesar ca autorii studiului „Marginea Țării" (IX) să fi renunțat la luxul de amănunte — în special în redarea istoriei satelor — cu care au exemplificat unele probleme. Articolul „Un medic de la Curtea din Alba Iulia în slujba lui Mihai Viteazul: Ioan Muraltus" ar fi cîștigat dacă autorii renunțau la unele citate și ar fi intervenit mai des prin parafrazări concludente.

Se impunea o mai bună sistematizare a problemelor tratate de Gh. Ungureanu și colaboratorii săi în articolul „Contribuții la cunoașterea stării de spirit a maselor populare din Moldova în anii dictaturii militare-fasciste" (IX, p. 175).

În mod greșit sînt datate unele diete în studiul lui Iosif Jivan, „Ostașii pușcași ai cetății Deva în secolele XVI—XVII" (X, p. 66). Articolul referitor la lupta muncitorilor din portul Brăila în perioada 1900—1905 (X/1967) sînt unele repetări, în special referitoare la activitatea Casei Muncii (p. 93 și 96).

De asemenea, în mod greșit s-a indicat în două articole înserate la rubrica „Metodica" — ca loc de păstrare a documentelor vechi — „muzeele" sau alte „locuri istorice" (IX, p. 328, X, p. 244). Este cunoscut faptul că prin foruri competente internaționale s-a delimitat sfera de activitate a muzeelor (de-a expune obiecte, mulaje, copii și doar periodic și documente originale, în scopul ilustrării unor probleme) de aceea a arhivelor, menite a păstra, conserva și folosi tezaurul documentar.

De altfel, nu era rău să se recomande în aceste articole o colaborare mai fructuoasă între Ministerul Învățămîntului, școli și Direcția generală a Arhivelor Statului în scopul sprijinirii de către arhive a procesului de modernizare a predării istoriei.

MARIA DOGARU

CATALOGUL DOCUMENTELOR REFERITOARE LA VIAȚA ECONOMICĂ A ȚĂRILOR ROMÂNE ÎN SEC. XVII—XIX.

Documente din Arhivele Statului Sibiu, vol. II, întocmit de Dumitru Limona. Din publicațiile Direcției generale a Arhivelor Statului din Republica Socialistă România, București, 1967, in 8°, 524 p., facsimile.

Ampla activitate desfășurată după un plan bine întocmit de către Direcția generală a Arhivelor Statului din Republica Socialistă România, în vederea apropierii cercetătorilor, specialiștilor și chiar și a nespecialiștilor, de tezaurele de documente de orice fel, păstrate în depozitele arhivale din țara noastră, s-a concretizat de astă dată printr-un nou Catalog de documente economice. Studierea aspectelor economice ale trecutului nostru, începută sporadic încă în epoca istoriografici burgheze, a cîștigat în amplitudine și în profunzime — în conformitate cu concepția marxist-leninistă a istoriei — tocmai în anii aceștia ultimi. De aceea, planificarea preconizată de conducerea Arhivelor Statului, în scopul de a oferi studioșilor, într-o formă sistematică, materialele de fundament pentru alcătuirea studiilor lor de istorie economică românească și de relații economice între țările române și celelalte țări, vecine sau îndepărtate, corespunde în egală măsură și cerințelor și concepțiilor științifice ale zilelor noastre.

Munca migăloasă și competentă a tov. Dumitru Limona ne-a dat acuma, al doilea volum, rezultat al depistării și catalogării documentelor păstrate în Arhivele Statului de la Sibiu avînd conținut economic. Și acest volum se referă la viața economică a celor trei țări române, Transilvania, Țara Românească și Moldova în secolele XVII—XIX, ca și primul volum din aceeași serie.

Acest volum II, cuprinde 2430 de documente și toate acestea sînt rezultatul activităților comercial-economice ale caselor de comerț românești, a lui N. D. Paciura de la Sibiu și a lui M. Safranu, covîrșitoarea majoritate fiind din fondul Paciura (2334 piese). Covîrșitoarea lor majoritate, de asemenea, sînt scrise în limba greacă populară; abia 15 documente sînt în limba română, 5 în nemțește și 3 imprimate în mai multe limbi.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Autorul, care este un bun cunoscător atît al grecei moderne,— după cum a dovedit-o și cu prilejul editării primului volum din aceeași serie — cît și a paleografiei, s-a achitat în mod onorabil de această grea sarcină a arhivistului, descifrarea, rezumarea și apoi organizarea materialului arhivistic în vederea publicării. Căci acest volum este rezultatul muncii lui personale și trebuie să spunem că a apărut în condiții și tehnice, și științifice ireproșabile.

Ca și celelalte cataloage de documente publicate de Direcția generală a Arhivelor Statului, și acest vol. II de documente economice din secolele XVII—XIX are cuprinsul grupat în următoarele părți : după o Introducere cu un „résumé" în franțuzește, urmează :

— prescurtări și semne,
— catalogul documentelor (pag. 11—464)
— indice de nume,
— indicele numelor de localități,
— indice de materii,
— glosar și
— facsimile.

Toate aceste subcapitole se întregesc reciproc, pe canavaua puternică a documentelor propriu-zise.

Anii oglindiți în cele 2430 de documente int relativ limitați : 1813 martie 1 — 1858 mai 1, însă în schimb se poate desprinde din ele, cu atît mai mult, o pulsație intensă a vieții comerciale-economice, mai ales între anii 1813—1827, cu aspectele cele mai variate. Se știe că aproape toate casele de comerț ale macedo-românilor, făceau mai cu seamă comerț de tranzit, pe aria imensă geografică dintre Constantinopol, Seres, Salonic, București, Craiova, Sibiu, Brașov, Alba Iulia, Zlatna, Triest, Pesta, Viena și uneori și mai departe. Documentele acestea conțin date valoroase privind valorile de schimb : monetele — la Indicele de materii sînt categorisite sistematic și clar, între „aspri" și „zloți", mii și mii de feluri de bani din acea vreme —, cu cambiile și alte valori de credit, într-o epocă în care încrederea între negustori deci creditul, era mai mare decît în pragul zilelor noastre. Sub acest raport, numeroase documente oferă date foarte utile cercetătorilor. De foarte multe ori, pe lîngă obiectul însuși al actului, Paciura sau alții, indică cursul aurului ; astfel se poate vedea cum, în cîteva luni ale anului 1813, galbenul a scăzut de la 7,14 florini la 6,48 florini. Spre deosebire de zilele în care trăim noi, se poate constata că aurul și implicit argintul se depreciază mereu, că aur era din belșug iar negustorii duceau lipsă de bani de hîrtie : de ex. doc, nr. 51, 64, 95, 98 etc., la 10 martie 1918. Paciura scriindu-i lui N. Panu la Brașov să-i schimbe 800 de galbeni, căci atunci ar învia ca Lazăr, deoarece „galbeni am cu găleți dar pupier nix" (românește în text grecesc, cu chirilice). Însă aceleași documente reflectă și fluctuația în sens invers, anume efectele bancnotei de stat din 1811. Moneda de hîrtie habsburgică a fost redusă catastrofal.

Nesfîrșitele operații de schimb cu banii, oglindite în aceste documente dau impresia, la un moment dat, că avem de-a face cu o casă de schimb, cu o bancă, și nu cu o casă de comerț ; însă acest fenomen era curent în viața economică a vremii, cînd o casă de acest fel făcea concomitent mai multe feluri de operații : cumpărare, transport, depozite, credit, corespondență, vînzare, etc.

Întreaga lucrare se citește și se consultă cu ușurință, fiind bine și sistematic organizată, și poate interesa și reține nu numai pe un cercetător al trecutului comercial și economic al țărilor noastre ci și al țărilor vecine în prima jumătate a secolului al XIX-lea.

Terminologia specifică și atît de complexă, deoarece comporta termeni din limbi foarte variate, a fost menționată de autor cu savoarea ei specifică balcanico-transilvană. Glosarul de la sfîrșit explică cuvintele azi desuete. Însă rămîn totuși unele neexplicate, mai ales provenind din limba turcă, ca de ex. : nr. 19, monedă „cirucă", turc. ciirük, „stricat rău" ; ibid. „batihava", turc. bedova din bod-i hava, „gratis", degeaba ; nr. 58 „iumbrucciii", turc. gümrükçi „vameși", funționari vamali ; nr. 154 „zaif", turc. slab, neputincios, slăbit ; nr. 168 „ahmacul" de vameș, turc. ahmak, „prost, prostănac" etc.

Catalogul acesta, editat de Direcția generală a Arhivelor Statului este un auxiliar neprețuit pentru toți cei ce se vor ocupa de problemele economice, comerciale, monetare, și într-un sens general, de viața complexă a primei jumătăți a secolului al XIX-lea.

AUREL DECEI

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

PROBLEMA ŢĂRĂNEASCĂ ÎN OLTENIA ÎN SECOLUL AL XIX-LEA,

— Documente — Direcţia generală a Arhivelor Statului din Republica Socialistă România, Bucureşti, 1967, 600 p.

Iniţiativa Direcţiei generale a Arhivelor Statului de a elabora instrumente de lucru pentru cercetarea ştiinţifică a fost apreciată în cercurile de specialişti şi primită cu satisfacţie şi interes deosebit. Prin volumul întocmit de Alexandru Bălintescu, ajutat de un colectiv de arhivişti, se parcurge încă o treaptă spre uşurarea muncii a numeroşi cercetători din domeniul istoric.

Fondurile arhivistice referitoare la problema agrară sînt numeroase şi răspîndite pe întreg teritoriul ţării. Elaborarea unei lucrări temeinice în acest domeniu de cercetare presupune investigarea şi culegerea de material existent în toate centrele care dispun de astfel de fonduri. Documentele privind problema ţărănească în Oltenia întrunesc calităţi multiple şi certe din acest punct de vedere, evidenţiind preocupările asidue ale colaboratorilor de la fostele filiale pentru valorificarea bogatului tezaur arhivistic existent.

Documentele cuprinse în volum reflectă situaţia şi lupta ţărănimii în perioada de sfîrşit a orînduirii feudale şi o bună parte din orînduirea capitalistă. Întreg secolul al XIX-lea reprezintă o etapă de profunde prefaceri economice, politice şi sociale.

Ţărănimea era clasa cea mai numeroasă, cu unele excepţii, singura clasă producătoare de bunuri materiale, îndeosebi în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Pe munca ei se bizuia tot edificiul social.

În acelaşi timp era o clasă asuprită, supusă vexaţiunilor de tot felul. Primele documente reflectă situaţia deosebit de grea a ţărănimii în timpul regimului fanariot. Pe lîngă pricini pentru pămînt documentele evidenţiază jalbe ale ţăranilor pentru nedreptăţi comise de boierime. Răpirile pămîntului ţărănesc sînt frecvente, ducînd la agitarea spiritelor şi la trecerea la acţiuni directe ale ţăranilor. Formele de luptă sînt cele cunoscute: nesupunere la lucru, producerea de pagube pe moşia boierului (doc. 4).

În condiţiile dublei asupriri interne şi externe, ţărănimea ridică jalbe contra tuturor nedreptăţilor, arătînd că nu mai poate suporta. Dările şi asupririle turceşti fac obiectul unei jalbe în care se spune că sînt supuşi la „multe şi necurmate greutăţi" care „de multe ce sîntem înecaţi, nu le mai ţinem minte" (doc. 7).

Samavolniciile, nedreptăţile de tot felul ca înşelarea la măsurarea pămîntului de muncă, jefuirea chiar a gospodăriilor ţărăneşti, nedreptăţile în justiţie, fac obiectul a numeroase plîngeri cu speranţa în aflarea dreptăţii la autorităţile superioare.

După răscoala condusă de Tudor Vladimirescu ţăranii din Oltenia participanţi activi, sînt schingiuiţi pentru a preda armele (doc. 23, 24). Totuşi ei continuă să producă daune boierilor asupritori pentru a-şi face singuri dreptate (doc. 26, 27, 34).

Descompunerea feudalismului şi trecerea la noua orînduire afectează profund lumea satelor. Acestei perioade îi corespunde o înăsprire a raporturilor dintre boieri şi clăcaşi, prin intensificarea exploatării legiuite prin Regulamentul Organic. Proprietarii de moşii şi arendaşi erau tot mai mult interesaţi în producţia de cereale marfă pentru export. Arendaşii îndeosebi, de fapt cămătari ai pămîntului, erau cei mai venali dintre asupritorii ţărănimii. Arendînd pe un anumit termen, deobicei scurt, ei căutau să stoarcă cu profit cît mai mare. Astfel, încep să devină frecvente plîngerile ţăranilor împotriva asupririlor săvîrşite de arendaşi (doc. 39, 40) îndeosebi în judeţul Romanaţi.

Locuitorii din mai multe sate ale acestui judeţ trec chiar la acţiuni împotriva arendaşului, îl prind şi îl omoară (doc. 41).

Pentru diverse interese ale proprietarilor mari, ţăranii erau obligaţi să-şi strice casele şi să se mute în altă parte. În satul Greci din judeţul Vîlcea li s-a impus asemenea obligaţie chiar în timpul iernii, iar unor locuitori din satul Lăpuşata, acelaşi judeţ, să se mute din centrul satului în locuri neprielnice aşezărilor omeneşti.

De bună seamă, aceste măsuri erau luate pentru extinderea suprafeţelor arabile în locuri favorabile culturii, mai productive.

Drept urmare, ţăranii clăcaşi fug de pe moşie sau nu se supun la clăci. Arendaşii se plîng ocîrmuirilor de judeţe pentru a se lua măsuri contra clăcaşilor fugiţi (doc. 46, 47).

Fuga ţăranilor clăcaşi în timpul Regulamentului Organic devine tot mai frecventă. Familii întregi se refugiază peste hotare din cauza jafului şi asupririi (doc. 51).

Jalbele împotriva asupririlor de tot felul sînt destul de numeroase. Abuzurile sprijinite de cete de dorobanţi se înteţesc pentru a supune la muncă ţărănimea clăcaşă nemulţumită protestatară. Arendaşii nu admiteau să piardă nimic din profitul arendării moşiei. În acest scop recurg la măsuri extreme, punînd pe ţărani în fiare (doc. 79)·

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Goana după supramuncă e un ţel al clasei dominante. Arendaşii încarcă pe ţărani cu zile suplimentare de clacă. Astfel, arendaşul din satul Orbeşti judeţul Vîlcea a urcat pe nedrept claca unui ţăran. Acesta plîngîndu-se ocîrmuirii, se porunceşte pedepsirea arendaşului (doc. 82).

Ţăranii nu mai pot suporta şi se refugiază peste Dunăre. Cei prinşi sînt siliţi cu dorobanţii să se întoarcă pe moşie. Cererile de strămutare se înmulţesc, dar sînt pretutindeni refuzate.

Nesiguranţa, foamea şi deznădejdea domneau în satele Olteniei în acea vreme. Fuga peste Dunăre devenea singura scăpare de asuprire (doc. 127, 128).

Ţăranii se răzvrătesc în multe localităţi. La Maglavit se porunceşte să fie bătuţi cu toiagul răzvrătiţii (doc. 141).

Revoluţia de la 1848 nu a reuşit să aducă îmbunătăţirea situaţiei ţăranilor. Documentele din 15 iunie şi 9 iulie ale Guvernului Provizoriu şi Departamentului Dinlăuntru poruncesc ocîrmuirilor de judeţe să se ia măsuri ca ţăranii să lucreze ca şi pînă acum pămîntul proprietarilor şi arendaşilor. Ideile revoluţionare sînt răspîndite şi la sate. Se cere înlocuirea administratorilor judeţelor.

Locuitorii din satele de pe Dunăre se răzvrătesc, după înfrîngerea revoluţiei, în semn de solidaritate cu guvernul provizoriu.

Se iau măsuri pentru înăbuşirea spiritelor agitate la sate.

Revoltele însoţite de incendieri încep să capete amploare (doc. 190, 191, 193, 194).

Întreaga perioadă pînă la reforma agrară din 1864 e frămîntată de nemulţumiri, agitaţii, revolte şi incendieri care atrag intensificarea măsurilor represive. Un moment deosebit în această perioadă e marcat de aşezămintele agrare din 1851 cînd se încearcă o soluţie pentru problema ţărănească.

Unele documente din volum relevă faptul că Unirea a fost primită cu însufleţire de către ţăranii din Oltenia care aşteptau şi o îmbunătăţire a situaţiei lor.

Reforma agrară din 1864 a avut o mare însemnătate pentru dezvoltarea agriculturii în România. Aplicarea însă a fost defectuoasă şi în Oltenia ca şi în întreaga ţară determinînd agitaţii şi nemulţumiri. Ţărănimea liberă din punct de vedere juridic nu mai putea fi constrînsă la muncă. S-a recurs însă la încălcarea dreptului, prin legea învoielilor agricole din 1866, care obliga pe ţărani la muncă prin forţă. Situaţia disperată determină ţărănimea să se ridice la luptă. Încep răscoalele pe linia Dunării. Ţăranii caută să-şi facă singuri dreptate. Mulţi rămăseseră neîmproprietăriţi şi aşteptau noi împărţiri de pămînt. În situaţia aceasta grea erau ţăranii şi în preajma războiului de independenţă, ceea ce nu a împiedicat participarea lor masivă la război sau în sprijinul armatei cu carele, vitele şi cele necesare hranei.

După război situaţia rămîne în continuare grea. Plîngeri şi petiţii vin din toate părţile Olteniei. Măsurile luate de guverne sînt doar paleative, fără eficienţă. Răscoala din 1888 va demonstra cu tărie că nu cu asemenea măsuri se va ameliora soarta ţăranilor. Aceştia se revoltă, caută să intre cu forţa pe pămîntul moşieresc. Se întreprind anchete şi se iau măsuri aspre pentru reprimare. Marii proprietari nu înţelegeau să renunţe nici măcar la o mică parte din latifundii în favoarea ţărănimii agitate şi profund nemulţumită.

La sfîrşitul secolului al XIX-lea, starea de permanentă frămîntare în căutare de dreptate socială, prevestea marea zguduire ce s-a produs la 1907.

Documentele înserate în volum sînt dintre cele mai semnificative pentru felul de muncă şi trai, pentru lupta ţărănimii. Desigur că există şi alte documente. Unele au fost prezentate în rezumat la sfîrşitul lucrării, altele au fost probabil omise din cauza repetării datelor. Credem totuşi că era necesară o mai justă reprezentare a problemei ţărăneşti în mod proporţional pentru toate judeţele Olteniei, pentru că majoritatea se referă la judeţul Dolj, Problema se pune dacă mai există sau nu şi alte documente importante neincluse în volum. Lectorul trebuie avizat în această privinţă

Considerăm că acest preţios volum de documentare ar fi sporit ca valoare dacă s-ar fi zăbovit mai îndelung asupra conţinutului documentelor, în scopul alcătuirii unui studiu introductiv mai aprofundat şi de dimensiuni mai mari.

Alte observaţii se referă la norme de editare. În primele documente nu figurează localitatea unde au fost emise. E drept că în rezumat se menţionează localităţile, dar acest lucru nu e suficient.

Elementele de datare şi localizare, numele organelor emitente şi toate celelalte date în afara textului propriu-zis, al titlului şi rezoluţiilor, fiind incluse în rezumat, s-a produs o repetare a lor, determinînd o sporire inutilă a numărului de pagini, în detrimentul, poate, al cuprinderii şi altor documente importante redate în rezumat.

Rezumarea documentelor este făcută corect. Un plus de precizie în formulare, precum şi specificarea actului (plîngere, raport, adresă, circulară etc.) ar fi sporit, de asemenea, valoarea volumului.

Oricum, prin efortul depus pentru elaborarea sa, prin respectarea meticuloasă a criteriilor stabilite iniţial şi a specificului local al graiului românesc din Oltenia, volumul reprezintă o contribuţie valoroasă, un eveniment

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

editorial cu foarte bune rezultate pentru cercetarea ştiinţifică.

Preocuparea Direcţiei generale a Arhivelor Statului în acest domeniu este meritorie, privită cu interes de specialişti, care aşteaptă şi alte contribuţii valoroase ale colaboratorilor săi.

Asemenea activitate de mare răspundere, fiind vorba de izvoarele de primă categorie ale istoriei patriei, va spori fără îndoială prestigiul ştiinţific al instituţiei nu numai în ţară, dar şi peste hotare.

ANASTASIE IORDACHE

DOCUMENTE PRIVIND PROBLEMA ŢĂRĂNEASCĂ DIN OLTENIA ÎN PRIMELE DOUĂ DECENII ALE VEACULUI AL XX-LEA,

vol. I (1900—1910), Edit. Acad. Republicii Socialiste România, Craiova, 1967, 473 p.

Încă un volum de documente despre *problema ţărănească în Oltenia* este pus la dispoziţia cercetătorilor, de astădată de către Centrul de istorie, filologie şi etnografie Craiova al Academiei R. S. România.

Preocuparea pe care o dovedesc unele instituţii, între care şi cea craioveană, de a publica documente şi din trecutul apropiat, este lăudabilă şi merită toată preţuirea forurilor de specialitate şi a cercetătorilor care găsesc în aceasta o uşurare considerabilă a muncii lor.

În momentul cînd creşte considerabil numărul instituţiilor creatoare de arhivă, cînd se multiplică şi se diversifică sarcinile şi atribuţiile diferitelor instituţii, cînd, o dată cu acestea, apar mijloacele tehnice de multiplicare a actelor, studierea tuturor documentelor devine practic imposibilă, mai ales cînd cel ce lucrează este singur. De aceea socotesc că selecţionarea cu grijă, după criterii ştiinţifice şi publicarea volumelor de documente pe anumite teme, uşurează considerabil munca cercetătorilor.

Încă un element deosebit de important este şi acela că întocmirea unor astfel de lucrări va duce la căpătarea de experienţă care va fi probabil concretizată în elaborarea unor norme arheografice unitare şi pentru perioade mai noi ale istoriei, cele existente limitîndu-se la publicarea documentelor din perioada feudală.

Colectivul de la sectorul de istorie ale cărui roade, dintr-o perioadă de timp, se înmagazinează în acest volum, deşi tînăr, prin eforturile depuse şi grija cu care a procedat la cercetare, selecţionare şi pregătirea materialului, s-a achitat meritoriu de sarcină, dovedind o temeinică pregătire, pasiune pentru munca pe care o fac şi competenţă profesională.

Dacă aria acţiunilor despre care informează documentele se limitează la teritoriul judeţelor făcînd parte din Oltenia, autorii au depăşit în cercetare această arie, aducînd documente şi din arhivele unor instituţii centrale — Ministerul de Interne, Consiliul Superior al Agriculturii — care se păstrează la Direcţia generală a Arhivelor Statului. Prin aceasta se poate cunoaşte şi înţelege mai bine legătura între anumite măsuri adoptate pe plan local şi concepţia organelor superioare, confirmîndu-se şi de astădată faptul că statul era instrumentul de constrîngere şi oprimare a claselor exploatate.

Parcurgînd documentele oferite de volumul I, cititorului îi apare tabloul real al vieţii majorităţii covîrşitoare a populaţiei unei părţi a României din primul deceniu al celui de al XX-lea secol. Era deceniul în care clasele stăpînitoare sărbătoreau 40 de ani de cînd instauraseră monarhia, stîlpul şi reazimul lor de nădejde sub a cărei oblăduire făcuseră averi imense. Era, în acelaşi timp, deceniul în care lupta celor de pe spatele cărora se făceau averile, creştea în lărgime şi în adîncime, culminînd cu neuitatul an 1907. Era deceniul în care aproape la unison parlamentarii recunoşteau că : „există o gravă chestiune agrară în România" care, printre altele, făcea ca numărul celor bolnavi de pelagră să crească de la 40.000 în 1898 la 150.000* în 1905, iar al celor aminaţi de la încorporare ca „improprii" pentru serviciul militar de la 9% la 50%. Bazat pe astfel de cifre şi fapte, unul dintre aceşti demnitari declară în şedinţa Adunării Deputaţilor din 12 dec. 1907 că „era ceva mai izbitor încă. La noi răscoalele şi foametea erau endemice". Dece? pentru că,

* Documentul nr. 5, pagina 31 confirmă pe scară locală această situaţie, „Nu cred că există comună în judeţ în care să nu fie pelagroşi şi teamă îmi este că în anul acesta numărul lor va creşte şi mai mult". Autorul acestui document — medic primar — mai preciza că „Nu am putut afla exact numărul pelagroşilor din cauză că autorităţile comunale nu-i declară pe toţi şi din cauză că cei bolnavi numai o parte din ei recurg la ajutorul medical".

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

zicea același „De vreo 20 de ani am înaintat distribuind țăranilor cu o mînă gloanțe și cu mîna cealaltă porumb".

Desigur, urmările acestei politici, ale acestor măsuri, sînt din plin reliefate de documentele prezentate.

Din „Introducere" se poate vedea care sînt principalele probleme la care se referă documentele, autorii enumerînd în paranteze aceste documente, însă introducerea nu epuizează nici pe departe bogăția de informații.

O bună parte din acestea, începînd cu al 2-lea, amintesc despre „răscoale", despre „răzvrătiri" și „împotriviri", despre „greve" ale țăranilor al căror număr în cele mai multe localități este de ordinul sutelor. Ei se răscoală împotriva proprietarilor, a arendașilor și a oamenilor lor, împotriva organelor însărcinate cu „ordinea și siguranța" dar de fapt cu apărarea intereselor exploatatorilor. Chiar atunci cînd țăranii se adresează organelor în drept să rezolve anumite probleme, tonul nu este al unor „slugi preaplecate" sau „servi umili", cum se adresa cea mai mare parte din reprezentanții claselor exploatatoare, ci al unor oameni hotărîți în acțiune, demni de menirea și rolul lor. „Noi locuitorii din Bîrca și Goicea Mică... Rugăm ordonați anchetă, darea darului culpabil judecății, contrariu facem singuri dreptate" — cereau cei 400 de locuitori — prefectului județului Dolj [1].

În fața hotărîrii și dîrzeniei țăranilor, reprezentanții „ordinei publice" și ai proprietarilor, cer „mai mulți jandarmi", cer „armată" cu care vor reuși să înăbușe, să oprească mișcările dar nu să oprească lupta țărănimii, ea îmbrăcînd forme diverse. Și nici judecarea și întemnițarea răsculaților sau dizolvarea multor consilii comunale pentru motivul că „membrii lor au luat parte activă la răscoalele țărănești" [2], nu vor frînge hotărîrea de a lupta, ceea ce este demonstrat de multe „nesupuneri", „răscoale" etc. după 1907 [3].

Una din problemele interesante reliefată de documente este aceea a legăturilor dintre muncitori și țărani, dintre mișcarea muncitorească și lupta țărănimii. Deși nu prea multe, totuși ele confirmă că broșurile, manifestele și ziarele socialiste ajungeau și în sate unde erau citite și comentate [4], că pe alocuri își făceau apariția „agitatori socialiști", că se formează cluburi și cercuri socialiste [5].

Și despre alte probleme se găsesc multe informații pe care cercetătorii le pot folosi în lucrările lor. Aș aminti, spre exemplu, sprijinul ce-l poate oferi volumul de documente celor ce se ocupă cu întocmirea monografiilor diferitelor comune.

Avînd în vedere că este primul volum, cerințele din ce în ce mai mari, exigența crescută față de lucrările pe care le elaborăm, dorim să semnalăm și unele minusuri ale volumului.

Există o disproporție între numărul documentelor din județele Olteniei. Astfel, dacă pentru județul Dolj numărul documentelor se apropie de două sute, pentru altele sînt mult mai puține. Pentru Romanați cca 40, iar pentru Gorj numărul lor nu ajunge nici la 20. Chiar dacă arhivele instituțiilor din aceste județe nu s-au păstrat deoarece „jaful pe care l-a făcut în ele prostia omenească și totala dezorientare a celor pe care vremea i-a pus în locuri de care nu erau vrednici" — cum aprecia marele istoric N. Iorga în 1934 — au dus la distrugerea lor, totuși cele petrecute în aceste locuri se pot reconstitui pe baza documentelor ce se găsesc la alte instituții. Spre exemplu, în arhivele Ministerului Justiției, Ministerului Învățămîntului, Casei școalelor și altele ce se găsesc la Arhivele Statului București, puteau fi găsite astfel de documente.

Considerăm că ar fi fost necesară o grijă mai mare pentru terminologie și uniformizare; dacă anumiți termeni în document sînt redați în mod diferit, incorect etc., autorul reproducîndu-i întocmai, în redarea conținutului documentului se poate folosi termenul corect. Spre exemplu, în lista documentelor comuna Mueresti este diferită la numărul 215, 224 și 257. În unele documente se găsește termenul tablou care în formularea autorilor ar putea fi tabel.

La documentul nr. 23 se spune în rezumat că locuitorii comunelor Gubaucea și Călugărei refuză a mai munci pe moșia arendașului Strîmbeanu din cauza „relelor tratamente la care sînt supus". Aici sînt două greșeli; una de conținut — e vorba de locuitorii din Oradelu pe moșiile din localitățile din text — și una de formă — citarea inexactă a textului documentului.

Toate acestea nu diminuează calitatea lucrării și nu scad din importanța volumului; ele pot fi evitate însă la viitorul volum actualmente în pregătire.

V. ARIMIA

---

[1] Doc. 77, p. 114.

[2] Doc. 190, 195.

[3] Doc. 224, 231, 235, 237, 242, 246, 247, 250, 255, 272, 273, 280, 284, 344.

[4] Doc. nr. 24, 154, 198, 256.

[5] Doc. nr. 53, 114, 158, 159, 193, 196, 248, 289, 299.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

CORNELIA BODEA, LUPTA ROMÂNILOR PENTRU UNITATEA NAŢIONALĂ 1834—1849,

Editura ştiinţifică, Bucureşti 1967, 390 p., introducere şi facsimile.

Lucrarea este întocmită pentru a înfăţişa, pe baza unui bogat material inedit sau mai puţin cunoscut, drumul comun parcurs de mişcarea naţională românească atît în perioada de pregătire a mişcărilor revoluţionare, cît şi în timpul desfăşurării lor în anii 1848—1849.

Autoarea urmăreşte pe etape cum a alternat centrul de greutate al mişcării de redeşteptare naţională dintr-o provincie în alta, sau din afară în interiorul graniţelor etnice româneşti, în funcţie de situaţia internă din fiecare ţară în parte. De asemenea, se scoate în evidenţă, pe baza unor documente valoroase, faptul că se poate urmări existenţa unui program de unitate politică — naţională pe ambele versante ale Carpaţilor, atît în perioada de pregătire a revoluţiei, cît şi în 1848—1849, demonstrîndu-se preocuparea românilor pentru crearea „statului dacic".

Lucrarea cuprinde o introducere, două părţi cu nouă capitole, încheierea, documentele, indicele de locuri şi persoane şi lista figurilor.

Informaţiile documentare din Partea I-a se referă la starea prerevoluţionară din anii 1834—1847, subliniindu-se activitatea societăţilor culturale şi politice în cadrul cărora s-a pregătit şi s-a cultivat spiritul de luptă pentru ridicarea socială şi naţională a românilor, precum şi militantismul asociaţiilor culturale şi literare : Societatea pentru învăţătura poporului român (1839), Asociaţia literară a României de la Bucureşti (1845) Insocierea lazariană (1847) ş. a.

Atît în capitolele respective, cît şi în documentele publicate, se subliniază activitatea dusă de militanţi de seamă, scriitori, publicişti, oameni politici din cele trei ţări române, care au colaborat în scopul formulării drepturilor indescriptibile ale poporului român la autonomie şi independenţă statală.

Sînt interesante documentele noi despre propaganda bănăţeană pentru „Republica română unită", mişcare social-politică iniţiată în 1834, precum şi cele ce documentează firul unitar care lega acţiunile revoluţionare din cele trei ţări române. Se subliniază contribuţia la acţiunea de redeşteptare naţională a studenţilor români aflaţi în străinătate şi organizaţi în societăţi cum ar fi „Cercul românilor de la Viena".

De remarcat pentru activitatea lor din Viena sînt Ion Ursu, fraţii Hurmuzaki, Aron Pumnul, Nicolae Pascu ş. a., punîndu-se apoi accent pe aspecte din activitatea lui Eftimie Murgu.

Despre Societatea studenţilor români de la Paris, deşi destul de cunoscută, autoarea aduce lucruri noi în legătură cu orizonturile acesteia, cu activitatea lui Bălcescu şi a programului lansat de tineretul revoluţionar.

În partea a II-a cele patru capitole şi încheiere sînt cuprinse documente reflectînd situaţia din timpul revoluţiei.

În scopul realizării dezideratului principal, unitatea naţională, proclamată simbolic prin plebiscitul poporului adunat pe Cîmpia Blajului la 3/15 mai 1848, s-au căutat şi folosit conjucturile politice externe favorabile.

Astfel modificările în relaţiile internaţionale europene au produs unele schimbări în programul revoluţionar.

De pildă triumful contrarevoluţiei în Viena şi exclusivismul revoluţionarilor maghiari în problema naţională au schimbat oarecum cursul evenimentelor în revoluţia din Transilvania. Astfel, în prima etapă, revoluţionarii bănăţeni şi ardeleni, în colaborare cu Nicolae Bălcescu, militau pentru organizarea Transilvaniei, ca „ţară românească", cu administraţie românească şi constituită într-un corp unitar în Imperiul Habsburgic.

După promulgarea Constituţiei imperiale din martie 1849, se refuză românilor recunoaşterea drepturilor legitime, drepturi acordate altor naţionalităţi.

În urma situaţiei create, revoluţionarii transilvani şi emigraţii din Ţara Românească (Bălcescu, Ghica, Golescu-Negru, Magheru), tratează cu guvernul maghiar, dar o înţelegere se realizează prea tîrziu.

Situaţia concretă nu a putut crea condiţii pentru aplicarea planului de unitate naţională elaborat în perioada premergătoare şi în timpul evenimentelor de la 1848, dar lupta forţelor româneşti a continuat, iar în anii 1849—1859 a culminat cu Unirea Principatelor.

Autoarea reproduce scrisori aparţinînd lui Ion Eliade-Rădulescu, Ion Maiorescu, G. Sion, A. T. Laurian, I. Puşcariu şi alţii, documente din care se desprind informaţii preţioase asupra evenimentelor amintite.

De asemenea este reprodus memoriul românilor transilvani adresat Parlamentului austriac, cerînd recunoaşterea drepturilor lor, apelul deputaţilor români din Monarhia

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Habsburgică adresat românilor din Transilvania, Banat, Crişana, Maramureş, Bucovina, şi alte documente.

Bazîndu-se pe un material de arhivă bogat din Arhivele Statului, Biblioteca centrală de Stat, Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România autoarea aduce o contribuţie importantă la cunoaşterea luptei românilor pentru unitatea naţională, din frămîntaţii ani ai Revoluţiei de la 1848, cititorii aşteptînd continuarea publicării documentelor pentru perioada următoare, aşa cum se anunţă în introducere.

EL. IOSEFIDE

LUCIA PROTOPOPESCU, NOI CONTRIBUŢII LA BIOGRAFIA LUI ION BUDAI-DELEANU. DOCUMENTE INEDITE.

Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1967, 305 p.

Titlul pus de autoare cărţii sale recent apărută în editura Academiei R. S. România este modest, nu atît în raport cu materialul nou publicat, cît mai ales cu masa şi calitatea muncii desfăşurate în vederea exploatării şi iluminării acestuia. Căci, pentru a putea găsi şi stabili ineditul celor LII de acte noi date în originalul nemţesc sau latinesc în anexă — din arhivele de la Viena, mai cu seamă, apoi de la Lvov (Lemberg) şi Budapesta — era necesar ca cercetătoarea să fi parcurs în prealabil întreaga bibliografie a problemei sau mai bine zis a problemelor Budai-Deleanu, să fie stăpînă pe aspectele multiple ale acestei proteice figuri a literaturii noastre din secolele XVIII — XIX, aşa de puţin cunoscut în elementele biografiei sale.

Într-adevăr, parcurgînd această carte, rămîi impresionat de bogăţia informaţiei preliminarii pe care se întemeiază apoi valorificarea aportului nou adus de actele amintite; cărţile, monografiile, enciclopediile, studiile, articolele şi simplele notiţe informative, în unele cazuri, pe care se sprijină cercetarea tov. Lucia Protopopescu, sînt de ordinul sutelor şi se poate afirma că bibliografia utilizată este exhaustivă. Acest fapt acordă cel mai sigur credit rezultatelor la care s-a putut ajunge. Abstracţie făcînd de noile date care sînt explicite prin ele însile, chiar şi numai precizările şi explicaţiile multor situaţii şi persoane din contemporaneitatea autorului „Ţiganiadei", pe care ni le oferă autoarea în studiul său studiu biobibliografic, sînt suficient de concludente ca să putem afirma că avem în faţa noastră *ultima ratio* în această privinţă, adică o monografie biografică a lui Budai-Deleanu mai întinsă şi mai profundă decît toate cîte au fost făcute pînă acuma asupra lui de către istoricii noştri literari, sau pur şi simplu de istoricii noştri.

Originea lui Budai-Deleanu este urmărită cu minuţiozitate şi pătrundere pînă dincolo de limitele documentelor. Apoi studiile şi formarea personalităţii sale, mai ales după ce şi-a făcut stagiul la şcolile din Blaj, sînt examinate şi concepute ca expresie a mediului şi epocii sale. În acest punct sînt încadrate primele documente depistate şi publicate din fondurile arhivelor de la Viena, care de altfel constituie majoritatea documentelor date în anexe. Mediul universitar, cu programele, profesorii, ideile şi „şcolile" acestora, precum şi, într-un sens general, coordonatele şi spiritul culturii din acea epocă de maximă înflorire a capitalei Imperiului habsburgic, Viena, sînt prezentate cu deosebit simţ analitic şi sintetic.

Ideologia iluminismului este arătată — fără a se insista în mod inutil asupra tuturor feţelor şi detaliilor sale — prin trăsături şi caracterizări pertinente, bazate pe cele mai bune studii, mai ales în limba germană, dat fiind că Budai-Deleanu a făcut parte din curentul austriac al iluminismului.

Legăturile, colaborările şi, bineînţeles, influenţele exercitate asupra primului poet epic al nostru, sînt sesizate pretutindeni unde numai se putea, subliniindu-se atît cît era cu putinţă originalitatea sa şi eforturile sale continui de-a se afirma ca un autor (şi chiar şi în calitatea sa de funcţionar austriac, în viaţa sa particulară) independent şi original. Personalitatea lui Budai-Deleanu se delineează astfel singură cu multă pregnanţă, în acest studiu, mai ales spre sfîrşitul vieţii, cînd ea se realizează tot mai mult.

Pe baza actelor noi, dar şi prin ispitirea pentru cumpănire a materialelor şi studiilor publicate anterior, se arată pînă în amănunte — cu unele lacune inerente, datorite tocmai lipsei de documentaţie completă — surprinzătoarea şi neîntrerupta activitate lexicografică, de traducător şi apoi de literat, a lui Budai-Deleanu. Documentele scoase acuma la iveală, din fondurile respective, pun în lumină deosebită viaţa şi activitatea acestuia în Bucovina şi Galiţia, care pe atunci făceau parte tot din Imperiul habsburgic.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

În acest context sînt în cea mai mare parte noi următoarele capitole din biografia acestuia :

Traduceri oficiale (pag. 91 urm.) ; Noi traduceri oficiale (pag. 98 urm.) ; Translator la guvernul Galiției ? (pag. 109 urm.) ; Îndrumare spre forurile juridice din Galiția (pag. 115 urm.) ; Călătorie necunoscută (pag. 124 urm.) ; Consilier în Lvov (pag. 133 urm) ; Ion Budai-Deleanu și traducerea noilor coduri austriece (pag. 142 urm.) ; Cazul Vasile Balș (1779—1810) (pag. 148 urm.) ; Îndelungata muncă lexicografică (pag. 157 urm.) ; Înobilarea fraților Ion și Aron Budai (pag. 176 urm.).

Pentru a dovedi sudarea autorului „Țiganiadei" în ideologia iluminismului progresist, tov. Lucia Protopopescu exemplifică această contingență cu convingătoare citate și sublinieri de idei și expresii luate din această așa de puțin citită epopee „eroicocomică"[1]).

Caracterizarea finală a lui Budai-Deleanu, făcută de tov. Lucia Protopopescu, este condensată și justă.

„Complex și contradictoriu, cărturarul transilvănean el însuși, ca și opera sa, ridică esențiale întrebări de domeniul culturii. Studiile sale în Transilvania l-au îndrumat spre umanismul clasic ; cultura însușită de el în facultatea de filozofie și apoi în anii 1783—1787, petrecuți la Viena, aparține epocii. Prin formare teolog de tip medieval, devine intelectual laic de tip iluminist. Încrederea în capacitatea înnoitoare a rațiunii și voinței omenești, certitudinea ajungerii la descătușarea omenirii din neștiință și întuneric, îndrumarea hotărîtă spre progres, gîndirea emancipată, orientarea democratică, sînt trăsăturile specifice ale iluministului. Efortul său vădit de modernizare echivalează cu un nou act de voință și conștiință. Budai-Deleanu nu se limitează însă la sfera de idei și preocupări a iluminismului austriac, ci recepționează cultura înaintată a Occidentului din secolul luminilor. Spirit european, rămîne în același timp autohton autentic prin întreaga sa operă, realizînd sinteza pe un plan superior."[2])

AUREL DECEI

---

[1]) Autoarea folosește eufemicul *romi* pentru a desemna neamul acelora care au prilejuit crearea „Țiganiadei".

[2]) Lucrarea recenzată, p. 192—193.

ROBERT DEUTSCH, NICOLAE TITULESCU

„Discursuri", Editura științifică, București, 1967, 624 p.

Culegerea de „Discursuri" ale marelui diplomat român, apărută sub îngrijirea lui Robert Deutsch (Studiu introductiv, texte alese și adnotări) umple un gol de multă vreme resimțit.

Ea cuprinde un număr total de 76 discursuri, cuvîntări, interviuri, memorandum-uri, studii, articole, prefețe, publicate în ordine cronologică după o anumită tematică (de ex. cele înserate sub nr. 13—16, 18—19, 62, 70, referitoare la reparațiile de război, optanții unguri, sancționarea agresorilor fasciști, sau — pe plan intern — problema agrară nr. 5, 6, și 8).

În numărul total de documente sînt incluse și unele comentarii ale unor terți contemporani ai ilustrului diplomat fie pentru că autorul culegerii n-a putut procura discursurile sau interviurile respective, nemaigăsindu-se stenogramele (ex. nr. 12- discursul rostit la Liceum Club, Londra 1922 „Despre ridicarea economică mondială") fie pentru semnificația aprecierilor pe care le conține (de ex. nr. 15, interviul despre condițiile de plată ale rentei române peste graniță sau nr. 72—73, conferințele ținute la Londra, 1937 în Camera Comunelor și la Oxford).

Volumul conține discursuri, cuvîntări, interviuri din cele mai reprezentative pentru acțiunile și concepțiile izvorîte din interesele reale ale țării, ale remarcabilului om politic, dar și de știință, erudit profesor, publicist distins și orator redutabil care a fost Titulescu ; ele pun convingător în lumină personalitatea „acestui ministru al unei țări mici (ce) face o politică mare" cum l-a caracterizat Eduard Herriot pe cel sub a cărui nemijlocită conducere s-a aflat politica externă a României în perioada atît de grea și de frămîntată a deceniilor 3 și 4.

Majoritatea documentelor sînt acte de politică externă, din care cităm : memorandum-urile, declarațiile și interviurile privind reparațiile de război, menținerea statu-quoului ș. a. (nr. 13—20), cele privind rolul Ligii Națiunilor, al Micii Înțelegeri, al Înțelegerii Balcanice și al altor organisme regionale, relevîndu-se necesitatea apărării păcii, asigurării independenței și suveranității statelor, apărarea intereselor fundamentale ale României fiind leit motivul tuturor acestor acte (nr. 21—48) ; cele privind aprecierile făcute la adresa U.R.S.S., a politicii sale externe, cu sublinierea rolului relațiilor

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

româno-sovietice în interesul ambelor țări și al păcii generale în Europa (nr. 44—46, 49, 66).

Prezintă, de asemenea, un mare interes — fie și numai pentru studiul istoriei economiei naționale și al raporturilor sociale, dar nu numai pentru aceasta — primele 11 documente, din perioada 1904—1921 consacrate problemelor interne, mai ales reformelor ce se impuneau (agrară, financiară, electorală, învățămînt); ele reflectă vederile înaintate ale lui N. Titulescu, dragostea și grija lui profundă față de situația maselor populare, îndeosebi ale țărănimii, preocuparea pentru dezvoltarea economică, independentă a României — punînd în acest sens un mare accent pe necesitatea industrializării — indicînd soluții ce puteau servi realmente progresului țării (împroprietărirea țăranilor, impozitele directe progresive, vot universal, ș. a.).

Un număr de 7 documente sînt din perioada imediat următoare demiterii lui (1937—1939). Ele conțin aprecieri lucide făcute în fața unor cercuri și personalități proeminente din occident, asupra evenimentelor care se precipitau și al căror curs îl prevăzuse; și în aceste ocazii, Titulescu și-a dezvoltat cu aceeași ardoare — ca și înainte de pe tribunele oficiale — crezul său politic, temerile și speranțele legate de soarta patriei iubite căreia i-a închinat întreaga-i putere de muncă, talent neasemuit, gîndurile sale și departe de care avea să-și încheie viața-i luminoasă, într-un lung și dureros exil.

Conform uzanțelor documentele sînt precedate de un rezumat în care autorul culegerii face importante precizări de natură să edifice cititorul asupra problemei sintetizîndu-i totodată conținutul.

Culegerea e însoțită de indici geografic, de nume, de publicații, de conferințe, asociații, adunări, instituții) și de 53 reproduceri fotografice, imagini sugestive ale unor momente din viața personală și mai ales publică a marelui om de stat.

Culegerea are un studiu introductiv în care se face o prezentare a personalității lui N. Titulescu, cu referiri la școala în care s-a format și la lucrările ce i s-au consacrat în vechea și noua istoriografie. Sînt citate îndeosebi o serie de articole și studii închinate lui N. Titulescu apărute de la începutul acestui deceniu, autorul oprindu-se mai îndelung asupra apreciatei monografii „Nicolae Titulescu" de Ion M. Oprea.

Dar un erudit exeget al operei inegalabilului diplomat se dovedește a fi însuși autorul culegerii care deține avantajul unor studii asupra diplomației și situației internaționale dintr-o perioadă atît de grea și de frămîntată în care Titulescu a condus politica externă a României. Studiul introductiv ca și notele explicative prezintă laconic, dar bine ilustrat, tabloul vremurilor tulburi dintre cele două războaie mondiale și al problemelor cardinale în fața cărora a fost pusă România.

Privită prin prisma — atît a cerințelor asigurării păcii în Europa cît și a intereselor sale fundamentale, politica României corespundea, în mod obiectiv dezideratelor, dorinței de progres, idealurilor poporului său profund atașat cauzei păcii și cooperării între popoare.

În cadrul politicii și situației date, rolul unor personalități proeminente este de asemenea bine definit. Una dintre ele, și de prim rang este Nicolae Titulescu. Culegerea înlesnește cunoașterea, pătrunderea, înțelegerea operei sale, căreia partidul și poporul nostru îi acordă o înaltă prețuire.

Ideile lui N. Titulescu sînt de o bogăție și valoare inestimabilă, păstrîndu-și — cele referitoare la politica externă — actualitatea în cea mai mare parte. Ar prezenta desigur interes lucrări de exegeză care să le grupeze pe diferite domenii ale relațiilor internaționale, dar poate mai ales pe tărîmul teoriei generale a statului, în legătură cu care eminentul jurist a făcut o serie de considerații teoretice strălucite.

Documentele publicate denotă, de pe altă parte, trăsături ce caracterizează personalitatea marelui om politic, munca sa titanică pusă integral și cu o inegalabilă abnegație în slujba apărării intereselor României, ale independenței, suveranității și integrității ei teritoriale.

Din cele arătate mai sus reies, implicit, meritele acestei culegeri, oportunitatea editării ei. Sînt, poate, unele carențe mai mult de ordin tehnic. Astfel, unele note explicative nu precizează unde și cînd s-a ținut cuvîntarea (discursul) respectiv, cu ce prilej (nr. 2, 9) indicîndu-se, din acest punct de vedere, numai sursa la care a apelat autorul culegerii. În unele note sînt repetări (ex. procentul fixat la Conferința de la Spa pentru România). Dacă în indicele de nume se precizează la unele persoane și calitatea lor, evident laconic, la altele nu se face același lucru. Dacă supra-coperta și coperta sînt de o ținută corespunzătoare, hîrtia inferioară pe care s-au tipărit „Discursurile" e nepotrivită pentru astfel de lucrare și astfel de editură (Științifică). Ceea ce reiese însă pregnant din studiul întregii cărți este utilitatea sa indiscutabilă, contribuția ei la cunoașterea operei și activității lui N. Titulescu fapt de o mare importanță practică pentru lucrătorii din nenumăratele domenii ale științelor sociale, nemaipunînd la socoteală interesul pe care-l prezintă pentru publicul larg.

V. MAGDALEN

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

NICOLAE TITULESCU : DOCUMENTE DIPLOMATICE

Editura Politică, Bucureşti, 1967, 894 p.

La scurt interval de timp după apariţia culegerii lui Robert Deutsch (Nicolae Titulescu : „Discursuri") în Editura Ştiinţifică a apărut prezentul volum intitulat *Nicolae Titulescu : Documente diplomatice*, la întocmirea căruia a participat un grup de istorici şi jurişti (Dinu C. Giurescu, Gheorghe Ploeşteanu, George G. Potra şi Constantin Turcu) sub conducerea profesorului universitar George Macovescu.

Volumul reprezintă o culegere de 491 de documente : rapoarte, conferinţe, circulări, note, cuvîntări, interviuri, declaraţii, articole, scrisori, comunicate şi procese verbale etc., în cea mai mare parte inedite şi culese din Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, Direcţia Generală a Arhivelor Statului Bucureşti, Academia Republicii Socialiste România (secţia manuscrise), din publicaţiile oficiale ale Societăţii Naţiunilor (dezbaterile Adunării Generale şi ale Consiliului), din presa vremii română şi străină, din dezbaterile parlamentare şi din alte lucrări tipărite.

Faptul că documentele în cea mai mare parte sînt adresate de Nicolae Titulescu către Ministerul Afacerilor Străine, regele Carol al II-lea, Preşedintele Consiliului de Miniştri, Ministerul de Finanţe şi altor demnitari ai statului român şi au un caracter strict confidenţial, le conferă o înaltă valoare ştiinţifică şi obiectivă şi prezintă un interes deosebit pentru cunoaşterea politicii externe a României între cele două războaie mondiale.

Spre deosebire de culegerea lui Robert Deutsch care cuprinde discursurile lui N. Titulescu, începînd din 1904 şi pînă la 30 mai 1939, discursuri care înfăţişează activitatea sa didactică, economică, politică şi diplomatică, volumul prezent conţine numai documente diplomatice pe o perioadă de aproximativ 19 ani, începînd de la 28 iulie 1920 — de la primele negocieri purtate la Paris, în calitate de ministru de finanţe al României — şi pînă în preajma izbucnirii celui de al doilea război mondial.

Volumul e prefaţat cu un valoros studiu introductiv intitulat : „Opera diplomatică a lui N. Titulescu", sub semnătura profesorului universitar George Macovescu. Introducerea, pe baza documentelor din culegere, punctează principalele acţiuni diplomatice la care a participat Nicolae Titulescu şi evidenţiază obiectivele politicii externe româneşti între cele două războaie mondiale. Dintre acestea din urmă cele mai esenţiale au fost : apărarea independenţei, suveranităţii şi statu-quo-ului teritorial al României stabilit de tratatele de pace după primul război mondial; neadmiterea amestecului în treburile interne; egalitatea în drepturi a tuturor statelor în relaţiile internaţionale şi creşterea rolului naţiunii române în soluţionarea problemelor litigioase; definirea şi condamnarea agresiunii; organizarea luptei împotriva politicii de forţă a statelor fasciste şi revizioniste; crearea unui sistem de securitate colectivă; rezolvarea prin tratative şi înţelegere reciprocă a problemelor importante de interes general; colaborarea internaţională în cadrul Societăţii Naţiunilor sub toate aspectele; sprijinirea luptei popoarelor căzute victime agresiunii fasciste; normalizarea relaţiilor diplomatice cu U.R.S.S. — toate subordonate ţelului fundamental : asigurarea păcii şi progresului social, evitarea unui război mondial.

De asemenea, introducerea orientează pe cititor asupra principalelor probleme şi evenimente ale situaţiei internaţionale între cele două războaie mondiale precum şi asupra relaţiilor dintre marile puteri în această perioadă, fapt ce uşurează înţelegerea documentelor din culegere.

La baza concepţiei autorilor în realizarea acestei culegeri a stat ideea redării în ordine cronologică a documentelor referitoare la evenimentele la care a participat ilustrul diplomat român, în calitate de reprezentant al României la Conferinţa de Pace, de ambasador la Londra (1922—1927), de reprezentant permanent al ţării noastre la Societatea Naţiunilor — al cărei preşedinte a fost la cea de a XI şi a XII sesiune ordinară — şi de ministru al Afacerilor Străine (1927—1928 şi 1932—1936), precum şi după înlăturarea sa de la conducerea acestui minister (30 august 1936) pînă în anul 1939.

Documentele din perioada 1920—1932, în număr de 272, ilustrează activitatea titanică a diplomatului român pentru apărarea drepturilor şi intereselor României în conferinţele internaţionale pentru reparaţii şi datorii de război, în procesul optanţilor unguri (nr. 39, 43, 94), în problema Dunării (nr. 112, 113, 114, 115, 117, 118, 122, 126, 127, 132, 133, 135, 155), în problema minorităţilor (nr. 161, 163—164, 166—168, 170, 172—175—177), în tratativele pentru uniunea economică europeană (nr. 199—204; 209, 212, 227) şi uniunea economică danubiană (nr. 228—238, 240, 243, 245) şi pentru rezolvarea unor greutăţi financiare ale ţării (nr. 1—5, 154, 158—160, 179, 238, 249, 252).

Un număr însemnat de documente din această perioadă înfăţişează activitatea di-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

plomatică a lui N. Titulescu în cadrul Societăţii Naţiunilor pentru promovarea ideilor păcii şi progresului social (nr. 48, 50, 53, 84, 99—100, 102—110, 116, 119—124, 128—131, 165, 193—196, 214—215, 223, 225, 263 etc.), pentru rezolvarea unor probleme internaţionale litigioase în interesul popoarelor, cum a fost conflictul greco-turc (nr. 14—25, 38), chino-japonez (218, 221, 223, 225—226) şi altele.

Principiile asupra organizării păcii şi luptei împotriva războiului au fost dezvoltate de N. Titulescu în conferinţele („Dinamica păcii" (nr. 169) expusă la Berlin în faţa Reichstagului la 6 mai 1929 şi în „Progresul ideii de pace" (nr.198) ţinută la Universitatea din Cambridge la 9 noiembrie 1930, precum şi în numeroase declaraţii şi interviuri.

Un număr de 25 de documente (nr. 205, 208, 215, 216, 220—222, 234—236 ş. a.) prezintă interesul manifestat de N. Titulescu în conferinţa dezarmării de la Geneva din anii 1932—1933 pentru realizarea dezarmării şi înlăturarea pericolului de război unde el a susţinut în general propunerile franco-britanice şi a apărat interesele naţionale ale ţării şi Statelor Micii Înţelegeri. „Conferinţa dezarmării arăta el în discursul ţinut în calitate de preşedinte, la închiderea celei de-a 12-a sesiuni ordinare a Adunării Societăţii Naţiunilor la 29 septembrie 1931 — va fi piatra de încercare a înţelegerii dintre naţiuni" (p. 385).

Din lectura altor documente se evidenţiază preocuparea ilustrului patriot român pentru apărarea independenţei naţionale şi a integrităţii teritoriale a ţării prin activitatea de organizare a Micii Înţelegeri (nr. 136, 138—141, 157, 229—230, 271) şi pentru promovarea unor relaţii normale cu toate statele vecine, îndeosebi cu U.R.S.S. (nr. 199, 201, 275, 281—282, 289—294, 298, 301, 303, 312).

Documentele din perioada februarie 1933—29 august 1936 în număr de 210, reliefează intensificarea eforturilor neobositului diplomat român pentru organizarea forţelor păcii şi a unui sistem de securitate europeană, ca urmare a creşterii pericolului de război după instaurarea dictaturii hitleriste în Germania, a creării unor focare de război în Europa, Asia şi Africa şi prin creşterea pretenţiilor statelor revizioniste.

Un succes al acestei activităţi l-a constituit încheierea la Londra la 3 iulie 1933 a convenţiei de definire a agresiunii (nr. 281—282, 290—294) din iniţiativa Uniunii Sovietice, semnată şi de România restabilirea relaţiilor diplomatice româno-sovietice la 9 iunie 1934 (nr. 315—316, 318, 328, 346) şi determinarea delegaţiei Franţei de a cere în cadrul negocierilor pentru încheierea unui pact în patru, iniţiat de Italia, respectarea articolului 19 din Statutul Societăţii Naţiunilor şi excluderea revizuirii tratatelor şi a teritoriilor (nr. 280, 284—287).

Pentru apărarea integrităţii teritoriale a României şi a statelor ce şi-au făurit sau desăvîrşit unitatea naţională în urma primului război mondial. Împotriva acţiunilor statelor revizioniste, Nicolae Titulescu a conceput un sistem de alianţe regionale şi pacte de asistenţă mutuală, care, interconectate între ele, să facă imposibil războiul. Documentele cuprinse în culegere relative la reorganizarea şi întărirea Micii Înţelegeri, în urma şedinţei din 14—15 februarie 1933 (nr. 273—275, 277, 287—288, 303, 310, 316—318, 328, 331, 339, 344 ş. a.) şi cele referitoare la organizarea între 4—9 februarie 1934 a Înţelegerii Balcanice şi activităţii pentru întărirea colaborării între statele Balcanice (nr. 297—300, 303—308, 312—414, 320, 326, 332—336, 338—339, 347, 354, 355—357, 370, 379, 389, 392—393 ş. a.), sînt ilustrative în acest sens.

O valoare inedită prezintă documentele din culegere (nr. 416, 448, 465, 470, 471 etc.) în legătură cu acţiunea întreprinsă de N. Titulescu în anii 1935—1936 pentru încheierea tratatului de asistenţă mutuală româno-sovietic precum şi aprobarea politicii sale externe şi împuternicirile acordate de guvernul român pentru semnarea tratatului.

Un număr de peste 35 de documente (nr. 380, 381, 385, 388, 399—416, 421, 426, 433, 445—446, 449—451, 456, 466—467, 471) scot în evidenţă contribuţia adusă de N. Titulescu în anii 1935—1936 de la tribuna Societăţii Naţiunilor pentru condamnarea agresiunii Italiei fasciste în Abisinia şi sprijinirea luptei juste a poporului etiopian înscriind adevărate pagini de solidaritate între poporul român şi poporul etiopian. Un număr mai restrîns de documente (nr. 477—478) redau poziţia lui Titulescu faţă de intervenţia statelor fasciste în Spania împotriva guvernului republican.

De asemenea, un mare interes prezintă documentele legate de poziţia marilor puteri — Anglia, Franţa şi S. U. A. — faţă de acţiunile agresive ale Germaniei hitleriste care au culminat cu ocuparea zonei demilitarizate renane şi violarea tratatelor de la Versailles şi Locarno în 1936 (nr. 424—430) precum şi în chestiunea habsburgilor şi Anschluss-ului (nr. 422, 432). Un număr de peste 9 documente (nr. 435—439, 468—469, 472) din ultima parte a culegerii se referă la intervenţiile lui Titulescu în lucrările Conferinţei de la Montreux din vara anului 1936, în problema strîmtorilor, unde a susţinut interesele României. Susţinînd drepturile de suveranitate ale României asupra Dunării, N.Titulescu a cerut în telegrama din 29 iulie 1936, către Ministerul Afacerilor Străine,

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

regele Carol al II-lea şi Preşedintele Consiliului de Miniştri desfiinţarea Comisiei europene a Dunării (nr. 474).

Din cuprinsul culegerii remarcăm valoarea documentară a unor telegrame, note, procese verbale trimise de Titulescu din străinătate pentru informarea guvernului român şi a regelui Carol al II-lea asupra situaţiei interne din unele ţări ale Europei, evoluţiei relaţiilor dintre marile puteri şi desfăşurării situaţiei internaţionale; acestea avînd o importanţă deosebită pentru cunoaşterea istoriei contemporane universale între cele două războaie mondiale.

Patriot înflăcărat, N. Titulescu a militat ferm pentru afirmarea naţiunii române în istoria universală, în lupta pentru pace şi progres social şi a adus o contribuţie însemnată la fundamentarea normelor şi principiilor relaţiilor dintre state.

Adept al dezvoltării relaţiilor României cu toate statele lumii Titulescu sublinia în discursul ţinut la deschiderea Conferinţei Presei Înţelegerii Balcanice din 11 iunie 1936 „Vrem prietenia tuturor marilor puteri fără deosebire: a Franţei, a Marii Britanii, a Italiei, a Germaniei şi U.R.S.S.

Sîntem gata să dăm tuturor acestor puteri dovezile concrete ale sincerei noastre dorinţe de a trăi cu ele în pace şi prietenie. În schimb nu vom renunţa niciodată în favoarea nici uneia şi nici chiar în favoarea tuturor marilor puteri împreună, la principiul egalităţii statelor, adică la dreptul suveran de a dispune fiecare de soarta noastră şi de a nu primi niciodată o hotărîre care să ne privească la care noi nu am fi consimţit" (p. 772).

Ultimele documente prezintă activitatea lui Titulescu de la înlăturarea sa de la Ministerul Afacerilor Străine (30 august 1936) pînă la 30 mai 1939, activitate pusă în slujba aceloraşi ţeluri nobile: apărarea păcii şi intereselor României.

Culegerea e însoţită de un indice alfabetic şi de fotocopii. Modul de prezentare ni se pare reuşit, la aceasta un merit deosebit avînd şi editura.

Lucrarea are o deosebită valoare documentară şi ştiinţifică pentru cercetători, cadre didactice, jurişti şi studenţi iar prin stilul cursiv şi logica expunerii autorului acestor documente ea poate fi citită cu multă pasiune şi interes de masele de cititori.

Considerăm că îngrijitorii culegerii puteau să evite repetarea unor discursuri apărute cu cîteva luni mai înainte în culegerea N. Titulescu: „Discursuri" îngrijită de Robert Deutsch. De exemplu, documentele nr. 95, 138, 167, 169, 194, 196, 198, 199, 214, 215, 275, 292, 307, 310, 312, 315, 319, 375, 383, 408, 426, 452, 457—459, 462, 469, 472, 483, 486—488 cuprinse în ambele culegeri. Facem menţiunea că există unele nepotriviri de text în cuprinsul unor documente. De aceea considerăm că autorii celor două culegeri ar fi putut explica motivele pentru care au optat pentru o formă sau alta.

Unele documente apărute în limba franceză ar fi trebuit date în original aşa cum se obişnuieşte în colecţiile de documente.

De asemenea, unele perioade din activitatea marelui diplomat român sînt slab documentate în culegere. S-ar fi putut cerceta şi Arhiva „Take Ionescu" de la Biblioteca Centrală de Stat, unde sînt unele documente referitoare la activitatea lui Titulescu pentru încheierea tratatului de pace de la Trianon, etc.

Cu toate acestea, apreciem această culegere ca o mare contribuţie la cunoaşterea operei lui Titulescu a politicii externe a României în cele două războaie mondiale şi o realizare de seamă a istoriografiei româneşti.

BOBOCESCU GR. VASILE

DOCUMENTE ŞI MANUSCRISE LITERARE,

vol. I, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1967, 386 p.

Apariţia primului volum de „Documente şi manuscrise literare" din fondul arhivistic al Institutului de istorie şi teorie literară „G. Călinescu" răspunde necesităţii, unanim recunoscută astăzi, a unei ample documentări cu privire la viaţa şi opera scriitorilor. Acest fond arhivistic, constituit din iniţiativa fostului director G. Călinescu, ca urmare a cercetărilor făcute de colaboratori ai Institutului în arhive particulare, la Arhivele Statului şi la Secţia de manuscrise a Bibliotecii Academiei Republicii Socialiste România, înglobează transcrieri de documente, la care s-au adăugat acte şi scrisori, în original sau copii, provenite din donaţii şi achiziţii.

Documentele cuprinse în volumul de faţă au fost alese, publicate, adnotate şi comentate de Paul Cornea şi Elena Piru, avînd un cuvînt înainte de prof. univ. Alexandru Dima.

În cea mai mare parte inedite, aceste documente înscriu în istoria noastră literară pagini de informaţii preţioase referitoare la 18 scriitori paşoptişti şi postpaşoptişti.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Metoda adoptată constă în prezentarea documentelor pe autori, aceştia fiind clasaţi în ordine alfabetică şi nu cronologică, deoarece s-a avut în vedere că în volumele viitoare, datorită unor eventuale noi descoperiri, vor putea fi inserate alte documente referitoare la unii scriitori ce au figurat în acest prim volum. Actele de mai mare însemnătate — în număr de 120 — au fost publicate in extenso, iar 150, mai puţin importante, în rezumat. În subsolul paginilor s-au dat lămuriri în legătură cu textul. Notele, conţinînd comentarii ample, ce reprezintă mai mult decît o treime din textul publicaţiei, sînt trecute după fiecare scriitor.

Dintre documentele publicate ne atrage atenţia îndeosebi corespondenţa. Este de necontestat că nu poate fi pe deplin înţeleasă viaţa şi opera unei personalităţi fără cunoaşterea corespondenţei sale. În adevăr scrisorile, acest mijloc intim de comunicare, reflectă nu numai activitatea autorului lor şi relaţiile sale, ci însăşi conjunctura politică şi socială, epoca în care trăieşte.

Menţionăm ca semnificative din acest punct de vedere scrisorile lui Ion Voinescu II, din anii 1842—1850, adresate lui Ion Ghica şi Gh. Bariţiu. Readucerea aminte asupra lui I. Voinescu II, prin publicarea scrisorilor din volumul de faţă, constituie cu adevărat un act de dreptate cuvenit acestui patriot paşoptist, neîndreptăţit de soartă şi dat uitării de posteritate. Semnalăm, totodată corespondenţa lui Gheorghe Bariţiu, C. A. Rosetti, Cezar Bolliac, J. A. Ubicini, D. Bolintineanu, interesantă pentru informaţiile privind activitatea, relaţiile şi opiniile politice ale autorilor ei. În mod deosebit menţionăm scrisoarea lui D. Bolintineanu către Cuza (p. 95—98), prin care îi comunică ştiri în legătură cu Conferinţa marilor puteri, deschisă în 1861 la Constantinopol, pentru a decide asupra unirii depline a Principatelor române şi îi împărtăşeşte opinia sa asupra politicii de urmat după înfăptuirea unirii.

Alte documente, provenind de la Ion Ghica, exprimă, pe alt plan şi din alt unghi de vedere, părerile politice (de orientare moderată şi cu înclinaţii filoturce) ale scriitorului — „Proiect de jurnal" /1849/ pentru înfiinţarea unei publicaţii economice şi literare, redactată în toate limbile vorbite în cuprinsul imperiului otoman, „Proiect pentru înfiinţarea unui jurnal valah la Constantinopol" (1851), „Proiect pentru înfiinţarea unui buletin de ştiri într-o limbă străină" (1866).

Un alt aspect, mişcarea teatrală românească în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, reflectat într-o serie de documente, demonstrează preocuparea consecventă a unor personalităţi progresiste ale culturii noastre pentru dezvoltarea teatrului românesc. Dintre acestea relevăm „Instrucţii către Direcţia trupei româneşti", /c. 1852/, de Gr. Alexandrescu (p. 15—17). Scrise de însuşi poetul, membru în comitetul teatral, Instrucţiile reprezintă probabil ciorna unor dispoziţii date înainte de aplicarea unui regulament oficial complet. În cadrul aceloraşi preocupări, menţionăm „Proiect pentru organizarea teatrelor" (p. 262—268), semnat de A. Donici, C. Negruzzi şi alţii. Proiectul, elaborat în anul 1860, conţine în capitolul II prevederi pentru înfiinţarea unei şcoli dramatice. Ţinîndu-se seamă de stîngăciile stilistice, s-a apreciat că Negruzzi a fost consultat numai din punctul de vedere al conţinutului. Valoarea de netăgăduit a acestui proiect constă în concepţia sa unitară, în largul orizont privind dezvoltarea activităţii teatrale în ţara noastră.

Subliniem că în acest volum se află publicat, pentru prima dată integral, opusculul cinegetic al lui C. Negruzzi „Vînătorul bun sau meşteşugul de a nu-ţi fi urît".

Cu privire la explicaţiile date în subsolul paginilor, semnalăm o eroare. La pag. 24, nota 2, se spune, în legătură cu o serie de acte, redate în rezumat (cu indicaţia de cotă fondul „Tribunalul Ilfov Secţia a III-a, 1860", de la Arhivele Statului regiunea Bucureşti), că „În prezent, în Arhiva regiunii Bucureşti, documentele Tribunalului Ilfov, Secţia a III-a nu se mai păstrează decît cu începere din anul 1881". În realitate actele menţionate se află la Arhivele Statului Bucureşti, în fondul Tribunalului Ilfov, Secţia Notariat. Confuzia a provenit din faptul că în anul 1860 Tribunalul Ilfov avea două secţii civile şi o secţie de notariat, care reprezenta deci a III-a secţie. În anul 1881 a luat fiinţă secţia a III-a civilă, secţia Notariat, din care fac parte documentele menţionate, continuîndu-şi activitatea subdenumirea de Notariat.

Referitor la indicaţiile de cotă ale documentelor publicate, considerăm că ar fi fost util să se fi dat cotele complete ale documentelor păstrate în Arhiva Institutului, acestea fiind trecute în mod consecvent numai cu indicaţiile: „original (sau copie) A.I.G.C.".

De asemenea, se resimte lipsa rezumatelor documentelor publicate in extenso, procedeu folosit la ediţiile de documente.

Informaţiile documentare oferite de acest prim volum de „Documente şi manuscrise literare", bogatele referinţe şi completări cuprinse în note fac ca apariţia volumelor următoare să fie aşteptată cu un viu interes.

VALERIA ŞINDELARU

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

ДОКУМЕНТЫ ВНЕШНИЙ ПОЛИТИКИ С. С. Р.

(Documentele politicii externe a U.R.S.S.) Editura de Literatură Politică, Moscova, Tom. XI, 1966, 792 p.

În ultimii ani Ministerul Afacerilor Externe al U.R.S.S. a luat inițiativa publicării unor documente privind politica externă a statului sovietic și problemele multiple pe care le-a ridicat viața internațională după victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie.

Cel de al XI-lea volum — care constituie obiectul prezentării noastre cuprinde 398 de documente integrale sau parțiale din perioada 1 ianuarie — 31 decembrie 1928 redactate de Comisia pentru tipărirea documentelor diplomatice de pe lîngă Ministerul Afacerilor Externe al U.R.S.S. condusă de A. A. Gromâko.

Documentele sînt numerotate și tipărite în ordine cronologică iar pentru ușurarea folosirii lor autorii au întocmit un index tematic pe probleme precum și un index pe țări.

În totalitatea lor documentele acestui volum atestă bogata activitate externă a Uniunii Sovietice pentru preîntîmpinarea pericolului unui nou război imperialist și odată cu aceasta inițiativele luate pentru a-și asigura condițiile pașnice necesare construcției vieții sociale interne.

Printre aceste inițiative un loc deosebit îl ocupă propunerea făcută de statul sovietic în cadrul celei de a IV-a sesiune a Comisiei pregătitoare pentru dezarmare de pe lîngă Liga Națiunilor prin care se preconiza dezarmarea generală, deplină și imediată.

După cum se știe planul propus de guvernul sovietic nu a găsit înțelegerea reprezentanților Angliei, Franței și S.U.A. și el a fost respins de comisie fără a fi analizat cu toată seriozitatea. Deoarece se părea că majoritatea reprezentanților din comisie sînt dispuși să discute numai propunerile privind limitarea înarmărilor, delegația sovietică a venit și atunci cu un proiect de convenție privind dezarmarea parțială ca o primă etapă pe drumul dezarmării generale și totale.

În scopul consolidării păcii și îmbunătățirea relațiilor între țări diplomația sovietică a desfășurat o largă activitate în acest an pentru realizarea unor pacte și înțelegeri bilaterale precum și pentru soluționarea unor probleme litigioase pe cale pașnică.

Pentru acestea amintim aderarea U.R.S.S. la pactul Briand-Kellog și inițiativa pe care a luat-o de a semna un protocol, special care să asigure aplicarea pactului înainte de ratificarea lui generală cu o serie de țări ca Polonia, România, Estonia și Lituania.

Aceste măsuri au permis ca la 9 februarie 1929, la Moscova, protocolul să fie semnat de România, Polonia, Estonia și Lituania, iar ulterior de Turcia și Iran.

În ceea ce privește relațiile dintre Uniunea Sovietică și România, acestea sînt oglindite direct sau indirect în 14 documente diplomatice (scrisori, note, discuții, referiri) din care se desprinde interesul deosebit pentru politica externă a României pe care marile puteri căutau s-o subordoneze), s-o pregătească și să o folosească pentru realizarea planurilor lor.

Pe această linie se înscrie preocuparea cercurilor conducătoare din Anglia, Franța, S.U.A., Italia, pentru înarmarea României fenomen urmărit de diplomația sovietică cu multă stăruință (vezi doc. nr. 136, 211, 213, 364 etc.).

Deși puține la număr documentele referitoare la politica externă a României certifică preocuparea cercurilor politice din țara noastră de a menține integritatea teritorială.

Pornind de la această cerință, politica externă a României în această perioadă s-a îndreptat către acele state care, după primul război mondial, în condițiile creiate de Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, precum și de prăbușirea imperiului austro-ungar s-au constituit, reconstituit sau întregit ca state naționale (Cehoslovacia, Polonia, Iugoslavia), împotriva acelor forțe care dintr-un motiv sau altul duceau o politică revizionistă, revanșardă.

Poziția României în relațiile externe este scoasă în evidență și de unele documente privitoare la politica țărilor membre ale Micii Înțelegeri organizație politică și militară regională care urmărea apărarea în comun a României, Cehoslovaciei și Iugoslaviei împotriva politicii de revizuire a frontierelor, — care și în această perioadă cu toate presiunile din afară își respectau obligațiile asumate. În această ordine de idei cităm doc. nr. 359 care conține relatarea amănunțită a discuției purtată de Antonov Ovsenko (ambasadorul U.R.S.S. în Cehoslovacia) cu Beneș.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Documentele publicate în cel de al XI-lea volum înlesnesc o mai bună cunoaştere a situaţiei internaţionale a U.R.S.S. perioada respectivă, prezentînd interes şi pentru noi prin aceea că ele conţin unele aprecieri şi referiri la situaţia internă din ţara noastră în perioada premergătoare crizei generale precum şi unele date privind relaţiile economice cu alte state, declaraţiile unor personalităţi politice etc.

OLIVIA STRACHINĂ

CONSTANTIN C. GIURESCU, TRANSILVANIA ÎN ISTORIA POPORULUI ROMÂN,

Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1967, 164 p. + 1 hartă + 63 ilustraţii.

Scopul lucrării profesorului universitar Constantin C. Giurescu este de a arăta „locul şi însemnătatea pe care a avut-o Transilvania în istoria poporului român", de a dovedi că este partea „integrantă şi esenţială" a pămîntului românesc căruia îi aparţine pe întreitul temei „al *vechimii istorice*, al *numărului* şi *al muncii*" (p. 7).

Cadrul fizic : aşezarea, înfăţişarea şi bogăţiile acestei frumoase „ţări româneşti" formează obiectul primului capitol al lucrării. În pagini de deplină valoare ştiinţifică, autorul prezintă atît de sugestiv numita „casa apelor" pămîntului românesc, înzestrată cu tot ce este necesar vieţii omeneşti. Referindu-se la bogăţiile şi frumuseţile acestui pămînt, autorul conchide : „nu-i de mirare deci că iubim cu patimă acest pămînt şi-i cîntăm farmecul" (p. 15).

Capitolul următor „Transilvania înainte de daci şi în vremea acestora" tratează istoria celor mai îndepărtaţi strămoşi ai noştri, cei ce au creat minunatele vase descoperite la Ariujd, vase care „pot sta cu cinste alături de cele mai frumoase produse ale ceramicii din toate locurile şi din toate timpurile" (p. 16). Sistemul de fortificaţii şi cetăţi din Munţii Orăştiei şi alte urme arheologice, alături de ştirile literare păstrate de autorii antici şi de inscripţiile vremii arată că „dacii supuşi de Traian ajunseseră la o treaptă remarcabilă de dezvoltare atît sub raportul economic, cît şi sub acela social politic" (p. 20). Dacii sau geţii, acest viteaz popor care ocupa întreg spaţiul carpato-dunărean şi care dispunea de o mare putere politică şi militară constituie „*baza etnică* a poporului român" (p. 22).

Al treilea capitol se ocupă de Transilvania în timpul stăpînirii romane şi după o analiză substanţială a faptelor se arată că „mărturiile cronicilor, prezenţa în armata romană de „cohorte" şi „ale" formate din daci, onomastica păstrată de inscripţii, resturile arheologice, numele de ape şi de oraşe, precum şi răscoalele repetate dovedesc, în mod clar, fără putinţă de îndoială sau de răstălmăcire, *existenţa unei numeroase populaţii dacice în cuprinsul provincii romane Dacia Traiană*" (p. 28) ; faptul cel mai important produs în acest răstimp fiind romanizarea autohtonilor.

Despre continuitatea populaţiei daco-romane în Transilvania ne vorbeşte un alt capitol al cărţii respective. Autorul subliniază că aşa cum galo-romanii n-au fugit în faţa francilor şi italicii în faţa goţilor şi apoi a longobarzilor tot aşa nu vor fi fugit nici daco-romanii în faţa goţilor, cum nu vor fugi cu un mileniu mai tîrziu în faţa tătarilor, deoarece mulţimea legată de îndeletnicirile ei, de pămîntul care o hrăneşte nu fuge, nu-şi părăseşte glia strămoşească. Că aşa stau lucrurile ne dovedesc mărturiile izvoarelor istorice, arheologice, lingvistice şi toponimice a căror concluzie unică este : daco-romanii au continuat să locuiască, fără întrerupere, această ţară a lor şi după retragerea administraţiei şi legiunilor romane. În aceste locuri „i-au găsit popoarele migratorii începînd cu goţii, continuînd cu slavii şi isprăvind cu ungurii şi turcii vechi" (p. 46). De aceea ţăranii români de pe meleagurile Transilvaniei spun cu îndreptăţită mîndrie acel „noi sîntem de aici" !

Un însemnat capitol al lucrării este intitulat : „Transilvania, rezervor etnic românesc". Din el se vede cum prisosul populaţiei din regiunile muntoase ale ţării noastre s-a răvărsat în toate direcţiile. Procesul este urmărit de la prima atestare documentară — o scrisoare papală din anul 1234 — pînă la jumătatea veacului trecut. Numărul mare al satelor de „ungureni" — 184 în Ţara Românească şi Moldova — explică de ce a fost necesară crearea, la un moment dat, chiar a unei dregătorii speciale ca „ispravnicul de ungureni" *. Mo-

* Referitor la această problemă vezi articolul : *Un dregător mai puţin cunoscut : ispravnicul de „ungureni" în Ţara Românească*, semnat de Gh. D. Iscru, şi publicat în acest număr al „Revistei Arhivelor", p. 35

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

tivul principal pentru care românii din Transilvania treceau Carpații decurgea din enorma diferență între sarcinile iobagilor transilvăneni și cele ale clăcașilor din Țara Românească și Moldova la care se adăuga și deosebit de aspra apăsare confesională (p. 56). Documentele contemporane trasează chiar drumurile transhumanței ciobanilor români din Transilvania spre bălțile Dunării și mai departe în stepele Dobrogei unde, conform cercetărilor făcute în anul 1940, aproape nu există sat în care să nu fie români veniți din Transilvania (p. 64). De remarcat, în această ordine de idei că „nu există *nici un act* care să ateste un curent *în sens invers*, de trecere a țăranilor români din Țara Românească și Moldova în Transilvania în secolele XII și XIII, așa cum susține istoriografia ungară" (p. 65).

„Rolul economic al Transilvaniei" este prezentat într-un capitol separat al lucrării profesorului Giurescu. Pe baza unor cifre sigure, autorul demonstrează că „orientarea economică a Transilvaniei este aproape *exclusivă* spre sud și est, iar nu spre Ungaria" (p. 73). Legătura economică firească dintre țările române a ieșit în evidență cu toată puterea după Unirea de la 1 decembrie 1918 cînd, prin dezvoltarea vertiginoasă a orașelor sale s-a dovedit în mod cît se poate de clar „unitatea organică și sub raportul economic, a ținuturilor de la vest de Carpați cu cele de la est și sud de ei" (p. 79).

Penultimul capitol: „Transilvania factor politic" examinează istoria politică a acestui teritoriu din vremea dacilor și pînă astăzi. Sînt punctate în mod deosebit datele privind politica dacilor și daco-romanilor, existența primului conducător român menționat în izvoarele istorice — voievodul Gelu, trecerea voievozilor din Maramureș în Moldova, stăpînirile domnitorilor din Țara Românească și Moldova în Transilvania, colaborarea celor trei țări române în lupta antiotomană în vremea lui Iancu de Hunedoara și Mihai Viteazul, Răscoala de la Bobîlna, războiul lui Doja, Răscoala condusă de Horea, Cloșca și Crișan, Revoluția de la 1848, unirea cu biserica Romei, Supplexul, Memorandumul, actul de importanță istorică de la 1 decembrie 1918, Dictatul de la Viena și altele. Faptele dovedesc că sub toate raporturile — fizic, etnic, economic și politic — „Transilvania și-a avut individualitatea ei, a format o entitate aparte deosebită de Ungaria" (p. 83). Ea s-a îmbinat perfect cu celelalte țări românești făcînd o indisolubilă unitate etnică, unitate economică și unitatea politică.

Ultimul capitol, intitulat „Rolul cultural al Transilvaniei", ne reamintește că de acest colț de țară românească „se leagă primele traduceri în limba română, primele tipărituri în limba română, primele scrieri românești cu litere latine" (p. 102). Din Transilvania s-au ridicat scriitorii „Școlii ardelene", ale căror opere de importanță națională, n-au constituit numai „arme spirituale în lupta de dobîndire a drepturilor politice și sociale pentru români" ci și „un izvor de încredere și mîndrie pentru românii de pretutindeni" (p. 109). Ideile lor au fost răspîndite pe toată fața pămîntului românesc de mulțimea „dascălilor" transilvăneni. În privința dezvoltării științei, literaturii și artei noastre românești partea care revine Transilvaniei este și mai însemnată decît aceea din domeniul învățămîntului românesc de toate gradele. Multe din creațiile științifice și culturale ale românilor din Transilvania și-au primit consacrarea valabilității universale.

În „Încheiere" autorul arată că unirea firească a Transilvaniei, țara strămoșilor noștri, pămînt tipic românesc, cu România veche" a primit o *„consacrare internațională, repetată"* prin tratatele de pace de la Trianon (1920) și Paris (1947).

Considerăm în concluzie că lucrarea cunoscutului istoric român, profesorul Constantin C. Giurescu, bine documentată, scrisă cu un cald patriotism, într-un stil plăcut, merită să fie citită și păstrată cu grijă în biblioteca fiecăruia.

V. GROZAV

REPREZENTANȚELE DIPLOMATICE ALE ROMÂNIEI 1859 — 1917,

vol. I, Ed. Politică, București, 1967, 418 p.

Continuînd seria publicațiilor apărute în acest domeniu, volumul, prezintă date cu privire la recunoașterea internațională a independenței de stat a României și stabilirea relațiilor diplomatice cu țările europene între anii 1878—1880.

Bazîndu-se pe o bogată și variată sursă de informare, un grup de autori [1], analizează

[1] Gh. Cazan, G. G. Florescu, D. Berindei și V. Netea, N. Adăniloaie, C. N. Velichi, P. Oprescu, V. Teodorescu, dr. doc. C.C. Giurescu, G. Fotino.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

înfiinţarea reprezentanţelor diplomatice ale României, la Constantinopol, Paris, Bulgaria, Viena, Petersburg, Berlin, Roma, Sofia, Bruxelles şi Haga, Londra, Atena, Cairo, Washington.

În completarea acestor date, volumul mai cuprinde două anexe, prima conţinînd lista miniştrilor de externe români în perioada 1859—1900, iar a doua enumeră primii reprezentanţi diplomatici străini în România după cucerirea independenţei de stat.

Cei interesaţi în găsirea de informaţii grupate referitoare la un nume, un eveniment etc. pot apela la indicele alfabetic aflat in încheierea volumului.

Încă din prefaţă sîntem informaţi că „atribut esenţial al independenţei, dreptul de legaţie a constituit un obiectiv niciodată părăsit în trecutul ţării noastre, lupta pentru exercitarea acestui drept făcînd parte integrantă din năzuinţa de a afirma autonomia şi de a realiza independenţa".

Cea mai concludentă dovadă a exercitării dreptului de legaţie în trecutul ţării noastre — ne spune în prefaţă M. Maliţa — este continuitatea instituţiei soliei, chiar atunci cînd Poarta îşi intensifică controlul asupra ţărilor române şi acestea încep să aibă un caracter secret.

Deşi în secolul al XVI-lea Poarta contestă orice drept al ţărilor române de a avea contacte directe cu alte ţări şi în ciuda dependenţei crescînde, misiunile diplomatice se înmulţesc, dovadă dialogul diplomatic al lui Petru Rareş cu Habsburgii intensificat la sfîrşitul secolului, pentru ca în veacul următor să cunoască forme permanente. În secolul al XVIII-lea sfîrşitul tragic al familiei Brîncoveanu şi al stolnicului Constantin Cantacuzino, ucişi de turci, acuzaţi de legături stabilite cu alte ţări fără ştirea Porţii şi începutul perioadei fanariote, schimbă, dar nu curmă, reprezentarea ţării în exterior. La jumătatea secolului al XIX-lea trimiterea de agenţi diplomatici se intensifică ajungîndu-se la crearea Ministerului de Externe în 1848, pentru ca 1877, anul obţinerii independenţei, să constituie momentul oficializării unei activităţi desfăşurată în decursul veacurilor.

În continuare Gh. Cazan dă cîteva date din timpul războiului din 1877—1878, cînd, datorită abnegaţiei şi curajului ostaşilor români pe frontul de luptă, înflăcăraţi de năzuinţa de veacuri a independenţei ţării s-au eliberat cu arma în mînă de jugul otoman, cîştigîndu-şi dreptul de a trăi liberi.

Moment important în continuarea activităţii diplomatice îl va constitui recunoaşterea Independenţei de stat a României de către toate marile puteri şi de vecinii noştri. Deşi guvernul României dorea recunoaşterea imediată a independenţei ţării, aceasta nu s-a putut obţine decît după îndelungate discuţii purtate cu celelalte puteri, care condiţionau recunoaşterea, de înfăptuirea clauzelor art. 44 al tratatului de la Berlin, în spatele căreia stăteau alte interese de ordin economic şi politic.

Încep discuţii cu guvernul Austro-Ungariei pentru reglementarea schimbului de reprezentanţă, care se vor finaliza prin trimiterea lui Ion Bălăceanu în calitate de trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar al României, prin aceasta recunoscîndu-se oficial independenţa. Mai susceptibil a fost momentul trimiterii unui reprezentant al său în România, dar oricum, România înregistrase un succes în favoarea ei, care, bineînţeles i se va face amintit, ori decîte ori Austro-Ungaria a dorit să obţină o rezolvare în favoarea ei. Discuţiile vor continua pentru recunoaşterea titlului de „alteţă regală" care însemna un prim pas pe calea transformării României în regat şi implicit al consolidării poziţiilor dinastiei de Hohenzollern în România.

În ceea ce priveşte Rusia, aceasta abia în toamna anului 1878, după ce clauzele teritoriale ale tratatului de la Berlin au fost îndeplinite de guvernul român, a primit trimiterea unui reprezentant al României, cu titulatura celui trimis în Austro-Ungaria.

Stabilirea de relaţii diplomatice cu Austro-Ungaria, Rusia şi Turcia, a întărit poziţia României şi a făcut ca guvernul român să continuie acţiunea sa de a stabili relaţii diplomatice cu Germania, Anglia, Franţa, Italia, statele balcanice şi alte ţări în care România nu fusese reprezentată pînă atunci. Continua lărgire a relaţiilor diplomatice ale României, creşterea sarcinilor ce reveneau Ministerului de Externe, au dus la modificări structurale în organizarea ministerului, prin legea din 1 mai 1882.

Pentru diplomaţia României, recunoaşterea Independenţei a fost un examen trecut cu succes.

În ceea ce priveşte relaţiile diplomatice pe care România le-a avut cu diferite ţări din cele mai vechi timpuri, acestea au prezentat aspecte deosebite în funcţie de natura şi caracterul raporturilor dintre ele. Să urmărim cîteva din aceste aspecte prezentate de G. G. Florescu atunci cînd vorbeşte despre înfiinţarea reprezentanţei diplomatice, a României la Constantinopol.

Lăsînd de o parte negocierile duse de ţările române cu Poarta din vechi timpuri, ele au căpătat aspecte noi din momentul în care ţările române devin state vasale, păstrîndu-şi esenţa aceasta pînă la tratatul de la Kuciuk-Kainargi (1774). Pentru desemnarea reprezentanţilor statelor vasale la Poartă a fost folosită denumirea tur-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

cească de capuchehaie. Acestea, după cum ne informează autorul, aveau atribuţii comune cu ale celorlalţi diplomaţi la Poartă şi atribuţii proprii raporturilor de vasalitate turco-romane. Funcţia externă a ţărilor române vasale Porţii era limitată pe linia obligativităţii încadrării ei în politica otomană.

Tratatul de la Kuciuk-Kainargi încheiat în urma victoriei Rusiei asupra Turciei, favorizează trecerea la un nou sistem de relaţii, bazat pe sistemul convenţiilor internaţionale. Agenţii diplomatici ai României erau numiţi „însărcinaţi cu afaceri". Tratatul de la Adrianopole (1829), regulamentele organice ale ţărilor române, au stabilit dispoziţii cu privire la reprezentantul ţării la Constantinopol, în contextul înfiinţării de agenţii la Bucureşti şi Iaşi de Rusia (1872) Austria (1883) Franţa (1798 etc.).

În anul 1848 caracterul şi natura reprezentanţiei ţărilor române la Constantinopol suferă schimbări structurale.

Ion Ghica a fost numit de guvernul provizoriu ca „agent" şi nu capuchehaie.

Agenţia va avea la Constantinopol unele trăsături noi. După înăbuşirea revoluţiei, ţările române au avut reprezentanţi la Poartă, folosind instituţia capuchehaiei cu trăsăturile proprii ultimei perioade în care a funcţionat. În perioada formării şi consolidării statului naţional şi unitar român, cele două agenţii care acţionau ca una ingură, tind să se modifice în sensul desfiinţării complete a trăsăturilor care mai existau din vechile raporturi dintre ţările române şi Poartă. Anul 1877 va marca schimbări fundamentale pe linia cuceririlor obţinute de România.

Gh. Cazan, prezentînd crearea reprezentanţei diplomatice a României la Petersburg, arată că înfiinţarea consulatelor ruseşti, austriece, franceze etc. în ţările române, a dus la instituirea jurisdicţiei consulare pe baza unor înţelegeri cu guvernul otoman. Aceasta a lezat autonomia Principatelor, permiţînd amestecul consulilor străini în treburile interne ale ţărilor române. Deşi puterile străine aveau reprezentanţii lor în ţările române, acestea fiind sub suzeranitate otomană nu aveau dreptul la o politică externă de sine stătătoare, deci nici la reprezentanţi în străinătate. A trebuit recunoaşterea independenţei ţării pentru ca România să-şi cîştige acest drept.

Tratatul de la Berlin, care includea în prevederile sale şi art. 44 care recunoştea independenţa României condiţionată de acordarea drepturilor politice şi civile tuturor locuitorilor României indiferent de credinţele lor religioase, admiterea în funcţii publice a locuitorlor de orice religie, libertatea tuturor cutelor şi a cărui zelos apărător s-a dovedit a fi — după cum ne informează N. Adăniloaie — Germania, va implica şi modificarea art. 7 din Constituţie.

În spatele respectării acestei prevederi se ascunde de fapt hotărîrea Germaniei de a recunoaşte independenţa României, după ce aceasta va fi răscumpărat căile ferate de la acţionarii germani. Şi odată cu Germania, îşi vor da consimţămîntul Anglia şi Franţa care se solidarizară cu ea.

Deosebit de interesantă, pe linia cunoşterii istoricului creării primelor misiuni diplomatice ale României, această culegere de studii înfăţişează principalele direcţii spre care politica externă a României şi-a îndreptat atenţia, efortul continuu depus de reprezentanţii României pentru înfăptuirea acestor ţeluri.

Volumul vine să completeze seria lucrărilor apărute şi atît de solicitate de un larg public vădit interesat în cunoaşterea mai amănunţită a acestui labirint spinos care a fost şi este diplomaţia.

L. MIHĂILESCU

N. ADĂNILOAIE şi DAN BERINDE REFORMA AGRARĂ DIN 1864.

Editura Academiei Republicii Socialiste **România**, Bucureşti, 1967, 361 p. cu indice general

Aşteptată cu un justificat interes, lucrarea recenzată reprezintă o contribuţie importantă la studierea celei mai de seamă probleme sociale care a frămîntat statul român în perioada modernă a istoriei sale.

După o incursiune istoriografică, în prima parte N. Adăniloaie (p. 5—33), D. Berindei (p. 37—215) sînt redate dezvoltarea agriculturii şi evoluţia raporturilor agrare în Principatele române dunărene în perioada premergătoare reformei, importanţa chestiunii abordate şi modul de punere a ei, cu diverse prilejuri, de reprezentanţii claselor sociale şi legea rurală propriu-zisă din 1864. Partea a doua (p. 219—347), bazată, în primul rînd, pe cercetarea fondului arhivistic existent, se ocupă de aplicarea imediată şi în continuare a legii, pînă la 1889, corectînd — în ceea ce priveşte datele globale — toate punctele de vedere cunoscute pînă acum. Considerăm îndreptăţită tratarea pînă la 1889 întrucît tot ce s-a făcut pînă atunci sub raportul împroprietăririi ţăranilor reprezintă, în fond, tot o aplicare a legii din 1864.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Pornind de la adevăratul înţeles încă de legiuitori — anume, că problema nu era specifică numai ţării noastre ci ea reţinuse atenţia pe un spaţiu mult mai întins —, D. Berindei, înfăţişează pe scurt modul de rezolvare a reformelor agrare şi în imperiile habsburgice şi ţarist. Trecînd la analiza stadiului de dezvoltare al agriculturii în Principate şi la analiza raporturilor agrare în perioada premergătoare reformei, autorul arată că relaţiile capitaliste, dominante în industrie (p. 45), se extinseseră substanţial în agricultură — ramura principală a economiei —, că obligaţiile de clacă ale ţăranilor se menţineau ridicate (p. 62) dar se constata, paralel, o creştere vertiginoasă a cuantumului dijmei (p. 63), în timp ce renta în bani era percepută „într-o măsură relativ mai restrînsă decît renta în muncă" (p. 65). În continuare, autorul stăruie asupra constrîngerii extraeconomice practicată de boieri şi arendaşi, cel mai adesea cu sprijinul autorităţilor administrative, ca şi asupra împotrivirii ţăranilor, a luptei lor pentru pămînt. Asupra acestui din urmă aspect D. Berindei îşi rezervă o revenire ulterioară, într-un studiu separat (p. 75 nota 98).

Discutînd al doilea aspect major al chestiunii, autorul analizează, din acest punct de vedere, lucrările Adunărilor ad-hoc — stăruind pe rînd asupra fiecărei poziţii —, prezintă apoi părerea şi propunerile Comisiei de informare a puterilor garante — relevînd inexistenţa unei unităţi de opinie a tuturor comisarilor —, ca şi textul vag, fără propuneri concrete în această direcţie, al Convenţiei de la Paris din 7/19 august 1858. Un loc important este rezervat în continuare analizei modului în care s-a ajuns la proiectul reacţionar de lege rurală al Comisiei centrale de la Focşani, şi urmăriri lui, pînă la adoptarea, cu unele modificări neînsemnate, în Adunarea unică a Principatelor (1862). Autorul subliniază cu acest prilej eforturile partizanilor reformei (îndeosebi V. Mălinescu) de a împiedica elaborarea unui asemenea proiect primejdios care, prin deposedarea în fapt a ţăranilor, putea să provoace grave tulburări sociale într-o ţară deja agitată, cu urmări imprevizibile pentru însăşi soarta naţiunii. În Adunarea unică a Principatelor, D. Berindei relevă consistenţa argumentelor lui N. Kogălniceanu, care a dat o adevărată bătălie parlamentară împotriva reprezentanţilor conservatori orbiţi de interesul lor de clasă şi adesea ignoranţi, atunci cînd discutau evoluţia şi stadiul contemporan al chestiunii. Neîndrăznind să prezinte domnitorului spre sancţionare legea votată în 1862 în Adunare, reprezentanţii reacţiunii conservatoare au avut în general aceeaşi atitudine rigidă faţă de problema agrară şi în continuare, şi de aceea, avînd în vedere opoziţia conservatoare şi faţă de alte reforme absolut necesare — cum era cea electorală, de pildă —, autorul se alătură părerii care consideră îndreptăţită lovitura de Stat din 2/14 mai 1864. În final se insistă în mod deosebit asupra elaborării şi conţinutului legii rurale de la 14/26 august 1964.

N. Adăniloaie, în partea a doua a lucrării, se opreşte mai întîi asupra răspîndirii şi explicării legii, precum şi asupra ecoului ei în lumea satului, relevînd mulţumirea şi recunoştinţa ţăranilor în contrast cu dezaprobarea şi împotrivirea moşierilor şi arendaşilor. Trecînd la analiza modului de aplicare a legii, autorul stăruie asupra acţiunii deliberate şi constante a moşierilor şi arendaşilor de a-i eluda, în diverse chipuri, prevederile. Tărăgănarea alegerii Comisiilor de plasă pentru constatarea situaţiei, spre a se trece la aplicarea legii, impunerea unor oameni docili în Comisiile comunale de delimitare sau comasare, intervenţia pe lîngă inginerii hotarnici — puţini la număr şi uneori ei înşişi complici la nedreptăţi —, în ultimă instanţă chiar refuzul faţiş de îndeplinire a dispoziţiilor legale — iată tot atîtea acţiuni împotrivitoare ale moşierilor şi arendaşilor. Ca şi cînd greutăţi nu erau destule — continuă autorul —, a survenit, sub acţiunea intrigilor, demisia guvernului M. Kogălniceanu în ianuarie 1865. Guvernele care i-au urmat (C. Bosianu, apoi N. Kreţulescu) au avut o atitudine mai puţin fermă în aplicarea legii. Delimitarea şi măsurarea pămîntului, adesea contrar prevederilor legii, terorizarea delegaţilor săteni din comisiile de plasă sau comunale — iată mijloace folosite de adversarii reformei. Dacă înainte de decretarea legii moşierii şi arendaşii au practicat izgonirea ţăranilor clăcaşi de pe moşii (aspect tratat, de altfel, de D. Berindei în prima parte), micşorarea — prin diverse mijloace — a pămîntului aflat în folosinţa clăcaşilor, conform legilor din 1851, obligarea ţăranilor să-şi împuţineze vitele prin neacordarea de izlaz şi „prisoase" necesare hranei acestora, după august 1864, în cazul în care mijloacele arătate mai sus nu dădeau rezultatele scontate se trecea la excluderea directă de la împroprietărire, la determinarea silnică sau prin ademeniri a ţăranilor de a renunţa la dreptul lor, precum şi la trecerea clăcaşilor în categorii inferioare de împroprietărire. Analizînd acest din urmă aspect în 10 judeţe, autorul constată că un total de 16.121 clăcaşi au fost împroprietăriţi la categorii inferioare (p. 286). La toate acestea se adăuga proporţia, îngrijorătoare în unele judeţe, a „micului

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

abuz" local. De aceea — arată autorul —, în aprilie 1865, cînd aplicarea legii trebuia să fie încheiată, aproape 50% din clăcaşi nu intraseră în stăpînirea pămînturilor la care erau legal îndreptăţiţi. De altfel aplicarea legii nu se va termina nici în următorii 10 ani.

Cele mai mari nedreptăţi dar şi cele mai multe proteste, pînă la revoltă, ale ţăranilor sînt semnalate în judeţele Suceava şi Dolj — arată autorul. Răscoala cea mai puternică şi cu aria de răspîndire cea mai întinsă a avut loc în 1866 — *răscoala grănicerilor* —, într-un moment de mare şi primejdioasă tensiune politică.

N. Adăniloaie se ocupă în continuare de problema împroprietăririi „însurăţeilor" (1878—1879), apoi a altor categorii de ţărani, prin legea din 1889, în urma puternicelor răscoale din 1888.

Corectînd cifrele lui G. D. Creangă — luate ca temei pînă nu demult [1]) —, N. Adăniloaie, în urma unei atente cercetări a arhivelor şi a unui calcul verificat, precizează (p. 342—344) : conform Legii rurale, trebuiau să se dea 1.770.831 ha. pămînt la 406.429 clăcaşi capi de familie, dar s-au dat în realitate 1.654.969 ha; au rămas fără pămînt peste 100.000 ţărani ("însurăţeii", cei excluşi etc.) iar 133.546 (pălmaşii) au primit loturi insuficiente. Adăugînd la clăcaşii din cele 3 categorii (fruntaşi, mijlocaşi, pălmaşi) pe „însurăţeii" împroprietăriţi ulterior (48.342, cu 228.328 ha.) şi pe cei care au primit locuri de casă, rezultă un total de 515,422 ţărani împroprietăriţi cu 1.894.928 ha. iar alţii 106.714 ţărani şi-au putut cumpăra, conform legii din 1889, 546.593 ha. Deci, un total de peste 2.440.000 ha au intrat în stăpînirea ţăranilor, ceea ce revine aproximativ 4 ha., în medie, de familie. Legea s-a aplicat mai corect pe proprietăţile statului.

Totuşi — este de părere, în final, autorul—, legea n-a rezolvat decît parţial problema agrară în România. Aproape 70% din suprafaţa cultivabilă a ţării rămînea moşierilor şi numai aproximativ 30% revenea în proprietatea absolută a ţăranilor.

Evident, legea şi-a avut limitele sale — rezultate atît din concepţia autorilor cît şi din condiţiile concrete ale momentului istoric respectiv —, dar ea a avut o importanţă majoră pentru dezvoltarea ulterioară a societăţii şi a statului român. Ea a dat — conchide autorul — un puternic impuls dezvoltării capitalismului în agricultura României. „Proprietatea feudală asupra pămîntului s-a transformat în proprietate de tip burghez, modul de producţie capitalist devenind dominant" (p. 345). Deşi procesul acesta s-a desfăşurat lent şi chinuitor pentru ţărani, emanciparea lor a impulsionat dezvoltarea forţelor de producţie ale ţării. O parte din ţăranii rămaşi fără pămînt sau împroprietăriţi cu pămînt puţin ajung să-şi vîndă forţa de muncă la oraşe, contribuind la formarea şi dezvoltarea proletariatului, iar atribuirea de loturi diferenţiate pe categorii a contribuit la procesul de diferenţiere a ţărănimii, de polarizare excesivă a societăţii — premiză, în fond, a trecerii la o nouă orînduire socială.

O ultimă concluzie ce se desprinde, credem, din întreaga lucrare este aceea că, fără a neglija limitele legii rurale din 1864, răspunderea pentru implicaţiile ei negative — pe planul evoluţiei sociale şi în viaţa propriu-zisă a ţăranului —revine în cea mai mare parte modului reacţionar în care boierimea a terorizat şi *mai ales* s-a străduit să pună în aplicare, înainte de 1864, concepţia sa de transformare a dreptului funciar feudal în drept capitalist; iar după decretarea legii, rămînînd, ca moşierime, puternică, modului cum s-a străduit — în bună parte reuşind ! — să eludeze sau chiar să nesocotească prevederile legii. Cu aceasta, autorii au încercat să pună capăt unor critici excesive, după părerea noastră nedrepte, ce s-au adus acestei legi îndată după decretarea ei şi pînă nu demult.

★

Subliniind încă odată meritele incontestabile ale lucrării, nu putem trece cu vederea unele aspecte care afectează — în mai mare sau mai mică măsură — valoarea sa.

Desigur, modul în care ambii autori au conceput tratarea — analiza în ordine strict succesivă a evenimentelor, prevederilor, expunerea, pe aspecte, a datelor desprinse din arhive — se poate justifica printr-o serie de argumente. Socotim însă că o mai bună sistematizare a problemelor şi poziţiilor de pe care ele erau abordate era mai indicată, cu urmări salutare pentru economia lucrării şi mai ales în folosul laturii teoretice a chestiunii asupra căreia ambii autori n-au insistat, după părerea noastră, suficient. Subiectul în discuţie era dintre cele mai importante şi o teoretizare a lui — pornind de la multitudinea de date şi fapte, de la modul cum a evoluat concepţia diferitelor clase şi categorii sociale asupra dreptului funciar şi cum s-au concretizat strădaniile lor de a o aplica — era absolut necesară, iar reconsiderarea, pe acest temei, a unor puncte de vedere anterioare, exprimarea cu mai mult curaj şi altor puncte de vedere proprii era aşteptată de la cei

[1]) Vezi D. Berindei în *Istoria României*, vol. IV, Ed. Acad. R.P.R, 1964, p. 381.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

doi autori [1]. Astfel incursiunea istoriografică dela început ar fi devenit mai interesantă, prima parte a lucrării n-ar mai fi lăsat, în oarecare măsură, impresia unei tratări „conştiincioase" a evenimentelor şi a luărilor de atitudine iar partea a doua, precizînd frecvenţa pe ţară a diverselor elemente sau fenomene, ar fi putut ajunge — cum a făcut-o dealtfel în unele privinţe — la mai multe adevăruri foarte importante, pe care demult le aşteptăm. Evident, ne dăm seama de greutatea eforturului ce trebuia întreprins, de aproximaţia mai mare sau mai mică la care ne obligă mărturiile rămase, dar socotim că trebuia încercat mai mult decît s-a făcut. Apoi, fără investigaţia profundă a perioadei 1851—1864 — din punctul de vedere al evoluţiei şi înfruntării concepţiei amintite (asupra dreptului funciar) şi al diverselor strădanii de aplicare a ei, investigaţie care, departe de a neglija aspectele mai importante, dimpotrivă subliniindu-le, să permită şi aprecieri valabile pe întreaga ţară asupra fenomenului, eventual cu sinuozităţile evoluţiei sale, precum şi consideraţii statistice generale —, fără aceasta, deci, legea rurală din 1864 nu poate fi abordată, după părerea noastră, în deplină cunoştiinţă de cauză. Cunoaştem că autorul primei părţi a lucrării, împreună cu un colectiv de cercetători, a parcurs în mare parte, dacă nu integral, fondul arhivistic al problemei în această perioadă (1851—1864), că, în urma acestei cercetări, la Institutul de istorie al Academiei R.S.R. sînt pregătite sau se pregătesc volume de documente, am notat de asemenea că însuşi autorul îşi rezervă o revenire ulterioară asupra frămîntărilor şi răscoalelor ţărăneşti premergătoare reformei. Poate că stadiul de prelucrare a fondului documentar respectiv încă nu permite concluzii definitive. Oricum ar fi însă, valoarea lucrării se resimte din această cauză, căci stadiul exemplifi cărilor pe aspecte trebuie totuşi depăşit în această problemă.

Aceeaşi observaţie avem şi pentru partea a doua a lucrării, de pildă la capitolul care tratează contestaţiile, jalbele şi revoltele ţărăneşti cauzate de nedreapta aplicare a legii rurale (cap. V). Referirea la numeroasele jalbe în care se menţiona calitatea inferioară a pămîntului primit de ţărani, încălcîndu-se legea, ar lăsa impresia că în cele mai multe cazuri s-a procedat aşa. Dacă aşa stau lucrurile — şi autorul poate să cunoască mai bine decît toţi, în urma cercetării întreprinse —, atunci trebuia s-o spună, fie şi cu aproximaţia pe care documentele o impun. Dacă însă nu este aşa, trebuia făcută precizarea cuvenită, căci ea ar fi fost de mare importanţă în aprecierea generală a legii rurale din 1864.

În afara acestor observaţii de ansamblu, care sperăm să fie bine înţelese, formulăm şi altele mai de amănunt.

Autorul primei părţi a lucrării evită să-şi exprime un punct de vedere ori să se alăture ferm unuia din cele exprimate pînă acum în importanta problemă a rezervei feudale în perioada regulamentară (p. 46) şi, evident în lipsa unei complete prelucrări statistice a datelor, nu se încumetă, în mod explicabil, să formuleze unul pentru perioada următoare pînă la reformă, în aceeaşi chestiune. La p. 48 nu formulează cuvenitele rezerve la o apreciere generală privind venitul moşiilor rezultat din însămînţări şi astfel afirmaţia poate contrasta cu un caz prezentat ulterior (p. 56), caz care, probabil, nu este singurul. În privinţa aprecierii clăcii (p. 62 şi 74) cît şi în privinţa suprafeţei de pămînt folosită de ţărani sub Regulamentul organic (p. 73), autorul rămîne, în prima chestiune, la aprecierile contemporanilor (N. Bălcescu, etc.), iar în cea de a doua la un mod de abordare care a fost, cel puţin pentru Ţara Românească, depăşit de cercetări recente, de altfel cunoscute autorului. Mai semnalăm folosirea improprie a termenului de „urbariu" pentru Moldova (p. 122), termen propriu — dintre ţările române — numai Transilvaniei; în sfîrşit, faptul că, după mărturia demnă de încredere a lui M. Kogălniceanu în discursul din 1/13 aprilie 1891 [1]), nu Cuza a refuzat sancţionarea legii rurale reacţionare din 1862 (p. 159), ci înşişi susţinătorii ei — evident, de teama unor mişcări populare şi cunoscînd punctul de vedere al domnitorului — n-au îndrăznit să i-o prezinte spre sancţionare.

Autorul celei de a doua părţi a lucrării nu explică suficient lipsa unui regulament de aplicare a legii rurale din 1864, reproşîndu-le legiuitorilor (p. 223) o credinţă care, cel puţin la unii dintre ei (Al. I. Cuza, M. Kogălniceanu) n-a existat, după părerea noastră, decît în exprimarea oficială menită să liniştească spiritele. De asemenea modul general la care este adresată aceloraşi critica de la p. 345 îl considerăm prea categoric şi nedrept pentru unii dintre legiuitori.

G. D. ISCRU

[1]) Cu atît mai mult era necesară teoretizarea, pe baze documentare, cu cît mai apar încă lucrări prezentînd grave confuzii în această privinţă. Vezi Sultana Sută-Selejan, *Gîndirea economică a lui Nicolae Bălcescu*. Ed. Acad. R. S. România, Bucureşti, 1967, 495 pagini.

[1]) Vezi Mihail Kogălniceanu, *Texte social-politice alese*, Ed. politică, Bucureşti, 1967, p. 393.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

ION CRIŞAN, TEATRUL AMATOR ROMÂNESC DIN LUGOJ.

Sfatul popular al regiunii Banat, Casa regională a Creaţiei populare, Timişoara, 1967, 268 p.

Cartea are meritul de a fi primul studiu comparativ asupra interesantei mişcări de amatori din Banat. Aşadar, un început care se cere continuat şi care neîndoios, acoperă, cel puţin în parte, un gol în istoria culturii noastre.

Aplecîndu-se atent şi pasionat asupra temei abordate, pătrunzînd competent în intimitatea completă a fenomenului artistic bănăţean, Ion Crişan sintetizează un material faptic extrem de bogat şi variat, acumulat pe parcursul studierii minuţioase a numeroaselor fonduri arhivistice, colecţii de ziare şi reviste, cărţi de istoriografie teatrală şi a iconografiei existente la Muzeul şi Casa de cultură din Lugoj, la Muzeul Teatrului Naţional din Bucureşti, la Arhivele Statului din Timişoara, Braşov şi Lugoj.

Expresie a luptei poporului român pentru libertate şi unitate naţională, teatrul amator românesc din Lugoj a fost în trecut o formă de dezvoltare a conştiinţei naţionale. Prima parte a monografiei relevă tocmai strădaniile înaintaşilor de a servi cauzei nobile a eliberării naţionale şi sociale a românilor în anii de asuprire habsburgică, eforturile susţinute ale intelectualilor progresişti de a înfiinţa teatru românesc, permanenţa legăturilor cu teatrul şi dramaturgia din Muntenia şi Moldova, aportul interesant al meseriaşilor lugojeni de cele mai diverse profesii la mişcarea teatrală, rodnica activitate a trupei lui G. A. Petculescu.

Bine reliefată ne apare de asemenea activitatea filialei din Lugoj a „Societăţii pentru fond de teatru român".

Angajată în mişcarea culturală menită să contribuie la menţinerea şi cultivarea limbii române, la dezvoltarea culturii naţionale române „Societatea pentru fond de teatru român" şi-a desfăşurat activitatea de-a lungul a peste o jumătate de secol (1870—1934) pe o întinsă arie geografică locuită de români, din Maramureş pînă în jos la Dunăre şi de la Arad la Braşov.

Deşi creată abea în 1908 filiala din Lugoj şi-a adus o contribuţie de seamă în realizarea ţelurilor societăţii. Desfăşurîndu-şi activitatea pe baza unui plan bogat de turnee în zeci de sate ale fostului comitat Caraş, formaţiile de teatru ale filialei, pe lîngă spectacolele date, au organizat conferinţe de iniţiere a publicului de la sate în problemele literaturii dramatice iar unii actori au acordat sprijin echipelor de teatru sătesc pentru montarea unor spectacole.

Ultima temă a primului capitol se referă la activitatea „Asociaţiuni române de teatru Thalia" desfăşurată în contextul dezvoltării cultural-naţionale puternic impulsionată de desăvîrşirea unităţii noastre naţionale.

Capitolul următor prezintă activitatea formaţiilor de teatru ale sindicatelor, a Teatrului popular al oraşului Lugoj (1947—1948), succesele teatrale obţinute de Ateneul popular şi Căminul Cultural (1949—1953), Casa de Cultură (1953—1963), Teatrul popular cu stagiune permanentă (1963—1967), într-un cuvînt acea a doua etapă a mişcării teatrale de amatori din patria noastră, de vastă desfăşurare liberă a talentelor, puse în slujba cauzei socialismului, care a permis abordarea unui repertoriu variat şi interesant, ridicarea măiestriei artistice a actorilor amatori, crearea de noi relaţii între arta amatoare şi profesionistă.

În ultimul capitol al lucrării autorul abordează probleme deosebit de interesante legate de izvoarele folclorice ale teatrului, teatru de păpuşi, dramaturgie locală, învăţămîntul artistic teatral, teatrul şcolar şi studenţesc, teatru amator german şi maghiar, presa teatrală, pentru a se opri şi asupra unor personalităţi ca Dr. Petru Groza, Valeriu Branişte, Camil Petrescu ce şi-au închinat o parte a activităţii lor cauzei promovării teatrului, a dezvoltării gustului pentru frumos, sprijinirii acţiunii de ridicare a nivelului artistic al spectacolelor de teatru.

Amintim în încheiere că lucrarea mai cuprinde o bibliografie, indici de nume şi de persoane şi numeroase fotografii prezentînd aspecte sugestive din activitatea teatrului amator lugojan. Ar fi fost de dorit ca bibliografia să se refere şi la fondurile şi colecţiile arhivistice (inclusiv cele aflate în posesia particularilor) care au fost folosite în prezenta lucrare şi totodată să fie ilustrată cu fotocopii după documente originale reprezentative pentru varietatea fenomenului teatral neprofesionist care a cuprins de mai bine de o sută de ani vechea „vatră spirituală a Banatului", Lugojul.

I. BURLACU

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

AUGUSTIN DEAC, GHEORGHE MATEI, FEBRUARIE 1933 — ECOUL INTERNAȚIONAL AL EROICELOR LUPTE ALE CEFERIȘTILOR ȘI PETROLIȘTILOR,

Editura Științifică, București, 1967, 304 p.

Ecoului și importanței pe plan internațional a eroicilor lupte ale ceferiștilor și petroliștilor din februarie 1933 îi este consacrată lucrarea apărută în Editura științifică, sub semnătura istoricilor Augustin Deac și Gheorghe Matei de la Institutul de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R.. Prin această lucrare, istoriografia română continuă preocuparea de a îndeplini sarcina trasată istoricilor de către Congresul al IX-lea al P.C.R. — de a studia și reda principalele momente din istoria poporului român și a mișcării muncitorești, în strînsă legătură cu cadrul general intern și internațional în care s-au desfășurat.

Lucrarea este rodul unei cercetări științifice îndelungate, vaste și în unele probleme inedită. Autorii își bazează documentarea îndeosebi pe un bogat material de presă din țară și de peste hotare, din presa muncitorească și burgheză. Urmărind să redea cît mai aprofundat ecoul internațional al luptelor muncitorimii române din 1933, autorii au cercetat și unele fonduri arhivistice importante din țară, de la Arhiva C.C. al P.C.R., Arhiva Institutului de Studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (fondul „Luptele eroice ale muncitorilor ceferiști și petroliști din ianuarie—februarie 1933', dosarul „Ecoul internațional") și Arhivele Statului București (fondul Ministerului Propagandei Naționale, Direcția presei și informațiilor). Într-o măsură mai mică autorii au avut posibilitatea să facă investigații în arhivele străine, aceasta limitîndu-se la unele arhive din țările socialiste.

În același timp sînt utilizate lucrările apărute la noi în țară despre aceste lupte cît și colecțiile de documente.

Dovedind un simț al sintezei istorice, autorii fac în primul capitol al lucrării o succintă analiză a condițiilor social-economice și politice interne și împrejurărilor internaționale în care s-au desfășurat luptele muncitorilor ceferiști și petroliști din ianuarie—februarie 1933, a rolului P.C.R. în pregătirea, organizarea și conducerea acestor lupte, a desfășurării lor și eroismului muncitorilor în puternica încleștare cu forțele represive ale burgheziei. În încheierea acestui capitol e prezentată însemnătatea istorică pe plan intern și internațional a luptelor muncitorimii ceferiste și petroliste din 1933.

În capitolele următoare, autorii prezintă ecoul internațional și puternica solidaritate de peste hotare cu luptele muncitorimii române. Această solidaritate a înregistrat o arie vastă cuprinzînd țările Europei, precum și țări din America, Asia și Africa, în care s-au resimțit, într-o măsură mai mare sau mai mică, ecoul luptelor eroice ale ceferiștilor și petroliștilor. Într-un manifest al C.C. al P.C.R. de la sfîrșitul lunii martie 1934 se evidenția amploarea acțiunilor internaționale de solidarizare cu luptele din februarie și de protest împotriva procesului înscenat conducătorilor acestor lupte.

Solidaritatea internațională cu lupta muncitorimii române a cuprins cele mai diverse clase și categorii sociale din diferite țări ale lumii : clasa muncitoare internațională, studenți, cercuri largi ale opiniei publice democratice și progresiste, reprezentanți marcanți ai culturii mondiale (Henri Barbusse, Romain Rolland, Jean Richard Bloch, Louis Aragon și mulți alții), care au protestat împotriva asasinatului în masă și au cerut stingerea procesului și eliberarea conducătorilor arestați.

Lupta unită a tuturor categoriilor de muncitori de la Atelierele C.F.R. și petroliști din Valea Prahovei, realizarea frontului unic muncitoresc și eroismul muncitorilor a făcut ca aceste lupte să se bucure de prețuire nu numai în mișcarea comunistă internațională dar și în rîndurile social-democrației dintr-o serie de țări.

Acțiunile de solidarizare internațională cu lupta proletariatului român au îmbrăcat forme de o amploare impresionantă, cum au fost : greve și demonstrații de solidaritate, articole scrise de presa muncitorească și democratică, scrisori și telegrame de protest adresate autorităților române, congrese, conferințe și întruniri, constituirea de comitete de apărare a feroviarilor români și trimiterea de delegați la proces. Astfel, la procesul de la Craiova a sosit o delegație compusă din trei membri ce reprezenta peste 400.000 de muncitori feroviari din Franța cu sarcina de a da grai protestului muncitorimii franceze și a cere stingerea procesului și eliberarea celor arestați.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Charles Bourthoumieux, avocat la Curtea de Apel din Paris a venit spre a lua cuvîntul în apărarea ceferiştilor ca delegat al Asociaţiei juridice internaţionale şi al Comitetului mondial de luptă împotriva fascismului şi războiului imperialist.

Mişcarea comunistă internaţională, partidele comuniste din numeroase ţări, au privit cu admiraţie, entuziasm şi calde sentimente frăţeşti curajul şi eroismul de care a dat dovadă clasa muncitoare română în acţiunea sa pentru o cauză justă şi au acordat o înaltă preţuire acestor lupte, rolului Partidului Comunist Român în organizarea şi conducerea lor. În acest sens, revista „Komunisticeski Internaţional", organ de presă al Internaţionalei Comuniste scria doi ani mai tîrziu: „luptele din februarie, conduse de partidul comunist şi de sindicatele revoluţionare pe baza frontului unic organizat de jos au dovedit nu numai autoritatea colosală şi influenţa mare a partidului, dar au arătat şi legătura sa strînsă cu cele mai largi mase populare". Revista ajungea la concluzia că aceste lupte *„vor intra în istoria mişcării muncitoreşti internaţionale ca una din paginile ei minunate"* (p. 44).

Prezentînd critic poziţia Internaţionalei Comuniste, autorii nu trec peste unele concepţii sectar-stîngiste, de subestimare a forţelor interne, de neîncredere în capacitatea revoluţionară a proletariatului român şi a partidului său comunist din partea unor foruri ale acestui organism. Acestea „în pofida evidenţei faptelor, tindeau să minimalizeze şi să ignoreze chiar rolul Partidului Comunist din România în luptele muncitoreşti din 1933, justeţea liniei P.C.R. de făurire a frontului unic muncitoresc" (p. 45—46). O asemenea poziţie negativă a adoptat secretariatul Balcanic al Internaţionalei Comuniste.

Partidele comuniste din multe ţări, dînd expresie poziţiei lor de solidaritate internaţionalist-proletară, au organizat numeroase acţiuni de sprijinire a proletariatului român. La această campanie de solidaritate au participat organizaţiile internaţionale ale clasei muncitoare din care au rol deosebit l-au avut organizaţiile revoluţionare internaţionale ale feroviarilor. Alături de acestea, organizaţiile democratice şi antifasciste internaţionale, au evidenţiat acţiunile curajoase ale proletariatului român considerîndu-le printre cele mai puternice ridicări de masă împotriva fascismului şi războiului în Europa. Astfel, la Congresul mondial antifascist din iunie 1933 de la Paris, delegaţiei române i s-a făcut o primire caldă şi prietenoasă, iar cînd delegatul ţării noastre, profesorul Petre Constantinescu-Iaşi, a pronunţat cuvîntul „Griviţa" cei 3 500 de delegaţi au manifestat îndelung în picioare.

În prezentarea ecoului şi mişcării de solidaritate în diferite ţări ale lumii, autorii acordă un spaţiu apreciabil celei din Franţa, unde ea a cunoscut o amploare şi o intensitate deosebit de puternică.

Mişcarea de solidaritate din Franţa s-a grefat pe realităţile social-economice şi politice din această ţară, la care s-au adăugat şi unii factori specifici ai relaţiilor româno-franceze, cum au fost puternica comunitate de scopuri şi năzuinţe şi solidaritatea forţelor democratice şi progresiste ale celor două popoare în diferite momente istorice. De asemenea în această ţară îşi aveau sediul o serie de organizaţii revoluţionare şi progresiste internaţionale.

Prezentarea mişcării de solidaritate din Franţa, U.R.S.S. Cehoslovacia, Marea Britanie, S.U.A., Bulgaria, Ungaria, Polonia, Austria, Grecia, cu luptele muncitorimii ceferiste şi petroliste din România din 1933 ni se pare cea mai bine redată şi documentată.

Socotim că autorii au procedat just, includînd în lucrare, în ultimul capitol, prezentarea mişcării de solidaritate a oamenilor muncii din România cu luptele proletariatului internaţional în anii 1933—1934, cu lupta poporului german, austriac, francez, spaniol şi ungar împotriva fascismului şi cu lupta poporului chinez împotriva cotropitorilor japonezi.

Lucrarea este scrisă într-un stil cursiv şi atrăgător, completată cu facsimile după documentele vremii şi o serie de indici, ceea ce o fac utilă atît pentru specialişti cît şi pentru diversele categorii de cititori. Ea oferă profesorilor de istorie un bogat material documentar pentru educarea tinerii generaţii în spiritul glorioaselor tradiţii revoluţionare ale poporului român şi a internaţionalismului proletar.

Fără a-i diminua valoarea ştiinţifică, trebuie să arătăm că lucrarea repetă multe probleme cunoscute din literatura de specialitate *, ceea ce o face mai puţin interesantă pentru specialişti şi cititori în comparaţie cu alte lucrări.

Prezentarea ecoului luptelor ceferiste şi a mişcărilor de solidaritate din unele ţări e slab documentată. De exemplu, în Iugoslavia — ţara vecină cu puternice tradiţii revoluţionare şi legături cu mişcarea revoluţionară din ţara noastră de-a lungul istoriei —, ecoul luptelor se rezumă la numai cîteva articole din presa burgheză.

* „Studii", revistă de istorie, nr. 1/1963i şi Analele institutului de istorie a partidulu de pe lîngă C.C. al P.C.R., nr. 1/1963, 3/1964, 1/1966.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Considerăm că prezentarea ecoului luptelor din 1933 ar fi putut fi mai documentată, în sensul utilizării unor documente de arhivă şi articole din presa muncitorească şi democratică a vremii. Remarcăm aceeaşi prezentare unilaterală sau sumară a ecoului luptelor muncitorimii române în Cuba şi Argentina, în Canada, Spania, Maroc şi Africa de Sud, ultimele patru menţionate în manifestul C.C. al P.C.R. din martie 1934 pentru acţiunile lor de solidaritate. Despre alte ţări mari, cum ar fi Brazilia şi Mexicul nu ni se arată de asemenea nimic.

Pe de altă parte, unele afirmaţii nu sînt obiective şi poartă amprenta unor aprecieri care au existat în această perioadă în mişcarea comunistă internaţională. Astfel, la p. 33 la subsol se afirmă că unii lideri ai Partidului social-democrat din Germania „se aşteptau ca Hitler să-i accepte ca parteneri", ceea ce înseamnă a-i pune pe social-democraţi pe acelaşi plan cu partidul naţional socialist al lui Hitler, aşa cum făcea Cominternul.

În concluzie, pentru a întări valoarea ştiinţifică a lucrării, sugerăm autorilor ca, la o eventuală nouă ediţie, să revadă anumite formulări şi să lărgească baza documentară cu surse de arhive şi diferite ediţii de documente.

BOBOCESCU GR. VASILE

N. RAUŞ, VALORIFICAREA DOCUMENTAŢIEI ÎN LITERATURA ISTORICĂ,

în Analele Institutului de studii istorice şi social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., an XIII, 5/1967, p. 101—110.

O preocupare a revistei Analele Institutului de Studii istorice şi social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R. care merită a fi consemnată este aceea de a dezbate în paginile sale aspecte teoretice importante ale ştiinţei istorice privind cunoaşterea şi valorificarea documentaţiei istorice. În acest sens articolul lui N. Rauş „Valorificarea documentaţiei în literatura istorică" are meritul de a scoate în evidenţă importanţa folosirii izvoarelor istorice, de a consemna necesitatea imperioasă de informare sau documentare în alcătuirea oricărui studiu istoric.

Importanţa cercetării izvoarelor istorice este incontestabilă, aşa cum arată autorul, în domeniul social umanistic neexistînd altă disciplină care să-şi dezvăluie atît de direct şi de expresiv materialul de observaţie aşa cum o face istoria. Tablou succesiv al evenimentelor trecute, cuprinzînd toată gîndirea şi fapta omului, istoria îşi are un loc bine determinat care se întemeiază pe cunoaşterea şi stăpînirea întregului complex de fenomene, evenimente, fapte istorice. Integrarea lor în circuitul activ al valorilor istorice, folosirea tezaurului documentar impun cercetătorului înaltul spirit de discernămînt, înfăţişarea obiectivă a faptelor în interpretarea lor justă. În acest sens, autorul scoate în evidenţă importanţa formării unei viziuni largi asupra cadrului istoric recomandînd studierea tuturor izvoarelor într-o temă dată, în scopul tratării problemelor sub diversele lor aspecte. Sinteza istorică trebuie să cuprindă critica ştiinţifică a celor mai edificatoare documente, pasaje din documente care să acrediteze afirmaţiile istoricului. Ea este rezultatul studierii întregii perioade istorice, selecţionării celor mai importante documente, a interpretării juste a acestora. Această activitate este deosebit de grea. Ea presupune un bogat bagaj de cunoştinţe, o îndelungată activitate de cercetare şi putere de pătrundere a sensurilor documentelor, de interpretare şi analizare a faptelor în lumina informaţiilor culese, a realităţii istorice. Din aceste considerente, autorul arată că desigur calitatea de cercetător, „reclamă neîntrerupt îndrăzneală în idei, originalitate novatoare, receptivitate ascuţită... scoţînd în evidenţă necesitatea cultivării exigenţei în rîndul tuturor cercetătorilor, extinderea treptată a experienţei lor în cîmpul istoriei, perfecţionarea metodologiei de lucru. Istoricul cercetător trebuie să pătrundă cu ajutorul izvoarelor în miezul problemelor, să stabilească sensurile informaţiilor, să desprindă esenţialul, să coreleze particularul cu generalul, să interpreteze just, analitic sursa documentară.

Dată fiind importanţa deosebită a valorificării documentaţiei în literatura istorică, fără de care nu se poate concepe cunoaşterea şi studierea istoriei patriei, autorul procedează la cîteva îndrumări privind aparatul critic ştiinţific al oricărei lucrări. Este tratată astfel problema citării surselor bibliografie, atrăgîndu-se atenţia asupra necesităţii redării obligatorii, corecte şi uni-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

tare, a principalelor reguli de descriere bibliografică. În acest sens se arată că trimiterile bibliografice trebuie să cuprindă indicaţii astfel formulate, încît orice publicaţie să poată fi uşor identificată. Sînt tratate, în continuare elementele de bază ale referinţei bibliografice: autor, titlul lucrării, locul şi data editării publicaţiei. Întrucît documentele de arhivă prezintă caracteristici speciale, autorul recomandă ca referinţa bibliografică, care de altfel în limbaj de specialitate se numeşte cotă arhivistică, să cuprindă instituţia unde se află depozitat documentul, apartenenţa acestuia la un fond, în ce mod este păstrat în cadrul acelui fond (dosar, volum, pachet, mapă, caiet etc.) data elaborării, filele, numărul documentului, indicîndu-se ca în unele cazuri să se treacă şi alte elemente care pot servi la identificarea sau cunoaşterea documentului: caracterul sau forma documentului, ţara la care se referă, depozitul, locul unde se află originalul etc.

Pe marginea celor relatate trebuie să atragem atenţia că în cazul materialelor de arhivă descrierea documentului trebuie să cuprindă informaţii cu privire la critica internă şi externă a acestora, astfel descrierea documentului trebuie să cuprindă forma sub care s-a păstrat (original, copie, traducere etc.), informaţii privind aspectul exterior al documentului: materialul pe care este scris (pergament, hîrtie cu filigran etc.) dimensiunile actului în centimetri pentru documentele originale mai vechi de anul 1700, scrierea (uncială, semiuncială, cursivă) cerneala, starea de conservare şi descrierea sigiliului cu toate elementele (material, formă, dimensiuni, şnur). Se indică de asemenea, limba în care este scris documentul cînd este alta decît limba română, ca şi diferitele adnotări şi însemnări de pe documente (note tergale). Mai trebuie adăugat că în ceea ce priveşte cota, aceasta se indică la fiecare document pentru toate formele sub care s-a păstrat, de ex.: orig. Peceţi 153 (A.N. XXX/1), cop. slav. ms. nr. 628 (condica Asachi) p. 549, reg. Eforia şcoalelor din Moldova, XXX/58 (nr. 1).

Desigur tema pusă în discuţie de autor este deosebit de complexă meritînd o abordare mai largă şi cuprinzătoare ce nu poate fi epuizată într-un singur studiu. Considerăm în acest sens că nu ar fi fost lipsită de importanţă tratarea metodologică a problemei încă din faza de informare, de studiere a izvoarelor istorice. Aşa cum este cunoscut, ca în orice domeniu de cercetare, cercetarea istorică implică o metodă proprie în care o deosebită importanţă o are culegerea materialului documentar şi posibilitatea de orientare în folosirea lui.

Pe această linie tratarea problemelor de critică a documentelor ar fi fost deosebit de oportună.

Prin valoarea opiniilor exprimate ca şi prin faptul că poate constitui un îndreptar în sprijinirea tinerilor cercetători mai puţini familiarizaţi cu studierea izvoarelor istorice, lucrarea lui N. Rauş, „Valorificarea documentaţiei în literatura istorică", este deosebit de utilă.

EM. POŞTĂRIŢĂ

SCOUVARAS VANGHELIS, ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΡΙΓΚΟΣ (1725;—1789). Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΡΟΙΚΙΑ ΤΟΥ ΑΜΣΤΕΡΝΤΑΜ Η ΣΧΟΛΗ ΚΑΙ Η ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΖΑΓΟΡΑΣ

Ioan Pringos (1725? — 1789). Comunitatea greacă de la Amsterdam. Şcoala şi Biblioteca din Zagora), Atena, 1964, 337 p.

Colegul nostru Vanghelis Scouvaras de la Institutul de istorie medie al Academiei din Atena a fost mai mulţi ani profesor în diferite şcoli din Tesalia şi a avut posibilitatea să cerceteze bibliotecile şi arhivele publice şi particulare de acolo şi să culeagă un preţios material documentar referitor la istoria acestei regiuni. Fiind un pasionat cercetător, el s-a ocupat, din proprie iniţiativă, la catalogarea tezaurului cultural moştenit de bibliotecile din Zagora şi Milies, de la persoane originare din aceste oraşe, ca fostul mitropolit al Proilvului (Brăilei) şi apoi patriarh ecumenic Calinic, negustorul Ioan Pringos şi învăţaţii Antimos Gazis, Grigorie Constandas şi Daniil Filipide; ultimii doi au trăit şi în Principatele Române.

Bibliotecile din Zagora şi Milies, cu toată vitregia timpurilor, posedă şi astăzi un bogat tezaur de cărţi rare şi de manuscrise, după cum ne-am putut da seama într-o scurtă vizită făcută recent. Din materialul cercetat, am văzut că o parte este legat de istoria ţării noastre şi merită o atenţie deosebită.

Opera de faţă este una din monografiile pregătite pe îndelete de Scouvaras şi pri-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

veşte în general renaşterea culturală a regiunii Pilion în timpul turcocraţiei, şi în special viaţa şi activitatea negustorului Ioan Pringos, unul din evergheţii oraşului Zagora.

Din titlurile celor treisprezece capitole, cititorul poate să-şi dea seama de conţinutul acestei opere. De aceea le reproducem mai jos. Cap. I. 'Η Ζαγορὰ στὶς ἀρχὲς τοῦ 18 αἰώνα (Zagora la începutul secolului al XVIII-lea), (p. 25—27), Cap. II. 'Ο Πρίγκος στό δρόμο τῆς ξενιτειᾶς (Pringos pe drumul străinătăţii), p. 28—37), Cap. III. 'Η ἑλληνικὴ παροικία τοῦ "Αμστερντάμ (Comunitatea greacă din Amsterdam), (p. 38—106). Cap. IV. 'Η προσωπικότητα τοῦ Πρίγκου (Personalitatea lui Pringos), (p. 108—209). Cap. V. 'Ο γυρισμὸς στὴ Ζαγορὰ (Intoarcerea la Zagora), (p. 210—213). Cap. VI. 'Ο γάμος του (Căsătoria lui), (p. 216—220). Cap. VII. Τὰ σχολεῖα καὶ οἱ δάσκαλοι τῆς Ζαγορᾶς μέχρι τὰ 1776 (Şcolile şi profesorii din Zagora pînă la 1776), (p. 221—242). Cap. VIII. Τὸ 'Ελληνομουσεῖο τῆς Ζαγορᾶς (Ellinomusion din Zagora), (p. 243 — 266), Cap. IX. Τὸ « Σχολεῖον τῶν κοινῶν » τῆς Ζαγορᾶς („Şcoala obştească" din Zagora), (p. 267—272). Cap. X. Οἱ φωτοσβέστες (Obşcuranţiştii), (p. 273—284). Cap. XI. "Ενα ἐγκώμιο στὸν Πρίγκο (O odă de laudă la adresa lui Pringos), (p. 285—291). Cap. XII. "Η ἐνίσχυση τῆς Σχολῆς καὶ τῆς βιβλιοθήκης (Sprijinul dat şcolii şi bibliotecii), (p. 292—322). Cap. XIII. 'Ο θάνατος τοῦ Πρίγκου (Moartea lui Pringos), (p. 323—325).

Să ne oprim puţin asupra ideilor progresiste ale luminatului negustor grec Ioan Pringos, care de mic copil a rămas orfan şi n-a avut posibilitatea să înveţe carte la şcoală, ci s-a apucat singur să se cultive. Foarte tînăr Pringos a părăsit oraşul său natal Zagora şi a apucat drumul străinătăţii. Din vînzător comercial, el a ajuns curînd negustor. Primul popas l-a făcut la Alexandria, unde a stat 2 ani, apoi s-a dus la Veneţia, unde a rămas 9 ani. De aici a trecut la Smirna pentru 4 ani şi în sfîrşit s-a stabilit pentru mai mulţi ani (1755—1776) în marele oraş comercial din Olanda Amsterdam. De aici a vizitat apoi şi cîteva oraşe olandeze: Haga, Harlem, Rotterdam etc.

Pringos nu s-a ocupat numai de negoţ, ci şi de unele chestiuni culturale. I-a plăcut să citească mult şi a devenit un pasionat cititor şi bibliofil, iar încetul cu încetul şi-a alcătuit o bibliotecă cu cărţi rare şi preţioase, pe care apoi le-a donat oraşului său natal Zagora. Cele circa 800 de cărţi trimise de la Amsterdam la Zagora erau de filozofie, de istorie, de geografie, operele unor clasici greci şi ale unor părinţi bisericeşti, dicţionare etc. Cele mai multe erau în greacă veche şi în greaca modernă, precum şi în limbile franceză şi germană. Erau cărţi din secolul XVI-lea, XVII-lea şi XVIII-lea, printre care şi unele tipărite în Ţara Românească. Pringos a trimis compatrioţilor săi şi o însemnată sumă de bani ca să clădească un local corespunzător pentru adăpostirea cărţilor trimise, cumpărate cu bani grei. Ceva mai tîrziu, în 1784, şi fostul mitropolit al Proilavului Calinic, urmînd pilda lui Pringos a donat şcolii din Zagora un însemnat număr de cărţi şi manuscrise. Catalogul lor, întocmit de însuşi Calinic, este publicat de Scouvaras la p. 312—219. În acest catalog întîlnim şi cîteva cărţi în limba română.

Multe din cărţile lui Pringos au adnotări şi comentarii preţioase. El avea idei înaintate, după cum se poate vedea, atît din adnotările şi comentariile sale, cît şi din manuscrisele lăsate, care cuprind însemnări despre strădaniile puţinilor negustori greci din Amsterdam de a avea o biserică ortodoxă în mijlocul catolicilor, sau despre evenimentele legate de războiul ruso-turc (1769—1774). Pringos ne-a lăsat şi o mică *Învăţătură creştinească* scrisă în forma de întrebări şi răspunsuri. El vorbeşte adeseori de Imperiul otoman retrograd, în comparaţie cu Europa bogată în academii, biblioteci şi oameni învăţaţi. Socotea că instrucţiunea publică trebuie să se generalizeze şi să pătrundă pînă în cel mai îndepărtat sat, ca un bun general şi ca un drept omenesc, fiindcă unde sînt oameni instruiţi, acolo este şi un stat puternic (p. 149). În continuare susţine că învăţămîntul trebuie să fie gratuit pentru copii săraci. De asemenea trebuie asigurate burse pentru studii superioare. Pringos, stăpînit de astfel de idei, a căutat să sprijine şcoala din oraşul său natal, şi a trimis 1500 groşi epitropilor şcolii, asigurînd astfel salariul unui profesor pe zece ani (p. 152). A mai trimis 300 de groşi bisericii de acolo, pentru plata unui bun predicator. Pringos, nu avea o bună părere despre cler şi ori de cîte ori avea prilej lovea în el. De pildă, el spune că mulţi călugări de la Muntele Athos vindeau în Anglia cărţile de la mănăstiri, ca să risipească apoi banii fără socoteală. El era de părere că veniturile şi încasările mănăstirilor şi bisericilor să fie bine controlate. Adeseori atribuie căderea Bizanţului creşterii monahismului. De aceea aminteşte cu bucurie măsurile drastice luate de ţarul Petru cel Mare împotriva călugărilor, amintind porunca acestuia cînd 19 000 de călugări au fost raşi şi trimişi în armată (p. 172). El arată că pe atunci în Rusia erau 714

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

mănăstiri de călugări şi 222 de călugăriţe, care aveau sub stăpînirea lor un număr de 839 546 de mojici sau ţărani. El era atît împotriva prelaţilor ortodocşi lacomi de bani, cît şi împotriva papei şi cardinalilor săi înşelători (p. 173). Pringos condamnă numărul mare de sărbători, care sustrăgeau pe oameni de la lucru şi încuraja astfel sărăcia, fiind de acord cu protestanţii, care socoteau suficiente duminicile şi alte cîteva sărbători. Pringos este împotriva războaielor, deoarece sînt făcute de oameni care se gîndesc numai la interesele lor materiale. El susţine că lumea poate să trăiască în condiţiuni paşnice. Armata nu trebuie să se ocupe de cotropiri, ci de apărarea libertăţii şi independenţei unui popor (p. 183).

Luminatul negustor grec a crezut că războiul ruso-turc de la 1768—1774 va salva poporul grec de asuprirea străină. El a urmărit cu mult interes fazele acestui război şi pînă la urmă a văzut că poporul grec nu numai că nu şi-a căpătat libertatea dorită, ci a avut de suferit noi persecuţii. În timpul acestui război, spune Pringos, mulţi greci, români şi bulgari s-au stabilit în Austria şi s-au bucurat de anumite avantaje; ei au fost scutiţi timp de 6 ani de dări şi aveau aceleaşi drepturi ca şi pămîntenii. Împărăteasa Maria Tereza a căutat astfel să împiedice pe aceşti creştini ortodocşi să se stabilească în părţile ocupate de Rusia de la turci, ca să aibă mai tîrziu venituri mai mari şi armata mai numeroasă (p. 268).

După războiul ruso-turc, în 1776, Pringos s-a întors în oraşul său natal Zagora, unde s-a căsătorit cu o nepoată a fostului mitropolit al Proilavului Calinic, cu care Pringos a legat o strînsă prietenie. Pringos a murit în 1789 şi memoria lui a rămas neştearsă printre compatrioţii săi.

Opera lui Scouvaras cuprinde ştiri preţioase şi despre unele persoane originare din Zagora care au trăit cîtva timp în Principatele Române şi au jucat un rol politic sau cultural iar apoi s-au întors în patria lor. Amintim pe Constantin Xipolitos, care a fost în serviciul lui Nicolae şi Constantin Mavrocordat, pe boierii Lapaţi, care au ocupat diferite slujbe, precum şi pe profesorul Constantin Triandafilidis zis şi Loghiotatos, precum şi pe Ioan Humis, care întîi au fost profesori în Principatele Române şi apoi în oraşul lor natal Zagora.

În prezent Scouvaras intenţionează să tipărească o monografie despre fostul mitropolit al Proilavului Calinic, care, nu ne îndoim, va aduce mai multă lumină asupra activităţii acestui învăţat prelat, pe baza arhivei sale personale care se află în biblioteca din Zagora.

NESTOR CAMARIANO

ZACHARIADOU ELIZABETHA A., ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΝΟΤΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

CONTRIBUTION À L'HISTOIRE DU SUD-EST DE LA MER ÉGÉÉ (Firmans inédits de Patmos), Atena, 1966, p. 184—232 + facs.

Printre ţările balcanice şi Grecia a fost timp de cîteva veacuri sub dominaţia otomană. De aceea, nu este de mirare că şi în această ţară s-au păstrat arhive şi colecţii de documente turceşti, în diverse centre ca Salonic (*Sleanik*) şi în special la mănăstiri ca Athos etc. Un *inventar* sau *index cronologic* pentru toate acestea ar fi foarte util pentru cercetările arhivistice şi istorice.

Este un fapt îmbucurător că Elizabetha A. Zachariadu publică un studiu interesant în limba greacă bazîndu-se pe 11 firmane otomane dintre anii 1454—1522. Aceste documente preţioase provin din arhivele mănăstirii Patmos, la care sînt încorporate acum arhivele comunităţii de pe insulă. În perioada de mai sus, Dodecanezul constituia o regiune de frontieră, un fel de *serhat*, de o parte fiind stăpînirea otomană, iar pe de alta statul insular al cavalerilor Ioaniţi „Hospitalieri" în insula Rhodos. În această parte aveau loc lupte continue. atît unii cît şi alţii făceau incursiuni maritime sau acte de piraterie. În acest studiu se analizează temeinic căile de luptă, caracterele acestor războaie maritime şi rezultatele lor supărătoare pentru populaţia locală. De asemenea, autoarea arată sprijinul pe care conducerea otomană îl acorda corsarilor săi, numiţi *levenzi*, termen care s-a încetăţenit şi în textele noastre istorice. Aşa de pildă, ajutoare maritime au fost acordate levenzilor în cursul anilor 1491—1512, atunci cînd Korkut Celebi, fiul lui Bayazid II (1481—1512) îşi asumă stăpînirea pe partea apuseană a Asiei Minore. Această situaţie încordată dură pînă în anul 1522. În cursul acestui an avu loc cucerirea dramatică a insulei Rhodos, de către flota lui Suleiman Magnificul, apărată cu mult eroism de cavalerii Ioaniţi, conduşi de Adam d'Isle. Atunci şi Dodecanezu a fost integrat Imperiului Otoman (pl.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

184—190). În continuare (p. 190—192) se dă lista celor mai importante incursiuni turcești în Dodecanez, între anii 1454—1512.

Din expunerea autoarei, fundamentată pe firmane turcești, rezultă că situația insulei era grea în secolele XIV—XV, Patmosul fiind sărac. În ce privește dependințele mănăstirești (*metochia*) erau pierdute sau foarte puțin rentabile, deoarece ele se găseau pe teritoriul cucerit fie de turci, fie de latini. La toate acestea se adaugă și prădăciunile făcute de piați (p. 193—195 și 199—201). Autoarea nu poate preciza data la care insula Patmos a fost cucerită de turci. În orice caz, înainte de 1453, deoarece începînd cu acest an plătea un tribut anual de 40 florini. Autoarea compară această sumă cu aceea plătită de alte state, tributare sultanului, ca insulele Chios, Mytilene (cucerită la 1462), Lemnos etc. Se arată, în concluzie că, suma de mai sus era foarte mică. După cucerirea Constantinopolului aflăm că anul financiar pentru unele state tributare Porții începea la 1 august (p. 195—198). Elizabetha Zachariadu nu poate preciza dacă turcii osmanlii au avut garnizoane în insulă. În orice caz, au fost emise mai multe firmane, acordînd privilegii mănăstirii și unele în favoarea locuitorilor din Patmos. Toate acestea sînt adresate autorităților orașului *Palatia*, centru administrativ al insulei pînă la 1522. Se arată, tot pe bază de documente, că după această dată, insula a fost pusă sub autoritatea cadiului turc din Kos (p. 198—199, 200, 202, 206).

Această situație de la marginea imperiului permitea insulei Patmos să fie în contact direct cu vecinii săi latini și să obțină protecția lor. Pe de altă parte, autoarea arată că și călugării din insulă ajutau pe cei din Occident, furnizînd, mai ales, unele știri privind mișcările turcilor atît pe mare cît și pe uscat (p. 201—205). Mănăstirea deveni un centru important al Bisericii Ortodoxe, de pildă mitropoliții alungați din Anatolia de turci își găseau adăpost în insulă (p. 205—206).

În fine, studiul prezentat succint, mai sus, este însoțit de traducere, text (în caractere arabe) și facsimile executate în bune condiții. Desigur, aceasta este cea mai bună metodă de editare a hrisoavelor turcești. Așteptăm ca autoarea să publice și alte documente interesante din bogata arhivă turcească, păstrată în Grecia. Din acestea ne-ar interesa, desigur, cel mai mult, piesele arhivistice privitoare la trecutul țărilor române. Nu este exclus ca în special arhivele mănăstirești să aibă multe acte turcești privitoare și la noi. Aici ne gîndim în primul rînd la arhiva Mănăstirii Athos, care după cum se spune, este foarte bogată.

Merituoasa lucrare a Elizabethei Zachariadu se încheie cu un mic rezumat în limba franceză (p. 231—232), ceea ce de asemenea este foarte util.

MIHAIL GUBOGLU

INFORMAȚII ȘI NOTE

Problema obștei sătești medievale poate fi cercetată sub diverse aspecte. În istoriografia vestică s-au impus în ultimii ani lucrările savantului istoric elvețian de la Zürich K. S. Bader.Cu toată meticulozitatea și cu toată informația sa aproape uluitoare, profesorul Bader studiază obștea numai sub aspectul istoriei dreptului. Ca spațiu istorico-geografic, el se mărginește în special la sud-vestul Germaniei și în general neglijează aproape în întregime aspectul social-economic al obștei medievale.

Cu toate acestea, influența lui Bader se lasă simțită nu numai în regiunea asupra căreia și-a concentrat cercetarea sa. Astfel el a reușit să creeze la Konstanța, în apropiere de Zürich, un cerc de cercetări medievistice unde se studiază după indicațiile sale aceeași problemă dar pentru alte regiuni. Cercetările făcute între 1957—1960 au fost strînse în două volume, totalizînd peste 30 de studii și aproape o mie de pagini de tipar, și au apărut sub redacția lui Theodor Mayer cu titlul: *Anfänge der Landgemeinde und ihr Wesen* (edit. Jahn Thorbeke, Konstanz 1964).

Istoria obștii este urmărită în aceste studii în provinciile de pe teritoriile Germaniei de vest: Hessa, Suabia de Nord, Bavaria, Saxonia Inferioară, Osnabrück, regiunea Frizia și tot țărmul Mării Nordului, regiunea Renană, apoi în teritoriile locuite de germani în Elveția,

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Austria de jos. Din Germania răsăriteană se urmăreşte istoria obştei în Prusia şi pe valea Elbei, în teritoriile ocupate la început de slavi, apoi în teritoriile baltice pînă în Finlanda inclusiv şi nu sînt neglijate nici teritoriile slavilor de sud, nici Scandinavia şi într-un studiu destul de extins se urmăreşte obştea specifică a saxonilor colonizaţi în Transilvania.

Între cele treizeci şi trei de studii localizate şi privind un teritoriu precis sînt şi cîteva studii teoretice şi de sinteză.

Astfel pornind de la definiţia obştei dată de K. S. Bader se adînceşte noţiunea de obşte. Bader defineşte obştea medievală ca „o asociaţie ţărănească care în virtutea dreptului ce-l are exercită o serie de funcţiuni, putînd fi şi purtătoarea unor drepturi de judecată, dar, spre deosebire de obştea modernă, în obştea medievală nu e nevoie ca absolut toţi locuitorii ţinutului respectiv să aibe drepturi egale. Obştea medievală se confundă adesea cu satul"

Noţiunea de obşte în acest înţeles este adîncită şi completată în studiile privind *Landgemeinde* semnate de Lechner vol. I, p. 111, Ebel, p. 314 şi în volumul II în studiul semnat de Mayer la p. 467. Astfel cele trei studii arată că obiectul cercetărilor nu trebuie să fie organizarea obştei ci funcţiunile ei.

Un studiu de sinteză privind datele ce se cunosc pînă azi pentru Germania de sud este cel intitulat *Die Gewannflur in Süddeutschland*, vol. I, p. 11—28, şi semnat de K. H. Schröder. Autorul, apropiindu-se de tezele mai vechi susţinute prin 1927, susţine că sistemul „Gewann" nu este o formă iniţială ci este rezultatul unui proces de transformare al unei alte forme de semănături izolate.

Şi Kurt Scharlau, cercetînd pe baze cartografice forma „Gewann" în *Hessa* (vol. I, p. 29—51), stabileşte că împărţirea ogoarelor în asemenea loturi a fost un proces îndelungat care a trecut şi prin alte forme intermediare fără să ducă în evul mediu tîrziu la forma adevărată pe care o întîlnim în secolul XVIII/XIX.

Hans Jänichen, sub titlul *Markung und Allmende und die Mittelalterlichen Wüstungsvorgänge in Nordlichen Schwaben* (vol. I, 163—222) stabileşte că nu există nici o relaţie între marca carolingiană şi vatra de sat, aceasta din urmă rămasă neschimbată pînă în secolul al XVI-lea. Autorul însă urmăreşte mai mult partea juridică şi anume jurisdicţia obştei rezultată din procesul de comasare (Ballungsprozess), în timpul căruia s-au concentrat la un loc o serie de gospodării singuratice (Weiler).

Aceeaşi preocupare pentru aspectul jurisdicţiei obştei îl găsim în extinsul articol al lui Friedrich Pankraz, *Zur Geschichte der bayerischen Landesgemeinde* (vol. I, p. 79—106). Autorul constată asemănarea ce există între Bavaria şi Suabia pînă în secolul al XII-lea. Apariţia unui stat puternic în Bavaria (secolul al XII-lea) face ca aici să apară o altă linie de dezvoltare impusă de puterea statului care dărămă vechile obiceiuri ale obştei.

Franz Hunter, urmărind obştiile în Tirol — deci în imediata apropiere a Bavariei şi în condiţii geografice aproape asemănătoare cu cele din Bavaria — în articolul său *Zur Frage der Gemeindebildung in Tirol* (vol. I, 223—235) constată că aici obştiile s-au născut din seniorii şi că în spatele formării aşa-numitelor obştii judecătoreşti libere se află de fapt autoritatea seniorială de odinioară.

Elveţia, după cum arată Paul Käni în studiul său schematic *Genossame, Gemeinde und Mark in der Innerschweitz mit besonderer Berücksichtung des Landes Uri* (vol. I, p. 237—24[illegible] —a prezentat condiţii deosebite prin dimensiunile sale teritoriale mici şi nu a putut da naştere unor obştii mari (de ţinut), ci aici au apărut numai obştii săteşti alpine, de mici dimensiuni. Cele mari s-au născut ca un efect al „drepturilor senioriale dobîndite de ţinuturi abia la mijlocul secolului al XIV-lea. Autoritatea teritorială a obştei nu era deci o rezultantă economică-socială ci avea mai mult o origine suprastructurală.

Mai interesant prin temeiul ce-l pune pe factorul social economic, ni se pare studiul lui Karl Lechner, *Untersuchungeu über Enstehung, Entwicklung und Verfassung der ländlichen Gemeinde in Niederösterreich* (vol. I., p. 107—162). Autorul subliniază faptul că rădăcini

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

juridică a obştei rurale din evul mediu tîrziu formează numai unul din aspectele obştei, întrucît aceasta îşi are originea într-o obşte economică anterioară acestui secol. Jurisdicţia şi autoritatea coercitivă a obştii nu poate deriva numai din decăderea senioriei aşa cum susţine Franz Hunter pentru Tirol.

În opoziţie cu Lechner, Franz Steinbach *Ursprung und Wesen der Landgemeinde nach rheinische Quellen* (vol. I, p. 248—288), pe baza izvoarelor din regiunea Rinului, atribuie un rol primordial obştei ca o colectivitate juridică din care s-a dezvoltat apoi oştea sătească ca colectivitate agro-socială.

După cît se vede pentru toate aceste regiuni care formează inima Germaniei propriu-zisă, sîntem departe de o formulare unitară, deoarece studiul se referă la regiuni foarte deosebite atît în ce privesc condiţiile economico-geografice, cît şi apartenenţa politică. Afară de studiul privind Austria de jos, toate celelalte studii au însă un element comun : obştea sătească medievală este considerată sub aspectul ei juridic, ca o formă suprastructurală ş nu economico-socială.

Pentru a sprijini şi mai puternic teza aceasta, atît Gerhard Buchda în *Die Dorfgemeinde im Sachsenspiegel* (II, p. 7—24) cît şi Ludwig Deike în *Burschaft, Go und Territorium im nördlichen Niedersachsen* (I, 325—363), analizează unul vechea legiuire germană (Sachsenspiegel) din secolul al XIII-lea, celălalt ţinutul unde s-a alcătuit şi s-a aplicat aceasta, pentru a nega net existenţa unei autorităţi autonome a obştei care să fi reglementat viaţa comună în obşte. Ei demonstrează că întrucît în vechea legiuire medievală nu se pomeneşte de această autoritate, înseamnă că ea făcea parte din atribuţiile stăpînirii teritoriale. Interesantă este terminologia relaţiilor agrare în Saxonia, deosebită foarte mult de aceea din restul Germaniei.

Studiile privind un ţinut străvechi german cum e acela de la ţărmul Mării Nordului şi din apropiere stabilesc că în regiunea Osnabrück orînduirea obştei aparţine secolelor XI—XII — Günther Wrede, în *Die Enstehung der Landgemeinde im Osnabrücker Land* (I, 289—303), iar în ce priveşte *Frizia*, Wilhelm Ebel, *Zur Rechtsgescihte der Landgemeinde in Ostfriesland*, (vol. I 305—324) se opreşte asupra drepturilor ţăranilor care sînt scrise în Weistümer. Aici, ca şi în Olanda, în constituirea obştilor au jucat un mare rol condiţiile geografice speciale care au cerut o solidarizare a muncii pentru construcţia digurilor. Astfel s-a impus tipul obştei-colonii. Chiar dacă aici se admite de autori existenţa obştei mai timpurii decît în alte părţi, necesitatea ei rezultă din condiţiile geografice ale mediului natural. În afară de studiile citate, se mai ocupă de această regiune şi următoarele studii : Heinz Stoob, în *Landaushau und Gemeindebildung an der Nordseeküste im Mittelalter* (I, p. 365—422). Acesta atribuie un mare loc în constituirea obştilor din regiunea Mării nordului nobilimii locale, ceea ce pune în discuţie vechea teză a libertăţii obştilor.

Albert Jappe, în *Beitrag zur Entwicklung der Landgemeinde in Westerlauwers Friesland* vol. I, 423—438) se ocupă de obştiile din evul mediu tîrziu din regiune numite grietenij sau deel şi le consideră ca rezultat al unui proces de împărţire ale unor unităţi administrative mult mai vechi, care are loc în secolul al XIII-lea. „S-a produs, spune el, o tendinţă de descentralizare în jurisdicţie şi administraţie, care-şi găseşte expresie în diviziunea administrativă".

Pentru regiunile Flandrei maritime şi Olanda sînt interesante lucrările următoare : Johanna Maria van Winter în *Die Entstehung der Landgemeinde in der Holländisch — Utrechtschen Tiefebene* (I, p. 438—445) ; Adrian Verhulst, în *Die Binnenkolonisation und die Anfänge der Landgemeinde im Seeflandern* (I, p. 447—460).

Un studiu mai complex al apariţiei obştei îl prezintă cercetarea originei în ţinuturile locuite de slavi şi colonizate de germani. Aici se impune cercetarea nu numai a coloniei germane, dar şi situaţia în care se găseşte satul slav înainte de colonizarea germană din secolul al XI-lea.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Walter Schlesinger în *Bäuerliche Gemeindebildung in den mittelelbischen Landen im Zeilalter der mittelalterlichen deutschen Ostbewegung* (vol. II, p. 25—87) stabilește existența unei forme pre-germane — villa, în înțeles de sat, iar satul în forma germană apare abea în secolul al XI-lea.

Și acest studiu omite să pomenească de cotropirea germană din regiunile slave, arată însă că în satele vechi de pe Elba, jurisdicția era de natură teritorială exercitate de comite regal sau de vogtul bisericii și cu un reprezentant local numit mai tîrziu Landschöffen. În litigiile cu coloniștii judeca un Dorf-herr.

Coloniștii puteau răscumpăra jurisdicția și atunci formau o obște juridică. Cu timpul Dorfherr-ul a căpătat însă o competență generală. Deși autorul admite că există și o jurisdicție proprie exercitată de țărani, crede că această atribuție nu este proprie ci reprezintă o ceziune din partea Dorf-herr-ului.

Aproape aceleași concluzii aparțin și studiului lui B. Schwineköper (*Die mittelalterlichen Dorfgemeinde in Elbostfalen*, II, p. 115—148). El accentuează că colonizarea a dat naștere la relații speciale, dar și studiul acesta rămîne limitat la relațiile judecătorești și nu se ocupă de aspectul economic.

Z. R. Dittrich în studiul său *Die Frage der Slavischen Agrarverfassung im Mittelalterlichen Böhmen und Mähren* (II, p. 384—402) este și el pe linia aceloraşi concluzii pentru Boemia și Moravia. Constatînd iniobăgirea țăranilor împlinită în secolul al XII-lea, el o numește „proces de nivelare a țăranilor din satele senioriale".

Herbert Helbig, în *Die Anfänge der Landgemeinde in Schlesien* (II, p. 89—114), susține că în orice sat german jurisdicția șoltuzului, începînd cu anul 1230 devine un element component al satului. După Helbig, jurisdicția satului ca origine era o jurisdicție,, statală neavînd nimic de a face cu autoritatea corporativă autonomă a obștei".

Pentru Prusia, Hans Patzes în studiul său mai larg *Untersuchungen über die deutsche bauerliche Gememde im Ordenstaat Preussen* (II, 149—200) stabilește că aici a existat o întemeiere planificată de sate în secolul al XIII-lea și aici a putut fi creat un drept modern al satului, dar întrucît în documentele oficiale nu se vede nici o preocupare de problemele satului, autorul trage concluzia că administrația statală prusacă nu este interesată de sat și astfel în sate există un domeniu liber în care își avea un larg loc de acțiune inițiativele obștei.

Cu formațiile rurarele ale pruşilor se ocupă și *Reinhard Wens Kus* în lucrarea intitulată *Kleinverbände und Kleinraüme bei den Prussen der Samlandes* (II, 201—254). El admite existența unor colectivități cu funcțiuni de cult, militare și economice (acestea în ultimul rînd) ale unei proprietăți anterioare cotropirii ținutului de către teutoni.

Studii asupra obștei în ținuturile baltice și dincolo de hotarele Germaniei de azi se mai găsesc și în lucrările următoare: Paul Johansen, *Einige Funktionen und Formen mittelalterlichen Gemeinde in Estland und Finnland* (II, 273—306). Autorul stabilește că în evul mediu tărziu obștiile libere de aici dispar, făcînd loc unor întinse proprietăți ale nobilimii germane care mai tîrziu devin circumscripții judiciare, ale căror hotare corespund unor unități agrare mai vechi, în care documentele atestă desfășurarea unei activități colective.

Manfred Hellmann în *Zum Problem der Ostslavischen Landgemeinde* (II, p. 255—272) arată că cercetările în această problemă sînt încă neîndestulătoare pentru a se ajunge la concluzii valabile.

O importantă completare bibliografică cu privire la problema obștei o cuprinde Iosef Zontar în *Der Stand der Forschung über die Sudslavische ländliche Ordnung* (II, p. 419—441).

În aceeași ordine poate fi trecută și contribuția lui Johan M. Bek, intitulată *Zur Frühgeschichte ungarischer Landgemeinde* II, 403—417), care privește Ungaria.

Pentru spațiul scandinav, Gerhard Hafström dă un studiu succint intitulat *Die altschwedische Hundertschaft* (II, p. 443—463), în care studiază sumar aglomerările rurale me-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

dievale din Suedia care sînt creaţii autohtone legate şi de obligaţii maritime din epoca Vikingilor. Aici proprietatea pămîntului are o bază cu totul specială şi autorul consideră că relaţiile speciale care au decurs nu s-au putut produce decît în urma unei acţiuni conştiente condusă de o forţă centrală.

În cercetările de la Konstanţa nu a fost dată uitării nici comunitatea săsească din Transilvania şi în comunicarea lui Hans Erich Feine sub titlul *Kirche und Gemeindebildung* (vol. I, p. 53—77) este urmărită legătura dintre comunitatea bisericească şi obştea rurală, sub aspectul în care ea apare la comunitatea saxonă aşezată în Transilvania.

Feine arată că saxonii sînt de fapt franci din regiunea Moselei şi a Rinului inferior. El constata existenţa unor asemenea obşti bisericeşti şi în Scandinavia şi în regiunile nordice ale Saxoniei. Tezele lui Feine sînt discutabile.

În încheierea lucrării *Th. Mayer* (vol. II, p. 465—495) prezintă o sinteză a studiilor publicate. Sinteza aceasta *Vom Werden und Wesen der Landgemeinde* — precizează că sarcina principală a comunicărilor era să sublinieze diversitatea de dezvoltare a obştei în regiuni diferite.

Făcînd abstracţie de tendinţa discutabilă a lucrărilor cuprinse în cele două volume, ele înseamnă un pas înainte în cercetarea obştei medievale şi în acelaşi timp un material care poate fi pus în discuţie pentru o altă interpretare decît cea ce i s-a dat.

★

În editura Academiei Ungare a apărut în 1965 în colecţia *Fontes Historiae Hungaricae Aevi recentiores* sub titlul *Rolul revoluţionar al magnaţilor aristocraţi în 1848—1849*, o bogată colecţie de documente, îngrijite de Erzsébet Andics.

Documentele privesc zdrobirea revoluţiei şi începutul sîngeroasei dictaturi militare a generalului Haynau. Documentele strînse din arhivele Viena, Budapesta, Praga, Moscova şi Petersburg cuprind mai ales însemnările vechilor conservatori maghiari care urmăreau menţinerea drepturilor istorice ale maghiarilor.

★

Akten zur deutschen auswärtigen Politik (1918—1945) (Acte privitoare la politica externă germană), publică sub titlul *Die Kriegsjahre* (anii războiului) volumul X care cuprinde documentele privind politica externă a naţional socialiştilor între 22 iunie 1940 şi 30 august 1940. Volumul XI partea I şi a II-a continuă cu documentele dintre 1 septembrie 1940 şi 31 ianuarie 1941.

E o publicaţie importantă pentru noi întrucît în centrul preocupărilor diplomaţiei sînt interesele României, despre care se ştie cît de mult au fost călcate în picioare.

★

În cursul anului 1966 a apărut la Frankfurt am Main în editura Springer ediţia a III-a a cunoscutei lucrări de sinteză a istoricului german Friedrich Lütge sub titlul „*Deutsche Sozial und Wirtschaftsgeschichte*".

★

Din planul prezentat în anul 1901 ln „Association Internationale des Academies" de marele savant bizantinolog K. Krumbacher s-a realizat cu intermitenţă o mare parte.

În 1924 a apărut prima fasciculă cuprinzînd regestele documentelor imperiale bizantine între anii 565—1025.

Acum, în 1965 a apărut fascicula 5-a. Ea cuprinde regestele dintre anii 1341—1453 şi responsabilitatea publicării o are Peter Wirth. Regestul cuprinde 700 documente din care 100 sînt originale. Publicaţia are toate calităţile Şcolii de mare tradiţie ştiinţifică a istoricului Franz Dölger.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Acestuia din urmă i se datorește și istoricul publicației care a făcut obiectul comunicării sale *Vierzig Jahre Corpus der grichischen Urkunden...* publicate în „Sitzungsberichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften", Philos-hist. Klasse Heft 12, Jahrgaug 1964.

★

Administrația centrală de geodezie și cartografie din Praga a editat o lucrare de mare valoare sub titlul *Atlas ceskoslovenskych dejin* (Atlasul istoric al Cehoslovaciei), Praga, 1965. La această lucrare au participat 400 de istorici cehi și slovaci sub conducerea lui J. Purš. Atlasul conține peste 400 de hărți, diagrame și la fiecare hartă este alăturată bibliografia Recenziile de pînă acuma remarcă și subliniază părțile pozitive ale lucrării : o reprezentare. grafică a luptei de clasă din evul mediu și pînă în zilele noastre, strădania autorilor de a încadra istoria Cehoslovaciei în istoria universală a Europei. Indicele de nume geografice cu care se termină atlasul e făcut în același timp în limba germană, maghiară și latină — nu numai în limba cehă și slovacă.

★

Sub auspiciile Academiei polone, Jozef Carbacik a publicat o colecție de documente sub titlul *Materialy do dziejow dyplomacji polskiej z lat 1486—1516* (material pentru istoria diplomației poloneze din anii 1486—1516).

Garbacik a publicat conținutul unui *Kodeks Zagrzebski* aflat în manuscris în arhiva academiei iugoslave de științe din Zagreb sub titlul *Orazioni varie presentate al Sommo Pontifice e Cardinali contra Bayazet Imperator de Turchi.* Din cele 59 documente — instrucțiuni către soli maghiari și poloni, scrisori, notițe, concepte — 49 sînt în limba latină, 5 în italiană și 5 în limba polonă.

Importanța publicației constă în faptul că documentele se referă și la istoria țărilor vecine cu regatul Poloniei.

M. KANDEL

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

B I B L I O G R A F I E

REVISTA ARHIVELOR
(Seria nouă)
1958—1967

INDEX ALFABETIC

EDITORIALE

		Anul	Nr.	p.
* * *	Activitatea arhivistică în socialism	VI(1963)	1	3
* * *	Desfășurarea unitară a muncii arhivistice în țara noastră	VI(1963)	2	3
* * *	La a XI-a aniversare	I(1958)	2	3
PARASCHIV, ION,	Cuvînt înainte	I(1958)	1	3
PETRIC, A., ȚUȚUI, GH.,	Crearea Partidului Comunist Român — eveniment de importanță istorică în mișcarea revoluționară din țara noastră	IX(1966)	1	3
* * *	Sarcinile actuale ale activității arhivistice în lumina documentelor Congresului al III-lea al Partidului Muncitoresc Român	IV(1961)	1	3
* * *	Un mare eveniment în istoria partidului și a poporului nostru	VIII(1965)	2	3
* * *	Victoria socialismului în agricultură	V(1962)	1	3
* * *	15 ani de activitate arhivistică în Republica Populară Română	V(1962)	2	3
* * *	20 de ani de înfăptuiri mărețe sub steagul Partidului	VII(1964)	1	3

STUDII ȘI COMUNICĂRI

ALEXANDRESCU, M., Procesul țăranilor răsculați în anul 1907 din comunele Lacul lui Baban, Dealul-Lung și Odobasca	III(1960)	2	86
ANDREI, V., NICULA, V., Importanța materialelor documentare create de unitățile socialiste din agricultură	VI(1963)	1	197
ANDRONIC, AL., ANTOHI, I., Gh. Asachi și unele probleme referitoare la introducerea învățămîntului practic în Moldova	III(1960)	1	194
ANDRONIC, AL., Documente referitoare la Principatele Române aflate în fondul Voronțov păstrat în Arhiva centrală de stat a actelor vechi din Moscova	I(1958)	1	222
ANTOHI, I. și ANDRONIC, AL., O școală sătească din Moldova în preajma anului revoluționar 1848 (contribuții la istoricul școlilor sătești din Moldova)	I(1958)	2	195
APOSTOL, M., De la Iorgu Caragiale la Teatrul de Stat din Ploiești	IV(1961)	2	128

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

	Anul	Nr.	p.
APOSTOL, MIHAI, Din contribuţia maselor populare de pe Valea Prahovei sub conducerea Partidului Comunist Român la insurecţia armatei de la 23 August 1944	IV(1961)	1	179
APOSTOL, MIHAI, Documente referitoare la lupta petroliştilor din Valea Prahovei	II(1958)	2	201
APOSTOL, MIHAI, DUMITRICĂ, FLORICA, Despre începutul prelucrării petrolului în Muntenia	X(1967)	2	233
APOSTOL, MIHAI, Mărturii istorice	II(1959)	1	233
APOSTOL, MIHAI, Un document din 1907	I(1858)	1	277
APOSTOLESCU, V., Analiza diplomatică a două documente din 1803 şi 1806 presupuse false, făcută de către o comisie instituită special în anul 1845	VIII(1965)	2	89
APOSTOLESCU, V., Cu privire la unele falsificări de materiale documentare din trecut în Moldova	VI(1963)	1	244
ARIMIA, V., Agravarea situaţiei economice a României în anii 1943—1944	VII(1964)	1	51
ARIMIA, V., Folosirea breslelor de către P.C.R. în lupta împotriva dictaturii regale	VI(1963)	1	99
ARIMIA, V., Nicolae Iorga	VIII(1965)	2	153
ARIMIA, V., TOACĂ, I., Acţiuni greviste premergătoare grevei generale din octombrie 1920	IX(1966)	1	149
ARVAY, IOSIF, Două documente privitoare la acţiunea emigranţilor polonezi în Moldova în anul 1848	III(1960)	1	183
AVRIGEANU, DOMNICA, Cu privire la întemeierea satului Mîndra .	X(1967)	2	187
BALICA, GH., Informaţii arheologice în materialele documentare din Arhivele Statului de la Iaşi.	VI(1963)	2	133
BALICA, GH., Informaţii arheologice în materialele documentare din Arhivele Statului de la Iaşi II	VIII(1965)	1	254
BARDOŞ, GERTRUDE, Cîteva documente cu privire la istoricul frămîntărilor sociale din Oltenia la începutul secolului al XIX-lea	II(1958)	2	211
BARDOŞ, GERTRUDE, Cîteva documente cu privire la selecţionarea de acte în trecut	III(1960)	1	257
BĂLINTESCU, AL., PETRESCU, IL., Arhivele şi cercetarea monografică	VI(1963)	2	107
BERINDEI, DAN, Guvernele lui Alexandru Ioan Cuza (1859—1866). Liste de miniştri	II(1959)	1	147
BERINDEI, DAN, Marşul libertăţii din 1850	II(1959)	2	175
BOGDAN, DAMIAN P., Acte false atribuite lui Alexandru cel Bun .	VIII(1965)	2	46
BOGDAN, DAMIAN P., Despre codicologie	IX(1966)	1	63
BOGDAN DAMIAN P., Despre codicolegie	IX(1966)	2	49
BOGDAN, DAMIAN P., Filigranologia ca disciplină ştiinţifică . . .	X(1967)	2	3
BOTEZ, C., BALICA, GH., Arhivele, izvor bogat de informare privind istoricul exploatărilor forestiere din Moldova	IX(1966)	2	101
BOTEZ, C., BOŢESCU, D., Aspecte ale luptei maselor populare din Moldova conduse de P.C.R. pentru instaurarea puterii populare (23 August 1944 — 6 martie 1945)	VII(1964)	1	205
BOZAC, ILEANA, Arhiva lui Horea	IV(1961)	2	151
BURTOIU, ION, Ecoul proclamaţiei de la Izlaz în oraşul Văleni .	I(1958)	1	280
BURTOIU, ION GH., Contribuţie la istoricul petrolului românesc .	I(1958)	2	207
BUŞE, C., Pe marginea unui manuscris al lui Costache Conachi .	X(1967)	2	219
CAMARIANO, NESTOR, O preţioasă proclamaţie a eteriştilor adresată popoarelor balcanice	X(1967)	1	97
CIACHIR, N., Aspecte din relaţiile ruso-române în timpul campaniei dunărene din războiul Crimeii (1853—1854)	IV(1961)	2	77
CIACHIR, N., BUŞE, C., Cu privire la tratatul de alianţă româno-sîrb din 1868	IX(1966)	1	189
CIACHIR, N., Contribuţii la istoria Dobrogei (aprilie 1877 — noiembrie 1878)	V(1962)	1	161
CIACHIR, N., MAKSUTOVICI, G., Unele aspecte privind condiţiile create pe teritoriul României mişcării culturale albaneze la			

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

	Anul	Nr.	p.
sfîrşitul secolului al XIX-lea — începutul secolului al XX-lea	X(1967)	1	103
CÎNCEA, P., Desfăşurarea procesului de emancipare a oraşelor şi tîrgurilor între anii 1866—1900	IX(1966)	1	173
CÎNCEA, P., Din istoricul emancipării oraşelor şi tîrgurilor (1848—1865)	VII(1964)	2	117
CÎNCEA, P., Încercarea detronării lui Carol de Hohenzollern în martie 1888	V(1962)	2	211
CHIPURICI, N., PETRESCU, IL., Transformări în regiunea Oltenia înfăptuite sub conducerea partidului	IV(1961)	1	236
CIMPONERIU, E., Aspecte ale începutului luptei de rezistenţă dusă de masele muncitoare din România împotriva dictaturii militare-fasciste şi a maşinii de război hitleriste	VII(1964)	2	103
COMAN, V., Pregătirea profesională a cadrelor de specialitate din Arhivele Statului	VI(1963)	1	293
COMAN, V., SLIVĂŢ, A., Punerea în lucru a fondurilor din epocile modernă şi contemporană	VI(1963)	2	80
COMĂNESCU, I., Fondul arhivistic de stat şi arhivele instanţelor judecătoreşti	II(1959)	2	244
COMĂNESCU, I., Îndrumarea şi controlul muncii de arhivă la instituţii, întreprinderi şi organizaţii socialiste	VI(1963)	1	189
COMĂNESCU, I., Pregătirea arhivarilor din organizaţiile socialiste regionale	V(1962)	1	88
CONSTANTINESCU, N., N., Arhivele şi cercetările economice	V(1962)	2	29
CONSTANTINESCU, OLGA, Cu privire la concepţia lui N. Rosetti Roznovanu asupra industriei	VI(1963)	1	155
CONSTANTINIU, FLORIN, PAPACOSTEA, ŞERBAN, Aspecte ale rumîniei în ultimile decenii ale veacului al XVII-lea	III(1960)	2	226
CORBU, C., Mişcarea muncitorilor căruţaşi din Giurgiu (1873)	VIII(1965)	2	124
CORFUS, ILIE, Încercări de sistematizare a satelor din Ţara Românească sub Regulamentul Organic	X(1967)	2	195
CORIVAN, N., Date cu privire la unele fonduri documentare din arhiva Ministerului de Externe de la Paris care cuprind ştiri referitoare la istoria ţării noastre	II(1959)	2	215
CORIVAN, N., Două documente inedite, din arhivele Ministerului de Externe de la Paris, din epoca Unirii	I(1958)	2	177
CORUI, AUREL, Lupta ţărănimii bănăţene pentru pămînt şi libertate sub influenţa Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie	III(1960)	2	66
COVACI, M., DRAGNE, FL., Aspecte ale luptei clasei muncitoare din România împotriva dictaturii militare-fasciste şi a criminalului război antisovietic	V(1962)	2	83
COVACI, M., MOLDOVEANU, GH., Acţiuni ale muncitorilor C.F.R.-işti împotriva exploatării, a dictaturii militare-fasciste şi a războiului hitlerist (1940—1944)	VII(1964)	1	85
CUTIŞTEANU, S., Rolul presei ilegale conduse de P.C.R. împotriva dictaturii militare-fasciste, pentru scoaterea României din războiul hitlerist şi alăturarea ei coaliţiei antihitleriste (iunie 1941 — august 1944)	VII(1964)	1	111
DAMIAN, N., CRISTESCU, V., Noi procedee tehnice de întărirea documentelor deteriorate	III(1960)	2	262
DIMA-DRĂGAN, CORNELIU, Un catalog necunoscut al bibliotecii stolnicului Constantin Cantacuzino	VII(1964)	2	286
DIMA, EL., Biblioteca documentară a Direcţiei generale a Arhivelor Statului	VI(1963)	2	180
DINU, N., Treizeci de ani de la eroicele lupte ale muncitorilor ceferişti şi petrolişti din 1933	VI(1962)	2	19
DOGARU, M., Aspecte din politica antinaţională şi antipopulară a monarhiei	VI(1963)	2	22

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

	Anul	Nr.	p.
DOGARU, M., Vechi instrucţiuni arhivistice pentru preluări de materiale documentare (Moldova 1832—1838) . . .	IX(1966)	1	137
DRĂGAN, GH., AVRAMESCU, V., Naţionalizarea întreprinderilor din oraşul Bucureşti. Activitatea organizaţiilor de partid pentru mobilizarea muncitorilor la susţinerea şi consolidarea acestui act revoluţionar.	VI(1963)	1	84
DUCA, D., VASILESCU, V., Date privind provenineţa, păstrarea, descrierea şi conţinutul documentelor din colecţiile „Peceţi" şi „Suluri" din depozitele Arhivelor Statului Bucureşti	VI(1963)	1	222
DUMITRICĂ, FL., Din experienţa muncii de îndrumare şi control a Serviciului regional al Arhivelor Statului Ploieşti .	VI(1963)	2	97
DUMITRAŞCU N., Din istoria mişcării revoluţionare din Buzău în preajma creării Partidului Comunist din România .	IV(1961)	1	129
DUZINCHIEVICI, GH., Contribuţii la tehnica întocmirii fişelor de catalog şi inventar la documentele din Transilvania.	II(1959)	1	252
DUZINCHIEVICI, GH., Un vechi inventar de arhivă, Pomarius, 1546	I(1958)	1	257
FĂNESCU, M., ADAM, I., Contribuţia Arhivelor Statului la publicarea izvoarelor istoriei patriei	VII(1964)	1	21
FĂNESCU, M., Arhiva Societăţii de Credit Funciar Urban din Bucureşti (1874—1948). Contribuţii la istoria oraşului Bucureşti	III(1960)	1	109
FĂNESCU, M., Documente din expoziţia organizată de Direcţia generală a Arhivelor Statului cu ocazia centenarului Unirii Ţărilor Române	II(1959)	1	135
FĂNESCU, M., Folosirea materialelor documentare în acţiuni cultural-educative	VII(1964)	2	71
FĂTU, M., Douăzeci de ani de la înfăptuirea reformei agrare din 1945	VIII(1965)	1	91
FĂTU, M., Lupta maselor populare conduse de P.C.R. pentru zdrobirea comploturilor reacţiunii din august şi noiembrie 1945 — momente importante în consolidarea regimului democrat-popular	V(1962)	2	139
GEORGESCU, VALENTIN A., Contribuţii la studiul „Trimiriei" şi al operei juridice a lui Mihail Fotino	IX(1966)	1	91
GHEORGHIU, ION, RADU, NICOLAE, Arhivele şi cercetarea istorico-juridică	IX(1966)	1	123
GIURESCU, CONSTANTIN C., Alexandru Ioan Cuza la Viena	IX(1966)	2	139
GOLBAN, I., Aspecte privind dezvoltarea industriei miniere în regiunea Crişana în anii puterii populare, oglindite în materialul arhivistic creat de întreprinderile miniere	V(1962)	2	157
GOLDENBERG, S., BELU, S., Postăvăritul din Braşov în secolul al XVI-lea	X(1967)	2	165
GONCIARIU, C., Arhiva isprăvniciei sau starostiei ţinutului Putna	II(1959)	2	275
GONCIARIU, C., Cîteva ştiri despre exploatarea petrolului în fostul judeţ Putna, la mijlocul secolului al XIX-lea . . .	X(1967)	2	227
GONCIARIU, C., Judeţele săteşti din Moldova şi arhivele lor pînă la aplicarea legii comunale (1832—1864)	VIII(1965)	1	73
GHIGORAŞ, N., Introducerea alfabetului latin în şcolile din Moldova (Discuţiile din Consiliul Şcolar, 1856—1860)	III(1960)	1	126
GUBOGLU, M., Despre arhiva turco-orientală din biblioteca de stat „V. Kolarov" — Sofia I	II(1959)	2	180
GUBOGLU, M., Despre arhiva turco-orientală din Biblioteca de stat „V. Kolarov" — Sofia, II	III(1960)	1	134
GUBOGLU, M., Un mănunchi de documente turceşti privind evenimentele din Ţările Româneşti în jurul anului 1821	I(1958)	1	234
GUZIEC, M., Unele aspecte din lupta muncitorilor gălăţeni, împotriva exploatării burghezo-moşiereşti, sub conducerea Partidului Comunist din România (1921—1944)	IV(1961)	1	145

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

	Anul	Nr.	p.
HORVATH, E., Documente privitoare la mişcarea muncitorească, existente în Arhivele Statului din Tg. Mureş (1868—1914)	III(1960)	2	128
IANCOVICI, S., Date despre şederea lui François Recordon la Bucureşti (1815—1821)	IX(1966)	2	153
IONAŞCU, ION, Aspecte demografice şi sociale din Bucureşti la 1752	II(1959)	2	117
IONAŞCU, I., Date statistice noi despre Bucureşti în anii 1810—1811, culese din arhivele Moscovei	II(1959)	1	175
IONAŞCU, ION, Despre catagrafia ţinutului Putna din anii 1773—1774	I(1958)	1	121
IONAŞCU, I., Evoluţia populaţiei din Vrancea între anii 1774—1829 după date statistice inedite	VIII(1965)	2	97
IONAŞCU, ION, Marii dregători în domnia lui Antonie Vodă din Popeşti (1669—1672)	IX(1966)	2	41
IONESCU, C. D., Un document palimpsest atribuit lui Mircea cel Bătrîn	VII(1964)	2	304
IONESCU-NIŞCOV, TR., Memoriul din 1674 al boierilor munteni către ţarul Rusiei	III(1960)	2	213
IONIŢĂ, GH. I, Contribuţii la studierea luptei ceferiştilor împotriva exploatării capitaliştilor (1934—1937)	VIII(1965)	1	111
IONIŢĂ, GH. I., Mărturii documentare cu privire la activitatea Frontului Plugarilor (6 septembrie 1940 — 23 August 1944)	X(1967)	2	251
IOÓDY, PAUL, Scurtă prezentare a arhivei fostului judeţ Maramureş	II(1958)	2	265
ISAC, V., Despre originea alcătuirii unor condici de documente privind proprietăţile bisericeşti din Moldova	III(1960)	1	278
ISTRATI, CORNELIU, Ştiri despre documente moldoveneşti în Transilvania la 1819	X(1967)	2	181
JAKÓ, SIGISMUND, Codicele latine medievale din biblioteca lui Timotei Cipariu	X(1967)	1	35
JAKÓ, SIGISMUND, Concepţia modernă a paleografiei şi aplicarea ei în cercetările de paleografie latină din ţara noastră	VIII(1965)	1	23
JAKÓ, SIGISMUND, Dezvoltarea problematicii şi a metodelor de cercetări paleografice latine	IX(1966)	1	47
JAKÓ, SIGISMUND, Instrucţiuni arhivistice ale oficiilor din Transilvania, 1575—1841. Problema reorganizării arhivelor din Transilvania	I(1958)	1	34
KERTÉSZ, M., Din viaţa savantului-cetăţean Traian Vuia	V(1962)	2	204
KERTÉSZ, M., Revolta soldaţilor din Reg. 88 Infanterie din Maramureş (iulie 1919)	III(1960)	1	107
KISS, ANDREI, Contribuţii la studiul naţionalizării băncilor capitaliste şi integrarea materialului documentar în Fondul Arhivistic de Stat	IV(1961)	1	194
LEONTE, ILEANA, Două etaloane: palma lui Şerban Vodă şi a lui Constantin Brîncoveanu	I(1958)	1	217
LEONTE, I., PAPADOPOL, L., Din materialele documentare achiziţionate de Arhivele Statului în anul 1962	VI(1963)	1	302
LEONTE, IL., Sfatul domnesc al Ţării Româneşti din anii 1601—1611	II(1959)	1	283
LIMONA, E. şi D., Catastihele Casei Comerciale Ioan Marcu din Sibiu	II(1959)	2	225
LIMONA, ELENA, Un document privitor la mişcarea muncitorească din Praga din anul 1844	I(1958)	1	263
MACAROVICI, N., Grigore Cobălcescu (1831—1892)	IX(1966)	2	144
MANOLESCU, RADU, Scrierea latină în Moldova şi Ţara Românească în evul mediu	IX(1966)	2	67
MATEESCU, T., Gospodăria agricolă colectivă Comana regiunea Dobrogea	VII(1964)	1	255
MATEESCU, T., Menţiuni despre ruinele din satele dobrogene în actele „Comisiunii de parcelare a Dobrogei"	X(1967)	2	241

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

	Anul	Nr.	p.
MATEI, AL., Date privitoare la situaţia social-economică şi unele acţiuni ale maselor populare din judeţele Alba, Hunedoara, Sibiu şi Turda-Cluj în perioada pregătirii insurecţiei armate din august 1944	VII(1964)	1	185
MATEI, AL., Selecţionarea arhivelor instanţelor judecătoreşti. Din experienţa comisiei regionale de expertiză şi control al serviciului Arhivelor Statului Cluj	V(1962)	1	92
MATICHESCU, O., Activitatea desfăşurată de P.C.R. cu prilejul zilei de 1 Mai pentru organizarea luptei oamenilor muncii împotriva dictaturii militare-fasciste şi a războiului hitlerist (1941—1944)	VII(1964)	1	133
MATICHESCU, O., Aspecte din activitatea desfăşurată de organizaţia „Apărarea patriotică" sub conducerea P.C.R. în perioada 23 August 1944 — 6 Martie 1945	VIII(1965)	2	135
MATICHESCU, O., Unele aspecte ale luptei P.C.R. împotriva regimului burghezo-moşieresc oglindite în „Scînteia" ilegală	VI(1963)	1	21
MAZILU, DUMITRU I., Aspecte ale activităţii Partidului Comunist Român în domeniul construcţiei de stat în ţara noastră în prima etapă a revoluţiei populare . . .	IX(1966)	2	3
MĂNESCU, MANEA, Centenarul statisticii româneşti	II(1959)	1	58
MĂNESCU, MANEA, Importanţa organizării arhivelor statistico-economice	I(1958)	1	13
MĂRCUŞ, I, Arhivele Statului din regiunea Cluj în slujba ştiinţei şi culturii	IV(1961)	1	294
MĂRCUŞ, I., ARIMIA, V., Instrucţiunile arhivistice factor de seamă în îmbunătăţirea muncii	X(1967)	1	3
MĂRCUŞ, ION, Cîteva propuneri în problema folosirii materialelor arhivistice.	I(1958)	1	186
MĂRCUŞ, I., Cu privire la prelucrarea tehnico-ştiinţifică a materialelor documentare create de instituţiile din Transilvania	V(1962)	2	265
MĂRCUŞ, I., Probleme de terminologie a materialelor documentare create pe teritoriul Transilvaniei	VI(1963)	2	67
MEHMET, MUSTAFA A., O condică domnească din a doua jumătate a veacului al XVIII-lea, scrisă în limba turcă, privind Ţara Românească	I(1958)	2	248
MICLUŢA, V., Unele materiale documentare achiziţionate de D.G.A.S. în anii 1963—1965	IX(1966)	1	145
MIHAI, A., O statistică a industriei prahovene din 1858	III(1960)	2	145
MOCIOIU, N. I., Brăila la 600 de ani	X(1967)	2	147
MOCIOIU, N. I., DUMITRESCU, E., ANASTASESCU, V., Documente privind frămîntări şi acţiuni muncitoreşti în Brăila (1917—1944)	IV(1961)	1	164
MOCIOIU, N. I., O grevă în portul Brăila în anul 1868	III(1960)	1	116
MOGA, A., Arhivele în slujba cercetării etnografice	VII(1964)	2	61
MOLDOVAN, A., Tabelele de impunere din arhiva comitatului Solnocul interior dintre anii 1790—1848 şi valoarea lor documentară	IX(1966)	2	131
MOLDOVAN, LIVIU, Documente privitoare la istoria cnejilor din districtul Beiuşului în a doua jumătate a sec. al XV-lea	III(1960)	2	248
MOLDOVAN, LIVIU, FURNEA, IOAN, Dezvoltarea cooperaţiei meşteşugăreşti din regiunea Mureş-Autonomă Maghiară oglindită în arhiva Uniunii Regionale a Cooperaţiilor Meşteşugăreşti	IV(1961)	1	272
MOLDOVAN, L., Instanţele de carte funciară şi arhivele lor	VII(1964)	2	3
MOLDOVAN, LIVIU, Registrele confesionale de stare civilă din Transilvania	I(1958)	1	159
MOLDOVAN, LIVIU, Un vechi regulament de selecţionare a arhivelor judeţene	II(1958)	2	275

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

	Anul	Nr.	p.
MOISUC, EL, Serviciul Arhivelor Statului Regiunea Braşov. . . .	V(1962)	2	281
MORARU, M., Documente privitoare la cinematografia din ţara noastră (1904—1905)	II(1959)	1	227
MOŢ, TIBERIU, Documente privitoare la ţara noastră în arhivele de război din Viena	X(1967)	2	279
MULLER, C., ROTARU, O., ŞTIRBAN, M., Din protocoalele magistratului oraşului Sebeş din anii 1784—85	VI(1963)	1	169
MUREŞAN, AL., Probleme ale activităţii arhivistice din ţara noastră	II(1959)	1	35
NEAMŢU, AL., Cîteva probleme de istorie oglindite în arhivele miniere din Transilvania	I(1958)	1	150
NEAMŢU, AL., Situaţia sanitară pe domeniul minier al Zlatnei în anii Revoluţiei din 1848—1849	II(1959)	2	158
NEGRUŢI, ECATERINA, Condica obligaţiilor de boieresc a ţăranilor de pe domeniul Ghica-Comăneşti (1846)	II(1958)	2	221
NEGULESCU, C., Documente privind moşia tîrgului Bîrlad	IX(1966)	2	125
NEGULESCU, C., Folosirea ştiinţifică a materialelor arhivistice la sala de studii din Direcţia generală a Arhivelor Statului	I(1959)	2	260
NICULESCU, P., Documentele de partid — baza studierii ştiinţifice a gloriosului drum de luptă a Partidului Muncitoresc Român	IV(1961)	1	47
* * * Numărul de arhivă	I(1958)	2	277
NUSSBÄCHER, G., Din activitatea arhivistică a lui Christian Pomarius	VIII(1965)	2	169
NUSSBÄCHER, G., Tipărituri sibiene necunoscute de pe la 1600 . .	IX(1966)	1	113
OLTEANU, C., Din activitatea Partidului Comunist Român pentru etatizarea B.N.R., şi pentru folosirea ei în opera de redresare economică a ţării	VI(1963)	2	46
OLTEANU, C., Din lupta maselor populare conduse de Partidul Comunist Român pentru refacerea economiei naţionale în perioada 1945—1947	VII(1964)	1	225
OLTEANU, P. P., Un pergament cu text croato-glagolitic din Transilvania	VII(1964)	2	163
OŢETEA, A., Influenţa Moldovei şi Ţării Româneşti asupra politicii Porţii.	III(1960)	1	49
OŢETEA, A., Legenda expatrierii lui Tudor Vladimirescu după pacea de la Bucureşti (1812)	II(1959)	1 2	77
PAL-ANTAL, ALEXANDRU, Scaunul Mureş. Istoricul instituţiilor scaunale (secolul al XIV-lea — 1849)	X(1967)	2	129
PALIU, P., Catalogul cărţilor bibliotecii domnitorului A. D. Ghica	X(1967)	1	91
PALIU, P., Din acţiunile de sabotaj ale maselor populare împotriva maşinii de război fasciste	VII(1964)	1	69
PALL, FRANCISC, Relaţiile comerciale dintre braşoveni şi raguzani (cu documente inedite despre negoţul lînii în anul 1578)	I(1958)	1	93
PALL, FR., Cancelaria voievodului Transilvaniei la începutul sec. al XIV-lea	III(1960)	1	267
PANAITESCU, P. P., DONAT, I., Arhivele în sprijinul cercetărilor istorice	VI(1963)	1	71
PAPACOSTEA, ŞERBAN, Cel mai vechi statut de breaslă meşteşugărească din Ţara Românească	III(1960)	1	215
PARASCHIV, ION, Contribuţia arhivisticii la strîngerea legăturilor culturale între ţările socialiste	II(1959)	1	44
PARASCHIV, I., Din istoricul căilor ferate din România.	III(1960)	2	93
PARASCHIV, ION, Documente privitoare la istoria României păstrate în Arhivele de stat ale U.R.S.S.	I(1958)	2	160
PARASCHIV, I., Folosirea arhivelor în construirea socialismului . .	II(1959)	2	46
PARASCHIV, I., Un corpus de documente privind istoria economică a României (sec. XVIII—XIX)	III(1960)	1	57
PĂRNUŢĂ, GH., Două documente inedite de la Matei Basarab . .	II(1959)	2	284

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

	Anul	Nr.	p.
PĂRNUŢĂ, GH., Figuri de dascăli revoluţionari de la anul 1848 . .	III(1960)	2	150
PESCARIU, O., Conscripţiile urbariale. Împrejurările în care au fost create şi valoarea lor documentară	VIII(1965)	1	39
PETRESCU, ILEANA, Sprijinirea Revoluţiei de la 1848 de masele populare din judeţul Dolj	VII(1964)	2	129
PLATON, GH., Despre exploatarea ţăranilor din regiunea de munte a Moldovei în vremea Regulamentului Organic	III(1960)	2	177
PLATON, GH., Una din formele de luptă a maselor ţărăneşti împotriva exploatării feudale din Moldova în preajma şi în timpul Revoluţiei de la 1848: fuga peste hotare	VI(1963)	1	141
POPESCU TEIUŞAN-ILIE, Unele documente cu privire la înfiinţarea de şcoli săteşti în Oltenia de către sătenii înşişi, înainte de 1838.	VII(1964)	2	155
POPOVICI, VALERIAN, Un important document privind începuturile industriei de hîrtie din Moldova	I(1958)	1	227
PORCESCU, S., O scrisoare necunoscută a lui M. Kogălniceanu . .	IV(1961)	2	179
PORŢEANU, AL., Din tradiţiile antimonarhice ale mişcării muncitoreşti oglindite în presa şi publicaţiile socialiste . . .	V(1962)	2	39
PORŢEANU, A., IORDACHE, A., CÎNCEA, P., Ecoul Comunei din Paris în publicaţiile muncitoreşti şi socialiste din România la sfîrşitul secolului trecut (1871—1900)	IV(1961)	2	43
POŞTĂRIŢĂ, E., Din activitatea sălii de studiu a Direcţiei generale a Arhivelor Statului Bucureşti	VI(1963)	1	285
PREDESCU, VALERIA, Un îndrumător în sprijinul lucrătorilor din arhive	IV(1961)	2	34
PUIA, I., Componenţa şi evoluţia clasei muncitoare din România, în perioada 1934—1940	VI(1963)	1	115
RACOVICEANU, S., COSTAKE, V., Corespondenţa consulatului Statelor Unite ale Americii în România 1858—1906 . .	X(1967)	2	289
REGLEANU, M., Aaron Florian ca participant la Revoluţia din 1848 în Ţara Românească	I(1958)	2	32
REGLEANU, M., Aspecte din trecut privitoare la munca de evidenţă a fondurilor arhivistice la Arhivele Statului din Bucureşti	II(1959)	2	250
REGLEANU, MIHAI., Cîteva observaţii cu privire la citarea materialului folosit din Arhivele Statului	I(1958)	1	220
REGLEANU, MIHAI., Conspectul sumar al manuscriselor de la Arhiva istorică centrală, cu un tabel de corespondenţa cotelor vechi	I(1958)	1	195
REGLEANU, M., Nicolae Filimon	VIII(1965)	2	164
REGLEANU, M., O condică a vistieriei Ţării Româneşti (14 octombrie 1731 — 31 ianuarie 1732)	X(1967)	2	119
REGLEANU, M., Ordonarea şi inventarierea documentelor feudale din Ţara Românească şi Moldova	V(1962)	2	247
REGLEANU, M., Sigiliul iconografic al lui Cernica mare vornic . .	IX(1966)	1	119
REGLEANU, M., Un nou pamflet moldovenesc din vremea Eteriei	III(1960)	1	204
RUS, TR., Aplicarea reformei agrare din 1921 în comuna Nadăş, judeţul Arad	X(1967)	1	111
RUSU, AL., Condicile de circulări bisericeşti din secolele XVIII—XIX, un bogat izvor pentru cercetători	III(1960)	2	193
RUSU, AL., File dintr-un manuscris medieval descoperite în coperta unui registru	I(1958)	1	265
RUSU, ION, Cîteva date privitoare la activitatea cărturarilor năsăudeni pentru apărarea arhivelor	III(1960)	2	168
SABĂU, I., Ecourile răscoalei lui Horea în părţile de nord-vest ale Transilvaniei	V(1962)	1	178
SABĂU, ION, Frămîntări sociale şi politice în Munţii Apuseni, în anul 1790	II(1959)	1	236
SACERDOŢEANU, AURELIAN, Arhivistica de peste hotare, după al doilea război mondial	I(1958)	2	117

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

	Anul	Nr.	p.
SACERDOŢEANU, A., Bogdan Petriceicu Hasdeu arheograf	VIII(1965)	2	21
SACERDOŢEANU, AURELIAN, Instituţiile supreme ale Moldovei în secolele XIV şi XV	IX(1966)	2	23
SACERDOŢEANU., A. Metoda alcătuirii unui studiu de istorie. . . .	X(1967)	1	21
SACERDOŢEANU, A., Problemele actuale ale arheografiei noastre . .	I(1958)	1	22
SACERDOŢEANU, A., Sarcinile ştiinţelor auxiliare ale istoriei . . .	IX(1966)	1	17
SACERDOŢEANU, AURELIAN, Sfatul domnesc al Moldovei pînă la Ştefan cel Mare	X(1967)	2	41
SAIZU, E. şi I., Cîteva propuneri privitoare la dezvoltarea economică a oraşului Iaşi (1885)	IV(1961)	2	111
SAIZU, I., EŞANU, L., Din lupta P.C.R. împotriva fascizării ţării şi a pregătirilor de război (aspecte din Moldova, 1934—1938)	V(1962)	2	65
SAIZU, I, ŞANDRU, D., Din istoricul fabricii „Textila Roşie" Iaşi, (1886—1944)	III(1960)	1	62
* * * Sarcinile Arhivelor Statului în lumina documentelor congresului al IX-lea al partidului	VIII(1965)	2	13
SÎRBU, T., Documente privitoare la activitatea Comitetului unionist din Buzău (martie — septembrie 1857)	II(1959)	1	109
SOVEJA, M., LĂZĂRESCU, M., Prelucrarea tehnico-ştiinţifică a materialelor documentare din fondul arhivistic de stat	V(1962)	2	219
STAN, A., Forme de luptă a ţărănimii muntene sub Regulamentul Organic pînă la Revoluţia din 1848	IV(1961)	2	92
STAN, A., Participarea ţărănimii muntene la Revoluţia de la 1848 în lumina unor noi documente	V(1962)	1	221
STANCIU, GH., BOTEZ, C., Arhivele şi cercetarea monografică. . .	VI(1963)	1	56
STANCIU, GH., BOTEZ, C., Istoricul băncii „Prima societate de economie din urbea Iaşi" (1871—1941)	VI(1963)	2	157
STURDZA-SĂUCEŞTI, MARCEL, NISTOR, NICOLAE, Sigiliile boierilor din sfatul lui Radu cel Mare de la Convenţia cu Sibiul din 1507	X(1967)	1	73
SULESCU, N., Studii pentru construirea unui palat al Arhivelor Statului	III(1960)	1	3
SURDU, BUJOR, Urbariile domeniului Făgăraş	II(1958)	2	233
SZABO, N., Arhiva Sfatului Popular al oraşului Tg. Mureş (sec. XV—XIX)	III(1960)	1	235
SZASZ, C., Arhivele în slujba cercetărilor de istorie a artei	V(1962)	1	46
SZASZ, CAROL, Observaţii asupra metodelor de arhivare în arhiva Primăriei oraşului Baia-Mare şi a Prefecturii Comitatului Maramureş	II(1959)	1	270
ŞANDRU, D., SAIZU, I., TACU, P., Dezvoltarea industriei textile ieşene în anii regimului de democraţie populară . .	II(1960)	2	31
TAMAŞ, C., RĂCILĂ, E., DOGARU, M., Aspecte ale luptei ţărănimii din regiunea Argeş împotriva dictaturii militaro-fasciste şi a războiului antisovietic	V(1962)	2	121
TAMAŞ, C., RĂCILĂ, E., Acţiuni ale maselor muncitoare din regiunea Argeş împotriva dictaturii militare-fasciste. .	VII(1964)	1	167
TATOMIR, C., TATOMIR, V., Aspecte din lupta maselor ţărăneşti sub conducerea P.C.R. pentru înfăptuirea reformei agrare în judeţul Ilfov (1944—1946)	VII(1964)	2	84
TATOMIR, V., Folosirea fondului arhivistic al Ministerului Agriculturii în lumina documentelor Plenarei C.C. al P.M.R. din 30 iunie — 1 iulie 1961	IV(1961)	2	3
TATOMIR, V., Întocmirea nomenclatorului de dosare şi a indicatorului cu termene de păstrare în arhiva Ministerului Agriculturii	V(1962)	1	70
TATOMIR, V., Unele observaţii cu privire la stadiul de elaborare a nomenclatoarelor şi indicatoarelor la unităţile socialiste din agricultură	VI(1963)	2	89

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

	Anul	Nr.	p.
TEXE, R., Evoluţia sistemului de registratură cu evidenţele create în arhivele comitatului din Transilvania şi folosirea acestora ca instrumente de informare ştiinţifică	VII(1964)	2	32
TIMARU, CONSTANTIN, Aspecte actuale ale problemei arhivelor din R.P.R.	I(1958)	1	7
TIMARU, C., Despre pregătirea cadrelor de specialitate în domeniul arhivisticii	II(1959)	1	164
TOACĂ, ION, Oglindirea luptei petroliştilor în ziarul „Scînteia Prahovei" 1934—1936	VI(1963)	2	12
TRANDAF, V., DAMIAN, N., Factori biologici dăunători arhivelor şi cîteva metode de combatere, aplicate în Arhivele Statului din ţara noastră	I(1958)	2	283
TRANDAF, V., Despre igiena în depozitele de arhivă şi unele măsuri de conservare a materialelor documentare	III(1960)	1	282
TRANDAF, V., MATEI, P., Gospodăria Agricolă de Stat „Alexandru Sahia" (Mănăstirea) în documente	II(1959)	1	192
TRANDAF, V., Noi documente privitoare la greva muncitorilor din Valea Jiului (1941)	II(1959)	2	84
TURCU, C., Din cultura vechilor dieci moldoveni	III(1960)	2	201
TURCU, CONSTANTIN, O traducere necunoscută a unui document de la Ştefan cel Mare	I(1958)	2	272
TURCU, CONSTANTIN, Ştiri despre Revoluţia din anul 1848, în oraşul Iaşi	II(1958)	2	193
UNGUREANU. GH., Actele de stare civilă în Moldova pînă la Regulamentul Organic	I(1958)	1	82
UNGUREANU, GH., Actele de stare civilă în Moldova sub regimul Regulamentului Organic (1832—1864)	II(1959)	2	58
UNGUREANU, GH., Actele de stare civilă sub regimul codului civil, III	III(1960)	1	31
UNGUREANU, GH., Arhivele Statului de la Iaşi în anii regimului democrat-popular	IV(1961)	1	115
UNGUREANU, GH., Cancelaria instituţiilor din Moldova în anii 1800—1828	X(1967)	2	93
UNGUREANU, GH., Contribuţie la istoria pompierilor (Înfiinţarea şi organizarea lor în Moldova)	II(1958)	2	51
UNGUREANU, GH., Cu privire la selecţionarea arhivelor şi eliminarea materialelor nefolosite	II(1959)	1	91
UNGUREANU, GH., Date inedite cu privire la modul de redactare a actelor în cancelaria lui Miron Barnovschi	VIII(1965)	2	83
UNGUREANU, GH., Documente privitoare la istoria României păstrate în Arhivele Statului din Moscova şi Leningrad	V(1962)	1	27
UNGUREANU, GH., Documente statistice din anii 1820—1859 aflate în păstrarea Arhivelor Statului de la Iaşi	VI(1963)	1	206
UNGUREANU, GH., Evidenţa, păstrarea şi folosirea materialelor documentare aflate la organizaţiile socialiste din regiunea Iaşi	IV(1961)	2	13
UNGUREANU, GH., Imbogăţirea depozitelor Arhivelor Statului de la Iaşi cu materiale documentare în anii regimului de democraţie populară	III(1960)	2	3
UNGUREANU, GH., Instrumente de lucru pentru cercetătorii materialelor documentare păstrate în Arhivele Statului din U.R.S.S.	II(1958)	2	261
UNGUREANU, GH., Preţuirea arhivelor de către Mihail Eminescu şi Ion Creangă	I(1958)	1	267
UNGUREANU, GH., Probleme de terminologie arhivistică	VIII(1965)	1	3
UNGUREANU, GH., Semnalarea unor documente diplomatice inedite, din perioada Unirii Principatelor	I(1958)	2	188
UNGUREANU, GH., Sigiliul oraşului Iaşi în secolul al XIX-lea	IX(1966)	2	83
UNGUREANU, GH., ŞANDRU, D., BOTEZ, C., SAIZU, I., Gospodăria agricolă colectivă Pribeşti — regiunea Iaşi	V(1962)	2	175

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

	Anul	Nr.	p.
UNGUREANU, GH., ŞANDRU, D., SAIZU, I., Materiale documentare privitoare la mişcarea muncitorească aflate în Arhivele Statului din Iaşi	IV(1961)	1	208
UNGUREANU, GH., Ţărănimea din Moldova şi Unirea ţărilor române	II(1959)	1	125
VIANU, AL., Date cu privire la exportul Moldovei în anul 1817	VII(1964)	2	281
VIANU, AL, Geneza Senedului din 1783	III(1960)	1	219
VÎLCEANU, V., Expoziţia arhivistică a Direcţiei generale a Arhivelor Statului	VI(1963)	1	267
VÎRTOSU, EMIL, Un diplomatar manuscris al Ţării Româneşti (1841)	I(1958)	1	131
VÎRTOSU, EMIL, Un diplomator manuscris al Ţării Româneşti (1841), (II)	II(1958)	2	70
WAISMAN, S., Din istoria contemporană a oraşului Botoşani	IV(1961)	1	259
WETZLER, EVA, Informaţii privitoare la activitatea lui Constantin Diaconovici-Loga	X(1967)	2	213
ZAHARIA, EC., Despre catastrofa minieră de la Anina (1920)	II(1959)	2	146

OPINII

COLIBAN, T., Grăbirea ritmului prelucrării materialelor documentare constituite după sistemul numărului de bază şi păstrate în coli de conexare	IX(1966)	2	205
SOVEJA, M., Cîteva păreri privind prelucrarea materialelor documentare de la Serviciul Arhiva istorică centrală	IX(1966)	1	205
TUDORICĂ, M., DOGARU, M., Unele considerente în legătură cu verificarea existentului şi a stării materialelor documentare	X(1967)	1	121

PREŢUITORI AI ARHIVELOR

IVĂNESCU, D., Teodor Codrescu	IX(1966)	1	213
REGLEANU, M., Bogdan Petriceicu Hasdeu	VI(1963)	2	232
RUS, TR., PÎRVULESCU, M., Cezar Bolliac	IX(1966)	1	227
RUSU, I., Virgil Şotropa (1867—1954)	X(1967)	2	269
SOVEJA, M., Constantin D. Aricescu	IX(1966)	2	209
UNGUREANU, GH., Gheorghe Asachi	VI(1963)	2	201

PREZENTĂRI DE FONDURI ŞI COLECŢII

ADAM, I., Justh Gyula (1850—1917)	X(1967)	2	309
ANDREI, V., Fondul „Înalta Curte de Conturi" (1945—1948)	III(1960)	2	59
AXENCIUC, V., DOGARU, M., Fondul Uniunea Generală a Industriaşilor din România	VI(1963)	1	307
BALICA, GH., Primăria Municipiului Iaşi (1832—1949)	X(1967)	1	151
BOERAŞ, FL., SOVEJA, M., Fondul „Resortul de Interne din arhiva „Consiliului Dirigent" din Transilvania (1917—1922)	III(1960)	1	93
CHERTEŞ, A., Judecătoria mixtă Gheorghieni	VIII(1965)	2	196
CHIPURICI, N., Şantierul de construcţii navale Turnu-Severin	IX(1966)	2	215
CORUI, A., Directoratul ministerial VII Timişoara	IX(1966)	1	247
DĂSCĂLESCU, G. M., Primăria municipiului Galaţi	VIII(1965)	2	181
DOGARU, M., TUDORICĂ, M., Colecţia „Spiru Haret"	IX(1966)	2	258
GUBOGLU, MIHAIL, Arhiva insulei Ada-Kale şi importanţa ei	V(1962)	1	117
IONESCU, R., Fondul Banca Românească S.A. 1910—1951	V(1962)	1	148
LIMONA, D., Casa de comerţ Nicolae D. Paciura din Sibiu	VIII(1965)	1	265
MOCIOIU, N., Primăria municipiului Brăila 1831—1944	VII(1964)	1	299

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

	Anul	Nr.	p.
OSZÓCZKI, C., SABĂU, I., Direcţia minelor şi Uzinelor metalurgice Baia-Mare	X(1967)	1	179
PALIU, PETRE, Fundaţia culturală (1921—1948)	IX(1966)	2	243
PESCARIU, O., Arhiva comitatului Cluj	V(1962)	1	102
PETRESCU, I., Arhiva inspectoratului Minier Craiova	III(1960)	1	250
PLEŞA, I., Camera agricolă a judeţului Alba	IX(1966)	2	229
REGLEANU, M., Consiliul de Stat	X(1967)	1	137
RUSENESCU, M., TATOMIR, V., Direcţia reformei agrare	VIII(1965)	2	205
RUS, TR., BURLACU, I., HURMUZACHE, ŞT., Frontul Renaşterii Naţionale (1939—1940)	VII(1964)	1	285
RUS, TRAIAN, Fondul Preşedinţia Consiliului de Miniştri	VI(1963)	2	188
SÎRBU, C., Arhiva mănăstirii Cotroceni	IX(1966)	1	253
STANCIU, M., Primăria municipiului Constanţa (1878—1944)	VII(1964)	2	224
STAN, GLIGOR, Inspectoratul regional al Muncii Galaţi	X(1967)	1	171
STAVARACHE, P., GROZAV, V., CIOCAN, E., Prefectura judeţului Ilfov	IX(1966)	1	235
SUCIU, I. D., DEMÉNY, L., GLÜK, E., Arhiva Vukovics	X(1967)	2	297
TEODOR, POMPILIU, TRITEANU, MIHAIL, URSUŢIU, LIVIU, Arhiva istorică a bibliotecii filialei din Cluj a Academiei Republicii Socialiste România	X(1967)	1	125
TIMBUS, M., Uzinele de vagoane din Arad în anii puterii populare	VII(1964)	2	208
ZAHARIA, EC., Arhiva Băncii Comerciale Italiană şi Română	III(1960)	2	79

DOCUMENTE

BARDOŞ, G., Date topografic-statistice referitoare la Ţara Românească, oglindite în documente bănăţene	IX(1966)	1	283
BĂLINTESCU, AL., BĂDOI, V., Documente privind mişcarea socialistă în fostul judeţ Dolj	IX(1966)	2	281
BERINDEI, DAN, Noi documente privind Revoluţia de la 1848	V(1962)	1	194
BOERAŞ, FL., Documente privitoare la influenţa Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie asupra mişcării muncitoreşti din ţara noastră (1917—1921)	IV(1961)	1	74
BONCU, CONST., APOSTOL, MIHAI, Documente privitoare la răscoala patentarilor din Ploieşti	III(1960)	2	134
BURLACU, I., File din istoria glorioasă a campaniei armatei române din anul 1917	X(1967)	1	275
CERGHEDEAN, M., Acţiuni ale maselor populare în judeţul Hunedoara pentru un guvern democratic	IX(1966)	2	267
COHN, EMILIA, Cîteva documente privitoare la procesul ţăranilor răsculaţi în anul 1907 din Alexandria, Zimnicea, Călimăneşti, Bălţaţi şi Antoneşti	VII(1964)	2	237
CONSTANTINIU, FL., Un hatişerif inedit de la sfîrşitul veacului al XVIII-lea	VIII(1965)	1	203
DĂSCĂLESCU, G. M., O catagrafie necunoscută a ţinutului Covurlui din 1774	VIII(1965)	1	208
DECEI, AUREL, Documente din Arhivele Vaticanului privind anul 1595	X(1967)	1	199
DIMA-DRĂGAN, CORNELIU, Contribuţii la istoricul bibliotecii naţionale de la colegiul „Sf. Sava"	VIII(1965)	2	269
* * * Documente privitoare la influenţa Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie asupra mişcării muncitoreşti din ţara noastră	II(1959)	2	3
* * * Documente privitoare la lupta maselor muncitoare, sub conducerea P.C.R., împotriva războiului antisovietic şi a ocupaţiei hitleriste şi pentru pregătirea condiţiilor care au dus la înfăptuirea actului revoluţionar de la 23 August 1944	II(1959)	1	3
* * * Două scrisori de la Vasile Alecsandri	VIII(1965)	1	262

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

	Anul	Nr.	p.
FLORESCU, G. G., MARCU, L. P., Un proiect inedit din 1866 al lui Ion Ghica privind modificarea parţială a Codului Civil Român	VIII(1965)	1	187
GHEORGHE, U., Ştiri inedite despre cursul de inginerie ţinut de Gh. Asachi la Şcoala domnească din Iaşi	VI(1963)	2	250
GHEORGHIU, A., Noi documente privind răscoala din 1907	VIII(1965)	2	232
GONŢA, ALEXANDRU I., Cum arăta o velniţă şi berărie în veacul al XIX-lea	IX(1966)	2	305
GOROVEI, ŞTEFAN S., Scrisori din timpul războiului pentru independenţă	X(1967)	1	283
GRIGORAŞ, N., Un document de la domnul Moldovei Petru Rareş	IX(1966)	2	321
GUBOGLU, MIHAIL, Şapte documente turceşti din arhivele Braşovului privind relaţiile Transilvaniei cu Poarta otomană la începutul secolului al XVIII-lea	VIII(1965)	1	213
IRIMESCU, G., POPOVICI, FL., Documente privind acţiuni greviste ale muncitorilor forestieri din Bucovina în anii 1929—1933	X(1967)	2	317
IVĂNESCU, D., Un document inedit de la Alecu Russo	VIII(1965)	2	267
MATEI, GH., MIOC, D., Noi documente despre cluburile socialiste la sate şi mişcările ţărăneşti din 1899	VIII(1965)	1	167
MUNTEANU, P., Documente privind lupta minierilor din Valea Jiului în anii crizei economice (1929—1933)	VIII(1965)	2	217
* * * Noi documente privind răscoala ţăranilor din anul 1907	X(1967)	1	239
RĂDUŢIU, A., Negustori şi meşteşugari din Blaj în urbariul din 1772	IX(1966)	1	295
REGLEANU, M., O scrisoare necunoscută de la Gheorghe Magheru	VII(1964)	2	250
REGLEANU, MIHAI, Un document necunoscut cu privire la văcărit	IX(1966)	2	318
RUS, TR., Unele documente privind cronica lui Gheorghe Şincai	IX(1966)	2	297
SLIVĂŢ, A., TUDORICĂ, M., Tratatul româno-austro-ungar din anul 1883	X(1967)	2	337
SONTAG, F., Informaţii despre ecoul în Transilvania a mişcării revoluţionare conduse de Tudor Vladimirescu	X(1967)	2	325
SOVEJA, M., Noi documente despre Vasile Alecsandri	VIII(1965)	2	249
STAN, APOSTOL, Mărturii noi despre situaţia supuşilor străini după Unirea Principatelor	IX(1966)	1	279
STĂNICĂ, V., TAMAŞ, V., Trei documente româno-slave inedite	X(1967)	2	345
ŞTIRBAN, M., Mărturii documentare despre Pavel Dan	X(1967)	2	355
TEODORESCU, AL., Scrisori inedite ale lui C. Conachi către P.D. Kiselev	VI(1963)	2	252
TUDORAN, GEORGETA, Documente privind răscoalele ţărăneşti din anul 1907 în fostul judeţ Neamţ	IX(1966)	1	265
TURDEAN, VASILE, Date privind măsurile de preîntîmpinare a pătrunderii ideilor comuniste în Transilvania în anul 1852	X(1967)	2	333
UNGUREANU, GH., Din activitatea lui Vasile Alecsandri ca arhivist al statului	VIII(1964)	2	259
UNGUREANU, GH., Documente inedite privitoare la răscoalele ţărăneşti din 1907 aflate în arhivele de la Paris şi Bruxelles	X(1967)	1	263
UNGUREANU, GH., Proiectele unor lucrări despre anul 1848 în Moldova şi Unire întocmite de un contemporan	VIII(1965)	2	263
UNGUREANU, GH., Un document inedit de la Alexandru cel Bun voievodul Moldovei	X(1967)	2	343
ZAHARIA, EC., ROTARU, O., Documente privind răscoala ţăranilor din 1907 în judeţul Vlaşca	VIII(1965)	1	136

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

CRONICA

	Anul	Nr.	p.
AMANCEI, MARIA, RACHIERU, MIHAI, Noi achiziții și donații de documente la Serviciul regional al Arhivelor Statului Bacău	IX(1966)	2	195
ARIMIA, V., Gheorghe Ungureanu la 60 de ani	IX(1966)	2	326
BOERAȘ, FL., A VII-a Conferință internațională a mesei rotunde a arhivelor, Madrid, 1962	V(1962)	2	289
BOERAȘ, FL., Pregătirea lucrătorilor de arhivă de la instituții și întreprinderi	VIII(1965)	2	291
BURLACU, I., Consfătuiri cu cititorii în Brașov și Tg. Mureș	IX(1966)	1	309
CIACHIR, N., Informații despre țara noastră în arhivele din R.S.F. Iugoslavia	IX(1966)	2	167
DĂSCĂLESCU, G. M., Arhivele Statului din R. P. Bulgaria. Note pe marginea unui schimb de experiență	V(1962)	1	284
DINU, N., Al V-lea Congres internațional al Arhivelor	VII(1964)	2	311
DINU, N., CORUI, A., A VI-a Conferință Internațională a Mesei Rotunde a Arhivelor (Varșovia 16—19 mai 1961)	IV(1961)	2	239
DUZINCHEVICI, GH., Noi achiziții la Filiala Arhivelor Statului Sibiu	IV(1961)	2	197
ELIZAROVA, E. S., Folosirea materialelor documentare în munca de propagandă	IV(1961)	2	223
* * * Expoziții de documente	VIII(1965)	1	289
FĂNESCU, MIHAIL, Delegații arhivistice și cercetători de peste hotare la Arhivele Statului în ultimii ani	I(1958)	1	308
FĂNESCU, MIHAIL, REGLEANU, MIHAI, Cercetări în Arhivele Centrale ale actelor vechi din Varșovia	X(1967)	1	313
GANCIU, DUMITRU, 15 ani de la înființarea unor unități ale Arhivelor Statului	IX(1966)	2	323
GUBOGLU, M., Al XXV-lea Congres internațional al orientaliștilor de la Moscova, august 1960	III(1960)	2	288
GUBOGLU, MIHAIL, Despre materialele arhivistice otomane din Turcia și importanța lor pentru istoria țărilor române	IX(1966)	2	175
HURMUZACHE, ȘT., Consfătuirea din orașul Cluj cu cititorii „Revistei Arhivelor"	VIII(1965)	1	299
ILIN, P. V., Participarea cetățenilor la munca arhivelor	IV(1961)	2	228
MATEI, P., În schimb de experiență la Arhivele Statului din U.R.S.S.	V(1962)	1	255
MĂRCUȘ, I., Congresul extraordinar al Consiliului Internațional al Arhivelor	IX(1966)	1	307
MĂRCUȘ, I., UNGUREANU, GH., A IX-a Conferință internațională a Mesei Rotunde a Arhivelor, Londra, 1965	VIII(1965)	1	286
MĂRCUȘ, I., UNGUREANU, GH., Congresul extraordinar internațional al Arhivelor, Washington, 1966	IX(1966)	2	161
MĂRCUȘ, ION, Vizitînd Arhivele Statului din R. P. Ungară	II(1959)	2	293
* * * Mihai Regleanu la 60 de ani	VIII(1965)	2	338
PALIU, P., Întîlnirile redacției Revistei Arhivelor cu cititorii	V(1962)	2	296
PALIU, P., Întîlnirile redacției Revistei Arhivelor cu cititorii și colaboratorii	VI(1963)	2	266
PALIU, PETRE, „Masa Rotundă" la Arhivele Statului Oltenia	IX(1966)	1	311
PARASCHIV, I., A patra Conferință a Mesei Rotunde a Arhivelor	II(1958)	2	295
PARASCHIV, I., BOERAȘ, FL., UNGUREANU, GH., Al IV-lea Congres Internațional al Arhivelor, Stockholm, 1960	III(1960)	2	271
PARASCHIV, ION, COMĂNESCU, ION, UNGUREANU, GH., Al III-lea Congres Internațional al Arhivelor	I(1958)	1	285
PARASCHIV, ION, COMĂNESCU, ION, VASILE, ION, GH., UNGUREANU, GH., Din arhivistica sovietică. Constatări ale delegației de arhiviști români la Moscova și Leningrad	I(1958)	1	291
PARASCHIV, ION, Conferința Arhivelor Cehoslovace, Praga 10—11 septembrie 1958	II(1959)	1	298

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

	Anul	Nr.	p.
PARASCHIV, ION, Expoziția generală a documentelor arhivistice cehoslovace, Praga, 1958	I(1958)	2	304
PARASCHIV, ION, LEONTE, ILEANA, Sărbătorirea a 200 de ani de la înființarea Arhivelor Naționale Maghiare	I(1958)	1	282
PARASCHIV, ION, MĂRCUȘ, ION, Cea de a doua sesiune a arhiviștilor din Republica Democrată Germană	I(1958)	1	288
POȘTĂRIȚĂ, EMILIA, FĂNESCU, MIHAIL, Din activitatea de folosire a materialelor documentare la Arhivele statului în anul 1966	X(1967)	1	301
REGLEANU, M., Centenarul Universității din București	VII(1964)	1	319
RUSU, ION, Arhivele Statului Filiala Năsăud, după 25 de ani de activitate	VI(1963)	2	257
RUSU, I., Expoziția „George Coșbuc"	IX(1966)	2	201
RUSU, ION, 100 de ani de la nașterea academicianului Iuliu Moisil, întemeietorul Arhivelor Statului din Năsăud	II(1958)	2	311
SADCICOVA, L. G., Să pregătim cadre de arhiviști corespunzători cerințelor vieții	IV(1961)	2	235
SOVEJA, M., CARABA, GR., Unele aspecte din munca arhiviștilor maghiari	V(1962)	1	292
SOVEJA, M., Îmbogățirea depozitelor Arhivei istorice centrale cu noi materiale documentare	X(1967)	2	261
STRACHINĂ, OLIVIA, A zecea aniversare a Arhivei naționale de filme	X(1967)	1	309
TEODORESCU, V., A II-a sesiune de comunicări științifice a muzeelor	XI(1966)	1	313
TEODORESCU, V., Expoziția documentară „Putna 500"	IX(1966)	2	199
TEODORESCU, V., Expoziția „Vasile Alecsandri"	VIII(1965)	2	295
TRANDAF, V., Arhivistica nouă în R.P. Chineză	II(1959)	1	305
TRANDAF, V., Întîlnirile redacției Revistei Arhivelor cu cititorii	IV(1961)	2	243
TURCU, C., Îmbogățirea depozitelor Arhivelor Statului din Iași cu materiale documentare în anii 1960—1961	IV(1961)	2	210
VASILESCU, V., Noi documente intrate în depozitele Arhivei Istorice Centrale a Statului (1955—1960)	IV(1961)	2	183
VASILESCU, V., RANCA, FL., Practica studenților Facultății de istorie la Direcția generală a Arhivelor Statului	VIII(1965)	2	301
WETZLER, EVA, Însemnări privind expoziția arhivistică de la Banat	VIII(1965)	2	298

RECENZII ȘI PREZENTĂRI

* * *	Analele Institutului de istorie a Partidului de pe lîngă C. C. al PMR, an VI, 1960, nr. 1—6 (M. STATIE)	IV(1961)	1	331
* * *	Analele Institutului de istorie a Partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., an VII, 1961, nr. 1—2 (V. COSTAKE)	IV(1961)	2	247
* * *	Analele Institutului de istorie a Partidului de pe lîngă C. C. al P.M.R., an VIII, 1962, nr. 1, (M.S.)	V(1962)	1	319
* * *	Analele Institutului de istorie a Partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., an VIII, 1962, nr. 2—4 (P. PALIU, FL. RANCA)	V(1962)	2	300
* * *	Analele Institutului de istorie a Partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., an VIII, 1962, nr 5—6 (P. PALIU)	VI(1963)	1	319
* * *	Analele Institutului de Istorie a Partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., an IX, 1963, nr. 1—3 (I. D. BURLACU)	VI(1963)	2	270
* * *	Analele Institutului de istorie a Partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., an X, 1964, nr. 1—6 (M. PÎRVULESCU)	VIII(1965)	1	305

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

		Anul	Nr.	p.
* * *	Anelele ştiinţifice ale Universităţii „Al. I. Cuza" din Iaşi (Serie nouă), Secţiunea a III-a, Istorie, tom. XI, 1965 (EL. IOSEFIDE)	IX(1966)	1	332
ANDREEV, MIHAIL, ватопедската грамота и въпросите на българското феодално право, Edit. Academiei bulgare de ştiinţe, Sofia, 1965, 195 p. (STĂNICĂ VITALIE)		IX(1966)	2	350
* * *	Anuarul Institutului de istorie din Cluj, vol. VIII, 1965, Edit. Academiei Republicii Socialiste România (ŞT. HURMUZACHE)	IX(1966)	2	334
* * *	Archeion, 1959, nr. XXX—XXXXI (M. STATIE) . .	III(1960)	2	314
* * *	Archeion, 1960, nr. XXXII şi XXXIII; 1961, nr. XXXIV şi XXXV (T. HOLBAN)	V(1962)	2	310
* * *	Archeion, 1963, nr. XXXIX (GH. DUZINCHEVICI) . .	VII(1964)	2	318
* * *	Archeion, 1964, nr. XL (GH. DUZINCHEVICI)	VIII(1965)	1	329
* * *	Archeion, 1966, nr. XLIV—XLV (GH. DUZINCHEVICI)	X(1967)	1	337
* * *	Archivar und Historiker. Studien zur Archiv und Geschichtswissenchaft, Berlin, 1956, 572 p + XV pl. (TOMA CARAPALEA)	I(1958)	2	331
* * *	Archives 1960, vol. IV, nr. 23 (V. COSTAKE)	III(1960)	2	322
* * *	Archivmiteilungen, 1958, nr. 1—4 (T. CARAPALEA) .	II(1959)	1	316
* * *	Archivmiteilungen, 1959, nr. 1—4, (TOMA CARAPALEA)	III(1960)	1	310
* * *	Archivmitteilungen, 1959, nr. 56 (T. CARAPLEA) . .	III(1960)	2	304
* * *	Archivmitteilungen, 1960, nr. 1—4 (T. CARAPLEA)	IV(1961)	2	329
* * *	Archivmitteilungen, 1961, nr. 1—5 (T. CARAPLEA, M. DIACOV)	V(1962)	2	331
* * *	Archivmitteilungen, 1964, nr. 1—6 (EL. MOISUC) . . .	VIII(1965)	1	319
* * *	Archivmitteilungen, 1966, nr. 4—6 (STAN ERIKA, PAVELESCU HEDWIG)	X(1967)	1	339
* * *	Archivni Časopis, 1957, nr. 4 (L. MOLDOVAN)	I(1958)	1	323
* * *	Archivni Časopis, 1958, nr. 1—4 (TR. IONESCU-NIŞCOV)	II(1959)	1	322
* * *	Archivni Časopis, 1959, nr. 1—4 (TR. IONESCU-NIŞCOV)	III(1960)	1	317
* * *	Archivni Časopis, 1960, nr. 1—4 (TR. IONESCU-NIŞCOV)	IV(1961)	2	315
* * *	Archivni Časopis, 1961, nr. 1—4 (T. HOLBAN) . . .	V(1962)	1	322
* * *	Archivum, Revue internationale des Archives, 1955, vol. V, Paris, 1956 (MIHAIL M. FĂNESCU)	I(1958)	2	324
* * *	Archivum. Revue internationale des Archives, 1956, vol. VI, Paris, 1958 (I. RĂDULESCU)	II(1959)	1	331
* * *	Archivum. Revue internationale des Archives, 1957, vol. VII, Paris, 1958 (VALERIA PREDESCU)	II(1959)	2	311
* * *	Arhivum, Revue Internationale des Archives, 1963, vol. XIII, Paris, 1965 (L. MIHĂILESCU)	VIII(1965)	2	330
* * *	Archivum Główne Akt Dawnych w Warszawie. Przewodnik po zespolach. I Archiwa dawnej Rzeczypospolitej, Warszawa 1958, XIII —(XVI) + 387 p. (GH. DUZINCHEVICI)	II(1959)	2	315
* * *	Arhivist, Godina XIII, sveska 1—2 Beograd, 1963, 295 p. + suplimentul XIV, p. CCCIII—CCCXLV (S. IANCOVICI)	IX(1966)	1	334
* * *	Архивски преглед, Beograd, vol. 1—2, 1966, 228 p. (S. IANCOVICI)	X(1967)	1	333
* * *	Arhivski Vjesnik, Zagreb, vol. I—IV, 1958—1963 (S. IANCOVICI)	X(1967)	1	334
* * *	Armata română în războiul antihitlerist, Edit. Politică, Bucureşti, 1965, 558 p. (CORNEL SÎRBU)	VIII(1965)	2	328
BELOV, G. A., Conferinţa internaţională a „Mesei rotunde a Arhivelor" (IULIA GHEORGHIAN)		I(1958)	1	321

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

	Anul	Nr.	p.
BIELINSKA, MARIA, Les archives polonaises en face des besoins de la science historique, Acta Poloniae Historica, 1959, nr. 2, p. 231—237, (C. C. ANGELESCU)	IV(1961)	2	337
* * * Bollettino del servizio di foto-documentaţione e restauro, 1964, nr. 1, 30 p., Roma (IL. LEONTE) . .	VIII(1965)	1	331
BRAIBANT, CHARLES, BAUTIER ROBERT-HENRI, Une table ronde utile à l'histoire, Paris, 1958, 125 p. (M. FĂNESCU) . .	II(1959)	1	324
* * * Catalogul corespondenţei lui Vasile Alecsandri, întocmit de Marta Anineanu, Edit. Academiei R.P.R., Bucureşti, 1957, x + 618—621 p. (CONSTANTIN TURCU)	I(1958)	2	355
* * * Catalogul documentelor referitoare la viaţa economică a ţărilor române în sec. XVII—XIX, Documente din Arhivele Statului Sibiu, vol. I, Bucureşti, 1966 (DUMITRU GANCIU)	X(1967)	2	370
* * * Catalogul documentelor turceşti, vol. II, Bucureşti, 1966 (V. ARIMIA)	IX(1966)	2	337
CHERESTEŞIU, V., Adunarea Naţională de la Blaj, Edit. Politică, 1966, 672 p. (I. CÎRŢINA)	IX(1966)	2	329
* * * Cîteva cuvinte despre arhivele oraşelor Bratislava şi Košice (MACÁK ANDREI)	I(1958)	2	322
* * * Cîteva însemnări pe marginea volumului „Studii istorice româno-bulgare" de acad. prof. P. Constantinescu Iaşi (MIHAI APOSTOL)	I(1958)	2	320
CUŞNIR-MIHAILOVICI, CLARA, Mişcarea muncitorească din România între anii 1917—1921. Crearea Partidului Comunist din România, Edit. Politică, Bucureşti 1960, 350 p. (V. VÎLCEANU)	IV(1961)	1	310
* * * Contribuţia României la victoria asupra fascismului, Edit. Politică, Bucureşti, 1965, 199 p. (BOBOCESCU GR. VASILE)	VIII(1965)	2	326
COPOIU, N., Refacerea P.S.D. din România 1900—1910, Edit. Ştiinţifică, 1966, 199 p. (VASILE NICULAE)	X(1967)	1	318
COSTIN, MIRON, Opere, Bucureşti, 1958; Documente privind istoria României; Istoria Ţării Româneşti de la octombrie 1688 pînă la martie 1717. Cronica Anonimă, Bucureşti, 1959; Istoria Ţării Româneşti, 1290—1690; Letopiseţul Cantacuzinesc, Bucureşti, 1960 (N. GRIGORAŞ) .	III(1960)	2	329
* * * Cronica Ghiculeştilor (Istoria Moldovei între anii 1695—1754), Edit. Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1965 (CORNELIA CRIVĂŢ) . . .	IX(1966)	1	318
* * * Cu privire la „răzăşia" lui Ion Creangă (UNGUREANU GH.)	VI(1963)	2	280
* * * Dezvoltarea economiei Moldovei între anii 1848—1864, Edit. Academiei R.P.R., 1963, 504 p. (I. PUIA)	VII(1964)	2	323
* * * Din istoricul formării şi dezvoltării clasei muncitoare din România — pînă la primul război mondial, Edit. Politică, Bucureşti, 1959, (D. ŞANDRU)	III(1960)	2	326
* * * Documenta Romaniae Historica, B. Ţara Românească, XXI, Edit. Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1965 (M. STOIAN)	IX(1966)	1	315
* * * Documente privind istoria României. Colecţia Eudoxiu de Hurmuzaki (Seria nouă), vol. III. Solidaritatea românilor din Transilvania cu mişcarea lui Tudor Vladimirescu, Edit. Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1967, 685 p. (S. IANCOVICI) . .	X(1967)	2	363
* * * Documente privind istoria României. Răscoala din 1821, vol. I. Edit. Academiei R.P.R., Bucureşti, 1959, 442 p. (N. GRIGORAŞ)	III(1960)	1	324

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

		Anul	Nr.	p.
* * *	Documente privind Unirea Principatelor, Edit. Acad. R.P.R., vol. II, 1959, LIX + 549 p. (A. MACOVEI)	III(1960)	1	338
* * *	Documents on german foreign Policy 1918—1945. Series C. The Third Reich, vol. I—IV, London, 1957—1962. Series D. The War Years, vol. I—XIII London, 1949—1964 (MIHAIL FĂNESCU)	IX(1966)	1	319
DUICEV, IVAN,	летописта на Константин Манаси, Sofia, Edit. Academiei bulgare de ştiinţe, 1963, 415 + XXXVI p. (STĂNICĂ VITALIE)	IX(1966)	2	348
* * *	Elsevier's lexicon of archive Terminology, Amsterdam—London—New York, 1964, 5 f + 83 p. (DINU A. DUMITRESCU)	IX (1966)	1	323
* * *	Emlékkönyv Kelemen Lajos születésének nyolcvanadik evfordulójára, Edit. Ştiinţifică, Bucureşti, 1957, 699 + 3 p. + 27 pl. (I. ARVAY)	I(1958)	1	336
* * *	Expoziţia arhivistică. Direcţia generală a Arhivelor Statului, Bucureşti, 1965, 50 p. (PETRE PALIU)	IX(1966)	1	338
FEKETE, L.,	Die Siyakat-Schrift in der türchischen Finanzverwaltung Beitrag zur türkischen Paläographie, Budapest, I—II, 1955 (M. GUBOGLU)	I(1958)	2	325
FLEURY, M., HENRY, L.,	Nouveau manuel de dépouillement et exploitation de l'état civil ancien, Paris, 1965, 182 p. (CORNEL SÎRBU)	X(1967)	1	329
GEORGESCU, TITU, FODOR, LADISLAU,	Răscoala ţăranilor din Valea Ghimeşului (1934), Edit. Politică, Bucureşti, 1960, 157 p. (D. DUCA)	IV(1961)	1	328
GEORGESCU, VALENTIN AL.,	Preemţiunea în istoria dreptului românesc. Dreptul de protimisis în Ţara Românească şi Moldova, Edit. Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1965, 360 p. (L. P. MARCU)	VIII(1965)	2	309
GILLE, GENEVIEVE,	Les archives privées, „Revue historique", 89, vol. 234, iulie-septembrie, Paris, 1965, p. 29—46 (CORNEL SÎRBU)	IX(1966)	2	351
GIURESCU, C. C.,	Viaţa şi opera lui Cuza Vodă, Edit. Ştiinţifică, Bucureşti, 1966, 480 p. (VASILE GR. BOBOCESCU)	X(1967)	1	321
* * *	Граћа о срему и његовим везама са србијом 1804—1815, Snemski Karlovici, 1965, 562 p. (S. IANCOVICI)	VIII(1965)	2	316
* * *	Greva generală din România — 1920, Edit. Politică, Bucureşti, 1960, 444 p. (M. SOVEJA)	IV(1961)	1	318
* * *	Guide to the contents of the public record office vol. I şi II, Londra, 1963, (M. FĂNESCU)	VIII(1965)	2	311
* * *	Harvard guide to american history, Cambridge —Massachusetts, ed. IV, 1965, XXIII + 689 p. (M. FĂNESCU)	IX(1966)	2	352
HUŠČAVA, ALEXANDER,	Dejiny a vynoi nášho pisma Bratislava, 1951, 382 p + 85 pl. (ANDREI MACÁK)	I(1958)	1	338
* * *	Îndrumător în Arhivele Statului Banat, vol. I., Bucureşti, 1965 (POŞTĂRIŢĂ EMILIA)	IX(1966)	2	338
* * *	Internaţionala I-a şi România (I. ILINCIOIU)	VII(1964)	2	320
* * *	Istoria oraşului Bucureşti. Muzeul de istorie a oraşului Bucureşti, 1965, 484 p. (DAN SMÂNTÂNESCU)	IX(1966)	1	337
* * *	Istoria pătrunderii şi dezvoltării capitalului străin în România (A. MIHAI)	IV(1961)	2	263
* * *	Istoria României, vol. I Edit. Acad. R.P.R. 1960 (M. REGLEANU)	IV(1961)	2	251
* * *	Istoriceskii Arhiv, 1957 (V. VÎLCEANU)	I(1958)	1	314
* * *	Istoriceskii Arhiv, 1958 nr. 1—4, (IULIA GHEORGHIAN)	I(1958)	2	315
* * *	Istoriceskii Arhiv, 1959 nr. 1—3 (A. DAMASCHIN)	II(1959)	2	301
* * *	Istoriceskii Arhiv, 1959 nr. 4—6 (IULIA GHEORGHIAN)	III(1960)	1	300

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

		Anul	Nr.	p.
* * *	Istoriceskii Arhiv, 1960, nr. 1—6 (I. GHEORGHIAN şi A. COSMA)	IV(1961)	2	290
* * *	Izahli osmanli tarihi kronolojisi 1—4 cilt (vol. I—IV). Istambul, 1947—1961 (AUREL DECEI)	IX(1966)	1	326
* * *	Izvestia na dărjavnite arhivi, 1957, nr. 1, 1958, nr. 2 (A. CONSTANTINESCU)	II(1959)	2	308
* * *	Izvestia na dărjavnite arhivi, 1960, nr. 3—4 (C. N. VELICHI)	IV(1961)	2	321
* * *	Izvestia na dărjavnite arhivi, 1964, nr. 8 (S. DIAMANDI)	VIII(1965)	1	326
* * *	Izvestia na dărjavnite arhivi, 1966, nr. 12 (S. DIAMANDI)	X(1967)	1	341
* * *	Izvoarele istoriei iobăgimii, editate de Arhiva Naţională Ungară, nr. 5, Budapesta, 1958, 1104 p. + 10 facsimile + 3 hărţi + tabele; nr. 7, Budapesta, 1959, 859 p. + 19 facsimile + 30 hărţi + 2 tabele (IAKÓ SIGISMUND)	III(1960)	1	328
* * *	Journal of the society of archivists, vol. III, number 1, april 1965 (M. FĂNESCU)	IX(1966)	2	355
KLEIN, FRITZ,	Über die Verfälshung der Historischen Warrhgit in der Aktenpublikation. Die grosse politik der Europäschen Kabinette 1871—1914 din „Zeitschrift für Geschichtswissenschaft", VII, 1959, 2, p. 318—330 (C. C. ANGELESCU)	III(1960)	1	322
* * *	La Gazette de Archives, Nouvelle série, 1967, nr. 57 şi 58 (MIHAIL FĂNESCU)	X(1967)	2	380
* * *	Levéltári Közlemények, 1956 (AL. RUSU)	I(1958)	1	325
* * *	Levéltári Közlemények, 1958 (I. MĂRCUŞ)	III(1960)	2	310
* * *	Levéltári Közlemények, 1960 (AL. RUSU)	IV(1961)	2	326
* * *	Levéltári Közlemények, 1963, nr. 1—2; 1964, nr. 1—2 (I. ADAM)	VIII(1965)	2	333
* * *	Levéltari Szemle, 1964, nr. 1—4 (I. ADAM)	VIII(1965)	1	313
LIVEANU, V.,	1918. Din istoria luptelor revoluţionare din România, 1960, (M. APOSTOL)	IV(1961)	2	260
LUPU, IOAN, CAMARIANO, NESTOR, PAPADIMA, OVIDIU,	Bibliografia analitică a periodicelor româneşti, vol. I (1790—1850), partea I + II, Edit. Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1966, 823 p. (APOSTOL STAN)	X(1967)	1	327
MAKSAKOV, V. V.,	Arhivnoe delo v pervie godî Sovetskoi Vlasti, Moscova, 1959 (A. Damaschin)	IV(1961)	2	307
* * *	Manuscrise greceşti din arhive străine relative la istoria românilor (V. PAPACOSTEA)	IV(1961)	2	274
* * *	Marea răscoală a ţăranilor din 1907, Edit. Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1967, 907 p. (BOBOCESCU GR. VASILE)	X(1967)	2	372
* * *	Mişcarea muncitorească din România. 1893—1900, Edit. Politică, Bucureşti, 1965 (VASILE NICULAE)	VIII(1965)	2	324
MOHOV, N. A., RUSSEV, E. M., DIMITRIEV, P. G., GEGNEV D. M., SOVIETOV, P. V.,	Documente din Arhivele Sovietice privitoare la Istoria Medievală a Moldovei şi Ţării Româneşti în „Studii", anul XII, 1959, 3, p. 135—162, (GH. UNGUREANU)	II(1959)	2	334
* * *	Momente din istoria poporului român, Edit. Politică, Bucureşti, 1965, 158 p. (TR. RUS)	VIII(1965)	2	321
* * *	Musée de l'histoire de France, Paris, 1958, 89 p. (EMILIA POŞTĂRIŢĂ)	X(1967)	2	378
* * *	Noi publicaţii arhivistice, Bucureşti, 1958, (M. FĂNESCU)	I(1958)	2	336
* * *	Observaţii critice privitoare la lucrarea lui Damian P. Bogdan „Diplomatica Slavo-Română" (N. GRĂMADĂ)	II(1959)	2	318

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

	Anul	Nr.	p.
OPREA, I. M., Nicolae Titulescu, Edit. Ştiinţifică, Bucureşti, 1966, 406 p. (ILIE GANCEA)	X(1967)	1	319
* * * Ordnungs und Verzeichnungsgrundsätze für die staatlichen Archive der Deutschen Demokratischen Republik, Postdam, 1964, 127 p. (ELENA MOISUC)	IX(1966)	1	324
PANAGHIOTIS, CODRICAS, ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ (1787—1797), Atena, 1963, XIX, + 279 p. (NESTOR CAMARIANO)	X(1967)	2	374
PANAITESCU, P. P., Începuturile scrisului în limba română, în „Studii şi materiale de istorie medie", vol. IV, 1960, p. 117—189 (MIHAI REGLEANU)	V(1962)	1	304
PANAITESCU, P. P. Începuturile şi biruinţa scrisului în limba română, Edit. Acad. R.P.R. Bucureşti, 1965, 230 p. (I. BURLACU)	VIII(1965)	2	307
* * * Presa muncitorească şi socialistă din România, vol. I (1865—1900), Edit. Politică, Bucureşti, 1964 (ŞT. BURDA)	VIII(1965)	1	310
* * * Presa muncitorească şi socialistă din România, vol. II (1900—1921), partea I (1900—1907), 903 p. Edit. Politică, Bucureşti, 1966, (GHEORGHE UNC)	IX(1966)	2	331
POTRA, GEORGE, Documente privitoare la istoria oraşului Bucureşti (1594—1821) Edit. Acad. R.P.R., 818 p. (D. DUCA)	IV(1961)	2	270
* * * Probleme economice, 1962, nr. 1—6 (C. TATOMIR)	V(1962)	2	312
* * * Publicaţiile Arhivelor Statului apărute între anii 1947—1958 (MIHAI M. FĂNESCU)	I(1958)	1	310
* * * Romanoslavica, 1965, nr. XI, Istorie (APOSTOL STAN)	IX(1966)	1	328
* * * Romanoslavica, 1965, nr. XII, Filologie, (DOINA DUCA)	IX(1966)	1	331
* * * Scriptores Byzantini, I, Ducas, Istoria Turco-Bizantină 1341—1462, Edit. Academiei R.P.R., Bucureşti, 1958, 507 p.; II, Lavnic Chalcocóndil, Expuneri istorice, Creşterea puterii turceşti, Căderea Împărăţiei Bizantine, Edit. Academiei R.P.R., Bucureşti, 1958, 355 p. (N. GRIGORAŞ)	II(1959)	1	336
* * * Secretariatul de stat al Moldovei 1832—1862, Inventar arhivistic, Bucureşti, 1966, 491 p. (EMILIA POŞTĂRIŢĂ)	X(1967)	1	325
SELEZNEV, M. S., Obiectul şi problemele de metodologie ale arheografiei sovietice, Moscova, 1959, 44 p. (I. GHEORGHIAN)	IV(1961)	1	339
* * * Situaţia clasei muncitoare din România 1914—1944, Edit. Politică, Bucureşti, 1966, 496 p. (VASILE APARASCHIVEI)	X(1967)	1	317
* * * *Славянский архив*, volumele pe anii: 1958, 1959, 1961, 1962, 1963, 1965 şi 1966 (S. IANCOVICI)	X(1967)	1	330
STOIANOV, MANIO, KODOV, HISTO, Опи на славянските ръкописи в софиската народна библиотека vol. III, Sofia, Edit. de stat pentru ştiinţă şi artă, 1964, 499 p + 2 planşe (STĂNICĂ VITALIE)	IX(1966)	2	349
* * * „Studii", 1961, nr. 1—6 (V. COSTACHE, S. COJOCARU)	V(1962)	2	307
* * * „Studii", 1962, nr. 1—5 (M. STOIAN)	VI(1963)	1	325
* * * „Studii", 1963, nr. 1—2 (S. DIAMANDI)	VI(1963)	2	277
* * * „Studii", 1964, nr. 1—3 (EM. POŞTĂRIŢĂ)	VII(1964)	2	315
* * * „Studii", 1964, nr. 4—5 (M. DOGARU)	VIII(1965)	1	301
SUŢU, NICOLAE, Opere economice, Edit. Ştiinţifică, Bucureşti, 1957, 424 p. (C. ANGELESCU)	IV(1961)	2	286
TAPPE, E. D. Documents concerning Rumanian History (1427—1601). Collected from British Archives, Londra—Haga—Paris, 1964, 162 p. (DINU A. DUMITRESCU)	VIII(1965)	2	304
* * * Теория и практика архивного дела в С.С.С.Р. учеъное посоъие, sub redacţia lui G. A. Belov şi colab., Moscova, 1958, 342 p. (A. DAMASCHIN)	II(1959)	1	309

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

		Anul	Nr.	p.
* * *	The american archivist, vol. 29, aprilie 1966, nr. 2 (M. FĂNESCU)	IX(1966)	2	354
* * *	The Hapsburg Monarchy (1867—1914), Rochester „Havard University Press", ed. a III-a, 1965, 532 p. (SANDA RACOVICEANU)	IX(1966)	2	344
TOMESCU, MIRCEA,	Calendarele românești 1733—1830. Studii și bibliografie, Editura de Stat didactică și pedagogică, București, 1957, 154 p. (ION GH. VASILE)	I(1958)	1	333
* * *	Történeti statisztikai Közlemények, anul II, 1958, nr. 1—2, (L. Moldovan)	III(1960)	2	321
TÓTH, S.,	Litera de tipar, Edit. Științifică, București, 1966, 159 p. (I. BURLACU)	IX(1966)	2	346
TRÓCSANYI, ZSOLT,	Az északi partium 1820 — ban, Budapesta, 1966 (I. ADAM)	X(1967)	1	323
* * *	Указател воспоминаний дневников и путевых заметок XVIII—XIX c.v., Moscova, 1959, 224 p. (AL. ANDRONIC)	II(1959)	2	330
UNGUREANU, GH.,	Ion Creangă. Documente, Editura pentru literatură, București, 1964, 318 + LXXXIV p + facs. ȘT. HURMUZACHE)	IX(1966)	1	316
UZUNCARSILI, ISMAIL HAKKE și KARAL, ENVER ZIYA,	Osmanli Tarihi, vol. I—V, Ankara, 1946—1961 (AUREL DECEI)	IX(1966)	2	341
* * *	Voprosî Arhivovedenia, 1959 nr. 3—4 (A. DAMASCHIN)	III(1960)	1	295
* * *	Voprosî Arhivovedenia, 1961, nr. 1—4 (V. VÎLCEANU)	V(1962)	2	319
* * *	Voprosî Arhivovedenia, 1965, nr. 1—2 (O. STRACHINA)	VIII(1965)	2	331
ZEPOS, PAN I., FOTINOPULOS, MIHAIL,	Nomicon Proheiron (București, 1765), Atena, 1959, 304 p. + 8 facsimile (GH. UNGUREANU)	II(1959)	2	335

NOTE BIBLIOGRAFICE

AXENCIUC, V.,	Pauperizarea clasei muncitoare din România între cele două războaie mondiale în „Probleme Economice" (XIV) 1961, 3, (N. DAVIDEANU)	V(1962)	1	327
* * *	Bibliografie arhivistică (V. VÎLCEANU)	V(1962)	1	336
* * *	Catalogue de l'exposition de documents relatifs à l'histoire nationale, Bruxelles, 1962, 107 p. + facs. (M. FĂNESCU)	IX(1966)	1	355
* * *	Din „Archeion" nr. 42/1965 (WANDA VOLSKI)	IX(1966)	1	340
* * *	Din „Archeion" nr. XLIII/1966 (GH. DUZINCHEVICI)	IX(1966)	2	356
* * *	Din „Archivmitteilungen", nr. 4/1965 (ERICA STAN, HEDWIG PAVELESCU)	IX(1966)	1	344
* * *	Din „Archivmitteilungen" nr. 3/1966 (HEDWIG PAVELESCU, ERIKA STAN)	IX(1966)	2	357
* * *	Din „Historische Zeitschrift", vol. 200 și 201/1965 (M. KANDEL)	IX(1966)	1	351
* * *	Din „Izvestia na dărjavnite archivi", nr. 9—10/1965 (I. BURLACU)	IX(1966)	1	350
* * *	Din „Izvestia na dărjavnite archivi", nr. 11/1966 (I. BURLACU)	IX(1966)	2	359
* * *	Din „Levèltári Szemle", nr. 1—2/1965 (I. ADAM)	IX(1966)	1	347
* * *	Din „Sbornik Archivnich", 1/1965, „Archivnich Časopis" nr. 1/1965 și altele (MARIA DUMITRU)	IX(1966)	1	343
* * *	Din „Voprosî Archivovedenia", nr. 3/1965 (OLIVIA STRACHINĂ)	IX(1966)	1	339
* * *	Documente privind relațiile agrare în veacul al XVIII-lea, vol. I, Țara Românească, București, 1961, 960 p. (M.R.)	V(1962)	2	336

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

	Anul	Nr.	p.
GEORGESCU, TITU, IOANID, MIRCEA, Presa P.C.R şi a organizaţiilor sale de masă 1921—1944, Edit. Ştiinţifică, 1963, 384 p. (I. ILINCIOIU)	VI(1963)	2	292
* * * „Industria Sîrmei" — Cîmpia Turzii, dezvoltarea întreprinderii în anii regimului democrat-popular, Edit. Academiei R.P.R., 1963, 248 p. (I.D. BURLACU)	VII(1964)	1	335
* * * Kanonismos Apodeltioseos, Atena, 1958 (C. BARAVACHE)	V(1962)	1	328
* * * Lucrări noi despre istoria Partidului Comunist din România, a mişcării muncitoreşti din ţara noastră şi despre istoria patriei (L. ŞTEFĂNESCU)	V(1962)	2	326
* * * Lucrări noi despre istoria Partidului Comunist din România, a mişcării muncitoreşti din ţara noastră şi despre istoria patriei (L. ŞTEFĂNESCU)	VI(1963)	1	332
* * * Lucrări noi despre istoria Partidului, a mişcării muncitoreşti şi despre istoria patriei (P. PALIU)	VI(1963)	2	285
* * * Lucrări noi despre istoria Partidului, a mişcării muncitoreşti şi despre istoria patriei (C. TATOMIR) . . .	VII(1964)	1	325
* * * Lucrări noi despre istoria Partidului, a mişcării muncitoreşti şi istoria patriei (P. PALIU)	VII(1964)	2	332
MARCU, N., Aspecte ale problemei agrare din Documentele Partidului Comunist din România, în „Probleme economice", nr. 3,/1960 (N. DAVIDEANU)	V(1962)	1	326
* * * Melanges offerts par ses confrères étrangers à Charles Braibant, Bruxelles, 1959, XX + 572 pagini şi altele (L.M.)	V(1962)	2	337
* * * Note bibliografice (P. PALIU)	VIII(1965)	1	334
* * * Note de lector (I. MĂRCUŞ)	V(1962)	1	329
* * * O valoroasă lucrare privind industria României între anii 1944—1964 (M. FULEA, C. ROMEO)	VII(1964)	2	328
TOUBERT, PIERRE, Histoire de l'Italie medievale (X—XIII siècle) în „Revue Historique", 89-e année, T. CCXXXIV, oct. — dec. 1965, p. 411—446 (M. KANDEL)	IX(1966)	1	354
Un important studiu monografic (NICHITA V., BOTEZ, C.)	VII(1964)	1	331
* * * Informaţii bibliografice pentru cronologie (M. PÎRVULESCU)	IX(1966)	1	356

(I. BURLACU, V. GROZAV, P. PALIU)

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

REVISTA ARHIVELOR
ORGAN AL DIRECȚIEI GENERALE A ARHIVELOR STATULUI
DIN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA
apare de două ori pe an
Redacția : București, str. Arhivelor nr. 2, Sectorul 6, Telefon : 13.37.77

CUPRINSUL

Pag.

STUDII ȘI COMUNICĂRI

A. SACERDOȚEANU — *Orientări în paleografia română* 3
G. D. ISCRU — *Un dregător mai puțin cunoscut: Ispravnicul „de Ungureni"* . . . 35
M. REGLEANU — *Introducerea sistemului de registratură în Țara Românească* . . . 53
M. FĂNESCU — *Logofeții condicari și condica județelor (1775)* 73
EC. NEGRUȚI-MUNTEANU — *Numărul slujitorilor în Moldova în informațiile statistice de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și primul deceniu al sec. al XIX-lea* 89
D. TODERICIU — *Cercetarea arhivelor o necesitate a științei moderne* 107

PREȚUITORI AI ARHIVELOR

AL. ZUB — *Mihail Kogălniceanu* 113

PREZENTĂRI DE FONDURI

M. TIMBUS — *Inspectoratul industrial Arad* 121
D. FLOREA — *Rezidența ținutului Timiș* 131

DOCUMENTE

* * * — *Din lupta poporului român pentru libertate și unitate națională* . . . 141

RECENZII — PREZENTĂRI

— CHARLES KECSKEMETI, *La formation professionnelle des archivistes*, Bruxelles, 1966 ,(LIDIA MIHĂILESCU) 193
— *La Gazette des archives*, Paris, Nouvelle serie, nr. 58 și 59/1967, (P. PALIU). . . 195
— *Boletin del archivo general de la nacion*, Caracas, tom LVI, nr. 211, 1966, p. 267—534, (IULIA GHEORGHIAN) 197
— *Archivos*, Bogota, nr. 1, 1967, (IULIA GHEORGHIAN) 198
— *Archeion*, Varșovia, nr. XLVII—XLVIII, 1967—1968, (GH. DUZINCHIEVICI). 199
— *Archivmitteilungen*, Potsdam, nr. 1—6, 1967, (PAVELESCU-HAY HEDWIG). . 201
— *Izvestia na dărjavnite arhivi*, Sofia, nr. 13, 1967 (S. DIAMANDI). 203
— *Cobemckue Arxubы*, Moscova, nr. 1—6, 1967, (O. STRACHINĂ). 204
— *Levéltári Szemle*, Budapesta, nr. 1—2, 1967, (I. ADAM). 206
— *Studii și articole de istorie*, nr. IX—X, 1967, (MARIA DOGARU). 208
— *Catalogul documentelor referitoare la viața economică a țărilor române în sec. XVII—XIX*, vol. II, București, 1967, (AUREL DECEI). 210
— *Problema țărănească în Oltenia în secolul al XIX-lea*, București, 1967, (ANASTASIE IORDACHE) 212
— *Documente privind problema țărănească din Oltenia în primele două decenii ale secolului al XX-lea*, vol. I, 1900—1910, Craiova, 1967, (V. ARIMIA) . . 214

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Pag.

— CORNELIA BODEA, *Lupta românilor pentru unitatea națională 1834—1849*, București, 1967, (EL. IOSEFIDE) 216
— LUCIA PROTOPOPESCU, *Noi contribuții la biografia lui Ion Budai-Deleanu—Documente inedite*, București, 1967, (AUREL DECEI) 217
— ROBERT DEUTSCH, *Nicolae Titulescu „Discursuri"*, București, 1967, (V. MAGDALEN) 218
— *Nicolae Titulescu: Documente diplomatice*, București, 1967, (BOBOCESCU GR. VASILE) 220
— *Documente și manuscrise literare*, vol. I, București, 1967, (V. ȘINDELARU) . . . 222
— Документы внешний политики С.С.С.Р. (Documentele politicii externe a U.R.S.S.), Moscova, 1966, (OLIVIA STRACHINĂ) 224
— CONSTANTIN C. GIURESCU, *Transilvania în istoria poporului român*, București, 1967, (V. GROZAV) 225
— *Reprezentanțele diplomatice ale României* vol. I, București, 1967, (LIDIA MIHĂILESCU) 226
— N. ADĂNILOAIE, DAN BERINDEI, *Reforma agrară din 1864*, București, 1967, (G. D. ISCRU) 228
— ION CRIȘAN, *Teatrul amator românesc din Lugoj*, Timișoara, 1967, (I. BURLACU) 232
— AUGUSTIN DEAC, GHEORGHE MATEI, *Februarie 1933 — Ecoul internațional al eroicelor lupte ale ceferiștilor și petroliștilor*, București, 1967, (BOBOCESCU GR. VASILE) 233
— N. RAUȘ, *Valorificarea documentației în literatura istorică*, în „Anale" an XIII, 5/1967, (EM. POȘTĂRIȚĂ) 235
— SCOUVARAS VANGHELIS, Ἰωάννης Πρίγκος, (1725—1789) Ἡ Ἑλληνικὴ παροικία τοῦ Ἀμστερνταμ. Ἡ Σχολὴ καὶ ἡ βιβλιοθήκη Ζαγορᾶς. (Ioan Pringos (1725? — 1789). Comunitatea greacă de la Amsterdam. Școala și Biblioteca din Zagora), Atena. 1964, (NESTOR CAMARIANO) 236
— ZAHARIADOU ELIZABETHA A., Συμβολὴ στὴν ἱστορία τοῦ νοτιοανατολικοῦ Αἰγαίου (Contribution à l'histoire du sud-est de la Mer Égée) (Firmans inedits de Patmos) Atena, 1966, (MIHAIL GUBOGLU) 238

INFORMAȚII ȘI NOTE

(de M. KANDEL) 239

BIBLIOGRAFIA

— „Revista arhivelor", seria nouă, 1958—1967, (I. BURLACU, V. GROZAV, P. PALIU) 245

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

REVISTA ARHIVELOR

ORGANE DE LA DIRECTION GENERALE DES ARCHIVES D'ETAT
DE LA REPUBLIQUE SOCIALISTE DE ROUMANIE

Publication semestrielle

Redaction : Bucarest, str. Arhivelor nr. 2, téléphone 13.37.77

SOMMAIRE

Page

ETUDES ET COMMUNICATIONS

A. SACERDOŢEANU — *Orientation dans la paléographie roumaine* 3
G. D. ISCRU — *Un dignitaire moins bien cunnu : le préfet (ispravnic) de „oungoureni"* 35
M. REGLEANU — *Introduction du système de l'enregistrement dans le Pays Roumain* 53
M. FĂNESCU — *Les logothètes tenant les registres et le registre du district (1775)*. . 73
EC. NEGRUŢI-MUNTEANU — *Le nombre des fonctionnaires en Moldavie selon les informations statistiques de la fin du XVIII siècle — premières dix années du XIX siècle* 89
D. TODERICIU — *La recherche dans les archives — nécessité pour la science moderne* . 107

APPRECIATEURS DES ARCHIVES

AL. ZUB — *Mihail Kogălniceanu* 113

PRESENTATION DE FONDS

M. TIMBUS — *L'Inspectorat industriel de Arad*. 121
D. FLOREA — *La résidance de la région de Timiș*. 131

DOCUMENTS

* * * — *Sur la lutte du peuple roumain pour la liberté, et l'unité nationale* 141

COMPTES — RENDUS — PRESENTATIONS

— CHARLES KECSKEMETI, *La formation profesionnelle des archivistes*, Bruxelles, 1966 (LIDIA MIHĂILESCU) 193
— *La Gazette des archives*, Paris, Nouvelle seric, nr. 58 et 59/1967 (P. PALIU) 195
— *Boletin del Archivo General de la Nacion*, Caracas, tom. LVI, nr. 211, 1966 p. 267—534 (IULIA GHEORGHIAN). 197
— *Archivos*, Bogota, nr. 1, 1967 (IULIA GHEORGHIAN). 198
— *Archeion*, Varsovie, nr. XLVII—XLVIII, 1967—1968 (Gh. DUZINCHIEVICI). 199
— *Archivmitteilungen*, Potsdam, nr. 1—6, 1967 (PAVELESCU-HAY HEDWIG). . 201
— *Izvestia na dărjavnite arhivi*, Sofia, nr. 13, 1967 (S. DIAMANDI). 203
— Советские Архивы, Moscou, nr. 1—6 1967 (O. STRACHINA) 204
— *Levéltári Szemle*, Budapest, nr. 1—2, 1967, (I. ADAM). 206
— *Studii și articole de istorie*, (Etudes et articles d'histoire) nr. IX—X, 1967 (MARIA DOGARU) 208
— *Catalogul documentelor referitoare la viața economică a țărilor române în sec. XVII—XIX* (Le catalogue des documents concernant la vie économique des pays roumains aux XVII—XIX s., vol. II, Bucarest, 1967 (AUREL DECEI) 210
— *Problema țărănească în Oltenia în secolul al XIX* (Le problèmme paysan en Olténie au XIX siècle), Bucarest, 1967 (ANASTASIE IORDACHE). 212

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Page

— *Documente privind problema țărănească din Oltenia în primele două decenii ale secolului al XX-lea* (Documents concernant le problème paysan en Oltenie les deux premières décennies du XXe siècle), vol. I, 1900 — 1910, Craiova, 1967 (V. ARIMIA) 214
— CORNELIA BODEA, *Lupta românilor pentru unitatea națională 1834—1849* (La lutte des roumains pour l'unité nationale 1834—1849), Bucarest, 1967 (El. IOSEFIDE) 216
— LUCIA PROTOPOPESCU, *Noi contribuții la biografia lui Ion Budai-Deleanu — Documente inedite* (Nouvelles contributions pour la biographie de Ion Budai-Deleanu — Documents inédits), Bucarest, 1967 (AUREL DECEI) . . . 217
— ROBERT DEUTSCH, *Nicolae Titulescu „Discursuri"* (Nicolae Titulescu „Discours") Bucarest, 1967 (V. MAGDALEN) 218
— *Nicolae Titulescu : Documente diplomatice* (Nicolae Titulescu : Documents diplomatiques), Bucarest, 1967 (BOBOCESCU GR. VASILE) 220
— *Documente și manuscrise literare* (Documents et manuscrits littéraires), Bucarest, 1967 (V. ȘINDELARU) 222
— Документы внешней политики C.C.C.P., (Documents de la politique extérieure de l'URSS), Moscou, 1966 (OLIVIA STRACHINĂ) 224
— CONSTANTIN C. GIURESCU, *Transilvania în istoria poporului român* (*La Transylvanie* dans l'histoire du peuple roumain), Bucarest, 1967 (V. GROZAV) 225
— *Reprezentanțele diplomatice ale României 1859—1917* (Lés agences diplomatiques de la Roumanie de 1859 à 1917), vol. I. Bucarest, 1967 (LIDIA MIHĂILESCU) 226
— N. ADĂNILOAIE, DAN BERINDEI, *Reforma agrară din 1864* (La réforme agraire de 1864), Bucarest, 1967 (G. D. ISCRU) 228
— ION CRIȘAN, *Teatrul amator românesc din Lugoj* (Le théâtre roumain d'amateurs de la ville de Lugoj), Timișoara, 1967 (I. BURLACU) 232
— AUGUSTIN DEAC, GHEORGHE MATEI, *Februarie 1933 — Ecoul internațional al eroicelor lupte ale ceferiștilor și petroliștilor* (Février 1933 — l'Echo international des luttes héroïques des cheminots et des ouvriers du pétrole), Bucarest, 1967 (BOBOCESCU GR. VASILE) 233
— N. RAUȘ, *Valorificarea documentației în literatura istorică* (La mise en valeur de la documentation dans la littérature historique), în „Anale" année XIII, 5/1967 (EM. POȘTĂRIȚĂ) 235
— SCOUVARAS VANGHELIS, Ἰωάννης Πρίγκος (1725—1789) Ἡ Ἑλληνικὴ παροικία τοῦ Ἀμστερνταμ. Ἡ Σχολὴ καὶ ἡ βιβλιοθήκη Ζαγορᾶς Ioan Pringos (1725—1789) La communité grecque d'Amsterdam. L'Ecole et la bibliothèque de Zagora), Athènes, 1964 (NESTOR CAMARIANO) 236
— ZAHARIADOU ELIZABETHA., A. Συμβολὴ στὴν ἱστορία τοῦ νοτιοανατολικοῦ Αἰγαίου (Contributions à l'histoire du sud-est de la Mer Egée) (Firman inedits de Patmos), Athènes, 1966, (MIHAIL GUBOGLU) 238

INFORMATIONS ET NOTES

(de M. KANDEL) 239

LA BIBLIOGRAPHIE

— „Revista Arhivelor", Nouvelle serie, 1958 — 1967 (I. BURLACU, V. GROZAV, P. PALIU) 245

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

REVISTA ARHIVELOR
ORGAN OF THE GENERAL DIRECTION OF STATE ARCHIVES
FROM THE SOCIALIST REPUBLIC ROMANIA
Bianual
Editorial Office : Bucharest, str. Arhivelor nr. 2, telephone : 13.37.77

CONTENTS

Page

STUDIES AND COMUNICATIONS

A. SACERDOȚEANU — *Directions in Rumanian paleography* 3
G. D. ISCRU — *A less known high official: The „ispravnic" of „Ungureni"* . . . 35
M. REGLEANU — *The introduction of the registry system in Țara Românească*. . . . 53
M. FĂNESCU — *„Logofeții condicari" and the register of districts (1775)*. 73
EC. NEGRUȚI-MUNTEANU — *The member of the civil servants in Moldavia, according to the statistical data of the end of the 18-th century and the first decade of the 19-th century* 89
D. TODERICIU — *The research of the archives — a necessity for modern science*... . . 107

THE VALUERS OF ARCHIVES

AL. ZUB — *Mihail Kogălniceanu* 113

PREZENTATIONS OF FUNDS

M. TIMBUS — *The industrial inspectorate — Arad*. 121
D. FLOREA — *„Rezidența" of the Timiș district* 131

DOCUMENTS

* * * *From the Rumanian people's struggle for freedom, and national unity* . 141

BOOK REVIEW AND PRESENTATIONS

— CHARLES KECSKEMET. *La formation profesionnelle des archivestes*, Bruxelles, 1966, (LIDIA MIHĂILESCU) 193
— *La Gazette des archives*, Paris, Nouvelle serie, nr. 58 and 59/1967 (P. PALIU). . 195
— *Boletin del archivo general de la nacion*, Caracas, tom LVI nr. 211, 1966, p. 267—534 (IULIA GHEORGHIAN) 197
— *Arhivos*, Bogota, nr. 1, 1967 (IULIA GHEORGHIAN). 198
— *Archeion*, Warsaw nr. XLVII—XLVIII, 1967—1968 (GH. DUZINCHIEVICI). . 199
— *Archivmitteilungen*, Potsdam, nr. 1—6, 1967, (PAVELESCU-HAY HEDWIG). . 201
— *Izvestia na dărjavnite arhivi*, Sofia, nr. 13, 1967 (S. DIAMANDI). 203
— Советские Архивы, Moscova, nr. 1—6, 1967 (O. STRACHINĂ) 204
— *Levéltári Szemle*, Budapest, nr. 1—2, 1967 (I. ADAM) 206
— *Studies and articles of history* nr. IX—X, 1967 (MARIA DOGARU). 208
— *The cataloque of the documents regarding the economy of the Rumanian countries between 17-th—19-th centuries*, vol. II, Bucharest, 1967, (AUREL DECEI) 210
— *The peasant question in Oltenia in the 19-th century*, Bucharest, 1967, (ANASTASIE IORDACHE) 212
— *Documents concerning the peasant question in Oltenia in the first decades of the 20-th century*, vol. I, 1900—1910, Craiova, 1967 (V. ARIMIA) 214

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Page

— CORNELIA BODEA, *The Rumanian struggle for the national unity 1834—1849*, Bucharest, 1967 (EL. IOSEFIDE) 216
— LUCIA PROTOPOPESCU, *New contributions to Ion Budai Deleanu's biography — Unpublished documents*, Bucharest, 1967 (AUREL DECEI) 217
— ROBERT DEUTSCH, *Nicolae Titulescu „Speeches"* Bucharest, 1967 (V. MAGDALEN) 218
— *Nicolae Titulescu: Diplomatic papers*, Bucharest, 1967, (BOBOCESCU GR. VASILE) 220
— *Literary documents and manuscripts*, vol. I, Bucharest, 1967, (V. ŞINDELARU). . 222
— Документы внешний политики С.С.С.Р. (Documents of the external policy of U.S.S.R.) Moscow, 1966. (OLIVIA STRACHINĂ) 224
— CONSTANTIN C. GIURESCU, *Transylvania in the history of Rumanian people*, Bucharest, 1967, (V. GROZAV) 225
— *The Rumanian representations diplomatic*, vol. I, Bucharest, 1967, (LIDIA MIHĂILESCU) 226
N. ADĂNILOAIE, DAN BERINDEI, *The land reform of 1864*, Bucharest, 1967 (G. D. ISCRU) 228
— ION CRIŞAN, *The dilletante Rumanian theatre from Lugoj — Timişoara*, 1967, (I. BURLACU) 232
— AUGUSTIN DEAC, GHEORGHE MATEI, *February 1933. The international echo of heroic struggle of the railwaymen and oil-industry workers*, Bucharest, 1967 (BOBOCESCU GR. VASILE) 233
— N. RAUŞ, *The development of the documentation in the historical literature*, „Anale" year XIII, 5/1967 (EM. POŞTARIŢĂ) 235
— SCÓUVARAS VANGHELIS, Ἰωάννης Πρίγκος, (1725;—1789) Ἡ Ἑλληνικὴ παροικία τοῦ Ἀμστερνταῦ. Ἡ Σχολὴ καὶ ἡ βιβλιοθήκη Ζαγορᾶς (Ioan Pringos (1725?— 1789). The Greek Community of Ansterdam. The school and library of Zagora). Athens, 1964 (NESTOR CAMARIANO) 236
— ZAHARIADAU ELIZABETH A. A. Συμβολὴ στὴν Ἱστόρια του ναυτιοννατολικοῦ Αἰγαίου (Contributions à l'histoire du sud-est de la Mer Egée). (Firman inedits de Patmos), Athens, 1966, (MIHAIL GUBOGLU) 138

INFORMATION AND NOTES

(de M. KANDEL) 239

BIBLIOGRAFIE

„Revista Arhivelor", New series, 1958—1967 (I. BURLACU, V. GROZAV, P. PALIU) 245

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

REVISTA ARHIVELOR
ORGAN DER GENERALDIREKTION DER STAATSARCHIVE
DER SOZIALISTISCHEN REPUBLIK RUMANIEN
Erscheint zweimal jährlich
Redaktion: București, str. Arhivelor nr. 2, Telefon: 13.37.77.

INHALT

Seite

STUDIEN UND MITTEILUNGEN

A. SACERDOȚEANU — *Entwicklugsrichtungen in der rumänischen Paläographie* . . 3
G. D. ISCRU — *Ein wenig bekannter Würdenträger: Der Präfekt (ispravnic) von „Ungureni"* 35
M. REGLEANU — *Die Einführung des Registratursystems in Muntenien* 53
M. FĂNESCU — *Die registerführenden Staatsschreiber und der Bezirksregister (1775)* 73
EC. NEGRUȚI-MUNTEANU — *Die Zahl der moldauischen Beamten in den statistischen Angaben Ende des XVIII. Jhs. und aus dem ersten Jahrzehnt des XIX. Jhs.* 89
D. TODERICIU — *Die Archivforschung — ein Bedürfnis der modernen Wissenschaft* 107

ANERKENNENDE STIMMEN ZUM ARCHIV

AL. ZUB — *Mihail Kogălniceanu* 111

ARCHIVBESTANDE

M. TIMBUS — *Industrieinspektorat Arad* 121
D. FLOREA — *Bezirksresidenz Timiș* 131

DOKUMENTE

* * * *Aus dem Kampf des rumänischen Volkes für Freiheit und nationale Einheit* 141

REZENSIONEN UND BESPRECHUNGEN

— CHARLES KECSKEMETI, *La formation professionnelle des archivistes*, Bruxelles, 1966 (LIDIA MIHĂILESCU) 193
— *La Gazette des archives*, Paris, Nouvelle serie, 58 und 59/1967 (P. PALIU) 195
— *Boletin del archivo general de la nacion*, Caracas, Band LVI, 211, 1966, S. 267—534 (IULIA GHEORGHIAN) 197
— *Archivos*, Bogota, 1/1967, (IULIA GHEORGHIAN) 198
— *Archeion*, Warschau, XLVII—XLVIII/1967—1968 (GH. DUZINCHIEVICI) . . 199
— *Archivmitteilungen*, Potsdam, 1—6/1967, (PAVELESCU-HAY-HEDWIG) 201
— *Izvestia na dărjavnite arhivi*, Sofia, 13/1967, (S. DIAMANDI) 203
— Советские архивы, Moskau, 1—6/1967 (O. STRACHINA) 204
— *Levéltári Szemle*, Budapest, 1—2/1967, (I. ADAM) 206
— *Geschichtsstudien und-aufsätze*, IX—X/1967, (MARIA DOGARU) 208
— *Documentenkatalog über das Wirtschaftsleben der rumänischen* Fürstentümer im XVII—XIX-Jh, Band II, Bukarest, 1967, (AUREL DECEI) 210
— Die Bauernfrage in Oltenien im XIX.Jh, Bukarest, 1967 (ANASTASIE IORDACHE) 212
— *Dokumente über die Bauernfrage in Oltenien in den ersten zwei Jahrzehnten des XX. Jhs.*, Band I, 1900—1910, Craiova, 1967 (V. ARIMIA) 214

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Seite

— CORNELIA BODEA, *Der Kampf der Rumänen für nationale Einheit 1834—1849*, Bukarest, 1967 (EL. IOSEFIDE) 216
— LUCIA PROTOPOPESCU, *Neue Beiträge zu Ion Budai-Deleanus Lebensbeschreibung-Unveröffentlichte Dokumente*, Bukarest, 1967 (AUREL DECEI) 217
— ROBERT DEUTSCH, *Nicolae Titulescu „Reden"*, Bukarest, 1967 (V. MAGDALEN) 218
— *Nicolae Titulescu: Diplomatische Dokumente*, Bukarest, 1967, (BOBOCESCU GR. VASILE) 220
— *Literarische Dokumente und Handschriften*, Band I, Bukarest, 1967, (V. ŞINDELARU) 222
— Документы внешней политики, Dokumente der Aussenpolitik der UdSSR), Moskau, 1966 (OLIVIA STRACHINA) 224
— CONSTANTIN C. GIURESCU, *Transilvanien in der Geschichte des rumänischen Volkes*, Bukarest, 1967 (V. GROZAV) 225
— *Die diplomatischen Vertretungen Rumäniens*, Band I. Bukarest, 1967, (LIDIA MIHĂILESCU) 226
— N. ADĂNILOAIE, DAN BERINDEI, *Die Agrarreform von 1864*, Bukarest, 1967 G. D. ISCRU) 228
— ION CRIŞAN, *Die rumänische Laienbühne aus Lugoj*, Temesvar, 1967 (I. BURLACU) 232
— AUGUSTIN DEAC, GHEORGHE MATEI, *Februar 1933 — Der internationale Widerhall der heldenhaften Kämpfe der Eisenbahn-und Erdolarbeiter*, Bukarest, 1967, (BOBOCESCU, GR. VASILE) 233
— N. RAUŞ, *Die Auswertung der Dokumentation in der Geschts literatur*, „Anale" XIII. Jahr, 5/1967 (EM. POŞTARIŢA) 235
— SCOUVARAS VANGHELIS, Ἰωάννης Πρίγκος (1725—1789) Ἡ Ἑλληνικὴ παροικία τοῦ Ἀμστερντάμ. Ἡ Σχολὴ καὶ ἡ βιβλιοθήκη Ζαγορᾶς Ioan Pringos 1725? — 1789). Die Griechengemeinschaft von Amsterdam. Schule und Bibliothek von Zagore), Athen, 1964 (NESTOR CAMARIANO) 236
— ZAHARIADAU ELIZABETHA., Συμβολὴ στὴν ἱστορία τοῦ νοτιοανατολικοῦ Αἰγαίου (Contribution à l'histoire du sud-est de la Mer Egée) (Firmans inedits de Patmos), Athen, 1966 (MIHAIL GUBOGLU) 238

INFORMATIONEN UND NOTEN

(M. KANDEL) 239

BIBLIOGRAFIE

„Revista Arhivelor", Neue serie, 1958—1967, (I. BURLACU, V. GROZAV, P. PALIU) 245

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

REVISTA ARHIVELOR
ОРГАН ГЛАВНОГО УПРАВЛЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННЫХ АРХИВОВ
СОЦИАЛИСТИЧЕСКОЙ РЕСПУБЛИКИ РУМЫНИЯ

Издается два раза в год
Редакция: Бухарест, str. Arhivelor 2, telefon 13.37.77

СОДЕРЖАНИЕ

Стр

СТАТЬИ И СООБЩЕНИЯ

А. САЧЕРДОЦЯНУ — Направления румынской палеографии 3
Г. Д. ИСКРУ — Малоизвестный сановник — „Унгуренский" исправник . . . 35
М. РЕГЛЯНУ — Ведение системы делопроизводства в Мунтении 53
М. ФЭНЕСКУ — Логофеты-регистраторы и книга уездов (1775) 73
Ек. ПЕТРУЦИ-МУНТЯНУ — Численность служащих в Молдавии по статистическим данным конца XVIII века и первого десятилетия XIX века . . . 89
Д. ТОДЕРИЧУ — Изучение архивов — необходимость современной науки . . 107

ОЦЕНЩИКИ АРХИВОВ

АЛ. ЗУБ — Михаил Когэлничану 113

ОБЗОРЫ АРХИВНЫХ ФОНДОВ

М. ТИМБУС — Промышленная инспекция города Арада 121
Д. ФЛОРЯ — Резиденция края Тимиш 131

ДОКУМЕНТЫ

* * * Из истории борьбы румынского народа за свободу, независимость и национальное единство 141

РЕЦЕНЗИИ И ОЗОРЫ

— CHARLES KESCKEMETI, *La formation profesionnelle des archivistes*. Брюссель, 1966 (ЛИДИА МИХЗИЛЕСКУ) 193
— *La Gazette des archives*, Париж, Nouvelle serie, № 58 и 59/1967 (П. ПАЛИУ) . 195
— *Boletin del archivo general de la nacion*. Каракас, том LVI, № 211, 1966, стр. 267—534 (ЮЛИЯ ГЕОРГИАН) 197
— *Archivos*, Богота, № 1, 1967, (ЮЛИЯ ГЕОРГИАН) 198
— *Archeion*, Варшава, № XLVII—XLVIII, 1967—1968 (Г. ДУЗИНКЕВИЧ) . . 199
— *Archivmitteilungen*, Потсдам № 1—6 1967 (ПАВЕЛЕСКУ-ХАЙ ХЕДВИГ) . 201
— Известия на държавните архиви, Ио. 13, 1967 С. ДИАМАНДИ 203
— Советские архивы, Москва, № 1—6, 1967 (О. СТРАКИНЭ) 205
— *Levéltári Szemle*, Будапешт, т. 1—2, 1967 (И. АДАМ) 206
— Статьи по истории, т. IX—X, 1967 (МАРИЯ ДОГАРУ) 208
— *Каталог документов об экономической жизни румынских княжеств в XVII—XIX вв.*, том. II, Бухарест, 1967 (Аурел Дечей) 210
— *Крестьянский вопрос в Олтении в XIX в.*, Бухарест, 1967 (АНАСТАСИЕ ПОРДАКЕ) 212
— *Документы по крестьянскому вопросу в Олтении, в первых двух десятилетиях* XX в., том I, 1900—1910, Краиова, 1967 (В. АРИМИЯ) 214
— Корнелия Бодя, *Борьба румын за национальное единство, 1834—1849 гг.*, Бухарест, 1967 (ЕЛ. ИОСЕФИДЕ) 216

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Стр

— ЛУЧИЯ ПРОТОПОПЕСКУ — *Новые данные о биографии Попа Будай-Деляну — Неизвестные документы*, Бухарест, 1967 (АУРЕЛ ДЕЧЕЙ) 217
— РОБЕРТ ДОИЧ, *Николае Титулеску — Речи*, Бухарест 1967 (В. МАГДАЛЕН) 218
— *Николае Титулеску : Дипломатические документы*, Бухарест, 1967, (БОБОЧЕСКУ ГР. ВАСИЛЕ) 220
— *Литературные документы и рукописи*, том I, Бухарест, 1967, (В. ШИНДЕЛАРУ) 222
— *Документы внешней политики СССР*, Москва, 1966 (ОЛИВИЯ СТРАКИНЭ) 224
— КОНСТАНТИН ДЖУРЕСКУ, *Трансильвания в истории румынского народа*, Бухарест, 1967 (В. ГРОЗАВ) 225
— *Дипломатические представительства Румынии*, том I, Бухарест, 1967 (ЛИДИЯ МИХЭИЛЕСКУ) 226
— И. АДЭНИЛОАЕ, ДАН БЕРИНДЕЙ, *Земльня реформа 1864 г.*, Бухарест, 1967 (Г. Д. ИСКРУ) 228
— ИОН КРИШАН, Румынский театр дилентатов в городе Лугоже Тимишоара, 1967, (И, БУРЛАКУ) 232
— АУГУСТИН ДЕАК, ГЕОРГЕ МАТЕЙ, *Февраль 1933 г.* — Международные отклики на героическую борьбу железнодорожников нефтяников Бухарест, 1967, (БОБОЧЕСКУ Г. ВАСИЛЕ) 233
— И. РАУШ, Документация исторической литературы,,Анналы", год XIII,5/1967 (Е. ПОШТЭРИЦЭ) 235
— СКАУВАРА ВАНГЕЛИС, Ἰωάννης Πρίγκος, (1725—1789) Ἡ Ἑλληνικὴ παροικία τοῦ Ἀμστερνταμ. Ἡ Σχολὴ καὶ ἡ βιβλιοθήκη Ζαγορᾶς. (ИОАН ПРИНГОС (1725 — 1789) Греческое замлячество в Амстердаме. Школа и библиотека из Загорья). Афины, 1964, (НЕСТОР КАМАРИАНО) 236
— ЗАХАРИАДАУ ЕЛИСАБЕТА А. Συμβολὴ στὴν ἱστορία τοῦ νοτιοανατολικοῦ Αἰγαίου. (Contribution à l'histoire du sud-est de la Mer Egée) Firmans inedits de Patmos), Афины, 1966 (МИХАИЛ ГУБОГЛУ) 288

ИНФОРМАЦИИ И ЗАМЕТКИ

(М. КАНДЕЛЬ) 239

БИБЛИОГРАФИЯ

— ,,Ревиста Архивелор", новая серия, 1958—1967 (И. БУРЛАКУ, В. ГРОЗАВ, П. ПАЛИУ) 245

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

PUBLICAŢII ALE ARHIVELOR STATULUI APĂRUTE RECENT:

1. M. Cuboglu, *Catalogul documentelor turceşti*, vol. II, Bucureşti, 1965, 700 p., lei 35;
2. *Îndrumător în Arhivele Statului Banat*, Bucureşti, 1965, 160 p., lei 15;
3. M. Fănescu, Em. Poştăriţă, *Expoziţia arhivistică*, Bucureşti, 1965, 50 p., lei 3;
4. *Secretariatul de Stat al Moldovei* (1832—1862), Inventar arhivistic, Bucureşti, 1966, 491 p., lei 30;
5—6. D. Limona, *Catalogul documentelor referitoare la viaţa economică a Ţărilor Române în sec. XVII—XIX* vol. I, Bucureşti, 1966, 576 p., lei 35; vol. II, Bucureşti, 1967, 523 p., lei 35.
7. *Problema ţărănească în Oltenia în secolul al XIX-lea. Documente*, Bucureşti, 1967, 605 p., lei 40.

ÎN CURS DE PUBLICARE:

Catalogul documentelor moldoveneşti, vol. III 1653—1675) cca. 700 p.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Redactori: I. BURLACU, V. GROZAV
Tehnoredactarea: P. PALIU

Dat la cules 12.IV.1968; Bun de tipar 18.VII.1968. Tiraj 5000 ex., broşate, cusute cu aţă. Hârtie de scris tip 1-a 70×100×56. Coli editoriale 26. Coli de tipar 13.

Intreprinderea Poligrafică „Informaţia", strada Brezoianu nr. 23–25. Bucureşti, R. S. România, comanda 5380

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Lei 14.—

I.P.I. c. 5380

43401

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro